

Digitized by the Internet Archive
in 2012 with funding from
Boston Library Consortium Member Libraries

S. ANSELM

CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI

OPERA OMNIA

VOLUMEN SEXTUM

S. ANSELMI

CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI

OPERA OMNIA

VOLUMEN SEXTUM

CONTINENS

INDICEM SACRAE SCRIPTURAE · INDICEM AUCTORUM
INDICEM GENERALEM PERSONARUM ET RERUM

CONFECIT

FRANCISCUS SALESIUS SCHMITT

MONACHUS GRISSOVIENSIS-WIMPINENSIS

O. S. B.

APUD THOMAM NELSON ET FILIOS

EDIMBURGI

MCMLXI

B 765
.A83 A153

THOMAS NELSON AND SONS LTD

Parkside Works Edinburgh 9
36 Park Street London W1
312 Flinders Street Melbourne C1
302-304 Barclays Bank Building
Commissioner and Kruis Streets
Johannesburg

THOMAS NELSON AND SONS (CANADA) LTD
91-93 Wellington Street West Toronto 1

THOMAS NELSON AND SONS
18 East 41st Street New York 17, N.Y.

SOCIÉTÉ FRANÇAISE D'ÉDITIONS NELSON
97 rue Monge Paris 5

BOSTON COLLEGE LIBRARY
CHESTNUT HILL, MASS.

© Thomas Nelson and Sons Ltd, Edinburgh 1961

MAY 22 1962

✓

330964

IN ANNIVERSARIUM
OCTINGENTESIMUM QUINQUAGESIMUM
OBITUS
DIVI ANSELM

Imprimatur

Moguntii, die 12. Martii 1960

Haenlein, Vicarius Generalis

Imprimatur

Wimpinae, die 12. Martii 1960

† Albertus Schmitt, Abbas

Lectori

Editionis Operum omnium sancti Anselmi volumen sextum, quod Indices et Rationem editionis complecturum annuntiavimus, propter nimiam molem utriusque partis dividi oportuit.

In Indice generali personarum et rerum indolem Anselmianam servare nobis cordi erat. Ita ipsis Anselmi verbis usi sumus, quantum opportunum videbatur. Item eius modum procedendi secuti sumus, praeter alia separando in „Monologio“ a vocabulo „deus“ vocabula „summa natura“, „summa essentia“, „summus spiritus“ et similia; in opusculo vero „Cur deus homo“ conservando tempus futurum in verbis, in quibus auctor ea, quae redemptorem futurum respiciunt, modo aprioristico indicavit.

Magnas gratias debemus iis, qui in conficiendis Indicibus nobis quamcumque opem tulerunt. Ex quibus nominare iuvat confratrem meum R. P. Laurentium Hoheisel et R. P. Simonem Tonini, ex Ordine Silvestrinorum, nuper Superiorem Maiorem Missionum sui Ordinis in insula Ceylon constitutum.

Scribebamus Wimpinae, die 21. Aprilis 1959.

NOTA

Sigla operum:

A = Ep. de azimo et fermentato	Me = Meditatio
C = De concordia praescientiae etc.	O = Oratio
Ca = De casu diaboli	P = Proslogion
Co = De conceptu virginali et de originali peccato	PI = Quid ad haec respondeat quidam pro insipiente
Cu = Cur deus homo	PR = Quid ad haec respondeat editor ipsius libelli
E = Epistola	Pr = De processione spiritus sancti
G = De grammatico	S = De sacramentis ecclesiae
I = Ep. de incarnatione verbi	V = De veritate
I ^I = Eiusdem Recensio prior	W = Waleramni epistola ad Anselmum
L = De libertate arbitrii	
M = Monologion	

Pro opusculis systematicis, quae in primis duobus voluminibus continentur, notantur siglum operis, pagina et linea; pro Orationibus et Meditationibus et Epistolis notantur siglum, numerus et linea.

Siglum operis et pagina sive numerus, quae eadem manent, non repetuntur.

Ea quae non ab ipso s. Anselmo dicta sunt, typis sic dictis italicis notantur.

Ut facilius promptum habeatur volumen, cuius numerus non notatur, praemittimus obviam operum dispositionem:

Vol. I: M, P, PI, PR, G, V, L, Ca, I ^I ;	Vol. III: O, Me, E 1-147;
Vol. II: I, Cu, Co, Pr, A, W, S, C;	Vol. IV: E 148-309;
Vol. V: E 310-475	

INDEX SACRAE SCRIPTURAE

Genesis

- 1,1 ss. Cu 76,27ss.
 26; 27 M 78,2ss.; P 100,12s. O 8,31; 33
 2,7 Co 153,9s.; Pr 203,22s.
 9; 17 Co 148,19; E 84,12; 194,4
 21s. Co 150,23; 153,11; 164,12ss.
 3,1ss. Co 165,9; E 140,7s.; 333,3s.
 1 E 201,10; 231,19
 5 Ca 240-242; 241,11; 257,10ss.;
 264,9; 265,1ss.; I 27,2; 18
 15 E 206,66s.
 5,2 Co 150,24s.
 18,27 O 7,173s.
 19,17 E 115,24
 22,18 Pr 203,18s.
 27,4 E 448,15
 12 456,5
 32,25-31 284,11s.
 34,28 E 242,50s.
 40,14 etc. O 7,107s.
 41,1ss. E 89,12s.
 43,14 E 346,22
 30 O 14,70

Exodus

- 4,21 Co 168,13
 7,13 O 14,75s.
 12,8; 15;
 17-20 A 224,12-225,1; 227,13-18
 13,6s. ibidem
 20,5 Co 142,6s.; 167,31; 169,1s.
 17 E 80,38
 23,19 E 76,12
 24,18 E 242,50s.
 34,28 E 242,50s.

Leviticus

- 10,1s. E 281,32s.
 23,6 A 224,12-225,1; 227,15-17;
 228,13ss.

Numeri

- 3,4 E 281,32s.
 25,7ss. Co 144,24s.
 28,17 A 224,12-225,1; 227,15-17;
 228,13ss.
 - 22 E 88,7

Deuteronomium

- 6,4 E 204,16s.
 16,4 A 224,12-225,1; 227,15-17;
 228,13ss.
 24,1 Me 2,34
 16 Co 168,18; 169,4
 25,4 A 226,12
 5-9 E 216,30s.
 31,6 E 2,66s.
 32,8 Cu 81,31s.; 33s.; 82,17ss.;
 83,18ss.
 39 Me 1,77s.

Josue

- 8,31 Co 144,20

1 Samuelis

- 2,30 E 305,19s.
 13,1 E 351,22s.
 9; 13 E 351,26-28
 15,22 E 73,12s.
 23 E 62,5s.; 148,58
 16,4s. E 433,16s.

2 Samuelis

- 19,38 E 102,9

3 Regum

- 2,13 E 433,16s.
 3,27 E 302,14s.
 9,17 E 242,34s.
 13,1ss. E 281,46s.

Index Sacrae Scripturae

17,4ss.; 9 E 242,49
21 O 10,133s.; 137s.
21,1ss. E 284,28s.

4 Regum

2,11ss. E 284,10
4,27 E 317,35s.
34 O 10,133s.

2 Paralipomenon

11,14s. E 284,35s.
26,16 E 281,31s.
21 E 284,30s.

Esdras

7,21 Co 144,20

Tobias

5,23 E 209,18
27 E 194,15s.
10,4 E 209,18
11 E 239,32s.

Iudith

13,17 E 349,16; 432,4s.

Esther

15,16 E 411,8s.

Iob

1,1; 8 E 156,41s.
2,3 E 156,42
3,24 P 100,3
5,7 E 17,19
6,10 E 9,28; 286,30
7,20 O 17,62s.
9,28 E 156,43; 247,9s.
10,1 Me 1,18
3 O 11,67
7 Me 1,77s
21 Me 2,70
22 Me 2,73s.
14,4 Co 137,9; 138,4; 148,11s.;
156,8s.
5 Cu 40,3; C 253, 17s.

19,21 O 11,47ss.
23,16 Co 168,13
24,20 E 192,29
25,6 O 17,20; 18,15
30,19 O 18,16
42,3 E 156,135

Psalmi

2,11 E 78,23; 413,17
3,9 Me 2,109
4,9 O 13,140
5,3 O 15,48s.
9 E 76,16; 156,60
12 Me 1,97s.
6,4 P 99,15
7,10 O 19,5; E 281,13s.
11 E 454,2s.
16 E 63,30s.
9,8 O 4,32s.; E 120,21
10 E 89,71; 203,18s; 263,18;
267,11s.
14 O 2,80s.; E 251,28
10,6 E 117,16
8 E 102,18
14 E 251,28
11,4 E 281,18
12,1 P 99,15s.; O 14,20s.
4 P 99,16s.; 114,11
13,1 P 95,5; 101,6s.; 103,9s.
5 E 176,13s.
15,2 O 18,13s.
16,2 E 52,5s.; 80,31; 220,17s.
5 E 37,92s.
15 P 118,25; O 2,89s.; 13,112s.
E 37,93s.
17,29 O 7,20s.
18,8 1^a 284,13s.; 1 8,11s.
9 1^a 284,11; 1 8,9
11 O 13,97s.; E 363,35
19,5 E 76,17s.
21,7 S 241,22; Me 1,17
22,5 E 363,12
24,1 O 14,9
7 P 114,9

Index Sacrae Scripturae

9	E 148,79s.	13	O 2,68
10	P 95,14; 109,15s.	39,18	O 18,15; 21
15	E 63,29s.	41,3	O 2,87s.; 12,113s.; 13,114s.
17	E 217,5s.; 220,8	4	O 2,93
18	O 15,45s.	5	O 10,186s.; 234; 14,12s.
26,1	O 7,18	8	O 14,136; 137s.
8	P 97,9s.	11	O 9,86s.
8s.	P 114,9s.; O 2,78s.	42,3	P 111,18
9	O 2,29; 5,15; 14,20s.; 15,46s.	43,6	I ¹ 283,24s.; I 7,3s.
13	E 317,28s.	44,2	O 13,96s.; 16,78; E 240,19s.
14	E 2,66s.; 343,17s.	3	Cu 49,18; E 384,12s.
29,10	Me 1,92s.; E 323,34s.	4	E 284,25
12	E 317,4s.	8	E 317,32
30,3	O 9,88; 13,44	10	E 243,23
4	E 317,30	11s.	E 243,24-26
31,1	E 65,51s.	17	E 216,43-45
11	V 196,23; E 444,5	47,2	O 8,103
32,6	Pr 194,27s.; 195,21; 29	49,12	O 18,14
10	E 347,22s.	50,3	E 65,103
10s.	E 137,37s.; 246,9s.; 249,26s.;	7	P 114,4; Cu 90,24; 116,22;
	344,12s.		Co 137,9; 138,4; 148,13;
11	E 393,5s.		156,9s; C 269,25; O 4,53; 8,20
33,9	E 8,2; 120,18s.	10	P 113,19
13-15	C 263,21-23	13	P 98,9
34,1	O 15,57	19	O 14,69; 16,82; E 65,45s.;
8	E 63,31s.		70,9; 438,9
35,7	Ca 270,5; O 14,135; 140	52,1	P 101,6s.; 103,9s.
7s.	Cu 94,11s.	3	E 89,22s.
9	P 119,1; 3; O 2,90s.; 13,76s.;	54,2	O 16,86
	115	23	O 14,186; E 117,50s.;
11	Cu68,6		156,147s.; 159,14s.; 291,13s.
36,4	E 182,4	55,6s.	E 126,32ss.
5	E 148,74	56,8	E 133,19
6	E 343,21s.	57,8	O 14,53
14	O 12,8	58,5	W 237,21s.
27	E 137,2s.; 450,6	59,4	E 152,7s.
39	P 118,24s.	60,9	E 2,63; 35,15
37,5	P 100,5s.	61,9	O 14,12s.
7	P 100,5s.; E 222,16	11	E 8,14
9	P 99,13; O 8,52; E 148,11;	62,2	O 2,86s.
	156,20	6	O 13,106s.
10	O 2,14s.	9	E 161,41s.; 363,6
11	E 156,11	63,11	E 7,32
38,3	E 6,11s.	65,12	E 331,12s.

Index Sacrae Scripturae

20	Cu 101,20; E 69,23s.	99,3	O 19,13
68,10	E 312,25	100,1	E 105,13s.; 169,32; 197,19s.
16	P 100,7; O 13,46	101,2	O 9,18s.
69,6	E 156,11	8	E 227,11
71,13	O 12,8	14	O 13,35s.; Me 1,47; 91
72,25	O 2,77	102,1	O 12,132; 14,12s.
26	O 2,75s.; 7,159	2	O 7,10
28	O 14,185	4	W 238,5s.
73,19	E 263,17	103,24	O 17,30s.
21	O 12,8	106,9	O 13,107s.
22	E 319,33	42	V 196,23s.
75,3	E 403,31; 450,9	107,2	E 133,19
6	E 54,17	108,21	Me 1,83
12	E 101,69	22	E 156,11
76,3	O 2,76; 12,26; E 84,6-8	109,7	Cu 62,19
77,7	O 14,185	110,4	O 14,22
25	P 98,20s.; W 234,8	111,4	O 14,22
39	L 222,9s.; Cu 58,11; C 275,10s.; O 14,123s.	113,17	Me 1,93s.
78,4	E 137,27s.	114,3	P 99,12
9	P 99,21	115,12	O 18,10
79,4	P 99,17; O 2,84	17	E 433,12
6	O 16,83	117,1	Me 2,114s.
9-15	E 192,7-9	23	E 240,20s.
81,6	E 216,61	118,18	W 233,9
82,12ss.	E 249,14-16	32	E 42,15
13s.	E 351,32s.	35	E 235,30s.
83,3	O 12,131; E 384,13	37	E 46,22s.; 101,5; E 169,17
5	O 9,92; E 71,40s.	73	Me 1,87
8	E 51,2s.; 55,2s.; 60,2; 82,2s.; 116,3; 231,26s.; 375,13	82	O 2,66s.; E 76,9s.
84,5	C 272,22	99	I ¹ 284,23s.; I 9,2s.
85,1	O 12,8	100	I ¹ 284,25s.; I 9,3s.
11	E 156,62; 173,3s.; 196,20s.	103	O 13,97s.
87,10	E 317,31	109	E 289,21s.; 450,30
88,8	E 135,5	126	E 80,21s.
53	O 7,199; 17,74; E 16,23	165	E 403,32
89,2	P 115,19	120,1s.	W 233,10ss.
15	E 432,5s.	4	E 55,35; 208,4
90,4	O 10,228	7	E 55,35s.; 99,32; 309,9s.; 450,33; 454,28s.
93,13	E 126,8	121,1	W 234,6
14	E 126,10s.	3	E 3,7
14s.	C 265,1-5	9	P 99,10; E 386,5
15	C 268,17	123,8	E 156,82
		124,3	E 126,9s.; 263,16s.

Index Sacrae Scripturae

126,2	P 98,21; O 16,83	2,5	O 2,73s.; 7,159; Me 3,208
129,1	O 14,150	7	O 262,29
3	O 19,14	10	W 235,14; E 243,22
130,1	E 285,8s.	3,4	Me 3,202
131,11	Pr 203,19	4,8	E 262,30
14	E 226,7s.	14	O 13,71-73
135,1ss.	O 8,106	5,6	O 7,159; 14,70
136,6	E 4,11-13	6,8	W 235,14
137,8	W 237,14; E 444,6	12	P 114,11s.
138,7s.	O 14,152-154	8,7	E 239,18s.
16	E 189,27s.		
139,4	E 272,14	<i>Sapientia</i>	
140,4	E 192,61ss.	1,1	E 180,13
141,6	E 317,28-30	4	E 240,11s.
142,4	O 15,43s.	3,6	E 312,8
6	E 317,30s.	5,16	P 118,24; C 264,27s.
8	O 14,9	6,7	E 180,16s.
10	O 15,47s.; E 6,27	9	E 319,26
144,13	E 121,3; 231,4; 235,4; 335,3; 418,4	9,15	Co 141,22s.; 149,26; 150,2 158,24s.; 160,25
17	P 95,15; 109,16	11,25	O 11,83s.
<i>Proverbia</i>			
4,23	E 2,31s.; 185,29s.	<i>Ecclesiasticus</i>	
6,1s.	E 165,36ss.	2,6	E 348,27
8,15s.	E 224,14	3,22	Cu 48,25s.; Pr 177,14
12,15	E 62,9	5,8	E 95,9s.
13,10; 16	E 161,19; 176,4	6,6	M 5,8
14,12	E 62,9-11	11,30	E 189,12s.
21,1	E 216,87; 397,4s.	14,20	E 284,37
27,12	E 152,8	27	O 11,78
28,1	W 238,2s.	18,1	Cu 77,19s.
9	E 348,8s.	19,1	E 183,17; 185,14s.; 203,15s.; 230,17; 231,21; 403,20; 450,26
14	E 247,8s.	5	E 328,24
31,10	E 134,30	32,24	M 5,7; E 17,5s.; 62,4s; 73,10; 161,19; 176,4; 286,16s.
<i>Ecclesiastes</i>			
4,17	E 73,12s.	<i>Isaias</i>	
7,19	E 185,15	1,19	C 263,20s.; 272,9
9,1	E 78,23	3,6	E 152,24
10	E 95,10s.	4,1	E 152,23
<i>Canticum Canticorum</i>		5,1ss.	E 284,26
1,8; 14	E 243,22; 262,29	6,1	E 284,29s.
12 etc.	O 16,61	10	W 236,8s.

Index Sacrae Scripturae

7,9	P 100,19; I ¹ 284,1s.;	15	O 2,74
	I 7,11s.; 9,5s.; Cu 40,8	21	E 431,26
11	Me 3,67s.		
9,6	P 121,20; Me 1,78s.; E 6,26s.;	<i>Baruch</i>	
	161,20	3,38	Cu 111,32; O 2,39
11,4	Pr 195,5s.		
6	W 237,24s.	<i>Ezekiel</i>	
14,12	Me 2,37	3,17	E 281,21s.
28,12	E 286,30	9,4	O 4,10
30,1	O 7,43s.	11,19	Pr 195,14s.; O 15,20s.
40,1	E 166,24	13,16	E 117,68; 70
42,3	E 143,7s.; 144,13s.	18,4	E 122,31s.
43,1	Me 3,164	20	Co 168,18; 169,13s.; E 122,
45,7	C 258,25s.		27s.; 321,31
22	C 272,17	22	Cu 88,1s.
46,8	E 137,35; 168,63; 305,34;	33,7	E 281,21s.
	351,20	11	Me 2,91s.; 109s.
48,16	Pr 192,25	16	Cu 88,2
52,1	E 386,6	34,21	I ¹ 283,24s.; I 7,3s.
53,4	O 10,167s.	36,26s.	Pr 195,14s.; O 15,20s.
7	Cu 66,9; 124,27; Me 3,114		
8	M 75,16	<i>Daniel</i>	
56,10	E 372,10s.	2,34s.	I ¹ 281,14-16; I 5,14-16
		3,1ss.	E 127,17s.; 144,16
		3,53	O 5,51
		53s.	O 6,73
<i>Jeremias</i>		55	O 14,152
2,19	O 8,68s.	9,27	E 227,8s.
8,15	E 152,17s.	13,22	G 147,15; O 15,40; 41s.;
14,17	Me 1,62		E 122,20; 453,17
19	P 99,10; 113,18; E 386,5; 6	14,32ss.	E 242,49s.
15,19	E 161,41		
17,14	O 8,102	<i>Osee</i>	
16	E 285,12	6,3	E 89,10
23,9	E 137,23s.	8,4	E 351,25s.
51,11	E 363,11		
		<i>Joel</i>	
<i>Threni</i>		2,12	C 272,17
1,4	E 386,6	13	O 14,25
11	Me 3,208		
13	E 317,35	<i>Amos</i>	
2,11	O 14,70	3,8	W 238,2
15	E 152,15; 18	4,4s.	A 230,22s.
3,25	O 7,91s.	5	A 229,5s.; W 234,16
5,3	O 2,81s.	7,10	E 284,34s.

Index Sacrae Scripturae

<i>Habacuc</i>		8	O 10,87
2,3	O 2,96s.; E 203,17s.	12	Cu 87,16s.
3,4	Me 3,17s.	15	E 251,10
16	E 137,22s.	19	O 10,103; Me 1, 11; 30
		24ss.	I ¹ 283,17-19
<i>Sophonias</i>		25	E 432,11
1,14s.	Me 1,24-27	8,12;13;	Me 2,75
		42;50	
<i>Zacharias</i>		20	S 241,25; E 232,13ss.
1,3	C 272,17; E 57,4	9,2	Me 3,164
		12	Co 156,101
<i>Malachias</i>		13	O 10,80
2,7	E 122,24-26	37	E 242,36s.
3,7	E 252,26	10,8	Cu 49,5; E 81,13s.
		16	E 80,33s.
<i>1 Machabaeorum</i>		20	Pr 178,10
2,1	E 386,8	22	E 436,18s.
5	E 386,8s.	23	E 162,25
69	E 386,10s.	42	E 49,24ss.
		11,3	E 152,5
<i>2 Machabaeorum</i>		11	O 8,7
7,2	E 462,24	15	E 329,29
		25	I ¹ 284,14s.; I 8,12s.
<i>Matthaeus</i>		27	Pr 198,4s.; 199,14s.; 207,
3,10	O 10,103; Me 1,11; 30		3-5; 219,16s.
11	A 228,10s.	28	E 95,5s.; E 161,24s.
17	Cu 60,3s.	28s.	C 263,23-26
4,2	E 242,56	29	E 88,32
5,3	E 117,63	12,20	E 143,7s.; 144,13s.
7	E 11,7s.; 180,20	34	E 117,72s.; 120,18; 235,16;
8	E 185,28		274,17; 344,5
9	P 119,13	45	E 37,61; 152,21
10	V 182,13; 126,26; 252,15;	49	O 7,139
	284,23; 292,16	13,24s.	E 423,5
15	W 237,2; 4; E 1,4s.	25	O 19,7
22	C 274,8; E 403,27s.	30	O 19,8; E 242,35s.
31	Me 2,34	31s.	E 138,17
6,6	P 97,7s.; E 16,6	43	P 118,20
10	O 1,16s.	14,31	O 6,66
12	Cu 69,31s.; 86,1; O 19,39s.	15,13	E 378,16
13	Ca 234,16; 265,5s.; Co 168,13;	14	O 14,110; E 269,14
	C 261,5; O 1,17	16,17	Pr 206,24ss.
24	E 284,14s.	18	I ¹ 283,15-17; E 126,11; 206,
7,7s.	Me 3,203s.; E 102,10		66; 262,39s.

Index Sacrae Scripturae

19	O 9,4s.; 58; 89s.; E 65,18; 156,159; 218,16s.; 248,10; 14s.	39	Cu 44,21; 60,23s.; 25; 63,25s.; E 148,45; 46s.
17,5	Cu 60,3s.	42	Cu 60,25; 63,27; E 148,45
18,10	E 230,26s.	69ss.	E 363,32
18	E 251,13s.	27,4	Pr 136,17
20	E 85,21s.	35	E 284,9s.
28	Cu 87,15s.; O 19,27	38; 44	O 16,40
19,12	Co 156,10s.	50	E 436,17
19	P 119,5; 120,5; 8; 10	51	W 236,6s.
21	E 161,21	57	O 2,56
26	Me 2,113	28,5	O 2,61s.
27s.	E 120,46s.	20	Cu 40,56
28	E 161,22s.		
28s.	E 81,30ss.	Marcus	
29	E 44,42-44; 46; 56,18s.	8,3	E 242,43
20,1ss.	E 286,24s.	9,43; 45;	Me 2,77s.
16	E 2,40; 51,26s.	47	
22,14	E 167,20s.; 25; 184,7	12,25	Me 3,72
21	E 216,24s.; 351,19	13,31	E 249,17s.
30	P 118,21s.; Cu 52,22; 84,9ss.; Co 171,21; C 268,22; 276,23	15,27s.	S 241,20; Me 3,25
37	M 83,7s.; P 120,17s.; O 18, 44s.; E 323,10s.	16,6	O 2,61s.
37-39	P 119,15s.; O 19,22s.	9	E 242,58
40	E 85,28s.; 112,68s.	Lucas	
23,12	E 112,71s.; 233,22s.	1,15	O 8,104
37	O 10,198; 227; 230; E 289,16	15ss.	O 8,3s.
24,13	E 436,18s.	28	O 7,84; 106
16ss.	E 227,9-11	32	O 5,5
35	E 249,17s.	35	Co 164,9
47	E 169,69s.	41	O 8,5s.
25,12	E 405,26	42	Pr 203,20; O 5,24; 50; O 7,39s.
14ss.	E 242,29s.	74s.	
21	P 119,12s.; 121,6; O 6,72	44	O 8,5s.
23	P 119,12s.; 121,6; O 6,72	68	E 317,22
28	E 231,47s.	78	E 206,17s.; 317,39
29	E 231,45	2,7	S 241,24s.
31	E 81,31	11	Me 1,79
35ss.	E 11,25	14	E 1,4; 78,17s.; 80,4; 99,5; 106,6s.; 165,4s.; 169,99s.;
36; 40	E 44,11	35	227,21s.; 427,7
41	Me 2,82s.	52	O 2,42; E 148,14
26,24	O 4,40; E 169,92s.	5,31	E 69,2
26	A 224,1s.	32	E 143,8s.
		52	O 6,27s.; 10,165 Cu 63,14

Index Sacrae Scripturae

6,38	E 80,37	40	E 297,21
45	E 344,5	42	E 242,15; 323,21
48	Cu 131,10-12	47s.	E 145,10s.; 233,4s.
7,6	O 3,9	14,8	E 285,13s.
16	E 317,22	10	E 181,4s.
22	Co 153,25	11	E 233,22; 285,16
36ss.	E 242,57s.	30	E 284,37s.
37	O 16,5	15,4ss.	O 9,44; E 197,13s.
38	O 16,3	6ss.	E 169,97s.
39	O 10,167; 16,5	7	E 168,88s.
39ss.	O 16,28	9	Me 3,131s.
40ss.	O 16,29	10	E 168,13
44	O 16,3	15	E 140,8s.
47	O 16,9	19-21	E 140,16s.
8,2	E 242,58	30	E 140,8s.
5ss.	E 390,15ss.	31	E 34,3
8	E 390,17	32	E 105,11s.
11	C 270,23	16,3	Me 1,18
14	E 46,18s.; 95,3s.	22	Me 2,93; O 10,125
15	E 390,17s.	28	O 10,124
9,58	S 241,25	17,5	C 272,24s.
62	E 2,47s.; 17,30; 51,34; 101,7s.; 162,17s.; 418,16	10	E 438,1
10,2	E 242,36s.	18,13	O 1,3s.; Me 2,64s.
16	E 65,17s.; 249,29	14	E 112,71s.; 233,22s.
22	Cu 62,22s.	19,2ss.	E 242,59s.
33	O 12,120	10	O 6,22s.
33ss.	Me 3,14	12	E 242,29s.; 243,32
34	E 363,17-19	21	O 19,11
36s.	O 12,118s.; 121; 124; 137	20,36	vide Mt. 22,30
39s.	E 259,20s.	21,19	E 63,49; 355,30
40	O 16,30	33	E 249,17s.
42	P 96,9; 117, 20; E 453,28	22,15	E 438,5
11,3	Me 3,134	19	A 226,18s.; 227,1s.
4	Ca 234,16; C 261,5	32	E 158,15s.
8	E 110,6ss.; 323,13	42	E 450,15s.
11	O 9,85s.	23,31	Me 1,38
11s.	O 14,36	34	O 18,6
17	E 451,17	46	O 12,122
23	E 161,43s.	24,1; 10	O 16,42
26	E 37,61	23	O 2,59
27	O 7,194	50	O 2,70
12,32	E 259,3		
33	E 242,35s.		
		Iohannes	
		1,1	M 51,17; E 222,13

Index Sacrae Scripturae

3	M 48,12; 23; 50,8; Pr 202,28	11; 14	O 17,34s.
3s.	M 10,32; 54,10	11ss.	E 161,47ss.
9	W 237,1; O 19,19	12	E 62,19s.; 266,18; 269,14;
14	I 29,3s.; 19		353,8
16	C 267,1	12s.	E 149,106
18	O 10,167	15	E 88,31
29	O 8,87; 94	15; 17;	O 3,10s.
2,1-11	Co 153,25; E 242,57	18	
3,3	E 149,9	17s.	Cu 66,9-12; 110,1; 125,31
3ss.	O 10,206		ad 126,2
5	E 149,69s.	24	E 152,4s.
8	Pr 189,5s.; W 233,14;	30	I 28,3; Pr 199,21
	E 259,16; 434,9s.	34	E 216,61
20s.	V 181,13s.; 19ss.; 182,11	12,4ss.	O 6,30s.
29	O 8,10; 94; 105; E 149,84	26	P 119,14
4,24	M 45,17	32	Me 3,26s.
5,19	M 55,20; Pr 203,3s.	13,8s.	E 156,127-130
26	M 61,1-5; Pr 208,17s.; 29s.	25	O 11,7; 12,36
36	Me 3,38	14,1; 27	E 252,8
44	E 285,11	6	M 10,32s.; 54,9s.; 12s.;
6,38	Cu 44,19s.; 60,20s.; 63,17s.		V 176,4; W 234,12; 235,21;
41; 51	W 234,8s.		O 19,19s.; E 21,20s.;
44	Cu 65,1; C 263,9		281,41s.; 373,50
52	A 224,5s.; W 234,10	9	I 28,3s.; Pr 207,12s.;
57	Me 3,135s.		208,22; 209,2
67	E 169,82	10	Pr 208,21; 209,2
71	Cu 83,10	18	E 288,15s.
7,16	Cu 63,18	26	Pr 191,15s.; 23; 192,2ss.
8,12	W 237,1; Me 3,187	31	Cu 60,22; 62,10; 64,10; 15s.;
34	L 205,6; 209,23s.; 210,26;		65,19s.; Me 3,117
	222,10; 20s.; 224,21; Cu 58,	15,4s.	O 3,19
	11; O 14,121s.	5	C 263,8s.; 269,9
44	V 173,16; 180,22; 182,25;	10	Me 3,116
	Ca 235,23; 246,29s; 266,16;	12; 17	O 18,16s.
	271,17s.; Cu 132,23; C 284,	13	O 18,3s.; E 140,30s;
	20s.; Me 3,44		E 169,56
55	Cu 106,24ss.	15	W 236,1s.
10,1	E 137,40s.; 216,15s.; 269,15	18	C 276,1
1ss.	E 222,27-30	19	E 161,45; 312,12s.
3	E 310,26	26	Pr 191,10s.; 16s.; 191,24 ad
4s.	E 162,22ss.		192,1ss.
9	E 216,12; 305,22; 351,10	16,2	E 149,77s.
10	E 137,41s.	8s.	C 273,10s.
11	E 88,31	13	Pr 197,2s.; 207,16

Index Sacrae Scripturae

14	Pr 197,13s.; 198,2	6,15	O 13,7
15	Cu 62,23; 130,11s.	7,51; 54	O 13,85
23	E 156,80	56	O 13,8
24	P 96,13; 120,25; 121,1; et	58	O 13,77
	passim; O 2,83; Me 3,136	59s.	O 13,32
33	E 378,19	60	O 13,9; 61; 67; 80; 86; 94s.;
17,3	Pr 190,22s.; et passim;		110
	191,3s.; 12s.; 208,12; 27	8,18ss.	E 149,106; 227,22
10	Cu 130,11s.	9,5	E 148,58s.
14; 16	E 161,45; 312,12s.	15	E 317,12
18,11	Cu 60,22s.; 62,11; 64,10s.;	10,35	Cu 78,30
	65,9s.; 66,1	14,21	E 9,25s.; 138,12; 203,6;
19,22	E 72,17		252,9s.; 291,13
26	O 11,5; 8; 51; 53	15,9	I ¹ 284,9s.; I 8,7s.; Cu 39,4s.
26s.	E 242,39s.	16,3	E 317,14s.
27	O 2,53s.	7	Pr 178,10
30	W 236,5	17,28	P 113,3
34	O 2,43	20,28	O 17,48
35	E 406,12	21,26	E 317,14s.
38-41	W 237,6s.		
20,7	W 235,20s.	<i>Ad Romanos</i>	
11	O 16,32s.	1,17	O 10,101
13	O 16,44-48; 75	21	I 9,12ss.
15	O 16,40s.; 45s.; 49; 53ss.; 71	25	P 122,1s.; O 4,56; 10,237s.;
16	O 16,68; 74		11,87; 13,65; 14,191s.;
18	O 16,76		Me 2,115s.; 3,211
22	Pr 194,9s.	2,5	E 137,15
25	O 2,65	3,5	O 6,16
21,7; 20	O 11,5	4,17	O 4,20
15ss.	O 9,40; E 4,18s.; 248,9s.	5,3ss.	E 53,11s.; 63,51-54; 78,13;
16	E 4,18s.		252,11s.
17	O 9,40	5	E 434,11s.
20	O 11,7; 51ss.; 12,36	8	Co 161,26
20ss.	E 242,39	10	O 18,7
		12	P 114,5s.; Cu 51,5ss.; 116,
<i>Acta</i>			23s.; Co 148,24s.; 162,21ss.
1,9	O 2,70s.	14	Co 150,18s.; 161,22s.;
11	O 2,71		162,1s.; 5s.
20	E 284,16	19	Cu 51,5ss.; Co 148,28s.
26	E 148,13; 151,8	20	Co 162,4s.; E 11,3s.
2,19	E 227,14	21	O 9,59; 91
3,15	O 4,18	6,3s.	A 228,3s.
4,19	E 65,28	4	W 234,16s.
32	E 48,5	4ss.	O 3,16ss.

Index Sacrae Scripturae

7,7s.	C 274,4s.; 287,18	16	E 165,21
7-11	A 229,11-18	17	E 322,29
15	C 274,5s.	18	E 6,12s.
22	Co 144,16-18; C 284,26s.; E 9,15ss.	19	Cu 70,3
23	Co 144,5s.; 19	13,4	E 216,70-72
24	O 13,139	14,7	E 345,16
25	Co 144,5; 18	7s.	E 61,16s.; 88,19-21
8,1	Co 144,8s.; C 274,4; 12s.; 287,18; E 334,8ss.; 414,59s.	8	E 5,9; 13,17s.; 148,53s.; 291,10
7	E 262,40s.; 296,23s.	<i>I ad Corinthios</i>	
8	I 6,7	1,24	M 11,12; 62,10; E 51,3;
9	Pr 178,10		222,14
10	Co 148,22s.	2,8	Cu 115,12s.
11	E 240,8s.	9	P 118,14; 121,7s.; 11s.; E 59,12s.; 112,22s.; 259,3s., 421,14s.; 438,3s.
13	I ¹ 284,19; I 8,17; O 1,8	10	W 233,10; 236,9; 20s.
17	P 119,14s.; Me 3,166s.; E 117,35s.	11	Pr 219,17s.
28	C 253,24s.	14	I ¹ 284,18s.; I 8,16s.; E 137,39s.
29	C 260,21; O 7,154	15	I ¹ 284,20; I 8,18s.
29s.	C 253,25-28	3,6-8	O 16,55; E 186,28s.
32	Cu 44,20; 60,20; 63,23; 64,16s.; 65,11s.; 13	7	C 271,17ss.
9,3	E 317,19s.	9	C 270,22; 271,24; O 10,4s.
10-13	Co 167,8s.	11	I ¹ 283,21s.
16	C 263,11s.; 267,2s.; 269,11; 14; 26s.	12	E 363,22
18	Co 168,13; C 261,5; 263,11; 266,24s.; 276,4	17	E 403,15s.
10,2	E 355,6	19	E 241,27s.; 296,22s.
10	Pr 209,13s.	4,3	E 148,33s.; 336,19s.
13s.	C 270,30-271,4	4	E 156,39ss.
17	C 271,4s.	5	E 7,32
11,15	O 6,14	7	Ca 231,2; 234,6; C 263,10; 267,4s.
20	E 181,4; 285,7s.	13	E 149,59
33	Ca 270,5s.; O 14,137	5,5	E 331,57
35	C 266,25s.; E 81,16	6	W 234,18s.
36	M 27,26; 87,5-7; Pr 201,15; 202,4ss.; O 2,97	7	A 225,15
12,1	E 185,36s.	7s.	A 228,18-21
3	I ¹ 283,29s.; I 7,8s.; A 226,24	8	A 225,3; 227,17s.
5	E 345,11	6,10	E 80,41s.
8	E 429,11	11	O 8,20s.
15	E 112,64s.; 259,39s.	12	E 407,18
		17	W 233,12

Index Sacrae Scripturae

19	E 143,23s.; 363,8	3,15	W 236,7s.
20	O 9,45; 17,31; Me 3,130	18	W 236,2; 12
7,14	E 352,15s.	4,4	I 28,1; Cu 105,25
21	E 17,25	6	E 198,50
22	E 17,21s.	10	O 11,34
23	O 9,45; Me 3,130	13	E 222,15
40	O 10,216	5,10	V 182,15s.; Co 168,19-169,1;
8,1	E 85,27		Me 1,1ss.; E 243,33s.; 252,
6	M 87,5ss.; vide Rom 11,36		16s.; 258,20s.; 346,15s.
9,9	A 226,12	13	E 222,17
16	C 263,11	17	A 228,1s.; W 236,5s.
22	O 10,8s.; 135s.; 147; 158;	6,6	E 431,8s.
	170; E 317,15; 433,29	7	E 63,26s.; 292,24s.
24	E 281,50s.; 284,4-6	8	E 148,35s.
10,1s.	A 228,8s.	11	E 42,15
13	E 227,15-17; 328,14s.; 349,14	8,6	O 12,123; 14,164
17	W 234,10s.	9,7	Cu 74,17; E 13,30s.
23	E 407,18s.	11,2	Me 3,8s.
11,7	O 8,31	19	E 239,4
23-25	W 235,9	28	E 181,8
25	W 234,14; 235,8s.	29	O 10,156s.; 168
12,26	E 353,4s.	12,2	O 10,5s.
13,1	E 284,7	2s.	E 176,14
5	E 88,13s.	4	O 10,6
12	M 12,16; 77,27s.; 81,1; I 35,12	7	E 414,54
15,8	O 10,4	9	O 10,142s.; 146; 151; Me
10	W 237,17s.; O 10,4; 166; 183		3,19s.
18	W 236,4	14	E 348,11
42	Cu 109,11; E 169,3		
42; 53s.	O 16,62		<i>Ad Galatas</i>
44	P 118,22	1,8	E 136,24s.
52	O 8,27	2,11	E 310,47
53	W 234,21s.; O 8,27; E 169,3	4,5	O 7,150
		6	Pr 178,10
		19	O 10,8; 178ss.
		22-31	E 223,49; 235,23; 353,13
		27	O 10,44
		31	Me 3,131
		5,6	Cu 87,31
		9	W 234,18
		17	Co 144,4s.; C 284,25s.;
			285,4s.; E 414,62s.
		6,1	E 80,39s.
		3	E 78,29s.
<i>2 ad Corinthios</i>			
1,21	E 284,4		
2,7	E 127,10s.; 206,62s.		
15s.	C 276,2s.; 285,1s.		
18	O 18,7		
3,2	E 306,11		
3	E 430,12		
5s.	A 229,25s.		
6	A 229,4s.; 18s.		
3,7-41	A 229,30-230,17		

Index Sacrae Scripturae

8	E 11,6s.	14	E 284,6
9	E 82,21s.	20	E 230,22
14	O 4,10s.; 37s.; E 286,25; 405,9s.	21	W 236,3s.; O 3,20s.
		4,1	E 317,30
		7	E 48,17s.; 118,28; 182,25s.; 291,20s.; 317,38s.; 355,59s.
		8	E 258,15
<i>Ad Ephesios</i>			
1,5	O 7,150		
7	Me 3,4		
2,3	Co 162,1; 170,17; O 8,29	<i>Ad Colossenses</i>	
4	Cu 94,27s.; O 18,48	1,12	E 9,13
3,13	E 282,5s.	15	M 12,16; 53,4; 78,2s.; I 28,1 Cu 105,25
16	E 9,17; vide Rom 7,22		
4,3	E 118,29s.; 143,22s.	24	O 3,18
5	W 235,13s.	2,5	E 205,18
15	O 3,18s.	14	Cu 58,1-6
30	O 14,3s.	3,1s.	E 95,8
5,2	O 3,11	9	W 234,22
3	Co 144,26s.	10	O 8,31
8	I 5,24s.		
25	E 234,28s.	<i>1 ad Thessalonicenses</i>	
29	E 140,14	2,7	O 10,7; 177s.; 189s.
6,10	E 349,14s.	17	E 260,17
12	Me 3,155		
17	E 284,24s.	<i>2 ad Thessalonicenses</i>	
21	E 323,21	2,8	Pr 159,17
<i>Ad Philippenses</i>			
1,6	O 12,121-123; 14,164; E 44,12	<i>1 ad Timotheum</i>	
8	E 348,14	1,18	I 9,15s.
2,6	Ca 274,16ss.; 276,8ss.; I 27,13; 28,2; Cu 105,23; O 7,95	2,4	E 168,5
7	I 27,17	7	E 72,22; 317,12
8	Cu 44,18s.; 62,11s.; 16s.; 64,11; 17s.; 65,15; O 7,192; Me 3,59; 116s.; E 123,16; 425,26	3,2	E 201,15-18
8s.	Cu 60,17s.; 62,17s.	4	E 201,18; 21
13	E 90,9; 424,3	6s.	E 201,18s.
21	E 128,31s.; 272,13s.; 380,11; 386,17s.; 387,17; 390,25s.; 454,12	13	E 114,10
3,8	E 405,10	4,12	E 427,28
13	E 115,26s.	5,18	A 226,12
		23	E 242,61s.
		6,15	E 168,29s.; 185,25; 224,3; 324,13
		16	P 95,21; 98,4; 107,4s.; 112,20
		<i>2 ad Timotheum</i>	
		1,14	E 232,25s.; 418,22
		2,4	E 201,21; 223,53; 284,7s.

Index Sacrae Scripturae

5	E 63,46s.; 99,29s.		134,8; 179,3; 203,4s.; 205,32;
9	E 222,15s.		294,3; 435,5; 466,4
3,12	E 382,8s.	2,13	E 105,15
16	E 199,18	20; 26	M 12,29; 85,4
4,2	E 249,20; 294,13; 323,11;	26	O 10,95
	352,15s.	4,4	E 2,82s.; 8,8; 44,41; 81,25;
7	E 284,37		405,22s.
7s.	E 335,13s.	6	E 285,16s.
<i>Ad Titum</i>		5,16	E 102,7s.; 189,13; 197,13
1,7	E 242,15		
2,7	E 427,28	<i>I Petri</i>	
3,4-7	A 229,20-24	1,18s.	O 9,45; 16,58; 17,31
5	O 7,40	2,2	E 67,14s.
		8	O 19,25
<i>Ad Hebraeos</i>		13s.	E 216,73s.
1,3	M 53,4; I 28,1	21	S 241,16s.
8	W 237,25; E 435,11	3,14	E 284,23
9	W 238,5	15	Cu 47,10s.
2,9	O 10,202	4,8	O 18,36; E 13,32s.
4,15	Cu 111,26s.	18	Me 1,74
5,1	E 372,10; 459,3-5	5,3	E 427,28
3	E 216,40-43	5	E 432,12s.
4	E 216,37s.; 251,9	8	O 9,34s.
8	Cu 60,18s.; 62,12; 64,18;		
	65,16	<i>2 Petri</i>	
7,25	Me 3,126s.	2,5	E 284,23
10,34	O 12,95	3,13	Cu 79,28
37	O 2,96s.	15	E 357,14s.
11,1	C 276,12s.		
6	P 101,4	<i>I Iohannis</i>	
33	C 276,27	1,4	Me 3,136
39s.	C 276,27-277,1	5	P 111,25
12,6	E 9,7s.; 53,10s.; 425,13	7	O 3,7s.
13,8	P 115,11s.; W 234,6; 235,11	2,6	W 235,22s.; 237,9
17	E 165,24s.	15	E 2,80s.; 44,44s.; 81,23s;
<i>Iacobi</i>			95,7s.; 96,18ss.; 383,5s.
1,2s.	E 284,18-20	16s.	E 44,38-40
1,2-4	E 138,9ss.	17	E 2,81s.; 44,40s.; 81,35-37;
4	E 53,13; 63,48s.; 73,13;		95,6s.; 120,20s.
	78,12s.	19	E 138,20
12	E 203,9s.; 432,13s.	27	E 288,18
17	Cu 64,21s.; O 12,29; E 21,	3,2	P 111,21; I 35,11; W 236,2;
	14s.; 25,15; 42,22s.; 101,4s.;		E 446,17
		14	O 19,21

Index Sacrae Scripturae

16	O 18,5	3,16	Me 1,27
17	O 12,90s.; 101s.; 110s.; E 49,24; 80,35ss.; 418,6	5,9	O 16,58
18	E 438,1	7,3	O 4,10
4,10	O 6,16	17	O 13,126s.
14	O 7,140	9,4	O 9,37s.
16	E 70,25	12	Me 2,76
		12,9	E 333,3; 334,8
<i>Iudae</i>		14,10	Me 2,76
12	Me 1,30	20,2	E 333,3; 344,8
		7	E 227,6
<i>Apocalypsis</i>		21,1	Cu 79,28
1,8	E 242,4	4	O 13,126s.
2,17	Me 3,162	6	E 242,4
		22,13	E 242,4

INDEX AUCTORUM

Ambrosius

- libri Ambrosii: E 23,10-13
Epistola 20, n.19: E 216,20-28
Epistola 63, n.2: E 216,38-40

Anselmus

- Monologion: P 93,2-4; 94,2-13;
V 176,6-19; 190,13-15 (pars c.18);
I 20,16-21,4; 35,13s.; E 72,3-24;
74,14-28; 77,4-36; 83,3-27; 100,11
ad 15; 30-32; 109,3-17
Proslogion: I 20,16-21,4; E 100,11 ad
15; 30-32; 109,7-12; 112,74-77
De grammatico: V 173,5-8
De veritate: V 173,10-20; Co 147,5;
C 256,16s.; 284,20s.
De libertate arbitrii: V 173,10-20;
C 256,17s.; 267,7-10
De casu diaboli: V 173,20-174,2;
Co 147,4s.; C 258,7s.
De incarnatione verbi, prior recensio:
E 147,13s.
De incarnatione verbi: Cu 105,6-9;
Pr 204,25s.; 218,8s.; E 207,10
Cur deus homo: Co 139,4-8; 147,14;
159,23-25; 161,5; 162,9s.; 19; 166,
4-6; E 207,11-14; 209,17-20; 349,
21-24
De conceptu virginali: Cu 125,15-19;
C 258,7s.; E 334,7-10; 349,21-24
De processione spiritus sancti:
A 223,7-10; E 239,23-31; 240,4-21
De sacrificio azimi et fermentati:
S 242,12s.
Oratio 5-7: E 28,7-20
Oratio 13: E 10,13-24
Oratio 14: E 147,13
Oratio 16: E 10,13-24
Meditatio 1: E 10,13-24

- septem Orationes (inter quas Me 1, O 13
et 16): E 10,13-24
Orationes: E 55,30-34
Orationes sive meditationes: E 325,31
ad 33
Epistola 61: E 88,14-27
Epistolae ad Mauritium scriptae:
E 104,16s.; 147,14s.
quaedam opuscula: E 241,14s.
quaestiones: E 100,15-19
De floribus psalmorum (deperditum):
E 10,4-13

Antisthenes: E 242,52-55

- Aphorismus (opus medicinae Hippocra-
ticae)
textus cum glosa: E 23,29-36
glosae: E 60,11-19

Aristoteles

- Categoriae n.2: G 154,1s.
Categoriae n.4: G 162,12-14; 16-32;
163,3-12; 164,3-5; 19; 165,17-19
Categoriae n.5: G 154,3-5; 26-155,1;
163,26-164,2
De interpretatione n.9: Cu 125,20-22

Augustinus

- De trinitate: M 8,12s.; I 35,10-13;
E 77,24-26; 204,45-47
Tractatus in Joh., I, n.16: PI 126,
18-21

Beda

- De temporibus: E 42,32-36

Benedictus

- Regula (ed. Butler, 1912 etc.)
Prologus 1 (et passim): O 15,18; 41
2: O 15,6

Index Auctorum

2s.: E 184,8
 3: O 15,14; 51
 7s.: E 201,21
 8: O 15,18; 32; 41
 9: O 15,56
 106: O 15,18
 117: O 15,7; 33
 c. 1,3 (et passim) O 15,18
 12: O 15,34
 18s.: O 15,13; 39
 35s.: E 37,46
 c. 2,1s.: E 233,4s.
 67: O 15,19
 c. 3,29s.: M 5,7; E 62,4s.; 176,4;
 286,16s.
 c. 4,14: O 13,43s.
 c. 5,25 (et passim): O 15,34
 34: E 106,4s.
 35 et 39: E 436,16
 c. 7 (initium): E 418,10-12
 41-44: E 337,24-46
 99-103: E 123,14-16
 107: E 63,50; 357,17
 131s.: O 15,35
 134ss.: E 232,19s.
 c. 27,9: E 127,10s.; 206,62s.
 21-27: E 197,13s.
 c. 28,8ss.: E 363,19
 c. 29,4: E 105,5-7
 c. 33, titulus: E 293,9s.
 c. 43,11: E 6,14
 c. 45,7: E 233,4s.
 c. 48,1: E 231,40s.
 c. 49,17: E 328,24
 c. 53,2: E 199,23
 c. 54,11: E 6,14
 c. 58,39s.: O 15,12
 18ss.: O 15,33
 39-41: E 123,11s.; 410,6s.;
 431,12-14
 63ss.: O 15,39
 67s.: E 431,2
 c. 59,18s.: E 231,22
 c. 61,24: O 15,40

c. 64,2-5: E 345,21
 23: E 454,24
 26: E 105,15
 26s.: E 197,20
 37: E 80,14s.; 434,20
 c. 68 (totum): E 421,19s.
 c. 71,1: E 231,34
 c. 72 (totum): E 313,3
 9-13: E 231,35-39

Boethius

De consolatione philosophiae
 l. III, prosa 10: P 101,5
 l. V, prosa 6: M 42,18-20
 In Porphyrii Isagogen Commentaria,
 ed. prima, l. I: G 147,1s.; M 25,9
 In librum Aristotelis De interpreta-
 tione, ed. prima, l. I: M 25,9
 Introductio ad syllogismos categoricos:
 G 145,15
 In Ciceronis Topica commentaria, l. V:
 M 19,1-3

Canones sacri: E 453,20s.

Calixtus papa

Epistola universis Galliae episcopis
 scripta: E 65,59s.

Cassianus

Collatio VI, c. 26: E 425,13-15

Cicero: E 384,9

De senectute: E 242,24-26

Dunstanus

Regula vitae monachicae: E 39,59s.;
 42,31s.; 32-36
 Vita et instituta: E 39,60s.

(Galenus?)

De pulsibus: E 60,12s.

Gregorius papa (I): E 384,11

Dialogorum l. II

- Prologus: E 405,26s.
 c. 3: E 222,5
 c. 34: E 284,11
- Epistola Augustino episcopo
 scripta: E 454,14-16
- Epistola Desiderio episcopo
 scripta: E 161,27-34; 162,34s.
- Epistola ad Secundinum inclusum:
 E 65,60s.
 »aliae epistolae«: E 65,63-66
- Homilia 10 in Evangelia: E 225,10s.
 Homilia 27 in Evangelia: E 239,14s.
- Moralia Iob: E 23,8-10; 25,23-31;
 26,3-11
- Hieronymus: E 384,10s.
 »libri Ieronimi«: E 23,10-13
 Epistola 125, n. 12: E 384,9s.
- Horatius
 Epistola 1, 18, 82: E 31,8
 Satira 1. I, n. IV, v. 34: E 384,9s.
- Iustinianus
 Novella VI, c. 1 (initium): E 216,49-51
 n. 10 51-55
- Lanfrancus
 Commentarii in Epistolas s. Pauli:
 E 66,25s.; 70,23
- Leo papa I et Maiorian. a. 460, tit. 11 Novellarum: E 453,20s.
- Liturgica
 a) Officium
 I Antiphona ad matutinum Feriae
 V in Triduo Sacro: Cu 44,20s.
 V Antiphona ad Laudes festi s.
 Agnetis: E 169,97s.
 II Antiphona ad Laudes festi
 s. Iohannis Baptistae: O 18,21
 II et III Antiphona ad Laudes festi
 s. Martini: E 242,44-46
- V Antiphona: O 18,21
 Hymnus ad Vesperas Dedicationis
 ecclesiae: E 117,68; 70
- b) Missa
 Gloria in excelsis deo: E 1,4; 78,17;
 80,4; 99,5; 165,4
 Oratio »In spiritu humilitatis« ad
 Offertorium: E 438,9
 Oratio »Suscipiat« ad Offertorium:
 E 219,17s.; 220,16
 »Te igitur« in initio Canonis:
 I¹ 281,3s.
 Oratio »Perceptio« ante Communio-
 nem: O 3,13s.; E 431,15s.
 Introitus in III Missa Nativitatis
 domini: E 6,27
 Introitus in festo s. Crucis: O 4,8s.
 Oratio Dominicae IV post Pascha:
 E 407,26s.
 Oratio Dominicae V post Pascha:
 E 402,4s.
 Oratio »Concede« in festis beatae
 Mariae virginis: E 411,2s.
 Praefatio in benedictione Palma-
 rum: E 135,5
 Praefatio in festo Pentecostes:
 P 119,1s.
 Praefatio in festo s. Crucis:
 Cu 51,9-11
- c) alia
 Formulae liturgicae: E 190,10s.;
 231,11; 287,21s.; 347,26s.; 385,11
 411,9-II; 425,15; 429,16s.;
 439,9; 462,16
 Absolutio (sacramentalis?):
 E 414,71-73
 Benedictio mensae post coenam:
 E 231,4; 235,4
 Ordo Romanus: W 235,4-6; 9s.
 Canones (liturgici): W 235,4
- Lundoniensis concilii a. 1102
 statuta (seu capitula): E 253,13-15;
 254,3s.; 255,13-16; 256,4-6

Index Auctorum

sententiae capitulorum expositae:
E 257,3-12	Simplicius papa
Ep. 14: E 453,20s.
Nicaenum concilium II a. 787
can. 3 (Denzinger 305): E 281,35-38	Socrates: E 242,52-55
Ovidius
Metamorph. II 448: E 373,34	Symbolum Apostolicum: I ¹ 283,12s.;
O 5,50s.; E 136,17s.
Paulus apostolus: E 384,10
Epistolae: E 66,25s.; 70,23	Symbolum Nicaeno-Constantinopolita-
num: I ¹ 283,13s.; O 7,104; Pr 186,1;
189,18; 209,11s.; E 136,18s.
Persius
Satura I, v. 27: E 19,14-16; 20,14-18	Symbolum Athanasianum: I ¹ 283,14s.;
E 136,19s.; 204,33s.
Porphyrius
Isagoge n.2: G 155,4s.	Toletanum concilium IV
can. 50: E 161,34-36; 162,33s.
Pythagoras: E 242,52-55	Virgilius
Ecloga IX, v. 25: E 2,84
Quintillianus: E 384,9s.	

INDEX GENERALIS
PERSONARUM ET RERUM

A

a vocalis: ea ipsa ad nomen eius significandum utimur M 25,17-19

a se; a seipso: summa natura nec a se nec ab alio fieri potuit M 19,6s. nihil est aliud a seipso vel posterius seipso, ergo nihil est materialiter ex seipso 21,18s. pater (in trinitate) a nullo habet essentiam nisi a seipso 61,30-62,1 non ex seipso nec ex procedente a se nascitur verbum, nec seipsum aut procedentem a se existendo imitatur 74,11-13

Aaron: eius filii, qui alienum ignem imposuerunt, igne consumpti sunt E 281,32s.; 38s.

Abacuc propheta: per eum angelus Danieli pavit E 242,49s.

abbas: propter curam animarum »abbas« dicitur et constituitur E 251,12s. est pater et doctor pastorque animarum 106,10-12 exemplo docere et plus diligere quam timeri studere debet 80,9-20 prae nimia sollicitudine bonorum monasterii profectum spiritualem negligere non debet 21-28 ei cor monachi patere debet 232,19s. quomodo agere debeat prior, cum ab abbate discordat 6,4-28 abbates ecclesias a laicis restitutas per manus episcoporum accipere debent 223,17s.

»Oratio abbatibus ad sanctum, sub cuius nomine regit ecclesiam«: O 17 summa: abbas qui se indignum eius vicarium fatetur, se convertit ad sanctum (patronum) ecclesiae suae, ut sit sibi consultor, adiutor et per omnia pro se operator 4-13 abbas indignum se sentit esse pastorem et abbatem 14-20

adit deum et sanctum, qui ipsum sive iubendo sive permittendo constituerunt 21-28 Iesu commendat se et suos, cum ambo ipsius sint 29-35 dominum orat, ut sanctum faciat sollicitum de se et suis 36-42 sanctum orat, ut sit sibi apud deum intercessor 43-47 abbas, qui animam suam regere nescit, sanctum implorat, ut sibi in regendo grege auxilio sit 48-60 orat, ne peccatum suum gregi noceat 61-69 invocat sanctum, ut adiuvet se et gregem suum 70-74

Abel: Abel eiusque pater Adam ut exempla diversitatis patris et filii in trinitate I 30,19-23

abire: abire et adire opposita sunt, sed simul fiunt C 253,2-5

Abraham: sanctos homines vocari »filios Abraham« non est alienum Cu 83,5

Abrincensis episcopus: quaeritur, utrum Iohannes, archiepiscopus Rotomagensis, possessionem suam prius Beccensibus an episcopatu Abrincensi dederit E 89,33s.

absentia: caecitas est absentia visus, ubi visus esse debet Ca 250,27 quod non est aliud quam absentia eius, quod est aliquid, non est aliquid 251,7 absentia debitae iustitiae: vide → iniustitia absolutio: Anselmus iis monachis Beccensibus, qui eam se velle in litteris suis significaverunt, suam absolutionem dat E 166,30-34 item monachis Cantuariensibus eam communiter dat 312,28 ad 30 item eos monachos Sancti Eadmundi, qui peccata sua confessi sunt aut confitebuntur, absolvit 382,13 ad 19 item absolvit Idam comitissam

167,31-33; 247,6-15 Warnerum 335, 29-31 Widonem 383,8s. Robertum eiusque moniales 414,71-73 Eliam comitem 466,11-13 Ernulfo, abbati Troarnensi, cucullam benedictam cum absolute, quam legit, transmittit 425,36-38

absolutum: necesse est summam naturam esse quiddam absolute melius est esse quam non ipsum M 29,29-31 summus spiritus solus absolute est 46,2s.; 9; 31 esse summi spiritus solius est absolutum 23s.; 24-26 alia omnia negantur absolute esse 15; 19; 28

abstinentia: paenitentia, abstinentia et similibus non satisfi deo pro peccato Cu 86,25-87,25 maiorem coronam meretur simplex oboedientia quam abstinentia E 196,11s. sine nimia abstinentia oboedientia hominem salvum facere potest; sine oboedientia abstinentia non valet nisi damnare 13-15 contra calumniam quorundam Anselmus sententiam suam de abstinentia monachorum pronuntiat 49,26-28

abyssus: abyssus abyssum invocat O 14,129; et passim

accedere: quaedam accidentia nullam vel accedendo vel recedendo mutationem circa id, de quo dicuntur, efficere nescuntur, ut quaedam relationes M 43, 12-14; 26s. in te moveor et in te sum, et ad te non possum accedere P 113,3 deus neminem reicit, qui ad eum accedit, sicut oportet Cu 131,5-7 sacra scriptura nos docet, quemadmodum ad deum accedere debeamus 7-10

acceptio: datio non est sine acceptione Ca 265,12

accidens; accidentale; accidere: quaeritur, an summa essentia, quae sibi eadem substantialiter est, aliquando a se diversa sit accidentaliter, et sic sit variabilis M 43,3-6 quomodo videatur

esse particeps accidentis, cum maiorem esse aliis omnibus naturis ei accidere videatur 6-8 susceptibilitas quorundam, quae accidentia dicuntur, non repugnat naturali incommutabilitati dei, si ex eorum assumptione nulla substantiam consequatur variabilitas 9s.; 11s.; 19s. omnium, quae accidentia dicuntur, alia non nisi cum aliqua variatione participantis adesse et abesse intelliguntur, ut omnes colores 10-12 alia nullam vel accedendo vel recedendo mutationem efficiunt, ut quaedam relationes 12-14; 26s. essentiae summae naturae nihil accidit, unde ipsa variabilis intelligi possit 24 illa accidentia, quae mutationem aliquam faciunt, ipso suo effectu vere accidere rei, quam mutant, perpenduntur 26-28 accidentia improprie dicta 28; 31 individua maxime subiacent accidentibus 86,9 summa essentia nullis subiacet accidentibus 11

qualitas aut accidens G 156,12 falsum est grammaticum non esse accidens 157,24 albedo et similia accidentia 26 distinguitur significatio, quae est per se et substantialis, et ea, quae est per aliud et accidentaliter 163,4-6 illa, quae »albus« significat, sunt accidentia eiusdem subiecti 166,5-8 animal differt ab animali sive substantialiter sive accidentaliter L 208,5s. deus facit omnes naturas, substantiales et accidentales, universales et individuales Ca 265,24s. accipienti accidit aliquid, quia circa illum fit, quod prius non erat et abesse potest Pr 188,26s. spiritui sancto non accidit dari vel mitti 24-32

accipere: accipere dicitur, et qui concessa suscipit et qui illicita praesumit Ca 265,14s. accipienti accidit aliquid, quia circa illum fit, quod prius non erat et abesse potest Pr 188,26s.

Ahab: commemoratur E 284,28s.

accusator: O 10,15; et passim

acies: acies cogitationis in mente M 24, 29; 52,21 acies mentis 25,21; P 93, 11s.; O 7,88 acies intellectus humani M 74,31

actio; activum; agens; agere: veritas actionis V 181,12–183,1; 199,15s. actio rationalis et irrationalis 181,31 ad 182,1 actio naturalis et non naturalis (et eius veritas) 183,1–6 contingit, ut eadem actio sub diversis considerationibus debeat et non debeat esse 187,2–188,8 percussio et agentis et patientis est, unde actio et passio dici potest 187,4s. quamvis secundum nomen actio et percussio et quae a passivis in activa significatione dicuntur, magis videantur esse patientis quam agentis 5–7 actio ab acto, quod passivum est, derivatur 12s. potest contingere, ut debeat esse secundum naturam actio vel passio, quae secundum agentem vel patientem esse non debet, quoniam nec ille agere nec iste debet pati 188,2–4 omnis actio significat verum et falsum 188,27–189,28 actionis rectitudo est iustitia 194,31s. (vide → rectitudo [actionis]).

deus facit etiam singulas actiones malas Ca 266,3–12 actio vere est aliquid 9s. eadem actio diverso intuitu est iusta et iniusta Cu 57,17–25 actio nulla per se, sed per iniustam voluntatem iniusta dicitur Co 144,22–145,8 cur nec actio transiens nec opus quod remanet, sint peccatum 144,27–145,8 actiones voluntariae iniustae, quae membris et sensibus fiunt, voluntati imputandae sunt 145,9–18 actiones, quas voluntas iniusta facit, peccata vocantur 145,26–30; 146,21s. iniustitia non est qualitas aut actio aut aliqua essentia C 258,8s. omnis actio a deo

est 12s. deus facit omnes actiones et motus, quia ipse facit res, a quibus et ex quibus et per quas et in quibus fiunt 259,2s. non minus displicet deo indecens cogitatio quam hominibus reprobanda actio E 185,19–22 omnis actio laudabilis sive reprehensibilis ex voluntate suam qualitatem habet 414,13–23 omnis actio quae fit recta voluntate, recta est; et quae non fit recta voluntate, recta non est 18–20

Adala, comitissa Carnotensis, soror regis Henrici: Anselmum honorifice suscepit E 286,7–9; 287,5s. Anselmus precatur Paschalem papam, ut causae, quae est inter ecclesiam et comitissam Carnotensem, finem imponat 340,4–18 comitissam Anselmus apud papam laudat, quod legatos ipsius super principes honoret 12–14 »fidelissima ecclesiae dei et papae praeceptis oboediens« 388,9s. colloquium inter Anselmum et regem effecit 9–11

Adam; Adam et Eva; primi parentes: deus Adam fecit de nullo alio homine Cu 102,28 deus creando naturam humanam in solo Adam et de eo feminam, ostendit se de solo Adam voluisse facere, quod de humana natura proposuit 103,11–14 Adam accepit potestatem nihil volendi sine ratione Co 152,3–7 deus eum fecit simul rationalem et iustum 9 Adam de non-homine est verus homo 154,16 deus eum non debuit facere nisi iustum nec aliquo debito sive incommodo gravatum 155, 21s. voluntas, quae est ad volendum rectitudinem, separabilis fuit in principio in primis nostris parentibus C 284,11–13 Adam habebat beatitudinem, etsi minorem beatitudine angelica 285,22–286,6 etiamsi Adam non peccasset, deus tamen differret civitatem caelestem perficere, donec ex hominibus eius

numerus completeretur Cu 80,10-13 ante perfectionem numeri electorum primi homines, si vicissent, ita confirmati essent cum omni propagine sua, ut ultra peccare non possent 81,16-19 deus permisit, ut diabolus hominem in lutum peccati deiceret 85,18-20 si deus diabolum prohibere vellet, non posset primum hominem tentare 19s. primi homines, si non peccassent, per se, sine sustentatione alterius, stetissent 103,7s. cur deus primos homines non tales fecerit, qui peccare non possent 108,15-25 deus Adae dixit: »morte morieris«, non quod ea die moriturus sit corpore, sed quoniam die illa necessitatem aliquando moriendi accepit Co 148,18-21

Adam et peccatum originale: vide → peccatum originale Adam post Evam et per illam peccavit 150,17 Adam bona sibi data perdidit non servando ea, cum potuit 154,29-155,1 si Adam non peccasset, nulla causa, nulla seconnectute infirmaretur 157,24s. plangtus filiorum Adae de eius casu P 98,25-99,7

natura humana tota erat in primis parentibus Cu 81,24; Co 152,23 unusquisque filius Adae est homo per creationem, Adam per propagationem, persona per individualitatem[?] Co 151,6-8 deus in Adam fecit hanc naturam, ut de illo propagarentur homines 151,8-11; 152,1-3 omnis homo aut Adam est aut de Adam 154,18s. sola Eva de solo Adam est, omnes alii de Adam et Eva 19 si Adam non peccasset, natura propagandi a suo cursu non impediretur 157,24-27 secundum semen in Adam esse, non est quasi nihil aut inane, sed aliquid verum et solidum 163,7-18 si Adam et Eva iustitiam servassent originalem: qui de illis na-

scerentur, originaliter sicuti illi iusti essent Co 141,8s. deus Adae concedebat, ut quod ipse iustitia et felicitate erat, propagaret 152,7-11; 164,24-28 Adam potuit eis, quos generaturus erat, iustitiam suam transmittere 166,11s. quod nemo post Adam potuit 12s. Adam nobis facile bona accepta conservare potuisset P 98,25-99,1 natura humana in primis parentibus iustitiam accepit cum potestate servandi illam in omnem prolem suam C 273,14s. Adam nulli alii bona accepta auferre potuit, nisi non servando bona, cui servare potuit Co 155,3-6 servare bona accepta non potuit nisi illis, quorum generationis potestatem voluntati subditam accepit 6s. nulli personae mala transmittere potuit nisi illi, in cuius generatione natura propagandi aut eius voluntas operata est 7-11 natura humana nascitur in infantibus cum debito satisfaciendi pro peccato Adae 149,22s. homo idcirco iustitia caret, quia in primis parentibus eam abiecit, et postea aut illam non recepit aut receptam reiecit C 259,30-32 in primis parentibus descenderam de iustitia in iniustitiam, de beatitudine ad temporalem miseriam Me 3,173-175 de quanto bono in quantum malum peccato Adae praecipitati sumus! P 98,16-99,7 beatitudo Adae — et nostra miseria 98,22-25

Christus, quamvis de sola muliere, vere homo et de Adam et Eva est Co 154,16-22 quoniam Maria, de qua solus est Iesus, de Adam et Eva est, non potest ipse de eisdem non esse 20s. Christus, filius virginis, solus modo ab aliis diverso in Adam fuit 169,11-170,3 solus sic in eo non fuit, ut per naturam propagandi aut per voluntatem eius de illo fieret 163,21-24 erat hoc, unde

futurus erat, non autem de illo erat 163,24-164,1 non in potestate Adae erat, ut Christus quoquo modo esset 164,1-4 semen sumptum de virgine a debito primorum parentum liberum intelligi potest 150,7-11 si filius virginis a peccatis parentum primorum liber est, a fortiori etiam a peccatis parentum proximorum 7-9

cur deus non potuerit (tamquam redemptorem) aliquem hominem facere sine peccato, sicut fecit Adam Cu 52,16-18 deus (redempturus) assumet naturam humanam ex genere Adae 102,26-103,20 is, qui satisfacit, debet esse de genere Adae et Evae: ibidem non est dubitandum, quin etiam Adam et Eva ad redemptionem pertinerint, immo credi debet eos maxime ad hoc factos esse, ut essent de illis, propter quos facti sunt 119,18-25 expediebat, ut qui redempturus erat genus hominum, nasceretur de patre et matre omnium Co 154,21s.

per baptismum nobis non promittitur beatitudo, quam habebat Adam in paradiso, sed quam habiturus erat, completa civitate superna C 276,19-23 Adam ut similitudo trinitatis I 30, 19-23; Pr 203,11-23

addere: si puncto punctum sine intervallo addimus, non fit nisi unum punctum Pr 218,11-13

Adelis, comitissa (Flandriae?): eam Anselmus rogat, ut Engelardo de Lenis grandaavo vacationem militiae et quietem praediorum a filio suo impetret E 86,4-22

Adelis, filia regis Willelmi (I): ab Anselmo »Flores psalmorum«, quos petierat, accipit E 10,4-12 ei Anselmus suas septem »Orationes« mittit et earum indolem et modum dicendi exponit 13-24 eam exhortatur, ut

contemnat quod amitti potest, et ut de solo aeterno contendat 25-28

adire: adire et abire opposita sunt, sed simul fiunt C 253,2-5

adiumentum: quod dicitur esse per aliquid, videtur esse aut per efficiens aut per materiam aut per aliquod adiumentum, velut instrumentum M 19,1-3 quod non est, a quo faciente aut ex qua materia aut quibus adiumentis ad esse pervenerit, id videtur aut esse nihil aut per nihil esse ex nihilo 10-12 essentia summa nihil omnino facere potuit per aliud adiumentum quam per seipsam 22,3 omnis causa aliquod ad essentiam effecti praebet adiumentum 14s. nulum adiumentum de nihilo provenit 19 adiuvere: summam naturam nihil, ut esset quod non erat, adiuvit 19,6-9; 8s.; 12s. substantia summa principaliter, ut omnes res essent, adiuvit 20,26 id quod nullum habebat esse, non adiuvit aliquid, ut perveniret ad esse 22,18 locutio intima substantiae creatricis nec assumpta nec adiuta aliunde est 26,16-18

admirabile: admirabilis natura summa M 28,4 admirabilis trinitas 86,4 admirabilis (Iesus Christus) O 2,66 admirabilis eius ascensio 36 mater admirabilis virginitatis 5,4 domina admirabilis singulari virginitate 7,54s.

admixtio: cum omnis substantia admixtionis differentiarum vel mutationis accidentium sit susceptibilis: summae naturae immutabilis sinceritas omnimodae admixtioni est inaccessibilis M 44,7-9 nulla res sic gignitur, ut nulla admixta dissimilitudine omnimodam similitudinem parentis exhibeat 57,28 ad 58,1

adoptati: mater roget unigenitum pro adoptatis, unigenitus audiat matrem pro adoptatis O 7,149s.

Adrianus, monachus Cantuariensis: eum Anselmus graviter monet, ut ad monasterium et habitum relictum redeat E 431,1-21 eique praecipit, ut ostendat litteras Airardo, qui cum ipso ab Ecclesia Christi discessit 22-25

adversitas: quo plus habet quis potentiam faciendi aut patiendi, quod sibi non expedit et quod non debet, eo adversitas et perversitas potentiores in illum sunt P 105,24-27 adversitas earum rerum, quas contemnere debet, servum dei contristari non debet E 78,31-33

Aedulfus: *ei Mathildis regina Malmesberiensem abbatiam commisit* E 384,17 ad 23 ipse cum litteris commendaticis reginae et aliorum Anselmo scifum unum misit, inde culpam commisit; quare confirmari non potest 385,3-10 aegritudo: aegritudines sanctis numquam detrimento, sed profectui fuerunt E 425,15-17 aegritudine aliquando bona impediuntur, sed gratia dei augetur 17 ad 19

aegrotus: commemoratur aegrotus quidam sanctus, qui paralysi toto corpore dissolutus, a fratribus ad melius tractandum feminis traditus est E 425,13-15

Aelferus, prior Sancti Eadmundi, et ceteri monachi: eorum tribulationibus pro iustitia passis Anselmus compatitur eosque confirmat in eo, quod abbatem intrusum iuste non accipiant E 267,3 ad 19 eorum patientiam et constantiam in tribulationibus laudat et eos, ne deficient, hortatur 382,4-12 eos, qui peccata sua confessi sunt aut confitebuntur, absolvit 13-19 eis nuntiat se abbatem Robertum nunc, papa iubente, in communionem recepisse, inde eos ei in omnibus oboedire debere 408,4-10 eos hortatur, ut ordinem sollicitè observent 10 ad 12 vide → Eadmundi, Sancti, abbatia

aenigma: saepe multa non proprie exprimimus, sed per aliud significamus, ut cum per aenigmata loquimur M 76, 11-14 si quid de summa natura per aliud velut in aenigmate potest aestimari, non est falsum 77,2s. nunc anima rationalis videt quasi per speculum et in aenigmate 80,31-81,1 beatus Augustinus velut »per speculum et in aenigmate« in libro »De trinitate« contemplatus est, quomodo filius nascatur de patre etc. I 35,10-13

aequalitas: quaecumque dicuntur aliquid ita, ut ad invicem magis vel minus aut aequaliter dicantur, per aliquid dicuntur, quod per idem intelligitur, sive in illis aequaliter sive inaequaliter consideretur M 14,9-13 omnia bona, si ad invicem conferantur, aut aequaliter aut inaequaliter sunt bona 14,15s. nullum bonum, quod per aliud est, aequale aut maius est eo bono, quod per se est bonum 15,7s. natura summa aut sola est aut plures eiusmodi et aequales 17,11s. si plures et aequales sunt, cum per idem aliquid aequales sunt, idem unum, per quod aequaliter tam magnae sunt, est idipsum aut aliud 12 ad 15 homini post annum praesentem nascituro non aequalis sum 43,15s. pater et filius et utriusque spiritus in se invicem sunt tanta aequalitate, ut nullus alium excedat 70,3s.; 15-17 in nativitate et processione totum quod est, non tam aequale est quam idem ipsi sibi Pr 214,15-20 aequalitas hominum cum angelis futura: vide → angelus et homo aer: mundi moles constat ex terra et aqua et aere et igne M 21,1s.

aerumnosum: aerumnosi, unde sumus expulsi, quo sumus impuls! P 99,3s. vae aerumnosos dolor de aerumnoso errore filiorum Adae! E 117,26 aerumnosus (homo) Me 2,47

aestimatio: ratio, quae non solum praescientia, sed et aestimatione aut qualibet suspitione angelum apostatam praesensisse casum suum excludit Ca 267,23 ss.

aetas: aetas summae naturae non est aliud quam eius aeternitas M 37,21 s.; 23; 26 s.; 39,7 non est partibus extensa per temporum partes 37,16–38,13 non recipit praeteritum vel futurum 38,9 non est distributa in praeteritum, praesens et futurum 39,7 s. summa substantia immutabilis et sine partibus est 42,13 s. aetas sive aeternitas est ipsa summa substantia: ibidem

aeternitas: »semper« significat aeternitatem M 42,14–16 nihil est extra aeternitatem I 33,14 aeternitates plures intelligi nequeunt 12–27 quotienscumque repetatur aeternitas in aeternitate, semper una eademque et sola aeternitas est 26 s. aeternitas cum aeternitate non est nisi una aeternitas I 34,7 s.; Pr 218,14–16 punctum ad aeternitatem nonnullam similitudinem habet I 34,2–8 aeternitas non habet principium nec finem M 33,9 s.; 42,27; P 110,17 s.; I 34,16 s. intellectus noster non potest transire ultra aeternitatem, ut quasi de principio eius iudicet Pr 214,20 s.

aeternitas et tempus: aeternitas est extra omne tempus Pr 200,3 aeternitas non habet praeteritum, praesens et futurum M 37,29; 38,9 s.; 40,21 in aeternitate non est praeteritum vel futurum, sed tantum praesens C 253,29 ad 254,1 praesens in aeternitate non est sicut praesens temporale, sed aeternum 6–8 in aeterno praesenti omne tempus clauditur 7–15 de aeternitate nihil praeterit, ut iam non sit, nec aliquid futurum est, quasi nondum sit P 115,10 s. quod est in aeternitate

immutabile, in tempore potest esse mutabile C 254,2–255,29 (prae ceteris 255,7–14) quod semper est in aeternitate, in aliquo tempore nonnumquam non est 255,15–18

aeternitas creaturae: vera aeternitas nulli rerum creatarum convenit M 42,25–29 quomodo deus sit ultra omnia, etiam eorum quae finem non habent P 115,18–20 sine deo creata aeterna nullatenus esse possunt 21 deus non minus est, etiam si illa in nihilum redeant 22 alia aeterna (praeter deum) finem habere cogitari possunt 22 ad 24 sic quodam modo habent finem 24 creatorum aeternorum aeternitas deo tota praesens est, cum nondum habeant de sua aeternitate quod venturum est, sicut iam non habent quod praeteritum est 115,26–116,3

aeternitas summa: summa natura sola sibi in aeterna sua beatitudine sufficiens est M 13,5 s. summam essentiam esse aeternam necesse est 29,29 ad 31 summa natura est summa aeternitas 31,7 aeternitas summae naturae est eius aetas 37,21 s.; 26 s.; 39,7 aeternitas summae substantiae est interminabilis vita simul perfecte tota existens 42,20 s.; 24 s. aeternitas est ipsa summa natura (sive substantia) 37,23; 42,13 s.; 22 aeternitas summae substantiae immutabilis et sine partibus est 42,13 s. summa substantia aeternae est vel vivit 19 aeternitas vera soli inest substantiae, quae sola non facta, sed factrix est 25 s. summus spiritus habet aeternitatem incommutabilem 46,4 summus spiritus est aeternus 51,13 aeternae sui meminit et intelligit se 13 s. summum bonum ipsa aeternitas est I 33,24 de solo aeterno contendere E 10,25–28 aeterna diligere 78,31–33

aeternitas dei: vide → deus
 affectio: aptitudines in voluntate possumus nominare »affectiones« C 279,9 ad 12; vide → voluntas (affectio)
 affectus: requiritur debitus affectus, ut a deo obtineatur remissio debiti Cu 132, 5s. sic veritas ostendit, et affectus non sentit O 10,41
 affirmatio: facta est ad significandum esse quod est V 178,8–11 cum significat esse quod est, significat quod debet 12 *Agatho papa: ab eo ecclesiae Cantuariensi privilegia data sunt E 149,55s.*
 agenda: omnia cum consilio agenda M 5,6; et passim
 agere: vide → actio
 agricultura: exemplum agriculturae cordium C 270,14–27; 272,28–273,4 agricultura dei C 270,22; O 10,4s.
 Agnes beata: de eius beatitudine non est dubitandum E 184,14–16
 Airardus, monachus Cantuariensis: Anselmus praecipit Adriano, ut Airardo, qui cum ipso monasterium reliquit, litteras sibi datas ostendat E 431,22–25
 Aivertus: frater Girardi, monetarii de Atrebatu E 15,1
 Alanus Niger, comes: frater Alani Rufi, alter amans Gunhildae monialis E 169, 35–48
 Alanus Rufus, comes: amans Gunhildae E 169,21 e vita ereptus est 21–34
 Albani, Sancti, prior Bernardus et monachi: eos Anselmus laudat, quod etiam in rebus adversis monachicum ordinem servent E 203,4–10 et hortatur, ut ad meliora proficiant 11–16 deum eos consolaturum affirmat 17–20 solvit quaestionem inter eos exortam, cur in scriptis patrum aliquando inveniatur deum et hominem in Christo in unam convenire substantiam, aliquando vero duas substantias in Christo esse unam personam 204,4–51

albedo: est accidens sicut grammaticus G 157,24–27 non soli homini accidit 158,10–12

Albericus cardinalis: Anselmus scribit Atsero, archiepiscopo Lundunii Danorum, se libenter executum esse, quae apud Albericum cardinalem agi voluisset E 447,3–6 Albericus Anselmo multa bona de Atsero narraverat 10s.

Albertus, medicus Cantuariensis: ut eius curae tradat Mauritium, Anselmus rogat Lanfrancum E 32,18–22 Henricum 33,10–12 Gondulfum 34,9–12 eum Anselmus de itinere olim communiter peracto et de promissione facta convertendi monet 36,7–22 eum secum Becci conversaturum sperat 18–22 ei Mauritium de infirmitate curandum committit 23–30 et ab eo auxilium pro Lanfranco (Iuniore) petit 39,26–33 ei gratias agit de cura Mauriti 44,4–13 pro gratiarum actione ei suam dilectionem offert 20–35 ex hac dilectione ei Anselmus consulit, ut mundum fugiat 36–47

Albricus Cantuariensis: ut ei duas marcas argenti ad festivitatem sancti Michaelis det, Anselmus Gondulfo episcopo mandat E 287,19s.

album: cur grammaticus videatur magis significare hominem quam album G 158,10–12 »albus« dicitur qualitas et habere 165,3; et passim albus non significat qualitatem et habere ut unum 165,5–166,10 albus nihil principalius, sed pariter significat qualitatem et habere 165,22–24 illa, quae albus significat, non sunt unius praedicationi, nec est alterum alteri genus aut differentia, aut species aut collectio proprietatum, nec sunt differentiae unius generis, sed sunt accidentia eiusdem subiecti 166,5–8 quod subiectum albus non significat 8s. quomodo,

etiāmsi omnis albus sit aliquid aut sit qui habet, non tamen hoc eius nomen significat 166,11–167,35 non idem est rem esse albam, et rem albam esse albam C 249,14–19

Alexander, monachus Cantuariensis: *cum Baldewino est nuntius apud Paschalem papam E 223,3s. ab eo et Baldewino Iohannes cardinalis audiuit, quanta Anselmus pro iustitia patiatur 284,21 ad 25* eum et Edmerum Anselmus defendit a calumniā, quod regem et episcopum Linconiensem diffamasset 311,50–55 per Alexandrum Mathildis, comitissa Toscanensis, Anselmo mandat, ut sit cautus in itinere 325,10–15 et eundem certiores facit se »Orationes sive meditationes« ab ipso dictatas nondum habere 31–33

Alexander, rex Scottorum: in regnum paternum post fratrem eius sublimato Anselmus gratulatur E 413,4–6 se pro eius fratre defuncto oraturum esse promittit 7–10 eum Anselmus admonet, ut fortitudinem regiam et constantiam virtutum in se uniat 12–26 ei monachos suos, quos secundum fratris eius voluntatem in Scotiam misit, commendat 27–30

Alferus: vide → Aelferus

alicubi: essentia summa non est alicubi determinate M 35,7–36,3 aut ubique aut tantum alicubi aut nusquam est 35,11s. non cogitur vel prohibetur lege locorum alicubi esse vel non esse, quod nullo modo intra locum claudit suum esse 40,24–26 summa essentia non recipit in se distinctiones locorum, ut hic vel illic vel alicubi 41,8s. res verius sunt alicubi per essentiam quam per suam similitudinem 55,3s.

alienum: valde alienum a summa natura est eam esse per partes in singulis M 36, 13 aliena est summa substantia a

natura et iure omnium, quae ipse de nihilo fecit 39,27s. pater non per alienam, sed per suam essentiam est 61,2s. sensus verborum alienus 76,6s. quanto quis iustior est, tanto maiori compassionis dolore de casu alieno afficitur Ca 268,17s. absurdum est, ut ad hominem conceptum de virgine alieni peccati sive debiti sive poenae necessitas ulla pertranseat Co 155,15 ad 21 amor dei et hominum non potest haberi, nisi sit cor vacuum ab alieno amore E 112,52–61

aliquando: non erat aliquando aliquid, quando summa essentia non erat M 34, 29s. summa essentia aut semper aut aliquando aut numquam est 35,11s. non est determinate summa essentia aliquando 35,20; 36,2 non cogitur vel prohibetur lege temporum aliquando esse vel non esse, quod nullo modo intra tempus claudit suum esse 40,24s. summa essentia non est aliquando a se diversa vel accidentaliter 43,3–44,2 summus spiritus non est mutabiliter aliquid, quod aliquando aut non fuit aut non erit, nec non est, quod aliquando aut non fuit aut non erit 46,6s. alia omnia mutabiliter secundum aliquid aliquando aut fuerunt aut erunt, quod non sunt; aut sunt, quod aliquando non fuerunt vel non erunt 10 ad 12 non est filius aliquando pater aut spiritus procedens 74,21 humana anima, si servet id ad quod est, aliquando vere secunda ab ipsa morte et omni molestia beate vivet 79,12–80,6; 80, 29–31 cum omne quod vivit, aut numquam aut aliquando sit vere securum ab omni molestia, necesse est omnem humanam animam aut semper miseram esse, aut aliquando vere beatam 82,16–18

aliquantum: ad eorum quae credimus rationem intuendam, quantum superna

gratia mihi dare dignatur, aliquantum conor assurgere Cu 40,14s.

aliquatenus: desidero aliquatenus intelligere veritatem tuam, quam credit et amat cor meum P 100,17s. anima deum vidit aliquatenus, sed non vidit eum, sicuti est 111,20s.

aliquid: non potest cogitari aliquid non per aliquid esse M 15,30-16,1 non semper eundem habet sensum, quod dicitur esse per aliquid aut esse ex aliquo 18,21s. quod dicitur esse per aliquid, videtur esse aut per efficiens aut per materiam aut per aliud aliud adiumentum 19,1-3 ex quocumque fit aliquid, id causa est eius, quod ex se fit 22,13s. non est verum quidquid fiat, fieri ex aliquo 22,25;27;22,32-33,1 non potest cogitari, quando incipit: futurum erat aliquid; aut desinet: praeteritum erit aliquid 33,11-13 falsum est numquam et nusquam aliquid esse 35,18s. alia omnia (praeter summum spiritum) mutabiliter secundum aliquid aliquando aut fuerunt aut erunt, quod non sunt M 46,10-12 locus et tempus aliquid est 35,26 quod aliquid est, a deo fit et est dei Ca 265,31-266,1 inquantum voluntas et conversio sive motus eius est aliquid, bonum est et dei est 265,25s. ipsum velle diaboli et ipsa eius conversio ad aliud fuit aliquid 21-27 solemus usu dicere »rem«, quidquid aliquo modo dicimus esse aliquid I¹ 286,22s.; I 12,5s. qui dicit de deo patrem aut filium, aliquid dicit de eo I¹ 286,23s.; I 12,6s. bonum quod est iustitia, est vere aliquid C 258, 5s.; 20s. omni rei esse iustam vel bonam, est aliquid esse; nulli vero rei est esse aliquid iniustam vel malam esse C 258,16-20; Co 146,25-28 est aliquid recte esse; non vero recte, non est aliquid C 259,9s. vide etiam → esse

aliquid et summa natura: una natura summa omnibus rebus aliis hoc ipsum quod aliquid sunt, dat M 13,5-8 aliquid est summe bonum 15,15-17 summe magnum 17-19 maximum et optimum, id est summum omnium quae sunt 22s. est aliquid, quod optimum et maximum est et summum omnium quae sunt 16,26-28 per id, quod maximum omnium est, est quidquid aliquid est 23-25 indagandum est, utrum cuncta quae aliquid sunt, sint ex summa natura 18,7s. cum substantia creatrix fecit universa, aliquid fecit; et cum ita facta sunt, nonnisi aliquid facta sunt 24,2s. ea quae per creatricem substantiam creata sunt, omnino non sunt aliquid, quod non sunt per illam; quae vero fiunt per istam, penitus non essent, nisi essent aliquid, quod non sunt per ipsam 26,20-23 summa essentia non sic est aliquid, ut illud idem secundum modum aut secundum aliam considerationem non sit 31,31s. non fuit aliquid ante summam essentiam nec erit aliquid post eam 33,29; 34,1; 21s.; 30s.; 35,1-3 nullum bonum nec penitus aliquid est sine summa essentia 35,16s. si summa essentia determinate in aliquo loco vel tempore esset, ibi et tunc tantum, ubi et quando ipsa est, posset aliquid esse 21s. falsum est summam essentiam per potentiam solam esse, ubicumque vel quandocumque aliquid est 28s. sine summa essentia prorsus aliquid non existit 37,10s. aliquid sine summa essentia nec usquam nec umquam est 38,26s. summa natura aliquando dici aliquid non respuit 43,21-23 omnia creata per summum spiritum de nihilo aliquid facta sunt 46,30s.; 49,4-6

aliquid et malum: vide → malum

aliquid et nihil: nullo modo aliquid est per nihil M 19,25 quod nullo modo aliquid est, nullius rei materia est 21,13s. quod nullum habebat esse, non adiuvit aliquid, ut perveniret ad esse 22,18s. nullum adiuumentum de nihilo provenit ad aliquid 19s. ex nihilo non efficitur aliquid 20 nihil aut significat aliquid aut non significat aliquid 21-27 non intelligi potest ex eo, quod penitus non est, fieri aliquid 23s.; 29 non potest esse factum aliquid ex ipso nihilo 23,13-16 ipsum nihil non est aliquid existens, ex quo possit aliquid fieri 15s. aliquid esse factum de nihilo, dicit non esse aliquid, unde sit factum 17-19 quae prius (ante creationem) nihil erant, nunc sunt aliquid 33 pauper, qui prius quasi nihilum deputatur, dives factus aliquid existimatur 24,3-6 melius est omnino aliquid quam non ipsum 28,30s.; 29,7s. omnia creata de nihilo aliquid facta sunt 46,30s. vide → nihil aliud: quaeritur, utrum unum aliquid sint quaecumque bona sunt, an sint bona alia per aliud M 14,7-9 hoc unum aliquid, per quod alia ad invicem magis vel minus vel aequaliter dicuntur, non est aliud et aliud in diversis 9-13 necesse est omnia unum idemque per aliquid esse bona, licet aliquando videantur bona dici alia per alia 16-18 omnia alia bona sunt per aliud quam quod ipsa sunt 15,6s.; 16,19s.; 17,12-15 nullum bonum, quod per aliud est, aequale aut maius est eo bono, quod per se est bonum 15,7s.; 16,20s.; 17,18-20; 19,3-5 id summum est, quod sic supereminet aliis, ut nec par habeat nec praestantius 15,9s. quidquid per aliud est magnum, minus est quam id, per quod est magnum 17,20 ad 24 summa natura est per seipsam,

alia vero per aliud 18,15s.; 27,9; 46,16s.; 18,17 (ex alio) summa natura non est ex alio vel per aliud, quod sit ei causa aut materia aut instrumentum 19,5-9; 29-31 non est ex nihilo per aliud 19,24-26

discutitur de rerum universitate, quae per aliud sunt, quomodo sint per summam essentiam 20,22-22,10 nihil est aliud a seipso vel posterius 21,18s. quoniam nihil aliud est vel fuit nisi summa substantia et quae ipsa fecit, nihil aliud facere potuit per aliud quam per seipsam 22,2-4; 30-32; 26,26s.; 55,19 ea quae sunt, vigent per aliud 27,12 creatrix essentia cuncta alia portat et superat, claudit et penetrat 24 quidquid boni vel magni est, non est per aliud 28,16-18; 46,22s. summa substantia non est per aliud iusta 30,10 ad 12 quidquid est quale vel quantum, est etiam aliud in eo quod quid est 32,3s. natura creatrix nullo modo ex alio vel per aliud est 11s. aut initium sortita est 12s.; 19s. summa natura non est aliud et aliud in diversis temporibus 38,6s. plus significatur contineri aliquid, cum dicitur esse in alio quam cum alio 41,2s. summa essentia a nullo alio continetur 4s. illud esse, quod per se est quidquid est, et de nihilo facit omne aliud esse, diversum est ab eo esse, quod per aliud fit de nihilo 44,12s. alia omnia summo spiritui collata non sunt 45,25-46,1 fere non sunt aut vix sunt 46,3 mutabiliter secundum aliquid non sunt 10-12 alia (quam summa natura) sustentantur per aliud 18 saepe significamus per aliud id, quod proprie aut nolumus aut non possumus depromere 76,11-14 saepe dicimus et videmus per aliud 17s. de summa natura nihil percipi potest per suam proprietatem,

sed per aliud 77,7s. summa bonitas vult amari et desiderari propter seipsam, non propter aliud 80,26–29 non retribuit aliud, sed seipsum: ibidem conversio voluntatis ad aliud Ca 265, 21–25 contingit aliquem esse quod est, priusquam sit alius, et contingit aliquem alium in existendo fieri; prius autem quemquam esse alium, quam sit hoc quod est, non est possibile Pr 187,21 ad 32

aliunde: summa substantia nihil omnino aliunde assumpsit M 26,7s.

»Alloquium«: prior titulus »Proslogii«; mutandus in »Proslogion« E 109,10s.

altiora: Anselmus altiora tractare in »Cur deus homo« veretur Cu 48,25s. altiores rationes: vide → rationes altiores

altitudo: fidei certitudo non minus adhibenda est iis, quae suae naturalis altitudinis incomprehensibilitate explicari non patiuntur M 75,4–6 nomen essentiae non valet exprimere illud, quod per singularem altitudinem longe est supra omnia 76,31s.

amabile: si amabilis est sapientia in cognitione rerum conditarum: quam amabilis est sapientia, quae omnia condidit ex nihilo P 118,5–7 amabilis et laudabilis est, qui studet bonus esse E 189,21 vide → Maria

amare: vide → amor

amaritudo: gurgis amaritudinis Me 2,48s. turbo amaritudinum 57

Amasias: commemoratur E 284,33–35

ambitio: iniquitas est superba mundanae vanitatis ambitio E 117,19s.

Ambrosius, beatus: eius libros Anselmus pro Lanfranco archiepiscopo transcribi curat E 23,10–13 a *Paschali papa contra investituram de manu laici* invocatur 216,20–31; 38–43 ab *Ernolfo, priore Cantuariensi*, Anselmo in

memoriam vocatur, *quomodo Ambrosius Theodosio in faciem restiterit* 310,44–48

amicitia: potest esse etiam sola voluntate, quando facultas operis deest E 20,12s. si (futuros beatos) delectat amicitia: diligenter deum plus quam seipsos, et invicem tamquam seipsos P 119,4–7

amicus: amicis praesentibus hic fruendum est; cum absentibus in caelo nos gavisuros esse sperandum E 5,16–22 amicus velut medicus in necessitate probatur 275,3 Anselmus monachos Beccenses docet, quomodo amicos sibi acquirant, et hortatur, ut in hoc suum exemplum sequantur 165,44–51

Anselmi »Oratio pro amicis«: O 18 summa: invocatio Iesu Christi, qui tantam caritatem exhibuit 3–8 haec retribuenda est oboediendo praecepto domini, ut diligamus invicem 9–17 orator hanc caritatem habere desiderat 17–24 et prae ceteris erga certos homines 24–27 peccata hominem volunt impedire, ne pro aliis oret, sed caritas operit multitudinem peccatorum 28–36 orat inde pro his, qui se diligunt, non propter seipsum, sed propter iussionem domini 37–46 orat, ut dominus amicis non metiatur secundum teporem suum, sed secundum benignitatem sui ipsius 47–54

amor; amare: mens rationalis se et summum spiritum amare potest M 64,19s.; 65,3–6 inutilis est memoria et intelligentia alicuius rei, nisi res ipsa ametur aut reprobetur 64,21–23 nulla res amatur sine eius memoria aut intelligentia; et multa tenentur sine eius memoria et intelliguntur, quae non amantur 65,6s. nihil amatur quod non cognoscitur Cu 112,28 mens sola ex omnibus quae facta sunt, sui amans esse potest M 78,1s. mens rationalis verius inde probatur esse imago

summae sapientiae, quod possit amare id, quod est optimum 4-11 natura rationalis ad hoc rationalis est, ut discernat et amet magis vel minus bonum, vel reprobet 78,21-79,1 rationalis creatura ad hoc facta est, ut summam essentiam amet super omnia bona 79,1-3 ut nihil amet nisi illam aut propter illam 3-5 sed amare eam nequit, nisi eius reminisci et eam intelligere studuerit 5s. rationalis creatura totum suum velle et posse impendere debet ad amandum summum bonum 6-9 anima humana facta est ad hoc, ut amet summum bonum 13; 18 sine fine 18 non est ad hoc facta, ut aliquando amorem summae essentiae amittat 14s. summa sapientia dedit non amanti, ut semper amaret 79,23; 80,9-11; 15s. summa sapientia amat omnem naturam se vere amantem 24-26 animae humanae numquam auferetur vita, si semper studeat amare summam vitam 26s. iustissimus amanti se seipsum retribuit 80,9-81,6 iustissimus discernit inter amantem et contemnentem 80,11-13; 81,15-19 rationalis creatura sibi inutilis est sine amore summae essentiae 80,18s. nemo sic amat iustitiam, beatitudinem etc., ut iis frui non appetat 22-24 summa essentia vult se amari propter se, non propter aliud 26-28 anima, quae summi boni amorem contemnit, aeternam miseriam incurrit 81,9s. anima contemnens amare summam essentiam, aeternam patietur miseriam 81,9-82,3; 82,6s. amans aeterno praemio gaudebit 82,1; 6 anima, sive amet sive contemnat, immortalis esse debet 6-8 etiam animae, quae nec amantes nec contemnentes sunt, immortales sunt 8-13 quae animae iudicandae sint amantes

vel contemnentes, impossibile est comprehendere 82,22-83,5 anima humana non potest amare quod non credit 83,16-18 in solam summam essentiam omnis homo per amorem intendere debet 84,9-11

beati tantum amabunt, quantum cognoscent P 121,9-13 amor dei in hac vita ad plenum non est possibilis 14s. possumus tamen proficere in dies 15s. in illa vita plenus erit 16-18 pretium beatitudinis est amor dei et hominum debitus E 112,35-41 deus non debet dare regnum caelorum id non amanti 37-41 deus non quaerit nisi amorem 40s. ama deum plus quam te ipsum, et iam incipis tenere quod vis habere (in regno caelorum) 44s. si vis esse rex in caelo, ama deum et homines 49-51 hic amor non potest haberi, nisi sit cor vacuum ab alieno amore 52-61 qui amat divitias etc., saepe facit aliquid contra deum et homines 66-69 qui amorem vult habere perfecte, debet amare contemptum etc. 69-72

pensandum est, quo amore dignus sit redemptor meus Me 3,150 ad 152 amor verus, sicut impenditur, sic exigitur E 2,4s. amor per delectationem perficit 37,72 caritas plus scientia amari debet 85,26s. semper plus debemus studere amare quam amari 434,19-24 sunt plures, quorum dilectionem amor dei specialiter et familiaris cordi impressit O 18,24-26 si monachus saepe retro respicit, refrigerat in eo amor caelestis et reviviscit amor mundi E 418,15-18 amor in trinitate: vide → trinitas; vide etiam → caritas; → dilectio

Amos propheta: commemoratur E 284,34s.
 amplexus: quantum distent viriles amplexus ab amplexibus Christi E 168,17-19; cf. 169,43-45

amplitudo: summae essentiae amplitudini nulla meta vel a loco vel a tempore opponitur M 39,17-19

Anastasius: amicus Roberti de Sancto Michaeli in Periculo maris, per quem Anselmus ipsius amicitiam requirit E 3,23-39 eum Anselmus praedicat 23-35 ei et Roberto Anselmus optat concordiam 36-39

anathema; anathematizare: quicumque blasphemiam Roscelini pro veritate asseruerit — sive homo sive angelus —, anathema sit E 136,23-26 mox eius perfidia innotuerit, aut anathematizet venenum, quod proferendo evomit, aut anathematizetur ab omnibus catholicis, nisi resipuerit 28-31

Andreas apostolus: cum apostolis Petro et Paulo Dunstano, archiepiscopo Cantuariensi, apparuit E 149,99-102

Andreas, Sanctus, in Scotia: vide → (Turgotus)

Anfridus, clericus Henrici regis: per eum rex de bona salute Anselmi certior factus est E 461,4-6

angelus: in communi: natura: angelum secundum substantiam dicimus, non secundum relationem I 13,21s. angeli nomen, licet ab officio sumptum sit, tamen et pro specie substantiae accipitur 22-24 angeli, quamvis sint eiusdem naturae, non sunt eiusdem generis, quia non sunt omnes de uno angelo, sicut omnes homines sunt de uno homine Cu 132,16s. angelus, qui a deo per partes factus est et iam aptus est ad habendam voluntatem, sed nondum vult aliquid, per se non potest velle aliquid ex propria voluntate; sive: non potuit a se habere primam voluntatem Ca 252,8-254,35

voluntas beatitudinis: angelus beatus esse non potest, si non vult beatitudinem, quae est commodum Ca 255,2-16

si angelus accepit a deo primum solam beatitudinis voluntatem, non potest ipse se movere ad volendum aliud 255,23-256,12 (cf. 257,16-18; 262,9 ad 12) sed potest velle id, quod prodest ad adipiscendum beatitudinem 256,13 ad 25 non potest non velle beatitudinem, id est deserere eam 26-33 non potest non velle quanto maiorem eam intelliget 257,1-9 vult ergo similis esse deo 10s. velle similem esse deo, nec iustam nec iniustam facit voluntatem (beatitudinis) 12-18 si angelus maiora non posset, non posset non velle etiam minora et immunda 19-21 nec sic voluntas iniusta et vituperabilis esset 22-29 non debet esse beatus, si non habet iustam voluntatem, nec potest esse perfecte et laudabiliter beatus, qui vult quod nec potest nec debet esse 258,1-4 (cf. 255,17) maior est beatitudo angelorum, quam illa, quae erat hominis in paradiso C 285,22s.; 285,27-286,1 deus beatitudinem angelis et hominibus dedit ad commodum 286,12s.

voluntas iustitiae: si angelo daretur solum voluntas iustitiae, non posset velle aliud, aut non velle quod accepit Ca 258,8-12 ideo nec iustam nec iniustam voluntatem haberet 13-17 ne angelus ex necessitate velit, deum utramque voluntatem (beatitudinis et iustitiae) in eo convenire facere oportuit, ut beatus esse velit et iuste velit 18-22 sic, ut cum beatus esse velit, modum excedere possit, et cum iuste vellet, non velit excedere 22-26 ut qui non volendo quod non debet, mereatur, ut, quod velle non debet, numquam velle possit et nullo modo indigeat 27-31 deus dedit angelis voluntatem iustitiae ad honorem suum C 286,13s. non necessitate, sed liberate angelus iustus est Cu 108,4-6

numerus: deus proposuit, ut de humana natura numerum angelorum, qui ceciderunt, restitueret Cu 74,12-14; 84,6-8 aut angeli perditii fuerunt intra numerum electorum a deo praescitum, aut ex necessitate ceciderunt 75,3-6 si tota creatura simul facta est, angeli non sunt facti in integro numero electorum 76,27-77,15 aliter aliqui angeli aut homines casuri erant ex necessitate 77,3-78,10 videtur in angelis non fuisse illum perfectum numerum, quo civitas superna perficeretur 77,16-20 aliter homines de casu angelorum malorum gauderent 78,11-79,25 et mundus modo creatus subito annihilari debuisset 79,26-81,29

angelus bonus: perseverantia: etiam de angelo valet: »quid habes, quod non accepisti?« Ca 233,6-235,16 angelus, qui stetit in veritate, ideo perseveravit, quia perseverantiam habuit; ideo eam habuit, quia accepit; ideo accepit, quia deus dedit 235,20-22; 236,1; V 173,18s. angelus bonus sibi ipsi dedit iustitiam, quia non fecit, cum potuit, ut eam non haberet Ca 263,10-12 quia eam auferre potuit et non fecit Cu 107,31-108,2

angelus bonus et peccatum: angelos et homines deus fecit tales, qui peccare possent, ut laudem et gratiam sibi mererentur Cu 107,13-17 deus eos non tales fecit, ut peccare non possent, sicut deus-homo 108,15-25 rationes, cur angeli boni ante casum malorum peccare potuerint Ca 242,26-243,14 si peccare non potuissent, necessitate servavissent iustitiam 242,29-243,1 nec gratiam meruissent 243,1-3 nec iusti vocarentur 3s. et meliores essent, qui ceciderunt, si non peccassent, cum possent 6-8 aut electi homines meliores et maiores ipsis essent 8s. aut reprobi angeli non perfecte restaurarentur

9s. angeli boni merito perseverantiae adeo provecti sunt, ut adepti sint quidquid velle potuerunt, nec iam videant quid velle possint, et propter hoc peccare nequeunt 243,20-22; 273,28-30 impotentia peccandi angelo bono est ad gloriam 272,23; 273,2 non posse deserere quod tenuit, ei est praemium iustitiae 273,1s. si hoc solo peccare iam non posset, quia diabolus peccavit, haec impotentia tamen esset ad praemium servatae iustitiae 25-28 in angelo bono nulla est iniustitia Cu 59,2s.; C 268,22 angeli boni numquam peccaverunt 84,15s. in eis nullum est peccatum Me 3,71s. peccare nequeunt L 207,12s. angeli boni laudandi sunt, quod modo peccare nequeunt, quia hoc a se habent Cu 107,18-109,6 in hoc aliquantum sunt similes deo 107,28s.

scientia sive praescientia poenae peccati: etiam angelus bonus poenam secuturam, si peccaret, praescire non debuit Ca 271,17-272,11 secus duas causas non peccandi habuisset, amorem iustitiae et odium poenae 271,27-272,1 nitidius placet eius perseverantia, cum in illo sola causa honesta et utilis et spontanea non peccandi videtur, quam cum simul causa inhonesta et inutilis et necessaria in eo videretur 272,4-7 scientia poenae peccati angelo bono ad gloriam est 272,20-22 ex hac scientia sola iam non posse peccare dicitur 22s. si solummodo ideo scientiam poenae casus et impotentiam peccandi adeptus esset, quia diabolus peccavit, gauderet de eius casu 273,3-11 ad hanc scientiam non ideo profecit, quia angelus malus peccavit, sed bonus angelus profecit ad hanc scientiam exemplo cadentis, quia ille peccavit 273,15-17 si neuter peccasset, deus illi nihilominus

hanc scientiam alio modo dedisset 17 ad 20 ei eam hoc modo dedit, ut monstret se de malo bonum facere posse 20-23

confirmatio: angeli boni non casu malorum, sed suo merito confirmati sunt Cu 75,23-76,3 civitas caelestis ante ruinam angelorum malorum non erat completa in numero angelorum, aut non erat perfecta in confirmatione 80,17-81,5 aut confirmatio differenda erat usque ad mundi renovationem, etiamsi nullus in civitate ista peccasset, aut acceleranda erat renovatio, ut cum eadem confirmaretur; quod omni caret ratione 81,2-8 angeli non erant ita in perfecto numero, ut eorum confirmatio diu non differretur 8-10 confirmationem differre usque ad mundi futuram renovationem inconveniens videtur 10 ad 14 eam deus in aliquibus, id est in angelis perseverantibus, cito perfecit 12 ad 14 in caelo angelorum chori concinunt sine fine deo P 119,1s. corusca visio angelorum O 2,59

angelus bonus et homo: angeli semper actus et cogitatus hominum vident E 230,25-28 unicuique angelus suus praesens est, qui omnes cogitationes et actus eius videt et ad iudicem reportat 337,24-26 vide etiam → homo et angelus

angelus et redemptio: obicitur a multis deum redemptionem per aliam personam, sive angelicam sive humanam, facere potuisse Cu 48,2-5 item deum pro angelis non talia, qualia pro homine, sustinuisse, ut illis ostendat, quantum eos diligeret 55,4s. per Mariam angeli gratulantur restitutione semirutae civitatis suae O 7,76-81 per Mariam angeli redintegrantur 82-84

angelus bonus et malus: quomodo ambo in suo statu confirmati sint Ca

243,17-28 quid illud commodum sit, quod angeli boni iuste nolendo sic profecerunt et mali iniuste concupiscendo sic defecerunt, nescitur 243,29-244,3 certe fuit aliquid, ad quod crescere potuerunt, quando creati sunt, ut ad illud suo merito proficerent 244,3-5 angelus bonus et malus a deo acceperunt habere et posse tenere et posse deserere iustitiam 263,12s. potuerunt sibi auferendo dare iustitiam; sed alter sibi dedit, alter sibi abstulit 17s. parem gratiam deo debent, quantum ad bonitatem ipsius 19-21 pari scientia in prima condicione erant 271,17s. ambo nunc habent scientiam talem culpam sequi talem poenam 272,15s. sed haec scientia in ambobus diversa est in se ipsa, in causa, in fine 16-19 quod angelus malus scit ipso sui experimento, hoc angelus bonus didicit solo alterius exemplo 17s. ille illo modo, quia non perseveravit, hic alio modo, quia perseveravit 18s. angelo malo haec scientia est ad contumeliam, angelo bono ad gloriam 20-22

angelus malus (reprobis, perditus etc.); diabolus: angelus malus et perseverantia: veritas dicit diabolum non stetisse in veritate V 180,21s. cur diabolus videatur ideo non accepisse perseverantiam, quia deus eam non dedit Ca 235,20-236,9 (cf. V 173,15-19) ideo deus ei non dedit perseverantiam, quia ille non accepit 236,12-240,13 (prae ceteris 237,8-10; 239,8s.); 242,17-20 deus illi velle et posse accipere perseverantiam dedit, et ille accepit Ca 237,20-28 non perseveravit in velle et posse perseverare, quia non pervoluit 238,32-34 non accepit, quia sponte deseruit voluntatem, quam habebat 239,11-15 non accepit tenere, quia deseruit 13s. non ideo non voluit

tenere, quia deseruit, sed ideo deseruit, quia non voluit tenere 239,16-240,12; 240,16s.; 241,25-28 volendo quod non debuit, bonam voluntatem perseverantem deseruit 240,7-12 angeli mali per potestatem suam acceptam sine alieno auxilio in veritate stetissent, si non peccassent Cu 132,22s. ante casum, nullo adhuc praecedente peccato, alicuius mali passionem angelus malus meruit Ca 268,23 s.

eius peccatum: quomodo angelus malus peccaverit (Ca 240,23-241,28; 242,12-23): volendo aliquid, quod tunc non debebat, deseruit iustitiam et sic peccavit 241,4-6 volendo aliquid, quod non habebat nec tunc velle debebat 6-12 volendo aliquid commodum, quod non habebat nec tunc velle debebat et quod illi ad augmentum beatitudinis esse potuit 13-20 quia inordinate volendo voluntatem suam extra iustitiam extendit 22s. et volendo quod non debuit, et non volendo quod debuit 24s. peccavit volendo plus aliquid, quam acceperat 22; 25s. volendo quod illum velle deus nolebat, id est inordinate similis esse deo 29s. hoc inordinate voluit, quia propria voluntate voluit aliquid 241,29-242,11 per rapinam se voluit facere similem deo, cum propria voluntate usus est I 27,1-3 per rapinam falsam similitudinem dei praesumpsit 27,18-28,1 non voluit omnino esse par dei, sed aliquid minus deo contra voluntatem dei Ca 242,3s. immo voluit maior deo esse, quia voluntatem suam supra dei voluntatem posuit 8-11 sponte dimisit quod debebat, et iuste amisit quod habebat 12-16 veritatem non deseruit nisi in voluntate V 180,22s. si voluisset quod debuit, numquam peccasset, qui non nisi peccando veritatem deseruit 181,1s. an-

gelus malus non potuit devenire in immoderatam boni indigentiam nisi per immoderatam concupiscentiam Ca 244,13-15 quaeritur, unde ipsam inordinatam voluntatem habuerit 15s. diabolus et homo, dei falsam similitudinem praesumentes, specialius in illum peccasse videntur, qui vera dei patris similitudo creditur I 28,7-9 in angelo malo nulla penitus est iustitia Cu 59,3s.

eius conversio: quaeritur, cur angelus malus per se non possit converti de malo ad bonum, sicut potuit de bono ad malum Ca 245,9-18 angelus desertor ad voluntatem iustitiae multo minus potest per se redire, quam non potuit venire 262,12-15 tunc eam condicione naturae habere non potuit, nunc merito quoque culpa non debet eam habere 15s. nullo modo eam habere per se potest, nec antequam accipiat nec postquam deserit 17-19 angelus malus vituperabilis est quod non potest redire ad iustitiam 272,25-28 non posse recuperare quod tenuit, est illi ad poenam peccati 272,29-273,1

angelus malus et iustitia: quomodo angelus malus ipse sibi dare iustitiam potuerit Ca 263,5-18 potuit, quia potuit eam sibi auferre et potuit non auferre 9s. ideo ei dedit deus, ut iustitiam deserere posset, ut posset sibi dare aliquo modo iustitiam 13-16 eam sibi abstulit 17s. etiam angelus malus debet deo gratias pro beatitudine, quam sibi abstulit 19-25 deus eum fecit iniustum solummodo non reddendo illi iustitiam, cum possit 26-32 diabolus quod voluit, quod non debuit, a deo accepit, cum deus id permiserit; et non accepit, quia deus non consensit 265,17 ad 20 ipsum eius velle et ipsa conversio ad quod non debuit, fuit aliquid et a deo, quia non potuit movere

voluntatem, nisi eo permittente 21-25 inquantum voluntas et conversio sive motus voluntatis est aliquid, bonum est et dei est; inquantum vero iustitia caret, non simplex malum, sed aliquid malum est 25-27

praescientia casus: angelus malus non potuit praescire casum suum scientia, qua aliquid certa ratione intelligitur Ca 266,15-22 non potuit casum praescire, quia non erat necesse eum futurum esse 21s. angelus apostata non potuit praescire ruinam suam praescientia, quam rei necessitas sequitur 267,21 ad 269,8 sed nec aestimatione aut suspitione 267,23-269,8 (prae ceteris 268,26s.) nam si volendo casum suum praesciebat, iam cecidit; si non volendo, dolendo miser erat, quod non convenit 267,26-268,14 non potuit putare praevaricationem suam futuram, nec coactam nec spontaneam 268,28 ad 269,6

eius scientia: angelus malus scivit se posse mutare voluntatem quam habebat Ca 269,3s. scivit se non debere velle quod volendo peccavit 12-20 quia rationalis erat, sciebat quid debeat velle aut non 19s. scientia sive praescientia poenae: angelus malus scivit se debere puniri, si desereret iustitiam Ca 269,22s.; 28s.; 270,4 non debuit scire quia, si peccaret, (revera) puniretur 269,29-271,14 non potuit scire, an deus faceret, quod iuste facere posset 270,4-6 cur potuerit etiam non credere deum creaturam suam propter eius culpam damnaturum esse 7-19 praesertim cum nullum exemplum iustitiae ulciscantis iniustitiam praecessisset 9 nullo modo potuit scire hominem numerum angelorum, qui ceciderint, substiturum esse 13-19 si praescivisset poenam casus sui, non

posset velle, unde miser esset, ideoque non esset iustus 21-23 praescientia poenae ei non expediebat, quia magis puniendus esset 270,23-271,5 si solo timore casum cavisset, non esset iustus 271,6-12 si poenam peccati scivisset, duas habuisset causas non peccandi, amorem iustitiae et odium poenae (vide supra) 271,27-272,1 scientia poenae ei est ad contumeliam 272,20s.

unde malum iniustitiae: unde primum malum iniustitiae in angelum, qui iustus factus est, venerit (Ca 275,5 ad 33): non est dicendum iniustitiam, quae nihil est, venire, sed iustitiam recessisse 8-14 propius dicendum: non recessit ab eo, sed ipse deseruit eam 17s. deseruit, quia voluit quod velle non debuit 19-23 et hoc voluit, non quia potuit, sed quia voluit 24-31 haec voluntas non habuit aliam causam, sed ipsa sibi efficiens causa fuit et effectum 31-33

angeli mali restauratio: deus proposuit, ut de humana natura numerum angelorum, qui ceciderunt, restitueret Cu 74,12-14; 84,6-8; cf. 119,1s. angeli perdati aut fuerunt intra numerum electorum a deo praescitum, aut ex necessitate ceciderunt 75,3-6 aut ex necessitate restaurandus est numerus angelorum malorum, aut natura rationalis remanebit in numero imperfecto 7-10 necesse est angelos malos de humana natura restaurari, quia non est alia, de qua possint restaurari 75,11s.; 76,4 ipsi pro illis restitui non possunt 75,15 ad 17 impossibile est diabolum reconciliari 75,16s.; 132,9-28 quod intelligitur, si difficultas reconciliationis humanae consideretur 75,16s.; 132,9s. alii angeli pro illis restitui non possunt, quia repugnat primae creationis perfectioni 75,17-19 et quia non tales esse

possunt, quales fuissent, si non peccassent; id est nulla visa vindicta peccati 75,19–76,3 homines non sunt facti solummodo pro restauratione angelorum perditorum 78,14ss. non debet dici deum restaurationem angelorum non voluisse aut potuisse facere sine gaudio hominis vitioso de casu angelorum 24–26 deum non decet hominem sine satisfactione ad restaurationem angelorum assumere, quia non aequalis erit angelis bonis 84,22–85,1 reconciliatio diaboli impossibilis est 132,9–28 angeli damnati non possunt salvari nisi per angelum-deum 10–14 nullus angelus per alium angelum salvari debet, quia non sunt eiusdem generis 14–19 non possunt restaurari, quoniam, sicut nullo alio nocente ceciderunt, ita nullo alio adiuvante surgere debent, quod est impossibile 19–21 aliter in dignitatem illam, quam habituri erant, non possunt restitui, quia sine alieno auxilio stetissent 21–23 redemptio per salvatorem non extenditur usque ad angelos damnatos 23–28

numerus: non in minori numero erunt electi homines quam sunt angeli reprobi Cu 76,4–6 plures erunt homines electi quam angeli reprobi 76,9–84,3 interpretatio loci »constituit terminos populorum iuxta numerum angelorum dei« (Deut. 32,8) 82,17–84,1 plures sunt daemones quam, de quibus restaurandus est numerus eorum, die mortis Christi viverent 119,1s.

angelus malus et deus: diabolus in potestate eius est, qui eum fecit Cu 54,10s. secundum infideles deus non necesse habuit pro nobis diabolum expugnare 55,5–9 falso dici solet deum debuisse prius per iustitiam quam per fortitudinem contra diabolum agere, ut hominem liberaret Cu 55,13–56,3;

Me 3,46–49 unde haec opinio exorta sit Cu 57,14–17 diabolus non est suus aut alterius quam dei 56,3–6; Me 3,54 deus diabolo nihil dedebat nisi poenam Cu 56,6–57,3; 131,22; Me 3,49s. nihil erat in diabolo, cur deus contra illum ad liberandum hominem sua uti fortitudine non deberet 59,4s. fortitudinem suam celare aut differre Me 3,57s. diabolus suo conservo communem dominum deserere et ad se transire persuasit, ac traditor fugitivum, fur furem cum furto domini sui suscepit Cu 57,1 ad 4 qui hominem erat assumpturus, venturus erat ad pugnandum contra diabolum I 26,15–27,1

angelus apostata et primus homo: peccaverunt per potestatem peccandi et sponte et per libertatem, et non ex necessitate L 209,27–30 quomodo non ita videatur 13–21 eorum arbitrium sic liberum erat, ut nulla alia re ad peccandum cogi posset 210,2–6 peccaverunt per arbitrium, quod liberum erat, sed non per hoc, unde liberum erat 6–10 quamvis potuerint servire peccato, tamen eis non potuit dominari peccatum 11–21 ante peccatum liberi fuerunt 20s. per peccatum libertatem in se interimere non potuerunt, sed fecerunt, ut illa libertate uti non valerent 25–30 habuerunt libertatem recipiendi rectitudinem perditam 211,23 ad 28 perditam rectitudine liberum arbitrium non perdiderunt 212,24–214,12

angelus malus et homo: diabolus hominem per gustum ligni, quem persuasit, vicerat Cu 51,9s. diaboli potestas in hominem negatur 53,5–57,13 diabolus hominem, ut ad se transiret, persuasit 57,1s. diabolus hominem fugitivum et furem suscepit 2s. deus hominem iuste aliter ac per diabolum punire potuisset 5–7 homo iuste et

convenienter a diabolo torquetur 7–10 diabolus iuste dicitur vexare hominem, quia deus iuste permittit et homo iuste patitur 25–28 diabolus iniuste et ex instinctu malitiae torquebat hominem, nec deo iubente, sed permittente 8; 10–13 diabolus vexabat hominem non zelo iustitiae, sed dei iustitia exigente Me 3,55–57 diabolus accensus erat invidia in hominem Cu 85,18s. si deus prohibere vellet diabolus, non posset tentare hominem 19 diabolus et tentatio dicitur a rectitudine abstrahere voluntatem, quoniam promittit aliquid vel minatur ei auferre, quod magis vult quam rectitudinem L 221,10–13 quomodo diabolus monachum novitium a stabilitate loci avertere studeat E 37,21 ad 35 eius tentationes contra monachicum propositum 101,8–73 diabolus monialem, quae vitam sanctimoniam deseruerit, trahet in inferiora inferni 169,84–86 vide etiam → homo et diabolus peccatum angeli mali et hominis: angelus malus ideo iustitiam non habet, quia eam deseruit nec postea recepit; homo vero idcirco illa caret, quia in primis parentibus eam abiecit et postea aut illam non recepit aut receptam reiecit C 259,29–31 diabolus cecidit nulla praecedente delicti vindicta, homo vero visa eius poena O 8,36s. diabolus semel in innocentia constitutus, homo restitutus 37s. diabolus dereliquit deum permittentem, homo fugit prosequentem 39s. diabolus perstat in malitia deo reprobante, homo in illam incurrit deo revocante 40s. diabolus obduratus ad puniendum, homo obturatus ad blandiendum 41s. diabolus contra requirentem se, homo contra morientem pro se 42s. etsi homo nequius diabolo deliquerit, tamen non odit deum sicut diabolus 80s.

Anglia: *Angliae mores corrupti* E 30,9–12 Anselmi in Angliam itinera: vide → Baldricus; → Beccenses monachi; → Beccenses monachi in Anglia in Anglia Anselmus opus suum »Cur deus homo« scribere incepit Cu 42,7 a Cantuarberia elongari non audet, quia cotidie exspectabant, ut hostes de ultra mare in Angliam per portus Cantuarberiae irruerent E 191,10–19 eadem causa de regno exire nequit 193,17–20 Anselmus videbat multa mala in Anglia, quae nec corrigere nec tolerare poterat 210,14s. in Angliam redire recusat, nisi secundum deum 39–45 mala Anselmi condicio in Anglia 261,14 ad 21 *Anglia per tot annos revisa non fuit* 366,65–78

Angliae episcopi: negabant se ipsi consilium duros, nisi secundum voluntatem regis E 210,21–23 episcopi consecrationes, quae ad solum archiepiscopum Cantuariensem spectant, sibi praesumunt 261,19–21 episcopi legati affirmant se viva voce aliter a papa audisse, ac litterae Anselmo et regi datae dicerent 280,6–20 *a papa, eorum mendacium flagellato, excommunicantur* 281,8–47 *Angliae episcopi plures Anselmum hortantur, ut in Angliam veniat et se ducat, pollicentes opem suam; aut ut aliquos ex ipsis ad se venire iubeat* 386,4–18 eis Anselmus exponit, cur eis subvenire non possit 387,3 ad 7 eis gratulatur de bono iam iudicio et de bona voluntate 8–11 eis declarat non opportunum esse, quod in Angliam veniat aut aliqui ex eis ad se veniant 11–20 se numquam assensum praebere ei malo, quod audit super ecclesias Angliae noviter promulgari (cf. E 393–394) 21–25

Anglica monasteria: vide → consuetudo

anhelare: servus dei anhelat videre deum, et nimis abest illi facies ipsius P 98,9s.

anima: anima humana est rationalis creatura M 79,12; Co 143,12s. animam secundum substantiam dicimus, non secundum relationem I 13,21s. anima pro specie substantiae accipitur 23 omnes animae eiusdem naturae sunt M 82,11s. infans non statim ab ipsa conceptione animam rationalem habet Co 148,1-5 anima est tota in singulis membris corporis sui; aliter non sentiret tota in singulis P 111,2s. dialectici sapientiam non aliud intelligere queunt quam animam I¹ 285,6; I 9,23s. anima habet quasdam vires, quibus velut instrumentis utitur C 278,28-279,3 ratio et voluntas non sunt tota anima, sed aliquid in anima 279,5s. animae imputandum est, si sensus aliter nuntiare videntur ac vere nuntiant V 184,26-31 anima humana non continet aliquid locali circumscriptione M 41,29-42,2 dicimus tamen verbi gratia: »ibi est intellectus in anima, ubi est rationalitas« 41,28s. anima rationalis eminet in omnibus creaturis 80,18-20

anima facta est ad hoc, ut amet summam essentiam M 79,13 et sine fine amet 14-18 hoc facere nequit, nisi semper vivat 19-26 animae humanae numquam auferetur sua vita, si semper studeat amare summam vitam 79,26s.; cf. 80,4-6 si anima servet id ad quod est, aliquando vere secura ab ipsa morte et omni alia molestia bene vivet 79,28 ad 80,6 praemium amoris eius non potest esse nisi quod supereminet omnibus creaturis 80,18-21 omnis anima rationalis, si studeat amando desiderare summam beatitudinem, aliquando illam ad fruendum percipiet 80,29-31 quaecumque anima summa beatitudine frui coeperit, aeternae beata

erit 81,5s. anima, quae contemnit amare summam essentiam, aeternam patietur miseriam 81,9-82,1 sicut anima amans aeterno gaudebit praemio, ita contemnens aeterna poena dolebit 82,1-3 anima contemnens non iuste punitur eo, quod ipsum esse vel vitam perdat 81,10-13 anima, antequam esset, nec culpam habere nec poenam sentire poterat 14 animam amantem vel contemnentem necesse est esse immortalem 82,6-13 si aliquae sunt animae rationales, quae nec amantes nec contemnentes iudicandae sunt (ut animae infantum), etiam ipsae immortales esse debent 8-13 omnis anima humana aut semper misera erit aut aliquando vere beata 16-18 quae animae amantes, quae contemnentes iudicandae sint, nemo mortalium comprehendere potest 82,22-83,5 animae humanae necessaria est spes pertingendi ad summum bonum 83,11-13 ei expedit credendo tendere in summam essentiam 16-18 fruentibus summo bono erunt bona corporis et animae, qualia »nec oculus vidit . . .« P 118,13s.

in Adam et Eva tota natura humana, id est corpore et anima, corrupta est Co 141,8-16 anima corrupta est, quia ex corruptione carnalibus affectibus infecta est 13-15 anima gravata corpore nequit iustitiam intelligere et servare 149,26s.; cf. 158,24s. illud »anima mea in manibus meis semper« paucis verbis exponitur E 450,29-32

anima abiecta a deo, proiecta diabolo Me 2,32 anima mea est arbor infructuosa Me 1,30 anima mea cum copulata sibi carne mea O 13,133 famelica anima mea 19,45s. anima mea est lignum aridum et inutile Me 1,38 anima post Mariam anhelando languet O 7,92 misera anima 16,7

anima misera miseri homunculi Me 2,3s. obcaecata et distorta anima mea O 15,23s. oculi animae meae Me 1,59 anima peccatrix 23 tolerabilius canis putris foetet hominibus quam anima peccatrix deo 15-17 anima mea perfida deo, periura dei, adultera Christi 2,29 scelerosa anima mea 71 anima sterilis 1,23 anima libenter de sublimitate virginitatis miserabiliter demersa est in baratrum fornicationis 2,29-31

nomen animae Christianae O 9,49 aerumnosa, sed Christiana anima 12,8s. anima in Christiana professione iurata Me 2,8 anima Christiana, de gravi morte resuscitata 3,3 de misera servitute sanguine dei redempta et liberata 3s. captiva erat, sed hoc modo est redempta 130s. ancilla erat, et sic est liberata 131 sic est exul reducta, perditam restituta, et mortua resuscitata 131s.

animal: definitur: substantia animata sensibilis G 147,1-4; passim definitio hominis non est definitio animalis 152,32-153,2 esse hominis non est esse animalis 153,3s. licet animal differat ab animali, sive substantialiter sive accidentaliter, definitio tamen omnibus animalibus est eadem L 208,5 ad 7 quamvis omne animal sit coloratum et rationale aut irrationale, nomen tamen animalis nihil horum significat G 166,29-31 essentia universalis hominis est: animal rationale mortale M 25,9; G 166,26s. homo constat ex animali et rationalitate et mortalitate G 157,12 homo tale aliquod animal cogitando sive pingendo, quale nusquam sit, confingere potest M 26,13s.

animal brutum: corpus hominis tale post peccatum fuit, qualia sunt brutorum animalium, corruptioni et carnalibus appetitibus subiacta Co 141,

12s. motibus et appetitibus propter peccatum Adae sicut bruta animalia subiaceamus C 274,3s. motus et appetitus ex peccato originali similes brutis a sacra scriptura ad peccatum imputantur 3-16 si ea quae sequuntur iniustitiam, peccata essent, essent in brutis animalibus peccata, ad quorum similitudinem illa propter peccatum nostra sustinet natura 275,3-8 quando bruta animalia appetitibus consentiunt, nondicuntur iniusta Co 144,13s. utriusque sexus commixtio per se non est iniusta, ut in coniugio sive in brutis animalibus 22-25

animale: qui secundum carnem vivit, carnalis sive animalis est I¹ 284,17-19; I 8,15-17

anonymus: nomen eius, qui moriens habitum monachicum sumpsit, a Rudolfo Anselmo nuntiandum, ut in Kalendario Beccensi scribatur E 29,20 ad 22 *anonymus quidam Anselmum obiurgat, quod absentia sua causa sit corruptionis morum in Anglia* E 365,1 ad 34

Anselmus: frater Beccensis E 2,1s.; et saepius vita peccator, habitu monachus 2,2 prior 25,19 et 21 (II. et III. Recensio) abbas Becci I¹ 281,3; E 97,1; et passim archiepiscopus Cantuariensis E 172,1; et similiter saepius archiepiscopus ecclesiae Dorobernensis 474,1 metropolitanus episcopus 193,2s.; cf. 194,2 metropolitanus antistes 198,1 Cantuariensis ecclesiae antistes 475,1 totius Britanniae primas 472,4 *Anglorum primae sedis archiepiscopus, Hibernorum omniumque septentrionalium, quae Orcades dicuntur, primas* 242,1-3

eius pater: vide → Gondulfus eius soror: vide → Richeza eiusdem maritus: vide → Burgundius eorumdem

filius: vide → Anselmus, nepos Anselmi
 Anselmi avunculi: vide → Folceraldus;
 → Lambertus eius consobrini: vide
 → Folceraldus; → Petrus eius con-
 sanguineus: vide → Umbertus, comes
 et marchio

Anselmus conversationem saecula-
 rem dolens commemorat: ipse putat
 melius de iis sperandum esse, quorum
 vita est in sancta conversatione nutrita,
 quam de se et aliis, quorum vita olim
 est in saeculari conversatione detrita
 E 106,12-15 ei non est studii gram-
 matis nunc licentia nec intentio vel
 opportunitas 20,7-9 queritur quod sibi
 vix sit opportunitas dictandi, legendi,
 orandi 50,11-14; 100,17s. dolet suam
 ignaviam in subeundis occupationibus
 suis 50,14-22 ei semper molestum
 fuit pueris declinare 64,5s. gemit sub
 pondere prioratus 25,18-22 se defendit
 a calumnia, quod dixisset Beccenses
 Rodulfo libros non amplius praestituros
 esse 12,3-26 et a querela Hen-
 rici prioris, quod in re, quae inter
 ipsum et Lanfrancum archiepiscopum
 fuit, siluisset 63,4-18 queritur, quod
 in epistolis Lanfranci »dominus« et
 »pater« vocetur 57,3-15 Anselmus pet-
 tit pro se unionem societatis orationum
 a congregatione Casae-Dei 71,25-36
*Durandus, abbas Casae-Dei, a Rogerio
 et Willelmo laudes Anselmi audivit*
 70,3-6

*Fulco abbas ipsa verba Anselmi sibi
 olim in simili occasione scripta allegat,
 ut eum munus abbatis assumere per-
 moveat* 88,14-29 Anselmus in maxima
 monasterii necessitate a Lanfranco
 viginti libras accepit 89,5-24 et eius
 auxilium celer in diversis negotiis ex-
 spectat 25-38 apud eundem se ex-
 cusat, quod aurum ad calicem con-
 ficiendum missum interim in alios usus

impenderit 90,17-25 eius in Angliam
 itinera: vide → Beccenses monachi;
 → Guilencus Anselmus de sua con-
 valescentia de aegritudine refert 104,
 14-16; 106,4 morbo gravi et febri
 in Francia detentus est 139,6-15; cf.
 142,11-19 in *Anselmum pendet in
 ecclesia Romana querela, quod ipsius
 clericum Iohannem monachare et altio-
 ribus gradibus provehere praesump-
 serit* 125,14-20; vide → Iohannes, post-
 ea episcopus Tusculensis *Urbanus
 papa Anselmum monet, ne Sedem
 Apostolicam visitare differat* 20-22
 Anselmus papae rescribit se coactum
 esse, ut Fulconem episcopatum Bel-
 vacensem suscipere cogeret 126,12-23;
 127,23-35 papam rogat, ut hanc
 epistolam (E 127) secreta teneat 127,
 37s. vi quadam Cadomum relinquere
 coactus est 139,4s. quae Anselmus
 cum Roscelino haeretice de tribus dei
 personis loquente habuerit: vide → Ros-
 celinus Hugo inclusus Cadumensis ad
 Anselmum mittit duos laicos viros, ut
 eos ad patriae caelestis vitae amo-
 rem accendat 112,3-5 Anselmus Gon-
 dulfo quantumvis episcopo familiarem
 amicitiam protestatur 91,4-16 *qui-
 dam peregrinus querimoniam fecit de
 quodam converso Anselmi* 102,17-21
*Hubertus subdiaconus Cardinalis An-
 selmi amicus est* 20s.

quae circa electionem Anselmi in
 archiepiscopum Cantuariensem eve-
 nerint, vide imprimis: → Baldricus;
 → Beccenses monachi; → Domnaldus
 etc.; → Fulco, episcopus Belvacensis;
 → Gondulfus, episcopus Rofensis; → Os-
 bernus (praecentor); → Rogerus, abbas
 Exaqui

Anselmus defendit se a calumnia,
 quod cupiditate ad archiepiscopatum
 trahatur E 148,25-36; 71-78; 156,22

ad 74; 158,21–24; 159,3–88; 160,30–65 *Robertus, dux Normanniae, Anselmo praecipit, ut voluntati regis oboediens archiepiscopatum suscipiat* 153,3–10 *item Willelmus, archiepiscopus Rotomagensis* 154,3–14 Anselmus tres annos sine praelatione, 15 in prioratu, 15 in abbacia in habitu monachico vixit 156,27s. Beccensibus scribit multos eorum propter seipsum, et fere omnes Beccum venisse, sed nullum propter se monachum factum esse 144–146 *Osberrnus praecentor Anselmum 13 annos publice laudaverat* 152,18–21 Anselmus deum invocatur testem, quod mallet in monachica paupertate abbati subesse quam aliis in terrena celsitudine praeesse 159,39–45; 160,48–55 confitetur se munere archiepiscopi idoneum non esse, sed deum se ad id coegisse 156,119 ad 134 Gosfrido, episcopo Parisiensi, annuntiat diem suae consecrationis in dominica »Populus Sion« constitutam esse 161,58–61 *item Beccensibus eam pridie Nonas Decembris ordinatam esse* 164,23s. de eius visu peioratu 164,15 ad 20 Anselmus in maiori, quam umquam habuit, necessitate constitutus est 173,11–13 male se habet in archiepiscopatu 183,24s.; 193,33–44; 198,9 ad 36; 261,14–21; 268,10–13

Anselmus a Wlstando, episcopo Wigornensi, consilium adversus episcopum Londoniensem petit et accipit E 170 et 171 de lite inter se et regem, de pallio petendo, de papa Urbano agnoscendo, de diversis aliis negotiis ab Hugone, archiepiscopo Lugdunensi, consilium petit E 176; vide → Hugo; → Willelmus Rufus; → Urbanus Herewardus, episcopus de Walis, ab Anselmo interdictus est 175,5–7 quae inter Anselmum et Walterum legatum Cardinalem acta sint: vide → Walterus cardinalis

Anselmus se defendit a calumnia, quod a scismaticis consecratus sit et a rege scismatico investituram acceperit, et ab aliis calumniis 192,29–33 apud Urbanum papam se excusat, quod Sedem Apostolicam nondum visitaverit 193,14–23 petit ab eodem auxilium pro se, qui oneri episcopatus succumbat 33–52 rex Anselmo mandavit, ut contra hostes, qui expectabantur, Cantuariam custodiret 191,10–19; cf. 193,17 ad 20 Anselmus episcopis suis suffraganeis mandat, ut prohibeant monachos ire Hierosolimam 195,20–25; cf. 410, 8–12 Willelmus, monachus Cestrensis, Anselmum carminibus laudat 189,3 ad 5; 18–41

Anselmus exul Urbanum papam, cum a Lugduno eum adire non possit, per litteras obsecrat, ut se de episcopatu absolvat E 206; vide → Urbanus quanto honore Anselmus a mari Barensi usque ad mare Bononiense ab omnibus susceptus sit 208,9–17 Anselmus solummodo secundum deum in Angliam reverti paratus est 208,31–34; 210,39–43 rex (Willelmus Rufus) omnia, quae ab Anselmo sunt et quae eum diligunt, odit 209,13–16 Anselmus Paschali papae totam suam causam explicat 210,10–55; vide → Paschalis Malchus, episcopus Waterferdensis, de absentia Anselmi tristis, de exemplo patientiae eius laetus est 207,4–8

Anselmus post mortem Willelmi Rufi a novo rege Henrico in Angliam revocatur E 212; vide → Henricus *Paschalis papa Anselmo ab exilio reducto gratulatur* E 213 Anselmus a Paschali consilium petit contra regem et principes, qui investiturae renuntiare renuerint 214,8–16; pro tota lite investiturae laicae vide imprimis: → Angliae episcopi; → Ernulfus prior; → Gondulfus

episcopus; → Henricus rex; → Hugo Lugdunensis; → Ordwius; → Willelmus de Warelwast

Anselmus papam rogat, ut ecclesiae Cantuariensi legationem Romanam antiquitus habitam restituat E 214,17–34 *papa Anselmo privilegium personale pro vita concedit, ut nullius legati, sed suo tantum iudicio subsit* 222,35–37 Anselmus subiectionem suam sub Sede Apostolica probat ostendendo tribulationes, quas pro ea per 4 annos in Anglia et per triennium in exilio passus sit 217,4–11 per novem annos 220,3–8 *papa laudat Anselmi constantiam et ut perseveret, hortatur* 222,8–12 *idem confirmat primum archiepiscopi Cantuariensis* 222,30–34; 303,3–12 *Benedictus quidam laudibus extollit vitam et constantiam Anselmi* 227,11–22 Anselmus pronuntiat nihil magis deum diligere in hoc mundo quam libertatem ecclesiae suae 235,21s. *Hugo, abbas Cluniacensis, Anselmum consolatur, quod magis cum Martha ministrando laborare debeat quam cum Maria contemplari* 259,18–30 Anselmus tota die ieiunare potuit, etiam si cotidie fieret, quin famem sentiret 243,7s.; cf. 242,6 ad 11 Anselmus non timet exsilium, paupertatem, tormenta, mortem pro libertate ecclesiae 280,32–34 non timet sanguinis effusionem aut quamlibet corporis sui destructionem aut rerum amissionem 311,27–30 *papa ab Anselmo orationes petit* 281,48–51 *Iohannes Cardinalis confortat Anselmum in vindicandis ecclesiae iuribus contra regem et falsos episcopos* 284,4–38

de iis, quae in secundo Anselmi exilio acta sint, vide prae ceteris → Ernulfus prior; → Gondulfus episcopus; → Henricus rex; → Mathildis regina; → Paschalis papa

Anselmus Roberto praecipit, ut totum vinum, quod ipse Cantuariæ reliquit, monachis tribuat 289,26–29 intervenit, ne rex a monachis suis pecuniam postulet E 292; 293 de rebus pecuniariis et diversis aliis negotiis: vide → Gondulfus Anselmus priori Ernulfo totam curam animarum monachorum suorum committit 312,22–27 item celebritatem festivitatum priori committit 331,74–78 Anselmi cura de transcribendis et corrigendis libris: vide → Thidricus

Anselmi voluntas est, ut nullius mortalis homo fiat nec per sacramentum alicui fidem promittat E 311,59s. pro reditu suo in Angliam nihil contra honorem episcopalem facere vult 314,10–12 mavult hominibus non concordare, quam illis concordando a deo discordare 12s. regi scribit se in baptismo et in ordinibus susceptis non legem vel consuetudinem patris eius vel Lanfranci, sed legem dei servaturum promississe 319,3–11 Anselmus se defendit a reprehensione, quod inimicis regis familiariter utatur 299,38–40 *Paschalis papa Anselmo confirmat pallii usum, sicut praedecessores eius habuerunt* 304,14–16 *Anselmus (ab Ernulfo priore) vituperatur, quod propter unum verbum cuiusdam Willelmi iugerit* E 310; vide → Ernulfus a qua calumnia Anselmus se defendit E 311; 330,12–16 mavult mori et omni penuria in exilio gravari, quam ut videat honestatem ecclesiae dei sui causa violari 339,11–13 non fugit mortem, non abscissionem membrorum, non quaelibet tormenta, sed peccatum et ignominiam ecclesiae dei, et maxime Cantuariensis 355,47–49 confidit nullum cor suum a veritate avertere posse 387,18s.

Anselmus affirmat se amaritudinem regis non meruisse nec aliquid rancoris in regem habere 321,11-16; 28-30; cf. 320,25-29 se defendit a diversis calumniis (vide → Ordwius) et a querela Mathildis reginae, quod sua intemperie in litteris (319) operam ipsius pro suo reditu impediverit 329,11-35 *Mathildis marcisa Toscanensis intercedit pro Anselmo apud papam, ostendens indecens esse tam praecipuum membrum ecclesiae tanto tempore eius ministerio subtractum esse* E 350 *Gerardus, archiepiscopus Eboracensis, Anselmum admonet, ut pro Christo non solum pati, sed etiam certare sciat* 363,14s. *anonymus quidam Anselmo obicit, quod eius ab Anglia absentia nihil prosit, sed plurimum obsit* 365,7-34 *idem fere Gislebertus, abbas Westmonasteriensis* E 366 *Anselmus in epistola ad Robertum, comitem de Mellento, queritur, quod iam fere tres annos ecclesia Cantuariensis desolata sit* 369,10-14 *Mathildis regina Paschali exponit, quid Anselmus populo Anglico fuerit et quantum nunc omnibus desit* 323,14-31 *ipsa laudat epistolas Anselmi* 384,4-16 *Petrus et Salome Anselmo et ecclesiae Cantuariensi inauditam contumeliam facere conati sunt* 360,3-16 *Anselmus mavult totum quod ei ex archidiaconatus redditibus contingit, et multa maiora expendi pro Iudaeo converso, quam ut iste misere vivat inter Christianos* 380,15-19; 381,3-8 *Anselmus Hugonis archiepiscopi consilium maxime cupit, ubi de libertate et utilitate ecclesiae res est* 389,7-16 *hic dolet, quod Anselmum iam amplius non sit visurus* 390,19-27 *Anselmus a papa absolvitur ab excommunicatione, quam se incurrisse putat* 397,13-16 *rex dolet, de infirma validudine Anselmi* 399,3s.

item regina E 400 rex Anselmum invitavit, ut de suis in Normannia possessionibus sicut de suis disponat 399, 6-10

Anselmus recusat bonum testimonium dare ei, cuius vitam et mores ignorat E 406 *rex Anselmo regnum et sua omnia commendavit* 407,14-22 *eius debilitas corporis in dies crescit* 22-25 *Paschalis papa gaudet, quod labore Anselmi ecclesia Angliae floreat* 423,3s. *Anselmus corpore sanus est, sed continua debilitate laborat* 439,4s.

de lite de primatu inter ecclesias Cantuariensem et Eboracensem vide imprimis: → Henricus rex; → Paschalis papa; → Thomas, archiepiscopus electus Eboracensis *Anselmus scribit papae se non remansurum in Anglia, si Thomas pallium accepisset ante professionem sibi factam* E 451,15-19 *neque se pati posse, ut primatus ecclesiae Cantuariensis destruat* 19s.; cf. 455,9-12 *Eboracense capitulum credit Anselmum consiliariis elatis — clericis et monachis — cedere* 454,10s.; 22-25 *Anselmus paratus est potius mori, quam ut dignitas ecclesiae Cantuariensis violetur* 462,23-25 *Samson, episcopus Wigornensis, Anselmo consulit, ne in negotio inter ipsum et Thomam nimis excitetur* 465,12-18 *Anselmus in archiepiscopum Eboracensem sententiam quanto graviolem ferret, si sciret se cras moriturum esse* 467,12-14

Henricus rex Anselmo committit curam Angliae et filii sui et filiae 461,22-25; cf. 462,9-17 *Anselmus sibi retinet modicam partem ossium sancti Neoti, propter memoriam et venerationem eiusdem sancti* 473,7s. *Anselmus rogatus benedixit suam cucullam, qua aliquamdiu usus est, et eam Ernulfo, abbati Troarnensi, cum absolutione*

transmittit 425,36-38 *Anselmus a Waleramno, episcopo Nuenburgensi, Minervae comparatur* W 233,6

Anselmi scripta: vide → »De casu diaboli«; → »De conceptu virginali et de originali peccato«; → »De concordia praescientiae et praedestinationis et gratiae cum libero arbitrio«; → »Cur deus homo«; → »Epistolae« Anselmi; → »Flores psalorum«; → »De grammatico«; → »Epistola de incarnatione verbi«; → »De libertate arbitrii«; → »De malo«; → »Meditationes« Anselmi; → »Monologion«; → »Orationes« Anselmi; → »De processione spiritus sancti«; → »Prosligion«; → quæstio; → »Epistola de sacramentis ecclesiae«; → »Epistola de sacrificio azimi et fermentati«

cetera dicta et facta Anselmi: vide passim

Anselmus, nepos Anselmi: Anselmus Burgundio et Ricezæ nuntiat eorum filium, suum nepotem Anselmum, secum Lugduni esse E 211,4s. eius pater Burgundius ab ipso per avunculum eius petit licentiam eundi Hierosolymam 264,4-6 de eius longa et gravi aegritudine et recuperata salute Anselmus sorori suae refert 268,7-10 Cantuariæ commorantem Anselmus monachis commendat 289,25s. in Angliā relictum hortatur, ut in declinatione et grammatica intendat et plus in prosa quam in versibus se exerceat, et super omnia, ut in moribus proficiat 290,3-11 Anselmus monachis Cantuariensibus gratias agit de caritate, quam in nepotem suum impendant 291,22; 292,36-38 huic Anselmus præcipit, ut Cantuariæ maneat et doctrinis et litteris studeat, donec ipse, ut veniat, mandet 291,22-24; 309,4-7 ei mandat salutet magistrum suum

Walterium et socium suum Theodorum 309,7-9 eum salutatur Edmerus 10-12 Mathildis regina miratur de hoc, quod Anselmus de suo nepote in litteris inseruerit 320,11-14 Anselmus nepoti nuntiat abbatem Cluniacensem annuisse, ut mater eius in monasterium Marcinneiense reciperetur, abbatem vero et monachos Clusenses eam sibi ad hoc concedere non velle 328,3-10 se tamen non desitutum conari, ut fiat 10-18 nepotem instruit, quomodo in Angliā grammaticæ et bonis moribus studeat, ut semper Latine loquatur, et ut loquacitatem fugiat hortatur 19-27 mandat, ut magistrum suum salutet 28-32

Ansfridus, Anselmi nuntius: Anselmus Gondulfum rogat, ut per Ansfridum sibi, quod solutis debitis restet, mittat E 287,13-15

Ansfridus, serviens Anselmi (an idem ac superior?): per eum et Willelmum eos cognituros esse, quomodo se habeat, Anselmus Beccensibus scribit E 173,4 ad 10

apostatae monachi: vide → monachi apostatae

antiora: semper in anteriora videndum est E 2,48-50; 51,35s.

antichristus: iuxta Is 11,4 antichristus spiritu sancto interficietur Pr 195,16-19 antiphonarium: rogatu Anselmi a Rudolfo pro monasterio Cadumensi notis describendum E 29,3-19

Antistenes: eius frugalitas commemoratur E 242,52-54

Antonius, subprior Cantuariensis: ei cum ceteris monachis Anselmus scribit de discordia inter ipsos exorta, eosque hortatur, ut oboedientes sint E 182,1-26 Anselmus Antonium laudat de bono zelo, admonet tamen, ne nimis suspiciosus sit 313,1-16

»Aforismus« sive »Aphorismus« (opus Hippocratis): de eo transcribendo, corrigendo, mittendo Anselmus Mauritio scribit E 43,27–36 de Glosis »Aforismi« transcribendis Anselmus eundem docet 60,11–19

apostolicum: prior recensio »Epistolae de incarnatione verbi« catholicae et apostolicae fidei cultoribus dedicata est I¹ 281,3s. decreta apostolica praeferenda sunt voluntati hominis E 210,40–48

apostolicus (id est papa): E 65,26; passim

apostolus: post apostolos sancti patres et doctores nostri multi tot et tanta de fidei nostrae ratione dicunt Cu 39,2s. quoniam Iudaei apostolos contempserunt, ad gentes hi converterunt 78,31s. deus sine humana doctrina mirabiliter fecit corda apostolorum C 271,22s. »apostolus« (s. Paulus): passim »Oratio ad proprium apostolum«: prior titulus Orationis 17 (vide → abbas)

appellativum: appellativum nomen alicuius rei est, quo res ipsa usu loquendi appellatur G 157,5s. nomen grammatici proprie non est significativum hominis, sed appellativum, id est usu loquendi 3s. grammaticus est significativum grammaticae, non tamen eius appellativum 4s.

appetere: nemo sic amat iustitiam, veritatem etc., ut iis frui non appetat M 80,22 ad 24

appetitus: voluntas equi non est libera, sed naturaliter subiecta necessitate appetitui carnis servit L 216,4–12 appetitus per se nec iusti nec iniusti sunt Co 144,4 ad 21 aliter in baptismo auferrentur 14s. non eos sentire, sed eis consentire peccatum est 10–13 quando bruta animalia illis consentiunt, non dicuntur iniusta 13s. in appetitum essentia non est ulla iniustitia, sed in voluntate

rationali illos inordinate sequente 15s. appetitus et motus ex peccato originali brutis similes a sacra scriptura ad peccatum imputantur C 274,3–16 voluntate non consentiente, appetitus in iis, qui in Christo sunt, nihil obsunt, in ceteris vero damnatio sequitur 11–16

aqua: omnis mundi moles constat ex terra et aqua et aere et igne M 21,1s.

aqua baptismalis: baptismus vetus, quod fuit figura novi, in aqua fuit A 228,8–12 Iohannes baptizavit in aqua 10s. nos irreprehensibiliter figurate baptizamus in aqua 11

approbare: voluntas alia dici potest efficiens, alia approbens, alia concedens, alia permittens C 281,16–282,2, prior recensio voluntas approbens est, quae approbat aliquid, quod dicitur velle: ibidem secundum hanc vult deus omnem hominem salvum fieri: ibidem

aquila: exemplum eorum, qui per fidem ad intellectum ascendere conantur I¹ 284,6–8; I 8,4–6

Aquila, castrum: apud id inter Anselmum et Henricum regem conventum est E 368,20s.; 369,3

arbitrium: vocari potest et iudicium C 257,13 vide → libertas arbitrii; → liberum arbitrium

arbor: anima mea est arbor infructuosa Me 1,30

arca: ad exemplum Augustini de fabro, qui arcam facturum est, revocatur PI 126,18–21

ardor delectabilis O 13,121

argumentatio; argumentum: vulgaria argumenta M 7,9 tanta moles argumentorum 34,8 Anselmus considerans »Monologion« esse multorum concatenatione contextum argumentorum, quaesivit unum argumentum, quod nullo alio ad se probandum indigeret P 93,4–10 idem credit se argumentum

»Proslogii« satis argumentatione probasse PR 138,28s.

Aristoteles: citatur eius sententia: grammaticus est eorum, quae sunt in subiecto G 154,1s. et: grammaticus est quidam homo et animal 154,3-5; 154,26-155,1 refutatur ex ipso sententia nullum grammaticum esse hominem 154,3-21 grammaticus non recte dicitur qualitas nisi secundum tractatum eius »De categoriis« 162,12-14; 164,3-5 quae sit eius intentio principalis in dicto: omne quod est, aut est substantia aut quantitas etc. 162,16-32 quomodo secundum ipsum grammaticus sit magis qualitas quam substantia 162,18-164,14 significando quid sint voces, Aristoteles dicit quid sint res 162,25s. citatur eius sententia de necessitate sequenti, ubi tractat de propositionibus singularibus et futuris Cu 125,20-22

arma spiritualia O 15,56

armatus: est substantia G 164,16-27 est »habere«, quia significat »habere« 19s. Armenia; Armenii: aliter Armenia ac aliae ecclesiae de sacramentis ecclesiae sentit W 234,1s. contra Armenios defenditur in sacrificando usus panis azimi 234,16-235,2

Arnulfi, Sancti, abbas: extinxit calumniam contra abbatem Walterum factam E 62,24-26

Arnulfus, monachus Belvacensis: ei Anselmus scribit litteras, cum non sit facultas cum eo loquendi E 38,2-6 ei idem declarat Beccenses eius petitionem de quodam fratre adolescente non posse concedere, nisi eiusdem vita conversationis diuturnae experimento cognita 7-9 eum Anselmus docet, qua intentione alium conversationis locum eligat 9-16 et quomodo studium scholarum proposito monachico non expe-

diat 16-19 ab Arnulfo Cantuariæ legit Mauritius 64,2 multum valet in declinatione 4s. eius magisterio Anselmus Mauritium commendat 18-24 eum Anselmus per Mauritium salutat 64,25; 74,33

ars: faber facturum aliquod opus suae artis, prius illud intra se dicit mentis conceptione M 24,24-27 opus, quod fit secundum aliquam artem, semper est in ipsa arte non aliud quam quod est ars ipsa 53,19-21 vide → pictura artifex: quod est ex materia et per artificem, potest etiam dici esse per materiam et ex artifice M 18,11-14 in creatione intima locutio prima et sola causa sufficere potuit suo artifice ad opus suum perficiendum 26,16-20 *pictura in mente artificis est pars intelligentiae ipsius PI 126,15-23* vide → pictor

asinus: inter asinum et colorem eius iudicandum est I¹ 284,14s.

aspectus: unus aspectus contra voluntatem dei quantum peccatum sit Cu 88,15ss.

asperitas: si homo per suavitatem peccavit, convenit, ut per asperitatem satisfaciatur Cu 111,8s.

assumere; assumptio: substantia summa nihil omnino aliunde assumpsit, unde eorum quae factura erat, formam in seipsa compingeret M 26,7-9 locutio intima creatricis substantiae non assumpta est aliunde 16-18 accidentia, ex quorum assumptione nulla substantiam consequitur variabilitas 43,10 ad 14 ea, quae singulatim assumpta quamlibet essentiam ad minus et minus esse deducunt, eadem ordinatim assumpta illam ad magis et magis esse perducunt 50,1-3

Athelits, abbatissa de Rumesi eiusque moniales: eas Anselmus reprehendit,

- quod suo consilio de cultu cuiusdam defuncti inobedientes fuerint E 237,4 ad 8 eis praecipit, ut, sub poena suspensionis a divino officio, ab hoc cultu desinant et filium mortui a villa depellant 8-13 eadem fere mandat Stephano archidiacono 236,3-9
- Athelits, abbatissa Wentoniensis: eam Anselmus de expulsiōe Willelmi, electi episcopi Wentoniensis, propter iustitiam facta consolatur, istum eius orationi commendans E 276,3-13
- Atla (an eadem ac Adala?) comitissa: ei Anselmus divinam retributionem pro eius magna erga se dilectione ominatur E 448,4-13 cupit, ut desiderium, quod de ipsa habeat, ante suam mortem impleat 14-17
- Asterus, archiepiscopus Lunduni Danorum: ei Anselmus scribit se libenter executum esse, quae apud Albericum cardinalem agi voluisset E 447,3-6 eidem gratulatur, quod ad archiepiscopatum in Dania exaltatus sit 7s. ipsum adhortatur, ut corrigenda corrigat, et hoc specialiter, ne quemquam a suo episcopo exclusum et in Daniam transfugum ad ordines ecclesiasticos ascendere patiatur 8-16
- attributio: cui specialius fit iniuria, convenientius attribuitur culpae vindicta aut indulgentia Cu 105,25s. convenientius deus-homo retributionem suae mortis attribuet illis, propter quos salvandos hominem se fecit 130,28-31
- auctores: Anselmus Mauritium admonet, ut auctores — et praecipue Virgilium — legat, exceptis locis turpibus E 64,14 ad 16
- auctoritas: quomodo Anselmus in suo »Monologio«, quae auctoritas maior non monstrat, accipi velit M 14,1-4; item in »Cur deus homo« Cu 50,7-10; 82,5-8
- auctoritas (id est scriptura sacra): M 7,7s.; 14,1s.; L 226,21 (prior recensio); Cu 82,6 auctoritas divina Ca 267,17; Cu 119,19; Pr 215,20; 23; C 264,2; 265,13; E 77,15 auctoritas sacra PR 137,29; Cu 50,20s.; L 226,21 (prior recensio); C 264,29
- auctoritas canonica: E 443,3
- audacia: impudens audacia Me 2,52
- Augustinus, beatus, archiepiscopus Cantuariensis: cum eo Anselmus a quodam Benedicto comparatur E 227,13s. Paschalis papa confirmat omnia iura et possessiones ecclesiae Cantuariensis post beati Augustini tempora a Sancta Sede concessa 303,3-12; 304,3-13 idem in Anselmo videt personam venerabilis beati Augustini, Anglorum apostoli 452,5s.
- Augustinus, beatus, doctor: Anselmus affirmat se in suo opusculo (»Monologio«) nihil dixisse, quod non catholicorum patrum et maxime beati Augustini scriptis cohaereat M 8,8s.; E 77,17-23 rogat, ut prius libri doctoris Augustini »De trinitate« perspiciantur, et deinde secundum eos opusculum suum diiudicetur M 8,10-14 (cf. E 77,24 ad 26) *ad Augustini exemplum de fabro et arca, quam facturus est, revocatur* PI 126,18-21 quod deus una et sola et individua et simplex sit natura et tres personae, sanctorum patrum, et maxime beati Augustini, inexpugnabilibus rationibus disputatum est I 20,13-16 quomodo filius nascatur de patre etc., beatus Augustinus velut »per speculum et in aenigmate« in libro »De trinitate« diligenter contemplatus est 35,10-13 ea quae beatus Augustinus in libro »De trinitate« suis magnis disputationibus probat, Anselmus, eius auctoritate confisus, breviori ratiocinatione dixit E 77,24-26 Anselmus reprehendit

ditur ex eo, quod in suo opusculo beatum Augustinum secutus, dixit de personis et substantia dei 83,12s. Iohannes monachus scribit Anselmo Augustini similitudinem de sole sententiae Roscelini de trinitate repugnare 128,13 ad 16 Augustinus in libro »De trinitate« testatur Graecos in deo unam personam tres substantias dicere 204,45 ad 47 *cum eius stilo Mathildis regina comparat stilum epistolarum Anselmi* 384,11

Augustinus, Sanctus, monasterium Cantuariense: Paschalis papa Henricum regem vituperat, quod monasterium Beati Augustini per violentiam regiam multis iam ex annis sine rectoris solatio maneat E 351,7s.

aurum: melius est in aliquo non ipsum quam ipsum, ut non aurum quam aurum; melius est homini esse non aurum quam aurum; melius esset plumbo esse aurum quam non aurum M 29,3-9

aviditas: iniquitas est insatiabilis falsorum bonorum et falsarum divitiarum aviditas E 117,20s.

avis: in quibusdam avium generibus femineus sexus semper maior et validior est, masculinus vero minor et infirmior M 58,24-27

Avesgotus: Anselmum rogat, ut nepotem suum in arte grammaticae instruat E 19,7-22 *eidem sua servitia offert* 3-7 17-19 Anselmus apud Avesgotum se excusat, quod sibi non esset opportunitas instruendi eius nepotem in grammatica 20,2-13

azimatae: sic Graeci Latinos vocant A 225, 11 Graeci, cum anathematizant azimatas, anathematizant Christum 10s. Christus corpus suum de azimo fecit, ut futuros azimatas approbaret, aut ad minimum etiam azimatas approbaret

225,15-226,3 vide etiam → fermentarii

azimus panis: azimum panem sacrificans panem sacrificat A 223,14 cum legitur de domino, quia accepit panem et benedixit, non additur »azimum« aut »fermentatum« 223,14-224,7 certum est eum panem azimum benedixisse 224,2-4 uterque pariter panis est 6s. non differunt substantialiter 7-9 cur Christus se vocaverit panem, sive azimum sive fermentatum 9-12 azimus panis in Pascha fuit figura Christi mundi futuri et Christianorum mundorum 224,12-225,6 melius sacrificatur de azimo quam de fermentato, quia diligentius fit et dominus hoc fecit 225,8-10 Christus non propter Iudaismum de azimo corpus suum fecit 11-15 nos non iudaizamus sacrificando, neque hoc facimus, ut vetustatem legis servemus 226,5-13 sed ut hoc diligentius fiat et ut dominum imitemur 5-17 dominus non solum non prohibuit uti pane azimo, sed etiam ipse opere praecepit 226,18-227,3 azimus panis dignior est ad faciendam dominici corporis veritatem, quia illum vetus lex elegit ad significandam et evangelium ad exhibendam eandem veritatem 227,4 ad 11 si Graeci dicunt nos non agere posse de azimo sine intellectu figurae, idem valet de ipsis, quia fermentatum figurat peccatum 13-18 quid Graecis, qui dicunt Christianos non debere uti figuris, respondendum sit 228,1-21 *Waleramnus contra Armenios defendit usum panis azimi in sacrificando ex hoc, quod Christus sic fecit et praecepit* W 234,16-235,2 vide → azimatae; → fermentatus panis quaeritur, qualiter deus hominem de massa peccatrice, quasi azimum de fermentato, assumpserit Cu 116,18-20; cf. Co 161,3s.

B

Baiocenses duo, iuvenes: vide → Rogerus Baiocensis; → Willhelmus Baiocensis

Baiocensis episcopus: invitat Ernulfum ad benedictionem abbatialem E 123,3-5 huius rei ius Anselmus episcopo derogat 5-18

Baldewinus sive Balduinus de Tornaco, monachus Beccensis: in Angliam pro necessitatibus monasterii mittitur; ut a Lanfranco archiepiscopo adiuvetur, hunc Anselmus precatur E 124,9-12 Anselmus Beccensibus concedit, quod per Baldewinum et Tezonem petiverunt 151,4-7 *Baldewinus cum Alexandro ab Anselmo nuntius ad Paschalem papam missus est* 223,3s. *ab eo Iohannes cardinalis audit, quanta Anselmus pro iustitia patiatur* 284,21-25 eum Anselmus Romam — tamquam seipsum — mittit, ut cum papa de causa inter se et regem agat 338,4-10 eum Anselmus Iohanni episcopo Tusculanensi et Iohanni cardinali commendat 339,4-11 Roma rediens Baldewinus Anselmo de consilio papae refert 349,17 ad 20 *rex rogat Anselmum, ut cum Willemo de Warekwast Baldewinum de Tornaio Romam mittat* 367,7-10; 371,3 ad 5 *rex Anselmo mandat, ut Willemum de Warekwast retineat et sibi Baldewinum mittat* 377,8-17 Baldewinus iam iter Romanum ingressus erat, cum Anselmus regis litteras, quae eum retinerent, acceperit 378,7-9 *ab eo Hugo Lugdunensis de successu partiali Anselmi in ipsius causa audit* 390,7-11 *per Baldewinum et Willemum papa indicat satisfactionem pro investitura laica statuendam* 397,16-19 Baldewinus Anselmo refert de cura, quam papa de aegritudine eius habet 430,13-15 *Lambertus episcopus Atrebatensis per*

Anselmum suum amicum Baldewinum Turnacensem salutat 438,11-14 per Baldewinum Anselmus regi de causa electi archiepiscopi Eboracensis refert 462,18-20

Baldewinus, rex Hierosolymorum: ad dignitatem regis Terrae Sanctae elevato Anselmus gratulatur E 235,4-14 beneficia ab eius parentibus et eorum filiis accepta Anselmus commemorat 9-11 regem Anselmus hortatur, ut libertatem ecclesiae noviter resuscitatae servet 15-31 ei commendat Reinerium, latorem epistolae 32-36 ei ostendit, quae sit dignitas civitatis Hierosolymorum 324,4-14 eumque hortatur, ut sic regnet, ut sit lucidum exemplum ceteris terrae regibus 14-20

Baldricus, prior Beccensis: ei et ceteris monachis Anselmus refert, quomodo res in Anglia procedant et quomodo rex et principes sibi honorem exhibeant E 147,4-7 eos rogat, ut latorem epistolae bene suscipiant 8-10 eis reditum suum non ante Quadragesimam futurum nuntiat 10 eos Anselmus rogat, ut sibi mittantur »Oratio ad sanctum Nicolaum«, »Epistola contra dicta Roscelini« et epistolae, quas Mauritius nondum misit 13-15 de epistola 156 Baldrico et ceteris scripta: vide → Beccenses monachi Baldrico Anselmus praecipit, ut prioratum non deserat 157,17-19 ei et ceteris monachis refert de excusatione comitis Roberti, de rege, qui ecclesiae Beccensi auxilium promittit, de suo visu prae lacrimis peiorato, de die consecrationis suae 164,4-24 Baldricum Anselmus laudat, quod abbatem suum omni modo sustentet 179,3-19 Balduinus, abbas (Sancti Eadmundi?): ei Anselmus commendat fratres Beccenses, quos in Angliam mittit E 92,3-14 Balduinus de Tornaco: vide → Baldewinus

baptisma; baptismus; baptizare: in baptismo peccata, quae ante baptismum erant, penitus delentur Co 172,16s.; C 274,22s. per baptismum non solum peccatum originale, sed etiam culpa impotentiae et corruptionis dimittitur C 274,19-275,8 baptizatis nullum delictum imputatur, nisi quod sua voluntate fecerint 275,1s. corruptio et appetitus, quae sunt poena peccati, non statim in baptismo delentur 274,23s. quae non sunt ipsa peccata; aliter in baptismo delerentur 275,2-6 in baptismo omnia peccata sanguine Christi lavantur 5s. anima quondam candidata est in caelesti lavacro Me 2,7s. sancta crux me in baptismo mundavit a peccatis O 4, 52s. peccator per baptismum eductus est a morte 10,192s. est dominus ad salvandum baptizatum suum 14,180s. per baptismum nobis non promittitur beatitudo, quam habebat Adam in paradiso, sed quam habiturus erat completa civitate superna C 276,19-23 iis quos Christus redimit, regnum dei donatur, si tamen in fide, quam promittunt in baptismo, usque in finem perseverent 278,6-10 *per solum Christum prima in baptismo ecclesiae ianua aperitur E 222,26s.* anima mea baptismo Christi regenerata O 9,50 renatus sum 4,54 ovis renata 9,46

cur baptizati non statim fiant incorruptibiles C 276,19-278,10 si conversi ad Christum mox transirent in incorruptibilitatem, nullus non festinaret ad beatitudinem, et numerus civitatis caelestis non compleretur 276,19-26 praeterea iustum est, ut etiam post remissionem peccati remaneat flagellationis poena 277,11-278,6

baptismus est figura mortis et sepulturae Christi A 228,2-5 baptisma vetus fuit figura novi 12 Graeci, qui

negant licere uti figuris in eisdem rebus, quibus lex vetus utebatur, monentur baptismum in aqua factum esse 8-12 baptismus ab omnibus conferri potest E 254,13s. a Christianis iuste exigendum est, ut cautionem in baptismo factam inconcusse teneant 136,36s. oratur, ut per merita Iohannis Baptistae gratia baptismi renovetur O 8,82s. et ut deus det per paenitentiae lamentum, quod dedit per baptismi sacramentum 83s. fons Christi 9,38s. baptismus Iohannis, qui baptizavit in aqua A 228, 10s. baptismus et infantes: vide → infantes

baptista: vide → Iohannes Baptista

baptizare: vide → baptisma

barba: virum, qui nondum debet habere barbam, non dedecet non habere; cum vero iam habere debet, indecorum est non habere Ca 261,31-262,1

Barense concilium: *in eo Anselmus sermonem de spiritu sancto, quem Graeci de filio procedere negant, habuit E 239,23 ad 25* in eo episcopus quidam, Graecis favens, visus est negare idipsum, quod spiritus est, esse de patre Pr 186,5-8; 188,11-14

Basilia, uxor Hugonis de Gornaco, monasterio Beccensi addicta: eius et viri eius nomine Anselmus Gondulfo de muneribus gratias agit E 68,15-19 eam de Anglia salutatur 147,15s.

Basilia (an eadem ac superior?): litteras cupientem Anselmus docet vitam esse viam, qua operibus bonis ascenditur, malis descenditur 420,3-28

Batailla: vide → Martinus, Sanctus, de Bello

Batenses monachi: eos Anselmus hortatur, ut pacem sectentur E 450,3-23 et ut dei voluntatem etiam in illis, quae minora videantur, observent 24-32

beatificari: O 7,164

beatitudo: natura summa omnium quae sunt, sola sibi in aeternitate sua beatitudine sufficiens est M 13,5-10 necesse est essentiam summam esse beatam 29,29-31 natura summa est summa beatitudo 31,3-7 si anima servet id, ad quod est, aliquando vere secura ab ipsa morte et omni alia molestia beate vivet 79,28-80,6 si quis a molestiis liber vivit, beate vivit 80,2 nemo amat sic beatitudinem, ut ea frui non appetat 22-24 omnis anima rationalis, si studeat amando desiderare summam beatitudinem, aliquando illam ad fruendum percipiet 29-31 anima summae beatitudinis iam experta, illam non poterit non amare 81,1-5 quaecumque anima summa beatitudine frui coeperit, aeternae beata erit 5s. amantem animam non necesse est aeternae beatam esse, si sit mortalis 82,6s. omnis anima humana aut semper misera erit, aut aliquando vere beata 16-18 qualiter animae nec amantes nec contemnentes ad beatitudinem miseriamve distribuuntur, comprehendere non potest 83,1-5

homo perdidit beatitudinem, ad quam factus est P 98,18 quantum futurum sit beatorum gaudium de summo bono 120,1-4 anima non potest capere gaudium de tanta beatitudine sua 3s. computatur, quantumplex sit eorum gaudium, qui congaudent cum gaudio omnium beatorum 4-11 beatus plus gaudebit de felicitate dei quam de sua et omnium aliorum 13-17 omnes vires beati non sufficiunt dignitati dilectionis 17-19 et plenitudini gaudii dei 19s. hoc gaudium plenum est gaudium beatorum 120,23-121,3; 121,16-18 hoc gaudium non intrabit in gaudentes, sed toti gaudentes intrabunt in gaudium 121,3-6 tantum beati amabunt, quan-

tum cognoscent 8-10 cognitio dei in futura vita tanta erit, quanta »nec oculus vidit...« in hac vita 10-13 beatitudo regni caelorum quanta sit E 112,21-34 eius pretium est amor dei et hominum 35-41 ad beatitudinem requiritur cor alieno amore vacuum 52-61 Anselmus in fine libelli »Prologii«, ubi de pleno gaudio tractavit, de plenitudine beatitudinis aeternae latius dixit 74-77

ex commodis constat beatitudo, quam vult omnis rationalis natura Ca 241,13s. nemo potest beatus esse habendo quod non vult, aut non habendo quod vult 255,14s. nullus debet esse beatus, qui non vult iustitiam 17s. qui vult aliquid propter beatitudinem, non vult aliud quam beatitudinem 256, 22s. quare potest et quod putat prodesse ad beatitudinem et solam beatitudinem velle 23s. non debet esse beatus, nisi qui velit et nisi iuste velit 258,20s. numerus, in quo facti erant, qui deo frui deberent, tanta sapientia erat praestitutus, ut nihil superfluum haberet, et imperfectus esset, si minueretur 270,10-13

homo factus est ad beatitudinem, quae in hac vita haberi non potest Cu 67,13s. nemo pervenit ad beatitudinem, nisi peccatis dimissis 14s.; 18-20 deus puniendo aufert quod hominis est, id est beatitudinem 72,13s. homo ita factus est, ut beatitudinem habere posset, si non peccaret 16s. propter peccatum beatitudine et omni bono privatur 17 natura rationalis dei contemplatione beata est vel futura est 74,20s. veritas non patitur hominem peccantem sine satisfactione levare ad aequalitatem angelorum beatorum 84, 22-24 aut ad ullam beatitudinem, etiam quam habebat ante peccatum

85,2-86,15; 89,30-32 desiderium hominis perveniendi ad id, ad quod factus est, et dolor, quia nondum ibi est, et timor, ne non perveniat 87,5-8 nullus iniustus admittetur ad beatitudinem 93,7 beatitudo est sufficientia, in qua nulla est indigentia 8 qui non solvit quod debet, non poterit esse beatus 11 s. ultima misericordia est, qua deus hominem beatum facit 94,12 s. haec beatitudo nulli dari debet nisi illi, cui penitus dimissa sunt peccata 13 s. infideles non negant hominem ullo modo fieri posse beatum 95,10 necesse est aliquos homines ad beatitudinem pervenire 24-29 homo, qui rationalis natura est, factus est iustus ad hoc, ut deo fruendo beatus esset 98,4 s.; cf. 61, 29 s. si homo perseverasset in iustitia, totus, id est anima et corpore, aeternae beatus esset 23 s. non pertinet ad sinceritatem humanae naturae corruptibilitas sive incorruptibilitas, sed altera valet ad eius miseriam, altera ad beatitudinem 109,13-15 non pertinet ad beatitudinem commodum, quod habet quis contra voluntatem 112,10-12

etiam si Christum purum hominem faceret deus, necesse esset eum non minori praeditum iustitia et beatitudine, quam fuit Adam, cum primum factus fuit Co 155,27-29; 158,27-159,6 impotentiam recuperandi iustitiam comitatur beatitudinis nuditas, ut sicut infantes sunt sine omni iustitia, ita sint absque omni beatitudine 170,19 ad 21 primi parentes et filii eorum iuste pro culpa sua de beatitudine in miseriam damnati sunt 171,15 s. in primis parentibus descenderam de beatitudine ad miseriam Me 3,173-175

is tantum, qui sunt iusti sine omni iniustitia, promittitur beatitudo iustorum C 268,15-23 vera beatitudo est

sine omni indigentia 20 similitudo, quae iustis promittitur, erit similitudo angelorum dei 21 s.; vide → homo (homo et angelus) per baptismum et fidem Christianam nobis non promittitur beatitudo, quam habebat Adam in paradiso, sed quam habiturus erat completa civitate superna 276,19-23 beatitudo differtur, quia aliter cognosceretur meritum perseverantiae, et propagatio hominum deficeret 276, 23-277,10 intentio dei fuit, ut iustam faceret atque beatam naturam rationalem ad fruendum se 285,15 s. voluntas beatitudinis non est ipsa beatitudo 18 s. beatitudo est sufficientia competentium commodorum sine omni indigentia, sive angelica intelligatur beatitudo, sive illa, quam habebat Adam in paradiso 19 ad 22 (cf. Cu 93,8) Adam habebat beatitudinem, etsi minorem beatitudine angelica 22-24 fecit deus hominem sine indigentia 286,5 s. beatitudinem dedit deus angelis et hominibus ad commodum 12 s. beatitudinis voluntas, post peccatum manens, miseria punitur 19 s. quoniam voluntas deseruit iustitiam, perdidit beatitudinem 21

quos attrahit suavitas dei, eos satiat perpetua beatitudo E 8,6 gaudia beatorum O 6,72 beatitudo regni caelorum 9,91 s. o sufficiens beatitudo et beata sufficientia! 13,122

beatitudo angeli: vide → angelus dei: vide → deus

Beccense Kalendarium: vide → Kalendarium

Beccense monasterium: ex magna egestate a Lanfranco archiepiscopo liberatur E 89,5-24 post obitum Herluini abbatis care emit legumina, avenam et terras 15-17 signum magnum ex uno confacto et altero discordante incepit 17 ad

19 Anselmus pro Beccensi ecclesia ab Urbano papa privilegium exemptionis petit 126,46-60 ex dilatione consensus ad electionem suam ad archiepiscopatum Cantuariensem mala gravia, inter quae destructio ecclesiae Beccensis, oritura Anselmus ostendit 159, 67-69 Beccense monasterium ab Anselmo Eudoni, dapifero regis, et per hunc aliis commendatur 163,11-19 Willelmus Rufus rex monasterio auxilium promittit 164,12-14

Beccenses monachi: eis Anselmus prosperum in Anglia adventum nuntiat E 98,4-11 eos ut ad meliora proficiant adhortatur 12-19 eos rogat, ut de adventu suo Evam certiores faciant 20-23 eis Anselmus suam prosperam navigationem alteram annuntiat 116, 4-8 eos orat, ut peregrinationem suam orando adiuvent et ut redditum suum bene vivendo laetificent 8-11 quae eis Anselmus de Anglia scribat, vide → Baldricus

eis Anselmus miserum statum cordis sui post suam electionem in archiepiscopum Cantuariensem manifestat 148, 4-15 narrat, quomodo ad archiepiscopum raptus sit, ita, ut non amplius voluntati dei resistere valeat 15-50 eis Anselmus suadet, ne electioni suae sese opponant; secus mala gravia orirentur 51-70 *eos Gondulfus episcopus Rojensis monet, ut Anselmi electionem, quam impedire iam non possent, sine dilatione concedant* 150,1-23 eis Anselmus concedit, quod per Balduinum et Tezonem petiverunt 151,4-7 apud eos idem se excusat, quod eis contra suum et ipsorum affectum consulere coactus sit 8-14 eos laudat, quod per Tezonem assensum sibi mandaverint, rogatque, ut hunc assensum per epistolas, unam sibi, alteram regi

missas confirment 15-27 eos admonet, ut comitissam Vermedensem honorifice suscipiant 28-31 *Anselmo monachi Beccenses referunt de sessione capituli, in quo de concessione electionis ipsius agebatur; partem quandam voluntati dei et Anselmi cedentem eam concessisse, partem vero nullo modo; domnum Lanfrancum de omnibus relaturum esse* 155,4-24 eis Anselmus suum dolorem de separatione ab ipsis manifestat 156, 4-21 defendit se a suspitione quod ad archiepiscopatum vitiosa cupiditate trahatur 22-74 eis probat se electioni resistere non potuisse 75-139 eis ostendit quid significet se Beccensibus se tradidisse »in nomine domini« 76-106 quomodo legitime potuerit a suis auferri 107-118 Beccenses de sua absentia consolatur 135-149 eos orat, ne se in futurum minus diligant 150 ad 154 ab eis orationem poscit et eos Iesu et sanctis commendat 155-168 se excusat quod non omnibus singulis scribere queat 169-177 eis suadet, ut abbatem sibi eligere festinent 178 ut has litteras etiam aliis, maxime episcopis et abbatibus, ostendant orat 179-184 ex eis multos propter se ipsum, et fere omnes Beccum venisse, sed nullum propter se monachum factum esse affirmat 144-146 eis nuntiat se a cura abbatiali absolutum esse 157,4-7 eis consulit, ut Willelmum, qui prior apud Pexeam fuit, sibi abbatem eligant 8-11 eis Anselmus persuasit sibi licentiam abundi dandam esse 159,49-60

Willelmo abbati et ceteris Beccensibus Anselmus de abbate sibi constituto gratulatur 165,4-17 fratres et abbatem de mutuis debitis monet 18-40 et ne se obliviscantur 41-44 ut exemplum suum in acquirendis amicis sequantur 44-51 de benedictione abbatis se

comiti et archiepiscopo mandasse eis significat 52s. Willelmo abbati et monachis scribit ipsos per Willelmum monachum et Ansfridum servientem cognituros, quomodo se habeat 173, 4-8 per Farmannum monachum et alios iam plura audierant 8-10 abbati et monachis Anselmus gratias agit de orationibus 178,6-15 eis tristitiam suam de eorum absentia manifestat 16s. eos hortatur ad profectum spirituales 18-20 ad caritatem mutuam 20-22 praelatis et subditis Anselmus debita mutua exponit 23-28 eis dat praecepta de non exeundo de monasterio sine necessitate, de hospitibus cum gaudio suscipiendis, de eleemosinis non negligendis 29-37

Beccenses monachos Ivo, episcopus Carnotensis, contra Molismenses adiuvit 181,12-15 eos Anselmus suae dilectionis certos facit 199,5-8 eos laudat, quod etiam in paupertatis pressura rigorem ordinis teneant 8-15 hortatur, ut praelato suo sine iudicio oboediant 19-25 Willelmum abbatem et monachos eius Anselmus dilectionis suae certiores facit 205,5-10; 18-23 noviter etiam ingressos, quos nondum novit 10-18 omnes, ut ad meliora proficiant hortatur 24-33

Beccenses Cantuariæ degentes: eis Anselmus scribit desiderium et amorem eorum semper crescere E 1,22-25 per Gondulfum ab Anselmo salutantur 7,35s. Anselmus mittit quosdam de monachis suis in Angliam ad dispositionem Lanfranci archiepiscopi 90, 14-16; 91,29-32; 92,9-15; 93,8-11; 94,12-14 eos commendat Gondulfo 91,29-32 Balduino abbati 92,9-14 Henrico priori 93,8-11 Ricardo et Rohaidi 94,12-15 eos Anselmus admonet, ut sint bonae voluntatis 96,

4-22 vide → Gislebertus Crispinus; → Gondulfus; → Henricus camerarius; → Henricus de Gornaco; → Henricus prior; → Herluinus monachus; → Lanfrancus archiepiscopus; → Mauritius; → Ricardus, superior Sancti Neoti

Beccenses apud Confluentium degentes: eis Anselmus mandat, ut litteras suas Benedicto, monacho de Sancto Petro supra Divam, mittant E 104,3-8 ut hunc, si ad monasterium suum reverti voluerit, adiuvent 8-11 ut faciant, quod dominus Rodulfus de equo suo et de monacho Sancti Germani mandaverit, et ut dicant id non a se, sed a Rudolfo mandatum esse 12-14 epistolae suas, quas dominus Mauritius mittere debuit, adhuc exspectat 16s.; vide → Mauritius

Beccenses constitutiones: vide → constitutiones Beccenses

Beda: Anselmus Cantuariensis rogat, ut liber Bedae »De temporibus« ad proprium exemplar corrigendus sibi commodetur E 42,32-36

bellum: iniquitas est cruenta bellorum confusio E 117,19

Bellum, monasterium: vide → Martinus, Sanctus, de Bello

Belvacenses: Fulco, episcopus Belvacensis, a clero et laicis odium et persecutionem patitur E 126,18-45 quia clerum a pravis consuetudinibus prohibere et invasionibus rerum ecclesiae per laicos favere non vult 35-40 clerus Belvacensis olim Anselmum coegerat electioni Fulconis, monachi sui, assensum praebere 14s. vide → Fulco Belvacensis ecclesia rogat Anselmum, ut electionis Gualonis, abbatis Sancti Quintini, in episcopum Belvacensem confirmationem apud papam commendat 272,3-5 Belvacensis

ecclesia in praeterito in simili negotio a malis mala experta est 11-15 et tribulationem passa est 27s. clericus quidam Belvacensis monasterium Cantuariense ingressus est 331,40-43 Rodulfus, novitius Beccensis, thesaurarius Belvacensis fuit E 117,57; vide → Rodulfus, filius Lanscelini Arnulfus, monachus Belvacensis 74,33; vide → Arnulfus benedictio monachica: E 29,20-22

Benedictus, s.: advocatus monachorum O 15,59 beatus 3; 32 benedictus Benedictus 51 benedictus dei 8 dilectus Iesu 50 meus dux 50 meus bonus dux 51 praeclarus dux inter magnos duces exercituum Christi 17 magister meus 50 suavis magister 51 carissimus pater 26 dulcis pater 51 pius pater 14 patronus 54 pius 50 sanctus 3; 38 eius felicitas 54 eius magisterium 18; 61s. eius »Regula« 19 eius schola 33

eum superna gratia opulenta benedictione virtutum ditavit, ad desideratam gloriam, ad beatam requiem, ad caelestem sedem sublimavit 3-5 eius admirabilis vita alios innumerabiles ad beatitudinem attraxit, dulcis admonitio incitavit, suavis doctrina instruxit, miracula provocaverunt 5-7 per caritatem sollicitus fuit, quomodo vivere deberemus 59s. monachus est miles et discipulus summi regis et sancti Benedicti 42

beato Benedicto Anselmus Beccenses commendat E 156,163 eius festivitas 139,5 eius »Regula«: vide → »Regula« »Oratio ad sanctum Benedictum«: O 15 summa: ad benedictum Benedictum anima (monachi) in necessitate confugit 3-11 haec necessitas exponitur: monachus gerit conversationem habitum, non vita 12-16 se confitetur imbecillum militem, igna-

vum discipulum, carnalem monachum et multis vitiis deditum 17-31 dolor de hac re 32-36 et timor et angustiae 37-44 monachus orat ad Iesum, ut sibi ignoscat et sibi os et cor concordet 45-50 petit a s. Benedicto indulgentiam et virtutem ad implendum quod debet 51-63

Benedictus, monachus Sancti Petri supra Divam: ei Anselmus mandat, ut de Parisio, ubi contra voluntatem abbatis sui moratur, ad monasterium suum revertatur E 104,3-6 ei abbas ipsius propter amorem Anselmi misericordiam promisit 6-8 ut adiuvetur a Beccensibus apud Confluentium commemorantibus, Anselmus praecipit 8-11 Benedictus paenitentiae revertitur et ab Anselmo clementiae sui abbatis commendatur 105,3-15

Benedictus quidam: Anselmo exponit regis et cleri Anglici superbiam E 227, 3-11 laudibus extollit vitam et constantiam Anselmi 11-15

Beniamin, monachus Cantuariensis: ei (sicut aliis monachis) Anselmus ostendit, cur ad se venire non possit E 355, 3-21 et quod anima eius in periculo perditionis non sit, si secum loqui non posset 31-45

benignitas: benignitas non est dicenda, quae aliquid indecens operatur Cu 70,14 benignitas necessaria est in recenter ad probos mores conversos E 67,8-12 color benignitatis O 13,101 benignitas dei: vide → deus

Bernardus, Sancti Albani prior: vide → Albani, Sancti, prior et monachi

Bernardus De Novo Mercato, in episcopatu Sancti Davidis terras habens: eum aliosque Anselmus hortatur, ut episcopum suum Wilfridum honorent eique oboediant, et bona ecclesiastica, si qua teneant, reddant E 270,6-25

Bernardus, serviens Petri, camerarii papae: per eum Anselmus post Pentecosten (a. 1108) papae litteras misit E 451,25s.

Bernardus, monachus Sanctae Werburgae (Cestrensis): eum Anselmus docet maioris meriti esse unicam vapulationem ex oboedientia in capitulo toleratam, quam innumeras ex propria sententia E 233,3-33

bestia; bestiale: deus in Adam fecit naturam propagandi, qua uteretur non bestiali et irrationabili voluptate, sed humana et rationabili voluntate Co 152, 1-4 sicut bestiarum est nihil velle cum ratione, ita hominum esset nihil velle sine ratione 5s.

Bituricensis episcopus: eum Anselmus Paschali papae, cui se praesentat, commendat E 315,3-6

blasphemia: quicumque aliquid symbolorum negare voluerit, et nominatim blasphemiam, quam Anselmus audivit a Roscelino dici, pro veritate asseruerit, anathema est E 136,20-25

Bonifacius papa (V): ab eo ecclesia Cantuariensis privilegiis donata est E 149, 54-56

bonitas: per omnipotentem bonitatem suam una summa natura dat omnibus rebus aliis hoc ipsum quod aliquid sunt aut quod aliquomodo bene sunt M 13, 5-8 summa natura est summa bonitas 31,3-5 summa bonitas retribuet seipsam amanti et desideranti se 80,24s. bonitas dei: vide → deus

Bononia: Anselmus per Idam comitissam canonicos Bononiae monet, ne canonicus Lambertus quid de suae praebendae beneficio, donec de Anglia redeat, perdat E 244,8-12

bonum: omnes frui iis appetunt, quae bona putant M 13,13 quaeritur, unde sint bona ea ipsa, quae non appetuntur,

nisi quia iudicantur esse bona 13-15 innumerabilia sunt bona, quorum diversitatem experimur et ratione discernimus 14,5-7 necesse est omnia esse per aliquid bona, quod intelligitur idem in diversis bonis 5-18 quaeritur, an sit unum aliquid, per quod unum sint bona quaecumque bona sunt, an sint bona alia per aliud 7-9 omnia bona ad invicem collata aut aequaliter aut inaequaliter sunt bona 15-18 per aliud bonus est equus, quia fortis est, per aliud, quia velox est 19-22 et quia utilis est 22-24 nihil putatur bonum, nisi aut propter aliquam utilitatem aut propter quamlibet honestatem 25-28 illud bonum, per quod cuncta sunt bona, est magnum bonum 15,4s. nullum bonum, quod per aliud est, aequale aut maius est eo bono, quod per se est bonum 7s. illud est bonum per seipsum, quoniam omne bonum est per ipsum 15,5-9; 17,33-18,3; 28,16-18; 79,1-5

summe bonum est, quod per se est bonum 15,8s.; 15-17 summe bonum est etiam summe magnum, id est summum omnium quae sunt 15,10-12; 20-23; 16,23-26; 17,32-18,3 summe magnum est, quod quanto maius, tanto melius est aut dignius, ut sapientia 15, 17-20 aliquid est maximum et optimum, id est summum omnium quae sunt 15,20-23; 16,26-28; 17,24-27 naturarum aliae aliis sunt meliores 17,3-5 nullum bonum est ante illud bonum, sine quo nihil est bonum 20,1s. summum bonum mutari non potest 21,20-23 non est bonum, per quod corrumpitur summum bonum 23-27 nulla minor natura est ex summi boni materia 25-27 summum bonum est summa essentia 21,27s.; 79,1-3 si nulla earum rerum umquam esset,

quarum relatione summa natura dicitur summa et maior, non tamen minus bona esset 28,13-16 essentia summa melior est quam quidquid non est quod ipsa 18-22 quidquid est (praeter relativa), aut tale est, ut ipsum omnino melius sit quam non ipsum; aut tale, ut non ipsum aliquo melius sit quam ipsum 26-28 substantia supremae naturae est, quidquid omnino melius est quam non ipsum 29,15-21 summe bona substantia non participatione iustitiae iusta dicitur 30,9-11 quodlibet bonum summa natura sit, summe illud est 31,2s. summa natura non est composita pluribus bonis, sed est unum bonum 13-19; 21-23 natura summa est verum et simplex bonum 33,3s. summum bonum amitti non debet pro nihilo 34,11-14 sine natura summa nullum bonum nec penitus aliquid est 35,16s. si ipsa nusquam vel numquam est, nusquam et numquam aliquod bonum est 17s. si essentia summa diversis temporibus tota est in singulis locis: quando est in uno loco, nullum bonum est interim in aliis locis 37,8-11

amor summi spiritus est summum bonum 66,11s. ex ipsa sua essentia pater et filius emittunt tantum bonum (id est amorem) 22-25

rationalis creatura potest amare id, quod est optimum 78,7-10 quae meliora sunt in potestate, ea magis esse debent in voluntate 19s. rationali creaturae nihil tam praecipuum est quam posse amare summum bonum 16-19 rationalis natura potest distinguere bonum a non bono, magis bonum a minus bono 78,21-23; 78,25-79,1 ad hoc facta est, ut summam essentiam amet super omnia bona 79,1-9 summe bonus creator 79,21; 83,5; 87,7 summum bonum se amari exigit 80,

21s. qui summi boni amorem contemnit, aeternam miseriam incurrit 81,9s. summe sapiens iustitia discernit inter id quod nullum bonum potest et nullum malum vult, et id quod maximum bonum potest et maximum malum vult 15-19 nemo a summe iusto creatore eo bono, ad quod factus est, iniuste privatur 83,5-8 ad summum bonum nitendum est 7s. summe bonus spiritus venerandus est 86,22-24 omnia per summe bonam omnipotentiam summi spiritus facta sunt et vigent 87,1s. res a summo bono factae non ab alio minus bono reguntur 2-7

nullum bonum deest summo bono, per quod est omne bonum P 104,14s. deus est quidquid melius est esse quam non esse 15s. melius namque est esse iustum quam non iustum, beatum quam non beatum, esse sensibilem, omnipotentem, misericordem, impassibilem quam non esse 16-21 melior est, qui bonis et malis bonus est, quam qui bonis tantum est bonus 107,8-10 et melior est, qui malis et puniendo et parcendo est bonus, quam qui puniendo tantum 10s. iustum est summum spiritum sic esse bonum, ut nequeat intelligi melior 108,12

deus non est nisi unum et summum bonum, quo omnia indigent, ut sint et ut bene sint 117,1s. hoc bonum est deus pater, hoc est verbum eius, filius eius 6s. est unum necessarium, in quo est omne bonum, immo quod est omne et unum et totum et solum bonum 20-22 quale et quantum sit illud bonum 25s. si singula bona delectabilia sunt: quam delectabile est illud bonum, quod continet iucunditatem omnium bonorum? 117,26-118,9 si bona est vita creata: quam bona est

vita creatrix? 118,3s. summum bonum amandum et desiderandum est 12-19 ibi erunt bona corporis et animae, qualia »nec oculus. . .« cogitavit 13-15 si quaerimus bona animae nostrae et corporis nostri, amandum est unum bonum, quod est omne bonum, et sufficit 15-17 desiderandum est simplex bonum, quod est omne bonum, et satis est 17 quantum quisque diligit aliquem, tantum de bono eius gaudet 120, 13s.

a summo bono non est nisi bonum, et omne bonum est a summo bono Ca 234,29s. quoniam summum bonum est summa essentia, consequens est, ut omne bonum sit essentia, et omnis essentia bonum 235,1-3 nihil et non esse, sicut non est essentia, ita non est bonum, neque est ab illo, a quo non est nisi bonum et essentia 3-5 voluntas bona non est ipsum bonum, quod bonos facit 245,28-246,17; vide → voluntas iustitia est ipsum bonum, quo sunt boni angeli et homines et voluntates 246,22s. quomodo bonum (erronee) videatur esse privatio mali 247,6s.; 22-24 bona duo dicuntur, unum quod est iustitia, alterum quod est commodum 255,4-8; cf. C 258,22 omnis natura bona est 255,5 iustitiae bonum non omnes volunt, bonum commodi omnis natura rationalis vel sensibilis vult 8-13 deum summum bonum esse nullus negat I 22,24 summum bonum est, quod sic praestat aliis, ut nec par habeat nec praestantius 22,28-23,1 summum bonum pluralitatem sui non admittit, ut plura sint summa bona 22,26-23,5 ergo unum et solum est 23,3 aeternitas est summum bonum 33,24 impossibile est in summo bono esse imperfectum aliquid 24s.

natura rationalis a deo rationalis facta est, ut discerneret inter bonum et malum, et odisset malum et amaret bonum, atque magis bonum magis amaret et eligeret Cu 97,5-11 in licitis creatura dicitur debere facere quod facit, etiam si non melius eligat 128, 13-26 bonum, quod est iustitia, est vere aliquid C 258,5s.; 20s. quod in »De casu diaboli« et in »De conceptu virginali« apertissime monstratum est 7s. opera bona et mala (inquantum qualitas et actio) a deo sunt 12-14 in bonis operibus deus facit, ut sint et ut bona sint 15s.

qui bonum, quod vult facere, ut melius fiat, differt, bonum est, si melius certum est; aliter consilium, ut acceleret facere bonum minus E 101, 63-67 non expedit bonum aeternum perdere aut minuere vel differre pro temporali 133,14s. amabilis et laudabilis est, qui studet bonus esse 189,21 saepe dilector dilecti bona, quae non sunt, opinatur 5s. non debemus facere mala, ut veniant bona 311,41s. ea bona, ad quae homo creatus est O 4,54s. ineffabilia bona 34 vera bona 14,88 bonum commune 19,34 bonitas dei: vide → deus

bos: plures boves in specie sunt unus bos I¹ 285,11s. si quis bovi suo trituran-
ti, ne esuriat, os non obturat, non ideo dicitur iudaizare A 226,12s.

Boso, monachus (postea abbas) Beccensis: unus ex illis, qui ab Anselmo librum »Cur deus homo« flagitant, qui inter alios instantius ad hoc sollicitat Cu 48,13s.; Co 139,4-6 eum Anselmus secum disputantem in eo libro accipit Cu 48,14s.; Co 139,5s. eum in libro »De conceptu virginali et de originali peccato« alloquitur Co 139, 2-15; 162,10 eius studiosa mens ab

Anselmo laudatur 139,8 Anselmus Bosonem et Iohannem de quaternionibus deperditis consolatur E 146,3-20 eis promittit se musicam petitam quam primum missurum 22-24 Anselmus apud Bosonem se excusat, quod eum nondum litteris consolatus sit 174,3-8 et promittit se eum, data opportunitate, secum vivere facturum esse 8-11 ei Anselmus gratias agit de litteris et de mutua dilectione loquitur 209,2-12 ei Anselmus significat se saepius non scribere, ne ecclesia Beccensis aut latores litterarum detrimentum inde a rege patiantur 13-16 Edmerum librum »Cur deus homo« ecclesiae Beccensi transcribere 17-20 Anselmus Bosonem precatur, ut sui memoriam apud fratres Beccenses veterascere non sinat 21-24 ei Anselmus commendat suum consobrinum Folkeradum, exulem, olim monachum Beccensem 25-28

Brigestou: apud Brigestou Hibernenses Malchi, episcopi electi Waterfordensis, reditum de Wentonia expectant E 202, 13-15

Brionium: Willelmus, filius Osberni, Beccensibus suam possessionem in leuga Brionii dedit E 89,30

Britannia: Anselmus, archiepiscopus Cantuariensis et totius Britanniae primas E 472, 3s.

brutum: vide → animal

Burgundius, vir Richezae, sororis Anselmi: ei et Richezae Anselmus nuntiat eorum filium Anselmum secum Lugduni esse E 211,4-5 eis gratulatur, quod suum filium primogenitum deo obtulerint 6-9 et quod liberos in statu innocentiae morte perdiderint, quo liberior deo servire possent 10-14 eos hortatur, ut hanc gratiam agnoscant 26-32 eos Anselmus consolatur

de privatione filii et hortatur, ut sibi merita pro alia vita acquirant 258,3-24 Burgundio Anselmus mandat, ne ad se veniat, nisi suo sigillo vocatus fuerit 25-27 Burgundium, qui suam et filii licentiam eundi Hierosolymam petierat, Anselmus monet, ut prius animam suam ordinet et uxori suae provideat 264,4-19

C

Cadumenses (Sancti Stephani) monachi: ab Anselmo salutantur per Radulfum E 12,42-46 per Helgotum 48,15s. a Cadumensi priore Anselmus musicam commodatam repetere intendit E 146, 22-24

caecare: oculos plorando caecare Me 2,65
caecitas: caecus non dicitur tantum qui perdidit visum, sed etiam qui, cum debet habere, non habet M 85,2s. caecitas aliquid dicitur secundum formam loquendi, cum non sit aliquid secundum rem Ca 250,23s. eam habere non est habere aliquid, sed potius eo carere quod est aliquid 24-27 caecitas est absentia visus, ubi visus esse debet Ca 250,28-32; Co 146,3-5; E 97, 75-80 iniustitia et caecitas nihil faciunt, cum nihil sint, sed absentia iustitiae et visus faciunt, ut mala sequantur Ca 274,16-24 peccato Adae a visione dei in caecitatem nostram praecipitatus sumus P 99,4s.

caelum: quae caeli ambitu continentur, caelum fugere nequeunt Cu 73,10-14 regnum caelorum: vide → regnum

calefacere: ignis, qui calefacit V 182,1; 183,3

caligo; caliginosum: caligo perpetuae noctis O 14,94s. caliginosa volumina Me 2,77

calix: *panis et calix ab initio canonis benedicendi sunt* W 235,4-12 *calix ab initio canonis operiri non debet* 235, 18-236,5 tutius et diligentius calix ab initio operitur, ne immunditiis exponatur S 242,8-10

Calixtus papa: eius epistola ad episcopos Galliae in favorem clericorum lapsorum, qui confitentur, citatur E 65, 57-63

callidum: hostis callidus E 117,22

calor: calor magnus est sine omni frigore, et tamen potest alius calor maior esse C 285,24s. vide etiam → sol

Campis de, monasterium: vide → Martinus, Sanctus, de Campis

canis: tolerabilius canis putris foetet hominibus quam anima peccatrix deo Me 1,15-17

canon missae: secundum »Ordinem Romanum« et »Canones« *panis et calix in initio canonis singulariter benedicendi sunt* W 235,4-7

canones: sacris canonibus contrarium est eligere episcopum et sine certo episcopatus loco constituere, atque ab uno episcopo episcopum ordinari E 435,25 ad 27

canonica auctoritas: vide → auctoritas canonica

Cantuarberia; Cantuaria: Anselmus non audet elongari a Cantuarberia, quia exspectant, ut hostes per portus Cantuarberiae vicinos irruant E 191,10-13 rex Anselmo custodiam Cantuarberiae mandaverat 13-19 homines Haimonis vicecomitis frugerunt domum Anselmi in civitate Cantuaria 356,11-13

Cantuarienses constitutiones: vide → Constitutiones Cantuarienses

Cantuarienses monachi: eis Anselmus scribit se numquam permittere discordiam et inobedientiam in sua ecclesia oriri, et praecipit, ut omnes priori vel

subpriori sicut sibi oboediant E 182,5 ad 24 archiepiscopus et monachi non sunt divisi, sed omnia quae illorum stabilita sunt utilitati, archiepiscopi sunt et eius potestati subiecta 293,17 ad 19 Henricus rex ab eis pecuniam petit, quamvis ipsi in necessitate sint 3-14 Anselmus huic rei minime consentit, sed per Gondulfum regem orat, ne faciat 3-25 Cantuarienses monachos laudat, si clericos dignos in ordinem suscipiant 295,4-8; 307,20-25 *Ernulfus prior ab Anselmo quaerit, quid ipse et fratres facere debeant, si Angliam excommunicare voluerit* 310,64-66 Anselmus eos consolatur, quod ipse reverti non possit, sicut ipsi optant 312, 4-9 et monet, ne tribulationibus huius mundi concutiantur 9-21 petitioni eorum indulgens priori totam curam animarum committit 22-27 eis communiter dat absolutionem et benedictionem 28-30 de pueris suscipiendis et aliis monasterii negotiis Ernulfo scribit 331,31-53 in tribulationibus immersos Anselmus iterum consolatur, et consulit, ut huic rei bona vita et scrutatione conscientiae respondeant 332,4-24 de reditu suo ad praesens se nihil scire 29s. monachos ad priorem Ernulfum se instruendi causa remittit 22-24 eis quaedam vitia et virtutes proponit 11-17 eos rogat, ut libros »Cur deus homo« et »De conceptu virginali«, quos papae mittere velit, scribi faciant 349,21-24 monachis ecclesiae suae medietatem altaris Christi et manerium Stistede restituit 474,1-11 vide etiam → Ernulfus prior

Cantuariensis archiepiscopus: eius ius antiquum consecrandi ecclesias et villas suas in aliis episcopatibus existentibus defenditur E 170,12-22 et a Wlstanio, episcopo Wigorniensis, confirmatur 171,

12-26 episcopi placitum non possunt constituere sine archiepiscopo Cantuariensi 331,16-20

Cantuariensis ecclesia: vetus forma: »Dorobornensis« E 303,8s.; 474,1 nunc »Ecclesia Christi« 431,2; 23s.; 475,2; 5 *Cantuariensis ecclesia sancti Petri benedictione sanctificata est* 149,52s. a sancto Gregorio papa fundata 53s. a Bonifacio(V), Honorio(I), Vitaliano et Agathone, summis pontificibus, privilegiis donata 54s.

legationem Romanam in Anglia ab antiquis temporibus ecclesia Cantuariensis habuit 214,17-24 eam papa Paschalis, mittendo archiepiscopum Viennensem, abrogavit 24-26 Anselmus rogat papam, ut eam restituat 26 ad 34 *Paschalis Anselmo privilegium personale pro vita concedit, quo nullius legati, sed papae tantum iudicio subsit* 222,35-37

primatus ecclesiae Cantuariensis a papa confirmatur 30-34 *primatus, iam prius Anselmo confirmatus, nunc ei et successoribus eius cum omnibus aliis privilegiis ex tempore beati Augustini habitis iterum confirmatur* 303,3-12 quidam dignitatem primatus Cantuariæ humiliare tendunt 451,23s. Anselmus non vult pati, ut primatus ecclesiae Cantuariensis destruat 19s. *Paschalis Anselmo promittit se non passurum honorem sancti Augustini, Anglorum episcoporum, aut eius ecclesiae imminui* 452,3-9 Thomas et Girardus, archiepiscopi Eboracenses, ex antiqua antecessorum consuetudine, ecclesiae Cantuariensi subiectionem professi sunt 472,8-10 *capitulum Eboracense Thomae, electo archiepiscopo, interdixit, ne ecclesiam Eboracensem ecclesiae Cantuariensi subiceret* 453,4-17; 454,4-27 Anselmus Thomae significat se omnibus

modis acturum, ut ecclesia Cantuariensis de sua dignitate nihil perdat 455,9-12 in re Eboracensi in auxilium vocat regem 462,18-25 Samsonem, episcopum Wigornensem 464,3-29 Robertum, comitem de Mellento 467,4-16 *Henricus rex Anselmum orat, ut consecrationem archiepiscopi Eboracensis usque ad Pascha differat* 470,3-8

rex Willelmus terras ecclesiae Cantuariensis non paucas, quas Lanfrancus quiete tenuit, militibus partim dedit, partim dare disposuit 176,38-42 Anselmus de eisdem terris placitare recusat 42-44 *Paschalis papa confirmat omnes possessiones ecclesiae Cantuariensis tempore Lanfranci habitas* 304,3-13 *et pallii usum* 14-16 Anselmus promulgat se Ecclesiae Christi reddidisse terras Saltvude et Hetha, quae per mortem Roberti de Monteforti in suum dominium venerunt 475,3-5

Capuana provincia: in ea peregrinus, Anselmus opus suum »Cur deus homo« perfecit Cu 42,8

caput: Christus est caput, nos membra corporis (Christi) O 3,18s.

character: verbum summae sapientiae character eius dici potest M 53,2-4

carcer: carcer tormentorum O 10,123s. carcer irremeabilis apertus 13,24s. in carcere immania tormenta disposita 25 carcer infernalis 46 carcer et vincula 14,90 aeneus carcer 82 carcer inferni 94

caritas: Iesus Christus exhibuit caritatem, qua maiorem nemo habet et cui parem nemo habere potest O 18,3-9; cf. 28-36 qui tantam caritatem fecit inimicis suis, ipse praecipit caritatem amicis suis 7s. caritas plus scientia amari debet E 85, 26s. scientia utilis ex caritate pendet 28 *ea nihil diffusius* 239,10-20 consuetudo diversa nihil officit, si unitas

caritatis in fide catholica servatur S 240,8–10 caritatis latitudo O 12,62 pietas caritatis 13,8 pia caritas 63 pinguedo caritatis 68 odor caritatis 88 extra regulam caritatis 19,17 magistra caritate 34

Carnotensis ecclesia: Anselmus apud papam Paschalem intercedit in causa, quae est inter ecclesiam et comitissam Carnotensem (vide → Adala) E 340,4 ad 18

Carnotum: Anselmus Romam tendens usque Carnotum venit et ibi a comitissa et ab episcopo honorifice susceptus est E 287,3–6 eorum consilium sequens propter nimium calorem Beccum redit 6–12

caro: prius ea, quae carnis sunt, postponentes, secundum spiritum vivamus, quam profunda fidei diiudicando discutiamus I¹ 284,15–17; I 8,14s. qui secundum carnem vivit, carnalis est I¹ 284,17s.; I 8,15s. qui spiritu facta carnis mortificat, spiritualis efficitur I¹ 284,19s.; I 8,17s. stimulum carnis facile exstinguimus, cum eum sentire velle dedignamur E 414,53–57 et si in principio eum conterimus 63–65 stimulus carnis est motus indecens 54 huiusmodi motus ad peccatum non imputatur, si voluntas ei non sociatur 57–63 pondera carnis O 13,124 cur Christus carnem suam »panem« vocaverit A 224,4–12 azymam Christi carnem comedimus 225,4s.

castitas: quantum distet carnalis delectatio a delectatione castitatis E 168,17–19 si non virgo, saltem casta 60 plures mulieres sanctae post amissam virginitatem plus placuerunt deo per paenitentiam in castitate, quam plures aliae in virginitate 60–62 in multis nihil aliud videtur iustitia quam quiescere a malo, sicuti est castitas et patientia Ca 247,23s.

casus: nimis inconveniens est aestimare res a summa essentia factas sola casuum inordinata volubilitate regi M 87,2–5

»De casu diaboli«, opusculum Anselmi: vide → diabolus

cataractae: in voce cataractarum O 14, 136; 137s. cataractae occultae sunt, iudicia dei occulta sunt 136s.

categoria: »De categoriis«, opus Aristotelis: vide → Aristoteles

catena: anima mea conatur se expedire, et ferreis catenis stringitur O 14,81

catholicum: Lanfrancus ab Anselmo vocatur matri ecclesiae catholicae multum amplectendus M 5,3s. Anselmus in suo opere (»Monologio«) nihil dixit, quod non catholicorum patrum scriptis cohaereat 8,8s. cum Anselmun non reprehendit ille insipiens, contra quem locutus est, sed quidam non insipiens et catholicus, ei sufficit respondere catholico PR 130,3–5 si quid contra catholicam fidem oritur in ecclesia, summi pontificis auctoritate corrigendum est I 3,9s. prior recensio »Epistolae de incarnatione verbi« catholicae et apostolicae fidei cultoribus dedicata est I¹ 281,3s. multis rationabilibus catholicis non videtur Graecos in sacrificio contra fidem Christianam agere A 223,12–14 qui blasphemiam Roscelini asseruerit, ab omnibus catholicis anathematizandus est, nisi resipuerit E 136,21–31

causa: summa natura non est ex alio vel per aliud, quod sit ei causa M 19,5–9 si natura summa per aliquid est ex nihilo, id per quod est, magnum bonum fuit, cum causa tanti boni fuerit 19, 24–20,1 summa substantia non est adiuta aliquibus causis, ut ad esse produceretur 20,7–10 ex quocumque fit aliquid, id causa est eius, quod ex se fit 22,13s. omnis causa aliquod

adiumentum ad essentiam effectus praebet 14s. si factum est ex nihilo aliquid, ipsum nihil fuit causa eius, quod ex ipsa factum est 16-18 homo contristatus sine causa dicitur contristatus de nihilo 23,19-21 intima locutio creatricis substantiae prima et sola causa fuit suo artifice ad opus suum perficiendum 26,16-20 prima et principalis causa proles semper est in patre 59,2 maternam causam quolibet modo semper paterna praecedit 3 incongruum est, ut illi parenti aptetur nomen matris, cui ad gignendam prolem nulla alia causa sociatur aut praecedit 3-5 effectum gignitur ex causa sua 67,26 ad 68,1

summa rectitudo est causa omnium aliarum veritatum et rectitudinum, et nihil est causa illius V 190,6s. in aliis rebus quaedam sunt tantum effecta, quaedam causae et effecta 8-12 aliud est rem esse causam alterius rei, aliud positionem rei esse causam, ut sequatur aliud Ca 236,25-237,3 voluntas mala angeli mali nullam aliam habuit causam, qua impelleretur, sed ipsa sibi efficiens causa fuit et effectum 275,31-33 causa non videtur esse nisi effectus, id est rei quae fit Pr 206,1-4. deus improprie tantum dicitur habere principium aut causam 205,30s. cum dicimus patrem esse causam filii, et patrem et filium causam spiritus sancti, non dicimus duas causas 206,15-18

angelus qui stetit, duas habuisset causas non peccandi, si poenam peccati scivisset Ca 271,27-272,7 (vide → angelus [bonus]) peccatum fuit causa damnationis Cu 51,7s. infantes causaliter in Adam fuerunt, in se ipsis personaliter sunt Co 163,2s. peccatum Adae fuit causa, peccatum infantum effectum 169,16s.; 26s. ea quae se-

quantur iniustitiam, propter causam suam iudicantur peccata C 275,3-5 quemadmodum hominis peccatum et causa nostrae damnationis principium sumpsit a femina, ita medicina peccati et causa nostrae salvationis de femina convenienter nascitur Cu 104,16-18 cautio: a Christianis exigendum est, ut cautionem in baptisate factam inconcusse teneant E 136,36s.

celare: monachus, ne culpas suas celet aut defendat, cavere debet E 232,11-30 cellerarius: propter aetatem et infirmitatem a munere discedere non debet E 436,3-32; vide → Odo cellerarius cenodoxia: O 15,27

census: Hubertus, subdiaconus Romanae ecclesiae, multa ex censu beati Petri collegisse dicitur E 125,24-26

Cerneliensis abbas: eius vita inhonesta ab Anselmo illustratur E 195,3-10 iter Hierosolymitanum praeparavit 7-9 et monachos ad id hortatur et unum ire fecit 4s. ab Osmundo, episcopo Serisberiensis, ex parte Anselmi corrigendus 11-19

certitudo fidei: vide → fides

chaos inferni: Me 1,73; 3,153; 173

chirographum decreti: vide → decretum Christianum: vide → anima; → fides; → confessio vita Christiana I 3,8 simplicitas Christiana Cu 48,1

Christianus: qui affirmat patrem et filium esse duas res secundum id, quod commune illis est, non est Christianus I¹ 287,1-8; I 14,10-17 si Roscelinus tres deos confitetur, Christianus non est I¹ 285,29s.; I 11,3s. quicumque blasphemiam Roscelini asseruerit, Christianus non est E 136,22-26 si inter Christianos nutritus est, nullo modo audiendus est 26s. nemo Christianus confitetur patrem et filium secundum duo propria unam esse rem, sed duas I

12,4s. Christiani iudicent quam impium sit affirmare tres personas non unum, sed tres deos esse I¹ 289,1s.; I 17,6s. nullus Christianus confitetur spiritum sanctum non esse divinam substantiam, cum datur vel mittitur a deo Pr 194,24-27 patrem non esse deum aut spiritum sanctum nullus suscipit Christianus 186,4s.

Christiano per sancta studia et per gratiam dei possibile est, ut fiat sine omni iniustitia C 268,23-25 si Christiani figuram tenent in azimo, monstrant Christum venisse sine fermento peccati etc. A 227,19-23 Graeci nec Iudaeos nec Christianos in hoc se profitentur 23-26 falsum est Christianos non debere uti figuris 228,1-5 papa Urbanus Christianis omnibus cum reverentia amandus et cum amore reverendus est Cu 41,1 Christianorum universalis pontifex Urbanus E 127,1 omnes Christiani debent occurrere de Iudaismo ad Christianitatem fugienti 380,4s.

Christianitas: confessio Christianitatis O 10,188

Christus; Iesus Christus; Iesus: adiutor meus O 2,29s. admirabilis 66 advocatus tutissimus 81 amator hominum benignissimus 80 amator ovis 9,41 castus amator animae Me 2,39 amator et miserator hominum O 7,191 bonus amicus 18,17s. auxilium infirmitatis meae 2,10 beatitudo iustorum 7,121 benignissimus 2,63; 7,165; 11,83 bonus 2,96; 7,155 bonus, bonus 11,81 perfecte bonus 12,122s. bonus dulcis et dulcis bonus 29 clemens 6,44 clementissimus 2,22 auctor et dator caritatis 18,43 consolator meus 2,88 consolator vitae meae 69 creator meus 29 deus, dei filius 4,30 dilectissimus et suavissimus 16,25 do-

minus angelorum 2,38 bonus dominus 10,79 dulcis et benignus dominus 18,3 dominus meus 2,29 dominus noster 4,7 piissimus dominus 16,37 dulcis 7,156 dulcissimus 16,80 exauditor 12,126 finis intentionis meae 2,12 fons dilectionis 18,41 fons misericordiae 12,114; 16,3s.; 22 fons vivus 12, 116 noster maior frater 7,154 gaudium meum 2,89 hortulanus ille 16, 53s. illuminatio mea 2,14 inaestimabilis 66 incomparabilis 66 misericors iudex meus 19,38 lux vera 19 benignus magister 16,57 miserator 4,7 pius miserator hominum 3,12s. miserator et redemptor meus 18,12 misericordia mea 2,4 dives in misericordia 18,48 ianua misericordiae 21s. misericordissimus 2,21 solus potens, solus misericors 19,15 mitissimus 4,12 nutritor meus 2,29 omnipotens 11,71s. pius et medicus pastor 9,25 pius 2,97 plasmator meus 44 reconciliatio peccatorum 7,122 redemptio mea 2,4 redemptor meus 45; 96 piissimus redemptor 16,85s. rex caelorum Me 2,31 summus rex meus O 15,40s. verus Salomon E 302,14 salus mea O 2,4 salvator 17,41 salvator meus 2,43 salvator mundi 19,55 solus salvator 11,86s. serenissimus 2,63 spes cordis mei 10 sponsus meus 94 suavissimus 63 tolerator meus 29 veritas 16,79 summa veritas 19,19 virtus animae meae 2,10 vita mea 12 vera vita 19,20

cubiculum amoris Christi Me 3,202s. eius bonitas O 2,23s. o bonitas, o pietas, o amor (Christi) 12,128 vox confessionis Christi 10,234 signum crucis Christi 233s. vitalis doctrina eius 16, 43 fons Christi (= baptismus) 9,39 fortitudo eius abscondita Me 3,22s. latissimus eius misericordiae sinus

1,94s. misericordiae eius remedia O 19,53 eius inestimabilis misericordia 38s. vitalis mors Christi 7,80 opus pietatis eius 4,17 eius immensa pietas 6,50 eius stupenda pietas 16,38s. eius celata potestas Me 3,25 eius virtus occulta 27

natura: in Christo plures naturas esse unam substantiam aut plures substantias esse unam personam non repugnant E 204,11-13 sicut in deo unum et plures simul dicimus 13-16 secundum Latinos Christus alia persona est a patre et non alia a filio virginis, sed eadem persona 33-36 secundum Graecos verbum, id est filius dei, alia substantia est a patre, et non alia ab homine assumpto 36s. quomodo in Christo nomen »substantiae« diversimode intelligatur: aut ut persona aut ut natura 37-43 Christus verum deum, verum hominem se dixit et operibus ostendit Me 3,37 s. ipse est verus homo, una persona in duabus naturis et duae naturae in una persona Cu 59,20-22 eum fuisse omnipotentem ex dictis sacrae scripturae probatur 66,8-13 omnia quae Christus dicit, certa sunt, quia mentiri nequit, et quae fecit, sapienter facta sunt 116,4-9 filius dei et homo assumptus est una persona: idem est filius dei et filius virginis 121,22-25 secundum unitatem personae idem est qui filius dei, deus 124,3s. plus esset impotentia quam potentia, si Christus posset mentiri etc. 9-11 in Christo diversitas naturarum et unitas personae ad hoc valent, ut, quod opus erat fieri ad humanam restaurationem, si humana natura non posset, faceret divina; et si divinae non conveniret, exhiberet humana, et ut idem esset, qui utrumque faceret 19-24 quamvis de sola muliere, vere homo est et de Adam et Eva esse Co

154,16-18 Christus est communis dei patris et virginis filius 159,19s. unus idemque est communis filius dei et Mariae O 7,94-97 *nullam patitur mutabilitatem* W 234,6s. vide etiam → deus-homo homo-deus: vide → homo

origo libera a peccato originali: solus ille homo, quem deus, sicut scivit sine semine de virgine facere, sic scivit a peccato Adae secernere, in primis parentibus non est victus Cu 81,25-27 conceptio eius munda est et absque peccato delectationis carnalis 116,20s. absque peccato de massa peccatrice assumptus est 117,2s. existit alia ratio, quomodo deus assumpserit hominem de massa peccatrice sine peccato 126,5-8 et postulat proprium tractatum de peccato originali et eius diffusionem etc. 8-14

si originale peccatum non esset vere peccatum, nec solus filius virginis sine peccato fuisset Co 142,24-28 haereditas peccati et poenae peccati ad hominem per virginem de Adam propagatum non transit 153,4-154,22 propagatio viri de sola virgine est mirabilis 154,11-13 ideo non subiacet legibus et meritis propagationis naturalis et voluntariae 13 ad 16 filius virginis quomodo non subiaceat peccato et debito Adae 154,25-155,11 Adae mala nulla ratione aut rectitudine ad hominem de virgine conceptum pertranseunt 155,10s. cur filius virginis eadem iustitia et beatitudine, qua primus homo factus est, praeditus creari debuerit, etiamsi purus homo esset 155,15-29; 158,27-159,6 non natura creata nec voluntate creaturae, sed sola dei propria voluntate factus est 155,16-19 absurdum est talem alieni peccatum pertransire 19 ad 21 quomodo Christus non includatur in locis sacrae scripturae, in quibus

de immundo semine loquitur 156,12-20 de sola virgine, sine sensu voluptatis, conceptus est 15-18 de massa peccatrice, quamvis de illa sumptus sit, in hominem e sola virgine conceptum nihil accedere potuit aut debuit 157,3-13 eius origini miraculosae non potest assimilari propagatio naturalis Iohannis Baptistae et aliorum 158,2-5 etiam de parente peccatrice iusta proles generari posset 159,13-15 decebat, ut eius conceptio de matre purissima fieret 15s.

passio et redemptio: vide → crux; → reconciliatio; → redemptio; → salvatio; → satisfactio memorantur Christi passio, alapae, flagella, crux, vulnera O 2,33s. qualiter Christus pro me occisus est, qualiter conditus, qualiter sepultus 34s. Maria attendebat filium suum unicum innocentem coram se ligari, flagellari, mactari 48-50 suspiciebat eundem filium et deum et dominum suum in cruce sine culpa extendi et carnem de carne sua ab impiis crudeliter dissecari 50-52 loca vulnerum, fixurae clavorum 64s. cicatrices, testes veri corporis Christi 65s.

Christus mundat mundum O 7,15 orator a filio Mariae factus et salvatus, redemptus et resuscitatus 26s. sole de Maria orto illuminatus mundus daemonum et laqueos devitat et vires conculcat 61-63 per gloriosum filium gloriosae virginitatis Mariae omnes iusti, qui obierunt ante vitalem eius mortem, exultant diruptione captivitatis suae, et angeli gratulantur restitutione semirutae civitatis suae 79-81 deus genuit illum, in quo omnia vivunt 117 deus per filium suum beatos angelos a peccato servavit 118s. quemadmodum dei filius est beatitudo iustorum, sic filius Mariae est reconciliatio peccatorum

120-122 in Christo solo speramus et eum solum timemus 128 Christus solus salvat, solus damnat 129 dominus nos liberavit 150s. Christus potuit reos suos et usque ad mortem amare 191s. Christus ter sanctum Petrum interrogavit, utrum ipsum amaret 9,39s. certe amator est ovis, qui ante commendationem sic discutit amorem pastoris 41 in humeros suos imposuit gaudens quaesitam et inventam ovem 44

Iesus de caelo venit in mundum, se morti dedit, ut peccatores salvaret 10, 79s. de caelo venit vocare peccatores ad paenitentiam 165 de sinu patris exivit portare dolores nostros 167s. mortuum se fecit, ut mortuas animas suscicaret 169s. morte sua resuscitavit servos suos 190 morte sua indebita revocavit reos suos a morte debita 191 a Iesu fuit consolatio miserorum 237 dominus in quodam ligno extensus et ferreis clavis confixus, pendebat velut latro ad ludibrium impiorum 16,39s.

abbatem et qui ab eo reguntur, Iesus tam sapienter fecit et tam caro emit 17, 30-32 Iesus Christus nihil debebat morti, et tamen piam animam pro servis et peccatoribus suis posuit 18,4s. pro ipsis interfectoibus suis oravit, ut eos fratres suos et iustos faceret et reconciliaret misericordii patri suo et sibi 6s. transcendit omnem affectum dulcedo benignitatis eius 10s. vincit omnem retributionem magnitudo beneficii eius 11s. Iesus est salvator Me 1, 86 me redemit 88

anima Christiana, de misera sorte sanguine dei redempta et liberata Me 3,3s. Christus me resuscitavit 13s. ille bonus Samaritanus me sanavit 14 cornua in manibus Christi, quia brachiis crucis confixae sunt manus eius 18s. homo in cruce pendens suspendit

mortem aeternam genus humanum prementem 23s. homo in ligno confixus diffigit mundum perpetuae morti affixum 24s. homo damnatus cum latronibus salvat homines damnatos cum daemonibus 25s. homo in patibulo extensus omnia trahit ad seipsum 26s. una anima emissa in tormento innumerabiles extrahit de inferno 27s. homo mortem corporis suscipit et animarum mortem perimit 28s. non-nisi recordando redemptionem anima Christiana manebit in Christo et Christus in ea 135s. deus, ut ego viverem, mortem suscepit 137 libertas mea non est nisi de vinculis eius 138 deus non passus est, nisi quia pie voluit 144-146 Christus ut sol mihi illuxit 159s. mihi, quomodo eram, ostendit 160; 179 vocavit me nomine novo 162 me redemit, ab inferno me protegit et ad regnum suum me perducet 164-167 accepit me in tuitionem suam 167s. adhuc me expectat, ut adhaeream ipsi 168-170 mihi destituto omni auxilio illuxit 179-190 quantum Christo debeam 191-200

secundum naturam clavis ferreis impressis in corpus domini fragilis caro penetrari et dolere debuit V 187,33 ad 188,1 Christi appetitus naturalis dolorem mortis fugiebat Cu 63,27-29 *Iesus, qui renes et corda scrutatur, invocatur E 281,13-15 »consummatum est« dixit, ut non ambigamus vetera transisse et omnia nova esse W 236,5-7 nudus in ara crucis erat 12s. nudus, extra civitatem, sine tecto et sub nudo caelo mortuus est S 241,12-27 discipuli Christum Iudaeis similem sepe-liunt ut Iudaeum, quia nondum perpendant crucis mysterium W 236,17-20*

mors indebita et spontanea: Christus sponte mortuus est Cu 60,11-67,20; Me

3,95; 104s. ille homo non moriturus est ex debito Cu 106,13-108,27 si Adam moriturus non erat ex debito, si non peccasset, multo magis ille mortem pati non debebit, in quo peccatum non erit 106,14-16 mori non debebit, quoniam non erit peccator Cu 108,26s.; Me 3,94s. Iesus non debuit mortem pati, quia solus innocens erat; et tamen debuit eam pati, quia ipse voluit eam sufferre V 186,31-187,2 non magis Christus factus est homo ad hoc, ut moreretur, quam ut vellet mori; id est nulla necessitate mortuus est Cu 120,27-121,6 non necessitate voluit mori, quia ut deus nulla necessitate cogitur 121,7-16 vere moriturus erat, quia ipse voluit sponte et immutabili voluntate 17-32 non necessitate erat, ut sola voluntate moreretur, quia vera fuit fides Mariae sive prophetia de hac re; nam haec necessitas non cogit rem esse, sed esse rei facit necessitatem esse 125,3-7 mortuus est etc., necessitate sequenti et nihil efficienti 23-28 necessitate omnia fecit et passus est, quia ipse voluit 125,28-126,2 eius voluntatem nulla necessitas praecessit 125,29s. videtur ex necessitate deo debuisse, quod fecit, cum melius sit quam non facere 128,4-12 debuit mortem sustinere, quia voluit, et quod voluit, debuit fieri; et non debuit, quia non ex debito 129,5-16 in Christo omnis necessitas mortis et corruptionis et laboris excluditur Co 160,7-10 pia voluntate sustinuit quae passus est 10s. per mortem suam spontaneam Christus totam trinitatem honoravit; quia ut deus, filius dei, seipsum sibi et patri et spiritui sancto obtulit; id est humanitatem suam divinitati, quae una eademque est trium personarum Cu 129,17-20 secundum usum tamen dicimus: filius

sponte se ipsum patri obtulit 20–22 hoc modo apte dicitur quia et in una persona totus deus intelligitur, et per nomen patris et filii in cordibus audientium immensa pietas sentitur 22–25

a patre non coacta: deus pater hominem illum non invitum ad mortem coegit Cu 60,11–14; Me 3,105–109 non pater illi, ut moreretur, cogendo praecepit, sed sponte hoc fecit Me 3, 109s. pater illum cogere ad hoc non potuit, quod ab eo exigere non debuit, nec patri non potuit placere tantus honor sponte oblatu 111–114 quomodo videatur oboedientia cogente mortem sustinuisse Cu 60,15 ad 61,2 deus Christum non coegit mori, quia fuit sine peccato 62,5s. quoniam pater illi hanc bonam voluntatem dedit, dicitur, quia praeceptum accepit Me 3, 114–116 deus illi praecepit mori, cum hoc praecepit, unde mortem incurreret Cu 62,9s. quod ex sacra scriptura probatur 62,10–64,11 quomodo explicandum sit eum venisse non suam, sed patris voluntatem facere 63,17–23 et deum non pepercisse proprio filio 23–25 et »non sicut ego volo, sed sicut tu« 63,25–64,10 pater non malebat mortem quam vitam filii sui, sed genus humanum aliter restaurari nolebat, nisi faceret homo aliquid tam magnum, sicut erat mors illa 63,29–64,1 alia interpretatio: pater dedit filio, non tamen cogendo, illam piam voluntatem, qua voluit mori pro salute mundi 64,14 ad 22; Me 3,116–118 »pater traxit illum« idem est ac »impulit eum« Cu 64, 22–65,19 in quo tractu nulla violentiae necessitas intelligitur 65,6s. non alicui violentiae succubuit Me 3,105 aliae interpretationes Cu 65,20–66,13 Christus sponte se voluntati dei subdit Me 3,118–121 deus eum non coegit

mori, sed cum sit una persona cum deo, non necessitate, sed sua potestate mortuus est Cu 121,17–30

mortis causa: oboedientia: Christum Iudaei persecuti sunt, quia veritatem et iustitiam tenebat Cu 61,12–14 homo Christus debebat deo patri et humanitas divinitati oboedientiam vivendo bene 18–20 ecce habetur, quid fecit exigente oboedientia 21 ei illata est mors, quia perstitit in oboedientia 22–24 quomodo hoc oboedientia non exigit 61,24–62,4 Christus sponte sustinuit mortem, quia oboedientiam servavit 62,6–8 eius voluntas iusta, quam habebat, non erat ex humanitate, sed ex divinitate 63,22s.; 64,18–20 sic patri oboedientiam liberam exhibuit, cum hoc quod patri placiturum scivit, sponte facere voluit Me 3,113s. haec est perfecta et liberrima naturae humanae oboedientia, cum voluntatem suam sponte voluntati dei subdit 118s. et cum acceptam bonam voluntatem sine omni exactione, spontanea libertate opere perficit Me 3,120s.; Cu 65,17–19

potestas moriendi: mori poterit, si volet; aut numquam mori; aut mori et resurgere, si volet Cu 109,22–110,8 secundum naturam humanam mori potest 109,4–111,25 non quia ut verus homo mortalis esset, sed quia habebat potestatem moriendi, si velit 109,7 ad 110,8; 111,20–25 non differt quoad potestatem moriendi, utrum nullo alio faciente an non faciat 110,4–6 poterit occidi, si volet 7s. talis esse debet, ut mori possit, si velit, ut non necessitate moriatur, nec ex debito 111,20–25 cum dicimus quia homo ille non potuit non mori aut velle non mori, hoc non significat in illo ullam impotentiam servandi vitam suam immortalem 124, 3–7

exemplum: Christus exemplum dedit hominibus, qualiter vivere deberent et quatenus propter nulla incommoda a iustitia declinent Cu 111,29–112,4; 127, 17 ad 22; 130,30s.; Me 3,96–99 cur multo magis, moriendo propter iustitiam, hoc exemplum dederit quam multi alii, qui propter iustitiam mortui sunt Cu 127,23 ad 128,2 Christus nobis dedit exemplum propter iustitiam sustinendi incomparabilem contemptum et paupertatem S 241,17–27 Christi contemptus et paupertas magis sunt vivendo imitanda, quam per nuditatem sacrificii nuditas eius significanda 242,1s.

retributio: Christus non potest esse sine retributione Cu 130,5–9 pro retributione non potuit ei dari quod non habebat, nec dimitti quod deberet 10–17 necesse est, ut merces tam debita detur alii 18–22 pater non potuit negare filio dare hanc mercem, cui voluerit 23–27; Me 3,122s.

attributio: attributio fructus mortis ipsius convenienter fit eis, pro quibus salvandis Christus homo factus est et exemplum moriendi propter iustitiam dedit Cu 130,28–131,4 frustra homines imitatores Christi erunt, si meriti eius participes non erunt 130,31s. nulla anima ante mortem Christi paradisum caelestem ingredi potuit 119,25–27

exaltatio: Christi exaltatio non pendet ab eius morte; sed sancta trinitas disposuerat, ut prius ostendat celsitudinem omnipotentiae suae per mortem Christi; non propter mortem, sed post mortem Cu 62,16–27; 63,11–13 memoratur eius gloriosa resurrectio et admirabilis ascensio O 2,35s. adventus eius consolatio speratur 37 vultus eius gloriosa contemplatio 37s. beata carnis eius incorruptio 64 susceptus in caelum est 70s. angeli promise-

runt eum rediturum 71 dominus non perdidit compassionem, quia invenit incorruptionem 16,61s. pietatem non amisit, quia immortalitatem acquisivit 62 non despicit nos mortales, quia factus est immortalis, pro quibus factus est mortalis, ut faceret immortales 63s. aeterna contemplatio gloriae Iesu 88 *eis, qui Iesum sepeliebant, nondum datus erat spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus W 236,21s. glorificatus Iesus corruptionis vestimenta deserit etc 22–24*

beneficia in me: memoria et meditatio beneficiorum Iesu O 2,22s. eius bonitas me creavit, eius misericordia creatum ab originali peccato mundavit, eius patientia post illam emundationem baptismi in aliis peccatorum sordibus voluntatum hactenus toleravit, nutrit, exspectavit 23–26 exspectat adhuc meam correctionem 26s.

frater noster: homines parentes et fratres Christi sunt Cu 130,33 Christus iuste parentes et fratres suos faciet haeredes debiti, quo ipse non eget, et redundantiae suae plenitudinis 130,32 ad 131,2 si Maria est mater Christi et mater nostra, et alii filii Mariae sunt fratres eius O 7,132s. ipse nos invitat, ut confiteamur nos fratres ipsius 137 ad 139 iudex noster est frater noster 139 salvator mundi est frater noster 140 dominus noster est factus per Mariam frater noster 140s. salus sive damnatio nostra de boni fratris et de pia matris pendet arbitrio 141–143 unigenitus nos adoptavit 149s. Christus est noster maior frater 154

mater nostra: Iesus mater est O 10, 197–222; vide → Paulus Iesus magis mater est quam alii 204; 220

dilectio: Iesus nihil odit eorum, quae fecit O 11,83–84 Iesus Christus

exhibuit caritatem, qua maiorem nemo habet et cui parem nemo habere potest 18,3s. qui tantam caritatem fecit inimicis suis, ipse praecipit caritatem amicis suis 7s. transcendit omnem affectum dulcedo benignitatis eius 10s. est praeceptum eius, ut diligamus invicem 16s.; 18–20; passim Iesus dixit per dilectum discipulum suum: »qui non diligit, manet in morte« 19,20s. dilector Iohannis: vide → Iohannes apostolus Iesus est sancti Stephani piissimus et dilectissimus dilector O 13, 60s.

monachus est miles Christi O 15,32; 37 miles et discipulus summi regis 42 eius sunt abbas et qui ab eo reguntur 17,29s. eos tam sapienter fecit et tam caro emit 30–32 eius est grex et eius est pastor 34 contemptibilis servus Iesu 18,19 Iesus Christus, »scrutans corda et renes deus«, penetrat secreta mentis meae 19,4–8 sicut nihil boni potui incipere sine Christo deo, ita nec possum consummare vel custodire absque eo 9s. anima Christo desponsata Me 2,8s. anima adultera Christi 29 Christus non est benignus sponsus virginitatis meae, sed terribilis iudex immunditiae meae 10s.

Anselmus Christo commendat monachos Beccenses, ut sit eorum custos et abbas E 156,161–168 Christus dedit consilium relinquendi mundum 161,19 ad 25 *Iesus, qui dedicavit ieiunium, dedicavit et esum* 242,56–60

Christus et Maria: vide → Maria Iesus et Maria Magdalena: O 16,27–56; vide → Maria Magdalena

baptismus Christi: vide → baptismus corpus et sanguis Christi: → vide corpus et sanguis (eucharistica) corpus Christi mysticum: vide → corpus Christi (mysticum) nomen Iesu: → vide Iesus

sacrificium Christi: vide → sacrificium

Orationes ad Christum: peccator ad Christum et eius matrem orat O 6,32 ad 74 oratio ad Christum et eius matrem communiter 7,154–199 oratio ad Iesum, qui venit in mundum, et Paulum, qui hoc docuit 10,79–91 oratio ad Iesum, qui est mater 197–204 et ad Iesum et Paulum, qui sunt matres et patres 205–212 peccator se eorum filium profitetur 213–217 orat Paulum matrem, ut se commendat Christo matri 218–226 orat Christum, ut se resuscitet 227–238 propter amorem eius cum Iohanne Evangelista misericordia Iesu imploratur 11,71–87 anima implorat Iesum, ut sibi per merita Iohannis dilectionem mutuam impendat 12,38–50 monachus orat Iesum, ut sibi dimittat peccata et ut se adiuvet, ut os et cor suum concordent 15,45–50 orator Iesu causas plactionis sanctae Mariae Magdalenae exponit 16,37–56 eius compassio cum Maria exspectatur 57–64 Mariae compatitur, eam nomine suo vocans 65 ad 76 ab eo orator exposcit auxilium propter merita Mariae Magdalenae et Mariae virginis et matris 77–90 oratio episcopi vel abbatis ad Iesum 17,29 ad 42 oratio pro amicis et pro inimicis ad Iesum se convertit 18,3–54; 19, 3–56

»Oratio ad Christum, cum mens vult eius amore fervere« O 2 summa: anima Christum laudare eique gratias agere intendit 4–9 orat, ut Christus se in hoc opere adiuvet 10–20 ut in se amorem suum accendat 21–28 anima memor est passionis, resurrectionis et ascensionis eius 29–38 dolet, quod non potuerit assistere eius conversationi, morti voluntariae, perforationi lateris etc. 38–46 et quod non compassa sit

virgini matri 46s. exponitur planctus Mariae, cum passioni filii assisteret 48 ad 55 desiderium Christi 56–79 oratio, ut hoc desiderium quondam impleatur 80–92 ut Christus interim animam confortet 93–97 vide etiam → corpus Christi; → deus-homo; → homo-deus; → incarnatio; → salvatio; → trinitas; → verbum

Cicero sive Tullius: eius »De senectute« a Mathilde regina citatur E 242,24–26 cum eius stilo fluido eadem stilum epistolarum Anselmi comparat 384,9

Cicestrensis archidiaconus: accepit plegios super homines Anselmi pro forisfactura fractae festivitatis E 469,3–5 Anselmus a Rodolfo, eius episcopo, iustitiam de eo postulat 5–8

circumcisio: si quis propter infirmitatem praepitium circumcidere cogitur, non ideo iudaizare dicitur A 226,11–13

circumscribere; circumscriptio: eius rei tantum est aliquis locus, cuius quantitatem locus circumscribendo continet et continendo circumscribit M 39,13–15 quantitatem summae veritatis locus non circumscribit 40,2–5 »hic« vel »illic« vel »alicubi« circumscriptorum propria sunt 41,8–12 essentia summa sic est praesens omnibus circumscriptis, ac si eisdem circumscribatur locis 12–15 solemus verba localia attribuire rebus, quae circumscriptione locali non continentur 41,26–42,2

civitas caelestis (sive superna sive beata): in angelis non videtur fuisse ille perfectus numerus, quo civitas superna perficeretur Cu 77,16ss. etiam si nullus angelus perisset, homines tamen in civitate caelesti suum locum habuissent 78,5s. si multo plures erunt electi homines quam angeli qui ceciderunt, nemo scire poterit, utrum pro restaurando quod imminutum erat, aut

pro complendo numero nondum perfecto constituendae civitatis sit factus 79,11–13 sed omnes certi erunt se factos esse ad perficiendam illam civitatem 13s. in illa civitate caelesti impossibile erit ullum futurum inconveniens 22s. renovatio molis corporae mundi non post perfectionem civitatis caelestis differenda est 79,28 ad 30; 81,2–5 etiamsi Adam non peccasset, deus tamen differret civitatem caelestem perficere, donec ex hominibus eius numerus compleretur 80,10–13 aut ante ruinam angelorum malorum non erat completa civitas caelestis in numero angelorum, aut non erat perfecta in confirmatione 80,17–81,2 tales oportet esse homines in illa civitate superna, qui pro angelis in illam assumentur, quales ibi futuri erant, pro quibus ibidem erunt, id est quales nunc sunt boni angeli 84,9–11 cum peccato deus neminem assumit ad perficiendam civitatem caelestem 91,22 per hominem vincentem diabolum tot homines iustificari oportet, quot numerum civitatis completuri erant 91,20–24 civitas superna ex hominibus perficienda est 101,16s. perfectio civitatis caelestis ex hominibus non potest fieri, nisi fiat satisfactio pro peccato hominis 17s. rationabilis necessitas ostendit ex hominibus perficiendam esse supernam civitatem, nec hoc posse fieri nisi per remissionem peccatorum 115,24–116,1 non tot praesentes Christi morti esse potuerunt, quot ad supernae civitatis constructionem necessarii sunt 118,24s. inconveniens videtur, ut deus vel uno momento permiserit humanum genus et ea, quae fecit propter usum eorum, de quibus superna civitas perficienda est, quasi frustra exstitisse 119,6–8 poena peccati perseverat deletio peccato,

quia aliter non essent homines, de quibus perficeretur superna civitas C 276,19-277,10 in civitate superna non generabunt homines 276,22s. per sanctam crucem civitas illa beata in caelis restauratur et perficitur O 4,29s. per Mariae filium angeli gratulantur restitutione semirutae civitatis suae 7,76-81

claustrum; claustrale: valde difficilior est inter saeculares per liberam voluntatem, quam intra claustrum monachorum sub disciplina custodire vitae sanctitatem E 101,49-51 occasiones equitandi claustrales non solum non exquirant, sed ne occurrentes suscipiant 178,29s. qui claustra monasterii libenter exeunt, non solum sibi, sed et aliis suo exemplo noxii sunt 30-32 claustralis conversatio monachici propositi est via paradisi, immo quidam paradisu huius vitae 418,13-15

Clementia, comitissa Flandriae: eam Anselmus per virum eius Robertum salutatur E 180,28-31 commemoratur (sine nomine) 248,26s. ei Anselmus tribuit partem meriti, quod vir eius ab investitura quorundam abbatum se abstinerit 249,4-7 eam Anselmus precatur, ut viro suo frequenter suggerat, ut non dominum, sed filium ecclesiae se probet 19-32

clericalis status: eo melior est vita monachica, E 101,15-19; 46-55 (cf. 161,34s.: clerici, qui meliorem vitam sequi cupiunt) qui putat melius sibi esse in habitu clericali religiose vivere quam subire monachicae vitae pondus importabile, errat 101,46-49

clericatus: E 162,13

clericus: episcopi clericos suos non debent prohibere a proposito monachico E 161,26-49; 162,33-35 clerico periculosum est propositum monachicum relinquere

162,4-32 *indignum est, ut clericus, qui iam in dei sortem assumptus est et iam laicam dignitatem excessit, pro terrenis lucris hominum laico faciat* 223,46-53 concilium Lundoniense de calceamentis clericorum decrevit 257,26s. quomodo secundum idem concilium clerici, qui uxores suas derelictas in maneriis suis ponant, tractandi sint 28-31 clericus quidam in Francia: vide → Roscelinus de quodam clerico Lundoniensi in monasterium Cantuariense suscipiendo 307,20-25; 331,43s.

clerus Angliae: eius superbiam quidam Benedictus Anselmo exponit E 227,3-11 *eum ad pristinam iniquitatem revolutam esse anonymus quidam Anselmo scribit* 365,11s.

Cluniacenses monachi: *quidam Cluniacenses monachi ad negotium expediendum in Angliam transitori Anselmo ab abbate Hugone commendantur* E 411,12-15 quidam monachus Cluniacensis apud Anselmum queritur, quod Hugo comes quendam suum monachum apud se in vinculis teneat, alius monachus defunctus sepultus sit, ubi eius hominibus placuisset 412,3-6 pro eis Anselmus apud comitem intercedit 8-11 vide → Gosfridus, sacrista Cluniacensis Cluniacum: *in eo monasterio Anselmus moratus est* E 259,13s. *alia vice* 411,4 Anselmus Lamberto, abbati Sancti Bertini, consulit, ut in recusando munere archiepiscopi Remensis soli oboedientiae erga abbatem Cluniacensem, cui se subdidisset, cedat 421,8-15 Anselmus Willelmo, abbati Beccensi, consulit, ut de votis monachorum in saeculo emissis consuetudo maiorum, maxime apud Cluniacum, servetur 468,3-9 vide → Hugo, abbas Cluniacensis

Clusensis abbas eiusque monachi: non concedunt, ut soror Anselmi, mater Anselmi nepotis, abeat, ut in monasterium Marcinneieense recipiatur E 328, 3-10

coactio; cogere: omnis res libera est ab ea re, a qua cogi nisi volens vel prohiberi non potest L 216,13-15 necessitas omnis est coactio aut prohibitio Cu 123,23; C 246,27-247,1; 247,6-248,2 coactio et prohibitio convertuntur invicem contrarie Cu 123,23-27 necessitas (sequens) nec cogit nec prohibet aliquid esse aut non esse C 249,2-5 mors Christi non coacta: vide → Christus

coaeternum: verbum summi spiritus ei est coaeternum M 51,17s.; 53,15-17 creatura non est coaeterna creanti essentiae 53,15-17 aeterni patris coaeternus filius per se subsistit, sapit et vivit 61,15s. de aeterna memoria summae sapientiae nascitur coaeternum verbum 63,22-24 in trinitate totum quod est, non tam aequale vel simile sibi et coaeternum est, quam idem sibi ipsi Pr 214,15-20

codices sacri (sacra scriptura): E 77,15 coenobita: coenobitarum forte propositum E 37,46

cogere: vide → coactio

cogitabile: cogitari potest »non cogitabile«, quamvis illud cogitari non possit, cui convenit »non cogitabile« dici PR 138,7-9

cogitare; cogitatio: vel cogitari non potest aliquid non esse per aliquid M 15, 30-16,1 nihil vel cogitari potest esse praeter summum omnium et ea, quae per idem sunt 21,11-13 rationis locutio intelligitur, non cum voces rerum significativae cogitantur, sed cum res ipsae acie cogitationis in mente conspiciuntur 24,27-29; cf. 76,24-26 res

possumus loqui signa sensibilia intra nos insensibiliter cogitando 24,30-25,2 maxima similitudo rei est illa, quae in acie mentis rem ipsam cogitantis exprimitur 25,17-21 homo potest tale aliquid animal, quale nusquam sit, cogitando confingere 26,13s. res mente dicere est eas cogitare 48,18s. si cui libet substantiae rationali cogitatione auferatur quod rationalis est etc., ad ultimum ad non esse gradatim perducitur 49,24-50,1 in sua cogitatione et ipsa cogitatio sui est sua imago ad eius similitudinem impressa 52,12-18; 24 ad 27 cum cogito notum mihi hominem absentem, formatur acies cogitationis meae in talem imaginem eius, qualem illam per visum oculorum in memoriam attraxi 52,20-23 mens humana non semper se cogitat, sicut sui semper meminit 63,17s. cum se cogitat, verbum eius nascitur de memoria 63,18; 52, 12-15; 24-28 si mens semper cogitaret, semper verbum eius de memoria nasceretur 63,19s. verbum rei est ipsa cogitatio ad eius similitudinem ex memoria formata 21s. rem cogitare, cuius memoriam habemus, est mente eam dicere 20s. si plures homines unum aliquid cogitatione dicant, tot videntur verba, quot sunt cogitantes 72,10-12 si unus homo cogitat plura aliqua, tot verba sunt in mente cogitantis, quot sunt res cogitatae 12s. cum homo cogitat aliquid, quod extra eius mentem est, non nascitur verbum cogitatae rei ex ipsa 14-18 mentis locutio non aliud est ac cogitantis inspectio 73, 10-12

credimus deum esse id, quo nihil maius cogitari potest P 101,5; et passim existit aliquid quo maius cogitari non valet, et in intellectu et in re 102,2s. deum non esse nec cogitari

quidem potest 102,6-103,2; vide → deus (existentia) dicere in corde et cogitare idem est 103,15s. dicere in corde vel cogitare dicitur: aliter, cum vox rem significans cogitatur, aliter cum idipsum quod res est, intelligitur P 103,16-19; PR 133,21-134,6 quae differentia sit inter cogitare et intelligere PR 133,21-134,6; cf. PI 125, 17-126,1 possum cogitare me non esse, quamdiu me esse certissime scio PR 134,7s. multa cogitamus non esse, quae scimus esse, et multa cogitamus esse, quae non esse scimus 8s. non existimando, sed fingendo 9s. possumus cogitare aliquid non esse, quamdiu scimus esse, quia simul et illud possumus et illud scimus; et non possumus cogitare non esse, quamdiu scimus esse, quia non possumus cogitare esse simul et non esse 12-16

cogitationem dicimus veram, cum est quod putamus esse; et falsam, cum non est V 180,7-9 veritas in cogitatione est rectitudo eius 10-18 veritas, quae est in rerum existentia, causa est veritatis, quae cogitationis est 190, 9-12; vide → veritas omne compositum saltem cogitatione dissolvi potest I' 289,22s.; I 18,4s.

a minimis excessibus non solum in exterioribus operibus, sed etiam in intimis cogitationibus caveri debet E 185,16-20 non minus displicet deo indecens cogitatio quam hominibus reprobanda actio 20-22 ut cor custodiatur, semper aliqua utili cogitatione occupatum esse debet 30-33 cogitatio prava alia cogitatione repellitur 414,34 ad 52 cogitationes malae non imputantur ad peccatum, nisi voluntas assentit 57-63 tumultuosae cogitationes P 97,5 cogitatus: summa essentia est solus finis, quem homo in omni cogitatu suo inten-

dere debet M 84,8-11 unaquaeque monialis habet angelum suum, qui omnes cogitatus et actus eius videt E 337,24-26

cognatio; cognatus: Latini extendunt cognationes usque ad septimam generationem A 231,12s. Graeci, qui de testantur nostra conubia, ubi cognati cognatis de alia cognatione copulantur, ad absurdum ducuntur 231,9-232,5 matrimonium illicitum est, si sponsus et sponsa ex una parte sint cognati in quarta generatione, et ex altera in sexta E 424,4-14

cognitio; cognoscere: quod quolibet modo, vel corporeo sensu, cognoscit aliquid, magis summae naturae simile est, ac quod nihil sentit M 49,17-19 filius est perfecta totius paternae substantiae cognitio, id est quae ipsam patris essentiam cognoscit 62,17-19 per illud magis ad summae naturae cognitionem acceditur, quod illi magis per similitudinem propinquat 77,7-9; 21-24 tanto altius creatrix essentia cognoscitur, quanto per propinquiorem sibi creaturam indagatur 14 oro deum cognoscere eum, amem eum, ut gaudeam de eo P 121,14s. nihil amatur, nisi quod cognoscitur Cu 112,28 vide → sentire cohaeres: principes scire debent ecclesiam sibi a deo commendatam, ut eius cohaeredes mereantur esse, ad reverentiam et defensionem E 249,10-13

cohibitio: summam substantiam nulli loci cohibitio includit M 39,26-40,2

collectio proprietatum: vide → proprietates colloqui; colloquium: in colloquendo de aliqua quaestione deus saepe aperit, quod prius latebat Cu 49,3-5 colloquia monialium semper munda et de deo esse debent E 230,20

color: omne animal necesse est coloratum esse; nomen tamen animalis hoc non

significat G 166,29-31 per medium vitrum aliquod corpus videtur eiusdem coloris esse ac vitrum, cum sit alterius coloris V 183,16-20 color per corpus habet esse; corpore pereunte colorem eius manere impossibile est 197,24-27 color non se habet ad corpus, quomodo rectitudo se habet ad significationem 197,28-198,24 distinguendum est inter asinum et colorem eius I¹ 285,15 inter equum et colorem eius I 10,8 dialectici colorem non aliud quam corpus intelligere queunt I¹ 285,5s.; I 9,23 rhetorici colores I¹ 282,26

commixtio: mundius et honestius procreabitur deus-homo de solo viro vel femina, quam de commixtione utriusque Cu 103,28-104,2 utriusque sexus commixtio non iniuste fit in coniugio Co 144,24s.

commoditas; incommoditas; commodum; incommodum: angelus malus peccavit volendo aliquod commodum, quod non habebat nec tunc velle debebat Ca 241,13-25 ex commodis enim constat beatitudo, quam vult omnis rationalis natura 13s. cuiusmodi commodum illud fuerit nescitur 243,29-244,5 bonum unum est, quod est iustitia, alterum, quod est commodum; cui opponuntur malum iniustitia et malum incommodum 255,4-8 commodum omnis natura rationalis vel sensibilis vult, incommodum vitat 9-13 nemo vult, nisi quod aliquo modo putat commodum 11s. de incommodis iustorum 268,14-19 natura hominum propter peccatum primi parentis innumerabilium incommodorum passibilis facta est 20-22

Christum esse mortalem et incommodorum nostrorum participem oportet Cu 112,7s. ad beatitudinem non pertinet commodum, quod habet quis

contra voluntatem, neque est miseria apprehendere sapienter nulla necessitate aliquod incommodum secundum voluntatem 10-12 incommoditas est malum, unde incommoda mala dicuntur Co 146,30; cf. C 258,22s.

affectionum volendi una est ad volendum commoditatem, altera ad volendum rectitudinem C 281,6s. (cf. 280,10-12) nihil voluntas vult nisi commodum aut rectitudinem 281,7s. (cf. Ca 241,13s.) quidquid aliud vult, vult aut propter commoditatem aut propter rectitudinem, et ad has putat se referre quod vult 8-10 volendo commoditatem vult arare et laborare, ut habeat, unde tueatur vitam et salutem, quae iudicat esse commoda 12s. voluntas illa, quae est ad volendum commodum, inseparabilis est 284,10-12 non est hoc, quod ipsa vult 14s. voluntas, quae est ad volendum commodum, non semper mala est, sed quando consentit carni 285,3-5 beatitudinem dedit deus angelis et hominibus ad commodum 286,12s. post peccatum homo ad falsa commoda se convertit 21-25 homo faventi desiderio commoda vult 22s. voluntas commodi, condita bona, facta est iniusta, quia non est subdita iustitiae 287,1-3

commune; communio: quando summae naturae est cum aliis nominis alicuius communio, valde intelligenda est diversa significatio M 44,17-19 ab essentiali communione naturae summae omnis natura excluditur 45,4-12 substantia universalis est, quae pluribus substantiis essentialiter communis est, ut hominem esse commune est singulis hominibus 6-8 substantia individua est, quae universalem essentiam communem habet cum aliis, quemadmodum singuli homines commune habent

cum singulis, ut homines sint 8-10 quod commune est amborum (patris et filii in trinitate), individuum tenet unitatem, quamvis totum sit singulorum 59,31-60,2; 60,6-9 si alter alterius dicatur essentia, summa unitas simplicitasque commendatur communis naturae 60,14s. pater et filius habent communionem summe simplicis summeque unius essentiae 61,16-21; 64,16-18; 69,6-9 amor summi spiritus communis patri et filio 65,21s. totus pater in filio est et communi spiritu 70,8-12; 23-30 bonum commune O 19,34 commutabilitas: quaedam accidentia attrahunt commutabilitatem M 43,18-20 compassio: si deus est impassibilis, non compatitur; si non compatitur, non est ei miserum cor ex compassione, quod est esse misericordem P 106,5-7 deus est misericors, quia miseros salvat; et non misericors, quia nulla miseriae compassione afficitur 12-14 quanto quis iustior est, tanto maiori compassionis dolore de alieno casu afficitur Ca 268,17s. maiore compassione augetur misericordia E 11,5s. anima non est compassa castissimae virgini O 2,46s. si deus et Paulus reiciunt animam orantem, quia mortua est, periit compassio 10,170-172 dominus non perdidit compassionem, quia invenit incorruptionem 16,61s.

compensare: quidquid summa bonitas aliud quam seipsam tribuat, non retribuet amanti et desideranti se, quia non compensatur amor 1 M 80,24-26

componere; compositio: summa natura non est composita M 31,13-32,4 omne compositum, ut subsistat, indiget iis, ex quibus componitur, et illis debet quod est 15-18 quidquid est quale vel quantum, est etiam aliud in eo quod quid est, unde non simplex, sed com-

positum est 32,1-4 si summa natura est per partes in singulis locis vel temporibus, non effugit partium compositionem 36,12-14

unum fit ex pluribus compositione partium, quae sunt eiusdem praedicamenti G 166,2s. simplicia praestant compositis, quantum ad simplicitatem et compositionem attinet I¹ 289,9-12; I 17,14-17 omne compositum necesse est aut actu aut intellectu disiungi posse I¹ 289,12s.; I 17,17s. quod nec actu nec intellectu dissolvi potest, maius est quam quod vel intellectu dissolvi potest I¹ 289,20-22; I 18,2-4 omne compositum saltem cogitatione dissolvi potest I¹ 289,22s.; I 18,4s.

comprehendere: disputando posse comprehendere M 83,3s. *intelligere est scientia comprehendere* PI 125,21 (cf. PR 136,15) quod credo, ratione comprehendere Cu 48,19s. vide → deus (incomprehensibilitas)

compunctio pietatis O 16,19

concatenatio argumentorum P 93,5

concedere: voluntas alia est efficiens, alia approbans, alia concedens, alia permittens C 281,6-282,2 (prior recensio) voluntas concedens est, quando concedit aliquis, ut fiat aliquid: ibidem secundum hanc voluntatem vult deus, ut homo uxorem ducat, id est, concedit ut ducat: ibidem

conceptio: in infantibus non statim ab ipsa conceptione est peccatum Co 147,26-149,13; vide → peccatum originale cur infans non statim ab ipsa conceptione habeat animam rationalem 148,1-9; vide → infans conceptio munda Christi: vide → Christus

faber facturus aliquod artis suae opus, illud prius intra se dicit mentis conceptione M 24,25-27; 26,3-13 familiarius concipio in mente, quod in

rebus factis conspicio, quam id, quod omnem hominum intellectum transcendit 76,24-26 malum non debet esse, quantum ad illum, cuius iniqua voluntate concipitur V 186,29-31

corda hominum cogitationes ad salutem utiles non sine sui generis semine et laboriosa cultura concipiunt et germinant C 270,18-21 omnis intellectus rectitudinis, quem mens humana quolibet modo concipit, semen est recte volendi 25-27 nemo velle potest, quod prius corde non concipit 28 fides est ex hoc, quod concipit mens per auditum 271,6 non sola conceptio mentis facit fidem in homine, sed fides esse nequit sine conceptione 7s. addita rectitudine volendi conceptioni per gratiam fit fides 8s. quod mens ex auditu verbi concipit, est semen praedicantis 16-17

»De conceptu virginali et de peccato originali«: Co compositio huius opusculi annuntiatur Cu 126,15-19 Anselmus non negat altiore aliam rationem de re tractata esse, quam ipse posuit Co 161,3-7 dicit se in eo opere monstrasse bonum iustitiae vere esse aliquid, malum vero omni existentia carere C 258,7s. Anselmus Thidrico amanuensi respondet in capite IV operis integra verba apostoli (Rom 8,1) ponenda esse E 334,7-10 rogat monachos Cantuarienses, ut libros »Cur deus homo« et »De conceptu virginali«, quos papae mittere velit, scribi faciant 349, 21-24

concilium: vide → Barensē; → Lundo-niense; → Romanum; → Toletanum concilium

concordia: ubi diversitas est, non est perfecta concordia I 33,21s. perfecta concordia est, quae in unam identitatem et eandem unitatem convenit 22s. melior est perfecta concordia quam

imperfecta 23s. si delectat (futuros beatos) concordia: omnibus illis erit una voluntas, scilicet voluntas dei P 119,7s. qui concordat cum deo et cum hominibus, iam incipit cum deo et cum omnibus sanctis regnare E 112, 45-49 Anselmus mavult hominibus non concordare, quam illis concordando a deo discordare 314,12s. concordia inter liberum arbitrium et gratiam et praedestinationem et praescientiam: vide → gratia; → praedestinatio; → praescientia

»De concordia praescientiae et praedestinationis et gratiae dei cum libero arbitrio«, Anselmi opusculum: C

concupiscentia: obicitur: si mala voluntas nihil est, hoc etiam de concupiscentia, quae voluntas est, dici potest; et sicut est bona et mala voluntas, ita est bona et mala concupiscentia Ca 244,27-245,2 si infans vitiosa concupiscentia generetur, non tamen in semine est culpa Co 149,6-9 appetitus apostolus vocat »carnem« et »concupiscentiam« C 274, 11s.; 287,18 qui carnem, id est concupiscentiam, sentiunt nolentes: si sunt in Christo Iesu, non damnantur; ceteri damnantur, etiamsi non consentiant 274,11-18 concupiscentia carnalis E 169,103

conditio: angelus, cum accepit solam voluntatem beatitudinis, voluntatem iustitiae conditione naturae habere non poterat Ca 262,15s. angelum qui stetit, et eum qui non stetit in veritate, pari scientia praeditos in prima conditione credimus 271,17s. quod a prima conditionis humanae dignitate ac fortitudine atque pulchritudine minorata et corrupta est, illi ad culpam imputatur C 273,23-25

confessio: lapsi sacros ordines habentes, qui secreta confitentur, ab usu ordinum

non sunt arcendi E 65,43-47; 69s. ne multis obstruatur via salubris confessionis 70-72 ille, cui lapsus confitetur, confitentem a sui ordinis officio cessare cogere non debet 72-89 ne confitentem confessionis paeniteat et plures nondum confitentes confessionem horreant 73-76

Anselmus Burgundio, viro sororis suae, qui Hierosolimam ire intendit, consulit, ut prius faciat confessionem omnium peccatorum suorum nominatim ab infantia, quantum recordari possit E 264,10s. monachis Sancti Eadmundi consulit, ut unusquisque satisfaciatur deo per affectum paenitentiae et confessionem 252,19-22 eosdem hortatur, ne velint celare peccata sua, sed ea domino priori, aut cui ipse concesserit, confiteantur 382,13-15 eos ex iisdem monachis, qui peccata sua confessi sunt vel confitebuntur, absoluit 16-19 (vide → absolutio)

tria principia Christianae confessionis E 136,17-21 (vide → symbolum) confessores: homines sancti »confessores« aut »martyres« dicuntur Cu 83,3 confirmatio: angelorum: vide → angelus (bonus); primorum hominum: vide → Adam; confirmatio in fide: vide → fides

conflictus cogitationum P 93,18

Confluentium: vide → Beccenses apud Confluentium

coniugium: legitimum E 168,22 coniugio melior est virginitas Cu 128,18 neutrum tamen ab homine determinate exigitur, et neutrum eligere debet 18-22 utriusque sexus commixtio non iniuste fit in coniugio Co 144,23-25 coniugia in Hibernia: vide → Hibernia

conscientia: conscientia bona neglecta aliquando fides subvertitur I 9,9-16 urens conscientia Me 1,73 pudor con-

scientiae 2,66 nostrarum conscii sumus conscientiarum de invicem E 4,21; cf. 16,3; 59,19s.; 160,35 conscientiam cordis aperire 75,18

consecrare: vide → sacrificium

consecratio: consecrationes ecclesiarum propriarum in alia diocesi: vide → Cantuariensis ecclesia; → Wlstanus consecratio virginum ab episcopo prius non fiebat E 168,56 (cf. 50ss.; vide → sacratio)

consentire: quod diabolus voluit quod non debuit, non a deo accepit, quia non consensit Ca 265,18s. appetitibus voluntate consentire hominem iniustum facit Co 144,7-21 quando bruta animalia appetitibus consentiunt, non dicuntur iniusta 13s. homo consensit facile diabolo, ut peccaret Cu 90,20s.

consideratio: multis modis eadem res suscipit diversis considerationibus contraria V 187,2s.; 15-17 eadem actio debet esse et non debet esse diversis considerationibus 188,6s. considerationes diversae eandem rem iustam aut iniustam faciunt Cu 57,17-25

consilium: omnia facienda cum consilio M 5,6-8; E 62,4s.; passim in omnibus consilium petendum est E 17,2-10 consilium neglectum paenitendum erit 7s. nihil contra omnium consilium faciendum 62,5-15 sapientem decet uti consilio 73,9

consolatio: solis verbis, sine aliquo auxilio, consolatio aliquando gravis et ingrata est E 267,16s.

constantia: non nisi per constantiam quies mentis pertingenda est E 37, 87-91 non repugnant in rege virtutum constantia et fortitudo regia 413, 19s.

Constantinus imperator: de causis episcoporum disceptare non est ausus E 216, 62s.

Constitutiones Beccenses et Cantuarienses: Anselmus admonet Beccenses, ne »constitutionem nostram et vestram de elemosina pauperum« minuant, sed augeant E 178,35-37

consubstantialia: locutio summi spiritus ei est consubstantialis M 48,2-4; 9s.; 23-25; 52,4-6; 52,29-53,2; 54,6-8; 55,14-17
consuetudo: varietates consuetudinum diversitatibus sensuum humanorum natae sunt S 240,10-15 consuetudo nihil officit, si unitas caritatis in fide catholica servatur 8-10 consuetudines diversae in benedicendis corpore et sanguine domini non reprehendendae sunt, cum servatur rei veritas 17-29 loci consuetudines diiudicandae non sunt E 37,46-50 consuetudines canonicorum 234,7 *Paschalis papa statuit, ut in monasterio Eliensi, in quo nova sedes episcopalis constituitur, Anglicorum monasteriorum, in quibus episcopi constituti sunt, consuetudo servetur* 458, 21-23

contemnere; contemptus: anima non ad hoc facta est, ut summum bonum aut contemnat aut perdat M 79,15-17 iustissimus discernit inter amantem et contemnentem 80,11-13; 81,15-19 anima contemnens aeternae misera erit 81,9-82,3 fides, quae per contemptum otitur, mortua est 85,5-7 contemnere quod amitti necesse est E 10,26 nihil est contemnendum quod corrigi possit 427,15s. contemptibilis servus Iesu O 18,19 de ceteris vide → amor; → mundus

contemplatio: dialectici ea, quae sola et pura contemplari debet, ab imaginationibus corporeis discernere non valent I' 285,7-11; I 10,1-4 multi ab Anselmo petunt editionem operis »Cur deus homo«, ut eorum quae credunt, intellectu et contemplatione delectentur

Cu 47,8s. aeterna contemplatio gloriae Iesu O 16,88 *Hugo, abbas Cluniacensis, scit Anselmum desiderasse multo magis cum Maria domini vultum contemplari, quam laborare ministrando cum Martha* E 259,19-21 utilius est servare quietem contemplationis in mente et oboedientiam caritatis fraternae in opere, quam solam contemplationem eligere 345, 24-27

continentia: eius rei tantum est aliquis locus, cuius quantitatem locus circumscribendo continet et continendo circumscribit M 39,13-17 nulla lex loci aut temporis naturam ullam aliquo modo cogit, quam nullus locus ac tempus aliqua continentia claudit 39, 23-25; 40,10-15 potentia summae substantiae cuncta a se facta sub se continendo concludit 39,26-40,2 quidquid metis loci ac temporis clauditur, non potest totum a diversis locis vel temporibus simul contineri 40,6-10 res factae praesentes sunt locis et temporibus, in quibus esse dicuntur, et continentur ab ipsis; summa essentia vero praesens est, sed non continetur 40,29-33; 41,2-7 summa natura non est in omnibus quae sunt velut quae contineatur, sed quae penetrando cuncta contineat 41,21-23 solemus verba localia attribuere rebus, quae non circumscriptione locali continentur 41, 26-42,2 locutio summi spiritus non continetur inter creata 47,14-16 continentia a continente dicitur V 187,10 continens activum est 11s.

contrarium: multis modis eadem res suscipit diversis considerationibus contraria V 187,2s. secundum quod agens vel patiens eidem subiacent iudicio vel contrariis, ipsa quoque actio ex utraque parte similiter iudicabitur aut contrarie 18-20

contumelia: quam contumeliam homo fecerit deo, cum se permiserit vinci a diabolo Cu 90,4-25

conubia Graecorum: vide → Graeci

Conus (Atrebatensis?): ei Anselmus scribit de tribus modis superbiae, de quibus ei olim locutus erat E 285,3-33 (vide → superbia)

convenientia: unum fit ex pluribus convenientia generis et differentiae unius vel plurium, ut corpus et homo G 166, 2-4 convenientiae, quas infidelibus obtendimus, cur deus se sic humiliaverit, non sunt nisi quaedam picturae rei gestae Cu 51,16ss.; cf. 104,16-28 primum necessitas, quae probet deum sic humiliari debere, monstranda est, deinde istae convenientiae quasi picturae corporis sunt exponendae 52, 3-6

convenire: deus sic facit voluntatem beatitudinis et voluntatem iustitiae in angelo convenire, ut et beatus esse velit et iuste velit Ca 258,18-22 corpus et anima rationalis in unum hominem conveniunt Cu 102,20 necesse est verbum deum et hominem convenire in unam personam 105,3-106,8 in catholicorum patrum scriptis aliquando invenimus deum et hominem convenire in unam substantiam E 204,4-8 gratia et liberum arbitrium non discordant, sed conveniunt ad iustificandum hominem C 270,7-9

beatitudo nulli convenit, nisi in quo ita pura est iustitia, ut nulla in eo sit iniustitia Cu 93,7-9 magis convenit incarnari filio quam aliis personis, quia convenientius sonat filium supplicare patri quam aliam personam Cu 105,20 ad 22 et quia convenientius attribuitur culpae vindicta aut indulgentia, cui specialius fit iniuria 22-26 cur deum hominem valde conveniat hominum

similitudinem et conversationem absque peccato habere 111,26s.

conversari (in monasterio): E 37,87s.; 101,12; et passim conversari cum saecularibus 405,3ss.

conversatio: cur deum-hominem valde conveniat hominum similitudinem et conversationem absque peccato habere Cu 111,26s. dominus angelorum humiliatus est ad conversationem hominum, ut homines exaltaret ad conversationem angelorum O 2,38-40

conversatio (monachica): conversatio E 36,22; et passim conversatio bona 96,20 familiarissima et longa 160,34 monachica 161,29 pacifica et benigna 119,12s. religiosa 230,5 sancta Cu 100,9s.; O 15,12s.; E 106,13; 162,4; 169,63s. claustralis conversatio monachici propositi est via paradisi, immo quidam paradisi huius vitae E 418, 13-15

conversatio saecularis: E 106,14

conversio: diaboli et hominis Ca 245, 9-18; vide → angelus malus; → homo quid significet: »convertimini ad me«; et: »converte nos, deus« C 272, 17-25 conversio non est differenda E 95,6-11 deus non tantum respicit modum et occasionem conversionis, quantum ut servetur gratia 335,10-15 conversio ad malum: vide → angelus malus

conversio monachica: E 36,21; 113,20

conversus: in conversos ad probos mores benignitas necessaria est E 67, 8-12

conversus (monachus): vide → monachus conversus

copulare: Graeci detestantur nostra conubia, ubi cognati cognatis de alia cognatione copulantur A 231,9-232,5 Anselmus Gunnildam, monialem apostatam, monet, ne permittat se viro mortali copulari E 169,87s.

cor: ad summum bonum omni homini est toto corde nitendum M 83,5-8 cor fide mundatum supponitur rationi fidei I¹ 284,9-17; I 8,7-15; Cu 39,4-6 cor rationale Cu 99,8 iusti dicuntur aliquando »recti corde«, id est voluntate, aliquando »recti«, sine adiectione »cordis« V 196,20-24 »omnes, qui recti sunt corde«, id est, voluntate C 265,4 s.; 11 s. corde credimus et intelligimus, sicut corde volumus 5 s. non iudicat spiritus sanctus illum rectum habere cor, qui recte credit vel intelligit, et non recte vult 6 s. corda humana sine doctrina, sine studio sponte quasi germinant cogitationes et voluntates nihil utiles saluti, illas vero, sine quibus ad salutem animae non proficimus, nequaquam sine sui generis semine et laboriosa cultura concipiunt aut germinant 270,18-21 deus sine doctrina humana mirabiliter fecit corda prophetarum et apostolorum 271,21 s.

custodia cordis commendatur E 2,31 ad 33; 51,18 s. quantum distet delectatio carnalis a delectatione castitatis et cordis munditia 168,17-19 ad munditiam cordis nullus nisi per magnam cordis custodiam perducitur 185,27-30 ad custodiam cordis pertinet — post gratiam dei —, ut cor semper et ubique aut lectione aut oratione aut alia utili cogitatione sive intentione sit occupatum 30-33 magis exercitio corporis deus diligit cor plenum dilectione, humilitate et desiderio videndi deum 446,15-17 sic ratio docet, et cor non dolet O 10,41 s. cordis munditia 13,7 perversum cor meum ad deploranda perpetrata peccata lapideum est et aridum, ad resistendum vero instantibus molle et luteum 15,20 s. secretum cordis mei 19,30

Cornelius, monachus Cantuariensis: An-

selmus Ernulfo priori mandat, ut pater Cornelii suscipiatur E 331,63-66 Anselmus Muriardacho, regi Hiberniae, significavit Cornelium, quem ad se mitti vellet, patrem suum morbo decumbentem destituere non posse 435, 45-48

corporeum; corpus: innumerabilium bonorum tam multam diversitatem sensibus corporeis experimur M 14,5-7; 24, 30-25,4; 29,21 s.; 23-26; 49,17-20 est unum magnum per seipsum; non magnum spatio, ut corpus aliquod 15,17-19 quattuor elementa sunt materia informis omnium corporum suis formis discretorum 21,2-5 si mundanae molis materiae est aliqua materia, illa verius est corporea universitatis materia 6 s. res loquimur eas corporum imaginatione in nostra mente dicendo 24,30-25,7; 52,15-20 faber non potest mente aliquid corporeum imaginando concipere, nisi id quod iam didicit 26,9-11; cf. 72,14-18 »ipsum« et »non ipsum« intelligitur corpus, non corpus 28,28-30 summa substantia non est corpus 29,21 s. mens rationalis nullo corporeo sensu percipitur 23-26 homo non uno modo vel consideratione dicitur et corpus et rationalis et homo 31,27-29 spiritus dignior est quam corpus M 45,15-18; P 104,24 s.

quomodo deus sit sensibilis, cum non sit corpus P 104,20-105,6 sola corpora sunt sensibilia, quoniam sensus circa corpus et in corpore sunt 104,23 s. corpus omnino circumscriptum est, quia, cum alicubi totum est, non potest simul esse alibi 110,20 s. fruentibus summo bono erunt bona corporis et animae, qualia »nec oculus vidit...« 118,13 s. beatis erit libertas corporis 21 quemadmodum homo, si non peccasset, cum eodem quod gerebat

corpore in incorruptibilitatem transmutandus erat, ita oportet, ut, cum restaurabitur, cum suo, in quo vivit in hac vita, corpore restauretur Cu 98,18–20 sicut homo, si perseverasset in iustitia, totus, id est anima et corpore, aeternae beatus esset, ita, si perseverat in iniustitia, totus similiter miser erit 23–25 corpus et anima rationalis in unum hominem conveniunt 102,20

in Adam et Eva tota natura humana, id est corpore et anima, corrupta est Co 141,8–16 corpus corruptum est, quia tale post peccatum fuit, qualia sunt brutorum animalium, corruptioni et carnalibus appetitibus subiacentia 12s. anima gravata corpore nequit iustitiam intelligere et servare 149,26s.; cf. 158,24s.

habemus in corpore membra et quinque sensus, singula ad suos usus apta, quibus quasi instrumentis utimur C 278, 29–279,2 corporis exercitium bonum est, sed magis diligit deus cor plenum dilectione etc. E 446,15–17 medulla corporis mei exsiccantur O 7,162 deliciae corporis 13,43

corpus Christi: cum clavi ferrei impressi sunt in corpus domini, fragilis caro penetrari debuit et penetrata dolere V 187,33–35 *Christi corpus in ara crucis nudatum, in sepulcro linteis est involutum* W 236,14s. *Ioseph et Nicodemus corpus Christi involverunt* 237, 5–7

corpus et sanguis Christi (eucharistica): Christus corpus suum de pane fecit A 224,1; 10 de azimo pane 225,11–15 manducamus corpus Christi 2 qui manducant corpus Christi, mundi esse debent ab omni fermento malitiae et nequitiae 2s. *mysterium dominici corporis diversimode ecclesiae tractant* W 234,3s. *panis ille vere Christi corpus*

est, et ut Christi corporis immolationem immolari oportet 236,14s. diversae consuetudines in benedicendo corpore et sanguine domini non sunt reprehendendae, si servatur rei veritas S 240, 17–29

corpus et sanguinem Christi ad emundationem et defensionem a peccatis accipio O 3,6–8 et ut per ea iustificer 11s. ut non sint mihi ad peccatorum augmentum, sed ad indulgentiam et tuitionem 13s. ut per eorum virtutem merear complantari similitudini mortis et resurrectionis Christi 16s. per veteris hominis mortificationem et novitatem vitae 17s. ut dignus sim, per corpus et sanguinem Christi eius corpori, quod est ecclesia, incorporari 18 et sim membrum et ipse caput meum, et maneam in eo et ipse in me 18s. ut in resurrectione reformat corpus humilitatis meae configuratum corpori claritatis eius 20s. homo, cum redemptoris sui carnem et sanguinem os ipsius accipit, recordari debet, quomodo redemptus sit Me 3,132–134 vide → *viaticum*

»Oratio ad accipiendum corpus domini et sanguinem«: O 3 summa: adoratio sancti corporis et sanguinis domini 3–8 accipiens confitetur se non esse dignum ea accipiendi, sed confidit clementiae redemptoris 9–14 cetera vide supra

corpus Christi (mysticum): *unitas corporis Christi* W 234,6–12 *a Christo dissentit, qui in diversitatem tendit* 6s. *unus panis, unum corpus, multi sumus in Christo* 10–12 corpus Christi est ecclesia O 3,18 Christus est caput, nos membra 18s. in corpore Christi invicem sumus alter alterius membra E 345,11 qui non permittit, ut alia membra et totum corpus se utantur ut

suo membro, non est membrum Christi 12-19 non nisi continuo recordando, quomodo redempta sit, anima Christiana manebit in Christo et Christus in ea Me 3,135s.

correctio: qui differt in futuram et forsitan non futuram aetatem vitam suam corrigere, certum bonum dimittit pro dubio E 101,58s. nihil est contemnendum quod corrigi possit 427,15s. etiam quod mala non corriguntur, a deo exigitur 16s. quanto quis potentior, tanto districtius a deo correctio exigitur 17-19

corruptibilitas: non pertinet ad sinceritatem humanae naturae corruptibilitas aut incorruptibilitas, quoniam neutra facit aut destruit hominem; sed altera valet ad eius miseriam, altera ad eius beatitudinem Cu 109,13-15

corruptio: summum bonum corrumpi non potest M 21,20-27 cum res corrumpuntur, semper in summo spiritu sunt, non quod sunt in seipsis, sed quod est idem ipse 53,22-24 corruptio et mala, quae post baptismum manent, non sunt per se peccata C 275,2-8 dolores corruptionis O 13,125

corruptor (diabolus): odiosus corruptor Me 2,40

creare; creator: ea quae facta sunt a creatrice substantia, non inconvenienter dici possunt facta ex nihilo M 23,26-33 illa rerum forma, quae in creatoris ratione res creandas praecedebat, est rerum quaedam in ipsa ratione locutio 24,24s. quomodo differant ab invicem illae in creatrice substantia et in fabre suorum operum faciendorum intimae locutiones 26,16-20 nihil factum est nisi per creatricem praesentem essentiam 27,13-15 nil creatum potest exire creantis immensitatem 20-24 in nominibus vel verbis, quae aptamus

rebus factis, non facile repetitur, quod de creatrice universorum substantia digne dicatur 28,5-7 simplex natura creatrix est sine principio et fine 32,7-33,23 est in omni loco et tempore 35,7-36,3 creatrix essentia non recipit praeteritum vel futurum 38,9s. solus creator spiritus est, et omnia creata non sunt 46,29-31 nil subsistit praeter creantem spiritum et eius creaturam 47,12-14 per verbum creator dicit omnia quae fecit 51,21-52,1 quaeritur, quomodo creans et creata essentia dici possint uno verbo 53,15-17 creatura non est creanti essentiae coaeterna 16s. omnis creata substantia tanto verius est in intelligentia creatoris quam in seipsa, quanto verius existit creatrix quam creata essentia 55,4-6 summa essentia est una, quae sola creatrix est 17s. non sunt plures creatrices essentiae 55,22s.; 56,9s.; 21 sicut summus spiritus est creator rerum, sic est verbum eius; nec tamen sunt duo, sed unus creator 55,23-25; 56,7-10; 21s. verbum summi spiritus sic est ex eo, quemadmodum creator de creatore 57,5-8 sicut singulus pater et singulus filius est increatus et creator, ita et amor singulus est increatus et creator; et tamen omnes tres simul sunt unus increatus et unus creator 68,17-19 patrem nullus creat 20

excellentior creata essentia plus docet, quid de creante mens debeat aestimare 77,11-13 nihil aliud est inditum alicui creaturae, quod sic praeferat imaginem creatoris, quam quia potest reminisci et intelligere et amare summum bonum 78,7-11 rationalis creatura debet creanti se hoc ipsum quod est 16s. inconvenientis est summo bono summeque sapienti et omnipotenti creatori, ut,

quod fecit esse ad se amandum, id faciat non esse etc. 79,20-26 et ut semper miser vivat 80,2-4 nulla anima a summo iusto summeque bono creatore rerum eo bono, ad quod facta est, iniuste privatur 83,5s. bonus creator ab omni alia natura diligendus et venerandus est 87,7-10 deus cuncta iubendo creavit Cu 54,2 deus pro Eva peccante aliam mulierem creare potuisset Co 150,27-151,2 vide etiam → facere; → factor

creatum; creatura: vide → creator quae de deo et eius creaturis necessarie credimus, potest aliquis sibi saltem sola ratione persuadere M 13,8-11 quae per summam substantiam creata sunt, non sunt aliquid, quod non sunt per illam 26,20-23 summa natura absque suae creaturae consortio est quidquid est 44,15-17 spiritus locutio non potest inter creata contineri, quia quidquid creatum subsistit, per illam factum est, creatura vero per se fieri non potuit 47,14-16 summi spiritus locutio creatura esse non potest 18s. verbum summae veritatis nullum augmentum vel detrimentum sentit secundum hoc, quod magis vel minus creaturis sit simile 49,7-9 omne creatum tanto magis est, quanto similis est illi, quod summe est 9-11 non verbum summi spiritus secundum rerum creaturarum similitudinem magis vel minus est verum, sed omnis natura creata eo altiori gradu essentiae consistit, quo magis illi propinquat 50,10-13 si numquam creatura esset, nullum eius esset verbum 20s.

si mens humana nullam summae sapientiae aut suam memoriam habere posset, non se ab irrationalibus creaturis et illam ab omni creatura discernere 51,9-12 verbum, quo summa sa-

piencia creaturam dicit, non similiter est verbum creaturae; ipsam creaturam non dicit verbo creaturae 53,4-12 omnia quae facta sunt, in seipsis sunt essentia mutabilis, secundum immutabilem rationem creata 25s. creatae substantiae multo aliter sunt in seipsis, quam in nostra scientia 54,18s. quidquid summus spiritus est ad creaturam, hoc et verbum eius est 55,21-23; 56,4-7; 13-16; 21s. si nulla creatura esset, nihilominus summus spiritus pater et filius seipsos et invicem diligerent 66,5-7 quidquid inter creata summae naturae est similis, id est natura praestantius 77,9-11

sola est mens rationalis inter omnes creaturas, quae ad summae essentiae investigationem assurgere valet 77,17-20 rationalis creatura debet studere imaginem summae sapientiae exprimere 78,14-16 ad hoc facta est, ut summam essentiam amet super omnia 79,1-9 humana anima est rationalis creatura 12 rationalis creatura eminet in omnibus creaturis 80,18-21 anima ad amandum summum bonum creata est 82,8

quidquid est aliud praeter deum, potest cogitari non esse P 103,6s. non sic vere est et idcirco minus habet esse 8s. non est proprie et absolute 116,15-20 in rebus creatis pulchritudo, odor etc. sunt suo sensibili modo 113,8-14

rectitudo voluntatis rationali creaturae ad eam servandam data est V 173,12s. nulla creatura habet aliquid a se Ca 233,8 seipsam a se non habet 8s. creaturae a deo in esse servantur 234,19-21

nihil minus tolerandum est in rerum ordine, quam ut creatura creatori debitum honorem auferat et non solvat

quod aufert Cu 71,7-26 creatura dicitur honorare deum, quando ordinem sibi praeceptum servat 72,31-73,6 non quod ei aliquid conferat, sed quia ei se subicit et ordinem universitatis servat 73,3-6 cum vero non vult quod debet, deum inhonorat 6-9 si tota creatura simul facta est, non potest intelligi, quomodo angeli in integro numero electorum sint 76,27-77,2 creatura iustitiam a se habere nequit 108,3s. natura propagandi a deo creata est Co 151,8-11; 152,1 ea quae nec natura creata nec voluntas creaturae, sed solus deus facit, semper miranda sunt 154,6s. creatura rectitudinem voluntatis a se habere non potest C 266,13 neque creatura valet eam habere ab alia creatura 13s. sicut creatura nequit creaturam salvare, ita non potest illi dare, per quod debeat salvari 14s. nulla creatura rectitudinem voluntatis habet nisi per dei gratiam 15-17 creata aeterna: vide → aeternitas (creaturae)

credere: nihil credi debet certius, quam hominis animam sic esse factam, ut contemnendo summam essentiam, aeternam patiatur miseriam M 81, 19-82,1 anima humana amare aut sperare non potest quod non credit 83,16 expedit animae humanae summam essentiam credere, ut credendo tendat in illam 16-20 credere in summam essentiam est per fidem tendere in illam 83,21-28; 84,11-13 congruentius dicitur credendum esse in summam essentiam quam ad illam 83, 25-84,2 credendum est pariter in patrem et filium et eorum spiritum 84, 6-13 sicut in summam essentiam tendere, nisi qui credat illam, nullus potest, ita illam credere, nisi tendat in illam, nulli prodest 11-13 quantacum-

que certitudine credatur, inutilis est fides, nisi dilectione valeat et vivat 16s. dici potest viva fides credere in id, quod credi debet; mortua vero fides credere tantum id, quod credi debet 85,7-9 expedit omni homini, ut credat in quandam ineffabilem trinam unitatem et unam trinitatem 12s.

qui non crediderit, non experietur I¹ 284,27; I 9,6 credere oportet aliquid in natura divina esse, quod in aliis rebus esse nequit I 31,4-9 debemus corde credere non solum quae in sacra scriptura leguntur, sed etiam ea, quae apertissime ex his rationabili necessitate sequuntur Pr 209,12-16; 210,32-211,1 Graeci nobiscum credere debent spiritum sanctum esse patris et filii spiritum 211,1s. si falsum est spiritum sanctum procedere de filio, fides Christiana destruitur 215,5-9; 15s. et ipsa divina auctoritas nos in errorem ducit, cum illa, ex quibus hoc sequitur, doceat 19-22

corde credimus et intelligimus, sicut corde volumus C 265,5s. spiritus sanctus non indicat illum habere rectum cor, qui recte credit vel intelligit, et non recte vult 6s. quia non utitur rectitudine fidei et intellectus ad recte volendum 7-9 velle credere quod est credendum, est recte velle 270,28s. nemo hoc potest, si nescit quod credendum sit 29s. addita rectitudine volendi conceptioni mentis per gratiam fit fides, quia credit quod audit 271,8s. credere et intelligere: vide → fides et intellectus

crimen: propter crimen grave parentum etiam filii deiciuntur et in servitutem rediguntur Co 171,10-15 criminibus irretitus O 15,55

criniti: ab Anselmo olim excommunicati, nunc a nemine reprehenduntur E 365, 14-23

cruciatu: aeterni cruciatu timor O 16,21
 crux: sancta crux O 4,3 crux amabilis 8
 gloriosa 10 admirabilis 21 lignum
 pretiosum 9 signum venerandum 10
 per crucem nobis ad memoriam redu-
 citur illa crux, per quam Christus nos
 per mortem suam a morte aeterna ad
 vitam aeternam resuscitavit 3-6 in
 cruce est salus, vita et resurrectio
 nostra 8s.; 36 per eam salvati et libe-
 rati sumus 9 per eam deo signati
 sumus 10 haec crux in omni cruce
 adoratur, in ea gloriari oportet 6-11
 non est suscipienda secundum crude-
 lium insipientissimam impietatem, qui
 Christo eam paraverunt, sed secundum
 eius, qui eam sponte suscepit, sapien-
 tissimam pietatem 12-14 illi insipien-
 ter et crudeliter eam elegerunt, ut per
 eam scelus impietatis suae perpetra-
 rent, iustum morti traderent, vitam
 interficerent, salvatorem damnarent,
 vivificantem mortificarent 14-23
 Christus per eam sapienter et miseri-
 corditer elegit, ut opus pietatis suae
 consummaret, peccatores a morte eru-
 eret, damnatos salvaret, mortuos vivi-
 ficaret 14-23 per crucem infernus
 spoliatur et omnibus per eam redemp-
 tis obtutur 25s. daemones terrentur
 26s. mundus renovatur 27s. huma-
 na natura peccatrix est iustificata 28s.
 civitas beata in caelis restauratur et
 perficitur 29s. filius dei pro nobis
 oboediens factus est et exaltatus 30s.
 restauravit regnum suum 32s. in
 cruce et per eam est totum et omne
 bonum 37 per eam haereditas mihi
 data est regni caelorum 44s. exspecto
 me in aeternum esse 46s. ad bona
 futura perveniam 47-49

sine redemptione salvatrice crucis
 melius esset non conceptum esse 37-41
 aeternae me possideret infernalis luctus

et miseria 42s. horrerem vel ad mo-
 mentum esse 45s. oratur, ut per cru-
 cem deleantur peccata, anima in novam
 vitam resuscitetur et ad ea bona perveni-
 atur, ad quae homo est creatus 50-56

quia redemptio facta est in cruce,
 noster Christus nos per crucem redemit
 Me 3,125s. cornua in manibus Chri-
 sti, quia brachiis crucis confixae sunt
 manus eius 18s. homo in cruce pen-
 dens suspendit mortem aeternam genus
 humanum prementem 23s. homo li-
 gno confixus diffigit mundum perpetuae
 morti affixum 24s. homo in patibulo
 extensus omnia trahit ad seipsum 26s.
 dominus in quodam ligno extensus et
 ferreis clavis confixus, pendeat velut
 latro ad ludibrium impiorum O 16,39s.
nudus in ara crucis erat W 236,12s.
crucis mysterium 20

de modo diverso, quo in sacrificando
 corpore et sanguine cruces super oblata
 fiunt *W 235,4-16; S 240,17-241,7* Sa-
 muel, episcopus Dublinensis, ab Anselmo
 vituperatur, quod crucem ante se
 in via portare faciat *E 277,5s.; 278,18-22*
 quod non pertineret nisi ad archiepisco-
 pum pallio confirmatum 278,19s.

»Oratio ad sanctam crucem: O 4;
 vide supra

cuculla: professio monachica fit per cu-
 cullae spontaneam acceptionem *E 113,*
 37s. Ernulfus, abbas Troarnensis,
 Anselmo mandaverat, ut sibi unam
 cucullam benedictam mitteret; Ansel-
 mus benedixit suam, qua aliquamdiu
 usus est, et eam abbati cum absolutione
 transmittit 425,36-38

culpa; culpabile: anima, quae summi boni
 amorem contemnit, post tantam cul-
 pam pro poena non debet recipere esse,
 quod erat ante omnem culpam *M 81,*
 10-13 nam antequam esset, nec cul-
 pam habere nec poenam sentire poterat

14 si anima contemnens id ad quod facta est, sic moritur, ut nihil sentiat aut ut omnino nihil sit: similiter se habebit et in maxima culpa et sine omni culpa 15-19

culpa est non habere quod homo habere debet, et habere quod debet non habere Cu 92,25s. culpa est non habere potestatem, quam homo debet habere, et habere impotentiam, quam debet non habere 31s. impotentia, quae descendit ex culpa, non excusat impotentem culpa manente C 273,12s. in infantibus naturam humanam non excusat impotentia habendi iustitiam, quoniam propter culpam in hanc impotentiam corrui 13-17 quod a prima conditionis humanae dignitate minora et corrupta est, illi ad culpam imputatur 23-25 ea re sua culpa deum exhonoraui 273,26-274,2 dominus solum motum irae culpam non levem esse monstrat 274,7-11 qui propter culpam suam verbum dei nequeunt suscipere, recte arguendi sunt 17s. eis, quibus gratia fidei Christianae datur, in baptismo omnis culpa impotentiae et totius corruptionis ignoscitur 19-22 de nulla culpa, quae ante baptismum in illis erat, post baptismum arguuntur 22s. exemplum servi, cuius plagae remanent, etiam postquam satisfecit pro culpa 277,11-278,10

in rebus, in quibus de culpa quaestio esse potest, tutius est timere quam confidere E 247,7s. deus multitudinem propter culpam paucorum flagellat 252,19-25 ea quae sine mala intentione possunt intelligi et solius levitatis culpa imputari, in pravam suspicionem non sunt interpretanda 313,7-11 culpa pro sola violentia ordinis acriter puniri potest, sed prava suspicio, si probari nequit, avertenda est 14-16 cul-

pabilis securitas 65,54 (vide → securitas)

cultor: catholicae et apostolicae fidei cultoribus scripta est »Epistolae de incarnatione verbi« prior recensio I¹ 281,3-6 cunctum: unum est, per quod sunt cuncta, quae sunt M 16,15-19 cuncta quae sunt, sunt per summam naturam et ex summa natura id, quod sunt 17,27-32; 18,7-9; 14-17; 21,14-17 praeter summam essentiam cuncta quae sunt, ab eadem ex nihilo facta sunt 23,22-24; 27,5-7; 39,26-40,2 summa natura penetrando cuncta continet 41,21-23

»Cur deus homo«, opus Anselmi: Cu Urbano papae dedicatum 39,1-41,5 quidam, antequam opus perfectum et exquisitum esset, primas eius partes auctore inscio transcripserunt 42,2s. quare Anselmus id festinanti et brevius, quam vellet, consummare coactus est 3-6 id in magna cordis tribulatione in Anglia rogatus incepit et in Capuana provincia peregrinus perfecit 6-8 secundum materiam id »Cur deus homo« nominavit, et in duos libellos distinxit 8s. quid auctor in libro primo, quid in secundo intendat 9-13; vide → infra auctor postulat ab iis, qui opus transcribere vellent, ut praefatiunculam ei praefigant 43,4-7 quomodo opus exortum sit 47,5-48,11 multi eius editionem rogant, ut eorum quae credunt, intellectu et contemplatione delectentur 47,8s. et ut sint parati semper ad satisfactionem omni poscenti se rationem 10s. opus faciendum non est doctis, sed Bosoni et cum eo id petentibus 49,25s. cur in duos libellos dividatur 96,19s. summa quaestionis in opere 126,25-127,8 in eo (praeter alia) tractatur ratio, quomodo deus hominem de massa peccatrice sine peccato assumpserit Co 139,4-8; 159,

22-25; 161,5 eam sufficientem esse auctor credit 139,12-15 opus citatur pro hoc, quod deus sibi honorem, quem peccatores sponte reddere noluerunt, ab invitis exigit 147,14-16 in eo de pondere et satisfactione peccati originalis expositum est 162,9s.; 19 et cur non sine morte Christi et quomodo per illam sit salus hominum 166,4-6

methodus in opere secuta: in libro primo argumentatur »remoto Christo, quasi numquam aliquid fuerit de illo« Cu 42,12 ibi probatur sine illo hominem salvari impossibile esse 12s. in secundo similiter tractatur, quasi nihil sciatur de Christo 13s. ibi monstratur ex necessitate omnia, quae de eo credimus, fieri oportere 43,2s. quomodo accipienda sint quae dicenda sunt 50, 7-10; 82,5-8 Boso in opere accipit personam eorum, qui nihil credere volunt, nisi praemonstrata ratione 67, 1s. pactum inter Anselmum et Bosonem de suppositionibus disputationis 1-20 de incarnatione tantum dei et de iis, quae de illo assumpto homine credimus, quaestio est 9-11 ponitur dei incarnationem et quae de illo homine dicimus, numquam fuisse 67,12s.; 88, 4-6 non agitur de auferenda dubitatione fidei, sed de ostendenda certitudine rationis 96,6s. aliquantulum sermo est de illo, non quasi qui numquam fuerit, sed sicut de eo, cuius facta novimus 106,19-21 Anselmus credit se in opere suo aliquantulum quaestioni Bosonis satisfecisse 131,13 confitetur meliorem se plenius hoc facere posse 13s. et maiores et plures rationes huius rei esse quam ingenium mortale comprehendere valeat 14s. in hoc opere per unius quaestionis solutionem quidquid in Novo et Veteri testamento continetur, probatum est

133,4-11 sola ratione probatur necessitas incarnationis 133,5-8 pauca ex sacra scriptura tanguntur 6-8 auctor non renuit correctionem, si rationabiliter fit 12s. si hoc opus testimonio veritatis roboratur, auctor id non sibi, sed deo tribuit 13-15

librum »Cur deus homo« Edmerus ecclesiae Beccensi transcribit E 209, 17-20 Anselmus rogat monachos Beccenses, ut libros »Cur deus homo« et »De conceptu virginali«, quos papae mittere vellet, scribi faciant 349,21-24 cf. etiam → »Sermo de incarnatione verbi«, de quo Malchus 207,11-14
cursus: sola dei voluntas dedit rerum naturis voluntates, ut secundum ordinem sibi traditum suum opus in rerum cursu persolverent Co 153,18-21 solius voluntatis dei opus est, cum multa fiunt, quae nec creatura nec eius voluntas per usitatum cursum suum operaretur 24-29 cursus rerum tres sunt: mirabilis, naturalis, voluntarius 154,4 ad 8 cursus mirabilis aliis aut eorum legi non subiacet, sed libere dominatur 9-11 usque ad virginem matrem in parentibus et voluntas seminavit et natura germinavit, ut ipsa virgo partim naturali, partim voluntario cursu ad suum esse ab Adam perduceretur, sicut omnes alii 164,5-8 cursus vitae discutiendus E 183,12-16

custodia cordis: vide → cor

Cyrillus, *episcopus Alexandrinus*: a Paschali papa eius dictum de modo dispensationis citatur E 223,60s.

D

daemon: plures sunt daemones, quam ea die, qua Christus est mortuus, viverent homines, de quibus restaurandus est numerus eorum Cu 119,1s. per sanctam

crucem daemones terrentur, comprimuntur, vincuntur, conculcantur O 4,26s. insidiis et oppressionibus daemonum tenebris obvolutus, mundus subiacebat, sed sole de Maria orto illuminatus, eorum et laqueos devitat et vires conculcat 7,61-63 per Mariam daemones conculcantur 82s. lupi et leones, qui aggrediuntur animam, non sunt quadrupedes, sed daemones 9,53s. insidiator et perditor daemon Me 2,35 daemones coardentes, frementes ardore, frendentes furore sic crudeles sunt eis, qui volutantur inter eos 79s. inimici mei daemones vehementer insistebant, ut me aliis (ac originali) peccatis damnabiliorem facerent 3,177s. qui ecclesiam, sponsam Christi, deprimunt, cum daemonibus deprimuntur E 243,36s. vide etiam → angelus malus; → diabolus

damnatio; **damnat**us: apostolus dicit nihil damnationis esse iis, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant Co 144,8s. si appetitus sentientem sine consensu iniustum facerent, sequeretur damnatio 10s. peccatum sequitur damnatio 161,21s. in hoc similis est personalis et originalis peccati damnatio, quia nullus admittitur ad regnum dei 165,29-31 primi parentes et filii eorum iuste pro culpa sua de beatitudine in miseriam damnati sunt 171,15s. omnis homo aut salvatur aut damnatur 19 omnis qui damnatur, a regno caelorum excluditur 20s. necesse est omnem hominem in peccato originali natum, illo non dimisso, damnari 24-26 quomodo ex duabus affectionibus merita hominum, sive ad salutem sive ad damnationem, procedant C 284,22-285,5 meriti dolores damnatorum O 6,72 qui gratiam redemptionis contemnunt, iuste damnantur Me 3,127s. angeli damnati: vide

→ angelus (malus) damnatio infantum: vide → infantes vide etiam → deus (iustitia)

damnum: **damnum** inconsolabile (virginitas perdita) Me 2,26

Dania: illi, qui ab episcopis suis repelluntur, illuc pergunt et ad diversos ordines sacrantur E 447,13-16 Anselmus rogat Atserum, archiepiscopum Lundini Danorum, ut regnum illud ab his apostatis emundet: ibidem

Daniel: eius vaticinium a Benedicto quodam citatur E 227,8-11 eum post ieiunium angelus per Abacuc pavit 242,49s.

dare; **datio**: nulla res est per illud, cui dat esse M 16,10-12 in «De casu diaboli» quaeritur, cur deus non dederit diabolo perseverantiam, quam nisi deo dante habere potuit V 173,15-18 boni angeli perseverantiam habuerunt, quia deus illis dedit 18s. non dare non semper est causa non accipiendi, sed dare semper est causa accipiendi Ca 236,12s deus dicitur dare malam voluntatem non prohibendo eam, cum possit 265,8 ad 10 datio non est sine acceptione 12 dare dicitur et qui sponte concedit et qui non approbando permittit 12s. dicitur deus facere et dare, quod permittit fieri et rapi 276,9-11 dare dicitur aliquid, qui non aufert, quando potest Cu 107,29s.

se ipsum dare ad oboediendum deo non sufficit deo-homini ad satisfactionem, quia huius rei est debitor 110,25 ad 31 datio, quae ad hoc requiritur, consistit in eo, quod dat vitam suam in honorem dei, quod non debet dare 111,1-5 haec datio rationabiliter convenit 111,6 ad 112,4 vide → processio spiritus sancti

David: eius Psalmi citantur E 216,43; 249,17 antecessor regis Baldewini,

regis Hierosolymorum 413,20 quidam reges, sicut David, populum cum rigore iustitiae et pietatis mansuetudine, secundum quod res exegit, rexerunt 413, 19-22

David, Sanctus, episcopatus: vide → Wilfridus

debere; debitor; debitum: omne compositum debet quod est iis, ex quibus componitur M 31,15s. rationalis creatura debet creanti se hoc ipsum quod est 78,16-19

quomodo aliqua res debeat esse et non esse V 186,7-188,18 debet esse quod deus facit aut permittit 186,12-23 malum debet esse, quia sapienter a deo permittitur; et non debet esse quantum ad illum, cuius iniqua voluntate concipitur 186,24-187,32 Iesus non debuit mortem pati, quia solus innocens erat; et debuit eam pati, quia ipse voluit eam sufferre 186,31-187,2 secundum rerum naturam, cum clavi ferrei impressi sunt in corpus domini, debuit caro fragilis penetrari et acuto ferro penetrata dolere 187,33-188,1 si vere debeo, debitor sum reddere quod debeo 188,10s. debere et non debere aliquando dicitur improprie, ut cum dico, quia debeo amari a te 9-18 iustitiae laus, iniustitiae debetur vituperatio 192,27s.

debere dicitur aliquando sine aliquo debito, quia alia res debet Cu 128,27 ad 129,5 quando deus concedit creaturae aliquid licite facere et non facere: quod eligit, dicitur facere debere 128,13 ad 26

caecus dicitur ille, qui, cum visum debet habere, non habet M 85,2s.; Co 146,3-5 peccatum est absentia debitae iustitiae Co 147,19s. iniustitia non est nisi absentia iustitiae, ubi debet esse Ca 259,16-262,6; Co 143,4-6 iniustitia

non est nisi in voluntate, ubi debet esse iustitia Co 143,16-21; C 258,10; 259, 21s. iniustus est homo, qui non reddit homini aut deo quod debet Cu 92,6s. quod angelus et homo debent deo, est, ut eorum voluntas subiecta sit eius voluntati 68,7-14; vide → reddere nihil minus tolerandum, quam ut creatura creatori debitum honorem auferat 71,7-26 deus honorem sibi debitum ab invitis exigit Co 147,14s. requiritur debitus affectus, ut a deo obtineatur remissio debiti Cu 132,5s. ex debito servare E 169,51

decolorare: creatura potestatem aut dignitatem nullatenus laedit aut decolorat Cu 73,9 sacri ordinis dignitas apud homines non decoloratur propter personam, cuius peccatum non cognoscunt E 65,48s. nihil quod aliquatenus honestatem decoloret, parvipendendum est 344,17s. omnia (post peccatum) decolorabantur ab usu idolis servientium O 7,69

decretum: illud chirographum decreti, de quo sanctus Paulus, non iuste pro iure diaboli in hominem allegatur Cu 58,1 ad 59,5 illud decretum non erat diaboli, sed dei 58,7-10 decreta apostolica voluntati hominis sunt praeferenda E 210,42s.

defectus: homines ad ipsum defectum currendo non timent defectum, sed ad deum proficiendo timent defectum E 117,44-48

defensio: monachus cavere debet, ne culpas suas celet aut defendat E 232,11-30 corpus et sanguinem Christi accipimus ad emundationem et defensionem a peccatis O 3,6-8 defensio fidei: vide → fides

definitio: nec plus nec minus debet continere definitio quam expediat V 191, 21s.; L 208,7s. definitio alicuius rei

omnibus individuis convenire debet L 208,5-7
 defuncti: oratur, ut dominus omnibus vivis et defunctis misericordiae suae remedia distribuat O 19,52s.
 deitas: pater et filius non differunt in unitate deitatis, nec spiritus sanctus procedit nisi de deitate Pr 202,10-11 spiritum sanctum procedere de deitate patris per deitatem filii refellitur 12-16
 delatores: parvis magna addentes, mendaces esse solent E 311,55
 delectatio: si multae et magnae delectationes sunt in rebus delectabilibus: qualis et quanta delectatio est in illo, qui fecit ipsa delectabilia? P 118,7-9 Christi conceptio munda est et absque peccato delectationis carnalis Cu 116,20 ad 21 quantum distent delectatio carnalis et spiritualis E 168,17-27 quanta sit in spirituali delectatione munditia, in carnali immunditia etc. 22-27 amicus delectationis est amicus huius saeculi 8,11s. putenti delectatione provocavi deum Me 2,52s.
 deliciae: esurio panem doloris et lacrimarum super copiam deliciarum O 16, 83s.
 delictum: baptizatis nullum delictum imputatur, nisi quod sua voluntate fecerint C 275,1s. delicta antea alliciendo, postea pungendo decipiunt O 10,56-68 peccator se accusat, quod in delictis suis seipsum deceperit 14,100-108 delicta trahunt secum odium amicorum dei 11,19-26 vulnera et ulcera delictorum 35s. delictorum funibus ligatus 15,55 enorme delictum Me 2,5
Dermeth dux, frater Murchertachi, regis Irlandiae: subscribit epistolae, in qua petunt Anselmum, ut ordinet Malchum, episcopum Waterferdiae E 201,4-30
 deserere: non velle tenere non est semper prius quam velle deserere Ca 239,21

ad 240,6 quomodo diabolus deseruerit perseverantiam et iustitiam: vide → angelus malus
 desiderare: summum bonum, quod se amari exigit, non minus se ab amante desiderari cogit, quia omnis eo quod amat frui appetit M 80,21-24 summa bonitas amanti et desideranti seipsam retribuet 24-29 omnis anima rationalis, si, quemadmodum debet, studet amando desiderare summam beatitudinem, aliquando illam ad fruendum percipiet 29-31
 desiderium: desiderium hominis videndi deum et veniendi ad eum P 99,15-100, 11 delectabile desiderium O 13,120 desiderium patriae caelestis 16,20 obicitur: si mala voluntas nihil est, hoc etiam de desiderio, quoniam voluntas est, dici potest; et sicut est bona et mala voluntas, ita est et bonum et malum desiderium Ca 244,27-245,3 deus saepe vitam hominum contra eorum desideria ordinat, ut eos probet E 312,6-9
 desinere: deus solus non desinit et non incipit esse P 110,17s.
 desperare; desperatio: anima humana non potest niti in deo, si desperet quo intendit pervenire M 83,11s. heu desperationis amaritudo! O 9,83
 determinatum: summa essentia est aut in omni loco et tempore, aut determinate in aliquo loco, aut in nullo M 35,11-13; 20s.; 38,21s. non est alicubi vel aliquando determinate 35,25-27; 36,2s.
 deus: aeternitas: deus aeternus est P 110, 2 est aeternitas 116,24 solus deus est incircumscriptus et aeternus 110,15; 111,3s. quia solus non desinit et non incipit esse 110,17s. deus ubique et semper est P 110,14; 111,11; I 22,2s. deus est aeterna beatitudo et beata aeternitas P 111,10s. deus aut eius aeternitas, quae deus est, non habet

partes 115,1s. nusquam et numquam est pars dei aut aeternitatis eius, sed eius aeternitas tota est semper 2-4 deus per aeternitatem suam fuit et est et erit 7s. deus est extra omne tempus 13 deus non est in loco aut tempore, sed omnia sunt in eo 14s. deus est ante et ultra omnia 115,18-116,3 deus non potest cogitari finem habere 115,23-24 dei aeternitas sibi tota praesens est 115,26-116,3 eius aeternitas continet saecula saeculorum 116,6-8 est »saeculum« propter indivisibilem unitatem, »saecula« propter interminabilem immensitatem 8s. deus non est aliud quam simplex aeternitas I 33,12 quoniam deus aeternitas est, non sunt plures dii 34,9 substantia divina aeternam et singularem servat unitatem 21 altissimus: O 14,8

beatitudo: deus est summa natura sola sibi in aeterna sua beatitudine sufficiens M 13,5s. deus est beatus P 104,15; 110,2 deus latet in luce et beatitudine sua 113,8s. deus est beatitudo 116,24 in deo beatitudo et iustitia non sunt diversa, sed unum bonum Ca 253,29s.

benignitas; bonitas: omnipotens bonitas dei M 13,7s. deus est bonus bonis et malis P 107,2; 110,8 dei bonitas incomprehensibilis est 107,4s. est fons, unde manat misericordiae fluvius 5s. deus etiam malis benignus est, quia summe bonus est 6-8 mirandum est, quod deus etiam reis suis bona tribuat 12-14 altitudo bonitatis dei 14; 17 in dei bonitate latet quod et qua ratione peccatoribus pius est 16-21 bonitas dei peccatoribus magno affectu amanda est 23 immensa bonitas dei excedit omnem intellectum 26s. bonitas non adversatur iustitiae; nulla est sine iustitia, immo concordat iustitiae

108,4s. iustum est deum sic esse bonum, ut nequeat intelligi melior 11-13 hoc non fieret, si esset bonus tantum retribuendo et non parcendo, et si faceret de non bonis tantum bonos, et non etiam de malis 13-15 iustum est, ut deus parcat malis, quia eius bonitati condecens est 108,27-109,1 iustum est deum sic esse bonum, ut et parcendo sit bonus 109,20 deus bonus est P 110,2; O 14,35 est ipsa bonitas P 110,7s.; 111,10

bonitas dei omnia facit et dimittit V 186,15-19; 187,27-31 angelus bonus et malus deo parem debent gratiam quantum ad bonitatem ipsius Ca 263,19 ad 21 sapiens benignitas dei in opere redemptionis Cu 51,3-5 deus ita benignus est, ut nihil benignius cogitari queat 70,7; 11 non est dicenda benignitas, quae aliquid deo indecens operatur 14 non pertinet ad dei benignitatem, peccantem, qui non solvit quod abstulit, impunitum dimittere 28-30 deus benignitate sua hominem creando sponte se, ut perficeret inceptum bonum, quasi obligavit 100,18-20; cf. 26-28 bonitas dei ostenditur ex hoc, quod Adae concedebat, ut, quod ipse iustitia et felicitate erat, propagaret Co 164,28 ad 165,3 dei bonitas non exhauritur O 10,69 benignus dominus 10,72; 14,29 benignitas dei erga creaturam suam Me 2,104s. deus ut bonum: vide → bonum

clementia: deus est plus clemens, quam possim cogitare O 14,29 immensitas clementiae dei 16,11

cognitio: quomodo deus sit sensibilis, cum non sit corpus P 104,20-105,6 deus non inconvenienter dicitur aliquo modo sentire, quidquid aliquo modo cognoscit 105,3s. eo modo summe sensibilis est, quo summe omnia cognoscit

5s. non quo animal corporeo sensu cognoscit 6 deus vere sensibilis est 110,1 uno intuitu videt, quaecumque facta sunt 112,8s.

cognoscibilitas: si quis perplura, quae de deo necessarie credimus, ignorat, ea ipsa ex magna parte ipse sibi saltem sola ratione persuadere potest M 13,5-11 »Monologion« et »Proslogion« ad hoc maxime facta sunt, ut quod fide tenemus de divina natura et eius personis, necessariis rationibus probari possit I 20,16-21 si mens humana deum invenire vult, a tumultuosis cogitationibus abstinere debet P 97,4-10 quaeritur, ubi et quomodo deus quaerendus et inveniendus sit, cum non videatur 98,1-15 deus habitat lucem inaccessibilem 3-15 homo non potest penetrare altitudinem dei 100,15s. homo potest intelligere aliquatenus veritatem dei 17s. quomodo deus videatur et non videatur a quaerentibus eum 111,8-112,11 anima vidit deum aliquatenus, sed non vidit eum, sicuti est 111,20s. quomodo intelligatur per lucem et veritatem 16-21 intellectus noster tenebratur in se, et reverberatur a fulgore dei 112,2-5 in deo plus splendoris est, quam a creatura valeat intelligi 9-11 deus latet in luce et beatitudine sua 113,8s. non potest angustus meus intellectus deum, qui est vita etc., simul uno intuitu videre 114,14-17 electi quantum deum cognituri sint 121,10-13 oro deum cognoscam eum et amem eum, ut gaudeam de deo 14 proficiat hic eius notitia, et ibi fiat plena 16 convenientia et inconvenientia in deo: in deo quamlibet parvum inconveniens sequitur impossibilitas I 26,4; Cu 67,2 ad 5; cf. 86,22s. deo non convenit, ut creatura, iusta facta, misera sit 61,32 ad 62,4 illud »quod deus vult, iustum

est« de illis tantum verum est, quae deum velle non est inconveniens 70,14 ad 27 inconvenientia in deo sunt impossibilia 74,1

deus creator: vide → creator

decencia et indecentia in deo: deum non decet aliquid inordinatum in regno suo dimittere, similiter agere cum peccante et non peccante Cu 69,15-21 nihil est rectum aut decens, nisi quod deus vult 70,8 non est dicenda benignitas, quae aliquid deo indecens operatur 14 non decet deum aliquid iniuste aut inordinate facere 28 deum non decet a bono incepto deficere 100,16s. decens erat, ut ea puritate, qua maior sub deo nequit intelligi, virgo illa niteret, cui deus pater unicum filium sic dare disponebat etc. Co 159,16-23 dignitas: deus ab hominibus venerandus est propter eius eminentem dignitatem M 86,21 nihil est tam pro sua dignitate venerandum, quam summe bonus et potens spiritus, qui dominatur omnibus 86,22-87,1 dei libertas, voluntas et benignitas eius dignitati repugnare non debent Cu 70,5 ad 13 nihil servat deus iustius quam suae dignitatis honorem 71,19 quem non integre servat, si eum sic auferri permittit, ut nec solvatur nec auferentem puniat 21-23 creatura potestatem aut dignitatem dei nullatenus laedit aut decolorat 73,9

dilectio: quanto nos mirabilius deus restituit, tanto maiorem dilectionem erga nos et pietatem monstravit Cu 50,31-51,3 necessitatem dilectionis dei hoc modo monstratae infideles negant 54,16-55,2 dei multimoda beneficia dilectionis eius erga me ab initio creationis meae O 12,22s.

essentia: credimus deum esse unam naturam, summam omnium quae sunt,

solam sibi in aeterna sua beatitudine sufficientem, omnibusque aliis hoc ipsum quod sunt aut quod aliquomodo bene sunt, per omnipotentem bonitatem suam dantem et facientem M 13,5 ad 8 non nihil est quod dicitur deus 86,17s. omnis, qui deum esse dicit, sive unum sive plures, non intelligit nisi aliquam substantiam, quam censet super omnem creaturam, quae deus non est 19-22

oratur, ut intelligatur quia deus hoc est, quod credimus P 101,3s. deum credimus esse aliquid, quo nihil maius cogitari possit 101,5; 104,11 deus est id, quod sic vere est, ut nec cogitari possit non esse 102,6-103,11; 104,2-4 est id, quo maius cogitari non potest 104,2 deus est summum omnium existens per seipsum 11-13 non est hoc quod minus est, quam cogitari possit 13s. deus est iustus, verax, beatus, et quidquid melius est esse quam non esse 15s. deus non est corpus 21 est summus spiritus, qui corpore melior est 24s. deus sic est vere sensibilis, omnipotens, misericors et impassibilis, quemadmodum vivens, sapiens, bonus, aeternus et quidquid melius est esse quam non esse 110,1-3 deus quidquid est, non per aliud est quam per seipsum 6 deus est vita qua vivit, et sapientia qua sapit, et bonitas qua bonis et malis bonus est; et ita de similibus 6-8 est quiddam summum omnium, quo nihil melius cogitari potest 111,9 deus est ipsa vita, lux, sapientia, bonitas, aeterna beatitudo et beata aeternitas 10s. est non solum quo maius cogitari non potest, sed quiddam maius, quam cogitari possit 112,14-17 in deo sunt pulchritudo, harmonia, odor, sapor, lenitas suo ineffabili modo 113,8-14 deus solus est

quod est 116,15-21 et qui est 116,22 ad 117,2 deus et vita est et lux et sapientia et beatitudo et aeternitas, et multa huiusmodi bona, et tamen non est nisi unum et summum bonum, ipse sibi omnino sufficiens, nullo indigens, quo omnia indigent, ut sint et ut bene sint 116,24-117,2

quod deus una et sola et individua et simplex sit natura et tres personae, sanctorum patrum inexpugnabilibus rationibus disputatum est I 20,13-16 deum summum bonum esse nemo negat 22,24 omnis gens orat deum, quem credit, ut sibi peccata dimittat Cu 86,2 improprie tantum deus dicitur habere principium sive causam Pr 205,30-206,18 essentia dei valde est aliena a creata essentia 214,12s.

existentia: Anselmus quaerit unum argumentum, quod nullo alio argumento indigeat ad astruendum, quia deus vere est P 93,5-7 quomodo id argumentum invenerit 10-19 oratur, ut intelligatur quia deus est, sicut credimus 101,3s. quomodo contra negantem probetur quod vere sit deus 101,3-102,3 et quod non possit cogitari non esse 102,6-103,11 *obiectiones cuiusdam contra hanc probationem PI 125,3-129, 25* responsio Anselmi ad has obiectiones PR 130,3-139,12 vide → esse

factor: vide → factor; facere

gratia dei: vide → gratia

harmonia: in deo est harmonia suo ineffabili modo P 113,6s. anima mea auscultat, et non audit harmoniam dei 10s.

honestas; honor: nihil minus tolerandum in rerum ordine, quam ut creatura creatori debitum honorem auferat et non solvat quod aufert Cu 71,7-26 nihil iustius quam honorem dei servat summa iustitia 15-19; 25 necesse est,

ut ablatus honor solvatur aut poena sequatur 24s. deus non integre servat dignitatis suae honorem, si sic eum sibi auferri permittit, ut nec solvatur nec auferentem puniat 21-23 cuiusmodi honor dei sit poena peccantis 72,3-22 deus honorem suum perdere impossibile est 8-12 (cf. Co 147,14s.) privando hominem beatitudine et omni bono deus honorem suum restituit, cum hoc monstret peccatorem et quae illius sunt, sibi subiecta esse 17-22 honori dei nequit aliquid, quantum ad illum pertinet, addi aut minui 29s. deus sibi ipsi est honor incorruptibilis et nullo modo mutabilis 30s. creatura dicitur honorare deum, quando ordinem sibi praeceptum servat 72,31-73,6 cum vero non vult quod debet, deum inhonorat, quantum ad illam pertinet 73,6-9 creatura honorat deum, non quod ei aliquid conferat, sed quia ei se subicit et ordinem universitatis servat 3-6 deum, quantum in ipso est, nullus honorare vel exhonorare potest; quantum in se est, aliquis hoc facere videtur, si voluntati dei se subicit aut subtrahit 74,4-6 cum dicimus deum aliquid facere quasi necessitate vitandi inhonestatem, potius intelligendum est quia hoc facit necessitate servandae honestatis 100,22-24; 122,25s. quae necessitas non est aliud quam immutabilitas honestatis eius, quam a se ipso et non ab alio habet 100,24s. eo quod humana natura corrupta est, minoravit, quantum in ipsa fuit, honorem et laudem dei et deum exhonoravit C 273,23-274,1

inaccessibilis: inaccessibleis est habitatio dei P 98,10s.

immensitas: dei aeternitas est »saecula« propter interminabilem immensitatem P 116,8s.

immortalitas: dicimus: necesse est deum esse immortalem, non quod aliqua vis cogat eum esse immortalem, sed quoniam nulla res potest facere, ut non sit immortalis C 247,8-11

immutabilitas: deus ipse sibi est honor incorruptibilis et nullo modo mutabilis Cu 72,30 deum paenitere boni incepti aut propositum suum non implere inconveniens est 95,27s. deus a suo incepto deficere non potest 99,12s. necessitas in deo non est aliud quam immutabilitas honestatis eius 100,21 ad 28; 122,25s. necesse est, ut bonitas dei propter immutabilitatem suam perficiat quod inceptit 100,26s. deus maxime laudandus est pro sua iustitia, quia eam non necessitate, sed aeterna immutabilitate habet 107,21-108,14 dei voluntas nulla cogitur necessitate, sed ipsa se spontanea sua servat immutabilitate, quando aliquid dicitur necessitate facere 121,13-15 quod deus immutabiliter vult, non potest non esse 16s. dei voluntas veritatem semper immutabilem, sicuti est, vult esse 123,7s. si deus proponit se aliquid immutabiliter facturum, non est in eo ulla necessitas faciendi, sed sola in eo operatur voluntas 8-11 deus constituit apud se immutabiliter, quod apud hominem, priusquam fiat, mutari potest C 253,21-24 propositum dei, quo vocati sunt sancti in aeternitate, immutabile est, sed in ipsis hominibus aliquando est mutabile 253,28 ad 254,2

impassibilitas: quomodo deus sit misericors simul et impassibilis P 106,5-14; cf. 104,22 deus est impassibilis etc., et quidquid melius est esse quam non esse 110,1-3 natura divina est impassibilis et non potest humiliari Cu 59,18-20; 24

impeccabilitas: deus et angeli peccare nequeunt L 207,12s.

impossibilitas in deo: vide → necessitas in deo

impotentia in deo: vide → dei potentia

incomparabilitas: deus non potest cogitari nisi ita solus, ut nihil simile cogitari possit Ca 241,31s. nulla natura praestantior est natura dei I¹ 289,16s.; I 17,20–22 nullus intellectus ultra deum transire potest I¹ 289,24; I 18,6s. quidquid aliquo minus est, nullatenus deus est I 22,25 credi debet in natura dei esse quod in rebus (finitis) esse nequit 31,8 similitudines terrena valde longe sunt a summa natura 33,10 natura divina super omnia et omnibus aliis dissimilis est 35,4 in ea esse aliquid, cuius exemplum in aliis rebus non valeat perfecte inveniri, non incredibile esse debet 3–5 deo nihil maius aut melius Cu 71,15 essentia dei valde est aliena a creata essentia Pr 214,12s. vide etiam → dei essentia

incomprehensibilitas: dei bonitas incomprehensibilis est P 107,4 diabolus hominem punivit non deo iubente, sed incomprehensibili sapientia, qua etiam mala bene ordinat, permittente Cu 57,12s. deus facere potest, quod ratio hominis comprehendere non potest 126,7s.

incorruptibilitas: deus ipse sibi est honor incorruptibilis Cu 72,30

individuus: deus est una et sola et individua et simplex natura I 20,13–16

indultor: O 10,35 pietas indultoris 13,51

ineffabilitas: ineffabilis altitudo misericordiae dei Cu 50,30s.

infallibilitas: deus non fallitur C 253,21

interminabilitas: dei aeternitas est

»saecula« propter interminabilem immensitatem P 116,8s.

ira: intolerabilis vehementia irae iudicii dei O 6,11 etsi deus irascatur peccantibus, solet tamen dare consilium petentibus 10,71s. ira dei adversus reum Me 2,105

iudex: deus iudex potens et districtus O 10,12; 90 ipse iudex est districtus accusator meus 16 quem peccator habebit excusantem, qui deum habet accusantem? 23s. deus iudex est ad iudicandum reum suum 14,179

iudicium: iustum iudicium dei O 12,20 iudicia dei abyssus multa 14,135; et passim iudicia dei occulta sunt 137 sententia omnipotentis Me 2,101

iustitia: deus est iustus O 9,81; 14,28 iustissimus 14,10 est factor, quo nihil est iustius 120

ratio iustitiae postulare videtur, ut deus bonis bona et malis mala retribuat P 107,18s. deus iustos salvat iustitia comitante, peccatores liberat iustitia damnante 24 deus iustus est, quia summum bonum sic decet 108,5–7 iustum est, ut deus malos puniat 23 quomodo et iustum sit, ut malos puniat, et iustum sit, ut malis parcat 108,23–109,6 alio modo deus iuste punit malos, alio modo eis iuste parcat 108,26 iustum est, ut deus puniat malos, quia illorum meritis convenit, et ut parcat malis, quia eius bonitati condecens est 108,27–109,1 quomodo sit iustum secundum se, ut deus malos puniat 109,10–15 iustum est deum sic esse iustum, ut iustior nequeat cogitari 11 quod non esset, si bonis tantum bona et non malis mala redderet 12 iustior est, qui et bonis et malis, quam qui bonis tantum merita retribuit 13s. iustum est secundum se, cum deus punit et cum parcat 14s. id solum

iustum est, quod deus vult, et non iustum, quod non vult 18s. in deo beatitudo et iustitia non sunt diversa, sed unum bonum Ca 253,29s. casum angelorum nullum exemplum iustitiae ulciscantis praecesserat 270,9

illud »quod deus vult, iustum est« non intelligitur: si deus velit quodlibet inconueniens, id iustum esse; sed: »si deus hoc vult, iustum est« de illis tantum verum est, quae deum velle non est inconueniens Cu 70,14-27 non pertinet ad dei libertatem aut benignitatem aut voluntatem, peccantem, qui non solvit, impunitum dimittere 70, 27-71,3 nihil iustius summa iustitia servat quam honorem suum 71,15-20 summa iustitia nihil aliud est quam deus 16s. dei iustitia et omnipotentia solutionem ablati sibi honoris aut poenam requirunt 24-26 si ablati honor non solvitur aut poena non sequitur, deus sibi ipsi iustus non erit 24s. iustitia dei peccatum in regno suo non inordinatum relinquit Me 3,83s.; cf. Cu 86,22 summa iustitia non potest iustitiam districtam violare Cu 91,16s. deum non decet supplicanti ideo dimittere quod debet, quia reddere nequit 93,12-28 repugnat sapientiae et iustitiae dei, ut cogat mortem patis sine culpa, quem iustum ad aeternam beatitudinem fecit 98,9s. deus maxime laudandus est pro iustitia sua, quia eam perfecte habet, non necessitate, sed aeterna immutabilitate 107,21-108,14 nihil iustius, quam ut ille, cui datur premium maius omni debito, si debito datur affectu, dimittat omne debitum 132,4-6

cum deus punit pro peccato, non punit pro nihilo Co 147,8-22 deus a peccatoribus exigit honorem sibi ablatum 14s. deus peccatores separatim a iustis ordine competenti disponit 15s.

in creaturis, in quibus iustitia non debet esse, deus non punit pro absentia iustitiae 16-19 sapiens dei iustitia 15s, 15s. dicimus: »necesse est deum non esse iniustum«, non quod aliqua vis prohibeat eum esse iniustum, sed quoniam nulla res potest facere, ut sit iniustus C 247,8-11

deus lapide iustitiae perstringit ossa animae O 9,86s. districta iustitia 13, 39 terrenis iustitia Me 1,72

iustitia et misericordia: deus iustus et misericors O 12,21 quomodo totus iustus parcat malis P 106,18-108,9 etsi difficile sit intelligere, quomodo misericordia dei non absit ab eius iustitia, necesse tamen est credere, quia numquam aduersetur eius iustitiae quod exundat ex bonitate 108,2-5 bonitas nulla est sine iustitia, immo concordat iustitiae 5 deus ideo misericors est, quia summe iustus est 5-7 dei misericordia nascitur ex eius iustitia 108,10; 109,19s. deus parcat malis ex iustitia 108,10s. iustum est, ut deus parcat malis et ut faciat bonos de malis; si non iustum esset, deus non faceret 13-20 parcendo iustus est deus secundum se et non secundum nos, sicut misericors est secundum nos et non secundum se 109,1s. sicut deus misericors est, non quia sentiat affectum, sed quia nos sentimus effectum, ita iustus est, non quia nobis reddit debitum, sed quia summum bonum sic decet 3-5 quos vult punire, non est iustum salvari, et quibus vult parcere, non est iustum damnari 17s. capi utcumque potest, cur deus malos possit velle salvare; nulla ratione vero intelligi potest, cur deus de similibus malis hos magis salvet et illos magis damnet 21-24

si deus sequitur rationem districtae iustitiae, misericordia eius perire videtur

Cu 91,27-29; 94,8s. misericordia non debet esse contraria iustitiae 93,25 misericordia dei tam magna et concors iustitiae est, ut nec maior nec iustior cogitari possit 131,27-132,6

lenitas: in deo est lenitas suo ineffabili modo P 113,6s. anima mea palpat, et non sentit lenitatem dei 12

libertas: dei natura libera est ab omni lege loci et temporis et compositionis partium I 31,6s. deus sic liber est, ut nulli legi, nullius subiaceat iudicio Cu 70,6s. dei libertas eius dignitati repugnare non debet 11-13 non pertinet ad dei libertatem, peccantem, qui non solvit deo quod abstulit, impunitum dimittere 28-30

lux: deus est lux P 111,16; 116,24 est lux illa, de qua micat omne verum 112,5s.

misericordia: deus misericors O 9,67; 79; 87; Me 2,102 benignus et misericors O 14,25 misericors pater 1,3

quomodo deus sit misericors simul et impassibilis P 104,22; 106,5-14 deus est misericors non secundum se et secundum sensum suum, sed secundum nos et secundum nostrum sensum 106,9-11 deus non sentit affectum, nos sentimus misericordis effectum 11s. deus misericors est, quia miseros salvat et peccatoribus parcat; et misericors non est, quia nulla compassione afficitur 12-14 dei bonitas est fons, unde manat misericordiae fluvius 107, 5s. videtur, unde deus sit misericors, et non pervidetur 14-16 misericordia dei opulenter nobis profuit 22s. deus est vere misericors 110,1

nos laudamus ineffabilem altitudinem misericordiae dei in nostra redemptione monstratam Cu 50,29-51,3 quaeritur, utrum deum deceat peccatum sola misericordia dimittere 69,8s.

cur orare oporteat, ut deus nobis dimittat debita 86,1-11 derisio esset deo attribuere talem misericordiam, ut dimittat peccatori eo, quod reddere nequit 93,13-28 dei misericordia neganda non est 94,10-12 ultima misericordia est, qua deus hominem facit beatum 12s. nihil misericordius intelligitur, quam ut deus filium suum unigenitum offerat pro peccatore 131, 29-132,4 de deo dicitur: »cui vult miseretur, et quem vult indurat« C 276,3s. quorum miseretur, non omnium aequaliter miseretur, neque quos indurat, omnes aequaliter indurat 4s.

ubi abundat miseria, superabundat misericordia E 11,3-5 maiore compassione augetur misericordia dei 5s. praevenit gratia, subsequatur misericordia O 8,83 quo plus coartat miseria, non plus lenta erit misericordia 9,78-80 panem misericordiae mendicat a deo anima mea 85s. misericordia non exinanitur 10,69 deus solet per amicum pacari servo supplicanti 11,57s. deus nutrit et expectat suum inutilem vermem et foetentem peccatis Me 1,14s. misericordia dei erga miserum 2,105s. misericordia dei superat omnem offensionem 107s. deus non vult mortem peccatoris 109s.; et passim confortans misericordia 111 misericordia et iustitia: vide → iustitia
necessitas et impossibilitas in deo: sicut in deo quamlibet parvum inconveniens sequitur impossibilitas, ita quamlibet parvam rationem, si maiori non vincitur, comitatur necessitas Cu 67,2-6 quomodo deus videatur quasi cogi salutem humanam procurare, necessitate vitandi indecentiam 99,18s.; 100,22 creando hominem deus se quasi obligavit perficere quod incepit 100,19s. necessitas in deo non

est aliud quam immutabilitas honestatis eius, et dicitur improprie necessitas 24-26 deus nihil facit necessitate, quia non cogitur aut prohibetur facere aliquid 100,20s.; cf. 121,13-16; 28s. deus improprie dicitur aliquid non posse aut necessitate facere, quia omnis necessitas et impossibilitas dei subiaceret voluntati 122,25-30; Me 3,60s. dei voluntas nulli necessitati aut impossibilitati subicitur Cu 122,25s. dei facere aut non facere praecedit nulla necessitas aut impossibilitas 122,30 ad 123,3 quod deus facit: postquam factum est, iam non potest non esse factum; tamen non potest dici impossibile esse quod praeteritum est non esse praeteritum, sed dei sola voluntas vult veritatem immutabilem esse 123,3-8 in deo nulla est faciendi necessitas aut non faciendi impossibilitas, quoniam sola in eo operatur voluntas 9-11 de deo dicitur necessitas, non quod in illo, sed in alio sit necessitas 20-22 quia in omnibus aliis rebus est necessitas prohibens aut cogens facere contra hoc, quod de deo dicitur 123,27-124,2 necessitas et impotentia non sunt nominandae in deo, qui nihil nisi quod vult facit, et cuius voluntatem nulla vis cogere aut prohibere valet 124,11-19 necesse est deum esse immortalem aut non esse iniustum, significat quod nulla vis cogat aut prohibeat eum aliter esse C 247,8-11 non est necesse deum velle quod vult 251,3s. quidquid deus vult, necesse est esse 4s.; 7 quod deus vult, necesse est esse, et quod non vult, impossibile est esse Me 3,61s.

odor: in deo est odor suo ineffabili modo P 113,6s. anima mea olfacit, et non percipit odorem dei 11

omnipotentia: omnia per summe bonum summeque omnipotentiam dei

facta sunt et vigent M 87,1s. quomodo deus sit omnipotens, cum multa non possit P 104,22; 105,9-106,2 deus inde verius omnipotens est, quia nihil potest per impotentiam et nihil potest contra eum 105,27-106,2 deus est vere omnipotens 110,1 si (futuros beatos) delectat potestas: omnipotentes erunt suae voluntatis, ut deus suae 119,8s. omnipotentia in omnipotentia non est nisi una omnipotentia I 33,28s. dei omnipotentia regnat ubique Cu 55,7 deus omnipotens O 1,3; Me 2,99s. sententia omnipotentis Me 2,101

pietas: quanto nos mirabilius deus restituit, tanto maiorem dilectionem erga nos et pietatem monstravit Cu 50,31-51,3 pietas indulitoris O 13,51 deus est pius 14,29 dei pietas 31

potentia; impotentia; potestas: quomodo deus sit omnipotens, cum multa non possit P 104,22; 105,9-106,2 deus non potest corrumpi nec mentiri nec facere verum esse falsum 105,9-11 deus inde verius omnipotens est, quia nihil potest per impotentiam et nihil potest contra illum 105,27-106,2 deus sic potenter operatur, ut non possit cogitari potentius 108,12s.

dicimus potestatem divinitatis aut divinam potestatem sive potentem divinitatem, cum in divinitate non sit aliud potestas quam divinitas V 196,1-3 cur nec deus rectitudinem voluntatis auferre possit L 220,12-221,15 mundo, antequam esset, non erat possibile, ut esset, sed deo, in cuius potestate erat, ut fieret, erat possibile Ca 253,7-18 dicimus deum non posse aliquid sibi adversum, quoniam sic est potens, ut nulla res possit nocere summo bono 28-31 ideo non potest corrumpi nec mentiri 32 deus angelo

dedit scientiam de poena peccati, ut monstraret suam maiorem potentiam, qua de malo bonum facere potest 273, 20-23 deus ubique et semper est potens I 22,3s. potestas dei non est accidentalis, sed substantialis 4-9 deus sine potestate nec esse nec intelligi potest 8s. potestas dei non est pars essentiae, sed id ipsum quod tota eius essentia 9-13

deus redemptionem solo iussu facere potuisset Cu 54,1-3; 13 deus cuncta iubendo creavit 2 in dei potestate est infernus et diabolus eius et regnum caelorum 10s. diabolus aut homo non est in alia quam dei potestate 56,3s. neuter extra potestatem dei consistit 5s. si ablati honor non solvitur aut poena non sequitur, deus sibi ipsi iustus non erit aut ad utrumque impotens 71,24-26 non dici debet deum restaurationem angelorum non potuisse facere sine gaudio hominis de casu angelorum 78,24-26 deo non deest sapientia et potentia, ut homo sine peccato fiat 118,1-3 non posse in deo significat insuperabilem potentiam, qua nulla res potest efficere, ut deus agat quod negatur posse 123,11-14 quod deus non potest mori, non significat in illo ulla impotentia servandi vitam 124,3-9 plus esset impotentia quam potentia, si deus posset mentiri aut fallere aut mutare voluntatem 9-11 in deo necessitas aut impotentia non nominandae sunt 16-18 quaedam sola dei voluntas et potestas facit Co 153,14-16 dei potestas quod vult efficit O 10,70 *deus etiam per iumenta verba rationabilia format* E 88,7

praedestinatio divina: vide → praedestinatio

praescientia divina: vide → praescientia

propositum divinum: non decebat, ut, quod deus de homine proposuerat, penitus annihilaretur, nec idem eius propositum ad effectum duci poterat, nisi genus hominum ab ipso creatore liberaretur Cu 52,8-11 constat deum proposuisse, ut de hominibus angelos, qui ceciderant, restauraret 74,12s.; 84,6s. deus ab initio proposuit, ut perfectionem civitatis supernae et mundi corporei renovationem simul faceret 79,28-80,10 deum paenitere boni incepti aut propositum suum non implere inconveniens est 95,27s. si deus proponit se aliquid immutabiliter facturum, non est in eo ulla necessitas faciendi, sed sola in eo operatur voluntas 123,8-11 propositum dei, quo vocati sunt sancti in aeternitate, immutabile est, sed in ipsis hominibus aliquando mutabile est C 253,28-254,2

providentia: E 169,74s.

pulchritudo: in deo sunt pulchritudo etc. suo ineffabili modo P 113,6s. anima mea circumspicit, et non videt pulchritudinem dei 9s.

sanator: deus sanaverat animam a parentibus vulneratam O 8,24

sanctificator: deus abluit et sanctificavit in peccatis conceptum et natum O 8,20s.

sapientia: omnia per summe sapientem omnipotentiam dei facta sunt et vigent; quare inconveniens est, si ab alio minus sapiente regantur M 87,1-7 ipse est sapientissimus rector omnium 7-9 deus est sapiens P 110,2 est ipsa sapientia, qua sapit 110,7; 111,10 est sapientia 116,24 si amabilis est sapientia in cognitione rerum conditarum: quam amabilis est sapientia, quae omnia condidit ex nihilo? 118,5-7 ipsa dei sapientia ostendet beatis se ipsam 119,4 deus nihil facit aut per-

mittit nisi sapienter et bene V 186,15 ad 17 quod tanta bonitas et sapientia facit aut permittit, debet esse 186,18 ad 20; 187,27-31

sapiens benignitas dei in opere redemptionis Cu 51,3-5 infideles obiciunt repugnare sapientiae dei, si genus humanum salvare non potuit nisi quo modo dicunt Christiani 54,3-5; 12-16 deus sua incomprehensibili sapientia etiam mala bene ordinat 57,12s. summa sapientia quod natura rationalis perverse vult, in universitatis ordinem et pulchritudinem convertit 73,17-19 si divina sapientia ordini perverso satisfactionem aut poenae exactionem non adderet, deficeret 22-25 repugnat sapientiae dei, ut cogat mortem pati sine culpa, quem iustum ad beatitudinem fecit 98,9s. deus nihil facit sine ratione 108,23-25 mortalitas a deo sapienter assumpta est 113,8s. deo, qui homo fieri debet, non deest sapientia et potentia, ut hoc sine peccato fiat 118,1-3 dici non debet insufflationem in discipulos ita simpliciter esse factam a sapientia dei, sine omni spirituali significatione Pr 196,5-7 sapientia dei de malo operatur bonum et de peccato virtutem E 169,76s.

sapor: in deo est sapor suo ineffabili modo P 113,6s. anima mea gustat, et non cognoscit saporem dei 11s.

scientia: deum non latuit, quid homo facturum erat, cum illum fecit Cu 100,18s. deus est omnia sciens 112,18 deus scit quae vult et facit, et praescit quae vult et facit C 252,8-14 quaeritur, an scientia dei sit a rebus, aut res ab eius scientia 257,29-258,4 scientia dei non deficit O 10,70 deus intuetur abyssos 14,152

sensibilitas: vide → dei cognitio

simplicitas: si deus ex tribus rebus

conficitur, non est deus simplex, sed partibus compositus I¹ 289,3-9; I 17,8-14 si deus est compositus, aliquid deo maius intelligi potest I¹ 289,22-24; I 18,4-6 quod deus una et sola et individua et simplex sit natura, sanctorum patrum inexpugnabilibus rationibus disputatum est I 20,13-16 intellectus humanus non debet comparare naturam, quae super omnia est, rebus, quae loco aut tempore clauduntur aut partibus componuntur 31,4-8 dei natura libera est ab omni lege loci et temporis et compositionis partium 6s. omnia, quae de Nilo (vide → Nilus) dicuntur, valde aliter et perfectius in illa natura simplicissima sunt 32,8-11

solus: ipse unus, qui est super omnem creaturam, non est solum deus, sed solus deus ineffabiliter trinus et unus M 87,12s. deus solus verissime omnium habet esse P 103,6-8 deus solus est, quod est et qui est 116,15 ad 117,2 est unum necessarium, quod est omne et unum et totum et solum bonum 117,20-22 deus non potest cogitari nisi ita solus, ut nihil simile cogitari possit Ca 241,31s. nihil apertius dicit sacra scriptura, quam quia deus unus et solus est I 11,6s. deus est una et sola et individua et simplex natura 20,13-16 semper unus et idem et solus est deus 34,10s.

sufficiencia sui: deus est natura summa sola sibi in aeterna sua beatitudine sufficiens M 13,5s. deus est unum summum bonum, sibi omnino sufficiens, nullo indigens P 117,1s. credimus deum nullo indigere I¹ 290,7s.; I 19,2s.; Cu 89,10s.; 100,18

totus: deus est totum quidquid est P 115,1; Pr 177,19; 180,25; 219,3 ubiquitas: deus ubique est totus P 115,3 divina naturae est sic semper

et ubique esse, ut nihil umquam aut alicubi sit sine eius praesentia I 22,2s.

ultor: O 10,35; 14,35

unitas: omnis, qui deum esse dicit, sive unum sive plures, non intelligit nisi aliquam substantiam, quam censet super omnem creaturam M 86,19-22 ipse unus, qui est super omnem creaturam, non est solum deus, sed solus deus ineffabiliter trinus et unus 87,12s. deus sic est unum quiddam et idem sibi ipsi, ut in nullo sit sibi dissimilis P 114,22s. est ipsa unitas, nullo intellectu divisibilis 23s. deus est »saeculum« propter indivisibilem unitatem 116,8s. deus vita est et lux et multa huiusmodi, et tamen non est nisi unum et summum bonum 116,24-117,1 in deo beatitudo et iustitia non sunt diversa, sed unum bonum Ca 253,29s. nihil apertius dicit sacra scriptura, quam quia deus unus et solus est I 11,6s. in sacra scriptura deum unum singulariter et non plures invenimus E 204,16-18 deum esse unam et solam et individuam et simplicem naturam sanctorum patrum inexpugnabilibus rationibus disputatum est I 20,13-16 non sunt plures dii, sed unus solus 21,23; 22,2-20 quoniam deus aeternitas est, non sunt plures dii 34,9 deus non est extra deum, nec deus in deo addit numerum deo 9s. semper unus et idem et solus est deus 10s.; 23s. substantia divina aeternam et singularem servat unitatem 21 multa inveniuntur, quae uni deo et tribus personis per quandam similitudinem aptantur Pr 204,24-27

veracitas: deus est verax, beatus, et quicquid melius est esse quam non esse P 104,15s.; 121,21s. deus verax Me 2,91 dominus non mentitur 92 vide etiam → dei potentia

veritas: deus non potest facere verum falsum esse P 105,9s. omnes viae domini misericordia et veritas 109,15s. quomodo videatur et non videatur deus, qui est lux et veritas 111,8-112,11 deus est lux, de qua micat omne verum, quod rationali menti lucet 112,5s. quam ampla est illa veritas, in qua est omne, quod verum est, et extra quam non nisi nihil et falsum est 6-8 deus est tota et beata veritas 27 deus omne verum bonum est 114,16 deum veritatem esse credimus V 176,4; Cu 123,7 quaeritur, utrum, ubicumque veritas dicitur, deum esse fateri debeamus V 176,4-6

vita: deus est vivens P 110,2 est vita 116,24 si bona est vita creata: quam bona est vita creatrix 118,3s. deus non videt nisi veritatem, sive ex libertate sive ex necessitate eveniat C 253,21

voluntas: solius dei est propriam habere voluntatem, id est quae nulli subdita est I 27,11s. si est alia aliqua voluntas, quae nulli subdita sit, non erit voluntas dei in omnibus praelata 14-16

redemptionis modus in voluntate dei consistit Cu 54,5s. ira dei non est aliud quam voluntas non puniendi 6s. si deus non vult punire peccata hominum, homo liber est a peccato etc. 7-9 dei voluntati nihil potest resistere; quaecumque timemus aut desideramus, dei voluntati subiacent 11s. voluntas dei sufficere debet ad rationem, cum aliquid facit, etiamsi non videamus, cur velit, si constat deum ita voluisse 59,10 ad 13 dei voluntas eius dignitati repugnare non debet 70,5-13 nihil est rectum aut decens, nisi quod deus vult 8 illud »quod deus vult, iustum est« de illis tantum verum est, quae deum velle

non est inconueniens 14-27 homo vel angelus voluntati dei fugere nequeunt 73,14s. si fugere volunt de sub voluntate iubente, sub voluntate permittente currunt sub voluntatem punientem 15 ad 17 voluntas dei et necessitas et impossibilitas in deo: vide → necessitas in deo sola dei voluntas quaedam facit Co 153, 14-16 quae sola dei voluntas operari valeat 24-29 deus constituit apud se immutabiliter, quod apud hominem, priusquam fiat, mutari potest C 253, 21-24 potestas dei quod vult efficit O 10,70 dei voluntas semper bona est Me 3,62s. voluntas dei plus attendenda est quam nostra E 5,8-16 ei in aduersitate consentiendum est 53,16-18 ei — etiam iratae — nullum resistere posse dicere solemus 159,76s.

»Oratio ad deum«: O 1

deus-homo: satisfactionem, per quam saluatur homo, non potest facere nisi deus-homo Cu 101,3-21; vide → satisfactio quomodo deus-homo possit esse 101,24-102,22 natura diuina et humana non possunt in inuicem mutari aut sic misceri, ut sit quaedam tertia ex duabus 101,24-102,10 non possunt ita coniungi, ut alius sit deus, alius homo 102,11-14 necesse est eundem ipsum esse perfectum deum et perfectum hominem, qui satisfaciatur Cu 102,11-14; Me 3,84-88 necesse est duas naturas integras in unam conuenire personam Cu 102,17-21

unde et quomodo assumat deus naturam humanam 102,25-104,28 non poterit facere novum hominem, non ex genere Adae, quia non pertinebit ad genus humanum, natum de Adam 102, 28-30 utrum sit natura humana de patre et matre, aut de viro sine femina, aut de femina sine viro 103,21-27 mundus et honestius procreabitur ille

homo de solo viro vel femina, quam de commixtione utriusque 103,28-104,2 convenientius deus illum hominem facit de femina sine viro, ut ostendat etiam hunc modum suae potestati subiaccere 104,3-8 dignius de virgine quam de non-virgine 8-11

in qua persona deus, qui est tres personae, hominem assumat 105,3-106,4 solummodo una persona potest unum eundemque hominem assumere in unitatem personae 105,4-6 de unitate dei et hominis, et de hoc, in qua persona magis fieri debeat, in »Epistola de incarnatione verbi« tractatum est 6-9 inconuenientiae, quae sequerentur, si alia quam persona verbi incarnaretur 12-19 quae non contingunt in incarnatione verbi 19s.; vide → verbum necesse est verbum deum et hominem in unam conuenire personam 105,26-106,4

peccare non poterit 106,16-107,9; 107,11s quomodo videatur potuisse verbi gratia mentiri 106,18-28 potuit, si vellet, sed non potuit velle 106,29 ad 107,9 non ex necessitate iustus est, ideoque laudandus est 107,10-17; 108, 8-14; cf. 120,15-19 deus angelos et primos homines non tales fecit, qui peccare non possent, et laudandi essent de sua iustitia, sicut deus-homo 108,15 ad 25 non erat ratio, cur deus tres aut saltem unum de illis faciat, sicut erat deus-homo 21-24

secundum naturam diuinam incorruptibilis est 109,5 ut deus omnipotens erit 22s. sunt multa, cur eum valde conueniat hominum similitudinem et conversationem absque peccato habere 111,26s. quamvis incommodorum nostrorum particeps sit, tamen miser non erit 112,7-13 ignorantiam cum aliis infirmitatibus nostris non

habebit 112,16-113,18 utrum futurum sit ex natura humana vere ignorans, sicut est mortalis 112,16-21 habet omnem scientiam, etsi eam publice non ostendat 112,22-113,4 cur ignorantia illi inutilis et noxia esset 112,25-113,4 ad tot et tanta opera immensa sapientia opus erit 25s. homines non crederent nescio 26s. ignorantia illi non utilis esset 27s. opus erit, ut cognoscat omne bonum et malum et ut amet omne bonum 112,28-113,4 etiam in infantia assumet sapientiam, etsi non appareat 113,5-15 ignorantiam deus non poterit sapienter assumere 9-13 numquam erit sine sapientia, potentia et fortitudine 14s.

deus-homo non eget, sicut ceteri homines, pati quasdam molestias, ne maiores patiat in rebus suis 114,13 ad 17 quaeritur, quomodo deus de massa peccatrice hominem sine peccato assumpserit 116,17-24; vide etiam → Christus conceptio eius munda est, absque peccato delectationis carnalis 20s. ut deus peccatorum reconciliator sine peccato est 117,1 ideo absque peccato de massa peccatrice assumptus est 2s. qua ratione hoc factum sit, est secretum, quod non possumus intelligere 3-13 item, quomodo deus et homo sic in unum conveniant, ut servata integritate utriusque naturae idem sit homo qui deus, 13-17 deus dicitur redemptionem fecisse propter unitatem personae 131,17s. ex eo, quod deus-homo condit Novum testamentum et Vetus approbat, eruitur veracitas omnium, quae in illis continentur 133,8-11 Deuteronomium 32,8: pro »filiis Israel« invenitur etiam »angelorum dei« Cu 81,31-33 interpretatio huius loci: quinam sint »filii Israel« et »angeli dei« 82,17-84,1

diabolus: vide → angelus (malus) diabolus est in dei potestate Cu 54,10 malus homo »diabolus« dicitur propter similitudinem malitiae 83,10s. Iudas a domino »diabolus« vocatur 10 diabolus est hostis callidus hominis E 117,22 inimicus servi dei 23

»De casu diaboli«, Anselmi opusculum: Ca in eo quaeritur, quid diabolus peccaverit, quia non stetit in veritate, cum deus ei non dederit perseverantiam V 173,15-174,2 in eo ostenditur, quid sit iustitia et iniustitia Co 147,1-5 et de hoc, quod de bono et de malo monstratum est C 258,5-8

Diacus, episcopus Sancti Iacobi Compostellani: Anselmus dolet, quod Angli milites contra Saracenos in eius auxilium mittere non possint, cum ipsum regnum Anglorum bellis commoveatur E 263,3-17

dialectica; dialectici; dialecticum: tractores dialecticae saepe in libris suis scribunt, quod ipsi colloquentes dicere erubescerent G 156,9-11 dialectici aliter scribunt de vocibus, secundum quod sunt significativae, et aliter, secundum quod sunt appellativae 164,7-9 dialectici »nostris temporibus« certant de quaestione, quomodo grammaticus sit substantia et qualitas 168,8s. dialectica sophismata I¹ 282,25 (vide → sophisma) »nostris temporibus« dialectici, immo dialecticae haeretici, non nisi flatum vocis putant universales esse substantias I¹ 285,4s.; I 9,21s. colorem non aliud queunt intelligere quam corpus, et sapientiam hominis aliud quam animam I¹ 285,5s.; I 9,22 ad 24 dialectici a spiritualium quaestionum disputatione sunt exsufflandi I¹ 285,6s.; I 9,24-10,1 eorum ratio imaginationibus corporalibus obvoluta est I¹ 285,7-9; I 10,1-3 et non valet

discernere ab imaginationibus ea, quae ipsa sola et pura contemplari debet I¹ 285,9-11; I 10,3s. dialectici non intelligunt, quomodo plures boves in specie sint unus bos I¹ 285,11s. plures homines in specie sint unus homo I 10,4s. non possunt diiudicare inter asinum et colorem eius I¹ 285,14s. inter equum et colorem eius I 10,7s. eo magis non comprehendunt, quomodo plures personae in deo sint unus deus I¹ 285,12-14; I 10,5-7 nec valent discernere inter deum et trinam relationem eius I¹ 285,15s. inter deum et plures relationes eius I 10,8s. eorum ratio non intelligit hominem esse aliquid nisi individuum 9s. ideo non intelligere possunt hominem assumptum esse a verbo, non personam 11-13 (Roscelinus) forsitan de illis dialecticis modernis est, qui nihil esse credunt, nisi quod imaginationibus comprehendere possunt I¹ 289,17-19; I 17,22-18,1 dicere: quaecumque dicuntur aliquid ita, ut ad invicem magis vel minus aut aequaliter dicantur, per aliquod dicuntur, quod non aliud et aliud, sed idem intelligitur in diversis M 14,9-15 universitas rerum non solum non potest esse, sed nec dici potest esse ex alia materia quam ex summa natura, aut ex seipsa, aut ex aliqua tertia essentia 21,7-11 quaedam dici quidem possunt, sed vera esse non possunt 23,13-16 intra se dicere mentis conceptione 24,24 ad 27; saepius dicere hominem (diversis modis) 25,4-9; 52,23s.

summa substantia prius in se quasi dixit cunctam creaturam, quam eam conderet 26,3-6 summus spiritus non ut homo non semper dicit quod intelligit 47,22 res mente dicere 48,18s.; saepius summus spiritus apud se dicit verbum 50,28-51,3 si summus spiritus

aeternae se intelligit, aeternae se dicit 51,15 quomodo creator uno verbo dicat se et quod fecit 51,21-53,12; vide → verbum quod sapientia summa dicit, verbo dicit 53,8-12 creans et creata essentia dici possunt uno verbo 15-17 verbum dicenti coaeternum est 16 cum summus spiritus dicit se ipsum, dicit omnia quae facta sunt 21-24 idem est summus spiritui scire quod dicere 54,10-12

pater et filius et eorum spiritus unusquisque seipsum et alios ambos dicit 72,6-8; 21-24; 73,28-74,24s. quaeritur, quomodo non sint in summa essentia tot verba, quot sunt dicentes, et quot sunt qui dicuntur 72,8-12; 73,21s. pater et filius et eorum spiritus non sunt tres dicentes, nec plura quae dicuntur 73,5-8; 21-28 nihil aliud est summus spiritui dicere quam cogitando intueri 10-12 eius scire et intelligere non est aliud quam dicere 17s. una sapientia est quae dicit, et una substantia quae dicitur 26s. unusquisque seipsum et omnes invicem se dicunt 73,28-74,1 saepe dicimus aliquid per aliud, non per proprietatem 76,16-18

dicere in corde et cogitare idem est P 103,15s. dicere in corde vel cogitare non uno modo tantum dicitur 17-19 pater in verbo se ipsum dicit 117,8 dicta canonica (id est sacra scriptura): E 77,18s. dicta divina Cu 82,14s.; C 269,6; 270,4

dies: dies illi, in quibus Moyses istum mundum non simul factum esse dicere videtur, aliter intelligi possunt, quam dies, in quibus vivimus Cu 76,28-77,2 prope est dies illa et incognita O 14,98 differentia: omnis substantia admixtionis differentiarum susceptibilis est M 44,7s. summus spiritus nullis differentiis est mutabilis 45,20-22 naturae, quae

sexus habent differentiam 58,23s. filius est non differtens essentia a patris essentia 62,8-10 homo significat substantiam cum omnibus illis differentiis, quae sunt in homine, ut sensibilitas et mortalitas G 156,18s. nulla est differentia substantiae, sine qua substantia inveniri non possit, et nulla differentiarum eius sine substantia existere potest 29s. unum fit ex pluribus convenientia generis et differentiae unius vel plurium, ut corpus et homo 166,2-4 differre: qui bonum quod vult facere, ut melius fiat, differt, bonum est, si melius certum est; aliter minime E 101,63-67 conversio non est differenda 95,6-11

difficultas: usu frequenti dicimus nos aliquid non posse, non quia nobis impossibile, sed quia difficile est L 218,4-6 dignitas: praeter magnum spatio existit quod, quanto maius, tanto dignius est, ut est sapientia M 15,19s. rerum naturae non omnes continentur una dignitatis paritate 16,31-17,1 non noscitur dignior essentia quam spiritus aut corpus; et ex his spiritus dignior est quam corpus 45,15-18 omnis natura creata eo altiori gradu essentiae et dignitatis consistit, quo magis verbo propinquare videtur 50,10-13 deus venerandus est propter suam eminentem dignitatem 86,19-87,1 omnes vires beati non sufficiunt dignitati dilectionis P 120,17 ad 19 quod natura humana a prima conditionis humanae dignitate corrupta est, illi ad culpam imputatur C 273,23 ad 25 secundum dignitatem operis laudatur et praedicatur sapientia artificis 26s. omnia (post peccatum) congenitam dignitatem amiserunt O 7,67 angelica dignitas 13,7 sacri ordinis dignitas apud homines non decoloratur propter personam, cuius peccatum non

cognoscunt E 65,48s. dignitas dei: vide → deus

dilectio; diligere: pari amore pater et filius diligunt se et alterum M 65,16-18; 66,5-7 summus spiritus tantum se diligit, quantum se intelligit et sui meminit 65,21-24 quod summam iustitiam diligit, nihil iustum contemnere, nihil iniustum admittere valet 84,21-22 deum omnis natura debet diligendo venerari et venerando diligere 87,8-12 (beati) diligunt deum plus quam seipsos et invicem tamquam seipsos P 119,4-7; E 112,26-28 quantum quisque diligit aliquem, tantum de bono eius gaudet P 120,13s. omnes vires beati non sufficiunt dignitati dilectionis 120,17-19

deus pater unicum filium de corde suo aequalem sibi genitum tamquam se ipsum diligebat Co 159,18s.; O 7,94s. favus pinguis melle dilectionis O 13,71s. est praeceptum tuum, ut diligamus invicem 18,16s.; 18-20 dilectionem, quam iubet, amo; amorem diligo; caritatem concupisco 19s. sunt plures, quorum dilectionem amor Iesu specialiter et familiarius cordi meo impressit 24-26 dilectio concupiscit pro aliis orare 32 Iesus Christus dixit per discipulum suum dilectum: «qui non diligit, manet in morte» 19,20s.

non est maior dilectio quam diligere quemquam tamquam se ipsum E 44,24-26 diligentes deum in omnibus exultantes gratias agunt pro bono 78,20 ad 22 si servum dei adversitas rerum quas contemnere debet, contristat, diligit transitoria plus quam oportet et aeternius minus quam decet 31-33 unusquisque homo ostendit se ea diligere, quorum laesionem non sine tristitia pati potest 33-36 qui per dilectionem alicui prodest, plus sibi quam alii

prodest 91,23–28 dilectio proximi ex deo est 245,6s. quae si servari velit, offensio dei cavenda est 7–9 gratius deo est diligere proximum quam diligere a proximo 434,18s. dilectio dei: vide → deus dilectio et fides: vide → fides
 dimidium: deus sic est sine omni spatio, ut in eo nec medium nec dimidium nec ulla pars sit P 116,11s.

Dirigit monialis: ei et aliis monialibus sub Roberto conversantibus Anselmus scribit E 414; vide → Seit

discere: audire spiritui sancto non est nisi quasi discere; et discere non est nisi scientiam accipere Pr 197,7s.

discernere; discretio: ratione mentis discernere M 14,5–7 materia omnium corporum suis formis discretorum 20, 30–21,5 si mens humana nullam summae sapientiae aut suam habere memoriam posset, non se ab irrationalibus creaturis discerneret 51,9–12 inter patrem et filium nulla est sexus discretio 58,18–20 rationali naturae non est aliud esse rationalem, quam posse discernere iustum a non iusto, verum a non vero etc. 78,21–25 posse discernere inutile est naturae rationali, si non amet aut reprobet secundum verae discretionis iudicium 78,23–25 omne rationale ratione discretionis aliquid magis vel minus bonum sive non bonum iudicat 78,25–79,1 si iustissimus nihil retribuit amanti, non discernit inter amantem et contemnentem id, quod summe amari debet 80,11s.; cf. 81, 15–19 rationalis natura ideo rationalis est, ut discernat inter iustum et iniustum, et inter bonum et malum, et inter magis bonum et minus bonum Cu 97, 5–7 ad hoc accepit potestatem discernendi, ut odisset et vitaret malum, ac amaret et eligeret bonum, atque magis bonum magis amaret et eligeret 9–11

discipulus; discipulatus: Anselmus fecit quattuor tractatus, consimiles in hoc, quia facti sunt per interrogationem et responsionem, et persona interrogantis nomine notatur »discipuli«, respondentis vero nomine »magistri« V 173,2–5 monachus se profitetur discipulum sancti Benedicti O 15,33; 42 noster discipulatus 61

discordare: cum hominibus concordare oportet, si tantum a deo ipsi non discordent E 112,45–49

discutere: nemo, antequam sit idoneus, altissimas de fide quaestiones praesumat discutere I¹ 285,17s.; I 10,14s.

dispensatio: dispensationis modus nulli unquam sapientum displicuit E 223, 60s. novimus sanctos patres et ipsos apostolos pro temporum articulis et qualitatibus personarum dispensationibus usos 61–63

dispositio: qualem effectum consensus dispositionum dei habeat E 9,19–24

disputare; disputatio: disputando comprehendere M 83,3s. si Anselmus quid de firmitate fidei nostrae in »Epistola de incarnatione verbi« disputaverit, non est ad illam confirmandum, sed ad se defendendum I¹ 281,20–282,1 ad fratrum petitionibus satisfaciendum I 5,19 ad 21 nullus Christianus debet disputare, quomodo quod catholica ecclesia corde credit et ore confitetur, non sit I 6,10–7,1; cf. I¹ 283,22–24 illi dialectici nostri temporis prorsus a spiritualium quaestionum disputatione sunt exsufflandi I¹ 285,3–7; I 9,24–10,1 Anselmus in »Cur deus homo« accipit Bosonem secum disputantem Cu 48,11 ad 15 deum unam naturam et tres personas esse, sanctorum patrum inexpugnabilibus rationibus disputatum est I 20,13–16 Anselmi librum »De grammatico« saltem ad exercitationem

disputandi profecisse non negandum est G 168,12 ea quae beatus Augustinus in libro »De trinitate« suis magnis disputationibus probat, Anselmus breviori ratiocinatione dixit E 77,24-26

dissaisire: Anselmus regi inducias concedere non vult, si se dissaisierit, ut res suae non sint in sua potestate; sed sicut episcopus dissaisitus sine iudicio se habebit E 316,13-18

dissensio: diu non potest stare, quod inter se grassatur dissensione partium W 233, 17-234,1

dissimilitudo: summa essentia et summe esse et summe ens non dissimiliter sibi conveniunt quam lux et lucere et lucens M 20,17-19 illa similitudo inter fabricum opus sum mente concipientem et summam substantiam creaturam in se dicentem multam habet dissimilitudinem 26,3-7 quamvis de summa essentia et de localibus sive temporalibus naturis una sit prolatio propter loquendi consuetudinem, diversus tamen est intellectus propter rerum dissimilitudinem 40,27-29 aeternitas sibi ipsi numquam dissimilis est 42,16 essentia summa aliis naturis dissimilis est M 43,6-8; I 35,3-5 in rebus creatis nulla sic gignitur, ut nulla admixta dissimilitudine omnimodam similitudinem parentis exhibeat M 57,26-58,1 amor non est dissimilis patri et filio 67,3-5; 13-15

dissolubile: quod nec actu nec intellectu dissolvi potest, maius est, quam quod vel intellectu est dissolubile I¹ 289,20 ad 22; I 18,2-4

dissolvere: opus, antequam fit et postquam dissolvitur, semper est in arte non aliud quam quod est ars ipsa M 53,17 ad 21

distare: omnino distat summa substantia ab iis, quae non sunt idem quod ipsa M

44,14s. nostra scientia tam longe superatur a rebus creatis, quantum eorum similitudo distat ab earum essentia 55,6-10

distentio: summa veritas nullam localis vel temporalis distentionis magnitudinem suscipit vel parvitatem M 40,2-5

distinctio: res naturae distinguuntur graduum imparitate M 16,31-17,5 haec graduum distinctio non est infinita 17, 5-8 locus a loco distinguitur 36,25-27 summa essentia non est distincte tota in diversis singulis temporibus 37,16 ad 38,13 non est divisa per partes secundum temporum distinctiones 37, 23s. non in se recipit distinctiones locorum aut temporum 41,8-10

diuturnitas: summae essentiae existendi diuturnitas non est aliud quam eius aeternitas M 37,26s. non coguntur lege temporis nisi ea, quae sic sunt in tempore, ut temporis diuturnitatem non excedant 39,8-10; 13-17; 40,6-10 summae veritatis diuturnitatem non metitur tempus 40,2-5

diversitas: ubi diversitas, non est perfecta concordia I 33,21s. *diversitas in ecclesia admodum est unitati contraria W 233,17 a Christo dissentit, qui in diversitatem tendit 234,7s.* diversitates in pace tolerandae sunt, si non in essentia sunt S 240,3-15 varietates consuetudinum diversitatibus sensuum humanorum natae sunt 10-15

diversum: aequalia sunt non per diversa, sed per idem M 17,12-15

dives: res factae dici possunt ex nihilo eo modo, quo dici solet dives ex paupere M 23,26-28 similitudo cuiusdam divitis et eius margaritae Cu 85,6-27

divinitas: Anselmus cum fratribus de meditanda divinitatis essentia etc. colloquebatur M 7,2-4 dicimus potestatem divinitatis aut divinam potestatem

sive potentem divinitatem, cum in divinitate non sit aliud potestas quam divinitas V 196,1-3 divinitas una eademque trium personarum est Cu 129,19s. dividere; divisibile; divisio: si summa essentia est per partes in singulis, non effugit partium divisionem M 36,12-14 summa essentia non est divisa per partes secundum temporum distinctiones 37,23s. non se dividit in plures substantias 45,10-12 non est qualibet sectione divisibilis 20-22

divitiae: si (futuros beatos) delectant honor et divitiae: deus eos supra multa constituet P 119,12s. qui amat divitias etc., saepe facit aliquid contra deum et proximum E 112,66-69 iniquitas est falsarum divitiarum aviditas 117,20s.

docere: solius voluntatis dei opus est, cum sancto spiritu corda hominum ea, quae nec per se nec per aliam creaturam sciunt, docentur Co 153,24-27 proficimus, si prius doceri quam docere appetierimus E 38,15s.

doctor: doctor Lanfrancus M 5,2-4 doctor Augustinus 8,13 quaedam, quae doctores nostri forsitan tacerunt, Anselmus in opusculis suis »Monologion« et »Proslogion« posuit I 20,21-24 post apostolos sancti patres et doctores nostri multi tot et tanta de fidei nostrae ratione dicunt Cu 39,2-40,2 non omnia, quae possent, si diutius vixissent, dicere potuerunt 40,2-4 abbas est pater et doctor pastorque animarum E 106,10-12 propter indigentiam doctorum populus Orcadensium minus quam expedit, cognoscit et colit Christianam religionem 449,3s.

doctrina: deus sine humana doctrina mirabiliter fecit corda prophetarum et apostolorum necnon et evangelia C 271,21s. doctrina vitalis O 16,43

Domnaldus: vide → Domnaldus

dolere; dolor: malum, quod est incommoditas, aliquando est aliquid, ut tristitia et dolor Ca 274,9s. fragilis caro corporis domini acuto ferro penetrata debuit dolere V 187,34s. quantus debeat esse dolor, quod nondum pervenisti ad id, ad quod factus es Cu 87,5-8 non mereberis habere, quod non doles, quia nondum habes 8-11 dolores nostra delicta purgant E 9,12 ad caelum nos portant 13s. prosunt animae, si patienter tolerantur 17-19 meriti dolores damnatorum O 6,72 dolores aeternae miseriae 8,29 panem doloris et lacrimarum esurio super copiam deliciarum 16,83 dolores aeterni 14, 116 terrificus dolor Me 2,7 gravis dolor et timor gravioris 25 moles terribilis doloris 46 dolor terribilis 50 acutus dolor (sit) insatiabilis tortor vitae meae 62 turbo luctuosi doloris et tristitiae 67

dominari: summus spiritus dominatur omnibus M 86,22-87,1 qui ecclesiae quasi subditae dominantur, iuste ab haereditate illi promissa exhaerentur E 235,25-27

dominatio: non debent principes ecclesiam aestimare sibi datam in haereditariam dominationem E 249,10-12

dominus: dominus et servus referuntur ad invicem M 16,12-15 deus est potentissimus dominus 87,7s.

Domnaldus sive Dofnaldus, episcopus (Cashelianensis): ei et ceteris Hiberniae episcopis Anselmus narrat, quomodo archiepiscopatum Cantuariensem nullo dissidente assumere coactus sit E 198,9 ad 22 quomodo in explendo debito officio nullum invenerit adiutorem 23 ad 28 quomodo omnibus, qui ipsum sponte elegerant, odiosus factus sit 28 ad 31 eos rogat, ut pro se orent 33-36;

48-50 eos admonet, ut in provinciis suis munere viriliter fungantur, et ut causas, quas ipsi definire non valeant, ad se proferant 37-47 *Domnaldus et alii Anselmo confitentur sibi pastorem opus esse 201,4-10 et ab eo petunt, ut Malchum, quem episcopum Watafordiensem elegerunt, ordinet 11 ss.*

Donatus, episcopus (Dublinensis): huic et ceteris Hiberniae episcopis Anselmus scribit E 198 (vide → Domnaldus) ei Lanfrancus vestimenta et ornamenta ad opus ecclesiae dederat 278,3-8; vide → Samuel

Dorobernensis ecclesia: vetus nomen ecclesiae Cantuariensis E 303,8s.; 474,1

Dublinenses monachi: a Samuele episcopo eiciuntur, eorum res distribuuntur E 277,3-7 Anselmus ab episcopo postulat, ut monachos eiectos revocet 278,3 ad 17

dubietas: insipientissimum est quod supra firmam petram fundatum est, in nutantium quaestionum revocare dubietatem E 136,31-33

dubium: respondetur obiectioni etiam falsa vel dubia intelligi posse et esse in intellectu PR 136,3-21; cf. *PI* 125,15s.

dulcor: glutire salubrem dulcorem Me 3,10

Dunstanus, archiepiscopus Cantuariensis: Anselmus eius »Regulam vitae monachicae« et eius »Vitam« a Lanfranco exposcit E 39,59-61 se de eius »Regula« Lanfranco scripsisse Mauritio significat 42,31s. ut haec commodetur, ut secundum hanc proprium exemplar corrigatur, instat 32-36 *Dunstano sancti Petrus et Paulus et Andreas apparuerunt et eum episcopum futurum esse praedixerunt 149,99-102* hic et alii archiepiscopi Cantuarienses ecclesias suas in aliis diocesibus constitutos dedicaverunt 170,20-22

duo: in naturis creatis duo quaedam eadem prolatio significat: quia et praesentia sunt locis et temporibus, in quibus esse dicuntur, et quia continentur ab ipsis M 40,29-33 summus spiritus et eius locutio non sunt duo, sed unus spiritus 48,3-5; 9s. si verbi, quo se dicit, et verbi, quo creaturam dicit, una substantia est, quaeritur, quomodo duo verba sint 52,4-7 non sunt duo, sed unus creator 55,23-25; 56,7-10 sic summo spiritui et verbo eius singulariter et utrisque simul inest, quidquid sunt in essentia et ad creaturam, ut et singulariter perfectum sit ambobus, et tamen pluralitatem non admittit in duobus 56,4-7 quamvis necessitas cogat, ut sint duo summus spiritus et verbum eius, nullo tamen modo exprimi potest, quid duo sint 56,16s.; 28-30; 59,24-28 etsi sint duo pares ad invicem, non possunt dici pluraliter, quemadmodum dicuntur duae pares lineae aut duo similes homines 56,17 ad 20 pater et filius non sunt duo spiritus, sed unus spiritus 59,30s.; 60,2 ad 5; 66,26s. singula propria singulorum non recipiunt pluralitatem, quia non sunt duorum 59,31-60,2 pater et filius non sunt duae essentiae 61,15st quaeritur, utrum sint duo amores, unus a patre procedens, alter a filio 66,17-19 a singulo patre et a singulo filio non manant duo toti amores, sed unus idemque totus 27-29 ut duo aliqua sint, quae singula perfectam et nulla consideratione differentem habeant pariter ad aliquid unum patris aut matris habitudinem: nulla natura aliquo monstrari concedit exemplo 67,15-18

Durandus, abbas Casae-Dei: a Rogero et Wilhelmo Anselmi laudes audivit E 70,3-6 extollit Anselmi »Meditationes«

et cupit alia eius opuscula 7-18 expostulat unitatem societatis cum congregatione Beccensi 19-21 petit ab Anselmo epistolas sancti Pauli 21-27 Anselmus laudes sibi a Durando factas non accipit E 71,6-25 ab eo Anselmus ex sua parte petit unitatem societatis congregationis Casae-Dei 25-36 eius litteris Anselmus per nuntios respondet 37-39
duritia: mirabilis duritia Me 1,52s.

E

Eadmundus, Sanctus, abbatia: ab Anselmo contra invasores ex abbatia Sancti Ebrulfi defenditur E 251,4-30 Anselmus monachos eius laudat, quod contra violentos nulla violentia perstiterint, vexatos consolatur et ad patientiam hortatur 252,4-27 in abbatiam filius Hugonis de Cestre, monachus Sancti Ebrulfi, intrusus est 266,3-20 vide → Aelferus, prior Sancti Eadmundi
Eboracenses canonici: *de eorum incontinentia queritur Gerardus archiepiscopus E 255,11-28 ordines et professionem denegant 16-28 Eboracense capitulum Thomae, electo archiepiscopo, interdixit, ne ecclesiam Eboracensem ecclesiae Cantuariensi subiceret E 453,4-17 suspicantur Anselmum vocare electum archiepiscopum non solum, ut ibi consecretur, sed etiam, ut professionem faciat 454,4-11 quod illum facere prohibent ei minantes se ei obediuntiam subtracturos esse, si fiat 11-27 credunt Anselmum consiliariis elatis — clericis et monachis — cedere 10s.*
ebrietas: si delectat (futuros beatos) ebrietas: »ebriabuntur ab ubertate domus« dei P 118,25-119,1
Ebrulfus, Sanctus, abbatia: apud eius abbatem et monachos Anselmus inter-

cedit ratione intrusionis in abbatiam Sancti Eadmundi (vide ibi); Anselmus declarat regem sensum suum certe mutaturum, se ipsum autem numquam assensum suum praebiturum esse E 251,4-30 Anselmus queritur, quod archiepiscopus Rotomagensis monachos intrusos nondum revocaverit 269,4-19

ecclesia: mater ecclesia catholica M 5,3 dominus in ecclesia sua, cum qua se esse »usque ad consummationem saeculi« promittit, gratiae suae dona non desinit impertiri Cu 40,5-7 iustitia fidei matris ecclesiae infantes quasi iusti salvantur Co 173,2s. *diversitas in ecclesia admodum est unitati contraria W 233,17 ecclesiae valde obest in sacramentis discrepare 235,14-16* cuilibet ecclesiae, quae vel per amplitudinem unius regni dilatetur, licet aliquid secundum rectam fidem constituere, quod in conventu populi utiliter legatur aut cantetur Pr 212,4-6 ecclesia est corpus Christi O 3,18

liberam esse ecclesiam Paulus dicit E 223,49 ecclesia dei principi non quasi domino ad serviendum — sicut multi reges faciunt — data est, sed sicut advocato et defensori est commendata 235,19-21 nihil magis diligit deus in hoc mundo quam libertatem ecclesiae suae 21s. qui ei volunt non tam prodesse quam dominari, procul dubio deo probantur adversari 22s. liberam vult deus esse sponsam suam, non ancillam 23s. qui ecclesiam sicut filii matrem tractant et honorant, vere se filios eius et filios dei esse probant 24s. qui illi quasi subditae dominantur, non filios, sed alienos se faciunt, et ideo iuste ab haereditate exhaerentur 25-27 reginam illam (ecclesiam) de hoc mundo sponsam sibi Christus placuit eligere

243,20s. eam pulchram et amicam et columbam suam vocat in scripturis 22-28 pro ea mortuus est 28-30 ecclesia exsul et peregrina et quasi vidua exspectat sponsum 30-34 qui ecclesias honorant, cum illa honorantur; qui eam deprimunt, cum daemonibus deprimuntur 34-37 ecclesiam defendere et exaltare non humiliat principem 248,20-23 principes, qui eam impugnant, non proficiunt 248,23-25; 249,23-28; 262,44s. qui eam glorificant, cum illa et in illa glorificabuntur 248,25s.; 262,45s. Anselmus comitissam Clementiam eiusque virum laudat, quod veros filios ecclesiae, sponsae dei, se ostendant 249,8-10 principes ecclesiam non in dominationem haereditariam sibi datam, sed a deo sibi commendatam aestimare debent 10-18 deus ecclesiam, matrem nostram, pulchram amicam et dilectam sponsam vocat 262,28-30 ecclesia a malis principibus conculcatur 29-37 qui deum vel ecclesiam eius exhaeredat, a regno dei exhaeredatur in futura vita 270,21-23

pro libertate ecclesiae dei Anselmus est exul ab episcopatu et rebus omnibus exspoliatus 339,6s. Christianus non moveri debet, si ecclesia Christi persecutionem patitur 378,17-20 Anselmus Hugonis Lugdunensis consilium cupit, maxime ubi de ecclesiae libertate et utilitate res est 389,4-16 *pro terris ecclesiarum de manu regis ecclesias suscipere non libet, ne sacrilegio dari videatur assensus* 223,41-44

»Epistola de sacramentis ecclesiae«, Anselmi opusculum: S

Ecclesia Christi: titulus ecclesiae Cantuariensis E 431,23s.; 475,2; 5

Edit, monialis sub Roberto cum aliis conversans: vide → Robertus; → Seit

Edmerus, monachus Cantuariensis: »*co-exule Anselmi, in appendice epistolae Anselmi Hugoni archidiacono datae hunc et eosdem, quos Anselmus, salutari E 208,37-40 gratias agit deo, qui ipsum dignum consortio exilii fecit* 38s. »monachus Beccensis« (?), »baculus senectutis« Anselmi, ecclesiae Becceensi transcribit Anselmi opus »Cur deus homo« 209,17-20 salutari Anselmum, nepotem archiepiscopi 309,10-12 eum et Alexandrum Anselmus defendit a calumnia, quod regem et episcopum Lincolnensem infamaverit 311,50-55

Edwardus, Sanctus, Sceptesberiensis, abbatia: eius moniales: vide → Eulalia abbatissa

effectum; effectus; efficere: quod dicitur esse per aliquid, videtur esse aut per efficiens aut per materiam M 19,1-3 summa substantia non est per aliquid efficiens 20,7-9 omnis causa necesse est aliquid ad essentiam effecti praebere adiumentum 22,13-15 si nullum adiumentum de nihilo provenit ad aliquid, ex nihilo nihil efficitur 19s. quemadmodum illa accidentia, quae mutationem aliquam accedendo vel recedendo faciunt, ipso suo effectu vere accidere rei, quam mutant, perpenduntur: sic illa, quae a simili effectu deficiunt, improprie dici accidentia deprehenduntur 43,26-29 solemus dicere aliquid gigni ex ea re, de qua existit, ut aliquid effectum ex causa sua 67,26 ad 68,1 rationalis creatura nihil tantum debet studere, quam imaginem creatoris, sibi per naturalem potentiam impressam, per voluntarium effectum exprimere 78,14 ad 16

quaeritur, an debeat esse malae voluntatis effectus V 186,24 in aliis

rebus (praeter veritatem) quaedam sunt tantum effecta, quaedam causae et effectus 190,8–9 veritas, quae est in rerum existentia, est effectum summae veritatis 9s. voluntas mala angeli perdit nullam aliam habuit causam, qua impelleretur, sed ipsa sibi efficiens causa fuit et effectum Ca 275,31–33 peccatum Adae fuit causa, peccatum infantum effectum Co 169, 16s. causa non videtur nisi effectus esse Pr 206,1s. nomen »effectus« rei, quae fit, aptari proprie videtur 3s.

voluntas alia est efficiens, alia approbans, alia concedens, alia permittens C 281,16–182,2, (prior recensio) voluntas efficiens est, quae facit, ut sit quod vult, si potest; si non potest, tamen vult: ibidem secundum hanc voluntatem dicitur de deo: »omnia quaecumque voluit, fecit«: ibidem

electio: si angeli peccare non potuissent, electi homines meliores et maiores ipsis essent Ca 243,8s. angeli perdit aut fuerunt intra numerum electorum a deo praescitum, aut ex necessitate ceciderunt Cu 75,3–6 non in minori numero erunt electi homines quam sunt angeli reprobi 76,4–6 plures erunt electi homines quam angeli reprobi 76,9–84,3 electi homines non gaudebunt de casu angelorum 78,18 ad 79,19 vide → angelus; → homo nescimus, quam pauci electi sint E 2, 40–42; 45s.; 51,26–28; 31s.; 167,25s.; 184,12s. sic nobis vivendum, ut inter paucos simus 2,42–44; cf. 51,28–30; 167,20–22; 184,7–12 nemo securus est de electione 2,44–47; 51,30–33; 167,21–26; 184,7–16

electio (canonica): *concilia decreverunt saecularium principum potestatem ab ecclesiasticis electionibus arcendam* E 222,24–29 vide etiam → episcopus

eleemosina; eleemosinarius: Anselmi sententia de eleemosina: propter amorem dei facta habebit mercedem suam E 49,22–26 eleemosinae non minuendae, sed augendae sunt 178,35–37 Ernulfus prior de eleemosina pro Roberto ex Iudaismo converso non per servientes, sed per monachum eleemosinarium ordinare ab Anselmo iubetur 380,9–12 vitalis eleemosina O 12,14

Elferus: vide Aelferus

elementa: omnis haec mundi moles constat ex terra et aqua et aere et igne, quae quattuor elementa aliquomodo intelligi possunt sine his formis, quas conspiciamus in rebus formatis, ut eorum informis natura videatur esse materia omnium corporum suis formis discretorum M 20,30–21,5

Elias comes: Anselmus, ab eo quaesitus, quae sit via segura perveniendi ad beatitudinem, pro hoc consilio mandat domnum Hardum E 466,4–10 ei absolutionem desideratam mittit 11–13

Eliensis abbas: vide → Ricardus, abbas Eliensis

Elmerus, monachus Cantuariensis (prius Beccensis?): ab Anselmo per Mauritium salutatur E 69,26

Eluredus: eum Anselmo Hugo, archiepiscopus Lugdunensis, cui ab Apulia usque Lugdunum servierat, commendat E 260,18s.

eminere: rationalis creatura eminet in omnibus creaturis M 80,19s.

emittere: ex ipsa sua essentia emittunt pater et filius amorem M 66,24s. summa essentia spirando emittit suum amorem 68,22–26 quot verba nascuntur de summa substantia, tot spiritus emittuntur 72,24–73,1

emundatio: baptismi O 2,25 corpus et sanguinem Christi accipimus ad emundationem peccatorum 3,6–8

Engelardus: ut testis sit Girardo monetario a debitis soluto, huic mandat Anselmus E 15,25-27

Engelardus de castro Lenis: per Anselmum a filio Adelidis comitissae vacationem militiae et quietem praediorum suorum impetrare cupit E 86,8-16

Engelramnus, clericus episcopi Lincolnensis: per simoniam ecclesiam cuiusdam clerici invasit; quare Gerardus, archiepiscopus Eboracensis, ab Anselmo iustitiam postulat E 440,4-8

ens: est quaedam natura, quae est summum ens sive existens M 17,32-18,3 sicut sese habent lux et lucere et lucens, sic sunt ad invicem essentia et esse et ens, hoc est subsistens 20,15s. summa essentia et summe esse et summe ens, id est summe existens sive summe subsistens, non dissimiliter sibi convenient quam lux et lucere et lucens 17-19 summa natura non est aliud quam summe ens 31,7s.

enuntiatio: vera est, quando est, quod enuntiat, sive affirmando, sive negando V 177,6-12 res enuntiata non est veritas enuntiationis, sed eius causa 13-18 neque oratio aut eius significatio aut aliquid eorum, quae sunt in definitione enuntiationis, sunt veritas enuntiationis 177,20 ad 178,4 enuntiatio vera est, cum significat esse quod est, et non esse quod non est 178,6-27 rectitudo enuntiationis: 179,10-27; 183,1-7 (vide → oratio)

episcopatus; episcopus: *inhibitum est, ne principes et saeculares viri electioni episcoporum se audeant violenter inserere E 281,33-38* episcopus electus et nondum consecratus non potest dare vel concedere alicui curam animarum, quam nondum accepit 443,13-18 Anselmus docet Lambertum, abbatem Sancti Bertini, quomodo se habeat post

electionem ad episcopatum 421,8-15 vituperat, quod episcopi Hiberniae inordinate aut a solis episcopis, aut in locis, ubi ordinari non debent, consecrentur 427,28-30; 435,25-27 episcopus, nisi certam parochiam et populum, cui superintendat, habeat, constitui secundum deum non potest 435,25-34 qui taliter ordinati sunt, cum suis ordinatibus ab episcopatus officio deponendi sunt 27-29 minus quam a tribus episcopis episcopus ordinari non debet 34-38 canonica auctoritas praecipit, ut ecclesia episcopatus ultra tres menses non maneat sine pastore 443,3s. nullus episcopus sacrari debet alicui ecclesiae sine assensu et consilio archiepiscopi et aliorum episcoporum totius provinciae 404,6-8 sacratus episcopus non potest constitui in alia provincia canonice sine assensu archiepiscopi et episcoporum eiusdem provinciae, nec sine absolutione archiepiscopi et episcoporum provinciae, in qua sacratus est 8-12 hoc valet etiam si episcopatus eius ita destructus sit, ut in eo manere non possit 12-14 abbas potest episcopus fieri 156,107 ad 118

episcopus constituitur ad hoc, ut populum dei verbo doceat et vita informet 457,12-14; 459,3-5 episcopus concors cum Christo sibi auctoritatem servat, discors ab ipso eam sibi adimit 162,15-27 omnis episcopus, qui habet vocem Christi, Christus est 22 episcopus est custos ecclesiae suae 176,62 episcopi debent esse forma et exemplum aliis canonicae religionis 427,28s.

de manu laici episcopus iam consecratus non debet suscipere ecclesias, si in aliena parochia sunt 223,14s. ecclesiae omnes per singulas parochias in episcoporum esse debent potestate 16s. abbates

ecclesias per manus episcoporum accipere debent 17s. qui episcopum suis rebus spoliatur, nullo modo deo reconciliari potest, nisi omnia restituat 321,23-25 gloria est episcopo, qui spoliatur et expellitur pro iustitia 276,5-9 non pertinet ad episcopum absolvere quod papa ligat, neque ligare quod iste absolvit 218,15-17 non pertinet ad reges et principes, culpam presbyterorum de violatis canonibus vindicare, sed ad singulos episcopos aut ad archiepiscopum et primatem 391,11 ad 14 crucem portari facere ante se in via non pertinet nisi ad archiepiscopum a Romano pontifice pallio confirmatum 278,18-20 episcopi clericos fieri monachos prohibere non debent 161,26-36; 162,33-35 si episcopus metropolitanius sacratus per totum primum annum nec papam viventem nec pallium requirit, cum possit, iuste ab ipso honore removendus est 176,68-70 *episcopus accusatus septima sui ordinis manu se debet purgare* 223,78-82

»Oratio episcopi vel abbatis ad sanctum, sub cuius nomine regit ecclesiam«:

O 17; vide → abbas

episcopus quidam non parvae auctoritatis, forsitan Graecis favens, in Barensi concilio visus est non sentire idipsum quod spiritus sanctus est, esse de patre Pr 186,5-8; 188,11-14

Epistolae Anselmi: E *Fulco, abbas Sancti Petri supra Divam epistolam Anselmi sibi olim scriptam* (= E 61) *allegat* E 88,14-29 Anselmus exspectat a Mauritio epistolas, quas ei scripserat 104,16s. Beccenses iubet sibi mittere in Angliam suas epistolas, quas Mauritius nondum misit 147,14s. Ernulfo priori exemplaria epistolarum suarum postulata mittit 357,11s.

equitare: equitandi occasiones a claustra-

libus non sunt exquirendae nec occurrentes suscipiendae E 178,29-33 equus: fortis et velox equus bonus est, quia utilis est M 14,19-25 natura sua ligno melior est equus, equo praestantior est homo 17,1s. voluntas equi non est libera, sed naturaliter necessitate appetitui carnis servit L 216,4-12 inter equum et colorem eius diiudicandum est I 10,7s.

Ermengarda: eam Anselmus obsecrat, ut virum suum monachum fieri permittat E 134,6-51 et ut ipsa istum in contemptu mundi sequatur 52-54

Ernulfus, prior Cantuariensis: Ernulfo (nondum priori) cum priore et ceteris monachis Cantuariensibus scribit Anselmus de discordia inter ipsos exorta, et hortatur eos, ut oboedientes sint E 182,1-26 Ernulfo priori et ceteris monachis Anselmus refert de itinere suo Romam tendente 286,4-21 eis ostendit, quas virtutes habere debeant, ut sibi gaudium faciant 28-33 eosdem Anselmus de suo et sociorum bene esse certiores facit 289,4-12 eos ad hoc accendit, ut semper ad meliora proficiant 13-24 eis de suo esse et reditu refert 291,4-9 eos consolatur 9-15 pueros et adolescentes separatim exhortatur, ne doctrinam suam obliviscantur 16-21 omnibus gratias agit de caritate, quam nepoti suo impendant 291,22-24; 292,36-38 Ernulfo et ceteris monachis Anselmus scribit gaudium suum de litteris prioribus obnubilatum esse litteris sequentibus 292,5-8 se de regis petitione mirari et regi per episcopum Rofensem mandaturum esse, ut episcopatum in quiete sinat 9-23 eos in iustitia et patientia confortat 24-29 de suo reditu ante iter Romanum se regi nihil scripsisse 30-33 eis rescribit se laudare, si clericos dignos in ordinem

susciperent 295,4-8 Anselmus scribit Gundulfo episcopo litteras a se regi scriptas (= E 308) soli Ernulfo ostendendas esse 306,11s. Ernulfo mittit exemplar litterarum, quas regi dat, quod cognito regis responso patefiat 307,6-9 ei privilegium a papa acceptum ad custodiendum mittit 26s. ei de aliis negotiis scribit 3-30

Ernulfus Anselmo anonymo scribit, ostendens eius praesentiam utilius esse ecclesiae Angliae quam eius absentiam 310,4-63 *eum interrogat, quid ipse et fratres agere debeant, si Anselmus Angliam, uti audierit, excommunicare vel suspendere voluerit* 64-66 Anselmus Ernulfo scribens se defendit a calumnia, quod non rediendo in Angliam curam animarum negligat 311,3 ad 49 et quod per monachos suos infamaverit regem et episcopum Lincolnensem 50-55 Ernulfo consilia dat, quomodo in diversis circumstantiis ipse et fratres agant 61-77 Ernulfo totam curam animarum committit 312,22 ad 27 priori mandavit, ut magistro sui nepotis Anselmi beneficeret 328,30 ad 32 Anselmus Gundulfum ad litteras Ernulfo scriptas (= E 311) remittit 330,12-16 Ernulfo scribit se non totum eius consilium sequi potuisse 331,3-9 eum consolatur de tribulationibus habitis 9-15 eidem respondet placitum episcoporum Eboracensis et Lundoniensis, sine archiepiscopo Cantuariensi constitutum, se irritum declarare 16-20 respondet ad plures eius quaestiones, scilicet de diversis negotiis administrativis 21-30 de susceptione puerorum et clericorum et certarum personarum in monasterium 31-53; 63-66 de fratribus, qui inordinate ex monasterio exierant et ad id reducti sunt 54-62 de presbyteris, qui

ad mulieres dimissas redierunt 67-73 de festivitatum celebratione 74-78 ei exponit, quomodo responsum regis sibi mittat 86-89 monachos Cantuarienses ad Ernulfum se instruendi causa remittit 332,22-24 Anselmus respondet Ernulfo et ceteris monachis eis non licere dare regi pecuniam 349,4-12 eos confortat in tribulationibus 13-16 eis significat papam in concilio in proxima Quadragesima habendo consilium in sua causa accepturum esse 17-20

eosdem precatur, ut libros suos »Cur deus homo« et »De conceptu virginali«, quas papae mittere velit, scribi faciant 21-24 ad priorem mittit Farmannum aliosque, si consilium de animabus suis quaerant 355,16-20 Anselmus priori scribit de diversis negotiis 357,4-12 ei mandat, ut fratres, speciatim adolescentes et infantes, salutet et ad patientiam hortetur 13-20 latori praesentium beneficiat rogat 21-23 Willelmus, filius Rodulfi, ab Ernulfo petierat nummos, quos Anselmus concedit 359,6-11

Anselmus Ernulfo et ceteris scribit de conventionem inter se et regem facta 364,4-14 eis exponit, cur interdum extra Angliam remanere debeat 14-22 eis mandat de presbyteris, qui feminas tenuerunt 23-30 de comite Mellento 31-37 de sententia immutata in eos, qui investituram acceperunt 39s. Ernulfo gratulatur, quod de aegritudine convalescat 41-43 Ernulfo et Gundulfo episcopo et Willelmo archidiacono scribit se confirmare excommunicationem in presbyteros feminas relictas repetentes 374,4-17 Ernulfum et monachos rogat, ut suis precibus a deo obtinere nitantur concordiam iustam inter regem et papam 376,3-7

Ernulfo et archidiacono praecipit, ut huic Roberto, de Iudaismo converso, ex redditibus archidiaconatus sibi contingentibus sic provideant, ut eum conversionis non paeniteat 380,3-22

Ernulfus, capellanus Gondulfi Rofensis episcopi: eum Anselmus per Gondulfum salutatur E 330,44s.

Ernulfus, gener Muriardachi, regis Hiberniae: ei Anselmus succurrit E 426,3-7

Ernulfus, frater Roberti: in episcopatu Sancti Davidis terras habentem cum aliis Anselmus hortatur, ut episcopo suo Wilfrido oboediant et ut bona ecclesiastica, si qua habeant, reddant E 270,6-25

Ernulfus, abbas (Troarnensis?): per suum monachum Nicolaum ab Anselmo consilium petit de eo, quod ab episcopo Baiocensi ad benedictionem suscipiendam invitatur E 123,3-5 eum Anselmus docet professionem oboedientiae a monacho factam — quae utique valet omnibus maioribus pro vita — non esse iterum exigendam, cum ad abbatiae praelationem promovetur 5-18

Ernulfus, abbas Troarnensis: aegrotus, ab Anselmo consilium de dispositione ecclesiae suae petit E 425,4-9 eum Anselmus de aegritudine consolatur 10-20 eique consulit, ut onus non nisi per oboedientiam erga eos, ad quos pertineat, dimittat 21-31

error: ratione, qua se (Roscelinus) defendit, eius error demonstrandus est I 11,8s. vae aerumnosus dolor de aerumnoso errore filiorum Adae! E 117,26 esca: Christus est esca pauperum S 234,9 esse (verbale): esse alicubi, aliquando, aliquid (ex aliquo, per aliquid etc.), aliud (ex alio, per aliud etc.), magis, maius, maxime, minus, nihil, ex se, per se, semper, summe, ubique, et his similia: vide sub his nominibus est

unum aliquid summe bonum et summe magnum, id est summum omnium quae sunt M 13,5-10; 15,11s.; 21-23; 16,20 ad 23; 26-28; 17,24-27 tam innumera-bilia bona sunt 14,5 quidquid est, per unum aliquid videtur esse 15,27-29; 16,2-10; 15-20; 27,7-11 omne quod est, aut est per aliud aut per nihil 15,29 ad 16,1; 16,18-20 aut est unum aut sunt plura, per quae sunt cuncta quae sunt 16,1-4; 15-17 si sunt plura, aut ipsa referuntur ad unum aliquid per quod sunt, aut eadem plura singula sunt per se, aut ipsa per invicem sunt 2-7 si plura singula sunt per se, est una aliqua vis vel natura existendi per se, quam habent, ut per se sint 6-10 nulla res est per illud, cui dat esse 11s. ut plures per se invicem sint, nulla patitur ratio 10-12 una et sola aliqua natura est, quae sic est aliis superior, ut nullo sit inferior 17,24-27; 17,32 ad 18,3 natura summa est per se id quod est, et cuncta quae sunt, sunt per ipsam id quod sunt 17,27-29; 18,23 ad 19,3; 19,29-20,1; 20,7-13; 30,12s.; 38,25s. quod est per aliquid, per aliud est et posterius, et aliquomodo minus est eo, per quod habet, ut sit 19,3-5 summa natura non ipsa se aut aliqua res illam, ut esset quod non erat, adiuvit 6-12 quod illa natura, sine qua nulla est natura, sit nihil, tam falsum est quam absurdum erit, si dicatur quidquid est, nihil esse 21s. summa essentia et summe esse et summe ens, id est summa existens sive summe subsistens, non dissimiliter sibi convenient quam lux et lucere et lucens 20,17-19 res, quae per aliud sunt, quomodo sint per summam substantiam 22-28 quaeritur, utrum universitas rerum, quae per aliud sunt, sit ex aliqua materia 20,29-21,31 si universitas rerum est

ex aliqua materia, non solum non potest esse, sed nec dici potest esse ex alia materia, quam ex summa natura aut ex seipsa 21,7-11 nihil omnino vel cogitari potest esse praeter illud summum omnium, quod est per seipsum, et universitatem eorum, quae non per se, sed per idem summum sunt 4-13 ex sua natura rerum universitas, quae per se non est, esse non potest 21,14-17 quidquid est, per summam essentiam est ea faciente 21,31-22,1 nihil aliud est vel fuit nisi natura summa et quae facta sunt ab ea 22,1-5 ex eo, quod penitus non est, non fit aliquid 23s. nihil, quod penitus non est, quotiens esse ponitur, impossibilis inconvenientia consequitur 23,14-17

videri potest apud summam substantiam rerum locutionem et fuisse, antequam essent, ut per eam fierent, et esse, cum factae sunt, ut per eam sciantur 25,22-27 ea quae per creatricem substantiam fiunt, penitus non essent, nisi essent aliquid, quod non sunt per ipsam 26,20-23 cuncta quae facta sunt, eodem ipso sustinente vigent et perseverant esse, quamdiu sunt, quo faciente de nihilo habent esse quod sunt 27,4-7 si nulla earum rerum umquam esset, quorum relatione natura summa et maior dicitur, ipsa nec summa nec maior intelligeretur 28,13-15 omne compositum ut subsistat indiget iis, ex quibus componitur; quia quidquid est, per illa est, et illa quod sunt, per illud non sunt 31,15-18 quaeritur, ex quo tam simplex natura creatrix et vigor omnium fuerit vel usquequo futura sit 32,7s. quidquid ex aliquo vel per aliquid incipit esse, non est omnino idem illi, ex quo vel per quod incipit esse 16-18 fuisse aut futurum esse verita-

tem, antequam esset veritas aut postquam finita erit, inconveniens est M 33,18-20; V 176,16-17 quia creatrix natura ubique et in omnibus et per omnia est, et ex quo incepit nec desinet esse, consequitur quia semper fuit et est et erit 35,7-9 repugnat ut, quod verissime et summe est, id nusquam vel numquam sit 14-19 si natura summa separatim et distincte tota est in singulis temporibus: proprie dicitur quia fuit et est et erit 37,19-21 cum »fuit« significet praeteritum, et »erit« futurum: numquam creatrix essentia fuit vel erit 38,9-12 non quoniam fuit aut est aut erit, ideo aeternitatis naturae summae aliquid evanuit a praesenti tempore cum praeterito, quod iam non est, aut transit cum praesenti, quod vix est, aut venturum est cum futuro, quod nondum est 40,21-24 natura summa non secundum labile praesens tempus, quo utimur, est, aut secundum praeteritum vel futurum fuit aut erit 41,10s. si dicitur naturam summam semper esse: quoniam idem est illi esse et vivere, nihil melius intelligitur quam aeternae esse et vivere 42,18-20

videtur quod spiritus summus, qui suo quodam mirabiliter singulari modo est, quadam ratione solus sit, alia vero quaecumque videntur esse, huic collata non sint 45,25-46,1 summus spiritus solus videtur simpliciter et perfecte et absolute esse, alia vero fere non esse et vix esse 46,2-6 nec non est quod aliquando fuit aut erit, sed quidquid est, semel et simul et interminabiliter est; quoniam huiusmodi est esse summi spiritus, iure simpliciter et absolute et perfecte dicitur esse 7-9 alia omnia (praeter summum spiritum) mutabiliter secundum aliquid aliquando aut fuerunt aut erunt quod non sunt,

aut sunt quod aliquando non fuerunt aut non erunt; et quoniam hoc quia fuerunt iam non est, illud autem quia erunt nondum est, et hoc quod in labili brevissimoque et vix existenti praesenti sunt vix est; quoniam ergo tam mutabiliter sunt, non immerito negantur simpliciter et absolute esse, et asseruntur fere non esse et vix esse 10-16 cum omnia quaecumque aliud sunt quam summus spiritus, de non esse venerint ad esse non per se, sed per aliud; et cum de esse redeant ad non esse quantum ad se, nisi sustineantur per aliud: quomodo illis convenit simpliciter aut perfecte aut absolute esse et non magis vix esse aut fere non esse? 16-20 quod simpliciter et omnimoda ratione solum est perfectum, simplex et absolutum: id nimirum quodam modo iure dici potest solum esse 24-29 solus creator spiritus est, et omnia creata non sunt; nec tamen omnino non sunt, quia per illum qui solus absolute est, de nihilo aliquid facta sunt 29-31

existendi veritas intelligitur in verbo, cuius essentia sic summe est, ut quodam modo illa sola sit 49,3-6 summa natura suo. quodam singulari modo non solum est, sed et vivit et sentit et rationalis est 14-16 si numquam creatura esset, nullum eius esset verbum 50, 20-23 eius, quod nec fuit nec est nec futurum est, nullum verbum esse potest 25s. quaeritur, utrum, si numquam ulla praeter summum spiritum esset essentia, esset nullum in illo verbum 27-28 si nullum in summo spiritu verbum esset, nihil apud se diceret 28s. spiritus summus est summa sapientia et summa ratio, in qua sunt omnia quae facta sunt 53,17s. quae facta sunt, semper in summo spiritu sunt, non

quod sunt in seipsis, sed quod est idem ipse 53,22-54,1 quidquid factum est, quomodocumque sit in se, in summo spiritu est ipsa vita et veritas 54,8 ad 10; 12s.

proprium est unius (id est verbi) esse ex altero (id est ex summo spiritu), et proprium alterius esse ex illo M 56,30s.; 57,3-9 pater non per alienam, sed per suam essentiam est 61,1-3 verbum proles est eius, a quo est 67,5s. amor non exhibet se contemplanti eius, ex quo est, similitudinem 8s. potest et debet dici solus ille, cuius verbum est, genitor et ingenuus, quia solus est pater et parens, et nullo modo ab alio est 68,5s.; 69,4 solus amor patris et filii nec genitus nec ingenuus, quia nec filius est nec proles, nec omnino non est ab alio 68,7-9 pater et filius et utriusque spiritus sunt in se invicem 70,3s.; 8-12; 15-17 quomodo sint in summa essentia tot verba, quot sunt dicentes et quot sunt qui dicuntur 72,8-10 sufficere debet rem incomprehensibilem indaganti, si ad hoc ratiocinando pervenerit, ut eam certissime esse cognoscat, etiamsi penetrare nequeat intellectu, quomodo ita sit 75,1-3 natura summa per verba sicuti est non valet intimari 77,1-3

inconveniens nimis est summe bono creatori, ut quod fecit ad se amandum, id faciat non esse, quamdiu vere amaverit 79,20-23 humana anima huiusmodi est, ut, si servet id ad quod est, aliquando vere secure ab ipsa morte et omni alia molestia beate vivat 80,4-6 omnis qui deum esse dicit, intelligit aliquam substantiam, quam censet supra omnem naturam, quae deus non est 86,19-22 deus solus est, ex quo et per quem et in quo sunt omnia 87,5-7

quod vere sit deus P 101,2 deus est, sicut credimus 101,4 quaeritur, an non sit talis natura (id est »id quo maius cogitari nequit«), quia »dixit insipiens in corde suo: non est deus« 5-7 quod insipiens intelligit, in intellectu eius est, etiam si non intelligat illud esse 8s. aliud est rem esse in intellectu, aliud intelligere rem esse 9s. cum pictor praecogitat quae factururus est, habet quidem in intellectu, sed nondum intelligit esse, quod nondum fecit 10-12 cum vero iam pinxit, et habet in intellectu et intelligit esse, quod iam fecit 12s. convincitur etiam insipiens esse vel in intellectu »aliquid, quo maius cogitari nequit« 13-15 si vel in solo intellectu est, potest cogitari esse et in re 16s. non potest cogitari non esse id, quo maius... 102,6 (-103,2) potest cogitari esse aliquid, quod non possit cogitari non esse 7 quod maius est, quam quod non esse cogitari potest 7s. si id, quo... potest cogitari non esse: non est id quo... 8-10 sic vere est »aliquid quo maius...«, ut nec cogitari possit non esse 103,1s. deus sic vere est, ut nec cogitari possit non esse 103,3s. quidquid est aliud praeter deum solum, potest cogitari non esse 6s. insipiens dixit: non est deus, quia stultus et insipiens est 9-11s. deus cogitari potest non esse, cum vox eum significans cogitatur; minime vero, cum quod deus est, cogitatur 18-20 nullus intelligens id, quod deus est, potest cogitare, quia deus non est 20s. qui bene intelligit deum esse id quo maius cogitari non potest, intelligit id ipsum sic esse, ut nec cogitatione queat non esse 104,2-4 qui intelligit sic esse deum, nequit eum non esse cogitare 4 nulum bonum deest summo bono, per quod est omne bonum 14s.

deus est quidquid melius est esse quam non esse 104,15s.; 110,1-3 multa improprie dicuntur, ut cum ponimus »esse« pro »non esse« 105,18-21 deus sicut non desinit, sic non incipit esse 110,17s. anima deum vidit aliquatenus, sed non sicuti est 111,20s. deus est totum quod est 115,1 deus per aeternitatem suam fuit et est et erit 7 fuisse non est futurum esse, et esse non est fuisse vel futurum esse 7s. de dei aeternitate nihil praeterit, ut iam non sit, nec aliquid futurum est, quasi nondum sit 10s. deus non fuit heri aut erit cras, sed heri et hodie et cras est 11s. deus est ante et ultra omnia 115,18-20; 22s.; 25s.; 116,2 aeterna nullatenus sine deo esse possunt 115,21 deus solus est quod est, et est qui est 116,15-117,2

quod est mutabile, non est omnino quod est 116,15-17 quod incepit a non-esse et potest cogitari non esse, et redit in non-esse; et quod habet fuisse et futurum esse: non est proprie et absolute 17-20 deus est, qui proprie et simpliciter est 22 deus non potest cogitari aliquando non esse 23s. deo omnia indigent, ut sint et ut bene sint 117,2

quid dubitans, utrum sit, vel negans, quod sit aliqua talis natura, qua nihil maius cogitari possit, respondere possit PI 125,3 ss. *eam esse quomodo neganti probetur* 4-13; *et passim*; PR passim

non ventilamus, utrum possit esse, sed utrum sit aliquis grammaticus non homo G 153,29s. omne quod est, aut est substantia aut quantitas aut qualitas etc. 162,16s.; 20 eorum quae sunt, singulum aut substantiam significat aut quantitatem 28-32

enuntiatio vera est, etiam quando negat esse, quod non est V 177,9-11

et cum est, quod enuntiat, et cum non est 178,2s.; similiter saepius oratio accepit significare esse et quod est et quod non est 178,3os.; et saepius cogitationem dicimus veram, cum est, quod aut ratione aut aliquo modo putamus esse; falsam, cum non est 180,7s.; et saepius similiter non est aliquid aliquando aut alicubi, quod non est in summa veritate et non inde accepit quod est, inquantum est 185,11ss. quaeritur, quomodo possimus dicere, quia quidquid est debet esse, cum sint multa mala opera, quae certum est esse non debere 186,7-9 eadem res debet esse et non esse 186,10-188,24 debet esse quod dei bonitas et sapientia facit aut permittit 186,18-23 malae voluntatis effectum et malum opus non debet esse 24-26 saepissime contingit, ut eadem actio diversis considerationibus debeat esse et non esse 187,3-188,22

summa veritas nulla ratione est quod est, nisi quia est 190,4 veritas orationis non semper posset esse, si eius causa non semper esset 18-22 non est vera oratio, quae dicit futurum esse aliquid, nisi reipsa sit aliquid futurum; neque aliquid est futurum, si non est in summa veritate 22-24 si numquam potuit non esse verum futurum esse aliquid, et numquam poterit non esse verum praeteritum esse aliquid: impossibile est principium summae veritatis fuisse aut finem futurum esse 30-32 videtur quia omne quod rectum est esse, iustum etiam est esse; et conversim 191,29-31 quidquid debet esse, recte et iuste est, nec aliud recte et iuste est, nisi quod debet esse 192,1s. cum significatur esse quod est, aut non esse quod non est, recta est significatio 197,19s.; et passim si vero significa-

tur esse quod non est, vel non esse quod est, nulla erit rectitudo significationis 197,21-23; cf. 198,6 existente corpore colorem eius esse necesse est 197,25s.

(obicitur:) deus facit, ut multa, quae videmus transire de esse ad non esse, non sint quod erant Ca 233,20s.; 234,3-5 facit non esse quidquid non est, nisi ille, qui facit esse omne quod est 234,1 (vide → facere) cum deus desinit servare quod fecit, non ideo id quod erat, redit in non esse, quia ipse facit non esse, sed quia cessat facere esse 21s. cum quasi iratus destruendo aliquid aufert esse, non est ab illo non esse, sed res redit in non esse, quod a se habebat 23-26 si voluntas mala est et aliquid est, a deo est, a quo est omne quod aliquid est 244,20-22; 265,2-3; 276,8-9 omne quod est, eo ipso quia est, potest esse; non autem omne quod est, potuit esse, priusquam esset 252,24-26 quidquid ita potest esse, ut iam sit: si aliquando non fuit, potuit prius esse; si enim non potuisset, numquam esset 252,31-253,1 et possibile erat, ut mundus esset, antequam esset 253,7-17 quidquid non est, antequam sit, sua potestate non potest esse; sed si potest alia res facere ut sit, hoc modo aliena potestate potest esse 253,32-254,2 voluntas bonum est aliquid, quantum ad hoc quod est 264,7; 13s.; 265,2; 276,2s. non potest sciri quod potest non esse 266,19 quod non esse potest, nequaquam esse certa potest colligi ratione 19s. quomodo videatur posse non esse futurum quod praescitur 266,24-267,6

infideles iudicant nullatenus posse esse, quod nequeunt intelligere I 6,8s. nullus Christianus debet disputare, quomodo quod catholica ecclesia credit, non sit 6,10-7,2 ratio princeps et

iudex debet omnium esse quae sunt in homine I¹ 285,8s.; I 10,1s. dialectici moderni nihil esse credunt nisi quod imaginationibus comprehendere possunt I¹ 289,17-22; I 10,1-4 Nilus non perfectus erit, donec desinat esse I 31, 27s. oratio cum perfecta est, iam non est 31,28-32,1

de duobus impossibilibus non potest dici: si hoc est, illud est; quia nec hoc nec illud est Cu 70,22s. numero electorum completo, cessabit esse hominum generatio 83,15 quod necessaria ratione veraciter esse colligitur, id in nullam deduci debet dubitationem 96, 2s. investigandum est, quomodo esse possit deus-homo 101,24 quod erat, non esse non potuit 121,2s. quod deus immutabiliter vult, non potest non esse, sed necesse est esse 121,16s.; cf. 122,1s. si deus proponit se aliquid immutabiliter facturum, non potest, antequam fiat, non esse futurum quod proponit 123,8s. quidquid cogitur esse, prohibetur non esse; et quod cogitur non esse, prohibetur esse 24s. quod necesse est esse, impossibile est non esse; et quod necesse est non esse, impossibile est esse; et conversim 26ss. quoniam vera fuit fides virginis (Mariae), necesse erat ita futurum esse, sicut credidit 124,27-125,1 necesse fuit ita futurum esse, quoniam sic futurum erat 125,5s. huiusmodi necessitas non cogit rem esse 6s.

est necessitas praecedens, quae causa est, ut sit res 8 quidquid fuit, necesse est fuisse 18s quidquid est, necesse est esse et futurum fuisse 19s. quidquid futurum est, necesse est futurum esse 20 quae deus-homo fecit et passus est, necessitate fuerunt, quia futura erant; et futura erant, quia fuerunt; et fuerunt, quia fuerunt 25-28

si non fuerunt, nisi quia ipse voluit: si non voluisset, non fuissent 30s. quando aliqua creatura vult facere quod suum est facere et non facere, dicitur debere facere, quia quod vult, debet esse 129,3-5 ex conceptione homo incipit esse Co 149,3s. si istud esse, quo homines in Adam fuerunt, vere non esset, haec quae videmus esse, non essent 163,11-14 omnes fuerunt in Adam 163,7ss.; et similiter saepius

deus totus est quidquid est Pr 177,19; 180,25; 219,3 nequit esse spiritus sanctus nisi aut ex aliquo, sicut filius, aut ex nullo, sicut pater 187,33s.; passim spiritus sanctus est deus de deo et procedit de deo, quia et ipse deus et pater deus, de quo est et procedit 188,34s. ab illo procedit, de quo est 189,14; passim spiritus sanctus numquam incepit esse 206,2 quod incipit esse, proficit de non-esse ad esse 206,3

ea quae deus praescit, necesse est futura esse C 245,10; et passim si praescit deus aliquid, necesse est illud esse futurum: idem est ac: si erit, ex necessitate erit 248,7-249,2 quod erit, non poterit simul non esse 8s. cum dicitur futurum de futuro, necesse est esse quod dicitur, quia futurum numquam est non futurum 250,2-4 si est homo, homo est; si est album, album est, quia non potest aliquid simul esse et non esse 4-7 necessitate omne futurum futurum est 7-11 sicut necesse est esse quidquid deus vult, ita esse necesse est quod vult homo in iis, quae deus subdit humanae voluntati 251,4-7 quoniam quod deus vult, non potest non esse, necesse est voluntatem esse liberam et esse quod vult 7-10 recte esse a deo est, non esse recte non est ab ipso 259,9s. in operibus bonis deus facit, quod sunt et quod bona sunt;

in malis vero quod sunt, sed non quod mala sunt 258,15s.; 261,8-10 sine sancta cruce futurum erat, ut horre-rem vel ad momentum esse O 4,45s. per eam exspecto quia gaudebo me in aeternum esse 47

esse (substantiale): nulla res est per illud, cui dat esse M 16,11s. summa substantia non est aliquibus causis adiuta, ut ad esse perduceretur 20,7 ad 9 quomodo id, quod nullum habebat esse, adiuvit aliquid, ut perveniret ad esse? 22,18s. cuncta, quae facta sunt, eodem ipso sustinente vigent, quo faciente de nihilo habent esse quod sunt 27,4-7 non per nihilum reducitur ad nihil illud esse, quod per seipsum conduxit id, quod erat nihil, ad esse 34,15-18 summum esse nihilo et praecedenti non succedit nec subsequenti decedit 8-11 non cogitur vel prohibetur lege locorum aut temporum alicubi aut aliquando esse vel non esse, quod non intra locum vel tempus claudit suum esse 40,24-26 illud esse, quod per se est quidquid est, et de nihilo facit omne aliud esse, diversum est ab eo esse, quod per aliud fit de nihilo quidquid est 44,9-17 esse solius ineffabilis spiritus merito solum intelligitur simplex perfectumque et absolutum 46,20-24; cf. 8s. si cui- libet substantiae cogitatione auferatur quod rationalis est, deinde quod sensibilis et quod vitalis, postremo nudum esse, quod remanet, paulatim ad minus esse et ad ultimum ad non esse gradatim perducitur 49,24-50,1

quae singulatim assumpta quamlibet essentiam ad minus et minus esse deducunt, eadem ordinatim assumpta illam ad magis et magis esse perducunt 50,1-3 non repugnant, ut filius et per se subsistat et de patre habeat esse

60,27-61,1 idem esse est patris et filii 61,6-8 quamvis mea sapientia ab alterius sapientia posset habere esse, tamen cum iam esset, non nisi sua essentia esset 13-15 aeterni patris coaeternus filius sic habet a patre esse, ut non sint duae essentiae 15s. amor pariter habet esse a patre et filio 67,3-5 amor a patre et filio suum esse habet, id est idipsum esse, quod est pater et filius 69,9-13 filius non habet a spiritu esse, sed spiritus a filio 74,15s. hoc solum verbum illius solius est, de quo nascendo habet esse 16s.

esse mentis humanae se probat imaginem essentiae summae 78,4-7 rationalis creatura esse suum habet ad memorandum et intelligendum et ad amandum summum bonum 79,6-9 si dicitur quod anima pro contemptu summi boni sic iustius puniatur, ut ipsum esse perdat, nullatenus hoc admittit ratio, ut post tantam culpam pro poena recipiat esse, quod erat ante omnem culpam 81,10-13

solus deus verissime omnium, et ideo maxime habet esse P 103,7s. quidquid aliud (quam deus) est, non sic vere, et idcirco minus habet esse 8s. quod inceptit a non-esse et potest cogitari non esse, et reedit in non-esse; et quod habet fuisse et futurum esse, id non est proprie et absolute 116,17-20 deus est qui proprie et simpliciter est, quia nec habet fuisse aut futurum esse, sed tantum praesens esse 22-24

esse hominis non indiget grammatica, et esse grammatici indiget grammatica G 149,21s; et passim esse grammatici non est esse hominis 149,27; et passim esse uniuscuiusque rei in definitione consistit 152,30s. non est esse hominis esse animalis 153,3 esse albi non est esse hominis 24 cum grammatica

dividit hominem grammaticum a non-grammatico, conducit grammaticum ad esse, et est pars eius, quod est esse rei 157,19-21

ignis ab eo, a quo habet esse, accepit calefacere V 182,3; 183,3s. si secundum diversitates rerum necesse est esse diversas rectitudines: rectitudines secundum res ipsas habent esse suum (quod falsum est) 197,11; 17s.; 23s. color per corpus habet esse et non esse 25 rectitudo, qua significatio recta dicitur, non habet esse per significationem 198,18 veritas non in rebus aut ex ipsis aut per ipsas, in quibus dicitur esse, habet suum esse 199,17-19 a deo non est nisi bonum et esse Ca 233,4 multa videmus transire de esse ad non esse 233,20; 234,4s.

idem est esse dei et potestatis eius I 22,12s. necessitas (praecedens) non cogit rem esse, sed esse rei facit necessitatem esse Cu 125,6s. in deo-homine humana natura accepit a divina esse suum quidquid habebat 129,8-10 istud esse, quo homines in Adam fuisse dicuntur, non est nominandum »esse« (obicitur) Co 163,7s. illud esse non fuit vanum, quo fuit Christus in Abraham etc. 8-11 verum et solidum esse fuit 16 virgo mater partim naturali, partim voluntario cursu ad suum esse ab Adam perducta est 164,6s. esse filiorum in Adae potestate erat 24-26

quando substantia (in trinitate) habet esse de substantia, duae ibi fiunt relationes insociabiles, si secundum illas substantiae nomina ponantur Pr 179,17 ad 19 filius nascendo habet esse de patre, spiritus sanctus vero non nascendo, sed procedendo 180,15-17; similiter 197,11s.; 213,12-16 spiritus sanctus per processionem habet esse de patre

188, 32-34 spiritus sanctus habet a filio nosse, quod non est aliud illi quam esse 199,16s. utrum dei scientia sit a rebus, an res habeant esse ab eius scientia C 257,29s.

essentia; essentielle: natura (aliquando) idem intelligitur quod essentia M 17,17s.; cf. 16,26s.; 17,33 quemadmodum sese habent ad invicem lux et lucere et lucens, sic sunt ad se invicem essentia et esse et ens 20,15s. cuiuslibet rei essentia dici solet substantia 45,13-15; cf. 16,26s.; 17,33 omne bonum est essentia, et omnis essentia est bonum Ca 235,1-3

essentia creata: universitas rerum non potest dici esse ex alia materia, quam ex summa natura, aut ex seipsa, aut ex aliqua tertia essentia, quae utique nulla est M 21,7-11 eorum essentia, quae per aliud sunt, constat non esse velut ex materia ex summa essentia 21,28-31; 22,5-10 omnis causa necesse est aliquid ad essentiam effecti praebeat adiumentum 22,13-15 per rationem mens hominem intuetur, cum eius universalem essentiam cogitat 25,4-9 nullum relativorum demonstrat alicuius essentiam 28,24s. natura creatrix sic est ex se et per se, ut nullo modo sit alia essentia, quae est per se et ex se, et alia, per quam et ex qua est 32,15s. omnis substantia tractatur aut esse universalis, quae pluribus substantiis essentialiter communis est; aut esse individua, quae universalem essentiam communem habet cum aliis 45,6 ad 10 non noscitur dignior essentia quam spiritus et corpus, et ex his dignior est spiritus quam corpus 15 ad 18 illud natura praestantius est, quod per naturalem essentiam propinquius est praestantissimo 49,21s. illa natura magis est, cuius essentia

similior est summae essentiae 21-23 quae singulatim assumpta quamlibet essentiam ad minus et minus esse deducunt, eadem ordinatim assumpta illam ad magis et magis esse perducunt 50,1-3 in factis non est simplex absolutaque essentia, sed verae illius essentiae vix aliqua imitatio 9s. omnis creata natura eo altiori gradu essentiae dignitatis quae consistit, quo magis verbo propinquat 10-13 etiam si numquam ulla praeter summum spiritum esset essentia, esset in illo verbum 50,16-51,18

quomodo tam differentes res, scilicet creans et creata essentia, dici possint uno verbo 53,15-54,3 quae facta sunt, in seipsis sunt essentia mutabilis secundum immutabilem rationem creata 53,25-54,1 in seipsis sunt creatae substantiae per ipsam suam essentiam; in nostra vero scientia non sunt eorum essentiae, sed eorum similitudines 54,19-55,4; 6-10 omnis creata substantia tanto verius est in verbo quam in seipsa, quanto verius existit creatrix quam creata essentia 55,4-6 etiam sapientia ab alio docta, cum iam est, non nisi sua essentia est nec sapit nisi seipsa 61,11-15 per excellentiorem creatam essentiam plus docetur, quid de creante mens debeat aestimare 77,11-15 omnis essentia, in quantum est, in tantum similis est summae essentiae 15-17 mens rationalis summae essentiae maxime per naturalis essentiae propinquat similitudinem 17 ad 24

veritas est omnium quae sunt essentia, quia hoc sunt, quod in summa veritate sunt V 185,18s.; 186,1s. qui habet essentiam grammatici, non ideo habet simpliciter essentiam hominis G 153,15-17 a deo est, quod habet

aliquam essentiam Ca 266,9-11; Co 145,30s.; C 258,8; 12s.; 259,19s.; cf. Ca 274,27 ideoque nulla essentia iniusta per se est Co 145,31; 147,3 nulla essentia proprie vocatur iniusta nisi voluntas Co 147,27 deus facit in omnibus voluntatibus et operibus bonis et quod essentialiter sunt et quod bona sunt; in malis vero non quod mala sunt, sed tantum quod per essentiam sunt C 259,17-19; cf. 261,8-10 iniustitia et essentia: vide → iniustitia

essentia summa: »Monologion« tractat de divinitatis essentia etc. M 7,2-5 eius existentia et natura: est aliquid, quod, sive essentia sive substantia sive natura dicatur, optimum et maximum est et summum omnium quae sunt 16,26-28 est quaedam natura vel substantia vel essentia, quae per se est bona et magna etc., id est summum omnium quae sunt 17,32-18,3 quoniam essentia summa prior seipsa non est, nullo modo est ex nihilo per se 19,28s. summa essentia et summe esse et summe ens non dissimiliter sibi conveniunt quam lux et lucere et lucens 20,17-19 summa essentia est ipsum summum bonum 21,27s. summa essentia pluraliter dici non potest I 23,3 ad 5

summa essentia et cuncta alia: nihil est undecumque nisi per summam essentiam M 21,25s. eorum essentia, quae per aliud sunt, constat non esse velut ex materia ex summa essentia 21,20-31; 22,5-10 praeter summam essentiam nihil est nisi ea faciente 21,32-22,1 quoniam nihil aliud est vel fuit nisi summa essentia et quae facta sunt ab illa, nihil facere potuit per aliud vel instrumentum vel adiumentum quam per seipsam 22,1-4 summa essentia tantam rerum molem sola per

seipsam produxit ex nihilo 5-10 si illud, unde facta sunt omnia creata, non est nihil, sed aliquid: quidquid inventum est de summa essentia, nihil est 22,32-23,2 praeter summam essentiam cuncta quae sunt, ab eadem ex nihilo facta sunt, id est non ex aliquo 23,22-24 convenienter dicitur creatrix essentia universa fecisse de nihilo 31-33 sicut nihil factum est nisi per creatricem praesentem essentiam, ita nihil viget nisi per eiusdem servatricem praesentiam 27,11-15; cf. Ca 234, 19-21 a summa essentia non est nisi essentia, et omnis essentia est a summa essentia Ca 234,30-235,1

summa essentia in se: summa essentia recte dici potest facta de nihilo; id est: nequaquam facta est M 23,9-13 summae essentiae locutio non est aliud quam summa essentia 26,26-31 ubi summa essentia non est, nihil est; ubique est et per omnia et in omnibus 27,19-26 hoc ipsum quod summa natura summa omnium sive maior omnibus, quae ab illa facta sunt, seu aliud aliquid similiter relative dici potest: manifestum est, quoniam non eius naturalem essentiam designat 28,11-13 »summum« non simpliciter significat illam essentiam, quae omnimodo melior et maior est quam quidquid non est quod ipsa 13-23 summa essentia tacenda est esse aliquid eorum, quibus est aliquid quod non est, quod ipsa sunt, superius; et est dicenda quodlibet eorum, quibus est omne quod non est, quod ipsa sunt, inferius 29,26-29 necesse est summam essentiam esse viventem, sapientem, potentem et omnipotentem, veram, iustam, beatam, aeternam, et quidquid similiter absolute melius est quam non ipsum 29-31 quoniam de suprema essentia idem est

dicere, quia est iusta et quia est existens iustitia, indifferenter dici potest: est iusta, sive: est iustitia 30,27-31; 31,23-27 summa natura est summa essentia 31,2-8; 23-27 summa essentia non sic est aliquid, ut illud idem secundum alium modum non sit; quia quidquid aliquo modo essentialiter est, hoc est totum quod ipsa est 31,30-32,1 nihil quod de eius essentia vere dicitur, in eo quod qualis vel quanta sit, sed in eo quod quid sit accipitur 32,1-4 non fuit aliquid ante summam essentiam nec erit aliquid post eam 33,27-34,8; 15-32 nec aliquid nec nihil summam essentiam aut praecessit aut subsequiturum est, et nihil fuit ante vel est post illam secuturum 34,32-35,4

summa essentia et locus et tempus: summa essentia aut ubique et semper est, aut tantum alicubi et aliquando, aut nusquam et numquam 35,11-13 falsum est summam essentiam nusquam et numquam esse 14-20 non est alicubi vel aliquando determinate 20-27 ubi et quando summa essentia non est, ibi et tunc penitus nulla est essentia, quia sine ea nihil est 22-24 essentia summa est ubique et semper, id est in omni loco vel tempore 36,2s. non est partim ubique et semper 6-9 non est ita tota in omnibus locis aut temporibus, ut per partes sit in singulis 9-15 non est divisa per partes secundum temporum distinctiones 37,23s. cum naturae summae aeternitas nihil aliud sit quam eius essentia: si eius aeternitas habet praeteritum, praesens et futurum, consequenter quoque eius essentia 37,27-38,1 nullo modo creatrix essentia aut aetas aut aeternitas eius recipit praeteritum vel futurum 38,9s. potentia creatricis substantiae nihil aliud est quam eius essentia 35,27-36,2;

39,26–40,2 necesse est summam essentiam simul totam omnibus et singulis locis et temporibus praesentem esse 40,15–19 si summa essentia dicitur esse in loco aut tempore, unum tantum percipitur, id est quia praesens est, non etiam quia continetur 26–33 convenientius dicitur essentiam summam esse cum loco vel tempore, quam in loco vel tempore 41,1–18 summa essentia non est a se diversa vel accidentaliter 43,3–44,2 natura summa tunc solummodo dici potest substantia, si dicatur substantia pro essentia, et sic sit extra, sicut est supra omnem substantiam 44,9–11

summa essentia et verbum: existendi veritas intelligitur in verbo, cuius essentia sic summe est, ut quodam modo illa sola sit 49,3s. in verbo, per quod facta sunt omnia, non est factorum similitudo, sed vera simplexque essentia 50,7–9 si nullo modo esset creatura, nihilominus esset verbum illud, quod est summa et nullius indigens essentia 50,21–51,18 verbum, quo creaturam dicit summa sapientia, non est eius similitudo, sed principalis essentia 53,4–7 quae facta sunt, in summo spiritu sunt ipsa prima essentia et prima existendi veritas 53,25–54,1 omnis creata substantia tanto verius est in verbo quam in seipsa, quanto verius existit creatrix quam creata essentia 55,4–6 quoniam verbum summo spiritui est consubstantiale, necesse est, ut sit summa essentia 16s. summa essentia non est nisi una, quae sola creatrix et solum principium est omnium, quae facta sunt 17–19 non sunt plures creatrices summae essentiae 22s. summo spiritui et verbo eius singulatim et utrisque simul inest, quidquid sunt in essentia et quidquid sunt ad creaturam

56,4–7 summus spiritus et verbum non sunt duo pares spiritus nec duo pares creatores nec duo aliquid, quod significet eorum aut essentiam aut habitudinem ad creaturam 21s. verbum summi spiritus sic est omnino ex ipsius essentia, ut nulla proles sic sit omnino ex sola parentis essentia 58,1 ad 5 summus spiritus et verbum sic sunt concordantes natura, ut alter semper teneat essentiam alterius 60,5–11; 14 ad 20 sicut summa sapientia semper sapit per se, ita summa essentia semper est per se 20–22

summa essentia et pater et filius: est perfecte summa essentia pater, et perfecte summa essentia filius M 60, 22s. non idcirco minus perfecte est essentia vel sapientia filius, quia est essentia nata de patris essentia et sapientia de sapientia; sed tunc minus perfecta essentia aut sapientia esset, si non esset per se aut non saperet per se 24–27 sicut pater habet essentiam in semetipso, ut non per alienam, sed per suam essentiam sit: ita gignendo dat filio habere essentiam in semetipso, ut non per extraneam, sed per suam essentiam subsistat 61,1–8 aeterni patris coaeternus filius, qui sic habet a patre esse, ut non sint duae essentiae, per se subsistit, sapit et vivit 15–18 ad significandam quam habent spiritus summus et verbum, communionem summe simplicis summeque unius essentiae, sic congrue dici potest quia sic est alter idipsum quod alter, ut alter habeat essentiam alterius 18–24 magis congruit filium dici essentiam patris quam patrem essentiam filii 61,28–62,10 pater a nullo habet essentiam nisi a seipso 61,30–62,1 pater et filius non habent essentiam nisi existendo essentia 62,3s. filius est patris

virtus et sapientia et veritas et iustitia, et quidquid summi spiritus convenit essentiae 10s. filius est verbum verum, id est perfecta intelligentia sive perfecta totius paternae substantiae cognitio, quae ipsam patris essentiam intelligit 17–20 summus spiritus tantum sui memor est et intelligit se, quanta est eius essentia 65,22–24

summa essentia et amor sive spiritus: amor non est aliud quam quod est pater et filius, quod est summa essentia M 66,7–9 pater et filius et utriusque amor una est summa essentia 9–11 ex ipsa sua essentia, quae pluralitatem non admittit, emittunt pater et filius pariter amorem 22–25 amor singulus est summa essentia, sicut pater et filius; et tamen simul pater et filius et utriusque amor non plures, sed una summa essentia est 68,14–19 non nostro modo spirat summe incommutabilis essentia, tamen ipsum suum amorem a se ineffabiliter procedentem apte dicitur ex se emittere spirando 22–26 sicut verbum summae essentiae filius eius est, ita eiusdem amor satis convenienter appellari potest spiritus eius 69,1s. potest, quemadmodum filius est substantia patris eo sensu, quia habet eandem essentiam quam pater, ita utriusque spiritus intelligi essentia patris et filii 18–21

summa essentia et tres personae: unusquisque sic est perfecte summa essentia, ut tamen omnes tres simul non sint nisi una summa essentia, quae nec sine se vel extra se nec maior vel minor seipsa esse potest 70,4–8 memoria summae essentiae tota est in eius intelligentia et in amore, et amor in memoria et intelligentia 8–12 in his tribus unusquisque est summa essentia

et sapientia sic perfecta, ut ipsa per se memor sit et intelligat et amet 70,30 ad 71,4 singulus quisque essentialiter est et memoria et intelligentia et amor et quidquid summae essentiae necesse est inesse 71,4s. unus tantum est in summa essentia pater, unus filius, unus spiritus, et non tres patres aut filii aut spiritus 72,1–3 non sunt in summa essentia tot verba, quot sunt dicentes et quot sunt, qui dicuntur 8–10 in summa essentia sic sibi semper sunt praesentes pater et filius et eorum spiritus, ut cum invicem se dicunt, sic videatur idem ipse, qui dicitur gignere verbum suum, quemadmodum cum a seipso dicitur 18–22 sicut summae essentiae inest scire et intelligere, ita aeternae scientiae et intelligentiae naturale est semper id praesens intueri, quod scit et intelligit 73,8–10 ad summae naturae essentiam pertinet scientia et intelligentia 16–17 cum hi tres dicuntur, vel a seipsis vel ab invicem, eorum essentia dicitur, quae sola est 22–26 licet unusquisque seipsum et omnes invicem se dicant, impossibile tamen est esse in summa essentia verbum aliud, praeter illud, de quo iam constat, quod sit imago et filius patris 73,28–74,4 unus pater, non plures patres, unus filius, non plures filii, unus procedens spiritus, non plures procedentes spiritus sunt in summa essentia 74,18–20

ineffabilitas summae essentiae: si ea, quae de summa essentia disputata sunt, necessariis sunt rationibus asserta: quamvis sic intellectu penetrari non possint, ut et verbis valeant explicari, nullatenus tamen certitudinis eorum nutat soliditas 75,7–10 sic est summa essentia supra et extra omnem aliam naturam, ut si, quando de illa dicitur

aliquid verbis, quae communia sunt aliis naturis, sensus nullatenus sit communis 76,1-9 quaeritur, quomodo summa essentia ineffabilis sit, cum de ea longius disputatum sit 75,19-23 quodamtenus, sed non penitus explicari potest 75,23-76,1 nihil prohibet et verum esse, quod disputatum est de summa natura, et ipsam tamen nihilominus ineffabilem persistere, si nequaquam illa putetur per essentiae suae proprietatem expressa, sed utcumque per aliud designata 76,19-22 nomen essentiae non valet exprimere illud, quod per singularem altitudinem longe est supra omnia, et per naturalem proprietatem valde est extra omnia 76,29-77,1 per excellentiorem creatam essentiam plus docetur, quid de creante mens ipsa debeat aestimare 77,11-15 illa natura magis est, cuius essentia similior est summae essentiae 49,21-23 omnis essentia, in quantum est, in tantum est summae similis essentiae 77,15-17 mens rationalis summae essentiae maxime per naturalis essentiae propinquat similitudinem 17 ad 24 in mente, quae sola ex omnibus, quae facta sunt, sui memor et intelligens et amans esse potest, est vera imago illius essentiae, quae per sui memoriam et intelligentiam et amorem in trinitate ineffabili consistit 78,1-4

summa essentia amanda et credenda: rationalis creatura ad hoc facta est, ut summam essentiam amet super omnia bona 79,1-6; 13; 17s. hominis anima sic est facta, ut, si contemnat amare summam essentiam, aeternam patiatur miseriam 81,19-82,1 expedit humanae animae summam essentiam et ea, sine quibus illa amari non potest, credere, ut illa credendo in illam tendat

83,16-84,2 credendum est singulum patrem et singulum filium et singulum eorum spiritum esse summam essentiam 84,6-13 omni homini expedit, ut credat in trinam unitatem et unam trinitatem; unam et unitatem propter unam essentiam 85,12-14

nomina summae essentiae trinae: quid tres summa essentia quodam modo dici possit 85,12-86,14 in summa essentia, sicut non sunt plures substantiae, ita nec plures personae 85,21s. nomina personarum vel substantiarum aptius eliguntur ad significandum pluralitatem in summa essentia, quia persona non dicitur nisi de individua rationali natura, et substantia principaliter dicitur de individuis, quae maxime in pluralitate consistunt 86,5-8 summa essentia, quae nullis subiacet accidentibus, proprie non potest dici substantia, nisi substantia ponatur pro essentia 8-12 potest irreprehensibiliter illa summa et una trinitas sive trina unitas dici una essentia et tres personae sive tres substantiae 85,23-86,14 non nihil est id, quod dicitur deus, et huic soli summae essentiae proprie nomen dei assignatur 86,17s.

Eudo, dapifer regis Anglorum: apud eum Anselmus se excusat, quod diu non responderit E 163,3-5 ei et regi Anselmus consulit, ut Willelmum, qui prior apud Pexonium fuit, abbatem Beccensem eligant 5-9 ei Anselmus gratias agit de cura, quam habet de ecclesia Beccensi 10s. *subscribit E 371* Eulalia abbatissa et moniales Sancti Edwardi Sceptesberiensis: eas Anselmus admonet, ut observantia in parvis quasi sanctis passibus in caelum ascendant E 183,6-21 earum orationes poscit, cum male se habeat in archiepiscopatu 22-25 moniales per quandam

servientem regis ab Anselmo petiverant litteras; quas hic per suum legatum mittere maluit 337,4-6 eis Anselmus scribit se cognoscere eas ideo litteras a se petere, ut in se memoriam sui excitent 7-16 eas Anselmus ad vitam sanctam exhortatur et de tribulationibus consolatur 17-24 et ut angelum suum semper praesentem videant 24 ad 29 de reditu suo se ad praesens nihil certi dicere posse 31-33 Anselmus earum ultiores orationes pro suo reditu fructuoso poscit 403,3-5 eas hortatur, ut antistiti oboedientes sint 10-15 ut ordinem etiam in minimis servant 15-23 ut nullum peccatum parvum putent 24-30 ut pacem inter se habeant 31 s. abbatissam Anselmus per Hugonem archidiaconum salutatur 208,28-30

Eustachius, pater Gausfredi, monachi Beccensis: uxori licentiam dederat, ut monialis fieret, et castitatem vovit; sed postea aliam uxorem accepit, ex qua filium genuit E 297,5-7 ei Anselmus peccatum ostendit, et eum ut se convertat, hortatur 8-26

Eustachius, frater Roberti: per eius fratrem abbatissa Mathildis Cadumensis ab Anselmo consilium petit E 298,4s.

Eva (protoparens): voluit similis esse diis, priusquam deus hoc vellet Ca 241,11 si Eva sola peccasset, sola perisset Co 150,26s. deus pro Eva peccante aliam mulierem creare potuisset 150,27 ad 151,2 quamvis de solo viro sit, verus est homo 154,16s. miseria filiorum Evae P 99,8-14 de ceteris vide → Adam Eva, uxor Willelmi Crispini: eam Anselmus de suo prospero in Angliam adventu certiore facit E 98,20-23 Anselmus se vocat eius »primogenitum« 20s. eius precibus confidit 21-23 eam de Anglia salutatur 147,15s.

evangelista: Pr 209,9 (vide → scriptura sacra)

evangelium: Pr 190,21; 209,9 (vide → scriptura sacra) Graeci nobiscum evangelia venerantur 177,5 deus sine doctrina humana mirabiliter fecit evangelia C 271,21-23

Everardus, monachus Cantuariensis: Anselmo dixit priorem Cantuariensem velle decreta concilii Lundoniae celebrati E 307,27s. non ita ad Anselmum venit, ut responsum regis ad festum sancti Michaelis accipere posset 330,17 ad 20; 331,6-8; 88s.

Evmerus: per eum Roma venientem Willelmus et Rogerius Baiocenses ab Anselmo litteras petunt E 21,3-11

ex se; ex seipsa: sicut summa natura est per se et alia per illam, ita est ex se et alia ex illa M 18,7-17 quod est ex aliquo, est etiam per idipsum, et quod est per aliquo, est etiam ex eo ipso 9-14 quomodo per summam naturam vel ex ipsa sint omnia quae sunt 21ss. summa substantia per seipsum et ex seipsa est quidquid est 20,7-10; 13s.; 21,9-11; 32,13-15 nihil est aliud a seipso vel posterius seipso, ergo nihil est materialiter ex seipso 21,18s. summa natura per se aut ex se non habet principium vel finem 32,9s.; 13-19 natura summa ex seipsa initium habere non potuit 13-15 nec ex seipso nec ex procedente a se nascitur verbum, nec seipsum aut procedentem a se existendo imitatur 74,11-13 vide → per se

excedere: creans et fovens summa essentia valet excedere factorum universitatem M 27,20-24 non videntur lege loci ac temporis cogi nisi ea, quae sic sunt in loco vel tempore, ut loci spatium aut temporis diuturnitatem non excedant 39,8-10 pater et filius et

utriusque spiritus sunt in se invicem tanta aequalitate, ut nullus alium excedat 70,15-17

excellens: per excellentiorem creatam essentiam plus docetur, quid de create mens ipsa debeat aestimare M 77,11-13

excommunicatus: quomodo cum comite excommunicato, qui divina celebrantibus se miscet, agendum sit E 65,15-31

excusator: peccata attrahunt accusatores, removeant excusatores O 10,33s.

exemplum: non potest aliquid fieri rationabiliter ab aliquo, nisi in facientis ratione praecedat aliquod rei faciendae quasi exemplum M 24,12-14 quaeritur, quomodo mutabilia, si verbum nullam eorum habet similitudinem, ad exemplum eius facta esse possint 48,27s. »exemplum meditandi de ratione fidei« fuit prior »Monologii« titulus M 13,1 (prior recensio); P 94,4-7; cf. 93,2s. nullum exemplum iustitiae ulciscientis iniustitiam casum diaboli praecesserat Ca 270,9 quod angelus malus scit sui experimentum, hoc angelus bonus didicit solo alterius exemplo 272,17s. in summa natura potest esse aliquid, cuius exemplum in aliis rebus non valet perfecte inveniri I 35,3-5 exemplum Christi: vide → Christus

exhaereditare: qui ecclesiae quasi subditae dominantur, iuste ab haereditate et dote illi promissa exhaereditantur E 235,25 ad 27 qui deum vel ecclesias eius in hac vita exhaereditat, a regno dei in futura vita exhaereditatur 270,22s.

exhonorare: deum, quantum in ipso est, nullus honorare vel exhonorare potest; quantum in se est, aliquis hoc facere videtur, si voluntati dei se subicit aut subtrahit Cu 74,4-6 humana natura sua culpa deum exhonoravit C 274,1

exhortatio: bona voluntas exhortatione se accendere solet E 262,26-28

exire: nullum creatum potest exire creatis et foventis immensitatem M 27,20 ad 22 amor a summo spiritu exiens, non omnino asseri potest ingenuus 68,1s.

existentia; existere: si plura singula sunt per se, est una aliqua vis vel natura existendi per se, quam habent, ut per se sint M 16,4-7 id quod per se est et per quod alia cuncta sunt, est summum omnium existens 17,29-32 id quod est per se ipsum, et id quod est per aliud, non eandem suscipiunt existendi rationem 18,23-25 si dicitur summam essentiam per aliam aliquam naturam exstistisse ex nihilo, non est summa omnium, sed aliquo inferior 19,29-20,1 natura summa est per se et ex se, sed nec ipsa se fecit, nec ipsa sibi materia exstitit 20,11-13 quemadmodum se habent ad invicem lux et lucere et lucens, sic sunt ad se invicem essentia et esse et ens, hoc est existens sive subsistens 13-19 res creatae non sunt tantum secundarie per naturam summam, alio faciente aut materia existente 20,24-28; 21,31-22,1 quandam substantiam maxime omnium existentium inveneram 22,30-32 ipsum nihil non est aliquid existens, ex quo possit aliquid fieri 23,15-16

mentis locutionem intelligo, cum res ipsae vel futurae vel iam existentes acie cogitationis conspiciuntur 24,27 ad 30; 25,22-27 iustus homo non intelligitur existens iustitia, sed habens iustitiam 30,19-22 summa natura non proprie dicitur quia habet iustitiam, sed existit iustitia 22-31 sine summa essentia prorsus aliquid non existit 37,8-12 summae naturae aetas vel existendi diuturnitas nihil aliud est quam eius aeternitas 24-27 summae naturae aeternitas est interminabilis vitae simul perfecte tota existens 42,20-25

natura summa non solum certissime existit, sed etiam summe omnium existit 45,13-14 labile et vix existens praesens vix est 46,10-16

existendi veritas intelligitur in verbo, cuius essentia sic summe est, ut quodam modo illa sola sit 49,3s. sive summus spiritus cogitetur nulla alia existente essentia, sive aliis existentibus: necesse est verbum illius coaeternum illi esse cum illo 51,17s. in summo spiritu sunt res ipsa prima essentia et prima existendi veritas, cui prout magis utcumque illa similia sunt, ita verius et praestantius existunt 53,26-54,1 omnis creata substantia tanto verius est in verbo quam in seipsa, quanto verius existit creatrix quam creata essentia 55,4-6

tanto congruentius dici potest verbum summi spiritus ex illo existere nascendo, quanto perfectius quasi proles parentis trahit eius similitudinem ex illo existendo 57,17-19 non eo modo est filius existens per patrem et pater per filium, quasi non posset alter existens esse nisi per alterum 60,15-20 pater et filius habent essentiam existendo essentia 62,3-4 solemus saepe dicere aliquid gigni ex ea re, de qua existit, ut aliquod effectum ex causa sua 67,26-68,1 amor summae essentiae ineffabiliter procedit non discedendo ab essentia, sed existendo ex illa 68,22-26 filius quidquid existit, tantum gignitur, et est, a quo spiritus procedit 71,20-23 pater et filius et eorum spiritus certissime existunt 73,5-6 verbum nec ex seipso nec ex procedente a se nascitur, nec seipsum aut procedentem a se existendo imitatur 74,11-16 verbum est illius solius, de quo nascendo habet esse, et ad cuius omnimodam similitudinem existit 16-18

omne rationale ad hoc existit, ut, sicut ratione discretionis aliquid magis vel minus bonum sive non bonum iudicat, ita magis vel minus id amet aut respuat 78,25-79,1

existit procul dubio aliquid, quo maius cogitari non valet, et in intellectu et in re P 102,2s. deus est id, quod summum omnium solum existens per seipsum, omnia alia fecit de nihilo 104,11-13 *etiam quaecumque falsa ac nullo prorsus modo in seipsis existentia in intellectu habere dici possum PI 125, 15-17 id quo maius cogitari nequit, non possum aliter cogitare, nisi intelligendo re ipsa illud existere 125,20 ad 126,1 quod tale sit illud, ut non possit, nisi mox cogitatum indubitabilis existentiae suae certo percipi intellectu, probandum est indubio argumento 126, 8-10 praestantia illius insulae »perditae« sicut res vere atque indubie existens probari debet 128,30-32 iuxta Gaunilonem id quo maius cogitari nequit, non aliter est in re ex eo, quia est in intellectu, quam perdita insula certissime existit ex eo, quia est in intellectu PR 130,6-12 non existit aut re ipsa aut sola cogitatione praeter »quo maius cogitari nequit«, cui possit aptari conexio argumentationis Anselmianae 133,6-9 »quo maius« non postest cogitari non esse, quod tam certa ratione veritatis existit 10s. aliter nullatenus existeret 12 Anselmus putat se in »Proslogio« necessaria argumentatione probasse, re ipsa existere aliquid quo maius cogitari nequit 138,28-30*

in rerum existentia est vera vel falsa significatio V 189,24s. veritas, quae est in rerum existentia, est effectum summae veritatis 190,9s.

filius per hoc alius est a patre, per quod est filius, quod non est aliud nisi

quia ex ipso existit nascendo Pr 187,16 aut postquam fuit hoc quod est spiritus sanctus, contigit illi alium esse a patre, aut in existendo habet, unde alius sit 19-21; 26-28 contigit aliquem esse quod est, priusquam alius sit, et contingit aliquem alium in existendo fieri 21s. cum primum exstitit de primo homine aliquis: et ille, de quo exstitit, postquam fuit, factus est alius; et qui de illo exstitit, simul habuit et esse et alium esse 24-26 spiritus sanctus in existendo habet, unde alius a patre sit 26-32 pater ex nullo existit 34 nulla persona a se ipsa potest existere 188,6; cf. 202,22 filius non per aliud est a patre alius, quam per hoc, quia de illo existit 188,33s. spiritus sanctus procedit de patre, existendo de eo 189,2; 10 de illo existit, de quo procedit 14 malum, quod est iniustitia, caret omni existentia C 258,6s.

exorare: omnis, qui deum dicit, non intelligit nisi aliquam substantiam, quam censet ab hominibus exorandam contra sibi quamlibet imminentem necessitatem M 86,19-22

exorbitare: a vetustissimo ecclesiae ritu non exorbitare W 237,11s.

expedire: domine, da mihi, ut, quantum scis expedire, intelligam quia es etc. P 101,3s et saepius

experientia; experiri: tam innumerabilia bona sunt, quorum tam multam diversitatem et sensibus corporeis experimur et mente rationis discernimus M 14,5-7 qui non crediderit, non experietur; et qui non expertus fuerit, non cognoscet I¹ 284,27s.; I 9,6 quantum rei auditum superat experientia, tantum vincit audientis cognitionem experientis scientia I¹ 284,28s.; I 9,7s. non habet homo scientiam boni vel mali, qui non experitur utrumque E 84,12-13

experimentum: omnes tenent experimento, quod omnis causa necesse sit aliquod ad essentiam effecti praebeant adiumentum M 22,13-16 quod angelus malus scit sui experimento, hoc angelus bonus didicit solo alterius exemplo Ca 272,17s. cur deus-homo convenienter similitudinem hominum et conversationem habeat, facilius et clarius in eius vita et operibus per se patet, quam ante experimentum sola ratione monstrari possit Cu 111,26-29 plures asserunt experimento se probare, quod homo nequaquam ullo libero fulciatur arbitrio C 263,14s.; cf. 278, 12s. meritum periret in illis, qui hoc non per fidem, sed per experimentum cognoscerent 278,4s.

exprimere: nullum aliud verbum sic videtur rei simile, cuius est verbum, aut sic eam exprimit, quomodo illa similitudo, quae in acie mentis rem ipsam cogitantis exprimitur M 25,17-21 quamcumque rem mens seu per corporis imaginationem seu per rationem cupit veraciter cogitare, eius similitudinem quantum valet in ipsa sua cogitatione conatur exprimere 52,15-18 quamvis necessitas cogat, ut sint duo spiritus et verbum eius, nullo modo tamen exprimi potest, quid duo sint 56,16s.; 28-30 tanto verior est spiritus parens et verbum proles, quanto magis et ille ad huius nativitatis perfectionem solus sufficit, et quod nascitur eius similitudinem exprimit 57,22-26 saepe multa dicimus, quae proprie sicut sunt non exprimimus, sed per aliud significamus id, quod proprie aut nolumus aut non possumus depromere 76,11-14 summa natura ineffabilis persistit, si nequaquam putetur per essentiae suae proprietatem expressa, sed utcumque per aliud designata 19-22 nomen essentiae

non valet exprimere illud, quod per singularem altitudinem longe est supra omnia 76,31-77,1 rationalis creatura nihil tantum debet studere, quam imaginem creatoris sibi per naturalem potentiam impressam per voluntarium effectum exprimere 78,14-16

execrabilis: O 10,128

exsilium: peccato Adae a patria in exsilium impulsus sumus P 99,3-5 huius vitae exsilium Co 170,21 primi parentes iuste in miseriam damnati filios in eodem exsilio generant 171,15-17 exsili mei aerumnas defleo O 2,36s. terreni exsili fastidium 16,20

expectatio: quam delectabile sit expectatio Christi E 168,25

exsul; exsulare: natura humana post primum peccatum hac poena flagellata est, ut eius proles a regno dei in perpetuum exsularet C 277,30-278,3 dei longinquus exsul P 98,8 anima Christiana exsul sic reducta est Me 3,131

exsufflare: illi dialectici nostri temporis prorsus a spiritualium quaestionum disputatione sunt exsufflandi I 285,3 ad 7; I 9,24-10,1

exsultatio: in nataliciis sanctorum festiva exsultatione iucundamur Cu 80,9s.

F

faber: exemplum locutionis intimae rerum creandarum summae substantiae: faber, facturus aliquod suae artis opus, prius illud intra se dicit mentis conceptione M 24,24-27 quae sit dissimilitudo in hac similitudine 26,3-23 *Gau- nilo revocat ad exemplum Augustini de fabro, qui arcam facturus est PI 126,18 ad 21*

facere: summa natura omnibus aliis rebus dat et facit hoc ipsum, quod aliquid sunt aut quod aliquomodo bene sunt

M 13,5-8 summa natura nec ab alio fieri potuit, nec ipsa sibi nec aliud aliquid illi materia, unde fieret, fuit 19,6 ad 9 natura summa non ipsa se fecit 20,11-13 discutitur, quomodo universitas rerum sit per summam substantiam: utrum quia ipsa fecit universa, aut quia materia fuit universo- rum 20,22-24; 21,32-22,1 non alio faciente per naturam summam sunt universa 20,24-28; 22,1-5 nihil aliud est vel fuit, nisi natura summa et quae facta sunt ab illa 22,1-2 omne quod fecit natura summa, aut fecit ex aliquo velut ex materia, aut ex nihilo 22,4s.; 22,15-23,2 ex quocumque fit aliquid, id causa est eius quod ex se fit 22,13-20 tribus modis intelligendum est substantiam quandam factam esse ex nihilo 23,4-21 factum ex nihilo significat penitus non factum esse 6-13 aut quasi ipsum nihil sit aliquid 13-17 aut esse factum, sed non esse, unde sit factum 17-21 universa facta de nihilo significat: quae prius nihil erant, nunc sunt aliquid 23,31-24,6 secundum quid ea quae facta sunt, antequam fierent, dici possunt fuisse nihil 24,10 ad 12 non potest fieri aliquid rationabiliter ab aliquo, nisi in facientis ratione praecedat aliquod rei faciendae quasi exemplum 12-16 ea quae facta sunt ex nihilo, nihil erant, antequam fierent, sed non nihil erant quantum ad rationem facientis 17-20 rerum locutio apud summam substantiam fuit, antequam essent, ut per eam fierent, et est cum facta sunt, ut per eam sciantur 25,22-27; 54,16-18

summa substantia nihil aliunde assumpsit, unde eorum quae factura erat, forma in seipsa compingeret 26,7-13 quidquid summa substantia fecit, non fecit per aliud quam per semetipsam

26-28 per summam naturam est factum, quidquid non est idem illi 27,4-7 quae facta sunt, vigent per aliud, et id a quo facta sunt, viget per seipsum 27, 11-15 absurdum est, ut creans et fovens nequaquam valeat aliquomodo excedere factorum universitatem 20-23 summa substantia sola non facta, sed factrix est 42,25-26 summa locutio per se fieri non potuit 47,14-16 nihil per seipsum fieri potest, quia quidquid fit, posterius est eo, per quod fit, et nihil est posterius seipso 16-19 per verbum facta sunt omnia 48,22-28; 49,4-6 in verbo, per quod facta sunt omnia, non est factorum similitudo, sed vera simplexque essentia 50,7-9; 18-20 in factis non est simplex absolutaque essentia, sed verae illius essentiae vix aliqua imitatio 9s. quaerenti de verbo, quo creator dicit omnia quae fecit, obtulit se verbum, quo seipsum dicit qui omnia fecit 51,21-52,1 summus spiritus seipsum et ea quae facit, consubstantiali sibi verbo dicit 52,4-5; 53,11s. opus, quod fit secundum aliquam artem, non solum, quando fit, verum et antequam fit et postquam dissolvitur, semper est in ipsa arte non aliud quam quod ars ipsa est 53,18-21

antequam fierent omnia et cum iam facta sunt, semper in summo spiritu sunt quod est idem ipse 53,22-24 vita et veritas 54,8-10 cum seipsum dicit summus spiritus, dicit etiam quidquid factum est uno eodemque verbo 54,2s. summus spiritus per verbum suum fecit omnia; sed ipsum verbum eadem omnia fecit 55,14-16 summa essentia sola fecit non per aliud quam per se omnia ex nihilo 19 verbum summi spiritus sic est ex ipso solo, ut perfectum eius quasi proles parentis teneat similitudinem, nec sic est ex

ipso, ut fiat ab eo 57,5-12 una est summa essentia, quae sola a nullo facta, non per aliud quam per se omnia fecit 68,14-17 patrem nullus facit sive creat aut gignit 20 pater pariter et filius non faciunt neque gignunt, sed quodam modo spirant suum amorem 21s. incomprehensibile est, quomodo summa sapientia sciat ea quae fecit 75,11-14 non nomen sapientiae sufficit ostendere illud, per quod omnia facta sunt de nihilo et servantur a nihilo 76,29-31 anima est facta ad hoc, ut sine fine amet summam essentiam 79,13-20; 81,10-12; 15-16; 82,22 ad 23

deus omnia alia fecit de nihilo P 104, 11-13 multa improprie dicuntur, ut cum ponimus esse pro non esse, et facere pro eo quod est non facere, aut pro nihil facere 105,18s. dicimus: iste sedet, sicut ille facit; aut: iste quiescit, sicut ille facit, cum sedere sit quiddam non facere et quiescere sit nihil facere 22s. facere non solum pro eo, quod proprie dicitur facere, sed pro omni verbo dominus voluit intelligere V 182, 10-17 usus locutionis hoc habet, ut et pati et multa alia dicat facere, quae non sunt facere 18s. nihil omnino est nisi deo aut faciente aut permittente 186,12-14; Co 153,14 deus non facit aut permittit aliquid nisi sapienter et bene V 186,15-17 quod deo faciente aut permittente fit, debet pariter esse 18-23 facere hominis a facere lapidis aliquo modo differt: homo sponte, lapis naturaliter et non sponte facit 192,17 ad 19 deus potest totam substantiam, quam de nihilo fecit, in nihilum redigere L 220,13s.

non est aliquid nisi unus qui fecit, et quae facta sunt ab uno Ca 233,9s. dicitur facere aliquid non solum ille,

qui facit esse (aut non esse) aliquid, sed etiam ille, qui potest facere, ut non sit aliquid, et non facit (aut facere, ut aliquid sit, nec facit) 234,6-14 ille dicitur facere proprie, iste vero improprie 12 deus dicitur facere quae non facit, et non facere quod non est, quoniam, cum possit, non facit 15-17; Cu 107,29-108,2 deus non facit ea, quae transeunt ab esse in non esse, ut non sint, sed cessat facere, ut sint Ca 234,17-28 deus in bonis operibus facit, ut sint et ut bona sint; in malis solummodo, ut per essentiam sint C 259,17-20; 261,8-10 pluribus modis dicimus facere; dicimus facere aliquid, cum esse facimus rem, et cum possumus facere, ut non sit, et non facimus Ca 263,7s.; Cu 107,29-108,2 deus angelum malum fecit iniustum solummodo non reddendo illi iniustitiam, cum possit Ca 26-32 deus fecit omnes naturas, substantiales et accidentales, universales et individuas 265,24s. malum quod est aliquid, a deo fit et est dei 265,31-266,2 deus facit etiam singulas actiones malas 266,3-12 deus dicitur facere et dare, quod permittit fieri et rapi 276,10s.

facere aliquid dicimus, quando posuimus, ut prius fiat aliud, per quod illud fiat; quando iam factum est, dicimus nos propterea hoc facere Cu 62,28-63,5 item dicitur, si solummodo post aliud aliquid facere decrevimus 63,6-11 deus nihil pretiosius fecit natura rationali ad gaudendum de se 99,5s. sicut deus non facit iniustitiam, ita non facit aliquid iniustum esse C 259,1s. facit tamen omnes actiones et omnes motus, quia ipse facit res, a quibus et per quas et in quibus fiunt 2s. nulla res habet ullam potestatem volendi aut fa-

ciendi nisi deo dante 4 vide etiam → creare

facies: »facie ad faciem« videre M 77,28; 80,31-81,1

factor: neque ipse factor neque id quod factum est, potest haberi nisi ab ipso factore Ca 233,13s. magis videtur talis creatura (angelus) a tali factore debuisse accipere potestatem faciendi bonum quam malum 245,14-16 factor, quo nihil est iustius O 14,120 vide etiam → creator

factura: O 14,120

fallacia: utile est sophisma, quod sub pallio verae rationis fallit, in sua fallacia nudum conspiciere G 152,23-25

fallere: vide → fallacia quomodo sensus nos fallere videantur V 183,15ss. veritas nullum fallit Me 3,31-35; 43 diabolus hominem fallendo eiecit de paradiso 31s. qui ignorat, qui non credit veritatem, ipse se fallit 32s.; 44s. praescientia dei non fallitur C 262,7s.

falsitas: nullum sophisma nobis persuadere debet, licet cogat credere falsitatem G 152,29s. si sensus fallere videntur, haec falsitas non est in sensibus, sed in opinione V 183,20-23 in summa veritate ita est veritas, ut nulla ibi possit esse falsitas 185,20 quoniam quod falso est, non est 21 significatio non solum in signis, sed etiam in actione vera est aut falsa 189,2-24 et in rerum existentia 24s. *contra probationem existentiae dei obicitur: etiam quaecumque falsa et non in seipsis existentia in intellectu habere dici possem* PI 125,14-126,13 respondetur PR 136,3-21 nihil convenientius opponitur falsitati quam veritas I 28,6s.

famelicum: famelica anima mea O 19,45s. Farmannus, monachus Cantuariensis: per eum Beccenses plura de Anselmo audierunt E 173,8-9 ei et aliis

Anselmus ostendit, cur ipsi ad se venire non possint 355,3-21 ei Anselmus non concedit, ut ad se veniat aut propter perturbationes alibi conversetur 22-30

felicitas: in illa perfecta felicitate unusquisque plus amabit sine comparatione deum quam se et omnes alios secum P 120,14-16 in Adae libertate arbitrii erat, ut qualis erat ipse iustitia et felicitate, tales filios propagaret Co 164, 24-28 felicitatis caelestis desiderium E 36,13 conor vel tenuiter gustare salivam alienae felicitatis O 13,128s.

femina: de duobus individuis animalibus diversarum specierum masculo et femina nascitur tertium mixtum Cu 102,4 ad 6 quaeritur, utrum a deo natura hominis assumenda sit de viro sine femina, aut de femina sine viro 103,21 ad 23 mundius et honestius procreabitur ille homo de solo viro vel femina, quam de commixtione utriusque 103, 28-104,2 quattuor modis potest deus hominem facere: aut de viro et femina, sicut monstrat usus; aut nec de viro nec de femina, sicut creavit Adam; aut de viro sine femina, sicut fecit Evam; aut de femina sine viro 104,3-6 ut probet hunc quoque modum suae potestati subiacere, convenit, ut illum hominem assumat de femina sine viro 6-8

convenit ut, quemadmodum hominis peccatum et causa nostrae damnationis principium sumpsit a femina, ita medicina peccati et causa nostrae salvationis nascatur de femina 51,7-9; 104,17-19 ne mulieres desperent se pertinere ad sortem beatorum, quoniam de femina tantum malum processit, oportet, ut ad reformandam spem earum de muliere tantum bonum procedat 104,19-21 si mulier, quam fecit deus de viro sine femina, facta est

de virgine, convenit, ut vir quoque, qui fiet de femina sine viro, fiat de virgine 23-25 femineus sexus: vide → sexus *Ferdornachus, episcopus Lagenensium: subscribit E 201, in qua Anselmus rogatur, ut ordinet Malchum, electum episcopum Wataferdiensem*

fermentarii: vide → azimitae fermentarii admonentur, ut suam partem sic rationabiliter defendant sicut azimitae, aut ne reprehendant azimitas A 231,4 ad 7

fermentatum: per hominem victum tota humana natura corrupta et quasi fermentata est peccato Cu 91,21s. fermentatum panem sacrificans panem sacrificat A 223,14 propheta Amos illud »sacrificate de fermentato laudem« non approbando, sed reprehendendo dixit 229,5s.; 230,22-231,7 pro ceteris vide → azimus panis

fermentum: homo novus ante peccatum et inveteratus fermento peccati nequaquam substantialiter differunt A 224, 8s. fermentum vetustatis 225,15 nos non significamus Christum sine fermento peccati venturum, sicut Iudaei 227,20s.

festivitas: festivitatum celebrationem in monasterio Cantuariensi Anselmus absens Ernulfi prioris dispositioni committit E 331,74-78 archidiaconus Cicestrensis quasi pro forisfactura fractae festivitatis homines Anselmi accepit et de iisdem plegios accepit 469,3-5 in nataliciis sanctorum festiva exultatione iucundamur Cu 80,9

fideles: patres et doctores multa ad pasendum fideles dicunt Cu 39,2-6 prior liber »Cur deus homo« continet obiectiones infidelium et fidelium responsiones 42,9-11 multi fideles quaestionem, cur deus homo factus sit, in corde versantur 48,2-5 responsiones

fideliū contra obiectiones circa incarnationem 50,29-51,12; et passim fides: qui credit in summam essentiam, ostendit se per fidem ad eam tendere et illa credere, quae ad hanc intentionem pertinent M 83,21-23 fides (in trinitatem) inutilis erit et quasi mortuum aliquid, nisi dilectione valeat et vivat 84,16-22 operosa fides vivit, quia habet vitam dilectionis, sine qua non operaretur; otiosa fides non vivit, quia caret vita dilectionis, cum qua non otietur 84,22-85,2 fides sine dilectione mortua dici potest, non quia vitam suam, id est dilectionem, perdidit, sed quia non habet, quam semper habere debet 85,2-5 fides, quae per contemptum otatur, mortua est 5-7 viva fides credit in id, in quod credi debet; mortua fides credit id tantum, quod credi debet 7-9 sine operibus fides mortua est; fides vero mortua fides non est O 10,95-97

prior recensio »Epistolae de incarnatione verbi« catholicae et apostolicae fidei cultoribus dedicata est I¹ 281,3s. divina providentia summum pontificem elegit, cui fidem et vitam Christianam committeret I 3,7s. si quid contra catholicam fidem oritur in ecclesia, auctoritate summi pontificis corrigendum est 9s. fides Symbolorum est firma petra, super quam aedificavit Christus ecclesiam suam et super quam sapiens aedificat domum suam I¹ 283,15-22 fidem semper indubitanter tenere debet Christianus I 7,1 Christianus fidem Christianam amare et secundum illam vivere debet 1s. (cf. I¹ 283,23) aliquando fides neglecta conscientia subvertitur 9,11-16 Christiana fides sic intelligit patrem et filium esse duas res, ut secundum propria alii sint ab invicem pater et filius 13,6-11

Boso putat sic se fidem redemptionis tenere, ut nihil sit, quod ab eius firmitate ipsum valeat evellere Cu 48,19-22 in »Cur deus homo« quaedam supponuntur, quorum fides ad salutem aeternam necessaria est 67,16 satisfactio extra fidem Christianam non invenitur, ergo in fide Christiana invenienda est 95,29-96,4 pater et filius nos ad Christianam fidem vocant et trahunt 132,2-4

quod filius non sit de spiritu sancto, palam est ex catholica fide Pr 185,18s. quoniam unus deus sunt pater et spiritus sanctus: si uterque de nullo est, penitus nihil inveniri valet in fide Christiana, unde sint ab invicem alii etc.; quod vera fides abhorret 188,1-4 omnes Christianam fidem tenentes confitemur nec minorem nec posteriorem filium esse patre, quamvis non nisi de illo sit 200,3-5 si verum non est spiritum sanctum procedere de filio, fides Christiana destruitur 215,5-19 de sacrificio, in quo Graeci nobiscum non sentiunt, multis rationabilibus catholicis videtur quia quod agunt, non est contra fidem Christianam A 223,12 ad 14

qui non recte vult, quod recte credit, non utitur rectitudine fidei ad recte volendum, propter quod datum est rationali creaturae recte credere C 265, 7-9 non dicitur habere fidem, nisi mortuam, qui secundum fidem non vult operari, propter quod fides datur 10-12 fides est ex hoc, quod concipit mens per auditum C 271,5s. non sola conceptio facit fidem in homine, sed fides esse nequit sine conceptione 7s. addita rectitudine voluntatis conceptioni per gratiam fit fides, quia credit quod audit 8s. non est supervacaneum homines invitare ad fidem Christi et ad

ea, quae fides haec exigit 273,4-6 quibus datur gratia fidei Christianae, omnis culpa impotentiae ignoscitur 274, 19-22 sine fide et spe homo regnum dei mereri non potest 276,11s. deletio peccato manet poena peccati, ut homines per fidem et spem regnum dei mereri possint 276,7-18; 277,3-10 per baptismum et fidem Christianam nobis non promittitur beatitudo, quam Adam habebat in paradiso ante peccatum 276,19s. indubitata fides de Christi passione et gloria O 2,36 Paulus filios parturit, eos in fide Christiana gignendo O 10,179s. omnis Christianus post Paulum doctrina eius est in fide natus et confirmatus 180s. benedicta fides ista a Paulo plus quam ab aliis apostolis nata et nutrita est 181 ad 183 Stephani verbum »Domine, ne statuas illis hoc peccatum« formam gerit fidei 13,100

fides et intellectus sive ratio: si quis summam naturam et alia, quae de deo credimus, non credendo ignorat, potest ipse sibi ea ipsa saltem sola ratione persuadere M 13,5-11 tam sublimis rei (trinitatis) secretum transcendit omnem intellectus aciem humani 74,30s. sufficere debet rem incomprehensibilem indaganti cognoscere eam certissime esse, etiamsi intellectu nequeat penetrare, quomodo ita sit 75,1-3; 7-10 fidei certitudo rebus incomprehensibilibus adhibenda est, etiamsi explicari non pantantur 4-6

»Monologion« et »Proslogion« ad hoc maxime facta sunt, ut quod fide tenemus de divina natura et eius personis, necessariis rationibus probari possit I 20,16-19 »Exemplum meditandi de ratione fidei« fuit prior titulus »Monologii« P 94,6 s. »Fides quaerens intellectum« fuit prior titulus »Proslogii« 7

desidero aliquatenus intelligere veritatem tuam, quam credit et amat cor meum 100,17s. non quaero intelligere, ut credam, sed credo, ut intelligam 18s. deus dat fidei intellectum 101,3 domine, da mihi, ut intelligam quia es, sicut credimus, et hoc es quod credimus 3s. qui intelligit deum non posse cogitari non esse, sic id intelligit, ut non possit non intelligere, etiamsi id credere nolit 104,5-7 etsi difficile sit intelligere, quomodo misericordia dei non absit ab eius iustitia, necesse tamen est credere 108,2-4 credo, sed intelligere desidero L 211,1 non potest animus meus nisi sola fide acquiescere, si non illud mihi auferatur, quod mihi probat malum non nisi aliquid esse Ca 247,14-16

fidei Christianae fortitudo non indiget Anselmi defensionis auxilio I² 281,7 ad 282,3; I 5,4-21 sapientia humana non potest petram fidei evolvere I² 283, 24s.; I 6,5s. contra eos, qui disputant contra aliquid eorum, quae fides Christiana confitetur, quoniam id intellectu capere nequeunt I 6,5-10 nullus Christianus debet disputare, quomodo quod fides docet, non sit, sed humiliter quaerere rationem, quomodo sit I 6,10 ad 7,2 (cf. I² 283,22-24) si quis non potest intelligere, caput submittat ad venerandum 7,2-4 ad quaestiones de fide ascendit debet prius per fidem quam per intellectum I² 283,27-284,8; I 7, 6-8,6 qui ad illa, quae prius scalam fidei exigunt, praepostere per intellectum prius conatur ascendere, in multimodos errores descendit I² 283,31-284, 3; I 7,10-8,1 illi non habent fidei firmitatem, qui, quoniam quod credunt, intelligere non possunt, disputant contra eius veritatem I² 284,4-6; I 8, 2-4 veritas fidei a sanctis patribus

confirmata est I^{284,5s.}; I 8,3 ad profunda fidei diiudicanda prius fide mundandum est cor I^{284,9-17}; 284,29 ad 285,2; I 8,7-15; 9,16-19; Cu 39,4s. per praeceptorum dei custodiam illuminandi sunt oculi I^{284,9-17}; 23-26; I 8,7-15; 9,1-4 per oboedientiam testimoniorum dei debemus fieri parvuli et secundum spiritum vivere: ibidem qui non crediderit, non intelliget I^{284,26}; I 9,5 qui expertus non fuerit, non cognoscet I^{284,27-29}; I 9,5-8 aliquando datus intellectus subtrahitur et fides ipsa subvertitur I 9,10s. non praesumat quis discutere quaestiones de fide, antequam sit idoneus I^{285,17s.}; I 10,14s. difficultates aut impossibilitatem intelligendi a veritate fidei neminem excutere debent I^{285,18s.}; I 10,15s. secundum Roscelinum et nos Christiani debemus defendere fidem nostram I^{285,23-29}; I 10,21 ad 11,2 quomodo iste defendat fidem suam I^{285,23-29}; I 10,21-11,2 (vide → Roscelinus) evidenti ratione, non solum fide cognosci potest tres personas non esse tres deos etc. I 21,5-8 sufferre debemus aliquid in deo esse, quod intellectus penetrare non potest 31,4s.

ratio fidei Cu 39,3; 5; 40,1; 47,6; 50,17 ratio credendorum 40,14 ratio veritatis 40,4; 130,29 patres et doctores multa de ratione fidei dicunt 39,2s. fideles fidei ratione delectantur 4-6 fidei rationem post eius certitudinem debemus esurire 5 nullus reprehendendus est, si fide stabilitus in rationis eius indagine se voluerit exercere 40,1s. sacra scriptura nos invitat ad investigandam rationem et monet nos intentionem ad intellectum extendere 7-10 Anselmus conatur aliquantum ad eorum quae credimus, rationem

assurgere 14s. infideles rationi putant fidem repugnare 42,10 Anselmus saepe a multis rogatus est, ut cuiusdam de fide nostra quaestionis rationes scriberet 47,5-7 quod petunt, non ut per rationem ad fidem accedant, sed ut eorum quae credunt, intellectu et contemplatione delectentur 8s. debemus esse parati semper ad satisfactionem omni poscenti nos rationem de ea, quae in nobis est, spe 10s. infideles simplicitatem Christianam quasi fatuam derident 48,1 multi solent quaerere, qua ratione deus homo factus sit, sicut credimus 2-5 rectus ordo exigit, ut profunda Christianae fidei prius credamus, quam ea praesumamus ratione discutere 16s. negligentia videtur, si, postquam confirmati sumus in fide, non studemus quod credimus intelligere 17s. fidei firmitas, etiamsi nulla ratione quod creditur valeat comprehendendi, tenenda est 19-22 obiectiones eorum, qui nullatenus ad fidem sine ratione volunt accedere 50,17s. illi rationem quaerunt, quia non credunt, nos vero, quia credimus 18s. sic nostrae fidei nulla ratio obviare cognoscitur 59,25 quemadmodum credimus, nec homo moreretur nec hoc ab illo exigeretur, sed huius rei audire volo rationem 61,27s. hoc credimus, sed vellem aliquam huius rei rationem habere 74,14 omnia, quae Christus dicit, certa sunt, et eius facta sapienter facta sunt, etiamsi eorum ratio non intelligatur 116,3-7 ratio non confirmat hominem in fide Christiana, sed confirmatum intellectu veritatis ipsius laetificat 11s. totum opus redemptionis est secretum inscrutabile 117,3-17 in restauratione hominis latent altiores rationes 20 quam mortale ingenium comprehendere valeat 131,14s.

fides et spes sunt earum rerum, quae non videntur C 276,12s. a Roscelino, si baptizatus et inter Christianos est nutritus, nulla ratio aut sui erroris est exigenda aut nostrae veritatis illi est exhibenda E 136,26–28 fides nostra contra impios defendenda est, non contra Christianos 34–36 impiis rationabiliter ostendendum est, quam irrationabiliter nos contemnant 37s. Christianus per fidem ad intellectum proficere debet, non per intellectum ad fidem accedere, aut, si intelligere non valet, a fide recedere 38–41

figura: per corporis imaginem mens hominem intuetur, ut cum eius sensibilem figuram imaginatur M 25,4–9 verbum imago et figura et character summae sapientiae dici potest 53,2–4 in lege fere omnia in figura fiebant A 224,12s. postquam de veteri figura ad novam veritatem venimus et azimam Christi carnem comedimus, non est nobis necessaria illa vetus figura in pane, de qua carnem ipsam conficimus 225, 3–6 nos panem azimum non sacrificamus, ut per azimi figuram talem Christum futurum significemus 226,13–15; 227,9 si Graeci dicunt nos sacrificare de azimo non posse sine intellectu figurae, hoc etiam de fermentato valet 227,13–15 nos non iudaizamus, si figuram tenemus in azimo 19–23 Graeci in fermenti sui figura potius paganis favere videntur 23–26 refellitur Graecorum sententia nos non debere uti figuris aut non in eisdem rebus, quibus in figura lex vetus utebatur 228,1–21 baptismus est figura mortis et sepulturae Christi 2–5 baptisma vetus novi baptismatis figura fuit 12 Pascha vetus est figura Paschatis novi 13s. sive sacrificemus in figura azimum panem, sive sine omni

figura, non reprehensibiles sumus 23 ad 25

filia: quaeritur (in trinitate), an gignenti et genito magis apta sit appellatio patris et filii, an matris et filiae M 58,17–27 in pluribus naturis melioris sexus est patrem esse vel filium, minoris vero matrem et filiam; in quibusdam vero e contrario, ut in quibusdam avium generibus 23–27 filius semper similior est patri quam filia 59,6s. proles (in trinitate) non est filia, sed filius 6–8

filiatio: paternitas et filiatio sunt proprietates patris et filii (in trinitate) I 13,3s.; 14,4s.; et passim non de paternitate nec per filiationem filii, sed de deitate patris, ideoque etiam de deitate filii spiritus sanctus procedit Pr 202,9–16

Filippus De Braiosa, in episcopatu Sancti Davidis terras habens: eum aliosque Anselmus hortatur, ut episcopo Wilfrido oboediant et bona ecclesiastica, si qua teneant, reddant E 270,6–25

filius: vide → filia; → trinitas

finis: absurdum est, ut multitudo naturarum nullo fine claudatur M 17,3–8 natura creatrix nec ex quo nec usquequo est, sed sine principio et sine fine est 32,8s.; 38,25s. natura creatrix non habet finem, quia est summe immortalis et summe incorruptibilis et nec volens nec nolens deficit 32,21–33,8 si summa natura principium vel finem habet, non est vera aeternitas 33,9–15 nullo modo claudi potest veritas principio vel fine 15–22 (vide → veritas) item valet de summa natura, quae ipsa summa veritas est 22s. summa substantia sine principio et fine est, quoniam aetas sive aeternitas eius, quae nihil aliud est quam ipsa, immutabilis et sine partibus est 42,11 ad 14; 27

anima humana facta est ad hoc, ut sine fine amet, aut ad hoc, ut aliquando vel sponte vel violenter hunc amorem amittat 79,14s.; 17 omnis anima rationalis summa beatitudine sine fine fruitur 81,1-5 in summam essentiam solam omnis homo debet credere, quia est solus finis, quem in omni cogitatu actusque suo per amorem debet intendere 84,6-11 finis hominis: vide → homo

fistula: rivus, qui per fistulam currit a fonte usque ad lacum: ut similitudo incarnationis solius filii dei I 33,2-8; vide → fons; → Nilus

flagellare; flagellatio: quando humana natura primum peccavit, hac poena flagellata est, ut numquam naturaliter prolem nisi talem, quales videmus infantes nasci, generaret et a regno dei in perpetuum exularet C 277,30-278,2 in omnibus infantibus naturaliter genitis cum peccato et flagellata nascitur 278,4s. cum ad reconciliationem accedit, flagellatio merito remanet 5s.

flamma: flamma tartarea Me 2,76s.

flatus: dialectici putant universales substantias non aliud esse quam flatum vocis I 285,4s.; I 9,22 flatus, quo insufflavimus dominus in discipulos, non erat spiritus sanctus, sed eo intelligitur spiritum sanctum de filio procedere Pr 194,9-27; 195,32-196,2

Flores psalmodum: opusculum Anselmi (deperditum) E 10,4-13

foeditas: foeditas aeterna O 14,115

foetor: caenum infernalis foetoris Me 2,46s.

Folceraldus, avunculus Anselmi: ei et altero avunculo Lamberto Anselmus affectum suum versus eos manifestat E 22,4-10 de eorum incolumitate Anselmus per nobilem quendam Normanum scire cupit 11-19 eosdem Ansel-

mus rogat, ut se de suo statu certiores faciant 54,4-11 eos monet, ne in saeculari vita perseverent 12-17

Folceraldus sive Fulceraldus, consobrinus Anselmi: ei Anselmus exponit, cur non possit ad eum venire abbatem eius rogandi causa, ut eum secum abire sinat E 55,4-19 Anselmus notitiam de eius statu scire cupit 19-21 pro eo, cum Becci erat, Anselmus suas »Orationes« scribi fecerat, sed non habet, per quem eas ipsi mittere possit 30-34 Folceraldus Anselmum de statu Petri, consobrini Anselmi, certiores fecit 56,4-7 de eius concessione ad ecclesiam Beccensem confirmanda Anselmus eius abbati scribit 110,3-17 hic vult, ut Folceraldus non veniat nisi permansurus 13-15 eum Anselmus reprehendit, quod nuntium de sua concessione missum litteris abbatis sui sigillo non muniverit 111,3-8 eique mandat, ut has litteras mittat aut propositum suum ex toto dimittat 8-11 Folceraldus ab Anselmo Bosoni et ceteris Beccensibus commendatur 209,25-28 olim factus est monachus Becci 27 exul propter deum 26s.

fons: similitudine fontis, de quo nascitur et fluit rivus, qui postea colligitur in lacum, et cuius nomen Nilus, illustratur dici posse tria de uno et unum de tribus, ut tria non dicantur de invicem, sicut in tribus personis divinis et de uno deo facimus I 31,10-23 tria in hac similitudine dicuntur de uno perfecto, et unum perfectum totum de tribus, nec ipsa tria de invicem dicuntur 31,24-32, 11 in natura divina simplicissima et ab omni lege loci vel temporis liberima hoc valde aliter et perfectius est 32,8s. (cf. 33,10) sicut dicimus in patre et filio et spiritu sancto, fons non est de rivo nec de lacu; rivus de solo est

fonte, non de lacu; lacus de fonte et de rivo; et ita, ut sit totus rivus de toto fonte, et totus lacus de toto fonte et de toto rivo 12-15 sicut suo quodam alio modo verbum est de patre, et spiritus sanctus alio modo de patre et verbo, ut idem spiritus sanctus non sit verbum aut filius, sed procedens: sic alio modo rivus est de fonte, et alio lacus de fonte et rivo, ut lacus non dicatur rivus 15-19

ut similitudo incarnationis: si rivus per fistulam currat a fonte usque ad lacum: solus rivus, quamvis non alius Nilus quam fons et lacus, ita infistulatus est, sicut solus filius incarnatus est, licet non alius deus quam pater et spiritus sanctus 33,2-8

ut similitudo processionis spiritus sancti de filio: haec similitudo non quadrat ad ostendendum spiritum sanctum procedere de patre per filium, cum rivus sit extra fontem, filius vero in patre Pr 203,7-11 non est spiritus sanctus de patre per filium, sicut lacus de fonte per rivum 10s. etiam si spiritus de patre per filium procederet, negari nequit esse de filio, sicut lacus est de rivo, quamvis sit de fonte per rivum 11-23 si obicitur: sicut rivus de fonte procedit quasi de originali principio, lacus autem non procedit, sed colligitur de rivo, quamvis habeat esse de illo, sic spiritus sanctus, etiamsi habeat esse de filio, non tamen procedit proprie de filio, sed de patre quasi de principio: respondetur: hoc diceretur recte, si filius nascent de patre procederet extra patrem, sed filius manet in patre nec loco nec tempore nec essentia diversus est a patre 203,27-204,12 quomodo similitudo de fonte, rivo et lacu monstret spiritum sanctum non magis esse de patre quam de filio 204,22-205,16

revocatur ad hanc similitudinem in »De incarnatione verbi« propositam 204,25s.

Fordwic: Haimon vicecomes accepit thelo-neum in Fordwic de rebus Anselmi E 356,5s.

forma; formare: omnis mundi moles cum partibus suis, sicut videmus formatam, constat ex terra et aqua et aere et igne M 20,30-21,2 quae quattuor elementa aliquomodo intelligi possunt sine his formis, quas conspiciamus in rebus formatis, ut eorum informis aut etiam confusa natura videatur esse materia omnium corporum suis formis discretorum 21,2-5 summa essentia tantam rerum molem, tam formose formatam sola per seipsam produxit ex nihilo 22,5-10 fieri non potest aliquid rationabiliter ab aliquo, nisi in facientis ratione praecedat rei faciendae quaedam forma vel similitudo aut regula 24,12-14 rerum forma in ratione creantis nihil aliud est quam earum in ipsa ratione locutio 24-27 natura summa nihil aliunde assumpsit, unde vel eorum quae factura erat, formam in seipsa compingeret, vel ea ipsa hoc quod sunt perficeret 26,7-9 cogitatio sui est imago mentis rationalis ad eius similitudinem ex impressione formata 52,12-15; 24-28 cum cogito notum mihi hominem absentem, formatur acies cogitationis meae in talem imaginem eius, qualem illam per visum oculorum in memoriam attraxi 20-23 verbum rei est ipsa cogitatio ad eius similitudinem ex memoria formata 63, 20-22 forma loquendi: vide → loqui forma vocis: vide → vox

formosum: rerum moles tam formose formata M 22,8s.

fornicatio: fornicatio sordidatrix mentis meae, perditrix animae meae Me 2,22s.

baratrum fornicationis 30s. (anima) fornicatrix impudens 33s. supplicium fornicationis paenitenti ne sit inevitabile 112s.

fornicator: Me 2,54 quae sint, quae parata sunt fornicatoribus et contemptoribus dei 82s.

fortitudo: cum equus dici videatur bonus per fortitudinem et bonus per velocitatem, non tamen idem videtur esse fortitudo et velocitas M 14,19-22 fortis latro idcirco malus est, quia noxius est; fortis equus idcirco bonus est, quia utilis est 23-25 fortitudo (Christi) abscondita Me 3,22s. non repugnant in rege virtutum constantia et fortitudo regia E 413,19s.

fovere: nullatenus aliquid creatum potest exire creantis et foveitis immensitatem, sed creans et fovens valet excedere factorum universitatem M 27,20-24

Francia: de saevitia hominum malitiosorum in Francia E 55,7-10

Francigena quidam, amicus Anselmi: asserit se ab Anselmo audisse ita de deo dici patrem et filium et procedentem a patre et filio spiritum, quomodo albus et iustus et grammaticus et similia de quodam individuo homine dicuntur I¹ 282,11-15 de qua re Anselmus docet, quomodo vera sit et quomodo secus 282,28-283,6

Francorum rex: Anselmum coegerat electioni Fulconis in episcopatum Belvacensem assensum praebere E 126,12-15

frater: Christus frater noster: vide → Christus

fratres: quomodo fratres Anselmum precati sint, ut librum de essentia divina etc. (id est »Monologion«) componeret, quae desideria de eo habuerint et quomodo hunc librum sibi transcripserint M 7,2-8,7; cf. 6,5-9 vide → »Monologion«

frigus: frigus est sine omni calore, cum tamen maius valeat esse frigus, sicut calor magnus est sine omni frigore, et tamen potest alius maior esse calor (exemplum pro diversis gradibus beatitudinis) C 285,24-286,1

Frodelina: ab ea Anselmus amicitiam et communionem meritorum petit E 45, 6-30 admonitionem eidem faciendam Anselmus ad aliam occasionem differt 31-34 de eius voluntate secum communicandi Anselmus per Hugonem inclusum certior factus est 10-14

Fronto: gravitatem Frontonicam Mathildis regina cum stilo epistolarum Anselmi comparat E 384,9

fructus: quod liberum arbitrium meretur, est fructus primae gratiae C 266,26s.

fructus fidei et iustitiae 273,1 vide etiam → Christus (retributio)

frui: omnes frui solis illis appetunt, quae bona putant M 13,12s. nemo amat sic iustitiam, veritatem, beatitudinem, incorruptibilitatem, ut iis frui non appetat 80,22-24 omnis anima rationalis, si amat summam beatitudinem, aliquando illa ad fruendum accipiet 29-31 anima rationalis summa beatitudine sine fine fruitur 81,1-5 quaecumque anima summa beatitudine semel frui coeperit, aeternae beata erit 5s. quae animae aliquando summo bono fruiturae sint, scire impossibile est 82,22-83,5

Fulbertus, clericus de Liveth: quomodo decimae, quas is habebat, in dominium monasterii Beccensis venerint E 89,35 ad 37

Fulcheraldus: vide → Folceraldus, secundo loco

fulcimentum amoris M 80,18

Fulco, episcopus Belvacensis: *ei papa Urbanus quae in eius ordinatione iniuste videbantur, indulsit E 125,3s.*

ei invito idem papa episcopatus onus iniungit 4s. ut ei adiutor detur, papa Anselmo praecipit 6-10 per eum papa Anselmo mandata tradit 10-13 eum Anselmus commendat papae 126,18 ad 45 Fulco persecutionem a clero et laicis patitur 18-45 eius electioni assensum praebere Anselmus a rege Francorum et a clero Belvacensi coactus erat 126,12-15; 127,23-35 Anselmus rogat papam, ut Fulconem nihil proficientem ab onere liberet 127,3-22 Fulconem Anselmus litteris rogat, ut in concilio Remensi suam sententiam contra dictum Roscelini proferat vel suas litteras publice legat 136,3-12; 42-45 de eius absentia Anselmus dolet 160,3-26 in litteris Fulconi misis Anselmus reicit calumniam quorundam, quod archiepiscopatum ex cupiditate acceperit 30-65 pro Fulcone Anselmus iterum apud papam intercedit 193,53s.

Fulco, abbas Sancti Petri supra Divam: eius instantia Anselmus promittit suas preces E 61,4-11 eum Anselmus docet, qua ratione onus recusare vel suscipere debeat 61,12-23; cf. 88,17-27 *Fulco gratulatur Anselmo in abbatem electo, et suadet ut consentiat 88,5-34 ipsa Anselmi verba sibi olim in simili occasione scripta (E 61) allegat 14-29 Anselmum rogat, ut se de die benedictionis abbatialis certiore faciat 35-37 eum Anselmus exorat, ut cum monacho apostata mitius agat 105,3-15 fur; furari; furtum: traditor diabolus fugitivum hominem, fur furem cum furto domini suscepti Cu 57,2s. uterque fur erat, cum alter altero persuadente se ipsum domino suo furabatur 3s.*

futurum: vide → praesens cogitari non potest, quando incipit aut non verum fuit, quia futurum erat aliquid; aut

quando desinet et non erit verum, quia praeteritum erit aliquid M 33,11-13; V 176,8-10 nullo modo creatrix essentia aut aetas aut aeternitas eius recipit praeteritum vel futurum; sed »fuit« significat praeteritum, et »erit« futurum; numquam igitur illa fuit vel erit M 38,9-12 summa essentia non secundum praeteritum vel futurum fuit aut erit 41,7-15 summa substantia sine principio et fine est, nec habet praeteritum aut futurum 42,11-12 aliqua res, quae non necessitate futura est, potest fieri, ut non sit futura C 250,1s. necessitate omne futurum est, necessitate sequente 2-11 (cf. 261,22-263,3) res futura potest esse futura aut sola necessitate sequenti, aut et praecedenti et sequenti 250,13-24

G

G. (Gislebertus Westmonasteriensis?) abbas: Anselmus suggerit Waltero cardinali, ut sibi per abbatem G. consilium de rebus agendis mandet E 191,27-29 G. (Willelmus Cadomensis?) abbas: in litteris ei scriptis Anselmus consulit, ut electus, de quo agitur, onus refugiat; iis autem, quos attinet, ut eum id suscipere cogant E 52,3-15

G. (Gondulfus?) episcopus: ei Anselmus gratias agit de promissis orationibus et auxiliis E 107,3-10 ei de praebenda Ricoardi scribit 11-15

Gallia: de sacramentis ecclesiae aliud Palaestina etc., aliud tripertita Gallia sentit W 234,1-3 dominici corporis mysterium aliter Romana, aliter Gallicana etc. ecclesia tractat 3s.

gastrimargia: O 15,27

gaudium: quantum quisque diligit aliquem, tantum de bono eius gaudet

P 120,13s. gaudium in hac vita plenum esse non potest 121,14s. oratur, ut gaudium sit hic in spe magnum, et ibi sit in re plenum 121,17-122,2 si dominus revelabit gloriam suam, erit perfectum gaudium meum O 2,85s. in futura vita erit plenum gaudium animae Me 3,136 homines electi non gaudent de casu angelorum perditorum Cu 78,18-79,19 gaudium beatorum: vide → beatitudo

Gaufredus, frater Willelmi: ut pro hoc oret, eius frater Anselmum rogat E 135, 4-20

Gausfredus, monachus Beccensis: Anselmum rogavit, ut patrem suum Eustachium moneat, ut se convertat (vide → Eustachius) E 297,3-7; 21-23 gehenna: Me 2,94 tormenta gehennae O 13,47

gemitus: inordinata multitudo gemituum Me 2,75s.

generare; generatio: in eo, quod summa sapientia se ipsam dicit, generat pater et generatur filius M 75,15s. completo numero electorum cessabit hominum generatio, quae fit in hac vita Cu 83,15s. in civitate superna non generabunt homines, sicut facerent in paradiso C 276,22s.

Genesis: quidam ex Genesi intelligunt hominem factum esse post casum angelorum Cu 76,20s.

genitor: proprium patris (in trinitate) est esse verissimum genitorem M 59,8-10 necesse est alium esse genitorem, alium genitum 19s. tamen genitor non est aliud quam quod est genitus 22s. solus ille, cuius est verbum, debet dici genitor et ingenuus 68,5s.

genitum: solum verbum est genitum M 68,6s. solus amor nec genitus nec ingenuus est 7-9 vide → genitor; et → gignere

gens: gentes ad fidem vocati essent, etiamsi Iudaei omnes credidissent; sed horum contemptio apostolis fuit occasio, quod ad gentes se converterent Cu 78,27-79,1 omnis gens orat deum, quem credit, ut sibi dimittat peccata 86,2

genus: genus humanum, tam pretiosum opus, omnino perierat, nec decebat, ut, quod deus de homine proposuerat, penitus annihilaretur Cu 52,8-10 propositum dei de homine ad effectum duci non poterat, nisi genus hominum ab ipso creatore suo liberaretur 10s. genus humanum totum peccato infectum erat 116,18s. homo per alium hominem, qui non esset eiusdem generis, quamvis eiusdem naturae, non debuit relevari 132,14-16 nullus angelus per alium angelum salvari debet, quamvis omnes sint unius naturae, quoniam non sunt eiusdem generis sicut homines 16-18

genus (et species): esse genus et speciem est secundae substantiae G 155,4s. secundum quid grammaticus est genus et species 7-9 homo est species, animal genus 8s. unum fit ex pluribus convenientia generis et differentiae unius vel plurium, ut corpus et homo 166,2-4 veritas seu rectitudo est genus iustitiae V 196,28-30

Gerardus, archiepiscopus Eboracensis: *episcopus Gerardus subscribit litteris a rege Anselmo missis E 212,25* Gerardus, prius episcopus Herefordensis, electus est archiepiscopus Eboracensis 214,64-67 litteratus et in ecclesiasticis disciplinis eruditus 65s. eum rex retinet, ne pro pallio obtinendo papam adeat 67-70 cum Anselmo papam Paschalem precatur, ut Gerardo pallium mittat 71s. papam pro pallio adeptum huic Anselmus commendat 220,

19-24 eius facultatem in rebus ecclesiasticis Anselmus laudat, in eius bona voluntate confidit 22-24

Gerardo Anselmus significat inducias ab episcopis concessas in causa illius, qui mulierem velatam sibi copulavit, propter scandalum finiendas esse 238,3-15 pro die causae agenda Anselmus ei diem Octavam Nativitatis Mariae proponit 15-21 Anselmus Gerardo scribit se illas litteras, quarum publicatione ipse Gerardus sociique eius discriminabantur, neque per se neque per alium transcripsisse 250,6-11 ei Anselmus iterum declarat litteras diffamatorias non sua suorumque indiscretionem divulgatas esse 253,3-12 neque se eum mendacii arguere 6-10 ei Anselmus exponit, cur ei capitula concilii sine earum expositione mittat 13-15 Gerardus queritur, quod sui clerici, inter alios ipsi canonici, praeccepta concilii de continentia clericorum contemnunt et sophistice interpretentur 255,4-28 ab Anselmo contra eos auxilium petit 29-40 item pro sanando aliquo crimine simonistico a se ipso commisso 41-52 ei Anselmus gratulans de eius studio circa integritatem clericorum consulit, ut de statutis concilii nihil relaxetur 256,3-6 eique proponit, ut de iis, quae in concilio nondum tractata sunt, in proxima Nativitate domini episcopi communiter sententiam statuunt 6-13 Anselmus scribit Gondulfo episcopo de Gerardo de crimine accusato ipso inaudito se non posse aliquid definire, ideoque responsum suum regi tacendum esse 299,18-24

Gerardus Anselmo, omissis nominibus, scribit invidos homines se apud ipsum detractare studuisse 326,2-8 confitetur se in dei et Anselmi causa pigriorem fuisse, cum Anselmus sibi in

tribulatione parum compassus sit, sed nunc se eius adiutorem usque ad exilium proficitur 9-17 precatur Anselmum, ut sibi tacitis nominibus respondeat 18s. placitum, quod Gerardus et episcopus Lundoniensis constituerunt, Anselmus irritum declarat 331,16-20 Gerardus a Paschali papa reprehenditur, quod excessus suos nondum correxerit, Anselmum non adiuverit et regiae iniquitati faverit; at se eum adhuc sustinere, ut se corrigat 354,3-12 ei papa praecipit, ut omnibus annuntiet in concilio praeterita Quadragesima celebrato consiliarios regis et eos, qui investituras acceperunt, a liminibus ecclesiarum esse repulsos; sententiam vero regis dilatatam esse 13-19 papae de litteris gratias agens Gerardus affirmat correptionem quam continent, falsa de se relatione causatam esse 362,3-14 se causae Anselmi semper fuisse, quod litterae ipsi scriptae, quas adiungit, manifestare 15-19 Anselmo de litteris gratias agit eiusque praesentiam cupit 363,3-8 Gerardus Anselmum monet, ut non solum pro Christo pati, sed etiam certare cogitet; se et multos alios oboedientiam professus esse, cum ad rem ventum fuerit 9-32 Anselmo litteras a papa acceptas mittit 33-39 Anselmum orat, ut auxilio sit cuidam clerico a papa commendato (vide → Engelrammus) 440,4-8 Gerardus a suo successore arguitur, quod ecclesias, homines et ipsum dominium Eboracense pauperaverit 444,15s. Gerardus ecclesiae Cantuariensi ex antecessorum suorum consuetudine oboedientiam professus est 472,8-10; 17s.

Gerbertus abbas (Sancti Wandregisili): ei Anselmus gratias agit, quod cuidam viduae pauperi servitium relaxaverit, eumque rogat, ut eidem viduae ulterius succurrat E 11,3-25

Gerbertus abbas (Sancti Wandregisilii?): ad eum Anselmus Walterium pro solutione cuiusdam quaestionis sibi propositae mittit E 85,20–25

Sancti Germani monachus: de quodam monacho Sancti Germani Rodulfus mandavit Beccensibus apud Confluentium degentibus E 104,12–14

Germania: dominici corporis mysterium aliter Romana ecclesia, ac diversissime Germania tractat W 234,3s.

germinare: corda humana sponte quasi germinant cogitationes et voluntates inutiles salutis, illas vero, sine quibus ad salutem animae non proficimus, nequaquam sine sui generis semine et laboriosa cultura concipiunt aut germinant C 270,18–21

Geronto abbas (Diviensis?): ab Anselmo obsecratur, ut quendam monachum, qui in ipsius monasterio et monasterio Sancti Petri Carnotensis professionem fecit, absolvat et Carnoti remanere sinat E 302,3–20

Gervinus, episcopus Ambianensis: ei Anselmus respondet de fratre Normanno, monacho Cantuariensi, qui se nesciente trans mare abiit et ibidem abbas electus est E 187,3–12

gestare: Anselmus reprehendit Samuelem, episcopum Dublinensem, quod contra consuetudinem crucem faciat gestari ante se in itinere E 277,3–6

Giezi: a Mathilde regina commemoratur E 317,36

gignere: summa sapientia, cum se dicendo intelligit, gignit consubstantialia sibi similitudinem suam, id est verbum suum M 52,29–53,2 in rebus aliis, quae parentis prolisque habitudinem habent, nulla sic gignit, ut omnino nullius indigens, sola per se ad gignendam prolem sufficiat; nulla sic gignitur, ut nulla admixta dissimilitudine omni-

modam similitudinem parentis exhibeat 57,26–58,1 solemus saepe dicere aliquid gigni ex ea re, de qua existit; ut cum dicimus calorem aut splendorem gigni ab igne, seu aliquod effectum ex causa sua 67,26–68,1

pariter summus spiritus verissime gignit, et verbum verissime gignitur 58,10–13; 59,8–10 si maternam causam quolibet modo semper paterna praecedit, nimis incongruum est, ut illi parenti aptetur nomen matris, cui ad gignendam prolem nulla alia causa aut sociatur aut praecedit 59,3–5 cum sic impossibile sit eundem esse eum qui gignit, et eum qui gignitur, ut necesse sit alium esse genitorem, alium genitum; sic tamen necesse est idem esse illum qui gignit, et illum qui gignitur, ut impossibile sit aliud esse genitorem quam quod est genitus 18–23 pater gignendo dat filio habere essentiam et sapientiam et vitam in semetipso 61,1–8 videtur amor nec omnino secundum communis locutionis usum dici posse ingenuus, nec ita proprie sicut verbum genitus 67,24s.; 68,2–4 solus amor utriusque nec genitus nec ingenuus est, quia nec filius est nec proles est, nec omnino non est ab alio 68,7–9 patrem nullus facit sive creat aut gignit 20 filium pater solus non facit, sed gignit 20s. pater pariter et filius non faciunt neque gignunt, sed quodam modo spirant suum amorem 21s. non est pater filius aut alterius spiritus, licet sit intelligentia et amor, quia non est intelligentia genita aut amor ab aliquo procedens; sed quidquid est, gignens est tantum, et a quo procedit alius 71,17–20 filius non est memoria gignens aut amor ab alio ad similitudinem sui spiritus procedens; sed quidquid existit, tantum gignitur, et est, a

- quo spiritus procedit 20-23 spiritus non est memoria gignens aut intelligentia genita, sed solum quidquid est procedit 71,23-72,1 in summa essentia, cum pater et filius et spiritus invicem se dicunt, sic videtur idem ipse qui dicitur gignere verbum suum, quemadmodum cum a se ipso dicitur 72,18 ad 24
- gilda: Henricus camerarius in gildis cum ebriosis bibit E 223,23-24 monetur, ne amplius in gilda audeat bibere 31s.
- Girardus, monetarius Atrebatensis, postea monachus Beccensis: propter debita sua a conversione impeditum Anselmus Lanfranco archiepiscopo sustentandum commendat E 14,17-24 ab ipso Anselmo sustentatur 19s. ei Anselmus suadet, ut Lanfrancum pecuniae petendae causa adeat 15,3-29 hic paratus est ei dare 100 solidos vel plus, ut solutis debitis Beccum intrare possit 3-9 Girardum Anselmus monet, ut Engelardo scire faciat, an a debitis solutus sit 25-27 Girardus per largitatem Lanfranci a debitis absolutus est 23,14 ad 20 sed non statuta die 16s. promittit se in Pascha Beccum venturum 24s. pro eo non culpabili Anselmus intercedit apud Lanfrancum 25-30 Anselmum euntem in Angliam Girardus ad mare deduxit 98,6s. per eum Anselmus principi Normannorum consilium de constituendo abbate Beccensi mandat 164,9-11
- Girardus, archiepiscopus Eboracensis: vide → Gerardus
- Girardus, episcopus Morinorum: eum Anselmus precatur, ut quendam monachum Beccensem a regimine ecclesiae Sancti Vulmari excuset, cum nihil utilitatis ibi assequi possit E 144,3-23
- Gislebertus, monachus Beccensis: per eum et Ioffridum Willelmus, abbas Bec-

- censis, Anselmo litteras mandavit E 165,53-55 eum Anselmus ad Henricum regem mittit, cui sicut sibi credere possit 378,3-10
- Gislebertus Crispinus, monachus Beccensis, postea abbas Westmonasteriensis: ei Anselmus exponit dolorem suum de ipsius absentia E 84,3-14 eum habere consolationem praesentiae Lanfranci, se minime affirmat Anselmus 15-25 eum Anselmus iussione Lanfranci in Angliam mittit, petens, ut cito remittatur 103,4-20 eius moram diuturnam ecclesiae Beccensi damno esse 7-9 Gisleberto ad dignitatem abbatis evecto Anselmus gratulatur 106,4-20 ab infantia in monasterio nutritus erat 10-20 de eius absentia Anselmus dolet 130,4 ad 15 ei Anselmus ad quaedam interrogata respondet 16-24 ei de beneficiis gratias actis Anselmus de morbo, quo in Francia affectus est, et de statu praesenti refert 142,3-19 apud eum Anselmus pro Ricardo, eius famulo, intercedit 20-30 eius monachus est lator praesentiarum E 147,8-10 *Anselmo in versibus mala, quae ecclesiae ex absentia pastoris eveniant, exponit* 366, 1-78
- Gislebertus, frater Roberti Beccensis: Anselmus pro eo apud Walchelinum, episcopum Wentoniensem, intercedit E 122,14-37
- Gislebertus, episcopus Ebroicensis: ab eius calumnia, quod cupiditate archiepiscopatus trahatur, Anselmus se defendit E 159,3-88 ei Anselmus ecclesiam Beccensem commendat 89 ad 94
- Gislebertus, abbas Sancti Stephani Cadumensis: ei Anselmus de morbo, quem Cadumo revertens passus est, narrat E 139,4-15 ei pollicetur se Cadomum reversurum esse 16-20

Gislebertus, episcopus Lumniacensis: *gratulatur Anselmo, quod eius labore Normanni indomiti decretis patrum se subiecerint, et abbates et episcopi iam canonice institui possint* E 428,3-7 *Anselmo offert viginti quinque margaritas* 8-10 veteri amico, quem olim apud Rotomagum cognovit, Anselmus gratias agit 429,3-8 eum Anselmus adhortatur, ut sollicitudine pastoralis illius populi mores corrigat et regem et episcopos ad simile studium inflamet 9-17 ei Anselmus de munere gratias agit 18

gloria: si voluntas gloriam aeternam et inferni tormenta videret, facile veritatem eligeret L 221,26-32

Godefridus de Mellinges: ut filio suo Wilhelmo viginti solidos denariorum det, Anselmus per Gondulfum mandat E 287,17-19

Godefridus (de Mellinges?): Anselmus Ernulfo et Gondulfo mandat, ut Godefridum sic iuste tractent, ut hic apud regem non conqueratur; et ut ipse quod debet solvat aut villam reddat E 331,24-28

Gofridus, prior Wintoniensis: cum eius et aliorum seniorum consilio Walchelinus episcopus assensum dat electioni Malchi in episcopatum Waterferdiensem E 202,7-9

Godit monialis, sub Rodulfo conversans: vide → Seit

Gondulfus, pater Anselmi: ei Gondulfum monachum Anselmus praefert E 4,13s.

Gondulfus sive Gundulfus, monachus Beccensis, postea episcopus Rofensis: Anselmus affectum suum in Gondulfum protestatur E 4,3-9; 7,2-8 is ab Anselmo litteras expetivit 4,10s.; 16s.; 16,3-5; 59,4-11 Anselmus eius semper memor, eum de suo amore et de suo

esse certiore facit 4,11-25 eum patri suo Gondulfo praefert 13s. per eum Anselmus Lanfrancum Iuniorem salutatur 26-28 epistola ei ab Anselmo missa (E 4) ut Henrico putanda et epistola Henrico missa (E 5) ut Gondulfo 5,28-30 ei Anselmus gratias agit de beneficiis in Beccenses collatis 7,9-33; 34,2-5; 141,4-10 vult, ut Gondulfus legat litteras Henrico scriptas 8,24-27 eum Anselmus iterum de sua amicitia certum facit 16,5-16 affirmat suum amorem in eum semper augeri 28,3-6 ei narrat, quomodo tres suas »Orationes ad sanctam Mariam« exortae sint et quomodo meditandae sint 7-20 ei Mauritium commendat, ut per Albertum curetur 34,6-12 eum Anselmus »alterum Anselmum« vocat 6s. ei exponit, cur saepius scribere opus non sit 41,3-9 ab eo Anselmus petit, ut eius instantia sibi commodetur exemplar »Regulae« Dunstani et Bedae »De temporibus« 42,32-36 et ut residuum »Aphorismi« transcribatur aut exemplar commodetur 43,32-36 Gondulfo cum aliis Anselmus mittit admonitionem 51,8-43 Salwius dicit se esse amicum Gondulfi 58,15s. Gondulfum Anselmus docet dilectionem litteris exprimi non posse 59,12-20 ei nomine Hugonis et Basiliae de muneribus gratias agit 68,15-19 Gondulfo ad episcopatum promotus Anselmus simul gratulatur et condolet 78,4-24 eum exhortatur, ne tribulationem sentiat, ubi non sit 25-36 ei quantumvis episcopo protestatur familiarem amicitiam 91,4-16 ei Anselmus significat eum utpote potentioris sibi plus oportere prodesse apud deum quam se ipsi 17-28 ei commendat fratres, quos in Angliam mittit 29-32 ut Gondulfi iudicio Henricus ebriosus paeniteat,

huic Anselmus praecipit 96,32-34 apud episcopum Anselmus de Moyse fugitivo intercedit 141,11-19 et ut sibi de hac re scribat rogat 16-19

Gondulfus Beccensis annuntiat electionem Anselmi in archiepiscopum Cantuariensem misericordia dei factam esse 150,3-12 *et eos monet, ut electioni, quam impedire iam non possint, libenter et sine dilatione concedant* 13-23 ei Anselmus de suo itinere Romano refert (cf. E 286) 287,3-12 ei de quibusdam negotiis pecuniariis faciendis mandat 13-20 per eum Anselmus regi litteras mandat 291,5-8 Anselmus intendit per eum regi mandare, ut episcopatum suum in quiete sinat, 292,18-20 ei mandat, ut regi suggerat, ne a monachis pecuniam petat 293,3-25 Gondulfo gratias agit, quod res ecclesiae Cantuariensis bene administret 299,3 ad 6 ei mandat de debitis solutis 7-9 ei scribit se de epistolis papae, de quibus Gondulfo dixerat, nihil scire 10-16 ei de aliis negotiis actis aut faciendis mandat 16-43 ei Anselmus scribit per seipsum perficiendum esse, propter quod ex Anglia exivit 300,3-5 ei idem gratias agit de pecunia accepta et novam ab eo petit 6-16 ei de pauperibus non negligendis et de aliis negotiis mandat 17-25 ei Anselmus sigillum suum regi post adventum Willelmi de Warelwast tradendum, necnon exemplar litterarum ad regem missarum mandat, et ut sibi mittatur responsum regis rogat 306,3-15 ei Anselmus de suo reditu incerto scribit 314,5-13 Gondulfum pro casu, quod ipse et rex non concordarent, ad firmitatem incitat 14-23 eum Anselmus ad regem mandat, ut responsum postulet 316,2-9 ei mandat, ut responsum a rege accipiat, etiam si se saisitum non dimi-

serit 13-18 ei gratias agit de omnibus, quae pro se faciat 330,3-11 se defendit ab eius querela, quod in Angliam non redeat 12-16 eum Anselmus rogat, ut responsum regis requirat 17-30 apud eum Anselmus queritur, quod malevoli litteras suas (E 319) male interpretati sint 31-39 ei Anselmus Roberti, qui secum sit, res et familiam commendat 40-43 et rogat, ut Ernulfum capellanum salutet 44s. ei Anselmus per Ernulfum quaedam negotia agenda mandat 331,24-30 Anselmus monachis Cantuariensibus concedit, ut consilium de animabus suis apud episcopum quaerant 355,16-21 Gondulfo mandat, ut Willelmo, filio Rodulfi, dicat se nummos, quos exigit, in opus monasterii concedere 359,6-11 et ut roget vicecomitem, ne permittat iniuriam Willelmi Calvelli fieri 12-20 Gondulfo et Ernulfo priori et Willelmo archidacono Anselmus scribit se confirmare excommunicationem in presbyteros feminas relictas repetentes 374,4-17 eum Anselmus rogat, ut litteras priori et archidacono de Roberto de Iudaismo converso scriptas legat, et si quid neglexerint, ex suis suppleat 381,3-8 eum et episcopum Tetfordensem Anselmus in causa electi archiepiscopi Eboracensis ad regem mittit 464,24-27 *Gondulfi nepos Radulfus subscribit cartae* 474

Gosfridus: ab Anselmo per nepotem suum Iuhel consilium de suis exercitiis asceticis petivit E 446,3s. ei Anselmus consulit, ut haec exercitia teneat, si valetudini non noceant; aliter ut ea temperet et ut ea nihil ducat et alios non contemnat 4-17

Gosfridus, sacrista Cluniacensis: in Angliam destinatus Anselmo ab Hugone abbate commendatur E 259,31-40

Gosfridus, episcopus Parisiensis: Wale-
ramnum, suum cantorem, ex mona-
sterio Sancti Martini de Campis violent-
ter abstraxit E 161,11-15; 162,7s. ab
Anselmo monetur, ne illum ulterius
monachum fieri prohibeat 161,15-56
ipsum et canonicos ipsius Anselmus
precatur, ut consecrationem suam ora-
tionibus praeveniant 57-61

gradatim: M 50,1

gradus: quaedam rerum naturae graduum
imparitate distinguuntur M 16,31-17,1
huiusmodi graduum distinctio non est
infinita 17,3-8 omnis natura creata eo
altiori gradu essentiae et dignitatis con-
sistit, quo magis verbo propinquare
videtur 50,10-13 altior gradus humi-
lilitatis E 101,52

Graeci: Anselmus dicendo summam trini-
tatem dici tres substantias, Graecos
secutus est, qui confitentur tres sub-
stantias in una persona eadem fide,
qua Latini tres personas in una sub-
stantia M 8,14-18; I 35,5-9; E 204,23
ad 47 Graeci negant spiritum sanc-
tum de filio procedere nec in hac re
doctores Latinos recipiunt Pr 177,3-5;
E 239,23-25 nobiscum venerantur
evangelia et credunt in aliis de trino et
uno deo hoc ipsum quod nos Pr 177,5s.
qua methodo cum iis agendum sit
Pr 177,5-17; E 239,26-29 quae cre-
dant nobiscum de deo uno et trino
Pr 177,18-180,18 non negant spiri-
tum sanctum esse spiritum filii, sed
solummodo eum procedere de filio
178,10-12 forsitan negant spiritum
sanctum esse deum de deo nec esse
positum in illo symbolo, in quo ab illis
reprehendimur addidisse processionem
eius de filio 185,30-186,2 nobiscum
confitentur spiritum sanctum esse spiri-
tum dei et patris et filii 209,19-21
dicunt spiritum sanctum aliter esse

spiritum patris, aliter filii 210,18-211,4
Latinos reprehendunt, quod in symbolo
»et filio« addiderint 211,6-10; 186,1-2
cur id non Graecorum ecclesiae con-
sensu factum sit 212,1-8 Anselmi
»De processione spiritus sancti« opus-
culum pro Latinis, contra Graecos
scriptum est Pr 219,23s.; A 223,7-10

Graeci de sacrificio cum catholicis
non sentiunt A 223,12 quod agunt
circa sacrificium, non esse contra
fidem multis catholicis videtur 223,12
ad 14 vide → azimitae; → azimus
panis; → fermentarii; → fermentatum
Graeci detestantur conubia Latinorum,
ubi cognati cognatis de alia cognatione
copulantur 231,9s. quomodo id irra-
tionabiliter et nulla auctoritate nisi fa-
ciant, demonstratur 231,10-232,5

grammatica: nullus grammaticus potest
intelligi sine grammatica, et omnis
homo potest intelligi sine grammatica
G 146,22s.; et passim grammatica
non conducit hominem ad esse, et non
est pars eius 157,19-27 grammatica
est accidens et non substantialis diffe-
rentia 24-27 vide etiam → gramma-
ticus

grammatici: aliud dicunt secundum for-
mam vocum, aliud secundum rerum
naturam G 164,9-14 si dicam: utilis
scientia est grammaticus etc., stoma-
chabuntur grammatici 156,7s.

grammaticus: quaeritur, utrum gramma-
ticus sit substantia an qualitas, cum
utrumque, esse scilicet et non esse, ra-
tionibus necessariis probari posse vide-
atur G 145,4-9 quomodo probari pos-
se videatur grammaticum esse sub-
stantiam 145,14-146,1 eum esse qua-
litatem fatentur philosophi 146,1-3
necesse est grammaticum esse aut sub-
stantiam aut qualitatem 3s. non est
ostendum unum horum falsum

esse, sed quomodo sibi invicem non repugnent 3-14

quomodo grammaticus non videatur esse homo 21-25 quod refellitur 148, 14-149,6 quomodo intelligendum sit: omnis homo potest intelligi sine grammatica, et nullus grammaticus potest esse sine grammatica 149,19-23 esse hominis non est esse grammatici, id est non habent eandem definitionem 24-33 homo non est idem essentialiter quod grammaticus 150,3-30 omnis grammaticus dicitur in eo quod quale 4s.; et passim quomodo ex hoc, quod esse grammatici non est esse hominis, sophisticæ probetur nullum grammaticum esse hominem 152,9-20 quod refellitur 152,28-153,8 nullus grammaticus est simpliciter homo 153,10-21

obicitur ex Aristotele grammaticum esse in subiecto (sicut album) 153,23 ad 154,2 quod ex eodem refutatur 154,3-21 grammaticus est prima et secunda substantia 154,23-155,9 grammaticus significat hominem et grammaticam 154,7-14 grammaticus est substantia et non in subiecto secundum hominem; et est qualitas et in subiecto secundum grammaticam 154,15-21; 156,1-4 grammaticus secundum quid non est in subiecto; est genus et species et dicitur in eo quod quid; est individuus homo 154,23-155,13

usus non concedit, ut grammaticus vocetur scientia aut hominem quendam scire grammaticum 156,5-9 usus omnium testari videtur grammaticum magis esse substantiam quam qualitatem aut accidens 11-15 dissimiliter significat nomen hominis ea, ex quibus constat homo, et grammaticus hominem et grammaticam 24-26 grammaticus non significat hominem et grammaticam ut unum, sed grammati-

cam per se et hominem per aliud 157, 1-3; 159,28-161,13 nomen grammatici proprie non est significativum hominis, sed appellativum, id est usu loquendi 157,3-8 est significativum grammaticae, non tamen eius appellativum 4s. cur grammaticus non significet etiam hominem 157,10-159, 13 non definitur homo sciens grammaticam 157,16-27 grammaticus soli homini accidit 158,11

grammaticus est significativum grammaticae 159,16-27 significat scientem grammaticam, non hominem scientem grammaticam 18-24 quomodo grammaticus non sit significativum eius, quod aliquo modo significat, et quomodo sit appellativum eius, cuius non est significativum 159,28 ad 161,13 huius rei exemplum est equus albus 160,4-161,10 quomodo homo solus, sine grammatica, recte et falso dicatur grammaticus 161,23-162,12 grammaticus non recte dicitur qualitas nisi secundum tractatum Aristotelis »De categoriis« 162,12-14 secundum eundem grammaticus magis est qualitas quam substantia 162,18-164,14 grammaticus, sive quaeratur de voce, sive de re, est qualitas 163,18-164,5 tamen secundum appellationem vere est substantia 164,5s. grammaticus est »habere« (et qualitas), sicut »armatus« 164,16-27; et passim

»De grammatico«: initium opusculi Anselmi, cuius titulus est »Quomodo grammaticus sit substantia et qualitas«: G hunc tractatum Anselmus non vult connumerare aliis tribus dialogis, quoniam non pertinet ad studium sacrae scripturae V173,2-8 etiamsi dicta in hoc opusculo validioribus argumentis destruerentur, id saltem exercitationem disputandi esse non negandum est G 168,8-12

gratia: dominus in ecclesia sua gratiae suae dona non desinit 'impertiri' Cu 40,5-7 certitudinem fidei gratia dei praeveniens habeo 48,19-21 solius voluntatis dei opus est, cum noxae voluntates a suo impetu sola gratia regente ad hoc quod prodest convertuntur Co 153,24-28 Adam in tantae gratiae celsitudine positus erat 164,28s. omnis creatura existit, quia gratia facta est C 264,18 multa bona deus dat per gratiam, sine quibus homo salvari potest 19s. nulla creatura rectitudinem voluntatis habet nisi per gratiam 266,16s. missio, praedicatio, auditus, intellectus, rectitudo volendi: omnia gratia sunt 271,11-13 gratia est quod descendit de gratia 12 homo non potest resurgere, nisi gratia relevetur 275,9-276,5 filius gratiae dei O 8,29s. praevinit me gratia dei 83 ibi dilatur gratia, ubi maior est offensio E 11,5

gratia et liberum arbitrium: liberum arbitrium videtur repugnare gratiae et praedestinationi et praescientiae dei L 207,4s. sacra scriptura aliquando sic loquitur, quasi liberum arbitrium nihil ad salutem prodesset, sed solum gratia; aliquando e contrario C 263,5 ad 264,5 in libro »De concordia« solummodo de libero arbitrio et gratia, quae ad salutem iuvant, quaestio est 264,15-18; cf. 256,5-7 et solummodo de adultis 264,22-25 in infantibus, qui baptizati moriuntur, concordia inter gratiam et liberum arbitrium non apparet 20s. quia in illis gratia sola operatur salutem sine illorum libero arbitrio 264,21s.; 266,19s. concordia inter gratiam et liberum arbitrium monstratur, si ostenditur neminem posse adipisci rectitudinem nisi per gratiam 265,22-24 gratia dei ad salvandum

hominem cum libero arbitrio concordat 266,18-23 gratia sola potest hominem salvare, nihil eius libero arbitrio agente, sicut in infantibus fit 19s. in intelligentibus gratia semper adiuvat liberum arbitrium 21 sine gratia liberum arbitrium nihil valet ad salutem 21-23 gratia nulli datur pro aliquo merito praecedente 24-26 quod liberum arbitrium meretur, est fructus primae gratiae, et gratia pro gratia; et totum imputandum est gratiae 266,26 ad 267,5

quibus modis adiuvat gratia liberum arbitrium, ut servet quod accepit 267,10 ad 268,12 in servando rectitudinem non tantum libero arbitrio quantum gratiae imputandum est 267,16-19 gratia sic subsequitur rectitudinem, ut numquam deficiat, nisi voluntas aliud volendo sua culpa eam perdat 268,1-7 gratia adiuvat liberum arbitrium tentationes mitigando aut effectum rectitudinis augendo 7-10 totum gratiae imputandum est quod liberum arbitrium adiuvat 10-12 quomodo dicta sacrae scripturae pro gratia non excludat libertatem arbitrii; et viceversa 269,2 ad 270,9 non dicit dominus: vobis nihil valet vestrum arbitrium, sed: nihil prodest sine gratia 269,9s. non est imputandum libero arbitrio, quod homo vult et currit, sed gratiae 11-14 si quis gratiam volendi et currendi non accipit aut acceptam reicit, eius est, non dei, quod in sua durtia permanet 269,25-270,1 gratia et liberum arbitrium non discordant, sed conveniunt ad iustificandum et salvandum hominem 270,7-9

cur sacra scriptura liberum arbitrium ad recte volendum et operandum invitet, cum nemo rectitudinem sine gratia habere possit 270,11-273,6 cur

arguantur qui verbum dei non suscipiunt, cum hoc sine gratia facere non possint 273,8-274,18 quidam experimento putant liberum arbitrium nihil valere; at gratia et liberum arbitrium non discordant ex difficultate servandi iustitiam 278,12-16 si deus facit bonum homini quod incepit, totum gratiae debemus imputare Cu 100,16-18 gratiae: anima gratias, quas potest, Iesu Christo persolvit O 2,5-9; 18s.

gratulatio: si homines non facti essent nisi pro restauratione angelorum perditorum, vix a perversa gratulatione de illorum casu defenderentur Cu 78,14-26

Gregorius papa (I): eius librum »Moralium Iob« Anselmus pro Lanfranco transcribi curat E 23,8-10 de difficultate in veniendi scriptorem aptum 25,23-31 O. abbas hunc librum ab Anselmo petit, qui se excusat, cum Cadumi alter liber ex eo transcribatur 26,3-13 Gregorii »Epistola ad Secundinum inclusum« in favorem clericorum paenitentium citatur 65,57-63 quomodo eius dicta contraria de clericis lapsis et paenitentibus explicantur 63-66 a Gregorio ecclesia Cantuariensis fundata est 149,53s. ab Anselmo ad eius »Epistolam ad Desiderium« revocatur pro hoc, quod episcopo non liceat clericum suum fieri monachum 161,26-34; 162,34s quidam Benedictus dicit Romae nunc non esse Gregorium, tamen Angliae esse Augustinum 227,13s. a Mathilde regina ad Gregorii exemplum revocatur, qui lassitudinem stomachi cibi potusque confortatione relevans, officiis suis viriliter instituit 242,65-67 cum Gregorii stilo Mathildis regina comparat stilum Anselmi 384,11

Gregorius papa (VII): Anselmi et congregationis eius precibus se et ecclesiam commendat E 102,3-16 Anselmo man-

dat, ut coram Huberto (cardinali) cuiusdam pellegrino, qui de quodam eius converso quaerimoniam fecit, iustitiam faciat 17-21 sub eo Hubertus Romanae ecclesiae legatus fuit 125,23-26

Gualensis episcopus: eius causam Paschalis papa Anselmo committit E 282,18 ad 22

Gualo, abbas Sancti Quintini Belvacensis: eligitur episcopus Belvacensis E 272,3 ad 5 eum dignissimum esse Anselmus papae testatur 5-8; 21-25 et eius confirmationem petit 25-29

Guarnerius novitius (Cantuariensis?; an idem ac Warnerus?): Anselmus gratias agens pro eius desiderio reditus sui, monachum novitium, ut in monachico ordine fervidus sit, hortatur E 375,3-14 Guilencus: ab Anselmo litteras consolatorias postulavit E 115,5-7 ei Anselmus respondet ipsum consolari animam utramque, cum Beccum venerit 7-28 eum Anselmus adhortatur, ut mundum contemnat 29-32 eum Anselmus certiores facit de suo itinere in Angliam et de suo reditu 33s. ei Anselmus proponit exemplum Rodulphi, filii Lanscelini, qui etiam se absente Beccum venerat 35-38

Gundulfus: vide → Gondulfus

Gunfridus, frater Rogerii abbatis (Exaquii?): ab Anselmo Helgoto, priori Cadumensi, commendatur E 48,4-14

Gunhilda monialis, filia regis Haroldi: eam Anselmus adhortatur, ut ad habitum reiectum redeat E 168,4-91; 169,5 ad 106 filia regis et reginae fuit 169,19 ab infantia a Christo sponsa electa 7-10 ab episcopo sacra non fuit neque coram ipso professionem legit 168,46s. sed habitum publice et secrete portans se dicatam esse manifestavit 47-50 ideoque inexcusabilis est 54-57 per multos annos habitum portavit 169,41s.

et reiecit 168,14-16 Anselmus minatur se et ecclesiam dei in eam acturos esse, si non redierit 90s. Gunhilda olim cum Anselmo semper esse voluit et ei dulcissimas litteras misit 169,12 ad 14 amaverat comitem Alanum Rufum 21 amat nunc eius fratrem Alanum Nigrum 27s; 35s. habitum religionis suscepisse dicitur, quia ei abbatia promissa fuit 49s. quare, cum abbatiam non habeat, non ex debito servare assumptum habitum 50s.

G(unterius), canonicus Sancti Quintini Belvacensis: eum canonici, remoto abbate O(done), abbatem eligere volunt, sed timent, ne non facile consentiat E 345,3-10 ei Anselmus consulit, ne electioni resistat, si tota congregatio vel melior pars, consilio episcoporum Carnotensis et Parisiensis, ipsum elegerit 11-17

H

habere: si plura singula sunt per se, per id ipsum unum sunt, per quod habent, ut sint M 16,6-9 (eodem sensu: 18,9-14; 19,3-5; 57,13-14 etc.) quoniam homo non potest esse iustitia, sed habere potest iustitiam, non intelligitur iustus homo iustitia, sed habens iustitiam 30, 20-22 quoniam summa natura non proprie dicitur quia habet iustitiam, sed existit iustitia: cum dicitur iusta, proprie intelligitur existens iustitia, non autem habens iustitiam 22-24 patri et filio (in trinitate) non aliud est habere essentiam quam essentiam esse 61,21 ad 24 caecus dicitur etiam ille, qui cum visum debet habere, non habet M 85,2s.; Co 146,3-5 fides sine dilectione mortua est, quia vitam, cum debet habere, non habet M 85,3-5 iniustitia

est absentia iustitiae aut non habere iustitiam Ca 261,1-6; Co 143,4-6

se habere: quemadmodum sese habent ad invicem lux et lucere et lucens, sic sunt ad invicem essentia et esse et ens M 20,15-16 quoquo modo se habeat ratio de proprietate nominis accidentium: summa natura mutabilis intelligi non potest 43,31-44,2

habere a se: summa natura sola omnium naturarum habet a se, sine alterius naturae auxilio, esse quidquid est M 44,15-17 nulla creatura habet aliquid a se Ca 233,8-11

habere (praedicamentum): sicut armatus ideo est habere, quia significat habere, id est habentem arma: sic etiam grammaticus significat habere, quia significat habentem disciplinam G 164,19 ad 27 una res non potest esse diversorum praedicamentorum, sed una vox plura significans pluribus praedicamentis supponi potest, sicut albus dicitur qualitas et habere 164,28-165,5; 18s. res, quae appellatur albus, non est unum aliquid ex habere et qualitate constans, quia appellat rem, quae habet albedinem, quae nequaquam constat ex habere et qualitate 165,8-11; 13-16 albus nihil principalius, sed pariter significat qualitatem et habere 22-24 albus nihil aliud significat quam habere et qualitatem 166,9 quomodo ex qualitate et habere, quae significat albus, non fiat unum 165,26-168,7

habitatio spiritus sancti: si monachus culpas suas non celaverit, spiritus sanctus in eo habitationem suam faciet E 232,25s.

habitus: nec sunt duo pares spiritus pater et filius nec duo pares parentes nec duo aliquid, quod significet eorum aut essentiam aut habitudinem ad creaturam M 56,21s. nec duo aliquid sunt

pater et filius, quod designat propriam habitudinem alterius ad alterum, quia nec duo verba nec duae imagines 23s. in rebus aliis, quas parentis prolisque certum est habitudinem habere, nulla sic gignit, ut omnino nullius indigens sola per se ad gignendum prolem sufficiat 57,26-28 nullis rebus tam convenienter videtur aptari habitudo parentis et prolis, quam summo spiritui et verbo eius 58,1-5 ut duo aliqua sint, quae singula perfectam et nulla consideratione differentem habeant pariter ad aliquid unum patris aut matris habitudinem: nulla natura aliquo monstrari concedit exemplo 67,15-18 quaeritur, si summa essentia res ineffabilis est, quomodo stet, quidquid de illa secundum patris et filii et procedentis habitudinem disputatum est 75,19-21 habitus clericalis: in habitu clericali religiose vivere E 101,46

habitus monachus: prius professio monachica solo habitu fiebat E 168,50-53 qui tunc habitum sine ipsa professione et sacratione assumptum reiciebant, apostatae habiti sunt 53s. Anselmus Beccensis, vita peccator, habitu monachus M 5,4s. vitam sanctae conversationis, quam promisi, nomine et habitu monachi profiteor O 15,12s. habitus assumptus E 168,53s.; 169,51 habitus sanctae conversationis 38,3; 169,95 habitus et conversatione 168,33; 53 habitus professionis 96,10s. habitus sancti propositi 168,48s.; 169,15 habitus et propositum 168,45s. habitus religionis 169,49 in religionis habitu 9s. habitus sponsae Christi 168,82; 83; 84 habitus sponsalis 65 morientem habitum monachicum sumere 29,20

Haco, comes Orcadensium: ei Anselmus scribit se audisse populum eius propter

indigentiam doctorum parum in fide Christiana eruditum esse E 449,3s. se gaudere quod comes, referente episcopo, verbum dei suscipiat 5-7 eum Anselmus adhortatur, ut cum episcopo populum doctrina Christiana imbuendum curet 8-20

haereditas: per sanctam crucem mihi data est haereditas regni caelorum O 4,44s. qui ecclesiae quasi subditae dominantur, iuste ab haereditate et dote illi promissa exhaeredantur E 235,25-27 principes non debent aestimare ecclesiam sibi datam esse in haereditariam dominationem 249,10-16

haeresis: si quis contra auctoritatem vicarii Petri ordinationem confert, haeresim incurrit E 373,11-14

Haimo, consanguineus Anselmi: de eius et Rainaldi adventu in Normannia Anselmus gaudet eosque videre cupit E 120,4-16 eos idem ad contemnendum mundum exhortatur 17-24 ut secum in monasterio Beccensi conversentur accendit 25-56

Haimo dapifer: subscribit epistolae, qua Henricus rex Anselmum in Angliam revocat E 212

Haimo vicecomes: eum Anselmus iterum monet, ut sibi mercatum, quod de terra sua mutavit, et theloneum, quod in Fortwic de rebus suis accepit, integre restituat E 356,3-9 Anselmus apud eum quaeritur, quod eius homines domum suam in Sandwic et aliam in civitate Cantuariæ fregerint, et quae intus erant, abstraxerint 9-17 vicecomitem Anselmus per Gondulfum episcopum rogat, ne iniuriam Willelmi Calvelli fieri permittat 359,15-20 *subscribit cartae 474*

Haimo: eius filius Robertus subscribit E 212

Haimo, filius Vitalis: subscribit cartae 474

Hardus, monachus Cantuariensis: eum Anselmus ad comitem Eliam mittit, ut ei viva voce ostendat, quomodo secure ad beatitudinem perveniat E 466,7-10 harmonia: in deo est harmonia suo ineffabili modo P 113,6s. anima mea auscultat, et non audit harmoniam dei ros.

Haroldus, rex Angliae: pater Gunhildis monialis E 168,2

Helgotus, prior Sancti Stephani Cadumensis, postea abbas Sancti Audoeni Rotomagensis: non convenit inter Helgotum et Hernostum et inter scriptorem Brionensem, qui librum sancti Gregorii »Moralium Iob« scribere debebat E 25, 23-27 frustra iidem Becci quaerunt, qui apte transcriberet hunc librum 27 ad 31 Helgoti rogatu Anselmus rogat Rodulphum, ut Antiphonarium notet 29,3-19 Helgote Anselmus commendat Gunfridum, fratrem Rogerii abbatis (Exaquii?) 48,4-14 abbati Helgote Anselmus respondet se nuper in Angliam revertisse et honorifice susceptum esse 407,4-14 confirmat regem sibi regnum et sua omnia commendasse, nihil tamen magnum sibi ante regis redditum agendum videri 14-22 ceterum se bene esse, sed corporis debilitatem in dies crescere 22-25

Heli, abbatia: Anselmus papae Paschali scribit regi, episcopis et principibus visum esse episcopatum Lincolnensem dividere et novam sedem in abbatia Heli constituere, ita, ut pro canonicis episcopo monachi assistant E 441,9-20 quod papa concedit 457,6-14; 458,9-30

Helias propheta: eum post ieiunium corvus pavit E 242,49-51 pallium Heliseo discipulo reliquit 284,10 Helias et Helisaeus, ut mortuos suscitant, mortuis se iunxerunt et membra membris, viva mortuis coaptaverunt O 10,132 ad 134

Heliseus propheta: eum post ieiunium vidua pavit E 242,49s.: vide → Helias

Helinandus: ei Anselmus exponit tentationes diaboli, quae eum a proposito incipiendi vitam monachicam avertere nitantur E 101,8-39 ei Anselmus responsiones ad has singulas tentationes suggerit 40-73 eum Anselmus admonet, ut bonam intentionem compleat 4-8; 74-79

Henricus: Anselmus gaudet, quod tantum sui desiderii de Henrico expletum sit E 121,3s. Anselmus ab eo praenomen Vitalis ducis et nomina uxoris et filiorum ipsius exquirat 8-13 eum secum conversari desiderat 14-19 ei probat vitam monachicam praestantiorē vita saeculari esse 20-45 eum, ut illam arripiat, exhortatur 45-50

Henricus (I), rex Anglorum: Anselmo nuntiat suum fratrem Willelmum mortuum, seque novum regem electum et consecratum esse E 212,4-6 eumque invitat, ut quam citius in Angliam revertatur 6-9; 22-24 rationes profert, cur consecrationem absque Anselmo susceperit 10-15 huic barones suos et pecuniam obviam mittere intendit 20-22 ei consulit, ut non per Normanniam, sed per Witsand veniat 19s. cur ei pecuniam non prius mandaverit 16-19 Anselmum cum gaudio suscepit 214,8 ad 11 investiturae renuntiare renuit 11-16 ab eo Rannulfus Flambardus pro pecunia male retenta captus est 45-48 Gerardum, archiepiscopum Eboracensem, rex retinet, ne pro pallio obtinendo papam adeat 67-70 Henricus promotioni Paschalis papae congaudet 215,3-5 ei beneficium sancti Petri mandat 5-7 ei promittit eandem oboedientiam eosdemque honores, quos antecessores sui tempore patris sui habuerint 7-9 vindicat sibi easdem

dignitates, usus et consuetudines, quas iste habuerit 9-11 quibus se nunquam renuntiare velle aut posse dicit 11-17 papa regi declarat ipsi concedi non posse, ut ius habeat episcopos et abbates per investituram constituendi 216,3-11 quod ex sacra scriptura et aliis auctoritatibus probat 11-74 papa regi promittit se ei omnia quae postulaverit, libenter concessurum, si ab investitura abstinuerit 75-86

Anselmus papae refert, quomodo regi decreta apostolica contra investituram ostenderit et quomodo ipse rex et principes et episcopi quanta mala ex his processura sint proclamaverint 217,14-21; 219,4-11 et quomodo ipsum Anselmum coegerint, ut apud papam mitigationem decretorum isto- rum assequeretur 217,21-26 *Henricus pro Girardo archiepiscopo, prius a se retento, nunc papam adeunte, ab isto pallium petit 221,3-10 papa regem laudat de bono initio gubernationis regni 224,3-9 eumque hortatur, ne consilia hominum perversae mentis in re investiturae episcoporum et abbatum sequatur 10-25 ei suam amicitiam promittit, si ab investitura absteineat 18-21 regis et cleri Anglicani superbiam Benedictus quidam Anselmo exponit 227,3-11* regi Anselmus quendam monachum de Micelenei commendat 228,3-6 eum obsecrat, ne personas indignas ecclesiis praeponat 7-13 *Henricus abbatem et monachos Sancti Ebrulfii super terras Sancti Eadmundi constituit 251,11s.* Anselmus regem, qui episcopum Wentoniensem Willelmum de Anglia exire iubet, monet, ne id faciat 265,3-15 rex Anselmo minatur expulsionem 280,17-20 idem litteras papae sibi et Anselmo missas neglexit, cum episcopi affirmarent se a papa viva voce aliter

audisse 6-18 putat se auctoritate papae episcopatus et abbatias dare 27s.

Anselmus miratur de regis petitione a monachis Cantuariensibus facta (cf. 293,3ss.) 292,8-9 de suo reditu ante iter Romanum regi nihil scripsit 30-33 rex a monachis pecuniam petivit 293,3s. Anselmus non consentit et per Gundulfum regem rogat, ne id faciat 3-25 regi Anselmus gratulatur de prosperitate et successibus, eumque hortatur, ut in omnibus voluntatem dei servet 294,3-17 ei nuntiat se de Becco ante festum Assumptionis Mariae profectum esse 18-20 eum orat, ut res suas in quiete sinat, donec ipse redeat 20-22

Henricus sollicitus est, ne Anselmus in itinere deficiat 301,3-6 Anselmus ei respondet se iam usque in vallem Moriamne progressum esse, papam sibi manifestasse se cum ipso velle loqui seque bonum aestimare per seipsum perficere, propter quod de Anglia exierit 6-16 *regi papa gratulatur de victoria parata et de sobole virili accepta 305,3-7 eumque admonet, ut ab investituris se absteineat 8-27 et ut Anselmum revocet 28-36 ei promittit, si haec fecerit, se ei omnia concessurum et filium eius Willelmum protecturum esse 40-46 eum precatur, ut responsum per legatos fide dignos mittat 47-49* Gundulfo Anselmus mittit suum sigillum regi post adventum Willelmi de Warelwast tradendum necnon exemplar litterarum ad regem prius Willelmo et priori Cantuariensi quam regi ostendendarum 306,3-15 per Willelmum rex de iis, quae Romae acta sunt, certior factus est 308,3s. Willelmus ex parte regis Anselmo condiciones, sub quibus in Angliam redire possit, notificavit 12-18

qua condicione rex Anselmum redire permitteret 315,7-12 Anselmus litteras papae regi et reginae datas eis non mandavit, quia papa postea alias litteras Wilhelmo dedit 20-25 rex Anselmo responsum promissum non dedit 316, 2s. ei Anselmus per Gondulfum mandat, ut sibi respondeat 2-9 se ulteriores inducias solummodo accipere, si rex se saisitum sinat 9-13 secus se sicut episcopum sine iudicio dissaisitum habiturum esse 13-15 *rex dolet, quod Anselmus secum esse non possit, sicut praedecessor ipsius cum suo patre fuerit* 318,3-7 *nuntiat se legatos missurum et accepto a papa responso, Anselmo mandare, quid sibi videatur* 8-12 *interim Anselmum de beneficio suo convenienter habere se concedere* 12-15 regi Anselmus rescribit se in baptismo et in ordinibus sacris non legem patris ipsius vel Lanfranci, sed legem dei servaturum promississe 319,3-11 hoc modo et omnibus rebus suis restitutis se in Angliam redire paratum esse 11-20 eum Anselmus graviter exhortatur, ut legis dei memor sit et non diutius rem differat, quod se diu portare non posse 21-34

Mathildis regina Anselmo scribit regem in ipsum benevolum et in futuro plus de redditibus permissurum esse 320,19-25 *et Anselmum eum rogat, ne adversus regem rancorem habeat* 25-29 reginae Anselmus rescribit se nullam regis amaritudinem meruisse et ipsi expedire, ut hunc rancorem a se expellat 321,11-16 eam docet eum, qui regi consulat, ut aliquid de redditibus sumat, graviter peccare 22-27 Anselmus Wilhelmo electo Wentoniensi respondet ipsi non licere de castello, quod de comite Roberto tenet, eius fratri Henrico deservire 322,4-36 An-

selmus Gondulfum precatur, ut responsum, quod rex ad diem sancti Michaelis distulit, quam citius ab ipso requirat, cum inducias dare aut accipere ulterius nolit 330,17-30 Anselmus reginae scribit se non posse redire, cum rex voluntati dei non concordet; se tamen sperare eum aliquando quid se deceat, intellecturum esse 347,18-24 regem consilia principum sequendo consilium dei spernere 22s.

Paschalis papa regem severe monet, dicens se non quae eius sunt, sed quae ad salutem eius sunt, postulare 348,3-13 *se nuntios eius usque ad proximam Quadragesimam retinere significat, ut in concilio respondeant; secus iudicium concilii exequendum fore* 14-20 *archiepiscopum ex culpa regis in Angliam reverti non posse; se mirari, quod hunc etiam de rebus suis exspoliaverit* 21-28 *monachis Cantuariensibus Anselmus respondet eis non licere regi pecuniam dare, nisi ille prius se de rebus archiepiscopatus rivestierit; et si id vi ab eis coegerit, se ad deum clamaturum esse* 349,4-12 *regem papa tertio commonet, ne ecclesiam contemnat; imprimis ne amplius monasterium Sancti Augustini sine rectore sinat; ut Anselmum in sedem suam recipiat; ut ecclesias in libertatis iure custodiat; ut consiliarios malos vitet; alioquin se eum cum consiliariis et acceptoribus investiturarum excommunicaturum esse* 351,3 *ad 43 papa reginam precatur, ut studeat cor viri sui a pravis consiliis avertere et impetrare, ut Anselmum revocet, ne poenam anathematis incurrat* 352,3-23 *papa Anselmo nuntiat in concilio deliberatum esse regis consiliarios et eos, qui ab ipso investiti sunt, ab ecclesiae liminibus repellendos esse; regis vero sententiam dilatatam esse* 353,

10-17 *eadem fere papa scribit Gerardo, archiepiscopo Eboracensi* 354,13-19

Anselmus monachos Cantuarienses certiores facit de conventionem inter se et regem facta, qua rex se de archiepiscopatu rivestierit et promiserit se redditus acceptos reddiditum esse; regem sperare inter se et papam usque ad Nativitatem domini tantam concordiam futuram, ut ipse Anselmus in Anglia utrique concordare possit 364,4-22 contra regis pristinam iussionem presbyteri omnes, qui feminas tenuerunt, ecclesiasticis beneficiis privantur 23-30 *Henricus apud Anselmum se excusat, quod iter legatorum Romam mittendorum tamdiu detinuerit* 367,4-7 *eumque precatur, ut cum suo legato Willelmo Balduinum Romam dirigat* 7-10 Anselmus regi respondet displicere deo, quod episcopus a suo officio segregetur 368,3-18 et quod legatos tamdiu non miserit 19 ad 27 similiter Roberto de Mellento scribit 369,3-14 *rex apud Anselmum se excusat scribendo suum legatum procella maris et vento contrario retentum esse* 370,3-6 *eidem mandat iterum, ut cum Willelmo Balduinum Romam mittat* 371,3-5 Anselmus Gerardo archiepiscopo scribit regem, concordia ex toto perfecta, episcopis in omnibus bonis adiutorem futurum esse 372,12 ad 15 *Gerardus gaudet de pace inter regem et Anselmum incepta, sed timet regis iram, cum iis non communicet, qui in eius communione manent* 373,25 ad 30; 36-53

Henricus scribit Anselmo se audisse Romae duos esse apostolicos 377,3-7 *mandat provideat Anselmus, quid agendum sit de legatis; si eos retinere voluerit, ut Willelmum retineat et sibi mittat Balduinum; si iam abierint, ut mittat sibi alium* 8-17 Anselmus respondet

se mittere Gislebertum Beccensem 378, 3-10 regem docet Paschalem esse legitime electum, alterum esse invasorem mox casurum 11-20 Anselmus papae refert de colloquio inter se et regem habito 388,4-15 sibi non visum esse respuere legationem regis ad papam 16-20

Anselmus regem corripit, quod a presbyteris, qui praeceptum concilii Lundoniensis violaverunt, pecuniam exigat 391,7-20 regi in memoriam reducit ipsum sibi in Normannia iura archiepiscopatus restituisse 20-24 *ad quod rex respondet sibi visum esse se nomine archiepiscopi egisse, quae egerit* 392,3-5 *promittit se, consilio baronum in die Ascensionis domini audito, apte responsurum esse* 5-8 *de cetero in terris Anselmi nihil factum esse affirmat* 8s. regi Anselmus respondet eum errare credendo se nomine archiepiscopi egisse 393,3-11 *ad quod rex scribit se bona fide egisse* 394,3s. *sed se brevi transfreturum et, si qua in his commiserit, correcturum esse* 4-6

Henricus Anselmum de adventu Roberti comitis, fratris sui, docet 396,3s. *se ipsum die Ascensionis domini transfreturum esse* 4-6 *legatos reversuros vel ad se in Angliam mitteret, vel apud se retineret, quoad ipse veniret* 7-10 *Paschalis papa Anselmum laudat, quod cor regis ad oboedientiam erga Sanctam Sedem inclinaverit* 397,3-7 *eique mandat, ut regem et reginam absolvat a peccatis et peccatis* 36-39 *Henricus scribit Anselmo se dolere de infirma eius validudine* 399,3s. *se ante in Normanniam non properasse, quia eum in Anglia expectavisset* 4-6 *iam de regis in Normannia possessionibus ut de suis disponderet* 6-10 *se rursum transiturum* 10s.

rex Anselmo nuntiat victoriam de Roberto, comite Normanniae, apud Tenerchebraium reportatam 401,3-11 quam initium maioris erga deum pietatis futuram esse sperat 12-19 Anselmus gratulatur regi et »duci Normannorum« partos successus et eum, ut in iis, quae sibi proposuerit, perseveret, adhortatur 402,4-15 Henricus per episcopum Wintoniensem Anselmum interrogat, utrum Hervaeus, episcopus Pangornensis, constitui possit episcopus Lexoviensis 404,3-5 hic regi exponit, cur id facile fieri non possit 6-14 Mathildis regina Anselmum rogavit, ut cuidam homini bono testimonio auxilio esset, ut a rege recuperaret, quod eius iussione perdiderat 406,4-8 Anselmus se excusat de hac re 9-16 rex Anselmo regnum et sua omnia commisit 407,14 ad 17 rex intercedit apud papam pro Ricardo, abbate Eliensi 422,10s. regi consilium petenti Anselmus respondet eum non posse filiam suam dare in matrimonium Wilhelmo de Warenne, in quarto et sexto gradu ei cognato 424,3-14 Anselmus papae nuntiat regem iam ab investitura ecclesiarum cessare et in eligendis dignitatibus viro- rum bonorum sententiam audire 430, 4-10 Henricus Thomam, electum archiepiscopum Eboracensem, invitavit, ut cum suis nuntiis suum, petendi pallium causa, Romam mittat 444,11-13 promisit se dilationem Thomae apud Anselmum excusurum esse 16-18 Henricus conqueritur, quod papa sustineat regem Teutonicum dare investituras sine excommunicatione, ideoque minatur se investituras resumpturum esse 451,25-32 diligenter inquit, quid papa de illo rege faciat 31s.

Paschalis papa regem laudat, quod regnum terrenum bene regat et deum

ante oculos habeat 457,3-5 concedit, ut nova diocesis Heliensis, ab episcopatu Lincolniensi constituatur 6-14 (cf. 458, 11-15) ei concedit quasdam alias gratias 14s. et ut Hervaeus aliam sedem accipiat 16-23 papa iterum laudat regis virtutes 460,3-8 ei in causa sibi secreto insinuata suam operam promittit 9s. ei permittit excambium per Hervaeum et Petrum camerarium postulatum 12-15 ei iterum Hervaeum commendat 15-17 Henricus gratulatur sanitati Anselmi 461,3-7 eidem refert colloquio cum rege Franciae Lodewico frustra habito 8-18 se feliciter cum imperatore Romano egisse 19-21 Anselmo committit curam Angliae et filii sui et filiae 22-25 regi Anselmus felices successus gratulatur 462,4-8 recipit curam regni et filii et filiae regis 9-17

rogat regem, ut sibi auxilio sit in re electi archiepiscopi Eboracensis, de qua Baldwinus viva voce relaturus sit 18-25 Thomas Eboracensis mittit nuntios ad regem in Normanniam 464,11s. Anselmus vero mittit episcopos Rosenensem et Thetfordensem ad eum 24-27 rex Anselmum orat, ut consecrationem Thomae usque ad Pascha differat, ut ipse causam componere possit 470,3-7 quodsi non cito redierit, se tamen pro pace et concordia curaturum esse 7s.

Henricus, monachus Beccensis, prior Cantuariensis; epistola Anselmi Gondulfo scripta (= E 4) etiam Henrico putanda est, et Henrico scripta (= E 5) Gondulfo E 4,41s.; 5,28-30 desiderium Anselmi cum Henrico conversandi 5,2-24 ei Anselmus Herluinum Cantuariam venientem commendat 25s. item animam Osberni defuncti 30-33; 36s. et alterum Osbernum Cantuariæ degentem 36s. per Anselmum ab abbate suo Herluino salutatur 34-36

Anselmus Henricum alloquitur, cum Gondulfo loquitur 7,44

Anselmus Henricum implorat, ne neglectis omnium consiliis, liberandi de servitute sororem suam causa adeat Italiam, 17,11-51 Anselmus miratur, quod Henricus Roma Cantuariam rediens monasterium suum Beccum non visitaverit 24,2-6 et huius rei rationes de eo quaerit 7-13 ab eo scire vult, an finem itineris assecutus sit 13-16

ei Anselmus praedilectum suum filium Mauritium, quem Henricus ipse prae omnibus Cantuariam mitti voluit, commendat 33,3-10 ut is eius instantia ab Alberto medico curetur 10-12 ei Anselmus de eius benignitate in Mauritium gratias agit 40,3-14 Henrici adventum proximum omnes Becenses exspectant 15-22 ut eius instantia sibi commodetur exemplar »Regulae« Dunstani et »De temporibus« Bedae, petit Anselmus 42,32-36 apud eum queritur, quod sibi vix opportunitas sit dictandi, legendi, orandi 50,10 ad 22 ab eo communionem meritorum petit 23-27 Henrico Anselmus gratias agit de auro et de amore in Mauritium 58,3-8 ei promittit curam de Salwio 9-17 Henricus Salwio veniam cuiusdam culpa concessit 19s.; 24 Henricus Salwio litteras scripserat 9 ut Osberni culpam in eum dimittat, Anselmus precatur 18-26

de Henrici infamia, de ira Lanfranci archiepiscopi in eum et de reconciliatione cum ipso facta 63,4-21 Anselmus apud eum se defendit, quod in hac resiliisset 4-18 Anselmus ei significat abbatem numquam desiderium ipsius concessurum esse 13-18 eum Anselmus de persecutione invidiorum consolatur 22-39 ei contra commotiones Lanfranci consulit patientiam 40-53

eum nusquam nisi Becci bene esse posse, si cum Lanfranco amplius concordare non possit 54-61

Henricum Anselmus per Mauritium salutat 64,25s. eius clementiae Anselmus commendat Osbernum Cantuariam revertentem 67,8-23 ei nomine Beccensium de muneribus gratias refert 73,3-6 gratanter abbas et Anselmus susceperunt, quod Henricus eorum consilio facturum esse promisit 6-10 ei oboedientiam et patientiam Anselmus consulit et abbas praecipit 11-32 eum abbas rogat, ut Lanfranco sicut sibi oboediat 25-32 apud eum Anselmus se excusat, quod raro scribat 93,2-7 ei commendat fratres Becenses, quos in Angliam mittit 8-11

Anselmus apud eum et ceteros Cantuarienses pro Moyse fugitivo eiusque servo intercedit 140,5-47; 141,11-19 Anselmus confidit, quod Henricus fratrem Moysen benigne suscipiat 141,14s. ei et ceteris monachis Anselmus de discordia, quae inter monachos exorta sit, scribit 182,5-11 Anselmus reprobat talem discordiam, et praecipit, ut omnes priori et subpriori sicut sibi oboediant 12-24

Henricus, monachus Beccensis, in Anglia conversans, qui fuit camerarius: eum Anselmus propter eius ebrietatem severe vituperat et ei praecipit, ut se convertat et iuxta iudicium Lanfranci aut Gondulfi aut Ricardi paeniteat, aut Beccum redeat E 96,23-38

Henricus comes: subscribitur E 212

Henricus, abbas Folceraldi: Anselmus exponit Folceraldo, cur non possit adire eius abbatem, ut ipsum ab eo petat E 55,4-19 abbatem Anselmus rogat, ut sibi per litteras sigillo munitas confirmet se monachum suum Fulcheraldum ecclesiae Beccensi cedere 110,3-17

Henricus de Gornaco, monachus Beccensis: eum Anselmus rogat, ut patienter sustineat, donec de omnibus dispositum fuerit E 96,39-44

Henricus (V), rex Teutonicus: *Waleramus, episcopus Nuenburgensis, scribit se esse in palatio Henrici imperatoris, quod Ioseph in domo Pharaonis W 237, 20s.* Henricus vocatur successor Iulii Caesaris et Neronis et Iuliani apostatae A 223,4s. dicitur investituras dare sine excommunicatione; qua re Anselmus Paschalem papam interpellat, cum rex Angliae minetur se investituras resumpturum esse E 451,25-32 *papa negat se regi Teutonico investituras dare permittere, et minatur se eum excommunicaturum esse, si ab investituris non abstinerit 452,10-15*

herba: terra innumerabiles herbas et arbores homini non necessarias sine hominis cura profert, herbas vero necessarias non sine magno labore atque cultore C 270,14-18; 272,28-30 quid de fratre, qui quaesivit mulieri herbas, quibus virum suum interficeret, agendum sit E 175,9-14

Herbertus abbas (Fontaneti?): a Lanfranco archiepiscopo Beccum tulit viginti libras E 89,8s.

Herbertus, episcopus Norwicensis: cum aliis episcopis hortatur Anselmum, ut in Angliam revertatur aut aliquos ex ipsis ad se venire iubeat E 386,5-18

Herbertus, episcopus Thiodfordensis: ei Anselmus rescribendo exponit, quomodo presbyteri, qui contra statuta consilii feminas dimittere nolunt, per alios clericos et per monachos erogandi et per laicos expellendi sint E 254,3-22 episcopum Tetfordensem et episcopum Rofensem Anselmus in causa electi archiepiscopi Eboracensis ad regem in Northmanniam mittit 464,24-27

Herengodus, pater Rodulfi: ut eius filio, qui secum fuit, centum solidi dentur, Anselmus Gondulfo mandat E 300,24s.

Herwardus, episcopus de Walis: ab Anselmo interdictus E 175,5-7 quidam monachus, si ab eo ordinatus esset, ab Anselmo prohibetur ordinibus susceptis uti aut ab alio episcopo reordinari 5-8

Hergas, ecclesia de: Anselmus per Gondulfum iubet Rodulfum praepositum ecclesiam de Hergas propter quam rixae fierent, in manu sua teneat, donec ipse redeat E 299,41-43

Herluinus, abbas Beccensis: salutat per Anselmum Henricum et Gondulfum et eis de donis gratias agit E 5,34-36 permittit, ut monasterio Rodulfi libri, quos vellent, mittantur 12,22-26 (41) salutat Henricum 17,52-55 coram eo Helgotus et Hernostus frustra cum scriptore Brionnensi egerunt 25,24-27 eum Vitalis, abbas Bernacensis, rogaverat, ut pro suo homine membris destruendo apud Lanfrancum intercederet 27,3-6 quod ipse non nisi per Anselmum facere audet, cum archiepiscopum offenderit 9-13 Herluinus non permittit Anselmo, ut Folceraldum, consobrinum suum, eum petendi causa adeat 55,14-19 ei redditus Mauritii non displicet 60,8s. eum aliquod desiderium Henrici prioris concessurum esse, huic Anselmus significat 63,13-18 per Anselmum Henrico de muneribus gratias refert 73,3-6 Henrico oboedientiam et patientiam consulit 11-20 vult, ut hic Lanfranco sicut sibi oboediat 25-32 tenebat Fulbertum, clericum de Liveth, ab Hugone Luxoviensi 89,35s. post eius obitum monasterium Beccense care emit legumina etc. 15-17 Herluinus, monachus Beccensis: Cantuariam venientem Anselmus Henrico commendat E 5,25-28 per eum

Anselmus Gondulfo mandavit, quos ex monachis Cantuariensibus sibi familiaris astringi vellet 7,37s. eum Anselmus monet, ne oblectamenta saecularia amet 8,2-23 ab Anselmo per Henricum salutatur 17,55s.; 60,25s. ab Anselmo severe admonetur, ut admonitionum suarum recordetur 35,2-25 et ut diem mortis propinquam esse ante oculos ponat 6-21 ab Anselmo per Mauritium salutatur 43,36s.; 69,25 cum Gondulfo et Mauritio ab Anselmo admonitionem, ne de ipsorum electione securi sint, accipit 51,4-43 ab Anselmo per Mauritium salutatur et admonetur, ne a bono incepto deficiat 74,29-33

Hervaeus, episcopus Pangornensis: Henrico regi interroganti, utrum Hervaeus constitui possit episcopus Lexoviensis, Anselmus respondet hoc facile fieri non posse E 404,3-14 *Paschalis papa regi mandat, ut Hervaeus episcopus a barbaris de sua sede pulsus, aliam sedem vacantem accipiat* 457,16-23 *idem Anselmo Hervaeum commendat, ne officium ipsi iniunctum infructuosum maneat* 459,3-15 *per Hervaeum rex a papa aliquod excambium postulavit* 460,12-15 *papa Hervaeum iterum regi commendat* 15-17

Hetha: est terra, quae per mortem Roberti de Monteforti in dominium Anselmi venit et quam hic monachis Ecclesiae Christi reddidit E 475,3-5

Hibernia: *eius rex cum episcopis, clero et populo Malchum episcopum Waterfordiae elegerunt* E 202,3-6 *Hibernia per tot annos non fuit revisa* 366,68-78 Anselmus admonet regem Muriardachum, ut mores malos in Hibernia corrigat 427,11-34 item Gislebertum, episcopum Lunnicensis 429,9-17 in Hibernia coniugia sine omni ratione

dissolvuntur et commutantur 427,25s. cognati, sive sub nomine coniugii, sive alio modo, palam sine reprehensione commiscuntur 26s. episcopi inordinate aut a solis episcopis consecrantur 28-30 viri libere et publice uxores suas uxoribus aliorum commutant aut pro libitu et sine ratione relinquunt 435,16-18

hic: summa essentia non in se recipit distinctiones locorum, ut hic vel illic vel alicubi etc. M 41,8-10

Hieronymus sive Ieronimus, beatus: Anselmus eius libros pro Lanfranco archiepiscopo transcribi curat E 23,10-13 *cum eius stilo Mathildis regina stilum epistolarum Anselmi comparat* 384,10s.

Hierosolymitorum iter: monachis prohibetur: vide → monachus

Hildebertus, episcopus Cennomanensis: *dolet, quod tanto loco ab Anselmo separatur* E 239,4-10 *quod caritatis copula suppleri debere* 10-20 *rogat Anselmum, ut sermonem in Barensi concilio contra Graecos habitum scriptis mandet* 20-26 *et ut opus suum his auctoritatibus muniat, quas etiam Graeci agnoscant* 26-29 *extollit tractatum Anselmi »De processione spiritus sancti«* 240,4-21 *ei Anselmus gratias agit de litteris et munere* 241,4-13 *et quaedam sua opuscula mittit* 14s.

hodiernum: est verbum, non nomen, quia significat aliquid cum tempore G 159,6 ad 11; 161,18-21

Holvardus sive Hulvardus sive Hulwardus, monachus Cantuariensis: Anselmus Henricum precatur, ut de Mauritio sic sollicitus sit, sicut ipse (Anselmus) de Holvarde E 33,8-10 Hulwardus ab Anselmo per Mauritium salutatur 69,26s. »Hulvardus Anglus, consobrinus Osberni«, ab Anselmo per eundem salutatur 74,33s.

hominium: Urbanus papa instituit, ne aliquis investituram de manu laici susciperet neve episcopus vel abbas eius homo fieret E 214,11-14 *idem instituit excommunicationem adversus hominia* 397,13-16 *in synodo Lateranensi sub Paschali papa haec decreta renovata sunt* 222,19-22 *indignum est, ut clericus, qui iam in dei sortem assumptus est, pro terrenis lucris hominium laico faciat, nisi fiat pro necessitate ecclesiae* 223,46-53 de hominiorum prohibitionem Anselmus in concilio Romana audit 388,13-15 Henricus rex de hac re tractanda nuntios Romam misit 14s. hic cum investituris non etiam hominia praelatorum cedere vult 389, 17-21 Anselmus dubitat, utrum, si rex hoc adeptus sit, alicui electo ex religione praelaturam respuenti praecipere debeat, ut eam accipiat 21-25 *Paschalis Anselmo dat facultatem absolvendi eos, qui laicis hominia fecerint* 397,16 ad 22 *statuit, ne ii, qui hominum regi fecerint, consecratione priventur* 25-28

homo: definitio et natura: hominis universalis essentia est »animal rationale mortale« M 25,8s.; G 152,33 philosophi mortalitatem ponunt in hominis definitione, quia non crediderunt totum hominem aliquando potuisse aut posse esse immortalem Cu 109,16-18; vide → mortalitas definitio hominis non est definitio animalis G 152,32-153,2 »esse hominis non est esse grammatici« significat: non est idem grammaticus et homo 153,10-14 »homo« significat substantiam cum omnibus differentiis, quae sunt in homine, ut sensibilitas et mortalitas 156,18s. nomen »hominis« per se et ut unum significat ea, ex quibus constat homo 26s. substantia est homo et homo est substantia 30-34 non potest dici: rationalitas est homo,

aut: homo est rationalitas; sed habens rationalitatem 156,34-157,1 homo constat ex animali et rationalitate 157,12 »homo« significat ut unum substantiam et qualitates, quibus constat 165,6-13

ipsi homines, qui referuntur ad invicem, omnino non sunt per invicem M 16,12-15 qui dubitat, quod in natura sua equo praestantior sit homo, is profecto non est dicendus homo 17,1s. melius est homini esse non aurum quam aurum 29, 4-9

homo est natura rationalis Cu 98,4 corpus et anima rationalis in unum hominem conveniunt 102,20 hominem esse commune est singulis hominibus M 45,7s. homo significat naturam tantum, quae communis est omnibus hominibus I 29,4-6; 19s; 23s. »iste vel ille homo« demonstrative dictus personam designat, quae cum natura habet collectionem proprietatum 6-9 in unoquoque homine simul sunt et natura, quae est homo, sicut sunt omnes alii, et persona, qua discernitur ab aliis, ut cum dicitur »iste« vel »ille«, sive proprio nomine, ut Adam aut Abel Co 140,18-21 plures homines quot personae sunt, tot individuae substantiae sunt M 85 18-21

aliter dico hominem, cum eum hoc nomine, quod est »homo«, significo; aliter, cum idem nomen tacens cogito; aliter, cum eum ipsum hominem mens aut per corporis imaginem aut per rationem intuetur 25,4-7 per corporis imaginem homo dicitur homo, cum eius sensibilem figuram imaginatur homo 7s. per rationem, ut cum eius universalem essentiam cogitat 8s. homo potest tale aliquod animal cogitando sive pingendo, quale nusquam sit, confingere 26,13-16

quoniam homo non potest esse iustitia, sed habere potest iustitiam, non intelligitur iustus homo existens iustitia, sed habens iustitiam 30,20–22 homo non potest esse sapiens nisi per sapientiam 60,20 cum aliquis homo dicitur et corpus et rationalis et homo, non una consideratione haec tria dicitur; secundum aliud est corpus, et secundum aliud rationalis, et singulum horum non est totum hoc, quod est homo 31,27–30 aliquis homo separatim et distincte totus est heri et hodie et cras 37,20 homini post annum praesentem nascituro nec maior nec minor sum nec similis 43,14–16 homo non dicit semper quod intelligit 47,22 in vivo homine veritas hominis esse dicitur, in picto vero similitudo sive imago illius veritatis 49,2–3 cum cogito notum mihi hominem absentem, formatur acies cogitationis meae in talem imaginem eius, qualem illam per visum oculorum in memoriam attraxi; quae imago in cogitatione verbum est eiusdem hominis, quem cogitando dico 52,20–24; vide → verbum de summa sapientia aut nihil aut vix aliquid ab homine sciri possibile est 75,11–14; vide etiam → deus (cognoscibilitas) vide etiam → corruptibilitas; → incorruptibilitas

creatio: homo a deo factus est P 98,13 homo in paradiso sine peccato factus est Cu 90,9; vide → paradisu quattuor modis potest deus hominem facere: aut de viro et femina, sicut assiduus monstrat usus; aut nec de viro nec de femina, sicut creavit Adam; aut de viro sine femina, sicut fecit Evam; aut de femina sine viro, quod nondum fecit Cu 104,3–6 est unusquisque filius Adae per creationem, et Adam per propagationem, persona per individuationem,

qua discernitur ab aliis Co 151,6–8 fecit deus hominem beatum sine omni indigentia C 286,5s.

confirmatio primorum hominum: vide → Adam homo et perseverantia: vide → perseverantia

finis hominis: homo ad deum videntum factus est P 98,14s. ad beatitudinem P 98,18; Cu 67,13s. ad regnum dei Co 165,30s.; C 278,8s. ea bona, ad quae homo creatus est O 4,54s. totus homo, id est in corpore et anima, aliquando immortalitate beata fruiturus est Cu 42,15s. (vide → immortalitas) homo, qui rationalis natura est, factus est iustus ad hoc, ut deo fruendo beatus esset Cu 98,4s.; Co 140,13s.; 141,3s.; 155,21s.; C 285,15s.; vide → iustitia; → beatitudo

hominis anima sic est facta, ut, si contemnat amare summam essentiam, aeternam patiatur miseriam M 81,9–82, 1 (vide → anima) ad summum bonum est omni homini toto corde, tota anima, tota mente amando et desiderando nitendum 83,5–8 in summam essentiam solam omnis homo debet credere, quia est solus finis, quem in omni cogitatu actuque suo per amorem debet intendere 84,6–11 omni homini expedit, ut credat in quandam ineffabilem trinam unitatem et unam trinitatem 85,12s. deus ab hominibus venerandus est propter eius eminentem dignitatem et exorandus contra sibi quamlibet imminentem necessitatem 86,19–22

peccatum hominis: vide → peccatum o misera sors hominis, cum perdidit ad quod factus est, id est beatitudinem, et invenit miseriam, propter quam factus non est! P 98,16–22 o durus et dirus casus ille! 16s. Adae beatitudo et nostra miseria 22–25 miseria filiorum Evae 99,8–14 misera sors

flagitiosi hominis Me 2,13 necessitas hominis post peccatum 3,149-158

restauratio: vide → reconciliatio; → redemptio; → relectio; → restauratio homo a deo factus et relectus est P 98, 13 homo non potest facere ad quod factus est, nisi deus eum renovet et reformat 100,12-15 homines imitatores Christi frustra erunt, si meriti eius participes non erunt Cu 130,31 s. Christus iuste parentes et fratres suos faciet haeredes debiti et exundantiae plenitudinis suae 130,32-131,2 homines cum fiducia accedentes deus non reicit 131,4-10

homo novus ante peccatum et inveteratus fermento peccati non differunt substantialiter A 224,8 s. homines sancti »confessores« et »martyres« dicuntur Cu 83,8 de incommodis iustorum Ca 268,14-19 iustum et rectum videtur unumquemque hominem diligenter se diligere V 191,31-192,1 hominem iustum dicimus, si facit, quod debet 192,12 s. homo iustior lapide est, quia homo sponte, lapis naturaliter et non sponte facit, quod debet 15-19 homo interior noster de die in diem renovari debet E 9,15 s. doloribus corporis a peccatis relevatur 15-17 veteris hominis mortificatio O 3,17 mundus cum creaturis factus est ad usus hominum Cu 119,4; 7 s,

homo et angelus: si futuros beatos delectat velocitas aut fortitudo aut libertas corporis: erunt similes angelis dei P 118,20-23 dignitas, quam habiturus esset homo, si non peccasset: homo non nisi dei servus et aequalis angelis bonis per omnia futurus erat Cu 52,21-23 non in minori numero erunt homines electi quam sunt angeli reprobi 76,4-6 etiam si nullus angelus perisset, homines in caelesti civitate locum suum

habuissent 78,5 s. si homines solummodo pro restauratione angelorum perditorum facti essent, sine illorum casu ad beatitudinem non ascenderent 14-17 in hoc casu homines a perversa gratulatione de illorum casu vix se abstererent 18-21 cum hoc vitio non restaurarentur angeli, et homines beati esse non deberent 21-24 deus non debet dici sic restorationem facere voluisse aut potuisse 24-26 certitudo hominum se solummodo pro restauratione angelorum perditorum factos esse, deesset, si multo plures beati erunt, quam qui ceciderunt 79,8-19

homines ad aequalitatem angelorum perventuri erant, cum perfectus esset numerus de illis assumendus 81,15 s. opinio quorundam, quod secundum Deut 32,8 numerus electorum hominum adaequetur numero bonorum angelorum 31-34 interpretatio huius loci 82,17-84,1 numerus aequalis est possibilis, si non est certum, quod totidem angeli ceciderunt, quot remanserunt 82,1-5 homines sancti »angeli« vocari possunt, quia vitam angelicam imitantur atque similitudo et aequalitas illis angelorum promittitur in caelo, et quia omnes iusti viventes angeli sunt dei 83,5-8; 11 s. oportet homines, qui pro angelis in civitate superna assumuntur, aequales angelis bonis esse 84,9-14 homo, qui peccavit et non satisfecit, non est aequalis angelo, qui numquam peccavit 17-21 non decet deum hominem peccantem sine satisfactione ad restorationem angelorum perditorum assumere, quoniam veritas non patitur eum levare ad aequalitatem beatorum 22-24 deus hominem angelis sociandum in paradiso tenebat 85,17 s.

solemus dicere deum angelum et hominem idcirco tales fecisse, qui

peccare possent, ut gratiam et laudem sibi mererentur 107,13-17 homo ad quod institutus est, non restituitur, si non ad similitudinem angelorum provehitur Me 3,71s. qui ad regnum caelorum admittitur, provehitur ad similitudinem angelorum, in quibus nullum umquam fuit aut erit peccatum; quod fieri nequit, quamdiu in eo est aliqua macula peccati Co 171,21-23 beatitudo iustorum est futura similitudo angelorum dei; sicut in angelis bonis nulla est iniustitia, ita nullus illis sociabitur cum aliqua iniustitia C 268,21-23; vide → beatitudo homo, si perseveranter iustitiam servaret, provehi mereretur ad consortium angelorum 286,14-16 beata societas angelorum E 466,7 angelorum vita a monialibus imitanda est 230,20-25 vide etiam → angelus et homo

homo et deus: homo non est suus aut alterius quam dei Cu 56,3-6 homo nullus veritatem et iustam voluntatem a se, sed a deo habet 63,20s. iustitia hominum est sub lege dei 69,22-24 homo aut se subicit deo, sive non peccando sive solvendo quod peccat, aut deus invitum sibi subicit 72,9-12 homo voluntati dei fugere nequit 73,14s. iniustus est homo, qui homini non reddit quod debet; magis iniustus, qui deo non reddit quod debet 92,6s. quidquid ab homine exigebatur, deo, non diabolo debebat 131,23s. homo non peccavit adversus diabolum, sed adversus deum Me 3,53s. non diaboli (sed dei) erat 54

homo et diabolus: homo iuste et convenienter a diabolo torquebatur Cu 57,25-28 si quis angelus caderet, humana vero natura minime, deum quasi excusaret et diabolum confunderet 77,5-15 deus ab homine exige-

bat, ut diabolum vinceret Cu 131,20s. homo diabolo non debebat nisi vicem 22s. quidquid ab homine exigebatur, deo, non diabolo debebat 23-24 (vide supra → homo et deus) angelus malus ideo iustitiam non habet, quia eam deseruit nec postea recepit; homo illa caret, quia eam in primis parentibus abiecit, et postea aut eam non recepit aut receptam reiecit C 259,30s. oportebat, ut diabolus, qui per gustum ligni, quem persuasit, hominem vicerat, per passionem ligni, quam intulit, ab homine vinceretur Cu 51,9-11 ut homo cum deo reconciliaretur, oportebat, ut prius deum diabolum vincendo honoraverit Cu 90,17-19 victoria de diabolo talis esse debet, ut infirmus et mortalis per mortis difficultatem diabolum vincat, ut nullo modo peccet 20-23 vide etiam → angelus malus et homo

homo primus: vide → Adam; homo primus et diabolus: vide → angelus apostata et primus homo

homo-deus: filius dei humanam naturam in suam personam assumpsit, ut in ea persona esset homo-deus, qui haberet, quod superaret debitum, quod peccatoresolvere debebant; et hoc solvit pro aliis Me 3,87-88 vide → deus-homo
homuncio: P 97,4; O 9,7; 17,19; Me 3,149 aerumnosus homuncio O 8,8s. demens homuncio 32 infelix et nimis infelix homuncio 43 infelix homuncio 10,47 homuncio iste reus dei 11,10; 34 homuncio miser Me 2,44 homuncio sine auxilio erat, et nesciebat quia sic conceptus et natus est Me 3,156s.

homunculus: Ca 247,26; O 6,56; 11,28 homunculus vilis 7,53 peccator homunculus 14,3 aerumnosus et quasi pannosus homunculus 15,30 anima misera miseri homunculi Me 2,3s

honestas: aliquid solet putari bonum aut propter aliquam utilitatem, aut propter quamlibet honestatem, sicut pulchritudo et quae pulchritudinem iuvant M 14,25-28 omne utile vel honestum, si vere bona sunt, per idipsum sunt bona, per quod necesse est esse cuncta bona 14,28-15,3 nihil quod aliquatenus honestatem decoloret, parvipendendum est E 344,17s.

honor: si (futuros beatos) delectat honor et divitiae: deus suos servos bonos et fideles super multos constituet P 119, 12-15 iniquitas est insatiabilis falsorum honorum aviditas E 117,20s. honor dei: vide → deus

Honorius papa (I): ab eo ecclesia Cantuariensis privilegiis donata est E 149,54 ad 56

horror: horror mirabilis Me 2,41

hospes: hospites cum gaudio suscipiendi sunt E 178,33-35

hostia: Christus pia hostia patri mactari voluit O 3,11

hostis: Anselmus Willelmum adolescentem monet, ne trahatur ab hoste callido decipiente cor suum E 117,22 hostes invisibiles Me 3,155

Hubertus, cardinalis subdiaconus: ut coram eo Anselmus iustitiam faciat cuidam pellegrino, Gregorius papa praecipit E 102,17-21 Becci mortuus est 125,23 legatus Angliae sub Gregorio multa ex censu sancti Petri collegit 24-26 eius res, si qua sint Becci, Romam mittendae sunt 23-28

Hugo (prior?): ei Anselmus ostendit, quomodo agat cum suo superiore in-disciplinato E 6,4-28

Hugo, monachus Beccensis defunctus: de eius rebus, quas Beccenses saiserunt, Anselmus cum Rogero, eius nepote, et cum rege locutus, sed nondum finem assecutus est E 118,12-14

Hugo, archidiaconus Cantuariensis: de eius dilectione Anselmus certus est E 208, 4-8 eidem narrat, quanto honore in exilio a Bari usque ad mare Bononiense ab omnibus susceptus sit 9-17 et nunc ab archiepiscopo Lugdunensi 17-20 eum docet, quomodo se gerere debeat 24-26 eum salutare iubet archidiaconum Willelmum et abbatissas de Sceptesberia, Wintonia et Wiltuna cum monialibus 27-30 ei affirmat se solummodo secundum deum in Angliam reversurum esse 31-34 ei nuntium pauperem commendat 35s.

Hugo, comes de Cestra: eius filius Robertus intrusus est in abbatiam Sancti Eadmundi E 251,4-30; 266, 3-16; 271, 3-10

Hugo comes (de Cestra?): quendam monachum Cluniacensem apud se in vinculis tenet et alterum eius homines sepelierunt, ubi eis placuit E 412, 3-6 Anselmus comitem per quendam monachum Cluniacensem rogat, ut monachum vinctum reddat et de defuncto iustitiam faciat 7-17

Hugo, abbas Cluniacensis: *significat Anselmo se gaudere de tanti viri amicitia E 259,5-17 eumque consolatur de hoc, quod magis cum Martha laborare debeat quam cum Maria contemplari 18-30 eidem commendat Gosfridum sacristam in Angliam destinatum 31-40 Hugo Anselmo mortem Hugonis, archiepiscopi Lugdunensis, nuntiat 409, 4-11 cupit noscere esse Anselmi 11-13 ab Anselmo vult audire, quid post eius discessum factum sit 411,4-11 Anselmo monachos ad negotium aliquod expediendum in Angliam transiuros commendat 12-15 eundem rogat, ut rescribat, quae mandanda sint domno Theardo, cui Anselmus adhuc clerico totius ministerii sui facultatem contulisset 16-21 abbas annuit, ut*

Riceza, soror Anselmi, in monasterium Marcinneense recipere 328,3-6
 Hugo de Gornaco, postea monachus Beccensis: eius et uxoris nomine Anselmus Gondulfo de muneribus gratias agit E 68,15-19 eum Anselmus de Anglia salutatur 118,31-34
 Hugo, archiepiscopus Lugdunensis, primas, legatus Apostolicus in Gallia: eius familiaritas Anselmo grata est E 100,4-10 postulanti Anselmus quaedam de scriptis suis, sc. »Monologion« et »Proslogion«, mittit 11-15 ei significat se de quaestionibus, de quibus scribere voluisset, dictare impeditum esse 15-19 ei Anselmus consulit, ut fratres, latores praesentium, alibi conversari sinat, usquedum in eorum monasterio regularis abbas instituatur 20-29 inter alios Anselmum coegit, ut libris suis »Monologion« et »Proslogion« nomen suum praescribat P 94, 9-11 ei Anselmus explicat, cur titulis praedictorum opusculorum nomen »abbatis« addiderit E 100,30-32 eum rogat, ut titulos opusculorum in suo exemplari mutet 109,3-15 ei pollicetur se ei opuscula, quae scribere in animo habeat, missurum esse 15-17
 Anselmus Hugoni refert de lite inter se et regem: de pecunia illi danda, de pallio petendo, de concilio convocando, de quibusdam terris ecclesiae Cantuariensi ab eo ablatis 176,14-67 et ab eo de his consilium petit 48-51; 73 Hugo Anselmum exultantem honorifice suscipit 208,17-20 et sustentavit 210,37s. Hugoni Willelmus Rufus in causa Anselmi nuntium misit 6-9 *Hugo Anselmo suum redditum de Hierosolymis nuntiat* 260, 3-5 *eidem offert domum suam pro hospitio, quodsi forte propter regis vexationes ex Anglia exire coactus sit* 6-17 *eidem Eluredum, qui sibi ab*

Apulia usque Lugdunum servierat, commendat 18s. Anselmus Hugoni gratulatur de incolumi de Terra Sancta reditu 261,4-7 et de amica invitatione gratias agit 7-13

ei Anselmus queritur, quod inter alia episcopi sibi consecrationes praesumant 16-21 Anselmus suo et Hugonis nomine respondet Willelmo, electo episcopo Wentoniensi, ei non licere castellum, quod de comite Roberto tenet, eius fratri tradere 322,4-36 Hugoni Anselmus scribit de sua condicione et de causa inter se et regem Henricum relatores esse legatos, quos et ipse archiepiscopus pro sua prudentia adiuvaret 389,4-16 eius consilium Anselmus maxime cupit, ubi de libertate et utilitate ecclesiae res est 7-16 ei idem exponit summam difficultatis: regem cum investituris non etiam hominia cedere velle 17-21 se praeterea dubitare, quid circa episcopos hominum respuentes agat 21-25 *comperito Anselmum suum propositum ex magna parte assecutum esse, Hugo ei consulit, ut praecepto apostolico se subdat* 390,4-18 *etsi sibi ipsi dolendum sit, quod sic eum iam amplius non sit visurus* 19-27 *eius mortem Hugo abbas Cluniacensis Anselmo nuntiat* 409,4-11 *obiit Nonis Octobris apud Seusiam, cum ad concilium a papa convocatum iret; et sepultus est in abbatia Sancti Iusti* 9-11

Hugo episcopus Luxoviensis: ab eo Herluinus, abbas Beccensis, tenebat Fulbertum, clericum de Liveth E 89,35s.

Hugo, filius Mabiliae: Anselmus per Gondulfum eum vetat aliquid de terra ecclesiae Cantuariensis vendere E 300, 19-23

Hugo, monachus adolescens (Sanctae Werburgae?): ei Anselmus gratias agit de tanta in se dilectione E 232,3-8

eum Anselmus adhortatur, ut, culpas suas non celando neque defendendo, ad meliora proficiat 8-30 eumque reprehendit, quod quaedam magis secundum suam voluntatem quam secundum oboedientiam faciat 31-39

Hulwardus sive Hulwardus: vide → Holvardus

humanitas: O 8,44 humanitas in Christo: vide → Christus

humanum: vide → anima; → genus; → natura; → persona

humilitas: melius esset (comiti excommunicato), ut per salubrem humilitatem absterneat ab iis, a quibus eum apostolica segregat sententia, quam per praesumptionis contemptum se ingerat in illa, quae numquam nisi per humilitatem quaesita prosunt et semper inordinate praesumpta obsunt E 65,19-23 tutius est semper conscius sibi criminis ab iis, quae placitam deo personam exposcunt, per laudabilem humilitatem abstinere, quam per culpabilem securitatem praesumere 52-56 non dicendum, quod propositum vitae (monachicae) inter omnes vitas altiore gradum humilitatis contingat, quem altior sequitur exaltatio 101,51-53 ad amorem perfectum requiritur humilitas 112,69-72 quanto magis homo in humilitate proficit, tanto magis sublimatur 189,31 humilior est, qui et deo et homini propter deum se humiliat, quam qui soli deo se humiliat 233,20-23 contra tres modos superbiae sunt membra humilitatis, id est, ut humiliter quis sentiat de se, et quantum ad tractatum et conversationem aliorum humiliter velit de se, et ipse humiliter tractet se 285,27-29 pro singulis membris humilitatis, vel pro duobus, nisi omnia membra simul sint, non dicitur homo humilis 29-33 qui se humiliant, ne-

quaquam descendunt, sed montem altissimum conscendunt E 418,10-12 lacrimae humilitatis O 16,20

Hunfridus: eum Anselmus precatur, ut latorem schedulae intentius in litteris instruat E 81,4-20 eum et socios eius exhortatur, ut mundum relinquunt 21-33

I

Iacobus apostolus: eius »Epistola« ab Iohanne cardinali citatur E 284,17-20

Iacobus patriarcha: ab Iohanne cardinali exponitur, quid significet, quod Iacobi femur emarcuerit et ipse uno pede claudicaverit E 284,11-13 vide etiam → Israel

ianua: per solum Christum prima in baptismo ecclesiae ianua, ultima in morte vitae aperitur aeternae E 222,26s.

ibi: »ibi« et »ubi« verba localia sunt M 41,29

Ida, comitissa Bononiae Oceanensis: ei Anselmus gratias agit, quod hominibus cuiuslibet ordinis ad monasterium suum aut de monasterio suo euntibus tanta beneficia impendat E 82,4-12 et nunc cuidam fratri a suis perduto auxilio fuerit 13-22 ei iterum gratias refert de beneficiis, quae Beccensis aut multis propter ipsos impendat 114,5-11 eam precatur, ut Ricardum Beccum venturum auxilio sit 12-16 et ut virum et filios suos salutet 17-19 comitissam Anselmus ad proficiendum in bona vita exhortatur 131,3-13 ei refert regem Anglorum non laudare, quod ipsa de monasterio suo petebat 14s. eam precatur, ut argentum Ricardi per latorem epistolae mittat 15s. Ida desiderat cognoscere ea quae erga Anselmum sunt 167,4-9 eam per Rainerium scituram esse, quae de se hoc anno facta

sunt, Anselmus significat 9-15 eam docet paucos tantum electos esse 15-30 ipsa Anselmum quasi patrem spiritua-lem amplectitur 4-6 Anselmus cum eius filio, qui ipsius voluntatem implere vult, locutus est 244,4-7 eam orat pro eius capellano Lamberto, ne quid de suae prebendae beneficio, donec ipse redeat, perdat 8-11 comitissae Anselmus gratias agit de liberalitate in suos legatos Roma redeuntes 247,3-5 eam a quadam culpa, quam se commisisse credit, absolvit eique unum psalterium pro omnibus peccatis eius iniungit 6-15

idem: quaecumque dicuntur aliquid ita, ut ad invicem magis vel minus aut aequaliter dicantur: per aliquid dicuntur, quod non aliud et aliud, sed idem intelligitur in diversis M 14,9 ad 13 omnia bona per idem aliquid sunt bona, et omnia magna per idem aliquid sunt magna 15,27-29 si plures aequales naturae summae sunt: non per diversa quaedam, sed per idem aequales sunt 17,11-13 quidquid ex aliquo vel per aliquid incipit esse, non est omnino idem illi, ex quo vel per quod incipit esse 32,16-18

identitas: quaeritur, an identitas substantiae cogat verbi unitatem admittere M 52,8

Idunus, episcopus Midiae: subscribit epistolae, qua rogatur Anselmus, ut Malchum Wataferdiensem episcopum ordinet E 201,4-22

ieiunium: temperandum est, ne corporis vires deficient E 242,23-70 *exempla ieiunii ex Veteri testamento* 47-55 *Christus Iesus, qui dedicavit ieiunium, dedicavit et esum* 56ss.

Ieroboam, rex Israel: commemoratur E 284,34-36

Ieronimus: vide Hieronymus

Ierusalem: Ierusalem terrena E 324,2s.

Ierusalem caelestis 3 civitatem Ierusalem et ante adventum domini et in ipso eius adventu elegit deus quasi propriam sibi et familiarem de toto mundo 9-11 ex ipsa fuerunt primi reges, quos deus dilexit 11 ex ipsa fuerunt prophetae 12 in ipsa fuit propria domus dei et sanctuaria eius 12 ibi facta est nostra redemptio 13 ibi conversatus est rex regum 13 inde per totum mundum diffusa est salus humani generis 13s. vide → Hierosolymitorum iter

Iesus: vide → Christus nomen Iesu: quid proprio nomine Iesu designetur I 29,6-12; 22-29 eius nomen est: salvator Me 1,79; 86 invocatur Iesus, ut peccatorem salvet propter nomen suum 83-99 nomen dulce, nomen delectabile, nomen confortans peccatorem et beatiae spei 85s.

ignis: omnis mundi moles constat ex terra et aqua et aere et igne M 20,30-21,5 dicimus calorem aut splendorem gigni ab igne 67,27 actio ignis, qui calefacit, est actio irrationalis V 182,1 convenienter dicimus ignem facere veritatem et rectitudinem, cum facit quod debet 1-5; 183,3s. iustum et rectum videtur ignem calidum esse 191,31 cum incendium non sit causa ignis, sed ignis incendii: positio tamen incendii semper causa est, ut sequatur ignem esse Ca 236,27-237,2 aeterni ignes Me 1,38 ignis sulphureus Me 2,76 vermes in igne viventes 77s. ignis ignium 79

ignorantia: in hoc tantum casu ignorantia utilis et non nociva est, si per eam mala voluntas ab effectu restringitur Cu 113,9-12 de tribus modis superbiae illa, quae est in solo opere, levior est, quia non fit nisi per ignorantiam; et tamen

vitium est, quia corrigendum est E 285, 18- o ignorantia et deus-homo: vide → deus-homo

illiberabile: illiberabilis servus O 14,97

illic: summa natura non in se recipit distinctiones locorum, ut hic vel illic vel alicubi M 41,8s.

illiterati: multi litterati et illiterati quae-runt, cur deus homo factus sit Cu 48,5s.

imaginatio: res possumus loqui res ipsas corporum imaginatione intus in nostra mente dicendo M 24,30-25,4; 52, 15-20 per corporis imaginem homo dicitur homo, cum eius sensibilem figuram imaginatur homo 25,4-9 ratio dialecticorum imaginationibus corporalibus obvoluta est, nec valet distinguere ab eis ea, quae sola et pura contemplatione contemplari debet I¹ 285,7-9; I 10,1-4

imago: per corporis imaginem homo dicitur homo, cum eius sensibilem figuram imaginatur homo M 25,4-9 omnia verba, quibus res quaslibet cogitamus, similitudines et imagines sunt rerum, quarum verba sunt 48,18-20 omnis similitudo vel imago tanto magis vel minus est vera, quanto magis vel minus imitatur rem, cuius est similitudo 20s. in vivo homine veritas hominis esse dicitur, in picto vero similitudo vel imago illius veritatis 49,1-3 cum mens rationalis seipsam cogitando intelligit, imago ipsius nascitur in sua cogitatione; immo ipsa cogitatio sui est sua imago ad eius similitudinem tamquam ex impressione formata 52,12-15 cum cogito notum mihi hominem absentem, formatur acies cogitationis meae in talem imaginem eius, qualem illam per visum oculorum in memoriam attraxi; quae imago verbum est eiusdem hominis 20-24 habet mens rationalis, cum se cogitando intelligit, secum imaginem

suam ex se natam; quae imago eius verbum eius est 52,24-28; 72,14-18 verbum summae sapientiae imago eius dici potest 53,2-4; 56,23-28 verbum se prolem eius esse, a quo est, probat promptam praeferendo parentis imaginem 67,5-7 in summae essentia unum verbum est tantum; quod vera eius dici potest imago 73,28-74,4; 9-11 saepe videmus aliquid non proprie, quemadmodum res ipsa est, sed per aliquam similitudinem aut imaginem 76,14-16 mens sibimet speculum est, in quo speculatur imaginem eius, quam »facie ad faciem« videre nequit 77,27-78,1

in mente humana est vera imago illius essentiae, quae per sui memoriam et intelligentiam et amorem in trinitate ineffabili consistit 78,1-4 nihil aliud est inditum alicui creaturae, quod sic praeferat imaginem creatoris, quam mens rationalis 10s. rationalis creatura nihil tantum debet studere, quam imaginem suam spiritus sibi per naturalem potentiam impressam per voluntarium effectum exprimere 14-16 deus in homine imaginem suam creavit, ut ipsius memor eum cogitet et amet P 100,12s. sed sic est abolita attritione vitiorum, ut non possit facere ad quod facta est, nisi deus eam renovet et reformet 13-15 amabilis imago dei O 8,30s.; 33 odibilis imago (diaboli) 31s.; 32; 44 imitatio: omnis similitudo vel imago tanto magis vel minus est vera, quanto magis vel minus imitatur rem, cuius est similitudo M 48,20s. in iis, quae in verbi comparatione quodam modo non sunt, et tamen per illud et secundum illud facta sunt aliquid, imitatio aliqua summae essentiae perpenditur 49,4-6 in factis non est simplex absolutaque essentia, sed verae essentiae vix aliqua imitatio 50,9s. veritas patris est filius,

quia in eo intelligitur non imperfecta quaedam imitatio, sed integra veritas paternae substantiae 62,22-26 verbum nec seipsum nec procedentem a se existendo imitatur 74,11-16 imitatio non est in uno solo, sed in pluribus 13s. imitatio eius, cuius sic horreo nomen (diaboli) O 8,35

immensitas: aliquid creatum non potest exire creantis et foveitis (summae essentiae) immensitatem M 27,21s.

immortalitas: summa natura est summa immortalitas M 31,2-6 summe immortalis 32,21-33,1 sive amet sive contemnat id, ad quod amandum creata est: necesse est animam humanam esse immortalem 82,6-8 quaeritur, an animae nec amantes nec contemnentis sint mortales an immortales 8-11 cum omnes humanae animae eiusdem naturae sint, necesse est omnem humanam animam esse immortalem 11-13 peccato Adae a iucunditate immortalitatis in amaritudinem et horrorem mortis praecipitati sumus P 99,5s. natura humana ad hoc instituta est, ut totus homo, id est in corpore et anima, aliquando immortalitate beata fruiturus esset Cu 42,15s. homines in corporum immortalem immortalitatem transmutabuntur 80,12s. homines in paradiso habebant quandam, sed non immortalem immortalitatem, id est potestatem non moriendi 14-16 homo in paradiso fortis et potestate immortalis fuit 90,20 homo factus est talis, ut necessitate non moreretur 98,8-11 ut numquam moreretur, si numquam peccasset 10s. si immortalitas hominis immutabiliter firmata esset, non tamen minus homo esset verus 109,9s. si pertineret ad veritatem humanae naturae mortalitas, non posset esse homo, qui esset immortalis 12s. philosophi

non crediderunt totum hominem aliquando potuisse aut posse esse immortalem 17s.

dominus pietatem non amisit, quia acquisivit immortalitatem O 16,62 non despicit nos mortales, quia factus est immortalis, pro quibus factus est mortalis, ut faceret immortales 63s. immortalitas dei: vide → deus

immunditia: Christus est terribilis iudex immunditiae meae Me 2,10s.

immutabilitas; incommutabilitas: natura summa est summa immutabilitas M 31,3-6 est summe incommutabilis 38,4-6 summae substantiae aetas sive aeternitas immutabilis est 42,13-14 summa essentia non est summe incommutabilis, si per accidentia potest intelligi variabilis 43,5s. non repugnant quorundam, quae accidentia dicuntur, susceptibilitas et naturalis incommutabilitas, si ex eorum assumptione nulla substantiam consequatur variabilitas 8-10 quaedam accidentia attrahunt commutabilitatem, quaedam non subtrahunt incommutabilitatem 18-20 secundum ea, quae summae incommutabilitati non repugnant, summa essentia aliquando dici aliquid non respuit 22-23 de summa incommutabili natura nihil dici potest, unde mutabilis possit intelligi 44,1s. summae substantiae immutabilis sinceritas omni mutationi est inaccessibleis 8-9 spiritus summus propter incommutabilem aeternitatem suam non secundum aliquem motum dici potest quia »fuit« vel »erit«, sed simpliciter »est« 46,3-5 verbum consubstantiale est summae incommutabilitati 48,23-25 in seipsis sunt res essentia mutabilis secundum immutabilem rationem creata 53,25s. aeternae incommutabilisque scientiae et intelligentiae naturale est semper id

praesens intueri, quod scit et intelligit 73,8-10 anima amans summam essentiam sentiet immutabilem sufficientiam 82,2s.

quod est in aeternitate immutabile, in tempore potest esse mutabile C 255, 7-14 quae tempore praeterita sunt, ad similitudinem aeterni praesentis immutabilia sunt 21; 23

deus, filius dei, se sponte voluit hominem facere, ut eadem immutabili voluntate moreretur Cu 121,9-12 verum erat, antequam Christus moreretur, quoniam hoc ipse sponte voluit et immutabili voluntate 122,8-12 non potuit mori, nisi quia immutabili voluntate voluit mori 12s. deus veritatem semper immutabilem — sicuti est — vult esse 123,7s. immutabilitas dei: vide → deus

impar: amor deo patri et eius filio non est impar P 117,12s. par poena non sequitur imparia peccata Co 165,29

imparitas: quaedam rerum naturae distinguuntur graduum imparitate M 16, 31-17,1

impatientia: cum meritis punitur, exsecranda est impatientia, ne nocens infelicius damnetur E 73,21-24 impatientia O 15,27

impenetrabile: impenetrabile secretum communionis patris et filii M 59,15-17

impietas: insipientissima impietas O 4,13 scelus impietatis 16 horrenda impietas 16,39 ludibrium impiorum 40

impossibilitas: quod necesse est esse, impossibile est non esse, et quod necesse est non esse, impossibile est esse; et conversim Cu 123,26s. si aliquid est impossibile, sequitur aliud impossibile C 246,23s. saepissime asserere solemus impossibile nobis esse, quod sine difficultate perficere non valeamus 278,18s.; cf. L 218,1-4 im-

possibilitas et deus: vide → deus (necessitas)

impotentia: posse corrumpi et mentiri non est potentia, sed impotentia P 105,9-16 qui haec potest, non ideo dicitur posse, quia ipse possit, sed quia sua impotentia facit aliud in se posse 16s. cum quis dicitur habere potentiam faciendi quod sibi non expedit, impotentia intelligitur per potentiam 24-27 impotentia improprie dicta: verbi gratia si dicitur: Achilles non potuit vinci ab Hectore: impotentia est in illo, qui vincere non potuit V 188,18-22 impotentia servandi rectitudinem non est ex impossibilitate, sed ex difficultate L 218, 1-4 impotentia pluribus modis dividi potest Ca 254,3 multa dicuntur non posse, non sua, sed aliena impotentia 4s. secundum usum loquendi dicitur aliqua res non posse, non quia in illa, sed quia in alia re est impotentia Cu 123, 15-20 vinci non posse non est impotentia, sed potestas 20 non necessitate aut impotentia fieri aliquid dici debet, ubi neque necessitas neque impotentia operantur 124,14-16

si non est in aliquo causa impotentiae, excusabilis est; secus impotentia non excusat hominem Cu 92,8-93,3 C 273,12s. impotentia voluntarie causata auget peccatum Cu 92,18-20 impotentia cavendi peccatum et reddendi deo quod debet, non excusat hominem 92,27-93,3 culpa est habere impotentiam, quam homo debet non habere 92,31s. infantes non excusat impotentia habendi iustitiam C 273,13-17 (vide → peccatum originale) in non baptizatis non excusat impotentia intelligendi iustitiam 20-23 in baptismo omnis culpa impotentiae ignoscitur 274,19-22 impotentia et deus: vide → deus (potentia)

impressio; imprimere: cogitatio sui mentis humanae est sua imago ad eius similitudinem tamquam ex impressione formata M 52,12-15; 24-27 rationalis creatura debet studere imaginem creatoris sibi per naturalem potentiam impressam per voluntarium effectum exprimere 78,14-16

improprietas; improprium: vide → proprietas; → proprium

inaequalitas: vide → aequalitas

inaccessibile: summae naturae immutabilis sinceritas omni admixtioni sive mutationi est inaccessibilis M 44,6-9 vide → lux

inanitas: nihili inanitas M 35,4 secundum semen in Adam esse, non est quasi nihil et inane Co 163,7-19 inanis gloria E 414,53s.

incarnatio: ratio quaestionis: cur deus homo factus sit: de hac quaestione non solum litterati, sed etiam multi illitterati quaerunt et rationem eius desiderant Cu 48,5s. haec quaestio, licet in quaerendo valde videatur difficilis, in solvendo tamen omnibus est intelligibilis et propter utilitatem et rationis pulchritudinem amabilis 6-9 quamvis a sanctis patribus inde quod sufficere debeat, dictum sit, tamen de illa Anselmus curare vult, quod deus sibi dignabitur aperire, petentibus ostendere 9-11 et de hac re per modum dialogi investigare vult et Bosonem secum disputantem accipit 11-15 haec quaestio est materia non solum pretiosa, sed etiam speciosa ratione super intellectum hominum 49, 17-19 est materia decora 21 obiectiones infidelium: nos facimus deo iniuriam et contumeliam, cum eum asserimus in uterum mulieris descendisse etc. 50, 24-28 responsiones fidelium: minime, sed laudamus et praedicamus ineffabilem altitudinem misericordiae eius 29-31

eius necessitas: deum ex necessitate fieri hominem probatur in libro »Cur deus homo« ita, ut Iudaeis et paganis sola ratione satisfiat Cu 112,22s; 113,8 multi quaerunt, qua ratione vel necessitate deus homo factus sit 48,2-5; 22-24 possibilitas: cum constat deum hominem fieri debere, dubium non est sapientiam et potentiam illi non deesse, ut hoc sine peccato fiat 118,1-3 modus incarnationis est secretum inscrutabile 117, 3-17 obicitur: rationi repugnare videtur altissimum ad tam humilia inclinari, omnipotentem aliquid facere cum tanto labore Cu 59,14-17; cf. Me 3,59s. respondetur: in incarnatione deus patitur solummodo secundum infirmitatem humanae substantiae, non secundum divinam naturam impassibilem Cu 59,22-27 in ea non intelligitur ulla humilitas, sed natura hominis exaltata creditur 27s. quod deus permiserit incarnatum sic tractari, videtur contra omnipotentiam et sapientiam dei; sed deus non invitum ad mortem coegit 60,1-14; cf. → Christus

modus incarnationis: a verbo homo assumptus est, non persona; id est alia natura, non alia persona I 10,12s. filius dei non assumpsit hominem in unitatem naturae, sed personae 24,9s. necesse est verbum deum et hominem convenire in unam personam Cu 105, 3-106,8 filius minor dicitur patre et spiritu sancto secundum humanitatem I 26,6s. filius praeest suae humanitati 7-9 homo per unitatem personae filius est dei 14 filius dei hominem in unitatem personae suscepit, ut sint duae naturae, divina scilicet et humana, una persona 28,9s. unitatem personae firmissime credimus esse non ex duabus personis in Christo 12s. parum caute

intuentibus videri potest Christus ex duabus et in duabus personis existere 13-22 in Christo una persona est plures naturae, et plures naturae sunt una persona 23-25 in Christo deus est persona, et homo est persona, nec tamen duae sunt personae, sed una persona 29,1s. in Christo non est alius deus, alius homo, quamvis aliud sit deus, aliud homo; sed idem ipse est deus, qui et homo 2s. verbum caro factum assumpsit naturam aliam, non personam 3s. filius dei personaliter designari vel nominari non potest sine filio hominis, nec filius hominis sine filio dei 12s. idem ipse est filius dei, qui filius hominis 13s. eadem est verbi et assumpti hominis proprietatum collectio 14s.; 21s.; 25s. natura a verbo assumpta sola hominis nomine significatur, et semper est alia a natura divina 19s. non est idem homo et assumptus a verbo homo, id est Iesus 22ss. in assumpto homine vel in nomine Iesu intelligitur cum natura, id est cum homine, collectio proprietatum 24-26 verbum et simpliciter hominem non dicimus esse eandem personam, sed verbum et illum assumptum hominem, id est Iesum 26-29 non dicimus hominem assumptum eandem esse personam simpliciter cum deo, sed cum illa persona, quae verbum et filius est 29,29-30,2 homo assumptus non est eadem persona cum patre aut spiritu sancto 30,2s. deum et hominem eandem personam esse verum est, quia et verbum est deus, et assumptus homo est homo 3-5 sed in nomine »dei« subaudiendum est verbum, in nomine »hominis« subintelligendus est filius virginis 5s. solus filius incarnatus est, licet non alius deus quam pater et spiritus sanctus 33,7s. solius filii in-

carnatio comparatur rivo, qui per fistulam currit a fonte usque ad lacum 2-8

in catholicorum patrum scriptis aliquando invenimus deum et hominem in Christo convenire in unam substantiam; aliquando duas substantias, divinam scilicet et humanam, unam personam esse in Christo E 204,4-8 quod videtur repugnare 8-10 quomodo solvatur haec difficultas 11-51 alius est filius dei a patre, non est alius a filio virginis, sed idem ipse; id est alia persona est a patre, et non alia a filio virginis, sed eadem persona 34-36 Graeci dicunt quia verbum, id est filius dei, alia substantia est a patre, et non alia ab homine assumpto 36s. Graeci sub nomine substantiae idem intelligunt, quod Latini sub nomine personae; et viceversa 37-47 verbum unum est cum patre, et non unus; et cum homine assumpto unus, et non unum 50s.

assumptio hominis in unitatem personae non nisi sapienter fit a summa sapientia Cu 112,22s.; 113,8 ideo non assumet quod non utile, sed noxium est ad opus redemptionis 112,23s.; vide → redemptio mortalitas a deo sapienter assumpta est 113,8s. in qua persona deus, qui tres personae est, hominem assumat 105,3s. de unitate dei et hominis et de hoc, in qua persona magis fieri debeat, in »Epistola de incarnatione verbi« tractatum est 6-9 cur deus hominem magis assumpserit in unitatem personae filii quam aliarum personarum I 25,6-28,10 filio (verbo) incarnato nullum sequitur inconveniens I 26,5s.; Cu 105,19s. magis convenit filio incarnari quam alii personae dei; nam qui incarnandus erat, oraturus erat pro humano genere et

convenientius filius patri quam alius alii supplicat I 26,10-14 qui hominem erat assumpturus, venturus erat ad pugnandum contra diabolum et ad intercedendum pro homine, et nemo iustus expugnat reum vel intercedit pro eo, quam cui specialius fit iniuria 26,15-28,10 incarnatio verbi magis convenit, quia convenientius sonat filium supplicari patri quam filium patri Cu 105,20-22 et quia homo et diabolus, falsam similitudinem praesumentes, specialius in personam filii peccaverunt 22-26

expugnatur tritheismus Roscelini: quantae absurditates et impietates sequantur, si verum est una dei persona incarnata reliquas duas consequi esse incarnatas I¹ 290,15-17; I 19,12-15 inconvenientiae, quae sequerentur, si alia quam persona verbi incarnaretur Cu 105,12-20 deo secundum unam personam incarnato non ex necessitate secundum alias personas eundem deum incarnatur I 21,5-8 monstratur, etiam si sint tres dii, nihil Roscelino prodesse ad defendendum patrem et spiritum sanctum ab incarnatione 21,18-23; 22,2-20 quamvis sit unus deus tres personae, non tamen una qualibet incarnata alias quoque incarnari necesse est, sed potius est impossibile 21,23-25; 23,7-25,4 aliam personam esse in uno homine incarnatam et aliam simul non esse in eodem homine incarnatam possibile est 24,1s. deus non sic assumpsit hominem, ut natura dei et hominis sit una eadem, sed persona dei 24,19-21 quod non nisi in una dei persona esse potest 24,21-25,2 inconvenientiae, quae sequerentur, si spiritus sanctus incarnatus esset 25,9-21 aut pater 25,21-26,3; cf. Cu 105,12-20 (vide supra) si (Roscelinus)

dicat plures personas unam rem esse posse, incarnari vero aliam sine alia non posse propter rei unitatem; utique non negat eas plures esse, quoniam aliae sunt ab invicem I¹ 288,13-15 non est mirum aut impossibile filium assumpsisse hominem in unitatem suae personae, in qua alius sit a patre, patrem autem non eundem hominem assumpsisse in unitatem personae, in qua alius est a filio 15-18 magis enim possibile est diversas personas communiter unamquamque in unitatem sui unum eundemque hominem assumere 18-22 si possibile credit unam rem tres esse personas, vel remota incarnatione, necesse est, ut fateatur aut nullam de tribus personis aut unam solam esse incarnatam 22-24 plures personae nequeunt unum eundemque hominem assumere in unitatem personae, sed una tantum Cu 105,4-6 filio incarnato nullum sequitur inconveniens I 26,5s. vite etiam → deus-homo

»Epistola de incarnatione verbi«: opusculum Anselmi: I eius prior recensio I¹ 277-290 eius prima conceptio E 129,10-22 »Epistola« ab Anselmo non ad fidem confirmandam, sed ad fratrum hoc exigentium petitionibus satisfaciendum scripta est I 5,19-21 non ad fidem confirmandam, sed ad se defendendum I¹ 281,20-282,2 eius prior recensio quomodo orta sit, et quod sit relinquenda I 4,9-18 Anselmus rogat Beccenses, ut sibi mittant epistolam, quam scripsit contra dicta Roscelini (id est eius priorem recensionem) E 147,13s. in »Epistola« de unitate personae dei et hominis, et de hoc, in qua persona magis fieri debeat, tractatum est Cu 105,6-9 ad similitudinem lacus, rivi et fontis in »Epistola« expositam

revocatur Pr 204,24-27 in ea tractatum est de unitate essentiae dei et de pluralitate personarum 218,8s. *Malchus, episcopus Waterferdensis, rogat Anselmum, ut sibi et omnibus Hiberniensibus clericis illum librum a se compositum de sancta trinitate et commendatum apostolica auctoritate (id est »Epistolam de incarnatione verbi«) mittat E 207,9-II*

»Sermo incarnationis domini«: idem Malchus rogavit Anselmum, ut componeret dictamine sermonem incarnationis domini nostri Iesu Christi, quem ipsis in festivitate beati Martini ad prandium narravit E 207,II-I4

incendium: cum incendium non sit causa ignis, sed ignis incendii: positio tamen incendii semper causa est, ut sequatur ignem esse Ca 236, 27-237,2

incipere: fabri intima locutio non sufficiens est ad opus suum incipiendum M 26,16-20 quidquid ex aliquo vel per aliquid incipit esse, non est omnino idem illi, ex quo vel per quod incipit esse 32,16-18 summa natura non incipit per se vel ex se 18 si veritas habuit principium vel habebit finem: antequam ipsa inciperet, verum erat tunc, quia non erat veritas 33,15-17 summa natura non incipit ex nihilo 34,6-8 summa natura nec incipit nec desinet esse 46,20-22 quaecumque anima summa beatitudine semel frui coeperit, aeternae beata erit 81,5s.

incommoditas: incommodum: vide → commoditas; → malum

incommutabilitas: vide → immutabilitas
incomprehensibilitas: rem incomprehensibilem indaganti sufficere debet, ut eam certissime esse cognoscat, etiamsi intellectus penetrare nequeat, quomodo ita sit M 75,1-3; 76,10s. certitudo fidei adhibenda est iis, quae suae naturalis altitudinis incomprehensibilitate ex-

plicari non patiuntur 75,3-6 nihil tam incomprehensibile est quam quod super omnia est 6s. etiam si nulla possum quod credo comprehendere, nihil tamen est, quod ab eius firmitate me valeat evellere Cu 48,19s. incomprehensibilitas dei: vide → deus; summae scientiae: vide → scientia summa

inconsolabile: anima contemnens summam essentiam sentiet inconsolabilem indigentiam M 82,2s.

inconvenientia: quotiens ponitur essentiam summam esse factam ex nihilo, impossibilis inconvenientia consequitur M 23,13-17; 34,24-26 inconvenientiae, quae sequerentur, si alia quam persona verbi incarnaretur Cu 105, 12-19 (cf. I 25,9-21; 25,21-26,3) quae omnia inconvenientia in incarnatione verbi non contingunt 19s. si peccatum non solvitur nec punitur, sed sola misericordia dimittitur, sequitur haec inconvenientia, ut iniustitiam deo similem faciat 69,25-30 praescientiam dei et libertatem arbitrii simul esse nulla prohibet inconvenientia C 248,2-4

in corruptibilitas: summa natura est summa in corruptibilitas M 31,2-6 est summe in corruptibilis 32,21-33,1 omnes in corruptibilitate frui appetunt 80, 22-24 homo cum corpore in in corruptibilitatem transmutandus fuisset, si non peccasset Cu 98,18s. deus-homo secundum naturam divinam in corruptibilis erit 109,4s. corruptibilitas aut in corruptibilitas non facit aut destruit hominem 13-15 ex passibilitate hominis post peccatum exorta multis modis gratia nobis operatur in corruptibilitatem C 268,22s. poena peccati perseverat, deletio peccati, quia, si fideles statim in baptismo vel martyrio in in corruptibilitatem mutarentur, meritum periret C 276,7-18 vestis

in corruptibilitatis O 8,27 in corrupti-
bilitas dei: vide → deus

in corruptio: dominus non perdidit com-
passionem, quia invenit in corruptionem
O 16,61 s.

in creatum: sicut singulus pater et singulus
filius est in creatus, ita et amor singulus
est in creatus, et tamen omnes tres simul
non plures, sed unus in creatus M 68,
14-19

indebitum: vide → Christus (mors eius
indebita)

indigentia: omne compositum ut sub-
sistat, indiget iis, ex quibus componitur
M 31,15-16 verbum est summa et
nullius indigens essentia 50,22 s. in
rebus creatis nulla sic gignit, ut omnino
nullius indigens sola per se ad gignen-
dam prolem sufficiat 57,26-28 sic
pater intelligitur memoria, filius intel-
ligentia, spiritus amor, ut nec pater in-
digeat filio aut communi spiritu, nec
filius patre vel eodem spiritu, sive idem
spiritus patre aut filio 70,23-26 nullus
horum trium alio indiget aut ad me-
morandum aut ad intelligendum aut ad
amandum 71,3 s. anima summæ bea-
titudinis indigentia iam experta, illam
non poterit non amare 81,3 s. sicut
amans (summam essentiam) sentiet
immutabilem sufficientiam, ita con-
temnens sentiet in solabilem indi-
gentiam 82,2 s. quæ animæ summo
bono semper indigere mereantur, sciri
non potest 82,22-83,5

deus est unum summum bonum, sibi
omnino sufficiens, nullo indigens (vide
→ deus [sufficientia sui]), quo omnia
indigent, ut sint, et ut bene sint P 93,
8 s.; 117,1 s. beatitudo est sufficientia
competentium sine omni indigentia
Cu 93,8; C 285,19-22 beatitudo vera
est sine omni indigentia C 268,20
minus alio habere non est semper

indigere, sed carere aliqua re, quæ
haberi oporteat 286,1-3 ubi est
indigentia, ibi est miseria 3 fecit
deus hominem beatum sine indigentia
5 s. cum dicimus deum existere de deo
nascendo vel procedendo, nihil ibi ulla
ratione aliquo indigens est Pr 214,
13-17

individuatio; individuum: omnis sub-
stantia tractatur aut esse universalis,
aut individua, quæ universalem essen-
tiam communem habet cum aliis
M 45,6-10 spiritus summus est om-
nino individuus spiritus 45,18-19; 48,
2 s. in eo quod significat vel quid sint
substantialiter summus spiritus et ver-
bum eius, vel quid sint ad creaturam,
semper tenent individuum unitatem
56,13-14; 59,31-60,2 deus est una et
sola et individua natura et tres per-
sonæ I 20,13-16 homines sunt tot
individuae substantiæ, quot sunt per-
sonæ M 85,18-21 persona non dicitur
nisi de individua rationali natura, et
substantia principaliter dicitur de in-
dividuis, quæ maxime in pluralitate
consistunt 86,7 s. individua maxime
substant accidentibus, et ideo magis
proprie substantiæ nomen suscipiunt
8-10 deus facit omnes naturas, sub-
stantiales et accidentales, universales
et individuas C 265,24 s.

qui non potest intelligere aliquid esse
hominem nisi individuum, nullatenus
intelliget hominem nisi humanam per-
sonam I 10,9-11 omnis enim indivi-
duus homo est persona 11 natura
humana pro se ipsa facta est, et non
solum pro restaurandis individuis al-
terius naturæ Cu 78,4 s. est unus-
quisque filius Adæ et homo per
creationem, et Adam per propagatio-
nem, et persona per individuationem,
qua discernitur ab aliis Co 151,6-8

quemadmodum quidam homo et quoddam animal, ita quidam grammaticus est individuus G 155,10s. ex duabus individuis animalibus diversarum specierum nascitur tertium mixtum Cu 101,24-102,10

indivisibile: indivisibilis unitas et insociabilis pluralitas Pr 180,19ss.

inducere: deus dicitur inducere, cum non liberat Co 168,12s.

indulgentia: solemus a deo de iniuriis, quas aliis facimus, indulgentiam petere Cu 70,9s. oramus, ut corpus et sanguis Christi nobis non sit ad augmentum peccatorum, sed ad indulgentiam et tuitionem O 3,13s.

indurare: deus dicitur indurare, cum non mollit Co 168,12-14 deus quem vult indurat, et non omnes quos indurat, aequaliter indurat C 276,3-5

ineffabilitas: ineffabilis spiritus (summus) M 46,20-21 ineffabilis pluralitas in summo spiritu 56,13-16; 59,15-16 ineffabilis procedens amor 68,22-26 ratio ineffabilitatis 75,19 de ineffabilitate summae essentiae 75,19-77,3 (vide → essentia summa) natura summa ineffabilis est, quia per verba, sicuti est, non valet intimari 77,1-2 ineffabilis trinitas 78,1-4; 85,12s; 87,12s. ineffabilitas dei: vide → deus

inesse: si summa natura composita esset, omnia quae omni composito insunt, in illam incidere necesse esset M 31,18-19 vera aeternitas soli illi inest substantiae, quae sola non facta, sed factrix est 42,25-27 summo spiritui et verbo eius singulatim et utrisque simul inest, quidquid sunt in essentia et quidquid sunt ad creaturam 56,4-7; 73,12-16 summae essentiae inest scire et intelligere 73,8 quod aliquid operatur, inesse sibi vitam ostendit 84,22s.

inevitabile: mira quaedam tam ineffabilis

quam inevitabilis in summa unitate probatur esse pluralitas M 59,15s.

infans: animae infantum nec amantes (summam essentiam) nec contemnentis iudicandae sunt M 82,8-10 qualiter quove merito animae nec amantes nec contemnentis ad beatitudinem aeternam miseriamve distribuantur, impossibile est comprehendere 83,1-5 infans non statim ab ipsa conceptione habet animam rationabilem Co 148,1-9 quomodo loci sacrae scripturae, qui id negare videntur, intelligendi sint 148,10-149,3; 156,4-20 infantes in ipsa conceptione sine peccato sunt, quia non habent voluntatem 149,11s. dicitur tamen, quia in semine trahunt peccandi necessitatem futuram 12s.; 20s. infantes et peccatum originale: vide → peccatum originale

parentes iusti infantibus non dant aliquam iustitiam, neque iniusti addunt aliquam iniustitiam 167,2-11 mixtim infantes iustorum et iniustorum eliguntur aut reprobantur 16-18 infantes parentum iniustorum deus saepe in peccatis suis derelinquit 168,10-169,8 infantes damnantur, quia propter peccatum salvari non possunt 171,19-26 aliter deus, aliter homo agere debet in infantibus 3-8 quomodo impotentia habendi iustitiam infantes excuset post baptismum 172,3-173,3 quae contra hanc sententiam obici possint 172,4-15 post baptismum in infantibus non est absentia iustitiae 172,23-173,1 infantes post baptismum non damnantur, si moriuntur 173,1-3 iustitia Christi et matris ecclesiae infantes baptizati quasi iusti salvantur 2s. in infantibus, qui baptizati moriuntur, antequam suo possint uti libero arbitrio, sola gratia operatur salutem, sine illorum libero arbitrio C 264,20-22; 266,19s. nam

hoc quoque gratia est, quia datur aliis voluntas, ut illis sua fide subveniant 264, 22s.

infelicitas: peccatum secum trahit aeternam infelicitatem O 14,113s; 115s. acerbi haustus meae infelicitatis 13, 129s.

infernale; infernum; infernus: infernus est in potestate eius, qui fecit omnia Cu 54,10s. deus nos redemit de inferno 53,8s. non omnes pariter torqueri merentur in inferno Co 165, 32-166,1 post diem iudicii nullus erit angelus aut homo nisi aut in regno dei aut in inferno 166,1s. tormenta, quae humana natura in inferno passura erat, in illis, quos Christus redimit, redimuntur C 278,6s. quamdiu homo vivit, aut ascendit in caelum bene vivendo, aut descendit in infernum male vivendo E 183,9s. si monialis sanctimoniam vitam deseruerit, diabolus eam trahet in inferiora inferni 169,84-86

per sanctam crucem infernus spoliatus est et omnibus per eam redemptis obturatur O 4,25s. sine cruce infernalis luctus et miseria me possident 42s. beneficia Mariae inferna penetrant; per eius gratiam, quae in inferno erant, se laetantur liberata 7,77s. per eam inferna remediuntur 83 mercatores inferni 10,65 in inferno sepultus 125 infernus apertus 13,39s. carcer infernalis 46 carcer inferni 14,94 in inferno tormenta numquam peccata delebunt 146 patens horridum chaos inferni Me 1,73 caenum infernalis foetoris 2,46s sepelire in infernum 93 in descensu super irremediabile chaos inferni eram 3,153 Christus nondum in infernum me cadere permisit 168s. eram in descensu super chaos inferni 173 per iniustitiam descenditur in infernum 174

infidelis: patres et doctores multa dicunt ad confutandum insipientiam et frangendum duritiam infidelium Cu 39,2-4 liber prior »Cur deus homo« continet obiectiones infidelium et fidelium responsiones 42,9-11 infideles putant fidem Christianam rationi repugnare 10s. infideles nobis quaestionem, qua ratione vel necessitate deus homo factus sit, obicere solent 47,11-48,5 aequum est ponere obiectiones eorum, qui nullatenus ad fidem sine ratione volunt accedere 50,16-18 obiciunt infideles, quod facimus deo iniuriam asserendo eum in utero mulieris descendisse etc. 24-28 infideles inquirunt, a qua captione deus nos tot laboribus et sanguine suo liberare debuerit 53,6-8 reprehendunt infideles fideles, quod dicunt deum morte sua etc. nos redemisse, cum hoc solo iussu facere potuisset 53,5-55,9; cf. 59,14-17; 66, 19-26 negant deum taliter, quomodo nos diligeret, rationabiliter ostendisse, nisi eum nullatenus aliter potuisse hominem salvare monstretur 54,16 ad 55,1 etiam infideles non negant hominem ullo modo fieri posse beatum 95,10 Boso ab Anselmo postulat, ut, quod infidelibus in fide Christiana quasi non debere fieri videtur, qua ratione fieri debeat, sibi aperiat 116,9-11 vide etiam → paganus

infinitum: graduum distinctio in rerum naturis non est infinita M 17,3-7

informe: quattuor elementorum informis natura est materia omnium corporum suis formis discretorum M 20, 30-21,5

infrunitum: insipientissimum et infrunitum est quod supra firmam petram fundatum est, in nutantium quaestionum revocare dubietatem E 136,32-34 ingenitum: vide → genitor; → genitum

inhabitatio: si monachus peccata sua non celaverit, spiritus sanctus in eo inhabitabit E 232,25-27

inhonorare: cum creatura non vult quod debet, deum inhonorat, quantum ad illam pertinet Cu 73,6-9

inimicus: anima inimica dei O 11,39 »inimicus dei«: nomen execrandum omni rei 40 Anselmus orat, ne Willelmum adolescentem pertrahat inimicus eius (diabolus) E 117,23

»Oratio pro inimicis«: O 19 summa: orator invocatur Iesum Christum, ut id quod ipse desiderat, ut faciat inimicis, illis tribuat et sibi retribuatur 2-18 orat, ut Iesus inimicos illuminet, corrigat, vivificet 19-23 et ne ipse sit fratribus suis occasio mortis et scandali 24-29 ut haec sit vindicta de compeccatoribus: ut diligamus dominum et invicem 30-37 orat, ut dimittat, sicut et nos dimittimus 38-43 ut se exaudiat, qui non potens est sic orare, sicut vult et velle debet 44-50 orat non solum pro amicis et inimicis, sed et pro vivis et defunctis 51-56

iniquitas: iniquitas est cruenta bellorum confusio; iniquitas est superba mundanae vanitatis ambitio; iniquitas est insatiabile falsorum honorum et falsarum divitiarum aviditas E 117,19 ad 21

initium: natura summa nullo modo per aliud vel ex alio, aut per nihil vel ex nihilo initium sortita est M 32,11-15 »quo maius cogitari nequit« non potest cogitari esse nisi sine initio PR 131,2s. quidquid potest cogitari esse et non est, per initium potest cogitari esse 3s. vide etiam → principium

iniustitia: iniustitia est ipsum malum, quod malos et malam voluntatem facit Ca 246,24s. iniustitia est privatio iustitiae 24s. duo mala dicuntur,

unum quod est iniustitia, alterum quod est incommodum 255,4-8 iniustitiam non omnes fugiunt 9 iniustitia est absentia iustitiae aut non habere iustitiam 261,1-6 iniustitia non est aliquid, sed nihil, cum absentia iustitiae nullam habeat essentiam 7-25 iniustitia nihil omnino est Co 146,3; 147,26 iniustitia nullam habet essentiam, quamvis iniustae voluntatis effectus et actus usus »iniustitiam« vocet 146,20-22 malum iniustitia caret omni existentia C 258, 6s. si iniustitia essentia esset, iustitiae malum pareret fidei difficultates Ca 274, 25-30 iniustitia non est nisi absentia iustitiae, ubi debet esse Ca 259, 16-262, 6; Co 143,4-6; 146,23; C 258,8-10 est sicut caecitas Co 146,3-19; cf. Ca 274, 16-19 simplex malum est iniustitia, quoniam non est aliud quam malum, quod nihil est Ca 265,29s. aliquid malum est natura, in qua est iniustitia 30s. iniustitia nihil facit, cum nihil sit, sed absentia iustitiae facit, ut mala sequantur 274,16-24

si peccatum sola misericordia dimittitur, liberior est iniustitia quam iustitia Cu 69,25-28 et iniustitia deo similem facit, quia sicut deus nullius legi subiacet, ita et iniustitia 28-30 iniustitia non est nisi in voluntate, ubi debet esse iustitia Co 143,16-21; C 258,10; 259,21s. nihil iniustum est nisi iniustitia Co 143,25-145,31 nullus angelis sociabitur cum aliqua iniustitia C 268, 19-23 iniustitia sola est per se peccatum; quae sequuntur iniustitiam, propter causam suam iudicantur peccata, donec ipsa remittantur 275,3-5 iniustitiae debetur vituperatio V 192,27s. per iniustitiam descenditur in infernum Me 3,174

iniustum: voluntas, in qua est iniustitia, per se non est iniusta Co 143,20-144,3

nihil est per se iniustum nisi iniustitia 143,25-145,31 appetitus per se considerati non sunt iusti vel iniusti 144,4-21 non sentire appetitus, sed eis consentire hominem iniustum facit 6-21 animalia bruta, cum appetitibus consentiunt, non dicuntur iniusti 12s. actio nulla per se iniusta dici potest, sed propter iniustam voluntatem 144,22-145,18 nulla essentia est iniusta per se 145,30s. nulla essentia proprie vocatur iniusta nisi voluntas 147,27 diverso intuitu eadem actio est iusta et iniusta Cu 57,17-25 natura rationalis ideo est rationalis, ut discernat inter iustum et iniustum 97,5-9 iniustus est homo, qui non reddit homini quod debet; iniustus homo, qui non reddit deo quod debet 92,6s. nullus iniustus ad beatitudinem admittetur 93,7-10 anima summam iustitiam diligens nihil iniustum admittere valet M 84,17-22

innocentia: vestis innocentiae O 8,27

inoboedientia: oportebat, ut, sicut per hominis inoboedientiam mors in humanum genus intraverat, ita per hominis oboedientiam vita restitueretur Cu 51,5-7 non debemus considerare, quam parva sit res quam facimus, sed quantum malum sit inoboedientia, quam pro parva re incurrimus E 231,28s. homo per inoboedientiam de paradiso eiectus est 30s. per unam solam inoboedientiam in tantam miseriam, quam patimur in hoc mundo, proiectus est 32s. vigor bene vivendi in inoboedientia destruitur 34s. inoboedientia sola eiecit hominem de paradiso; nihil quod fit per inoboedientiam, parvum dici debet E 403,25s. periculosior est inoboedientia, quam non sequitur paenitentia, quam oboedientia, quae aggredditur etiam ea, quae impossibilia

videntur 421,18-20 qui vivit in inoboedientia, nullum bonum opus sine macula facit 22s. quaeritur, cur sacra scriptura arguat non oboedientem, cum rectitudinem nemo possit nisi gratia dante habere et accipere C 270,11-14 inoboedientia O 15,28

inscrutabile: nemo valet penetrare, quam sapienter, quam mirabiliter tam inscrutabile opus (redemptionis) factum sit Cu 117,15-17

insensibile: res loquimur signis sensibilibus, aut eadem signa intra nos insensibiliter cogitando, aut nec sensibilibus nec insensibiliter his signis utendo, sed res ipsas intus in nostra mente dicendo M 24,30-25,4 ipsa etiam insensibilia, si non sum insensibilis, me confundunt O 10,28 velut insensibilis non dolebam 128

insipiens; insipientia: »dixit insipiens in corde suo: non est deus« P 101,6s. insipiens cum audit »aliquid quo maius nihil cogitari potest«, intelligit quod audit 7s. quod intelligit, in intellectu eius est, etiam si non intelligit illud esse 8s. convincitur etiam ipse insipiens esse vel in intellectu aliquid, quo maius nihil cogitari potest 13-15 insipiens dixit in corde suo: non est deus, quia stultus et insipiens 103,9-11 quomodo dixit in corde, quod cogitari non potest 103,14-104,4 insipientissimum est quod supra firmam petram fundatum est, in nutantium quaestionum revocare dubietatem E 136,32-34 insipienter et crudeliter O 4,20s. crudelis insipientia 22

insociabile: indivisibilis unitas et insociabilis pluralitas Pr 180,19ss.

inspectio: nostra mentis locutio non aliud est quam cogitantis inspectio M 73,10-12

inspiratio: inspiratio gratiae O 2,28

instaurare: mirabilis deus restauravit humanam naturam quam instauravit Cu 117,6s.

instituere: tanto mirabilis deus hominem restituit quam instituit, quanto hoc de peccatore contra meritum, illud non de peccatore nec contra meritum fecit Cu 117,11-13

instituta monasterii: E 37,89s.

institutiones monasterii E 37,55 monachicae institutiones 332,16

instrumentum: quod dicitur per aliquid, videtur esse aut per efficiens aut per materiam aut per aliquod adiumentum, velut per instrumentum M 19,1-3; 22,1-4 instrumentum videndi: vide → videre; instrumentum volendi: vide → voluntas; → velle

insufflatio: insufflatio domini in discipulos non sine mysterio facta est Pr 194,12s. vide etiam → flatus

insula: *exemplo insulae perditae omnibus aliis praestantioris impugnatur argumentum »Proslogia« de existentia eius, quo maius nequit cogitari PI 128,14-32* Anselmi responsum PR 133,3-12

intellectus: tardus intellectus M 19,20 nulla res vel intellectu praecessit, per quam natura summa ex nihilo esset 20,3-4 res loquimur rationis intellectu intus in nostra mente dicendo 24,30-25,9 intellectus per rationem sentire constringitur 30,33-31,1 cum dicitur quia nihil fuit ante summam essentiam, unus est eius intellectus: quia ante summam essentiam non fuit aliquid 34,18-22 una prolatio propter loquendi consuetudinem, diversus tamen intellectus propter rerum dissimilitudinem in prolationibus de summa essentia et de creatis naturis 40,26-29; 41,21 ad 26 ibi est intellectus in anima, ubi est rationalitas 41,28-29 non locali circumscriptione intellectus vel ratio-

nalitas continentur 41,29-42,2 omnis intellectus iudicat naturas quolibet modo viventes praestare non viventibus etc. 49,12-14

aliud est rem esse in intellectu, aliud intelligere rem esse P 101,9-13 *distinguenda sunt verum et intellectus veri PI 126,23-25* facilius probatur quod dubium est de illo, quod in aliquo, quam de eo, quod in nullo est intellectu PR 136,28-30 intellectus defectus in multimodos errores ducit I¹ 284,2s; I 7,12-8,1 nullus intellectus ultra deum transire potest I¹ 289,24; I 18,6s. in »Cur deus homo« tractatur materia speciosa ratione super intellectus hominum Cu 49,17-19 sicut intellectus noster non potest transire ultra aeternitatem, ut quasi de principio eius iudicet, sic non potest de nativitate vel processione dei ad similitudinem creaturae iudicare Pr 214,20-22 intellectus et fides: vide → fides et intellectus

intelligentia: summi spiritus locutio est eiusdem spiritus intelligentia M 47,19-21 summe simplex natura non est aliud quam quod est sua intelligentia 47,22 si mens humana nullam summae sapientiae aut suam habere memoriam aut intelligentiam posset, non se ab irrationalibus creaturis discerneret 51,9-12 verbum est intelligentia creatoris 55,5 intelligentia diversa unius pronuntiationis 62,15-17 filius est verbum verum, id est perfecta intelligentia totius paternae substantiae 17-22 si ipsa substantia patris est intelligentia, sequitur quia, sicut filius est intelligentia paternae substantiae, ita est intelligentia intelligentiae 63,4-7 filius est intelligentia memoriae 63,12s.; 64,7s. inutilis est intelligentia cuiuslibet rei, nisi res ipsa ametur

aut reprobetur 64,21-23; 65,6s. in intelligentia summi spiritus intelligitur filius 65,9; 70,14s.; 23-30 memoria summae essentiae tota est in eius intelligentia et in amore, et intelligentia in memoria et amore, et amor in memoria et intelligentia 70,10-12; 14s. singulus quisque essentialiter est et memoria et intelligentia et amor, et quidquid summae essentiae necesse est inesse 71,4s.; 9-12; 71,23-72,1 pater non est intelligentia genita 71,17-20 spiritus contentus est memoria aut intelligentia sua, cum non sit gignens aut intelligentia genita 71,23-72,1 aeternae incommutabilique scientiae et intelligentiae naturale est semper id praesens intueri, quod scit et intelligit 73,8-10 ad summae naturae essentiam pertinet scientia et intelligentia 16-21 in mente humana est vera imago illius essentiae, quae per sui memoriam et intelligentiam et amorem in trinitate ineffabili consistit 78,1-4

intelligere: ipsa locutio summi spiritus nihil aliud potest intelligi quam eiusdem spiritus intelligentia, qua cuncta intelligit 47,19-22; 50,29-51,3; 15-17; 52,29-53,2 si summus spiritus nihil intelligeret, non esset summa sapientia 51,3s. si nihil esset praeter summam sapientiam, seipsam intelligeret 51,4-6 rationalis mens potest seipsam et summam sapientiam intelligere M 51,7-9; 64, 18-21; 78,1s. summus spiritus, sicut est aeternus, ita aeternae intelligit se ad similitudinem mentis rationalis 51, 13-15 cum mens rationalis seipsam cogitando intelligit, imago ipsius nascitur in sua cogitatione 52,12-15; 24-26 summa sapientia, cum se dicendo intelligit, gignit verbum suum 52, 29-53,2 idem est summo spiritui scire quod intelligere sive dicere 54,10-12

filii patris essentiam intelligit 62, 17-22 quidquid filius sapit aut intelligit, eius similiter et meminit 64,8s. amat seipsum summus spiritus, sicut sui meminit et se intelligit 64, 23s.; 65,3-6 multa tenentur et intelliguntur, quae non amantur 65,6s. amor summi spiritus ex eo procedit, quia sui memor est et se intelligit 7s.; 22-24 pater et filius se et alterum intelligunt 13-16 totam suam memoriam spiritus summus intelligit et amat 70, 12-14; 72,6-8 nullus e trinitate alio indiget aut ad memoriam aut ad intelligendum aut ad amandum 70,23-71,4 sicut summae essentiae inest scire et intelligere, ita aeternae incommutabilique scientiae et intelligentiae naturale est semper id praesens intueri, quod scit et intelligit 73,8-10 summae naturae scire et intelligere non est aliud quam dicere, id est semper praesens intueri quod intelligit 16-18 singulus pater et singulus filius et eorum spiritus est sciens et intelligens, sed unus sciens, unus intelligens 18-22

mens rationalis summae essentiae est imago, quia illius potest esse memor, illam intelligere et amare 78,1-10 mens nihil tam praecipuum debet velle quam reminisci et intelligere et amare 78,16-19; 79,6-9 amare summum bonum non potest mens rationalis, nisi eius reminisci et eam studuerit intelligere 79,5s.

aliud est rem esse in intellectu, aliud intelligere rem esse P 101,9-13 *intelligere est scientia comprehendere* PI 125, 21 (cf. PR 136,15) *etiam falsa et nullo modo in seipsis existentia intelligere et in intellectu habere possum* PI 125, 14-17; 127,13 *intelligere et in intellectu habere non sunt simul tempore* 126,1-3 quae sit differentia inter

cogitare et intelligere PR 133,21–134,6 rationabili necessitate intelligere Cu 96, 10 intelligere et credere: vide → fides et intellectus

intendere: in solam summam essentiam omnis homo intendere debet M 84,9 ad 11

intentio: melior est, qui ab opere malo voluto impeditur et inde gaudet, quam qui opus malum perpetrat et in malitiosa intentione deseritur E 132,7–23 cor semper aliqua utili intentione occupatum esse debet 185,30–33 spiritalis intentio 230,5s.

interdictio: Herewardus, episcopus de Walis, ab Anselmo interdictus est; qui ab eo ordinem accepit, iis uti non debet E 175,5–8 Anselmus Thomae, archiepiscopo Eboracensi electo, interdicat sacerdotale officium 472,3–10

interminabile: aeternitas summae substantiae est interminabilis vita simul perfecte tota existens M 42,18–25 summa substantia non est terminabilis 22s. quidquid summus spiritus est, semel et simul et interminabiliter est 46,7s. dei aeternitas est »saecula« propter interminabilem immensitatem P 116,8s.

interrogatio: saepe apta interrogatio expedit responsionem, et inepta reddit impeditorem Ca 275,14s. tractatus Anselmi facti per interrogationem et responsionem V 173,2ss.

intueri: mens hominum aut per corporis imaginem aut per rationem intuetur M 25,4–7 aeternae incommutabilisque scientiae et intelligentiae naturale est semper id praesens intueri, quod scitet intelligit 73,8–10; 16–18 summo spiritui dicere nihil aliud est quam quasi cogitando intueri 10–12 quanto mens rationalis seipsam intueri negligit, tanto a summae naturae speculatione descendit 77,21–24

intuitus: in hominis cogitatione cum cogitat aliquid, quod extra eius mentem est, non nascitur verbum cogitatae rei ex ipsa re, quoniam ipsa absens est a cogitationis intuitu M 72,14–16

inutile: inutilis est memoria cuiuslibet rei, nisi res ipsa ametur aut reprobetur M 64, 21–23 posse discernere inter bonum et malum rationali creaturae inutile est, nisi quod discernit amet aut reprobet 78,21–25 rationalis creatura sibi inutilis est sine amore summi boni 80,18–19 poenae odium est causa inhonesta et inutilis non peccandi Ca 271,27–272,7 inutilis persona O 17,8 inutilis vermes Me 1,14s. anima mea est lignum aridum et inutile 38 inutilis peccator 51; 55

inventio: sola mens rationalis ad summae naturae inventionem proficere valet M 77,17–20

investigatio: sola mens rationalis ad investigationem summae essentiae assurgere valet M 77,17–19 investigare: Cu 107,10; passim

investitura laica: *investitura ecclesiarum non est ius imperatorium, non est regium, sed divinum* E 305,20–27 *investitura laica est Simoniacae pravitatis radix* 222,22 Urbanus papa (II) in Romano concilio, audiente Anselmo, instituit, ne aliquis susciperet investituram ecclesiae de manu laici 214,11–14; 329,21s. et reges et omnes laicos investituras dantes et easdem accipientes et hos consecrantes excommunicavit 280,37–40; 397,13–16 *item in Batensi concilio* 282,5–11 *haec decreta in synodo Lateranensi sub Paschali papa (II) renovata sunt* 222,19–29 *a Paschali confirmata* 224,21–24; 281,19–40 *ab eodem probata ex sacra scriptura* 216, 11–16; 36–38; 43–45; 69–74 *ex sancto Ambrosio* 20–31; 38–43 *ex Iustiniano* 49–59 *ex modo agendi Constantini*

imperatoris 62s. *et summorum pontificum* 63–68

Henricus, rex Anglorum, investiturae renuntiare non vult 214,11–14 quomodo Angli decretis apostolicis de investitura laica restiterint 217,14–26; 219,4–11 *Paschalis Henrico regi declarat ipsi concedi non posse, ut ius habeat constituendi per investituram episcopos et abbates* 216,3ss. *regi promittit se ei omnia quae postulaverit, concessurum, si ab investitura abstinere* 75–86; cf. 224,18–21 *eum hortatur, ut ab investitura abstineat* 224,10–25; 305,8–27 *papa apud Mathildem reginam queritur, quod rex ecclesias per investituram occupaverit* 352,8 *acceptoribus investiturarum minatur excommunicationem* 351,3–43 *papa nuntiat a concilio Romano sententiam illatam esse regis consiliarios necnon eos, qui ab eo investiti sunt, ab ecclesiae liminibus repellendos esse* 353,10–16; 354,13–17 *regis vero sententiam dilatatam esse* 353,16s.; 354,17–19 *reprehendit Robertum de Mellento, quod ipse solus regi persuadeat, ut in causa investiturarum ecclesiae Romanae repugnet* 361,3–12 *Anselmus scribit Ernulfo priori sententiam in eos, qui investituram acceperunt, et de consecrantibus immutatam esse* 364,39s.

papa Anselmo dat facultatem ab solvendi a censuris omnes, qui investituras a laicis acceperunt, sic investitos consecrassent aut eis hominia fecissent 397,16–22 *Anselmus papae nuntiat regem iam ab investitura cessare* 430,4–10 *Henricus, rex Teutonicus, dicitur investituras dare sine excommunicatione* 451,25–32 (vide → *Henricus [V]*) vide etiam → *hominium invicem*: quaecumque dicuntur aliquid ita, ut ad invicem magis vel minus aut

aequaliter dicantur, per aliquid dicuntur, quod idem intelligitur in diversis M 14,9–15 omnia bona, si ad invicem conferantur, aut aequaliter aut inaequaliter sunt bona 15s. si sunt plura, per quae sunt cuncta, aut ipsa referuntur ad unum, per quod sunt, aut eadem plura singula sunt per se, aut ipsa per se invicem sunt 16,1–4 ut plura per se invicem sint, nulla patitur ratio 10–12 nec ipsa relativa sunt per invicem 12–12 quemadmodum sese habent ad invicem lux et lucere et lucens, sic sunt ad se invicem essentia et esse et ens 20,15s. etsi forte spiritus et verbum duo pares aut aliquid aliud similiter ad invicem possint dici, in ipsis tamen relativis non poterit quid sit illud, de quo dicuntur, pluraliter dici 56,17–20 seipsos et invicem pater et filius (in trinitate) diligunt 66,5–7 pater et filius et utriusque spiritus sunt per se invicem tanta aequalitate, ut nullus alium excedat 70,3s.; 15–17 pater et filius se invicem dicunt 72,18–22 tres dicuntur vel a seipsis vel ab invicem 73,23s. unusquisque seipsum et omnes se invicem dicunt 73,28–74,1;24s.

invidia: diabolus invidia in hominem accensus erat Cu 85,18s. semper invidet vitium virtuti E 63,23 *invidia fugi non potest* 23–26 *invidi nocent tantum seipsis* 33–39 *mali prudentiae et strenuitati bonorum invidere solent* 190,6s. *stimulus invidiae est motus indecens* 414,54s.

invitatio: non est supervacaneum homines ad fidem Christi et ad ea, quae fides haec exigit, invitare, quamvis non omnes hanc invitationem suscipiant C 273,4–6

invitus: deus pater hominem (Christum) non invitum ad mortem coegit Cu 60,

11-14; Me 3,105-109 cum aliquis ex necessitate invitus bene facit, aut nulla aut minor illi gratia debetur; secus maior Cu 99,24-100,3; cf. 100,9-15

Iob, sanctus: exemplum viri sancti, qui multa passus est E 425,11-13 »Moralia Iob«, liber Gregorii papae (I): vide → Gregorius

Ioffridus, monachus Beccensis: per eum et Gislebertum Willelmus, abbas Beccensis, Anselmo litteras mandavit E 165, 53-55

Iohannes, domnus: per eum Ida comitissa Anselmo de se refert E 247,6

Iohannes sanctus, Baptista: amicus dei O 8,14; 94 magnus amicus dei 10 valde bonus amicus dei 105 magnus baptista dei 82 beatus 8; 15 dominus 7; passim magnus 8 magnus coram domino 104 monstrator dei 101 valde potens apud deum 104s. sanctus 3; 8; 91; testis medici Christi 96; 97 verax testis eius 98

Iohannes deum baptizavit 3 prius ab archangelo laudatus quam genitus a patre 4 prius plenus deo quam natus ex matre 4s. prius noscens deum quam notus in mundo 5 ante monstravit gravidam matrem dei quam gravida mater ipsum dei 5s. de eo dixit dominus: »inter natos mulierum etc.« 6s. maior est gratia eius culpa peccatoris 12 plus potest apud deum quam delere scelera eius 12s. eum gratia facit tam amicum dei 13s. eum tam beatum fecit gratia 15 non talem ipse, sed gratia dei cum eo 16s. gratia dei eum sic sublimavit 17s. ostendit mundo tollentem peccata sua 88-92 dicit: »hic tollit peccata mundi« 94-99 Iesus operatur quod Iohannes testatur 100-102 post adventum et ante mortem Christi Iohannes sustinendo mortem pro veritate, exemplum dedit homini-

bus Cu 127,24-26 baptismus Iohannis, qui baptizavit in aqua A 228,10s.

»Oratio ad sanctum Iohannem Baptistam«: O 8 laus Iohannis 3-7 ad eum se convertit aerumnosus homuncio 7-18 eius dolor de peccatis post remissionem peccati originalis commissis 19-33 cum peccatum hominis in multis horribilius sit quam peccatum diaboli 34-45 homo non potest seipsum fugere, neque tolerare, ut seipsum aspiat 46-53 sed seipsum aspicere oportet, ut sciatur et corrigatur miserabilis animae status 54-65 peccare res amara est 66-76 orat peccator, ut deus tollat sua peccata 77-81 et ut, per merita baptistae sui, in se renovet baptismi gratiam 82-91 Iohannem rogat, ut hanc misericordiam a deo obtineat 91-93 orat ad eum, qui tollit peccata mundi, et simul ad eum, qui hunc ostendit; a priore, ut se sanet, ab altero, ut hoc impetret 94-106

Iohannes sanctus, Evangelista: amatus dei O 11,9 amicus dei 9; 25s.; 63 dives amicus dei 12,12 beatus apostolus Iesu 11,72 dilectissimus apostolorum dei 4s. unus de magnis apostolis dei 12,4 beatus 11,4; et passim dilectus dilector dei 12,28s.; 86 dilectus dei 11,21s.; et passim praecipue dilectus deo inter tam praecipue dilectos eius 11,5s. dilectus domini nostri 12,16 dilectus Iesu Christi 11,74; et passim discipulus, quem diligebat Iesus 11,51; 53 dilectissimus discipulus pietatis 12, 51 dives tam beata opulentia 12,7 dominus 11,11; et passim altissimus evangelistarum dei 11,4 intercessor 12,126 dilectus intercessor 11,10 interventor 12 opulentus tam beatis divitiis 12,7 misericors praeceptor 93 unus de magnis principibus regni dei 5 sanctus 11,4; 12,4; 38

Iohannis supereminens dilectio est proprium signum inter electos dei O 11, 5s.; 51 tanta dilectione est praeditus apud deum 58s. est unus ditissimorum dilectione, qua diligit et qua diligitur deus 12,5s. est ditissimus dilectione, qua diligit deus 6 Iesus et Iohannes se invicem diligunt 76 Iohannes securus in illa mutuae dilectionis beata plenitudine gloriatur 86s. dilector eius est deus 13; et passim Iohanni familiare fuit recumbere supra gloriosum pectus altissimi 11,7s.; 55 eum deus substituit matri suae filium pro se 8s. eius famosa familiaritas apud ultorem 12s.; passim eius potestas per suam familiaritatem 11,13s. eius pietas 14 eius potens interventio 16s. ostium clementiae eius 12,9 habet quo ei et multis sine diminutione sufficere potest 10s. opulenta cella mentis eius 13 domino placuit ad multos ditandos Iohannem ditare 14s. Iohannes docuit et habet caritatis beatitudinem 62s. ipsa sua beatitudine est expertus, quia nullus deo, priusquam debeat, potest tribuere, nec plus quam debet, valet retribuere 65-67

Iohannes novit illum, qui in epistola sua deterruit, ne quis habens substantiam mundi etc. 89-102 Iohannes habet substantiam diligendi deum et diligendi a deo 96s. eius visio plus est pia quam oratio mea devota 99s. ipse non scripsit: »si quis videns fratrem orare«, sed: »si videns fratrem necessitatem habere« 100-102 Iohannes videt necessitatem meam 102; 107s. videt me 106ss. videt et scit 107

Mariae cor singultibus vexatum est, cum audisset: mulier, ecce filius tuus...; cum acciperet in filium discipulum pro magistro, servum pro domino O 2,52-55 *Iohannem dominus supervivere voluit,*

ut virginis matris curam gereret E 242, 37-40

»Oratio ad sanctum Iohannem Evangelistam hominis timentis daminari«: O 11 summa: laus sancti Iohannis 4-8 propter familiaritatem eius cum deo ad eum se convertit reus dei ad evitandum huius iram 8-18 sed anxius est, ne propter ipsam hanc familiaritatem eius cum deo, cum contra deum peccavit, etiam Iohannis odium meruerit 19-26 peccata universalem execrationem contrahunt illi, quem a deo abstrahit 27-36 talis accedit anima eius coram Iohanne 36-39 angustiae inimici dei: convincit eum rei veritas, et prohibet confiteri horroris immanitas 40-44 orat amicos dei, ut sibi succurrant 44-50 Iohannem ratione dilectionis eius obsecrat, ut se cum deo reconciliet 51-70 Iesum invocat propter amorem eius cum Iohanne, ut sui misereatur 71-87

»Oratio alia pro impetranda dilectione dei et proximi: O 12 summa: laus Iohannis 4-6 ad Iohannem divitem utraque dilectione dei (activa et passiva) se convertit anima, etsi Christiana, tamen pauper huius dilectionis, mendicans eleemosinam opulentiae eius 7-20 anima deo proficitur se non ingratam esse, sed satiari cupere utraque dei dilectione 21-26 ad hanc impetrandam implorat Iesum per merita dilectionis ipsius Iohannis 27-37 invocat etiam Iohannem, ut sibi impetret mutuam dilectionem dei; qua impetrata deum et animam sibi faceret debitorem 38-50 merita Iohannis plus valent quam peccata animae optanti obsistunt 51-60 Iohanni ostendit eum pro dei dilectione non solam dilectionem suam, sed multas alias debere 61-70 Iesum et Iohannem simul invocat, ut ostendant

suum amorem mutuum, etiam sibi conferendo mutuum dilectionem 71-85 anima orat Iohannem, ut tanto largior sit, quanto ipse in maiori abundantia se sentiat et animam in maiori indigentia videat 86-102 eundem excitat, ut videat se egentem 103-112 Iesum hortatur, ut Iohannem interroget, quis sibi videatur proximus fuisse illi, qui incidit in latrones 113-124 anima sibi ipsi spem exauditionis facit 125-132

Iohannes, episcopus de Bathon: ei Anselmus per Osmundum, episcopum Serisberiensem, praecipit, ut monachos prohibeat ire Hierosolimam E 195, 22-25

Iohannes, prior Batensis: ad eius instantiam Anselmus ipsum et ceteros monachos hortatur, ut pacem sectentur E 450,3-23 et ut voluntatem dei etiam in illis, quae minora videntur, observent 24-32

Iohannes, monachus Beccensis, postea episcopus Tusculanensis: *Urbanus papa Anselmo scribit in ecclesia Romana in ipsum querelam pendere, quia eius clericum Iohannem monachare et altioribus gradibus provehere praesumpserit* E 125,14-17 Iohannes ab Anselmo petit, ut contra dictum Rocelini de Compendio exponat, quid de tribus deitatis personis sentiat 128,3-16 ei Anselmus respondet se plenius de dicto Rocelini tractare voluisse, sed adhuc impeditum esse 129,3-9 ideo breviter suam sententiam dicit 10-24 Anselmus Iohanni exponit, cur eius conversationem secum non velit, antequam Iohannes Romam proficiscatur 25-31 Iohannes episcopus, »quondam educatus« ab Anselmo, cum Tiberio a Paschali papa in Angliam ad pacem inter regem et comitem Normannorum componendam mandatur 213,19-24

Iohanni, »episcopo Tusculanensi«, et Iohanni cardinali ab Anselmo commendatur Baldewinus, quem in causa, quae est inter se et regem, Romam mittit 339,4-13

Iohannes, monachus Beccensis: insistit, ut dator epistolae (Boso?) ab abbate R. adiuvetur E 145,7-10 eum et Bosonem Anselmus de quaternionibus deperditis consolatur 146,3-20 eis Anselmus promittit se musicam petitam quam primum misurum esse 22-24

Iohannes cardinalis: *Anselmum confortat in vindicandis ecclesiae iuribus contra regem et falsos episcopos* E 284,4-38 ei et Iohanni, episcopo Tusculanensi, Anselmus commendat Baldewinum in causa inter se et regem Romam missum 339,4-13

Iohannes, praepositus canonicorum de Monte Sancti Eligii: ei Anselmus commendat Normannum, clericum regularem, qui aliquanto tempore apud eos conversari desiderat, ut ordinem eorum cognoscat E 234,4-15

Iohannes, archiepiscopus Rotomagensis: eo mortuo Beccenses quaerunt terram de Ramsoneto, a Willelmo, filio Osborni, donatam E 89,26s. quaeritur de illo, quod Iohannes dedit in Ponte Alto, et utrum possessionem suam dederit prius monasterio Beccensi an episcopatu Abrincensi 33s.

Ionathan: ad eum revocant episcopi Angliae, qui Anselmum, ut in Angliam revertatur et ibi pugnet, movere student E 386,8-10

Ioseph (ab Arimathea): felix vocatur, quia dominum de cruce deposuit O 2, 56-58 Ioseph et Nicodemus Iesum linteis involverunt W 237,5-7

Ioseph, dominus: Anselmus Gundulfo et Ernulfo mandat, ut Iosephum de debitis et terris, quas tenet, secundum

ipsorum dispositionem tractent E 331, 28-30

Ioseph (patriarcha): Waleramnus, episcopus Nuenburgensis, scribit se esse in domo Henrici imperatoris, quod Ioseph in domo Pharaonis W 237,20s.

Iotserannus, archiepiscopus Lugdunensis: ei Anselmus gratias agit, quod congaudeat consolationi, quam a deo accepit E 432,4-7 Anselmus condolet eius multis tribulationibus provenientibus ab iis, a quibus auxilium sperabat 8-15

ipsum: quidquid est praeter relativa, aut tale est, ut ipsum melius sit quam non ipsum, aut tale, ut non ipsum in aliquo melius sit quam ipsum M 28, 26-31; 29,1-4; 15-21; 29-31 »ipsum« et »non ipsum« intelligitur verum, non verum, et similia 28,28-30 verbum summi spiritus penitus idem ipsum est de eodem ipso 57,5-9

ira: de solo motu irae sine opere vel voce dicit dominus: »qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio« C 274,7s. sic factus est homo, ut iram sentire non deberet 16 quomodo ira adversarii placetur E 9,22-24 motus indecens est stimulus carnis aut irae etc. 414,54s. filius irae O 8,29 dies irae Me 1,23-27 ira omnipotentis 70

irrationabile: mens ratione ducente ad ea, quae irrationabiliter ignorat, rationabiliter proficit M 13,12-14,1 irrationabilis cogitatio est, ut aliqua res sit per illud, cui dat esse 16,10-12 dubium non nisi irrationabili menti esse potest quod cuncta, quae facta sunt, eodem ipso sustinentur vigent et perseverant esse, quo faciente de nihilo habent esse quod sunt 27,5-7 irrationabile est opinari quot singula loca esse possunt, tot singulas summas naturas esse 37, 5-8 non irrationabiliter dicitur, quia

nullus locus est summae naturae locus, et nullum tempus est eius tempus 39,20s. similiter 54,2s. voluntas dei numquam est irrationabilis Cu 59,11 si quis opinatur redemptionem usque ad diabolium debere extendi, rationabiliter convincitur quia irrationabiliter decipitur 132,23-25 deus Adae dedit naturam propagandi, non ut illa uteretur bestiali et irrationabili voluptate, sed humana et rationabili voluntate Co 152, 1-4

irrationale: omnis intellectus iudicat naturas quolibet modo rationales praestare irrationalibus M 49,12-14 si mens haberet memoriam etc., non se ab irrationalibus creaturis discerneret 51, 9-12 actio ignis, qui calefacit, est actio irrationalis V 182,1 ipsa etiam irrationalia et insensibilia me confundunt O 10,28

Isaias: eius visio de domino sedente in solio excelso ab Iohanne cardinali commemoratur E 284,29-31

Israel: in Deut 32,8 pro »iuxta numerum angelorum dei« legitur in alia translatione »iuxta numerum filiorum Israel« Cu 82,18s. quid ibi per »filios Israel« significetur 82,17-84,1

iucunditas: memoria perditae iucunditatis Me 2,11s.

Iudaei; Iudaismus: gentes ad fidem vocati essent, etiam si Iudaei omnes credidissent; sed horum contemptio apostolorum erat occasio, quod apostoli ad gentes converterentur Cu 78,27-79,1 in »Cur deus homo« sic probatur deum necessitate fieri hominem, ut non solum Iudaeis, sed etiam paganis sola ratione satisfiat 133,5-8 dictum (Roscelini): sicut pagani et Iudaei fidem suam, sic et Christiani debent defendere fidem suam I¹ 285,22s.; I 10,20s. Christus non propter Iudaismum de azimo

corpus suum fecit A 225,11–15 si facimus aliquid, quod Iudaei, ut Iudaismum servarent, faciebant, non iudaizamus, si non propter Iudaismum hoc agimus 226,7–9 Iudaei azimum sacrificando significabant Christum sine fermento peccati venturum 227,20s. Graeci sacrificando de fermentato nec Iudaeos nec Christianos, sed paganos se confitentur 23–26 *super corda Iudaeorum velamen positum est* W 236,6–9; II – *Christum Iudaeis similem sepeliunt ut Iudaeum* 17–20

sollicitudo Anselmi circa quendam Robertum e Iudaismo conversum E 380,3–22; 381,3–8 omnes Christiani occurrere debent de Iudaismo ad Christianitatem fugienti 380,4s. Anselmus mavult totos redditus suos archiepiscopus et plus expendi pro Iudaeo converso, quam ut iste misere vivat inter Christianos 15–19

iudaizare: si Graeci dicunt nos iudaizare, de azimo sacrificando, dicere debent Christum iudaizasse A 225,11s. non est verum nos iudaizare, quia non sacrificamus de azimo, ut legem veterem servemus, sed ut dominum, qui hoc non iudaizando fecit, imitemur 226,5–7 non iudaizamus, si non propter Iudaismum hoc agimus 7–13 nos non iudaizamus, si figuram tenemus in azimo 227,19–23

Iudas (Iscariotes): a domino »diabolus« vocatur Cu 83,10 in Mariam Magdalenam fremuit O 16,31

Iudas (Machabaeus): *ad eum revocant episcopi Angliae, qui Anselmum movere student, ut in Angliam revertatur et ibi pugnet* E 386,8–10

iudex: immensa misericordia iudicis O 13, 16 tremendus iudex 19 iudex terribiliter districtus, intolerabiliter severus, immoderate offensus, vehementer ira-

tus 23s. districtus iudex 14,93; Me 1,34 iudex nunc patientissimus, tunc strictissimus, clementissimus nunc, iustissimus tunc Me 1,67s. iratus iudex 73 Christus est terribilis iudex immunditiae meae 2,10s.

iudicium: posse discernere inter bonum et malum rationali creaturae inutile est, nisi quod discernit amet aut reprobet, secundum verae discretionis iudicium – M 78,21–25 iudicia dei abyssus multa Ca 270,5s. Anselmus in quaerendo rationes fidei se subicit alieno iudicio Cu 40,15–17 iudicium proprium est domini et iudicis omnium 87,21s. post diem iudicii nullus angelus aut homo nisi in regno dei aut in inferno erit Co 166,1s. iudicium (ultimum) describitur Me 1,38–50 iudicium regale est, quod sibi aliquis sponte indicit; monachicum, quod aliquis per oboedientiam in capitulo sustinet E 233,6s. quomodo ad invicem se habeant 8–18

Iuhel, nepos Gosfredi: Anselmo de vita ascetica Gosfredi narravit E 446,3s.

Iulianus Apostata: Anselmo non certus est, an Waleramnus, episcopus Nuenburgensis, faveat successori Iuliani Apostatae A 223,4s. *Waleramnus scribit non esse suum peccatum, si forte Henricus imperator quasi Iulianus Apostata sit* W 237,21–23

Iulius Caesar: eius successor vocatur imperator A 223,4s.

ius: creatrix summaque omnium substantia aliena est et libera a iure omnium, quae ipsa de nihilo fecit M 39,27s.

iusiurandum: vota minora, quae sine iureiurando et fidei alligatione prius promissa sunt, per monachicam professionem solvuntur E 188,14–16

iustificatio: per hominem vincentem iustificandi sunt tot homines, quot numerum

civitatis caelestis completuri erant Cu 91,23s. hoc peccator facere non potest, quia peccator peccatorem iustificare nequit 24-26 gratia et liberum arbitrium conveniunt ad iustificandum et salvandum hominem C 270,7-9 corpus et sanguinem Christi accipio, ut per ea iustificer O 3,11s

iustitia; iustum: quaecumque iusta dicuntur, non possunt intelligi iusta nisi per iustitiam, quae non est aliud et aliud in diversis M 14,13-15; 30,5-17 iustus non sapiens melior videtur quam non iustus sapiens 28,32 omnino melius est iustum quam non iustum 29,1-4 omne quod iustum est, per iustitiam iustum est 30,5-8; 17; 22-24 homo non potest esse iustitia, sed habere potest iustitiam 19-22 rationali naturae non est aliud esse rationalem, quam posse discernere iustum a non iusto 78,21-23 nemo sic amat iustitiam, ut ea frui non appetat 80,22-24 quod non iuste fit, non debet fieri; et quod non debet fieri, iniuste fit P 108,17

definitio iustitiae V 191,27-196,25 agitur de iustitia, cui laus debetur 192,27-193,6 rectitudo idem esse videtur quod iustitia 191,28 iustitia est rectitudo 191,29-192,7 (cf. Cu 68,15s.) iustum et rectum videtur ignem calidum esse et hominem diligentem se diligere 191,31-192,1 iuste et recte est, quidquid debet esse 192,1s. iustitia est rectitudo mente sola perceptibilis 7 invicem se definiunt veritas et rectitudo et iustitia 8-10 cur magis homo quam lapis iustus sit 11-21 non est iustus qui facit quod debet, si non vult quod facit 20s.; 24s. cur equus non sit iustus 22-26 iustitia non est in ulla natura, quae rectitudinem non agnoscit 30-34 non est nisi in rationali natura 193,1-6 haec iustitia non est rectitudo scientiae

aut actionis, sed voluntatis 7-14 (cf. Co 143,16-21) voluntas iusta est, si rectitudinem servat propter ipsam rectitudinem 193,15-194,25 ut iusta sit alicuius iustitia, debet velle quod debet, et ideo, quia debet 194,6-12 definitio iustitiae est: rectitudo voluntatis propter se servata V 194,26s; Co 143,7; C 256,14s.; 264,28s.; 268,13; 284,19s. in hac definitione nihil corrigendum est V 194,28-195,30 dicitur »servata«, quia simul accipimus rectitudinem et velle et habere 195,1-27 servata dicitur pro participio passivo praesentis temporis, quam Latinitas non habet 196,9-18 cur iusti dicantur »recti corde« 20-24

iustitiam nullus servat nisi volendo quod debet, neque deserit nisi volendo quod non debet Ca 241,1-3 iustitia est ipsum bonum, quo sunt boni angeli et homines, et quo voluntas bona et iusta dicitur 246,22s. voluntas, primum facta recta, stans in ipsa rectitudine, id est in veritate, iusta fuit 26-30 bonum unum est iustitia, cui contraria est iniustitia; alterum est commodum 255,6-8 bonum iustitiae non omnes volunt 8s. nullus debet esse beatus, qui non vult iustitiam 17s. iustitia non est nihil, sed aliquid, et aliquid valde bonum 259,7-13 nullum exemplum iustitiae ulciscens iniustitiam (diaboli) praecessit 270,9 amor iustitiae est causa honesta et utilis non peccandi 271,27s.

oportebat, ut auctor iustitiae de femina nasceretur Cu 51,7-9 eadem actio diverso intuitu est iusta et iniusta 57,17-25 iustitia sive rectitudo voluntatis est debita subiectio sub voluntate dei 68,14-16 iustitia hominum est sub lege, ut secundum peccati quantitatem mensura retributionis a deo

recompensetur 69,22-24 si peccatum sola misericordia dimittitur, liberior est iniustitia quam iustitia 25-28 et iniustitia deo similem facit, quia sicut deus nullius legi subiacet, ita et iniustitia 28-30 non plus valet iniustitia quam iustitia 81,20-22 secundum iustitiam districtam homo non satisfacit ad aequalitatem peccati, nisi quod abstulit deo, diabolum vincendo restituit 91,10-15 nulli beatitudo convenit, nisi in quo ita pura est iustitia, ut nulla in eo sit iniustitia 93,7-9 natura rationalis ad hoc facta est iusta a deo, ut illo fruendo beata esset 97,4s.: 98,3-5 ut possit amare summum bonum 97,16-98,3 refellitur, quod deus-homo ex necessitate servet iustitiam, quia non posset velle peccare, et ideo non ex libertate arbitrii iustus esset 107, 10-108,22

natura humana ab origine iusta fuit Co 140,12-14; 141,3s.; 155,3s.; C 285, 15s. iustitia originalis est, quam primi parentes originaliter habebant Co 141, 1; 2-4 iustitia personalis est, cum iniustus eam accipit, quam ab origine non habuit 4s. iustitia non potest esse nisi in voluntate 143,16-21 voluntas per se non est iusta vel iniusta 143, 20-144,3 nihil est iustum nisi iustitia 143,25-145,31 appetitus per se considerati non sunt iusti (vel iniusti) 144, 4-21 absentia iustitiae nihil est, et ubi debet esse iustitia, et ubi non debet esse 147,12s.; 17; 20 peccatum est absentia debitae iustitiae 19s.

iustitia est vere aliquid C 258,5s.; 20s. a deo est omnis iustitia et nulla iniustitia 13s. quicumque salvantur, per iustitiam salvantur 264, 26-28 sacra scriptura monstrat iustitiam esse rectitudinem voluntatis 264, 28-265,13 non habet cor rectum, qui

recte credit et intelligit, et non recte vult 265,5-13 sola est iustitia quae propter se servatur, non propter aliud 13-18 iustus est omnis habens iustitiam 268,13-15 proprie et absolute iustus est omnis habens iustitiam sine omni iniustitia 16-19 talibus tantum promittitur beatitudo iustorum 19-23 Christianus potest fieri sine omni iniustitia per sancta studia et per gratiam dei 23-25 voluntatem iustitiae dedit deus hominibus ad honorem suum 286,13s. si eam homo servasset, provehendus esset ad consortium angelorum 14-16 eam homo deserens in similitudinem brutorum in appetitus bestiales recidit 16-27 iustitiam homo ideo non semper habet, quia eam per se non potest adipisci 287, 23-25 iniustitia ut absentia iustitiae: vide → iniustitia

iustitia summa: summa natura iusta est M 29,29-32 per se iusta est 30,12-17 natura summa est ipsa iustitia summa 30,12-31 est summa iustitia 2-4 summa natura, cum dicitur iusta, non dicitur qualis sit, sed quid sit 30, 22-26 filius patris (in trinitate) iustitia est 62,10s. non verum videri potest, ut iustissimus nihil retribuatur amanti se perseveranter 80,9-14 non rationabiliter dicitur quod pro contemptu summi boni anima sic iuste punitur, ut ipsum esse vel vitam perdat 81,10-13 summe sapiens iustitia discernit inter id, quod nullum bonum potest et nullum malum vult, et id, quod maximum bonum potest et maximum malum vult 15-19 summe iustus creator 83,5s. quod summam iustitiam diligit, nihil iustum contemnere, nihil valet iniustum admittere 84,21s.

in summa et simplici natura idem est rectitudo et iustitia V 192,3-5

summa natura non ideo est iusta et recta, quia debet aliquid 4 definitio iustitiae »rectitudo voluntatis propter se servata« etiam summae iustitiae, de qua nihil aut vix aliquid proprie dici potest, aptari valet 195,28-196,8
iustitia dei: vide → deus

Iustus, Sanctus, abbatia Seusia: in ea Hugo, archiepiscopus Lugdunensis, sepultus est E 409,10s.

Ivo, episcopus Carnotensis: precatur Anselmum, ne in altum elevatus, sui immemor sit E 181,4-11 Anselmum certiozem facit se monachis Beccensibus contra Molismenses in causa monasterii Pixiacensis astitisse 12-15 eidem adiuvandum commendat Rothardum monachum in Angliam directum 16-19

K

Kalendarium: Anselmus cuiusdam viri, qui moriens monasticum sumpsit habitum, si etiam benedictionem assumpsit, nomen et diem obitus in Kalendario Beccensi scribere iubet E 29,20-22

L

labile: labile praesens tempus, quo utimur M 41,10; 42,12s.; 46,13s.

lacrima: orbitatis et viduitatis meae lacrimae O 2,82s. lacrimae humilitatis 16,20 panis dolorum et lacrimarum 83

labor: deus tot laboribus nos redemit Cu 53,7s. homo ab labore natus E 17,18s. deus non solum respicit profectum in aliis obtentum, sed magis laborem impensum 186,25-30

lacus: fons, rivus et lacus ut similitudo trinitatis et processionis spiritus sancti de filio: vide → fons

laetitia: nullam laetitiam sentire debemus, nisi de iis, quae nobis aut auxilium aut spem dant perveniendi ad id, ad quod facti sumus Cu 87,7s.

laici: eis Anselmus praecipit, ut presbyteros incontinentes in episcopatu Thiodferdensi expellant E 254,15-22 *laicorum est ecclesiam tueri, non tradere 281,30s. laici in Anglia, maxime principes, quasi solum ex propria parentela sibi accipiunt coniuges etc. 365,12-14 de manu laici episcopus iam consecratus suscipere non debet ecclesias, si in aliena parochia sint 223,11-15 si vero in sua parochia sunt, licenter accipiat 15-17* vide: → hominum; → investitura laica

Lambertus: de eo Anselmus per Rodulfum Belvacensem bona audivit E 133,4-8 eum Anselmus hortatur, ut mundum relinquat et secum conversetur 9-21

Lambertus, magister Willelmi et Rogerii Baiocensium: per hos Anselmus Lamberto salutationem olim missam reddit E 21,22-26

Lambertus, avunculus Anselmi: ei et alii avunculo Folceraldo Anselmus affectum suum manifestat E 22,4-10 de eorum incolumitate Anselmus per nobilem quendam Normannum scire cupit 11-19 eosdem rogat, ut de statu suo se certiozem faciant 54,4-11 et monet, ne in amore saeculi perseverent 12-17 vide etiam → Folceraldus, avunculus Anselmi

Lambertus, episcopus Atrebatensis: ab Anselmo per Conum salutatur E 285,37s. eum orat Anselmus, ut quendam papae clericum per episcopatum suum conducendum curet 437,3-5 *Lambertus scire cupit de Anselmi valetudine 438,5-10 eum, ut salvet Baldevinum Turnacensem, orat 11-14* ei Anselmus gratias agit de sollicitudine erga se 439,3s. eum certiozem facit se corpore

sanum esse, sed continua debilitate laborare 4s. ei orationes promittit 6–8

Lambertus, abbas (Sancti Bertini?): eum Anselmus precatur, ut monachum profugum et paenitentem benigne recipiat E 197,4–20

Lambertus, abbas Sancti Bertini: eum ecclesia Remensis archiepiscopum desiderat E 421,4s. ei Anselmus consulit, ut ipse nihil pro obtinendo munere faciat neque ulli necessitati cedat nisi soli oboedientiae erga abbatem Cluniacensem 8–15 huic Lambertus se subdidit 14s. non approbat Anselmus eum malle oboedientiae culpam incurere quam tale onus suscipere 16–23

Lambertus canonicus, capellanus Idae comitissae: pro eo Anselmus Idam rogat, ne quid de praebendae suae beneficio, donec de Anglia redeat, perdat E 244,8–11

Lanfrancus, archiepiscopus Cantuariensis: ad archiepiscopatum electo Anselmus gratulatur E 1,4–16 scyphum a Lanfranco donatum Anselmus secundum voluntatem eius reddit 17–21 propter Lanfrancum Anselmus amat ipsius nepotem Lanfrancum 4,28s. per Gondulfum ab Anselmo salutatur 7,34–36 ab eo Anselmus vult impetrare quod Rodulfus desiderat 13, 26–29 ei gratias agit de muneribus Beccum missis 14,3–16 ei Girardum, monetarium Atrebatensem, sustentandum commendat 17–24 Lanfrancus paratus est Girardo dare 100 solidos Anglicos vel plus 15,3–9 »misericordissimus et valde deditus eleemosinis et dives« ab Anselmo vocatur 16–18 *eius fama per orbem volat plus Anselmi* 19,13; 20,19–21 Anselmus affirmat affectum suum in absentem non minui 23,3–7 pro eo Anselmus »Moralia Iob« et Ambrosii et Hieronymi libros trans-

scribi curat 8–13 per eius largitatem Girardus a debitis suis redemptus est 14–21 apud eum Anselmus intercedit pro Girardo non culpabili in hoc, quod non statuta die venire potuerit 21–30 ei gratias agit, quod nepotem suum Beci monachum fieri voluerit et hac re onus prioratus levigaverit 25,4–22 ei refert de difficultate inveniendi scriptorem, qui librum »Moralium Iob« apte et non tarde transcribat 23–31 qui liber Cadumi scribitur 26,6s. apud Lanfrancum Anselmus vice abbatis sui intercedit pro aliquo homine Vitalis, abbatis Bernacensis, qui iussu regis membris destruendus esset 27,3–19 eum offenderat abbas Beccensis (Herluinus) 12

Lanfrancus ab Anselmo preces ob malum statum morum in Anglia flagitat 30,3–12 gaudet, quod is nepotem suum cum laetitia susceperit 13–20 abbati et toti congregationi Beccensi de bona acceptione nepotis sui gratias agit 21–25 Anselmum rogat, ut nepotem suum in bonis moribus instruat 25–31 nepotem suum Lanfrancum reprehendit, quod suo praecepto neglecto lectiones legerit 30,32–38; 31, 14–19 nepotem suum et Widonem, huius socium, instruit, quomodo se habeant erga se invicem et erga alios 31, 3–13 Anselmus apud Lanfrancum pro ipsius nepote intercessit 16s. ei Anselmus scribit se laetari de eius laetitia, quod nepotem ipsius cum gaudio susceperit 32,4–11 eius benevolentiae Mauritium praedilectum commendat 12–18 et ut hunc capite laborantem curae Alberti medici tradat 18–22 apud eum se excusat, quod raro scribat 39,5–12 eius nepotis mores Anselmus excellit 13–20 ei de eiusdem morbo refert et pro eo auxilium Alberti medici supplicat 21–33 apud eum

mores Widonis praedicat 34-36 ei de vita et moribus Osborni Cantuariensis refert 37-58 ab eo Anselmus petit Dunstani »Regulam« et »Vitam« 59-61 Lanfranci adventus ante Pascha Becci exspectatur 40,16-19 Anselmus Mauritio significat se scripsisse Lanfranco de »Regula« Dunstani 42,31s. se apud Lanfrancum redditum Mauritii movere nondum opportunum esse eidem scribit 28-31 Lanfranci auctoritatem in disputatione amica cum Alberto Anselmus advocat 44,30-35 eius excusationes muneris sibi munus pretiosum esse affirmat 49,4-19 ab eo iussus, Anselmus sententiam suam de eleemosinis et de monachorum abstinencia profert 20-28 eius consilium et admonitionem fratribus Beccensibus Cantuariæ degentibus sufficere significat 51,11-17 Anselmus queritur, quod in epistolis Lanfranci »dominus« et »pater« vocetur 57,3-15 Lanfrancus Anselmo nihil de redditu Mauritii mandaverat, ut hic credebat 60,6-8 nuntium Lanfranci de nepote ipsius relaturum esse scribit Anselmus 66,6-11 ei Anselmus commendat Osbornum Cantuariam reverentem 12-24 Lanfrancus epistolas sancti Pauli cum commentariis ornavit; quas Anselmus ei remittit 25-27 ei hic de 120 solidis a quodam milite delatis refert 28s.

Anselmus per epistolam opus suum primum (»Monologion«) Lanfranco dedicat M 5,2-6,14 eius censurae idem opusculum subicit E 72,3-15; 74,14-16 ut eidem titulum praefigat rogat 72,15-18; 74,27s. et ut exemplar Mauritio tradat 72,18s. aut ut, si opus esset, id deleatur 19-22 item rogat, ut nepotem suum sanitate recuperata remittat 25-30 abbas Beccensis vult, ut Henricus Lanfranco sicut sibi oboediat

73,25-32 Anselmus Lanfranco de emendatione opusculi sui gratias agit 77,4-12 hic illi consuluerat, ut id sollertius perpenderet et divinis auctoritatibus confirmaret 13-16 ab hac eius reprehensione Anselmus se defendit 16-22 eius iudicium de opere servando aut delendo exspectat 27-36 a Lanfranci iussione pendet Mauritii redditus 79,10s.

Anselmus ei gratias agit de dono 20 librarum in maxima monasterii necessitate accepto 89,5-14 ei exponit diversas expensas magnas monasterii Beccensis 15-24 eius celer auxilium in terris a rege concedendis et in aliis negotiis Anselmus implorat 25-38 ei hic gratias refert de eius largitate et immensa bona voluntate 90,4-13 eius iussu Anselmus quosdam de suis monachis ad eius dispositionem in Angliam mittit 14-16 Anselmus se apud eum excusat, quod aurum ad calicem conficiendum datum interim in alios usus impenderit 17-25 ut eius iudicio Henricus ebriosus paeniteat, Anselmus huic praecipit 96,32-34 Lanfrancus laetus Anselmum in Angliam venientem suscipit 98,9-11 eius iussione Anselmus mittit Gislebertum (Crispinum) in Angliam 103,4-6 eum Anselmus implorat, ut istum quam celerius Beccum remittat 7-20 Lanfranco morbo dolenti Anselmus condolet 124,3-7 eius iussionem de conductu Langobardorum servatum iri promittit 8s. eum Anselmus precatur, ut Balduinus in Angliam missus adiuvetur 9-12

Lanfrancum suae sententiae de tribus deitatis personis concessisse Rocelinus de Compendio affirmat 128,11-13; 136,7s. eum defensione opus non habere Anselmus dicit 136,13-15 Anselmus Lanfrancum absentem et defunctum ab

hoc crimine ex testimonio vitae et sapientiae eius longe lateque diffuso defendit I¹ 282,16–19 *de eius morte dolet Osbernus E* 152,25–27 eum ecclesias villarum suarum in aliis dioecesibus existentibus dedicasse noscitur 170, 17–20 terras, quas Lanfrancus possederat, rex Willelmus Rufus Anselmo abstulit 176,38–41 rex Anselmo archiepiscopatum dedit, sicut eum Lanfrancus usque in finem vitae tenuit 51–53 Lanfranci intuitu Willelmus, monachus Cantuariensis, respiciendus est 182,21–23

Lanfranco defuncto Anselmus in Angliam venit 198,9–13 post illius mortem rex terras archiepiscopatus militibus dedit 206,35–39 res, quas Lanfrancus monachis ecclesiae Dublinensis dederat, Samuel episcopus ut proprias distribuit 277,6s. Lanfrancus Donato episcopo res ecclesiae dederat 278,3–8 *Lanfranco professionem facere Thomas, archiepiscopus Eboracensis, a papa Alexandro coactus est* 283,6–10 *Paschalis papa confirmat omnes possessiones ecclesiae Cantuariensis tempore Lanfranci habitas* 304,3–13 a parte regis Anselmo dicitur eum talem se facere debere, sicut Lanfrancus cum patre ipsius fuisset 315,9s. Anselmus regi significat se in baptismo non legem regis aut Lanfranci promississe 319,3–11 Anselmus se defendit ab hoc, quod in litteris suis (319) contra Lanfrancum dixisset 329,17–20 et quod Lanfrancum extra legem vixisse criminaretur 330,31–39 rex praecepit, ut presbyteri et ecclesias et feminas haberent, sicut tempore patris sui et Lanfranci habebant 364,23s. Anselmus dicit tale execrabile coniugium tempore patris eius et Lanfranci in concilio prohibitum esse 23–27

Lanfrancus, monachus Beccensis, nepos Lanfranci archiepiscopi: eum Anselmus per Gondulfum salutatur E 4,26–28; 7, 34–36 de eius moribus amabilibus audiverat 4,29s. eius amicitiam exposcit 30s. Anselmus Lanfranco archiepiscopo gratias agit, quod nepotem suum Becci monachum fieri voluerit 25,4–22 Lanfrancus fit monachus Beccensis 25,9 et 11 (Rec. II et III) pro iis quae etiam archiepiscopum Lanfrancum respiciunt, vide → Lanfrancus archiepiscopus Anselmus Lanfranci reditum in monasterium Beccense desiderat 75,3–16

idem scribit Gisleberto abbati Westmonasteriensi se nihil melius de Lanfranco scivisse aut potuisse, quam quod in Anglia fecerit et dixerit 130, 23s. Lanfrancum Anselmus adiurat, ut has suas litteras legat et observet 137, 4–15 eum graviter monet, ut donum abbatiae (Sancti Wandregisili), quod sine sua permissione acceperat, dimittat 16–56 Lanfrancus abbas intrusus Sancti Wandregisili crudelem super monachos se ostendit 138,24 Anselmus numquam voluit, et minus adhuc vult, ut Lanfrancus abbas eiusdem abbatiae esset 22–24 *Becenses Anselmo scribunt Lanfrancum de sessione capituli, ubi de Anselmi concessione tractabatur, relaturum esse* 155,20–23

Lanfridus, abbas Sancti Vulmari: Anselmus Gerardum, episcopum Morinorum, precatur, ut quendam monachum Becensem (= Lanfridum; cf. E 186) a regimine ecclesiae Sancti Vulmari excuset, cum nihil utilitatis ibi esse possit E 144,3–23 Lanfridus Anselmum petierat, ut ipsius precibus ab episcopo suo licentiam deserendi abbatiam impetraret 186,3–5 Anselmus ei rationes

- exponit, quibus veretur eius desiderium implere 5-30 si Lanfridus nihilominus a suo proposito recedere non vellet, Anselmus id prohibere non vult, si ordinate fit 31-33
- Langobardi: Anselmus Lanfranco archiepiscopo promittit iussionem ipsius de conductu Langobardorum servatum iri E 124,8s.
- languor: enormis languor O 5,14
- Lanselinus: pater Rodulfi, thesaurarii Belvacensis, nunc novitii Beccensis E 115,35-38
- Lanzo, postea novitius: ei et Odoni Anselmus scribit epistolam communem E 2 eum Anselmus de suo amore certiore facit 4-15 ab Anselmo exhortationem postulaverat 17-22 Anselmus eius petitioni cedit, 20-30 eum exhortatur, ut fervidus sit in sancto proposito 30-70 Lanzonem et Odonem Anselmus communiter admonet, ut mundum relinquant 71-84 Anselmus novitium de absentia consolatur 37, 3-13 ei instante Urso Anselmus admonitionem scribit 14-20 eumque exhortatur, ut caveat a tentationibus diaboli, qui monachum novitium a stabilitate loci avertere studet 21-76 eum ulterius de quiete mentis custodienda monet 76-91 ad epistolam Lanzoni, tunc novitio, scriptam Anselmus Warnerum, monachum Cantuariensem, revocat 335,26-28
- lapsi: quomodo lapsi occulti sacros ordines habentes tractandi sint E 65,43-108 (vide → ordo sacer)
- Lateranense concilium: vide → Romanum concilium
- Latini: tria quae sunt in trinitate, Latini dicunt personas, Graeci substantias I 35,5s. Latini in deo dicunt substantiam unam tres personas, Graeci unam personam tres substantias 6-9
- Graeci in trinitate et in Christo per nomen substantiae idipsum intelligunt, quod Latini per nomen personae I 35, 7-9; E 204,23-47 pro ceteris vide → Graeci
- Latinitas: caret participiis activis praeteriti temporis et passivis praesentis temporis V 196,10-18
- latro: latro velox ideo malus est, quia noxius est M 14,22-25
- laudabile; laus: maxime decet talem patrem tali filio consentire, si quid vult laudabiliter ad honorem dei Cu 66, 16-18 non pariter laudabiles sunt, si stant in veritate: et qui nullam novit peccati poenam, et qui eam semper aspicit aeternam 75,21-23 laudabilis est, qui studet bonus esse E 189,21 omnis actio laudabilis sive reprehensibilis ex voluntate habet laudem vel reprehensionem 414,13-23
- Laurentius, archiepiscopus Cantuariensis: eum paganorum metu fugientem apostolus Petrus flagellavit E 149,96-99*
- lavacrum: caeleste lavacrum Me 2,7s.; vide → baptismus
- lectio: ad custodiam cordis pertinet, ut cor semper occupatum sit aut lectione aut oratione etc. E 185,30-33
- legatio: legationem Romanam in Anglia ab antiquis ecclesia Cantuariensis tenuit E 214,17-24 eam Paschalis papa archiepiscopo Viennensi commisit 24-26 Anselmus papam obsecrat, ut eam ecclesiae Cantuariensi restituat, cum id pro utilitate ecclesiae Romanae et Anglicae necesse sit 26-34 *papa Anselmo privilegium personale concedit, quo nullius legati, sed suo iudicio subsit 222,35-37*
- legere: auctores E 64,14-16
- lenitas: quod in deo sit lenitas suo ineffabili modo P 113,6s. anima mea palpat, et non sentit eius lenitatem 12

Leo, diaconus cardinalis: per eius manum data est E 458

Levi: ab Iohanne cardinali laudatur E 284,36

levitas: O 15,27

lex: non coguntur lege loci ac temporis, nisi ea, quae sic sunt in loco vel tempore, ut loci spatium aut temporis diuturnitatem non excedant M 39,8–10; 21–25; 40,10–15; 24–26 appetitus, quos apostolus vocat »legem peccati«, repugnantem legi dei, per se non sunt iusti aut iniusti Co 144,4–6 cum illis resistit voluntas, condelectando legi dei secundum interiorem hominem, iusta est voluntas 16–18 iustitiam, quam lex iubet, apostolus et »legem dei« dicit, quia a deo est, et »legem mentis«, quia per mentem intelligitur 18s. sicut lex vetus »lex dei« dicitur, quia a deo est, et »lex Moysi«, quia per hunc ministrata est 19–21 in lege omnia fere in figura fiebant A 224,12s. qui legi dei subditi non sunt, sunt inimici dei E 249, 23–25; 262,40s. Anselmus profitetur se in baptismo et in ordinationibus non legem regis et Lanfranci, sed legem dei se servaturum promississe 329,17–20 liberare; liberatio: deus dicitur inducere in tentationem, quando non liberat ab ea Ca 234,15s.; 265,7s. propositum dei de homine ad effectum duci non poterat, nisi genus hominis ab ipso creatore liberaretur Cu 52,8–11 obicitur hanc liberationem tolerabilius accipi posse, si per aliam quam per dei personam factam esse diceretur 14–16 infideles mirantur, quod hanc liberationem »redemptionem« vocamus 53,5ss. anima Christiana de misera sorte sanguine dei liberata est Me 3,3s. ancilla erat, et sic liberata est 131

libertas: libertas non est nisi ad hoc, quod expedit aut decet Cu 70,13 quomodo

laetabor de libertate mea, quae non est nisi de vinculis domini? Me 3,137s.

libertas arbitrii: secundum quosdam libertas est »posse peccare et non peccare« L 207,6s. difficultates, quae ex hac definitione veniunt 6–10 cur libertas arbitrii non sit potentia peccandi et non peccandi 11–13 posse peccare non pertinet ad eius definitionem 208,9s. nec libertas nec pars libertatis est potentia peccandi 208,11–209,6 (cf. 212,4s.) liberior est voluntas, quae sic vult et potest non peccare, ut nullatenus a rectitudine deflecti valeat, quam contraria 208,14–28

post peccatum angelus apostata et primus homo libertatem arbitrii naturalem in se interimere non potuerunt, sed fecerunt, ut illa libertate uti non valerent 210,25–30 libertatem arbitrii habuerunt ad rectitudinem voluntatis 211,2–12 non ad capiendam eam sine datore 19s. non ad accipiendam nondum habitam a datore 20–23 habuerunt libertatem recipiendi rectitudinem voluntatis, si eam desererent 23–28 non habuerunt eam ad deserendam, quam acceperant 212,2–5 nec ad resumendam per se desertam 5–7

definitio libertatis arbitrii est: potestas servandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem L 212,10–21; C 256,15s.; 257,25s. quomodo angelus et homo habeant potestatem servandi rectitudinem, et quomodo non habeant L 213,28–214,12 nihil prohibet nos habere potestatem hanc, etiam ipsa absente rectitudine, quamdiu et ratio ad eam cognoscendam et voluntas ad eam servandam in nobis est 214,2–12 libertas arbitrii et tentatio 214,15–217,6 etiam cum homo servus est peccati, liber manet, cum

semper habeat libertatem servandi rectitudinem 222,26–223,13; 224,2–5 homo libertate sua nec per se nec per alium privari potest 223,7–10 cur homo magis dicatur liber, quando non habet rectitudinem, quam servus, cum habet eam 223,18–224,22 libertatem arbitrii semper habet homo, sed non semper est servus peccati 224,20–22 definitio libertatis arbitrii est perfecta 225,4–28 propter libertatem imputatur habenti, sive faciat bonum sive malum 30s.

libertas arbitrii dividitur: a se, nec facta nec accepta, id est dei, et a deo facta et accepta, id est angelorum et hominum; habens rectitudinem separabiliter, id est angelorum ante confirmationem et casum, hominum ante mortem, et inseparabiliter, id est electorum angelorum post casum reproborum et hominum post mortem; carens rectitudine recuperabiliter, id est hominum in hac vita, et irrecuperabiliter, id est reproborum angelorum post ruinam et hominum post hanc vitam 226,3–18

arbitrium et libertas, qua liberum dicitur, non sunt idem C 256,1s. in quibus dicantur libertas et arbitrium 2–5 pro illo arbitrio et pro illa libertate, sine quibus homo salvari nequit, ventilatur quaestio »De concordia« 5–12 aliquo exemplo illustrantur iusta voluntas, libertas arbitrii et ipsum arbitrium 257,5–27 (cf. 265,19–22; 266,17s.) arbitrium voluntatis nulla necessitate cogitu deserendi rectitudinem 257,18–27 potestas servandi rectitudinem semper libera est 25

libertas voluntatis: liberior est voluntas, quae a rectitudine non peccandi declinare nequit, quam quae illam potest deserere L 208,14–28 potestas peccandi, quae addita voluntati minuit

eius libertatem, et si dematur auget, nec libertas est nec pars libertatis 209,1–6 voluntas, quam aliena potestas sine suo assensu subicere non potest, est libera 216,2s. voluntas equi non est libera, quia naturaliter est subiecta appetitui carnis 4–12 quod nihil sit liberius recta voluntate 221,18–32 duas necessitates voluntatis facit voluntatis libertas C 251,27s.; 252,4s. libertas voluntatis non necessitate rectitudinem acceptam deserendi expugnatur, sed difficultate impugnatur 267,7s. huic difficultati non invita, sed volens cedit 8s. voluntas sine iustitia numquam libera est, quia naturalis libertas arbitrii sine iustitia otiosa est 287,5s.

libertas dei: vide → deus

libertas ecclesiae: vide → ecclesia

»De libertate arbitrii«, opusculum Anselmi: L quae in hoc tractentur V 173, 10–15 in eo definitio libertatis datur C 256,15–22 item difficultas, qua libertas impugnatur, ostenditur 267, 7–10

liberum: natura summa aliena et libera est a iure omnium, quae ipsa de nihilo fecit M 39,26–40,2 omnis res libera est ab ea re, a qua cogi nisi volens vel prohiberi non potest L 216,13–15 nihil differt, utrum quis liber aut servus vocetur E 17,19–27 novitio ante professionem libera potestas discedendi conceditur 113,19–23

liberum arbitrium: liberum arbitrium dei et angelorum peccare non potest L 207, 12s.; 208,9s. liberum arbitrium dei et angelorum differt a nostro 208,1–4 definitio tamen debet esse eadem 4–8 angelus apostata et primus homo per potestatem peccandi et sponte et per liberum arbitrium et non ex necessitate peccaverunt 209,27–210,10 ante peccatum liberum arbitrium sine dubio

habuerunt 211,29 definitio liberi arbitrii est: arbitrium potens servare rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem 212,22s. perdita rectitudine angelus et homo liberum arbitrium non perdidit 212,24-214,12

quae per liberum arbitrium fiunt, nulla necessitate proveniunt C 245,10s.; 246,3s. liberum arbitrium et libertas, qua liberum dicitur, non sunt idem 256,1s. in quibus dicantur libertas et arbitrium 2-5 plures asserunt experimento se probare hominem nequaquam libero arbitrio fulciri 263,14-18 fuerunt quidam superbi, qui efficaciam virtutum in solo arbitrii libertate consistere arbitrati sunt; nostro tempore sunt, qui liberum arbitrium aliquid esse penitus desperant 264,8-10 deus dedit homini liberum arbitrium ad servandum rectitudinem et utendum 269,22s.

concordia liberi arbitrii cum gratia: vide → gratia; cum praedestinatione: vide → praedestinatio; cum praescientia: vide → praescientia

libido: vertigo libidinum Me 2,58

libri: Anselmus Mauritium docet de diligentia in transcribendis et corrigendis libris E 60,16-19; cf. 379,8s.

libri (id est sacra scriptura): libri divini Ca 235,8 nostri libri Cu 133,7 sacri libri E 13,43

licitum: quando deus concedit creaturae aliquid licite facere et non facere, dat illi ita suum esse utrumque, ut dicatur debere facere, etiamsi non melius eligat Cu 128,13-26

lignum: lignum non est semper necessitate album, lignum vero album semper necesse est esse album C 249,15-19 oportebat, ut diabolus, qui per gustum ligni, quem persuasit, hominem vicerat, per passionem ligni, quam intulit, ab homine vinceretur Cu 51,9-11 crux

est lignum pretiosum, per quod salvati et liberati sumus O 4,9

Liminges, villa: in ea Anselmus a Lanfranco archiepiscopo susceptus est E 98,

11

Lincoliensis episcopatus: Anselmus orat Paschalem papam, ut divisionem episcopatus Lincoliensis, quae regi, episcopis et principibus propter eius amplitudinem visa sit, confirmet E 441, - 9-26 *quod papa concedit* 457,6-14; 458,9-23

linea: si aequalem lineam in aequali linea collocamus, non fit nisi una linea Pr 218,11-13

litterae testimoniales: Thomas, electus archiepiscopus Eboracensis, ab Anselmo litteras in testimonium suae personae et electionis requirit E 444,23-26

litterati: de quaestione, cur deus homo factus sit, non solum litterati, sed etiam illiterati multi quaerunt Cu 48,5s.

locus; locale: falsum est esse aliquem locum, ubi nihil omnino sit; ipse namque locus aliquid est M 35,24-27 quod totum est in quolibet loco, nihil eius est simul in alio loco 36,32-37,5 non videntur lege loci cogi nisi ea, quae sic sunt in loco, ut loci spatium non excedant 39, 8-13; 21-25; 40,6-15; 24-33 tantum eius rei est aliquis locus, cuius quantitatem locus circumscribendo continet et continendo circumscribit 39,13-15; 40, 2-15 cuius amplitudini nulla meta a loco opponitur, illi nullus est locus 39, 17-21 solemus saepe localia verba attribuire rebus, quae nec loca sunt nec circumscriptione locali continentur 41, 26-29 »ibi« et »ubi« localia verba sunt 29 non locali circumscriptione anima continet aliquid 41,29-42,2 quod aliquatenus clauditur loco aut tempore, minus est quam quod nulla lex loci aut temporis coercet P 110,12s.

summa essentia aut in omni loco aut determinate est in aliquo aut in nullo 35,11-13 si summa essentia est determinate in aliquo loco, ibi tantum, ubi ipsa est, potest aliquid esse 19-24 cum summa essentia non sit alicubi determinate, necesse est, ut sit ubique, id est in omni loco 36,2s. summa essentia aut tota est in omni loco aut tantum quaelibet pars eius 6-9 tota est summa essentia aut semel in omnibus locis et per partes in singulis, aut tota etiam in singulis 9-18 videndum, si summa natura tota possit esse in singulis locis aut simul aut per diversa tempora 21-23 si summa natura tota est simul in singulis locis, per singula loca sunt singulae totae 24-32 si summa natura tota est uno tempore in singulis omnibus locis: quot singula loca esse possunt, tot singulae summae naturae sunt 37,5-8 si summa natura diversis temporibus tota est in singulis locis: quando est in uno loco, nullum bonum et nulla essentia est interim in aliis locis 8-12 summa natura non est tota in singulis locis diversis temporibus 12s. nullo modo est tota in singulis omnibus locis 13-15 non est ullo modo tota in omni loco vel tempore 38,14-17 summa natura non est sic in omni loco, ut pars sit in omni et pars extra omnem locum 17-20 summa natura in nullo loco est 21-25 fortasse quodam modo esse in loco, quo non prohibetur sic esse simul tota in singulis locis, ut tamen non sit plures totae, sed una sola tota 39,3-8 creatricem summamque omnium substantiam nulla loci cohibitio includit 39,26-40,2; 6-15 summa veritas nullam localis vel temporalis distentionis magnitudinem suscipit vel parvitatem 40,2-5 summam essentiam totam et inevitabilis necessi-

tas exigit nulli loco deesse, et nulla ratio loci prohibet omni loco simul totam adesse 15-18 summa essentia simul tota omnibus et singulis locis praesens est 18-24 de summa essentia et de localibus naturis una est prolatio propter loquendi consuetudinem 26-29 convenientius diceretur summam essentiam esse cum loco quam in loco 41,1-3 summa essentia in omni loco est, quia nulli abest; et in nullo est, quia nullum locum habet 4-8; 15-18 summa essentia non in se recipit distinctiones locorum, ut hic vel illic vel alicubi 8-15 melius dicitur summam essentiam esse ubique quam in omnibus locis, cum hunc intellectum et rei veritas exhibeat, et ipsa localis verbi proprietas non prohibeat 21-26 summa natura non magis est in omnibus locis quam in omnibus, quae sunt 41,21-23; 42,2-4 quoniam deo nihil maius est, nullus locus aut tempus eum cohibet, sed ubique et semper est P 110,13s.

locutio; loqui: illa rerum forma, quae in summae naturae ratione res creandas praecedebat, nihil aliud est quam rerum quaedam in ipsa ratione locutio M 24,24-27 mentis sive rationis locutio hic intelligitur, non cum voces rerum significativae cogitantur, sed cum res ipsae vel futurae vel iam existentes acie cogitationis in mente conspiciuntur 27-29 locutionis verba de rebus non ignoratis naturalia et apud omnes gentes eadem sunt 25,11s. rerum locutio apud summam essentiam et erat, antequam essent, ut per eam fierent, et est, cum facta sunt, ut per eam sciuntur 22-27 summa substantia prius in se quasi dixit cunctam creaturam, quam eam secundum eandem et per eandem suam intimam

locutionem conderet 26,3–6 creatricis substantiae intima locutio nec assumpta nec adiuta aliunde, sed prima et sola causa sufficere potuit suo artifice ad sum opus perficiendum 26,16–23 summae essentiae locutio non est aliud quam summa essentia 26,26–31 s.; 47,22 ad 48,2 locutio summi spiritus idipsum est quod ipse 47,7–19; 48,2–5 summi spiritus locutio non potest inter creata contineri 47,14–16 locutio summi spiritus est eiusdem spiritus intelligentia 19–22 summi spiritus locutio ei est consubstantialis, ut non sint duo, sed unus spiritus 48,2–5 utrum locutio summi spiritus in pluribus verbis an in uno verbo consistat 8–12 locutio summi spiritus summe simplex est 9–11 summus spiritus verbis loquitur 52,9 communis locutionis usus 67, 24s. nostrae mentis locutio non aliud est quam cogitantis inspectio 73,10–12 idem est loqui et uti potestate loquendi Ca 276,15

locutio impropria: frequenti usu cognoscitur quia rem unam tripliciter loqui possumus: aut signis sensibilibus, aut eadem signa insensibiliter cogitando, aut res ipsas in mente dicendo M 24, 29–25,9 multa in communi locutione dicuntur improprie P 105,18; Ca 253, 19s. usu loquendi non dicitur: »grammaticus est grammatica«, aut: »grammatica est grammaticus«; sed: »homo est grammaticus«, et »grammaticus est homo« G 157,6–8 appellativum nomen alicuius rei est, quo res usu loquendi appellatur 5s. non tantum debemus inhaerere improprietati verborum veritatem tegenti, quantum inhiare proprietati veritatis sub multimodo genere locutionum latenti Ca 235,10–12 multa dicuntur aliquid secundum formam loquendi, quae non sunt aliquid secun-

dum rem 250,21–251,16 malum et nihil significant aliquid non secundum rem, sed secundum formam loquendi 251,3s. ad inquirendam medullam veritatis oportet improprietatem secernere 253,20s. vide: → dare; → debere; → esse; → facere; → posse; → possidere; → potentia et impotentia; → velle

Lodewicus sive Lodoicus, rex Francorum: compatitur Anselmo patienti eumque invitat, ut in terram suam veniat E 342, 3–11 Henricus rex Angliae narrat se frustra cum rege Franciae Lodewico colloquutum esse 461,8–18

loqui: vide → locutio

lucere: quemadmodum sese habent ad invicem lux et lucere et lucens, sic sunt ad se invicem essentia et esse et ens M 20,13–19

lucerna: summum bonum quaesitum et inventum est lucerna veritatis M 34, 13s.

luctus: tenebrae inconsolabilis luctus Me 2,47 (sint) maeror et acerbus luctus infatigabiles tribulatores iuventutis et senectutis meae 62s.

ludibrium: cotidianum ludibrium O 15,29 ludibrium impiorum 16,40

lumen: lumen in lumine unum tantum lumen est Pr 218,16s.

Lundoniense concilium (a. 1102): Anselmus Gerardo archiepiscopo solummodo capitula concilii mittit, quia eorum expositiones adhuc ab episcopis approbandae essent E 253,13–15 idem episcopo Thiodfordensi exponit, quomodo presbyteri concilio inoboedientes erogandi et expellendi sint 254,3–22 *Gerardus queritur quod sui clerici et ipsi canonici praecepta concilii de continentia clericorum contemnant et sophisticе interpretentur 255,4–28* Anselmus Gerardo consulit, ut de statutis concilii nihil relaxet 256,4–6 eique proponit,

ut de iis, que in concilio nondum tractata sunt, in proxima Nativitate domini episcopi communiter sententiam statuunt 6-13 idem sententias expositas capitulorum nemini mittere vult, nisi prius communi consensu episcoporum tractatae fuerint 257,3-12 sodomitae, quomodo qui ante et qui post concilium peccaverunt, tractandi sint 13-23 item tonsi (laici) 23-26 et clerici uxorati 28-31 Henricus rex ab iis presbyteris, qui concilium Lundoniense violaverunt, pecuniam exigit 391,3-24

Lundoniensis clericus: Anselmus laudat, quod Ernulfus prior de clerico Lundoniensi, quem suscepit, fecerit E 331, 43s.

Lundoniensis episcopus: vide → Mauritius lux: lux rationis M 19,12s. lux lucet vel lucens est per seipsam et ex seipsa 20,14 quemadmodum sese habent lux et lucere et lucens, sic sunt ad se invicem essentia et esse et ens 15s. summa essentia et summe esse et summe ens non dissimiliter sibi conveniunt quam lux et lucere et lucens 17-19

deus habitat »lucem inaccessibilem« P 98,4-6; 112,20-113,4 Adam nobis observavit lucem, et obduxit nos tenebris 99,2 bonitas dei latet in luce inaccessibili, quam inhabitat 107,4s. hanc lucem nihil aliud penetrare potest 112,20s. nimia pro nostro intellectu est 112,21s.; 112,24-113,4 et tamen, quidquid videmus, per illam videmus 112,22-24 haec lux summa et inaccessibilis est tota et beata veritas 27 longe est a nobis, cui praesentes sumus 112,27-113,4 »qui facit veritatem, venit ad lucem« V 181,12-14 *Christum protestamur lucem mundi W 236,26-237,1 ipse est lux de luce 237,1 est lux vera O 19,19*

luxus: vorago tam sordidi luxus Me 2,48 Lwerun monialis: ei et aliis monialibus sub Roberto conversantibus Anselmus scribit E 414; vide → Seit

M

M. monialis, filia Ricardi: ei Anselmus propter amicitiam parentum eius propriam exhortationem mandat E 184, 3-19

Mabilia, mater Hugonis: Anselmus per Gondulfum episcopum impedit, ne filius eius aut aliquis alius de terra ecclesiae Cantuariensis aliquid vendat E 300, 19-23

Mabilia sanctimonialis: eam Anselmus admonet, ne delectetur conversari cum saecularibus neve velit visitare propinquos suos E 405,3-28

maeror: amarus maeror Me 2,24 maeror inconsolabilis 50 (sint) maeror et acerbus luctus infatigabiles tribulatores iuventutis et senectutis meae 62s.

maestitia: tenebrosus profundum immoderatae maestitiae Me 2,44s.

magis: quaecumque dicuntur aliquid ita, ut ad invicem magis vel minus aut aequaliter dicantur, per aliquid dicuntur, quod non est aliud et aliud in diversis M 14,9-15 verbum summae veritatis nullum augmentum vel detrimentum sentiet secundum hoc, quod magis vel minus creaturis sit simile 49, 7-9 omne creatum tanto magis est, quanto similis est illi quod summe est 49,9-11; 50,5-7; 10-13 quaedam naturae magis minusve sunt quam aliae 49,20-23 quae singulatim assumpta quamlibet essentiam ad minus et minus esse deducunt, eadem ordinatim assumpta ad magis et magis esse perducunt 50,1-3 magis est vivens

substantia quam non vivens, et sensibilis quam non sensibilis, et rationalis quam non rationalis 3-5 non verbum secundum rerum creaturarum similitudinem magis vel minus est verum, sed omnis creata natura eo altiori gradu essentiae consistit, quo magis illi propinquare videtur 10-13 quaecumque meliora sunt in potestate, ea magis esse debent in voluntate 78,19s. omne rationale ad hoc existit, ut sicut ratione discretionis aliquid magis vel minus bonum sive non bonum iudicat, ita magis vel minus id amet aut respuat 78,25-79,1

omnis grammaticus suscipit magis et minus, et nullus homo suscipit magis et minus G 146,23-25 rationalis natura ideo rationalis est, ut discernat inter magis bonum et minus bonum Cu 97,4-9 ad hoc accepit potestatem discernendi, ut magis bonum magis amaret et eligeret 9-11 in patre et filio et spiritu sancto non est aliquid magis vel minus Pr 214,15-17 nec est alius alio hoc quod est, magis vel minus 215,2s.

magister; magisterium: vide → discipulus Christus est summus rex et bonus magister O 15,40s. sanctus Benedictus vocatur »magister« et »suavis magister« monachi 51 magisterium eiusdem 61s.

Magliorus, Sanctus, monasterium: ibi Benedictus, monachus Sancti Petri supra Divam, contra voluntatem abbatibus sui moratur E 104,3-5

magnitudo: summa essentia nullam essentialis suae magnitudinis detrimentum patitur M 28,13-16 summa natura est summa magnitudo 31,2-5 summa veritas nullam penitus localis vel temporalis distentionis magnitudinem suscipit vel parvitatem 40,2-5

magnum; maius; maximum: quod est summe bonum, est etiam summe magnum M 15,10s. est unum aliquid summe bonum et summe magnum, id est summum omnium quae sunt 15,11s.; 43,6-8 unum summe magnum est, quoniam quaecumque magna sunt, per unum aliquid magna sunt, quod magnum est per seipsum 15,15-20; 27-29; 17,32-18,3; 28,16-18 quoniam non potest esse summum magnum nisi id, quod est summe bonum, necesse est aliquid esse maximum et optimum omnium quae sunt 15,20-23; 16,23-28; 17,24-27; 17,32-18,3 illud quod est per se, maxime omnium est 16,20-26 si sunt plures summae naturae, unum debet esse, per quod illae tam magnae sunt 17,11-20 quidquid per aliud est magnum, minus est quam id, per quod est magnum 20-22 est quaedam natura, quae est summum magnum 17,32-18,3

quod natura summa dicitur maior omnibus, quae ab illa facta sunt, non eius naturalem designat essentiam 28,11-23 mens rationalis, quanto minor esset, si esset aliquid eorum, quae corporeis sensibus subiacent, tanto maior est quam quodlibet eorum 29,23-26 cum natura summa dicitur iusta vel magna vel aliquid similitum, non ostenditur quid sit, sed potius qualis vel quanta sit 30,5s. bona vel magna vel subsistens summa natura omnino per se, non per aliud est 12s. homini post annum praesentem nascituro nec maior nec minor nec aequalis sum nec similis 43,14-16 omne creatum tanto magis est, quanto similis est illi, quod summe est et summe magnum est 49,9-11 in trinitate tres simul non sunt nisi una summa essentia, quae nec sine se vel extra se vel maior vel minor

seipsa esse potest 70,6s. in quo rationalis creatura maior est et summae naturae similior, in eo verior illius esse imago cognoscitur 78,5-7 rationali creaturae datum est, quod potest reminisci et intelligere et amare id, quod optimum et maximum est omnium 7-10 longa vita non est magnum aliquid, nisi sit a molestiarum incursione vere secura 79,28s.

deus est aliquid, quo nihil maius cogitari possit P 101,4s.; et passim; vide → deus (existentia) solus verissime omnium, et ideo maxime omnium deus habet esse 103,7-9; 10s. nihil deo maius est 110,13s. valet cogitari esse quiddam maius quam cogitari possit 112,14-17 deus sic magnus est, ut omnia eo sint plena et in eo sint 116,10 non potest aliquid maius vel minus patre esse in verbo, quo se ipsum dicit 117,7-8 *maius omnibus quae cogitari possunt, non est mihi notum nec ex alio noto conicere possum, et ideo non in intellectu meo potest esse eo modo, quomodo multa alia falsa* PI 126, 29-127,24 *maius omnibus non ideo necessario existit, quia aliter non esset maius omnibus, quod iam in intellectu esse probatum est; sed solummodo si illud maius omnibus alicubi esse certum est, non erit ambiguum illud in seipso quoque existere* 127,25-128,13 *maius omnibus et quo maius cogitari non potest, non idem valent* PR 134, 24-28; 135,22s. de altero facile probatur esse, de primo vero non tam facile, sed postularet alterum argumentum quo fulciatur 134,29-135,20 sic etiam de eo, quod sit maius omnibus, eius esse probari potest 135, 24-31 in patre et filio et spiritu sancto non est aliquid maius vel minus Pr 215,1s.

Mainerius, abbas Sancti Ebrulphi: eum

Anselmus de dilatione itineris sui certiores facit E 108,3s. eumque rogat, ut monasterio Sagiensi hoc notum faciat 7-9 item eum precatur, ut Serlonem pro tempore mansurum mittat 4-7

maius: vide → magnum

Malchus, monachus Wentoniensis, episcopus Wataferdiensis: *a clero et populo Wataferdiae episcopus electus est* E 201, 11-19; 202,3-7 *hi rogant Anselmum ut eum ordinet* 201,19-22 *eius electioni Walchelinus, eius episcopus, assensum dat* 202,7-11 *ut eius ordinationem acceleret, Walchelinus Anselmum rogat* 11-16 *Malchus de absentia Anselmi tristis, de exemplo patientiae eius laetus est* 207,4-8 *eundem orat, ut Hiberniensibus librum de trinitate (= »Epistola de incarnatione verbi«) mittat* 9-11 *et ut componat dictamine sermonem incarnationis Iesu Christi, quem in festivitatem sancti Martini apud se habuit* 11-14 *Malchum Anselmus precatur, ut Samueli, episcopo Dublinensi, litteras, quae isti quaedam corrigenda suggerunt, tradat* 277,3-12

malignus (diabolus): Me 2,38

malitia: homo »diabolus« dicitur propter similitudinem malitiae Cu 83,10s. malitiae immanitas O 8,44

Malmesberiensis, abbatia: *eam Mathildis regina Aedulfo, monacho Wintoniensi, commisit* E 384,17-23 vide → Aedulfus

malum: fortis et velox latro malus est, quia noxius est M 14,22-25 summa essentia discernit inter id, quod nullum bonum potest et nullum malum vult, et id, quod maximum bonum potest et maximum malum vult 81,15-19 quomodo malum opus debeat esse et non esse V 186,7-31 debet esse, quia deus id sapienter et bene permittit; non debet

esse quantum ad illum, cuius iniqua voluntate concipitur 29-31

an voluntas et eius conversio ad quod non debet, sit ipsum malum, quod malos facit Ca 244,11-245,9 voluntas mala aut eius conversio non sunt ipsum malum, quod malos facit 245,28-246,17 iniustitia est ipsum malum, quod malos et malam voluntatem facit 246,24s. malum est privatio boni 25s.; cf. 247,6

quomodo probetur malum nihil esse 247,10-14 rationes, cur malum videatur esse aliquid 6-28 recedente iustitia tot curis et laboribus anima afficitur, ut malum videatur esse aliquid 22-28 audito nomine mali horrent corda nostra Ca 247,17s.; E 97,22-24 vox »malum« est nomen et ideo significativum, ideoque videtur esse aliquid Ca 247,19-21 ex nomine mali et nihili non potest probari ea esse aliquid, sed quasi aliquid 248,4-251,18 sicut nihil est nomen et tamen non est aliquid, sic non repugnat malum nihil esse et mali nomen esse significativum Ca 248,4-250,3; E 97,24-65 malum et nihil significant aliquid, et quod significatur, est aliquid; sed non vere aliquid, sed quasi aliquid Ca 250,4-251,8; E 97,66-91 significant aliquid non secundum rem, sed secundum formam loquendi Ca 250,21-251,6; E 97,69-86 malum non est aliud quam non-bonum aut absentia boni, ubi debet aut expedit esse bonum Ca 251,6s.; Co 146,23s. malum vere est nihil, et nihil non est aliquid, tamen quodam modo sunt aliquid, cum loquamur de iis, quasi sint aliquid Ca 251,8-16; E 97,86-91

mala duo dicuntur: malum, quod est iniustitia, et malum, quod est incommodum Ca 255,4-8 malum in-

commodum omnis natura rationalis et sensibilis vitat 9-13 malum est absentia iustitiae derelictae in voluntate, aut in aliqua re propter malam voluntatem 264,16-18; cf. C 258,8-10 in quantum voluntas iustitia caret, non simplex malum, sed aliquid malum est Ca 265,26s. simplex malum est iniustitia 29s. aliquid malum est natura, in qua est iniustitia 30s.

malum, quod est iniustitia, semper nihil est Ca 265,31; 274,8s.; Co 146,3-147,4; C 258,27-259,1 omni caret existentia C 258,6s. est absentia debitae iustitiae 8-10 quod est aliquid, a deo fit et est dei; quod est nihil, id est malum, ab iniusto fit et eius est Ca 265,31-266,2; C 287,27s. malum, quod est incommoditas, aliquando nihil est, ut caecitas; aliquando aliquid est, ut tristitia et dolor Ca 274,9s.; Co 146,30-147,1; C 258,23s. hanc incommoditatem semper odio habemus Ca 274,10s. malum hoc horremus audito nomine mali 11-13 malum, quod est iniustitia, sequuntur multa incommoda, quae aliquid sunt 13-15 si malum, quod est iniustitia, esset essentia, pareret fidei difficultatem 25-30 malum iniustitia unde primum in angelum venerit 275,5-33; vide → angelus (malus)

nemo bonum perfecte novit, nisi qui illud a malo scit discernere; ad hanc discretionem necessaria est notitia mali Cu 112,30-113,1 malum incommodum deus facit C 258,23-27 mala et corruptio, quae post baptismum remanent, non sunt per se peccata 272,2-8 deus habet in malis solummodo, quod bona sunt per essentiam, non quod mala sunt per absentiam debitae iustitiae, quae non est aliquid 288,5-7 homo habet in bonis, quod

mala non sunt, quia iustitiam cum potuit, non deseruit 7-9 in malis habet, quod mala sunt 9s. non debemus facere mala, ut veniant bona E 311,41s.

De malo: Anselmus scriptum illud, quod de ea quaestione, quomodo scilicet, cum malum nihil esse dicatur, nomen eius aliquid significet, rogatu quorundam fratrum interrogantium nuper fecit et Mauritio direxit E 97,17-21

manare: a singulo patre manat totus amor summi spiritus, et a singulo filio totus M 66,25-29 pater et filius non sunt pater aut mater amoris a se manantis 67,18s.

mansuetudo: non nisi per eam (et constantiam) quies mentis pertingi valet E 37,87-91 est indissolubilis comes patientiae 89

Marcinneiense monasterium: abbas Cluniacensis paratus est sororem Anselmi in hoc monasterium recipere E 328,3-10 margarita: margarita pretiosa polluta et non lota, quae reconditur in loco caro, tamquam exemplum ad ostendendam absurditatem recipiendi hominem peccantem sine satisfactione in paradisu Cu 85,6-16

Maria, virgo et mater: aditus recuperationis O 7,47 alitrix reparatoris carnis meae 28 amabilis ad contemplandum 89 aula universalis propitiationis 51 beatissima 6,18; 7,115 benedicta et exaltata 7,130 benedicta super mulieres 5,24 benedicta in mulieribus 7,39; 75 benignissima 5,47; 7,165 bona 7,156 casta 122 causa generalis reconciliationis 51 clemens 6,44 clementissima 5,46 delectabilis ad amandum 7,89s. decus puritatis 119 domina 5,6; passim domina, domina 7,30 domina admirabilis singulari virginitate 54s. domina amabilis salutari foecunditate

55 domina benignissima 2,47 bona domina 6,35 domina clementissima 12s. magna domina 6,6; 7,154 domina magna et valde magna 7,5 domina mater 152 domina misericordissima 2,48 domina mundi 7,15 pia domina 5,13; 6,48 domina praefulgens tanta sanctitate, supereminens tanta dignitate 5,6s. praepotens et misericors domina 6,8 dulcis 7,156 nimis exaltata 87 femina 6,62 maxima feminarum 7,5 femina angelis mirabilis 6,4s. femina mirabiliter singularis et singulariter mirabilis 7,82 femina plena et superplena gratia 84 fiducia beata 127 flos virginitatis 118 genitrix dei et domini mei 36 genitrix reconciliatoris et reconciliatorum 125 genitrix vitae 5,8 genitrix vitae animae meae 7,28 ianua salutis 47 integra 123 lactatrix salvatoris totius substantiae meae 28s. benedicta Maria 75 magna Maria, maior beatarum Mariarum 4 maxima Maria 16,85 mater 6,40; passim mater humano generi amabilis 6,4 mater amatoris nostri 7,193 beatissima mater 16,85 benigna mater 6,46 bona mater 6,30; passim mater Christi dignissima 2,47 mater creatoris et salvatoris mei 7,32s. mater dei 6,26; 28; 63; 7,127 potens mater dei 6,30s. mater domini mei 7,163 mater illuminationis cordis mei 18 mater iustificationis et iustificatorum 124s. nostra melior mater 154s. mater eius, qui mundat mundum 15 pia mater 6,35; 45; 47; 7,142s. mater rerum recreatarum 7,102 mater restitutionis omnium 103 mater salutis 5,8s.; 6,58 mater spei meae 6,24 mater admirabilis virginitatis 5,4s. mitissima 6,19s. munda 7,17 fulgens munditia 5,23 nutrix salutis mentis meae 7,18 parens salutis et salvatorum

125s. piissima 5,48; 7,167; 177 porta vitae 7,47 potentissima 20 propitia 19s. pulchra ad intuendum 89 reconciliatrix mundi 6,55 regina angelorum 7,15 salus foecunditatis 121 sancta et inter sanctos post deum singulariter sancta 5,4 sanctissima 6,5 beata sanctitas 7,22 venerabilis inaeestimabili sanctitate 7,55 templum pietatis et misericordiae 5,9 vas et templum vitae et salutis universorum 7,51s. via reconciliationis 47 virgo 124 virgo amabilis foecunditatis 5,5 virgo benedicta et superbenedicta 7,85s. castissima virgo 2,46s. virgo homo 6,32 virgo mundo venerabilis 4

Maria praedita est magna potentia et potestate 5,7s. angelos vincit puritate 24 sanctos superat pietate 24s. Maria est nitentis sanctitatis 22 fulgentis munditiae 23 tantae benignitatis 25; 42s. tanti nitoris 26 fulgor eius sanctitatis 41 eius misericordia 43s. eius sinceritas 48s. virtus benedicti fructus ventris eius 50 congratulatio beatitudinis eius 7,113

Mariae beatitudo est amanda 7,10s. eius celsitudo admiranda 11 eius benignitas deprecanda 11 eius patrociniū implorandum 12-14 eius beata sanctitas post et per et ob filium suum super omnia exaltata est 22-24 immensae pietates Christi et Mariae 6,50 Mariae pudicissimi oculi 2,48s. purissimum pectus 53

virgo, de qua assumptus est deus-homo, in iniquitatibus concepta et cum originali peccato nata est Cu 116,21-23 fuit de iis, qui per Christum ante natiuitatem eius a peccatis mundati sunt 119,28s. deus-homo in eius munditia de illa assumptus est 30 matris munditia non fuit nisi a deo-homine 31-35 Christus non necessi-

tate mortuus est, ut matrem suam mundaret 120,2-26 ipsa mundata est a peccatis veram mortem Christi credendo 120,6-8; 30s.; 121,10s. per fidem ante conceptionem (Christi) mundata est Co 159,23-25; cf. 160,5-7 non credidit Christum moriturum, nisi quia vellet mori Cu 124,24-27 quia eius fides vera fuit, necesse erat ita futurum esse, sicut credidit 124,27-125,1 veritas fidei virginis non fuit causa, ut Christus sponte moreretur, sed quia hoc futurum erat, fides vera fuit 125,1-3

haereditas peccati et poenae peccati ad hominem per virginem de Adam propagatum non pertransiit Co 153,4-154,22 Adae mala nulla ratione aut rectitudine ad hominem de sola virgine conceptum pertranseunt 155,10s. propagatio viri de sola virgine est mirabilis 154,11-13 quamvis de sola muliere, Iesus vere est homo, et de Adam et Eva est 16-22 de mundissima virgine filius dei verissime conceptus est 159,13s. decens erat, ut ea puritate, qua maior sub deo nequit intelligi, virgo illa niteret, cui deus pater unicum filium sic dare disponebat etc. 16-23 nihil aequale Mariae, nihil nisi deus maius Maria O 7,93s. deus filium suum, quem solum de corde suo aequalem sibi genitum tamquam se ipsum diligebat, ipsum dedit Mariae, et ex Maria fecit sibi filium, non alium, sed eundem ipsum, ut naturaliter esset unus idemque communis filius dei et Mariae O 7,94-97; Co 159,16-20

de ea spiritus sanctus volebat et operaturus erat, ut conciperetur et nasceretur ille, de quo ipse procedebat Co 159,21-23 virginem filius substantialiter sibi matrem facere elegit 20s. deus etiam de peccatrice virginis substantia non nisi iustam prolem producere

debet 160,2-5 etiam si in tota virginis essentia peccatum esset, tamen ad huiusmodi conceptionis munditiam per fidem munda fieri posset 5-7 natus de virgine pro originali peccato habuit originalem iustitiam 14-20 usque ad virginem-matrem in parentibus et voluntas seminavit et natura germinavit, ut ipsa virgo partim naturali, partim voluntario cursu ad suum esse ab Adam produceretur 164,5-8 in ea tamen nec voluntas creaturae prolem seminavit nec natura germinavit, sed spiritus sanctus de virgine-muliere virum mirabiliter propagavit 8-10

Maria filium altissimi genuit O 5,5s. perditio humano generi salvatorem genuit 6 beata virginitate Mariae omnis sacratur integritas 6,5s. eius glorioso partu omnis salvatur foecunditas 6 eius uterus mundi fovit reconciliationem 14 inde mundo processit propitiatio 15s. illum generalem iustum ultorem et misericordem indultorem lactavit 17s. eius filius venit »salvum facere quod perierat« 22s. si bonus filius hominis venit perditum sponte salvare, mater dei non poterit perditum clamantem non curare 26s. si filius hominis venit vocare peccantem ad paenitentiam, mater dei non contemnet precantem in paenitentia 27-29 si ille venit quaerere peccatorem errantem, mater eius non repellit orantem 29-31 de virgine-homine natus est deus-homo, ut salvaretur homo 32s. deus factus est filius feminae propter misericordiam, femina facta est mater dei propter misericordiam 62s. de Maria fons est ortus misericordiae 5,38 ad 39

per Mariae sanctitatem peccata mea purgantur 7,33 per eius integritatem mihi incorruptibilitas donatur 33s.

per eius virginitatem anima mea adamatur a domino suo et desponsatur deo suo 34s. per eius foecunditatem captivus sum redemptus 36 per eius partum de morte aeterna sum exemptus 37 per eius prolem perditus sum restitutus et de exilio miseriae in patriam beatitudinis reductus 37s. haec omnia mihi dedit »benedictus fructus« eius in regeneratione baptismatis sui, alia in spe, alia in re 39s. sicut per filii gratiam ea potui accipere, sic eadem per matris merita possum recipere 45s. eius salvatrix foecunditas 48

Maria ostendit mundo dominum suum, quem nesciebat 56 visibilem exhibuit mundo creatorem suum, quem prius non videbat 56s. genuit mundo restauratorem, quo perditus indigebat 57s. peperit mundo reconciliatorem, quem reus non habebat 58s. per foecunditatem suam mundus peccator est iustificatus, damnatus salvatus, exul reductus 59s. eius partus mundum captivum redemit, aegrum sanavit, mortuum resuscitavit 60s. sole de Maria orto illuminatus mundus daemonem et laqueos devitat et vires conculcat 61-63 per benedictum fructum benedicti ventris benedictae Mariae caelum et ceterae creaturae resuscitata sunt et nova ineffabili gratia donata 64-75 beneficiis eius non solum plenus est mundus, sed ea et inferna penetrant, caelos superant 76s. quae in inferno erant, se laetantur liberata, et quae supra mundum sunt, se gaudent restaurata 77-81 per Mariam elementa renovantur, inferna remediuntur, daemones conculcantur, homines salvantur, angeli redintegrantur 82-84 de eius plenitudinis exundantia respersa sic revirescit omnis creatura 84s. per eius benedictionem benedicitur omnis

natura, non solum creata a creatore, sed et creator a creatura 85-87

dominus voluit esse cum Maria et eam esse secum 106-109 sicut deus genuit illum, in quo omnia vivunt, sic Maria genuit eum, per quem mortui revivunt 117s. sicut deus per filium suum beatos angelos a peccato servavit, ita Maria per filium suum miseros homines ex peccato salvavit 118-120 sicut dei filius est beatitudo iustorum, sic filius Mariae est reconciliatio peccatorum 120-122 non est reconciliatio nisi quam Maria casta concepit; non est iustificatio nisi quam Maria integra in utero fovit; non est salus, nisi quam virgo Maria peperit 122-124 Maria est mater iustificationis et iustificatorum, genitrix reconciliationis et reconciliatorum, parens salutis et salvatorum 124-126 mater dei est mater nostra 127-129 si Maria est mater dei, qui solus salvat, solus damnat, et alii filii Mariae sunt fratres eius 132s. dei filius fecit, ut per maternam generationem esset naturae nostrae, et nos per vitae restitutionem essemus filii matris eius 137s. deus noster est factus per Mariam frater noster 140s. salus sive damnatio nostra de boni fratris et de pia matris pendet arbitrio 141 ad 143 Maria est nostra melior mater 154s.

omnis natura a deo est creata, et deus ex Maria est natus 97s. deus omnia creavit, et Maria deum generavit 98s. deus, qui omnia fecit, ipse se ex Maria fecit, et sic omnia quae fecerat, refecit 99s. qui potuit omnia de nihilo facere, noluit ea violata, nisi prius fieret Mariae filius, reficere 100s. deus est pater rerum creaturarum, et Maria mater rerum recreatarum 101s. deus est pater constitutionis omnium,

et Maria est mater restitutionis omnium 102s. deus genuit illum, per quem omnia sunt facta, et Maria peperit illum, per quem cuncta sunt salvata 103-105 deus genuit illum, sine quo penitus nihil est, et Maria peperit illum, sine quo nihil omnino bene est 105s. Maria meruit Christum in ventre portare et in sinu lactare 193s.

compassio Mariae cum passione filii sui 2,48-55 qui fontes eruperint de pudicissimis oculis eius, cum attenderet filium suum coram se ligari, flagellari, mactari 48-50 quos fluctus perfuderit piissimus vultus eius, cum susciperet eum crucifigi 50-52 quibus singultibus purissimum pectus eius vexatum sit, cum acciperet in filium discipulum pro magistro, servum pro domino 52-55 qui peccavit in filium, irritavit matrem 6,41s. etsi ambo offensi sint, ambo et clementes sunt 44 a Maria aversus et ab ea despectus necesse est, ut intereat 7,115s. omnis ad Mariam conversus et ab ea respectus impossibile est, ut pereat 116s. deus substituit Iohannem matri suae filium, cum corporaliter eam moriendo desereret 11,8s.

orator exposcit auxilium domini propter merita Mariae Magdalenae et beatissimae matris domini, maximae Mariae 16,84s. quomodo tres »Orationes« Anselmi ad Mariam exortae sint E 28,7-13 et quomodo meditandae sint exponitur 14-20 celebrationem Octavarum Nativitatis Mariae, quae plures monachi Cantuariæ quoque ut fiat rogant, Anselmus dispositioni prioris Ernulfi committit 331,74-78 Anselmus cotidie deum et sanctam matrem eius pro Ricardo et Rohaide rogat 94,9-11 pia genitrici Iesu Christi Mariae Anselmus commendat monachos Beccenses 156,161-164

»Oratio ad sanctam Mariam, cum mens gravatur torpore«: O 5 summa: anima miserabilis se praesentat supplicando matri et virgini 4-16 sed peccata animam ab oratione et eius exauditione impedire conantur 17-23 anima desiderat rogare Mariam, sed erubescit propter foetorem peccatorum 24-30 peccata a Maria cognosci cupiunt propter sanationem, sed ei parere fugiunt propter execrationem 31-37 maior est pietas Mariae quam miseria animae 38-46 oratio, ut Maria sanet animam, ut sic ipsi Mariae auferat eius horrorem et dolorem 46-51

»Oratio ad sanctam Mariam, cum mens est sollicita timore«: O 6 summa: peccator fugit ad Mariam sanctissimam 4-9 timens iudicium districtum, se convertit ad matrem iudicis et redemptoris 10-31 peccator orat ad utrumque, filium et eius matrem 32-74

»Oratio ad sanctam Mariam, pro impetrando eius et Christi amore«: O 7 summa: orator omnes vires animae hortatur ad Mariam exorandam et laudandam 4-14 petit a Maria, ut se ad hoc adiuvet 15-27 gratias agit de tantis beneficiis praesentibus et futuris 28-38 etiam de beneficiis, quae ipse sibi peccando abstulit 39-45 orat, ut ea beneficia, quae per filii gratiam accipere potuit, per matris merita recipere possit 45-50 beneficia Mariae enumerantur 51-81 orator dolet, quod ipsius mens non sit capax comprehendendi dignitatem Mariae 82-92 Mariae dignitas 93-107 oratio ad Mariam pro mutua recordatione et unione sive venerationis sive misericordiae 108-114 rationes, cur Maria sit capax salvandi hominem 115-126 mater dei est mater nostra et ideo eius filius est frater noster 127-153 oratio ad utrumque 154-199

Maria Magdalena, s.: beata amica dei O 16,78 cara amica dei 8s. ancilla 67 ancilla fidelis domini 57 beata 16; 27; 78 benignissima 18 carissima 21 dilecta Iesu 84 electa dilectrix et dilecta electrix 16 discipula domini 57s. domina beatissima 10 domina mea carissima 6 illuminata 17 iustificata 17 mundata 17 sancta 3 beata sponsa dei 27 eius cara merita 84

cum fonte lacrimarum ad fontem misericordiae Christum venit 3s. de eo ardentem sitiens abundanter est refocillata 4s. per eum peccatrix est iustificata 5 ab eo amarissime dolens dulcissime est consolata 5s. ei dimissa sunt »peccata multa etc.« 9 familiarem conversationem habuit et habet circa fontem misericordiae 21s. ei non erit difficile, quidquid voluerit obtinere a domino suo 24-26 dominus ipse calumniantibus eam pro ea se opponebat 27s. Phariseo de ea indignante, eam defendebat 29 eam excusabat, sorore eius de ea conquerebat 30 opus eius laudabat, Iuda in ea fremente 30s. domini amore fragrans Maria eum ad monumentum quaerebat 32s. eam dominus consolari venerat 33s. ipse se celabat videnti et ostendebat non videnti 34s. eam cur fieret quaerebat 35s. cur Maria ploraverit 37-49 dominus est eius gaudium singulare 50 Maria redempta sanguine domini quaerit quem desiderat 57-60 dominus eam vocat nomine ipsius 65-71 mutatae sunt lacrimae eius 71-76

a Maria Iesus ad Simonis epulas septem daemones eiecit E 242,57s. in »Oratione ad Mariam Magdalenam« quaedam sunt, quae plus ad accendendum amorem tendunt 10,16-19

»Oratio ad sanctam Mariam Magdalenam«: O 16 summa: ad Mariam, quae experta est, quomodo peccator deo reconcilietur, peccator se convertit, ut sibi remissionem peccatorum impetret 3-26 Mariae in memoriam revocat amorem et benevolentiam, quae a domino in sua vita experta sit 27-36 de hoc quod dominus eam quaesivit: »mulier, cur ploras?«; causae planctionis Mariae domino explicantur 37-56 compatitur dominus Mariae, eam vocans suo nomine; et mutatae sunt lacrimae 57-76 orator exposcit auxilium a domino, propter merita Mariae Magdalenae et Mariae virginis et matris 77-90

Martinus beatus: abbas fuit, tamen monachis ablati sunt, ut episcopus fieret E 156,109-111 *cum caelestem requiem paratam sibi praevideret, laborem tamen non recusavit* 242,43-46

Martinus, Sanctus, de Bello (sive Batailla), monasterium: monachos eius, Exonii morantes, Anselmus apud Osbernum, episcopum Exoniensem, contra molestias quorundam clericorum defendit E 172,5-27 et hunc episcopum rogat, ne eos pulsare signa sua secundum ordinem suum prohibeat 18-24 aut auxilium populi ad ecclesiae suae constructionem postulare 25-27 *Paschalis papa interdicat Osberno, episcopo Exoniensi, ne monachos Sancti Martini suos monachos defunctos intra ambitum monasterii sepelire prohibeat* 226,4-20

Martinus, Sanctus, de Campis, monasterium: id Walerannus, cantor ecclesiae Parisiensis, ingressus, et inde vi ab episcopo suo retractus est E 161,11-15; 162,4-8

martyr; martyrium: homines sancti »confessores« et »martyres« dicuntur Cu 83,8 si fideles statim in baptismo vel mar-

tyrio in incorruptibilitatem mutarentur, meritum periret C 276,7-18

masculum: de duobus individuis animalibus diversarum specierum, masculo et femina, nascitur tertium, quod nec patris integram nec matris servat naturam Cu 102,4-6

massa peccatrix: contra incarnationem obicitur deum potuisse hominem aliquem facere (sine peccato), non de massa peccatrice, ut homines redimeret Cu 52,16-18 qualiter deus de massa peccatrice assumpserit hominem sine peccato 116,16-118,4 quare ratione deus hoc fecerit, est secretum 117,2-19 massa peccatrix in nulla parte est peccatrix nisi in voluntate Co 157,3-8 quamvis homo ex sola virgine conceptus de peccato massae peccatricis sumptus sit, nihil de ea ad eum accedere potuit aut debuit 8-13 existit alia ratio, quae ostendit, quomodo deus assumpserit hominem sine peccato de massa peccatrice Cu 126,5-8; Co 139,6-8

mater: in pluribus naturis, quae sexus habent differentiam, melioris sexus est patrem esse vel filium, minoris matrem vel filiam; in aliquibus vero e contrario M 58,23-27 maternam causam quolibet modo semper paterna praecedat 59,3 nulla natura aliquo exemplo monstrat duo aliqua esse, quae singula perfectam et nulla consideratione differentem habeant pariter ad aliquid unum patris aut matris habitudinem 67,15-18 cum in genitore et genito (in trinitate) nullus sit sexus, quaeri potest, utrum magis illis sit apta patris et filii an matris et filiae appellatio 58,18-27 idcirco magis convenit summo spiritui patrem dici quam matrem, quia prima et principalis causa proles est semper in patre 59,1 s.; 5 s. si amor proles patris et filii est: aut alter eorum erit pater

eius, alter mater, aut uterque pater sive mater est 67,11–15 non est pater et filius pater aut mater amoris a se manantis 18s. vera mater mavult filium suum in alieno sinu vivere, quam in suo mortuum fovere E 302,12–16 *non est laicorum ecclesiam tradere, nec filiorum matrem adulterio maculare* E 281,27s.

materia; materiale: quod est ex materia et per artificem, potest etiam dici esse per materiam et ex artifice, quamvis aliter sit per materiam et ex materia, quam per artificem et ex artifice M 18, 9–14 quod dicitur esse per aliquid, videtur esse aut per efficiens aut per materiam aut per aliquod adiumentum 18,27–19,3; 10–12 summa natura non ipsa sibi nec aliud aliquid illi materia, unde feret, fuit 19,5–9; 20,11–13 summa substantia non est per aliquid efficiens aut ex aliqua materia 20,7–10 nulla alia materia existente summa substantia fecit universa 20,22–30; 21,31–22,1 informis et confusa natura quattuor elementorum est materia omnium corporum 20,30–21,8 quaerendum, unde mundanae molis materia sit; nam si huius materiae est aliqua materia, illa verius est corporeae universitatis materia 20,30–21,7 materia universitatis rerum non potest esse ex alia materia, quam ex summa natura, aut ex seipsa, aut ex aliqua tertia essentia 21,7–11 quod nullo modo aliquid est, nullius rei materia est 11–14 omne, quod ex materia est, ex alio est et eo posterius 17s. quoniam nihil est aliud a seipso vel posterius seipso, consequitur, ut nihil sit materialiter ex seipso 18s. si ex summae naturae materia potest esse aliquid minus ipsa, summum bonum mutari et corrumpi potest 20–28 nulla

minor natura materialiter est ex summa natura 21,28s. cum eorum essentia, quae per aliud sunt, non velut ex materia ex summa essentia sit, nec ex se et ex alio: ex nulla materia est 29–31 omne, quod summa essentia fecit, aut fecit ex aliquo velut ex materia, aut ex nihilo 22,1–10 faber non potest opus mente conceptum perficere, si desit aut materia aut aliquid, sine quo opus praecogitatum fieri non possit 26,9–13 *Mathathias: citatur ab episcopis, qui Anselmum, ut in Angliam redeat et ibi pugnet, movere student* E 386,8–10

Mathilda, abbatisa Wiltoniensis: ei et monialibus eius Anselmus gratias agit de orationibus pro se in tribulatione factis E 185,4–8 eandem ad observantiam in minimis exhortatur 9–22 et ad custodiam munditiae cordis 23–33 abbatisae, ut episcopo Os mundo oboedientiam et amicitiam exhibeat, commendat 34–39 abbatisam »de Wiltuna« eiusque ancillas dei per Hugonem archidiaconum Cantuariensem salutatur 208,28–30

Mathilda sive Mathildis, regina Anglorum: »filia Scottorum« velamen religionis deposuit E 177,4–7 ab Anselmo per Osbernum, episcopum Seresberiensem, monetur, ut ad ordinem relictum redeat 4–17 *Mathildis timet, ne vires Anselmi nimio ieiunio deficiant* 242,6–22 *Anselmum admonet, ut corpus cibo confortet, cum id ipsi ad explendum suum munus opus sit* 23–46 *affert exempla ieiunii quidem ex Veteri testamento, alia vero, ubi locus cibo potuique datur, ex Novo testamento* 47–70 Anselmus reginae gratias agit de muneribus et litteris 243,4s. Mathildis Anselmum admonuerat, ne nimis ieiunet 5–9 et eum monuerat se ab ipso in coniugium desponsatam et coronatam

esse 14-19 eam Anselmus hortatur, ut ecclesiam, sponsam Christi, honoret 20-39 ei Anselmus gratias agit de bona in se voluntate 246,4-7 eam orat, ut cor regis a consiliis principum avertat 7-10

de eius largitate ei gratias refert 288,4-11 eam hortatur, ut paci et quieti ecclesiarum studeat et praesertim ut filiis earum imbecillioribus subveniat 12-17 ei Anselmus de suo esse prospero et de suo proximo discessu de Becco scribit 296,3-9 ei de regis et ipsius exaltatione gratulatur 9-16 eamque hortatur, ut plus gloriam caelestem quam terrenam et consilium dei plus quam hominum quaerat et hoc regi suggerat 17-28 *Mathildis Anselmum precatur, ut in Angliam et ad se revertatur* 317,4-37 *difficultates redeundi exemplo sancti Pauli dispergit* 10-20 eum rogat, ut viam inveniat, quae nec ipsum nec regem offendat 21-24 *Anselmo exponit, quam laetitiam et consolationem litterae ipsius sibi fecerint* 320,4-10; 15-18 *miratur de hoc, quod Anselmus de suo nepote inseruerit; qui de genere Anselmi sint, esse suos adoptione et dilectione affirmat* 11-14 *regem, etiam se agente, in Anselmum benevolum esse et in futuro de redditibus plus missurum esse* 19-25 *Anselmum orat, ne rancorem adversus regem habeat et pro eo, se ipsa, prole et regno oret* 25-29 *reginae Anselmus gratias agit de dilectione, etiam in eos, qui generis sui sunt* 321,4-10 eam Anselmus laudat, quod cor regis erga se mitigare nitatur 11-16 et se gratum esse, si de redditibus plus habere possit, at sibi ius ad totum esse docet 17-27 seque nihil rancoris in regem habere et orare pro eo et suis 28-33 *Mathildis gratias agit Paschali papae de com-*

monitorio sibi regique saepius mandato 323,5-8 *affirmat se limina Apostolicae Sedis frequentare in animo habere* 8-13 *papae exponit, quid Anselmus populo Anglico fuerit et quantum nunc omnibus desit* 14-32 *eumque orat, ut Anselmum infra terminum a rege postulatam redire faciat* 33-40 *eique promittit se monita papae expleturam esse* 41-44

Mathildi Anselmus gratias refert de magna benevolentia 329,4-10 defendit se ab ipsius querela, quod sua intemperie in litteris (319) operam ipsius pro reditu suo impediverit 11-29 dicit regem litteras suas primo benigne suscepisse, sed prava interpretatione alicuius ignoti adversum se concitatum esse 30-35 Mathildem admonet, ut ecclesias, quas in sua manu habet, melius tractet et de ceteris quoque ecclesiis sollicita sit 346,4-23 ei Anselmus scribit se gaudere, quod monitionem suam humiliter suscepit 347, 4-11 eam hortatur, ut semper hoc eligat, quod deo magis placere sciat 12-17 ei significat se redire in Angliam non posse, cum rex voluntati dei non concordet; quod tamen se pro futuro sperare 18-24 *Paschalis papa apud reginam queritur, quod vir eius, postquam bene incepit, nunc ecclesias per investituras occupaverit, Anselmum episcopum expulerit et consiliarios malos assumpserit* 352,3-12 eamque precatur, ut studeat cor viri sui a pravis consiliariis avertere, et apud eum impetrare, ut Anselmum revocet 13-23

Mathildis epistolas Anselmi laudibus effert 384,4-16 *ei significat se Aedulfo, monacho Wintoniensi, abbatiam Malmesberiensem commisisse* 17-23 *cupit Anselmi reditum* 23-25 ei Anselmus respondet se novum abbatem Malmesberiensem confirmare non posse, cum

sibi scifum unum insipienter miserit et sic culpam commiserit 385,3-10 *Mathildis scribit Anselmo se eo ardentius desiderare ipsius in Angliam reditum, quo hic maturior a multis dicatur instare* 395,4-13 *ut eam et regem et eos proceros, quos legati indicaverint, a paenitentis et peccatis absolvat, Paschalis papa Anselmo scribit* 397,36-39 *regina Anselmo scribit se maerere de ipsius aegritudine ipsumque precatur, ut se de sua valetudine certiore faciat* 400,3-11 *eum rogaverat, ut latori litterarum bono testimonio esset auxilio, ut a rege recuperaret, quod eius iussione perdidit* 406,4-8 *Anselmus apud reginam se excusat de hac re, cum istius vitam et mores ignoret* 9-16

Mathildis, abbatissa Cadomensis: propter aetatem et infirmitatem onus deponere intendit E 298,4-10 *ei Anselmus consulit, ut id apud eos, ad quos pertineat, efficere tentet; secus, ut curam earum rerum, in quibus deficiat, sororibus dignis iniungat* 11-19

Mathildis, comitissa (vel marcisa) Toscanensis: ei Anselmus gratias agit, quod se plus semel de potestate inimicorum liberaverit E 325,4-9 *et mentionem facit de eo, quod Mathildis per Alexandrum monachum sibi mandaverit, ne corpus suum periculo exponeret, et se per homines ipsius deduci fecerit* 10-20 *cum eius desiderium relinquendi mundum per necessariam erga ecclesiam dilectionem retardetur, Anselmus ei consulit, ut in periculo mortis velum, quod semper secrete secum habeat, sumat* 21-30 *Anselmus ei mittit suas »Orationes sive meditationes«, quas nondum habebat* E 325,31-33; *O Me, prologus, alia recensio* 3s. *ei scribit eas non omnes ad ipsius personam*

pertinere O Me, prologus, alia recensio 4-6 *eique earum finem et usum exponit* 6-11 *Mathildis apud papam pro Anselmo intercedit, cum indecens sit tam praecipuum membrum ecclesiae tanto tempore eius ministerio subtratum esse* 350,4-18

matrimonium: matrimonium illicitum eleemosinis redimi non potest E 419, 4-9 *vide etiam* → coniugium; → conubia Graecorum

Mauritius, monachus Beccensis: eum Anselmus benevolentiae Lanfranci archiepiscopi Cantuariensis commendat E 32,12-18 *et ut eum capite laborantem curae Alberti medici commendet, rogat* 18-22 *commendatur ab Anselmo Henrico* 33,3-10 *eidem suggerit, ut Mauritius capite infirmus ab Alberto curetur* 10-12 *item Gondulfo* 34,6-12 *item Herluino* 35,22-25 *et ipsi Alberto* 36, 23-30 *pro benignitate in Mauritium Anselmus Henrico gratias agit* 40,3-14 *apud Mauritium Anselmus defendit allocutionem »fratris« et »filii«* 42,3-9 *Mauritius scripserat Anselmo* 15 *hic de eius bona condicione laetatur* 15-24 *eum Anselmus hortatur, ut dilectionem ei exhibitam bona conversatione mereatur* 24-27 *eius reditum movendi nondum esse opportunitatem significat* 28-31 *ei Anselmus de »Regula« Dunstani et Bedae »De temporibus« commodandis mandat* 32-36

Mauritius queritur, quod Anselmus sibi non scripserit 43,3-5 *Anselmus ei exponit, cur litterae suae ad eum non pervenerint* 3-24 *eum a puero dilexerat* 7s. *se eius reditum apud Lanfrancum iam prius movisse scribit* 25-27 *ei de »Aphorismo« transcribendo et portando secum sive mittendo mandat* 27-36 *ei de munere pretioso gratias refert* 47, 4-11 *Anselmus se eius »patrem« vocat*

51,8-10 ei simul cum Gondulfo et Herluino admonitionem mittit 8-17 Mauritius se Beccum reditum esse annuntiaverat 60,4 de eius reditu archiepiscopus Anselmo nihil mandaverat 6-8 eius reditum abbati non displicere, sibi placere scribit Anselmus 8-10 eum de transcribendis libris »Aforismi« et »De pulsibus« instruit 11-19 et de diligentia in transcribendis et corrigendis libris monet 16-19 eum de bonis moribus inter alienigenas laudat 20-24 eum hortatur, ut ulterius ab Arnulfo legat 64,2-16 et praecipit, ut auctores et praecipue Virgilium legat 13-16 et ut libros ex integro declinet 16-18 Anselmus plus gaudet de eius bonis moribus quam de eius absentia dolet 69,3-24

Mauritio tradendum est a Lanfranco exemplar sui opusculi (»Monologii«) approbatum 72,18s.; 74,14s. id eius maxime instantia scriptum est 72,19; 74,14 ei Anselmus significat eius reditum abbati et sibi placere, si Lanfrancus eum benigne concedat, aliter displicere 74,3-13 ei mandat, quid cum exemplari scripturae suae, quod Lanfranco mittit, facere debeat 14-28 Anselmus audit Lanfrancum promisisse se Mauritium remissurum esse 8-10 Mauritium commonet, ut patienter dilationem reditus, quae a Lanfranco penderet, toleret 79,3-16 ei ostendit, quomodo Mauritius et fratres se habeant circa eum, qui pro libitu suo in curia regis moratur 97,3-16 ei Anselmus mittit scriptum suum »De malo« nuper confectum 16-21 Anselmus a Mauritio suas epistolas, quas ei scripserat, exspectat 104,16s. Anselmus postulat a Becensis epistolas suas, quas Mauritius nondum miserat 147,14s.

Mauritius, episcopus Landoniensis: contra ius antiquum archiepiscopum Cantuariensem officiis episcopalibus in suis villis in diocesi Landoniensi sitis prohibere vult E 170,4-29 *Anselmo Mauritius significat se non contradicere, quod ipse in sua diocesi episcopos ordinet aut quid aliud faciat* 200,4-6 Anselmus placitum, quod archiepiscopus Eboracensis et episcopus Landoniensis sine archiepiscopo Cantuariensi constituerunt, irritum declarat 331,16-20 idem orat Paschalem papam, ne episcopo Landoniensi pallium, quod numquam habuit, concedat 451,21-24

maximum: vide → magnum

medicina: O 16,8

medicus: medicus et amicus in necessitate probantur E 275,3

»Meditationes« Anselmi: Me Anselmus Adelidi mittit septem »Orationes«, quarum prima non tantum »Oratio« quantum »Meditatio« dicenda esset E 10,13s. indoles »Meditationis« exponitur 14-16 »Meditationes« a Durando, abbate Casae-Dei, extolluntur 70,7-18 vide → »Orationes«

medium: deus sic est sine spatio, ut in eo nec medium nec dimidium nec ulla pars sit P 116,11s.

melodia: si delectat (futuros beatos) melodia: ibi angelorum chori concinunt sine fine deo P 119,1s.

membrum: actiones iniustae, quae membris et sensibus fiunt, voluntati imputandae sunt Co 145,9-18 pro culpa voluntatis non ipsa puniuntur, sed voluntas 19-31 per se nihil volunt 22s. in ipsis voluntas torquetur aut delectatur 19-31 spiritus sanctus non dicitur spiritus dei ut membrum dei, sicut manus vel pes hominis Pr 209,26-210,1 Christus est caput, nos membra corporis O 3,18s.

meminisse; memorare; memorem esse; memoria: homo tale aliquod animal, quale nusquam sit, potest cogitando confingere, componendo in eo partes, quas ex rebus alias cognitis in memoriam attraxit M 26,13-16 mens humana habet memoriam summae sapientiae et suam 51,9-12 cum cogito notum mihi hominem absentem, formatur acies cogitationis meae in talem imaginem eius, qualem illam per visum oculorum in memoriam attraxi 52, 20-23; 72,14-18 mens humana non semper se cogitat, sicut sui semper meminit 63,17s. cum se cogitat, verbum eius nascitur de memoria 18s. rem cogitare, cuius memoriam habemus, hoc est mente eam dicere; verbum vero rei est ipsa cogitatio ad eius similitudinem ex memoria formata 20-22 ea, quae sunt in humanae mentis memoria, non sunt ipsa nostra memoria 64,4s. mens rationalis se et summum spiritum amare potest, ex eo quia sui et illius memor esse potest 18-21 otiosa et inutilis est memoria cuiuslibet rei, nisi res ipsa ametur aut reprobetur 21-23 nulla res amatur sine eius memoria, et multa tenentur in memoria, quae non amantur 65,6s. mens ipsa sola ex omnibus, quae facta sunt, sui memor et intelligens et amans esse potest 78,1s. ideo in ea est vera imago illius essentiae, quae per sui memoriam et intelligentiam et amorem in trinitate ineffabili consistit 2-4 inde verius esse illius se probat imaginem, quia illius potest esse memor, illam intelligere et amare 4s. rationalis creatura totum suum posse et velle ad memorandum et intelligendum et amandum summum bonum impendere debet 79,6-9

summus spiritus, sicut est aeternus,

ita aeternae sui memor est et intelligit 51, 13-15; 64,18-21 summa sapientia sic sui memor est, ut ipsa memoria sui sit 63,13-17; 22-24; 64,3-6 amat seipsum summus spiritus, sicut sui meminit et se intelligit 64,23s.; 65,22-24 spiritus summus non idcirco sui memor est aut se intelligit, quia se amat, sed ideo se amat, quia sui meminit et se intelligit 65,3-6 tantum summus spiritus sui memor est et se intelligit, quanta est eius essentia 65,22-24 totam memoriam suam summus spiritus intelligit et amat, et totius intelligentiae meminit et totam amat et totius amoris meminit et totum intelligit 70,12-14

filius aestimandus est intelligentia memoriae sive memoria patris, aut memoria memoriae M 63,12s.; 64,9-11 in memoria pater sicut in verbo filius intelligitur, quoniam de memoria nasci verbum videtur 63,13-16 de aeterna memoria eius aeternum verbum nascitur 22-24 sicut verbum congrue intelligitur proles, ita memoria parentis nomen aptissime suscipit 63,24-64,1 si proles, quae omnino de solo summo spiritu nata est, proles est memoriae eius: memoria sua est idem ipse 64,1-3 quomodo filius est intelligentia sive sapientia patris, ita est et paternae memoriae 7s. quidquid filius sapit et intelligit, eius similiter et meminit 8s. filius est memoria patris et memoria memoriae, id est memoria memor patris, qui est memoria 9-11 filius est memoria nata de memoria, pater vero de nullo nata memoria 12s. amor summi spiritus ex eo procedit, quia sui memor est et se intelligit 65,7s. in memoria summi spiritus intelligitur pater 9 pater et filius pariter sui et alterius meminit 13-16 memoria summae essentiae tota est in eius intelligentia et in amore,

et intelligentia in memoria et in amore, et amor in memoria et intelligentia 70,8–12 intelligitur in memoria pater, in intelligentia filius, in amore utriusque spiritus 14s.; 23–24 pater non solum per se meminisse potest, sed etiam intelligere et amare; filius non tantum per se intelligere potest, ita ut per patrem memor sit et per spiritum suum amet; nec spiritus tantum per se amare potest, ita ut pater illi memor sit, et filius illi intelligat 24–30

in trinitate unusquisque singulus est summa essentia et summa sapientia sic perfecta, ut ipsa per se memor sit et intelligat et amet 70,30–71,2 nullus e trinitate alio indiget aut ad memorandum aut ad intelligendum aut ad amandum 71,3s. singulus quisque essentialiter est et memoria et intelligentia et amor et quidquid summae essentiae necesse est inesse 4s.; 9–15 filius non est pater aut alicuius spiritus, quamvis seipso memor sit et amet, quia non est memoria gignens aut amor ab alio procedens 20–23 spiritum non cogit esse patrem et filium hoc, quia contentus est memoria aut intelligentia sua, cum non sit memoria gignens aut intelligentia genita, sed solum quidquid est procedat 71,23–72,1 mens sola est vera imago illius essentiae, quae per sui memoriam et intelligentiam et amorem in trinitate ineffabili consistit 78,1–4 mendax, mendosum: tam mendosus et tam mendax (monachus) O 15,15 mendicus et pauper O 18,15; 21 mens: mentis oculum convertimus ad illud, unde sunt bona M 13,13s. tam innumerabilia bona sunt, quorum diversitatem ratione mentis discernimus 14,5–7 faber facturum aliquod suae artis opus prius illud intra se dicit mentis conceptione 24,24–27; 26,3–13 mentis

locutio intelligitur, cum res ipsae vel futurae vel iam existentes acie cogitationis in mente conspiciuntur 24,27–25,7 nullum verbum sic rem exprimit, quomodo illa similitudo, quae in acie mentis rem ipsam cogitantis exprimitur 25,17–21 dubium non nisi irrationali menti esse potest, quod cuncta, quae facta sunt, eodem ipso sustinente vigent, quo faciente de nihilo habent esse quod sunt 27,5–7 mens rationalis, quae nullo corporeo sensu quid vel qualis vel quanta sit percipitur: quanto minor esset, si esset aliquid eorum, quae corporeis sensibus subiacerent, tanto maior est quam quodlibet eorum 29,23–26

omne verbum, quo aliqua res mente dicitur, similitudo est rei eiusdem 48,18–20; 50,16–18; 63,20–22 rationalis mens potest non solum suimet, sed et ipsius summae sapientiae reminisci et illam et se intelligere 51,7–9 si mens humana nullam summae sapientiae aut suam habere memoriam aut intelligentiam posset, non se ab irrationalibus creaturis et illam ab omni creatura discerneret 9–12 summus spiritus aeternae sui memor est et intelligit se ad similitudinem mentis rationalis; immo non ad illius similitudinem, sed ille principaliter et mens rationalis ad eius similitudinem 13–15 cum mens rationalis seipsam cogitando intelligit, imago ipsius nascitur in sua cogitatione 52,12–15 quamcumque rem mens cupit cogitare, eius similitudinem in sua cogitatione conatur exprimere 15–18 habet mens rationalis, cum se cogitando intelligit, secum imaginem suam ex se natam 24–28

humana mens non comprehendit, cuiusmodi sit illud dicere et illa rerum factarum scientia, quae superat omnes creaturas 55,6–10 mens humana non

semper se cogitat, sicut sui semper meminit 63,13–22 quae sunt inhumanae mentis memoria, non sunt ipsa memoria 64,3–5 mens rationalis se et summum spiritum amare potest 18–21 si unus homo cogitat plura aliqua, tot verba sunt in mente cogitantis, quot sunt res cogitatae 72,12s. in hominis cogitatione, cum cogitat aliquid, quod extra eius mentem est, non nascitur verbum cogitatae rei ex ipsa re, sed rei aliqua imago, quae per corporeum sensum ex re praesenti in mentem attrahitur 14–18 nostrae mentis locutio non est aliud quam cogitantis inspectio 73,10–12

familiarius conspicio mente, quod in rebus factis conspicio, quam id quod omnem humanum intellectum transcendit 76,24–29 per excellentiorem creatam essentiam plus docetur, quid de creante mens ipsa debeat aestimare 77,9–13 sola est mens rationalis inter omnes creaturas, quae ad investigationem summae essentiae assurgere et ad eiusdem inventionem proficere queat 17–20 mens rationalis quanto studiosius ad se discendum intendit, tanto efficacius ad summae essentiae cognitionem ascendit 21–24 cum mens sola sui memor et intelligens et amans esse potest: in illa vera imago illius essentiae est, quae per sui memoriam et intelligentiam et amorem in trinitate ineffabili consistit 77,27–78,7 ad summum bonum est omni homini tota mente nitendum 83,5–8

si aliqua mens posset cogitare aliquid melius deo, ascenderet creatura super creatorem et iudicaret de eo P 103,4–6 rationali menti promptum est deum maxime omnium esse 10s. rectitudines (praeter eam, quae in rebus corporeis est) non nisi sola mente percipi

possunt V 191,18 veritas definitur: rectitudo mente sola perceptibilis 19–24 spiritus et mens et ratio dicitur C 286,11 iustitiam apostolus »legem mentis« dicit, quia per mentem intelligitur Co 144, 18s. depravata mens mea O 15,22 mentis amentia Me 2,38 ad quietem mentis monachus non pertingit sine constantia et mansuetudine et patientia E 37,84–91

mentiri: posse mentiri non est potentia, sed impotentia P 105,9–17 plus aliquis opere dicit se debere mentiri quam verbo se non debere V 189,18–20 nequaquam potest velle mentiri voluntas, nisi in qua corrupta est veritas, immo quae deserendo veritatem corrupta est Cu 70,18–20 non sequitur: si deus vult mentiri, iustum esse mentiri; sed potius deum illum non esse 17s, in mentiando duae sunt potestates: una volendi mentiri, altera mentiendi 120. 15–17 quomodo potuerit et non potuerit Christus mentiri 15–19 mentiri deo E 169,59 mentiri deo et angelis O 15,13s.

merces: si tanta et tam debita merces nec illi nec alii redditur, filius tantam rem (redemptionem) in vanum fecisse videtur Cu 130,18s. quanto maiore amore monachus se abstinere ab alimentis, tanto maiorem mercedem acquirit E 49, 26–28

meretrix: (anima) meretrix obstinata Me 2,33

meritum: qualiter quovis merito animae nec amantes nec contemnentes ad beatitudinem aeternam miseriamve distriuantur, apprehendi non potest M 83, 1–5 merito quoque culpae angelus desertor redire ad voluntatem iustitiae per se non potest Ca 262,12–16 tanto mirabilius deus hominem restituit quam instituit, quanto hoc de peccatore

contra meritum, illud non de peccatore nec contra meritum fecit Cu 117,11-13 frustra homines imitatores Christi erunt, si meriti eius participes non erunt 130,31s. si statim in baptismo vel in martyrio mutarentur fideles, periret meritum C 276,7-18 quomodo ex duabus voluntatibus, quae aptitudines sive affectiones vocantur, merita hominum, sive ad salutem sive ad damnationem, procedant 284,22-285,5 non portabimus nobiscum nec inveniemus in altera vita aliud quam merita nostra, sive bona sive mala E 258, 9-11 si plura bona quam mala praemittimus, gaudere possumus, si plura mala quam bona, multum debemus timere 11-13 necesse est homini volenti salvari habere multo plura bona merita quam mala 13s.

meta: cuius amplitudini aut diuturnitati nulla meta vel a loco vel a tempore opponitur, illi nullum esse locum vel tempus vere proponitur M 39,17-19; 40,6-10 vera aeternitas principii finisque meta caret 42,25-29

metiri: eius solum rei est aliquod tempus, cuius diuturnitatem tempus metiendo aliquomodo terminat et terminando metitur M 39,15-17 impudentis imprudentiae est dicere quod summae veritatis aut locus circumscribat quantitatem aut tempus metiatur diuturnitatem 40,2-5

metus: inter spem et metum servio deo O 4,47s.

Micelenei: Anselmus rogat Henricum regem, ut cuidam monacho de Micelenei subveniat E 228,3-6

miles: imbecillis miles (monachus) O 15, 18 miles summi regis et sancti Benedicti 42

Minerva: Waleramnus, episcopus Nuenburgensis, Anselmum vocat Minervam,

cum qua de litterarum professione aliquid praesumere ineptissimum esset W 233,6

minima: etiam in minimis cogitationibus vitae cursus discutiendus est E 183, 12-16 minima non sunt negligenda 185,15s.; 203,15s.; 230,9-19; 231,14 ad 27 tanto vigilantius a minimis excessibus debemus cavere, quanto eos frequentius cognoscimus se nobis ingerere, et quanto deceptor noster nullam in eis culpam esse nititur nobis persuadere 185,16-19 minima non sunt contemnenda 403,18 etiam minima observanda sunt 450,24-29 anima in iudicio de minimis iudicabitur Me 1, 38-50

minus: quidquid est per aliud, minus est quam illud, per quod cuncta sunt alia, et quod solum est per se M 16,18-20; 17,20-21; 19,3-5 summa natura non est per aliud nec est posterior aut minor seipsa aut aliqua alia re 19,5-6 si ex summae naturae materia potest esse aliquid minus ipsa, summum bonum mutari et corrumpi potest 21,20-29 si nulla earum rerum esset, quarum relatione summa natura summa et maior dicitur, non tamen minus bona esset 28,13-16 omne non sapiens simpliciter minus est quam sapiens 33s. substantia, quae paulatim destruitur, ad minus et minus esse, et ad ultimum ad non-esse perducitur 49, 27-50,3 unusquisque in trinitate non minus est in aliis quam in seipso 72, 18-21 deus non minus est, etiam si aeterna (creata) redeunt in nihilum P 115,21s. si non esset haec vel illa res, non minus esset tempus V 199,23 intelligi non potest, ut id, quod est ex aliquo, non sit aliquo modo minus et secundarium Pr 214,7-10 magis et minus: vide → magis

mirabile: vide → cursus deus sine humana doctrina mirabiliter fecit corda prophetarum et apostolorum necnon et evangelia C 271,21–23

miraculum: maius miraculum est, cum deus voluntatis rectitudinem desertam reddit, quam cum mortuo vitam amisam reddit L 222,13–19 deus in principio per miraculum fecit frumentum et alia de terra nascentia ad alimentum hominum sine cultore et seminibus C 271,20s. nihil utiliter ad salutem spiritualem praedicamus, quod sacra scriptura spiritus sancti miraculo foecundata non protulerit et inter se non contineat 26–28 miraculum horribile (perversa voluntas) Me 2,42

miseratio: si deus et Paulus reiciunt animam orantem, quia mortua est, mortua est miseratio O 10,170–172

miseria; miserum esse: quisquis, dum vivit, aut temendo aut patiendo molestiis subiacet, misere vivit M 79,29–80, 2 absurdum est, ut aliqua natura semper amando summum bonum et omnipotentem spiritum semper misere vivat 80,2–4 anima, quae summi boni amorem contemnit, aeternam miseriam incurrit 81,9s.; 81,19–82,1 nec amantem animam necesse est aeternae beatam esse nec contemnentem miseram esse, si sit mortalis 82,6s. necesse est omnem animam humanam aut semper miseram esse aut aliquando vere beatam 16–18 qualiter quove merito illae animae, quae nec amantes nec contemnentes dici possunt, ad beatitudinem miseriamve distribuuntur, comprehendere impossibile est 83,1–3

homo perdidit ad quod factus est, id est beatitudinem, et invenit miseriam, propter quam factus non est P 98,16–22 Adae beatitudo et nostra miseria 22–25 miseria filiorum Evae 99,8–14 deo

non convenit, ut creaturam, quam fecit iustam ad beatitudinem, miseram esse sine culpa cogat Cu 61,32–62,1 hominem invitum mori miserum est 62,1s. si homo perseverat in iniustitia, totus aeternae miser erit 98,24s. corruptibilitas aut incorruptibilitas non facit aut destruit hominem, sed altera valet ad eius miseriam, altera ad eius beatitudinem 109,13–15 miseria non est, apprehendere sapienter nullam necessitate aliquod incommodum secundum voluntatem 112,11s. beatitudinis voluntas, post peccatum manens, miseria punitur C 286,19s. ubi abundat miseria, superabundat misericordia E 11, 3–5 primi parentes, pro culpa sua de beatitudine in miseriam damnati, iuste filios in eodem exilio generant Co 171, 15–17 in primis parentibus descenderam de beatitudine ad miseriam Me 3, 173–175 de temporali miseria caditur in aeternam 175 dolores aeternae miseriae O 8,29

misericordia: vide → deus; → Christus; → iudex; → Stephanus

missio (in trinitate): procedere non est idem ac mitti vel dari Pr 188,8–35 missio spiritus sancti a parte filii 191, 15–194,7 si filius ostendit unam esse missionem patris et suam, ostendit spiritum sanctum procedere ab utroque 192,11–23 ideo mittitur spiritus sanctus a filio, quia ab ipso procedit 16–23 (cf. 194,6s.) vide → processio spiritus sancti

modica: qui modica despicit, paulatim decedit E 183,17; passim (vide etiam → minima)

moles: mundi moles constat ex quattuor elementis M 20,30–21,2 unde haec mundanae molis materia sit 21,5ss. summa essentia tantam rerum molem sola per seipsum ex nihilo produxit

22,5-10 moles argumentorum 34,8
ad 11

molestia: longa vita non est quid magnum,
nisi sit a molestiarum incursione libera
M 79,28-30,2 anima humana aliquan-
do secunda ab omni molestia beate vivet
80,4-6; cf. 82,16-18

*Molismenses monachi: contra eos Ivo,
episcopus Carnotensis, Beccenses adiuvit
E 181,12-15*

monachica vita; monachus: monachica
vita melior est statu clericali E 101,
15-19; 46-55 non est pondus im-
portabile, sed pondus cantabile 47-49
tentationes contra monachicum pro-
positum 8-73 nullus, ut melius vivat,
monachi propositum deserit, et omne
genus hominum ad monachicam vitam,
ut magis deo propinquet, concurrat
53-55 certius ad salutem monachi
quam alii perveniunt 121,20-25 peri-
culum maius est in mundo quam in
ordine monachorum 25-33 monacho
peccanti deus magis irascitur, quamdiu
est in peccato; sed benignius suscipit
monachum paenitentem quam alium
34-42 claustralis conversatio mona-
chici propositi est via paradisi, immo
quidam paradisi huius vitae 418,13-15
qui retro respicit, in eo refrigescit amor
caelestis et reviviscit amor mundi 17s.

consilium omnia relinquendi et
Christum sequendi magis in monachico
quam in alio vitae proposito impleri
sancti patres intellexerunt 161,26-36
nemo, etsi vi et auctoritate episcopi a
sancto proposito abstractus, licite et
sine culpa in clericatu permanere pot-
est 162,15-35 beatus Gregorius papa
hortatur Desiderium episcopum, ut
quendam clericum a proposito mona-
chicae conversationis non impediat, sed
ad id succendat 161,27-34; 162,34s.
in concilio Toletano (IV) legitur clericos

monachorum propositum appetentes
liberos esse debere ab episcopis ad
monasteriorum ingressus 161,34-36;
162,33s. Anselmus Gosfridum, epi-
scopum Parisiensem, precatur, ne ul-
terius Walerannum, cantorem ec-
clesiae suae, monachum fieri prohibeat
161,11-56 ipsum Walerannum con-
fortat, ut in proposito vitae monachicae
persistat, etiamsi ab episcopo suo ab
hoc retrahatur 162,8-35

semper memoria monachicae religio-
nis perpetua habenda est 96,10 quod
habitus professionis profitetur, vita et
moribus exhibendum est 10s. a mo-
nachis ne minima negligenda sunt
231,14-27; 203,15s. etiam minima
observanda sunt 450,24-29 quaedam
virtutes et vitia monachica 332,11-17
quanto maiore amore dei et proximi
monachus se abstinere ab alimentis,
tanto maiorem eleemosinam facit et
mercedem acquirit 49,26-28 monachi
cor abbati patere debet 232,19s. mo-
nachus suas culpas nec celare nec
defendere debet 11-30 in eo, si pec-
cata sua non celaverit, spiritus sanctus
inhabitabit 25-27 Anselmus mona-
chos Sancti Eadmundi hortatur, ut
peccata sua priori, aut cui ipse conces-
serit, confiteantur 382,13-15

instituta monasterii, quae divinis
mandatis non prohibentur, monachus
ut religiosa observare debet, etiam si
eorum rationem non perviderit E 37,
89-91 ad quietem mentis monachus
non pertingit sine constantia et man-
suetudine et patientia 84-91 occasio-
nes equitandi claustrales, nisi cogente
oboedientia, non solum non exquirant,
sed nec occurrentes suscipiant 178,29s.
qui claustra monasterii exeunt, non
solummodo sibi, sed et aliis suo ex-
emplo noxii sunt 30-33 monachorum

non interest curare, qui quibus serviant 17,16-18; 26s.

Anselmus reprehendit, quod abbas Cerneliensis suos monachos hortetur ire Hierusalem 195,3-5 et quod ipse abbas praeparet hoc iter 7-9 scribit Osberno, episcopo Serisberiensi, ut mandet per omnia monasteria suae diocesis, ut nullus monachus iter Hierosolymitanum praesumat arripere, et sub obtentu anathematis prohibeat 20-22 Anselmus P., monachum Sancti Martini Sagiensis, monet, ne eat Ierusalem, cum id sit contra professionem stabilitatis et contra apostolici et abbatis oboedientiam 410,4-13

Anselmus existimat monachum tot modis incorrigibilem cognitum satanae traditum, nec amplius in societate monachorum suscipiendum 331,56-58 quosdam monachos apostatas in monasterium Cantuariense reversos monet, ne ex verecundia paenitentiam abiciant 333,3-24 Adrianum et Airardum, qui fuerant monachi Christi Ecclesiae Cantuariensis, graviter hortatur, ut redeant 431,5-27

Anselmus cuiusdam viri, qui moriens monachicum sumpsit habitum, si etiam benedictionem assumpsit, nomen et diem obitus in *Kalendario Beccensi* scribere iussit 29,19-21 monachi loco presbyterorum incontinentium missas dicere et, si provecioris aetatis sunt, confessiones accipere debent 254,6-12 Anselmus papam precatur, ut concedat, ut in abbazia de Heli, ubi nova sedes episcopalis constituenda sit, monachi pro canonicis permaneant 441,14-17 *papa hanc consuetudinem monasteriorum Anglicorum, in quibus sedes episcopi sunt, concedit* 458,21-23 monachi praemium 38,13 odium monachicae vitae 37,21-35 carnalis

monachus O 15,20 falsus monachus 35 impudens monachus 37 vide: → benedictio monachica; → conversatio monachica; → habitus monachicus; → novitius; → oboedientia; → ordo (monachicus); → professio; → propositum monachicum; → stabilitas; → votum

monachus conversus: quidam peregrinus apud papam Gregorium querimoniam fecit de quodam converso Anselmi E 102, 17s.

monachus nutritus: Gondulfus, episcopus Rofensis, in monasterio nutritus erat E 106,10s. de iis monachis, quorum vita est in sancta conversatione nutrita, multo melius sperandum est quam de ceteris 12-20 abbas Cerneliensis misit unum nutritum adolescentem in Hierusalem 195,3-5

»Oratio propria monachorum«: alius titulus »Orationis ad sanctum Benedictum«; vide → Benedictus

monialis: a monialibus minima non sunt negligenda E 230,9-19 earum colloquia semper munda et de deo esse debent 20 ab eis angelorum vita imitanda est 20-25 ab eis etiam in minimis cogitationibus vitae cursus discutiendus est 183,12-16 vide → monachus; → sanctimonialis

monitio: sicut ignis ardens vento magis accenditur, ita bona voluntas amica monitione, ut plus ferveat, excitatur E 324,7s.; cf. 262,26-28 (exhortatio)

»Monologion«, opus Anselmi: M quomodo Anselmus a fratribus ad id componendum invitatus sit et quam formam illi praestituerint M 7,2-12 propter eius difficultatem Anselmus se excusavit, sed fratrum precibus victus est 13-19 precibus quorundam fratrum cogentibus factum M 6,5-7; 7,2-5; P 93,3 maxime instantia quorundam,

inter quos Mauriti, factum est E 72, 18s.; 74,14 praeter spem evenit, ut non solum illi fratres, sed et plures alii opus transcribere vellent M 6,7-9; 8,1-7 Anselmus iudicio Lanfranci archiepiscopi submittit, utrum haec scriptura prohibeatur aut correcta volentibus praebeatur 6,9-14 opus nondum intitulatum censurae Lanfranci subicitur E 72,3-14 hunc Anselmus rogat, ut ei titulum praefigat 15-18 et ut exemplar approbatum Mauritio tradat, non approbatum deleat 72,18s.; 74,14 exemplar quod ipse retinuit, eandem sententiam habiturum significat 72, 18-22; 74,16-20 Anselmus mandat Mauritio, ut exemplar operis, quod Lanfranco mittit, correctum secum deferat aut per nuntium mittat 74, 18-22 exemplar, quod Anselmus retinuit, corrigendum est secundum exemplar a Lanfranco correctum 22s. unum ex his duobus exemplaribus correctis se Mauritio remissurum esse Anselmus promittit 23s. hic gratias agit Lanfranco, quod opusculum legerit et correxerit 77,4-12 Lanfrancus consuluit, ut Anselmus ea quae dicta sunt, sollertius appendat, et ubi ratio deficit, divinis auctoritatibus accingat 13-16 Anselmus se defendit: se in eo nihil dixisse, quod non canonicis aut beati Augustini dictis defendi posset 16-26 Anselmus adhuc expectat iudicium Lanfranci de opere servando aut delendo 27-36

opusculum primum editum est sine nomine libri et auctoris P 94,2-4 primus titulus fuit »exemplum meditandi de ratione fidei« 4-7 a multis cum hoc titulo transcriptum est 8 coactus a pluribus, imprimis ab Hugone, archiepiscopo Lugdunensi, Anselmus ei nomen suum praescripsit et, ut aptius fiat,

titulum »Monologion«, id est soliloquium, dedit 9-13 Anselmus mittit opus suum Hugoni archiepiscopo E 100,11-15 eidem exponit, cur titulo nomen »abbatis« addiderit 30-32 verba »de ratione fidei« velut superabundantia recidenda et »Monoloquium« in »Monologion« mutandum esse E 109,3-15 Anselmus rogat, ut is, qui opusculum transcribere voluerit, praefationem ante ipsa capitula praeponat M 8,21-26 non nisi cunctanter Rainaldo abbati opusculum suum mittit, timens, ne apud quosdam falsam interpretationem subeat E 83, 3-11 et eum rogat, ut id rationabilibus et quietis tantum ostendat 21-27

»Monologion« et »Proslogion« ad hoc maxime facta sunt, ut quod fide tenemus de divina natura et eius personis, praeter incarnationem, necessariis rationibus sine scripturae auctoritate probari possit I 20,17-19 Anselmus in eis scripsit ad respondendum pro fide nostra contra eos, qui nolentes credere quod non intelligunt, derident fideles 20,21-21,4 in »Monologio« Anselmus de trinitate pro sua possibilitate disputavit 35,10-18 editum est velut exemplum meditandi de ratione fidei P 93,2s. in persona alicuius tacite secum ratiocinando, quae nesciat, investigantis P 93,3s.; M 8,18s. Monologion est contextum concatenatione multorum argumentorum P 93,4s.

in eo nihil dictum est, quod non catholicorum patrum, et maxime beati Augustini scriptis cohaereat M 8,8s. imprimis huius libri »De trinitate« prius perspicendi sunt, et secundum eos opusculum diiudicandum est, si alicui videatur aliquid nimis novum prolatum 10-14 Anselmus in »Monologio« et »Proslogio« quaedam dixit, quae

doctores nostri forsitan tacuerunt I 20, 21–24 quod dixit summam trinitatem posse dici tres substantias, Graecos secutus est M 8,14–17 reprehendebatur quod in opere de personis et substantia dei dictum est E 83,12s. quomodo haec intelligenda sint exponitur 12–20 Anselmus in usu horum terminorum beatum Augustinum secutus est 13 pars capituli 18 »Monologii« citatur V 176,6–19; 190,13–15

»Monoloquium«: prior titulus »Monologii«, postea mutatus E 109,9s.; vide → »Monologion«

monosyllabum: »quis« est dictio monosyllaba Pr 198,9

»Moralia Iob«, liber Gregorii papae (I): vide → Gregorius

moribundum: moribundus spiritus meus O 5,25

mori; mors; mortalitas; mortuum: hominis universalis essentia est »animal rationale mortale« M 25,4–9; G 152, 33–153,1 »homo« significat substantiam cum omnibus illis differentiis, quae sunt in homine, ut est sensibilitas et mortalitas G 156,18s. homo constat ex animali et rationalitate et mortalitate 157,12 quoniam nullus est homo, qui non moriatur, idcirco »mortale« a philosophis ponitur in hominis definitione Cu 109,16–18

anima humana huiusmodi est, ut, si servet id, ad quod facta est, aliquando vere securus a morte vivat M 80,4–6 anima contemnens id, ad quod facta est, non sic moritur, ut nihil sentiat aut omnino nihil sit 81, 15–16 nec amantem animam necesse est aeternae beatam esse, nec contemnentem miseram, si sit mortalis 82,6s. quaeritur, an animae nec amantes nec contemnentes sint mortales an immortales 8–11

Adam peccato suo nobis abstulit

vitam, inflixit mortem P 99,2s. peccato Adae a iucunditate immortalitatis in amaritudinem et horrorem mortis praecipitati sumus 5s. per hominis inobedientiam mors in humanum genus intravit Cu 51,5s. si hominum quam peccasset, nec homo moreretur nec hoc ab illo exigeretur 61,25–28; 62, 3s.; 98,11 hominem invitum mori miserum est 62,1s. homines in paradiso habebant quandam immortalitatem, id est potestatem non moriendi; sed haec potestas poterat mori, ut ipsi non possent non mori 80,14–16 victoria hominis de diabolo talis esse debet, ut infirmus et mortalis, qualem se fecit, per mortis difficultatem vincat diabolus, ut nullo modo peccaret 90,20–23 homo consentiendo diabolo, ut peccaret, iuste incurrit poenam mortalitatis 21 homo factus est talis, ut necessitate non moreretur 98,8–11 sapientiae et iustitiae dei repugnat, ut cogat mortem pati sine culpa, quem iustum ad aeternam beatitudinem fecit 9s. mortalitas non ad puram, sed ad corruptam hominis naturam pertinet 109,8–18 quando mortales in incorruptibilitatem resurgent, non minus erunt veri homines 10s. si pertineret ad veritatem humanae naturae mortalitas, nequaquam posset homo esse, qui esset immortalis 12s. ingenium mortale 131,15

multi proficiente aetate timorem mortis stulte abiciunt E 2,54–57; 35, 6–8 non debet quis sponte mortem incurrere, nisi cum quis aliter peiorem mortem evadere non possit 6,24s. de eo, qui moriens monasticum habitum sumpsit 29,20–22 mors Christi indebita: vide → Christus fides mortua: vide → fides

mors aeterna O 4,4 mortishebetudo 8,50 lacus mortis 10,64 mors carnis

et mors animae quomodo differant 104-117 magis et peius moritur, qui moritur morte animae, quam carnis morte 104-106 mors torquens 122 mortis insensibilitas 129s. peccator post baptismum eductus a morte, per sterilitatem et pravitatem reductus est in mortem 192s. pondus indesinentis mortis 14,95 mors et tormenta quaelibet tormenta tantum sunt, nec in se foeda sunt, quia ordinata sunt 112s.; 114-116

Moritonii comes: apud Tenerchebraium in manus regis Henrici cecidit E 401,7-10
mortificatio: veteris hominis O 3,17 mortificatis vitiis et voluptatibus carnis 15,34

motus: summus spiritus non potest dici secundum aliquem motum quia fuit vel erit, sed simpliciter est M 46,3-5 deus facit omnes actiones et motus, quia ipse facit res, a quibus et ex quibus et per quas et in quibus fiunt C 259,2s. motus sive appetitus ex peccato originali similes brutis a sacra scriptura ad peccatum imputantur 274,3-16 (vide → appetitus) motus irae sine opere vel voce culpa non levis est 7-9 quomodo persona in sancto proposito studiosa se habere debeat in quolibet motu indecente in corpore vel anima, sicuti est stimulus carnis aut irae aut invidiae aut inanis gloriae E 414,53-55 iis qui sunt in Christo Iesu, huiusmodi motus ad peccatum non imputantur, si volunt illis se non associet 57-61 »carnem« vocat apostolus omnem vitiosum motum in anima vel corpore 61-63

Moyses: dies illi, in quibus Moyses istum mundum non simul factum esse dicere videtur, aliter intelligi possunt quam dies, in quibus vivimus Cu 76,28-77,2 *tabulas digito dei scriptas ieiunio accipere meruit, fractasque per idem re-*

cuperavit E 242,50s. non cum Moysse ut Iudaei velamen superimponere debemus W 236,11

Moyses, monachus Cantuariensis: e monasterio effugit et tempore longiore transacto Beccum venit E 140,5-12; 141,11s. Cantuariam redire cupiens timet pro se et suo servo 140,13-20 de pecunia mutuata et expensa sollicitus est 20-25 Anselmum rogat, ut pro se intercedat 26-29 ante reditum suum litteras a Cantuariensibus exspectat 44-47 Anselmus apud Henricum priorem et ceteros Cantuarienses pro eo intercedit 5-43 item apud Gundulfum, episcopum Rofensem 141,11-19 Anselmus confidit, quod Moyses ab Henrico priore benigne suscipiatur 14s.

mulier: vide → femina mulieres beatae nuntium dominicae resurrectionis audierunt O 2,58-62 plures sanctae mulieres post amissam virginitatem per paenitentiam in castitate deo plus quam plures aliae in virginitate placuerunt E 168,60-62

multiplicitas: quidquid loci vel temporis continentia non coercetur, nulla locorum vel temporum lege ad partium multiplicitatem cogitur M 40,10-12

multitudo: multitudinem naturarum nullo fine claudi absurdum est M 17,3-8 summa essentia tantam rerum molem, tam numerosam multitudinem sola per seipsam ex nihilo produxit 22,5-10

munditia cordis: quantum distet delectatio carnalis a munditia cordis E 168, 17-19 pulchritudo mentis et nutrimentum virtutum est cordis munditia 185,27-28 ei visio dei specialiter promittitur 28 ad eam nullus nisi per magnam cordis custodiam perducitur 28s.

mundanum; mundus: mundanae molis materia unde sit M 20,30-21,6 omnis

mundi moles cum partibus suis ex quattuor elementis constat 20,30–21,2 mundo, antequam esset, non erat possibile esse; sed quia deus eum potuit facere, ideo erat possibile ut esset Ca 253,7–18 etsi dicatur mundus ubique esse, non tamen est totus ubique PR 131,25–27 singulae partes mundi, sicut non sunt, ubi aliae sunt, ita subintelligi possunt nusquam esse 28s. mundi molem corpoream in melius renovandam credimus Cu 79,28 et hoc non prius futurum esse, ac numerus electorum hominum et beata civitas perficiatur 28–30 deus ab initio non proposuit beatam civitatem et hanc mundanam sensibilemque naturam simul perficere 80,17–81,10 deum confirmationem beatae civitatis usque ad mundi futuram renovationem differre voluisse inconveniens videtur 81,10–14 deum mundum noviter factum statim renovare et destruere instituisse omni caret ratione 5–8 non licet parvam rem contra voluntatem dei facere, etiam si aliter totus mundus aut infinitus numerus mundorum periret 89,1–17 mundus cum creaturis factus est ad usus hominum 119,4; 7s. per sanctam crucem renovatur mundus O 4,27

mundi favor non respiciendus, sed horrendus est E 2,75–80 mundus non est diligendus 80–85 mundo non est ridendum, sed irridendum 8,15–23 contra mundum ridentem flendum est 20–23 mundus relinquendus est 44,36–47; 81,21–33 mundi amor fugiendus 46,16–24 mundo non credendum, quia non favet, ut foveat, sed ut suffocet 81,25s. mundus in tenebris est, et gloria eius non est gloria, sed ignis vorans 27 non est currendum in gloriam mundi, sicut papilio in ignem nocturnum 28s. quia quem demulcet,

hunc postea torquet ustione 29 mundus transibit et gloria eius, ideo relinquendus 95,3–8 quae sint mundi iniquitates 117,16–21 mundus contemnendus est 120,20–24 periculum maius est in mundo quam in ordine monachorum 121,25–33 Christus dedit consilium relinquendi mundum 161,19–25 peccata mundi porto de conversatione mundi O 8,87s. ardens mundus Me 1,74 munimen: necessariae veritatis M 33,28

Muriardachus sive Muriartachus, rex Hiberniae: *cum clero et populo Watajerdiae Anselmum rogat, ut Malchum, presbyterum Wentoniensem, quem episcopum elegerunt, ordinet* E 201,4–22 *Anselmo gratias agit, quod sui in orationibus meminerit et quod suo genero Ernulfo succurrerit* 426,3–6 eum Anselmus laudat, quod gentem regni sui in pace vivere faciat 427,4–10; 435,4–8 et adhortatur, ut secundum posse in eo mala corrigat 427,11–35; 435,8–44 regi significat Cornelium fratrem, quem ad se mitti vellet, patrem suum gravi morbo decumbentem destituere non posse 435,45–48

murmuratio: qui claustra monasterii libenter exeunt, murmurationis aut vagationis auctores alii sunt E 178,30–32 mutabile; mutare; mutatio: si ex summae naturae materia potest esse aliquid minus ipsa, summum bonum mutari et corrumpi potest M 21,20–28 summa essentia sic est circumscriptis et mutabilibus praesens, ac si illa eisdem circumscribatur locis et mutetur temporibus 41,13–15 quaedam accidentia nullam omnino vel accedendo vel recedendo mutationem circa id, de quo dicuntur, efficiunt 43,10–14 ad alium hominem diversas relationes habere et amittere potero, sine omni mei mutatione, secundum quod crescit vel per

qualitates diversas mutabitur 14-18
 summa natura accidentibus mutationem efficientibus numquam locum tribuit 21-22 accidentia, quae mutationem aliquam faciunt, ipso suo effectui vere accidunt rei, quam mutant 26-28 de summe incommutabili natura nihil potest dici, unde mutabilis possit intelligi 44,1s.; 45,20-21 huius immutabilis sinceritas omnimodae admixtionis sive mutationis est inaccessibleis 44,8s. omnis substantia (creata) admixtionis differentiarum vel mutationis accidentium susceptibilis est 7s. summus spiritus non mutabiliter est aliquid, quod aliquando aut non fuit aut non erit 46,6 omnia creata mutabiliter sunt, ideoque asseruntur fere non esse et vix esse 10-16

si verbum, per quod facta sunt omnia, est vera mutabilium similitudo, non est consubstantiale summae incommutabilitati 48,23-25 si verbum non omnino vera, sed qualiscumque similitudo mutabilium est, non est verbum summae veritatis omnino verum 25-27 quaeritur, si verbum nullam mutabilium habet similitudinem, quomodo ad exemplar illius facta sint 27s. quae facta sunt, in seipsis sunt essentia mutabilis secundum immutabilem rationem creata 53,25s. quod est in aeternitate immutabile, in tempore potest esse mutabile C 254,7-14

mysterium: insufflatio domini in discipulos non sine aliquo mysterio facta est Pr 194,12s. *diversae ecclesiae mysterium dominici corporis diversimode tractant W 234,3s. non oportet sacrificandi mysteria implicare, sed exemplo domini Iesu clarificare 236,9s. corpus Christi sepelierunt ut Iudaeum, quia nondum perpenderunt crucis mysterium 19s.*

N

Naboth: ab Iohanne cardinali commemoratur E 284,28s.

nasci; nativitas: cum mens rationalis seipsam cogitando intelligit, imago ipsius nascitur in sua cogitatione M 52 12-15; 24-28 proprium est verbi nasci ex summo spiritu, et proprium est summi spiritus verbum nasci ex ipso 57,3-5 verbum est ex summo spiritu nascendo 9-12; 16-19 dicimus capillos nasci de capite et poma ex arbore, licet nec illi capitis nec ista arboris similia sint 15s. tanto verior est pater parens et verbum proles, quanto magis et ille ad huius nativitatis perfectionem solus sufficit, et quod nascitur, eius similitudinem exprimit 22-26 filius est essentia nata de patris essentia 60, 24-26 de memoria summae sapientiae eius coaeternum verbum nascitur 63, 12-24 proles, quae omnino de solo summo spiritu nata est, proles est memoriae eius 64,1-2 filius est memoria nata de memoria, sicut sapientia nata de sapientia; pater de nullo nata memoria vel sapientia 12s. filius non nascitur a patre quasi spirante 69,4s. in hominis cogitatione, cum cogitat aliquid quod extra eius mentem est, non nascitur verbum cogitatae rei ex ipsa re 72,14s. quot verba probari possunt de summa nasci substantia, tot eam necesse est gignere filios et tot emittere spiritus 72,24-73,1 in summa essentia non est aliud verbum praeter illud, de quo constat, quod sic nascitur ex eo, cuius est verbum, ut et vera eius dici possit imago et vere filius eius sit 74,1-4 verbum nec ex seipso nec ex procedente a se nascitur 11-13 hoc solum est verbum summae essentiae solius, de quo nascendo habet esse 16-18

quod nascitur, non est extra id, de quo nascitur I 34,11s. cum deus de deo nascitur, est proles in parente et parens in prole, unus scilicet pater et filius 11-13 nativitas et processio sine principio sunt, alioquin aeternitas nata et aeternitas procedens habet principium 16s. quomodo filius nascatur de patre et spiritus sanctus procedat a patre et filio, beatus Augustinus in »De trinitate« et Anselmus in »Monologio« tractaverunt 35,10-14

unitas non habet vim consequentiae, ubi pluralitas obviat, quae ex nativitate et processione nascitur Pr 185,8-11 nativitas filii singularis est 206,14s. cum dicimus deum existere de deo nascendo vel procedendo, longe aliter intelligenda est ista nativitas sive processio, quam cum dicimus in aliis rebus aliquid nasci vel procedere 214,12-22 ibi non nascitur vel procedit aliquid quasi de non esse proficiens ad esse 19s. quamvis deus sit de deo nascendo et procedendo, tamen in patre et filio et spiritu sancto non est aliquid maius vel minus, nec est alius alio hoc quod est, magis vel minus 214,23-215,4 cum nascitur deus de deo vel cum procedit de deo, non exit nascens vel procedens extra deum, sed manet in deo 218,23-25 cum deus est de deo aut nascendo aut procedendo, non potest unus idemque esse, qui est de aliquo et de quo est 219,7-9

natalicia: in nataliciis sanctorum festiva exultatione iucundamur, de gloria illorum laetantes Cu 80,9s.

natura: natura creata: si quis intendat rerum naturas, velit nolit sentit non eas omnes contineri una dignitatis paritate M 16,31-17,1 in natura sua ligno melior est equus, et equo praestantior est homo 17,1s. quattuor elemento-

rum informis aut confusa natura videtur esse materia omnium corporum suis formis discretorum 20,30-21,5 ex sua natura rerum universitas, quae per se non est, esse non potest 21,14-15 summa substantia aliena et libera est a natura et iure omnium, quae ipse de nihilo fecit 39,26-40,2 summa essentia maior est omnibus aliis naturis 43,7 naturae quolibet modo viventes praestant non viventibus, sentientes non sentientibus, rationales irrationalibus 49,12-14 quaedam naturae magis minusve sunt quam aliae 20s. illud natura praestantius est, quod per naturalem essentiam propinquius est praestantissimo 21s. illa natura magis est, cuius essentia similior est summae essentiae 22-23 omnis creata natura eo altiori gradu essentiae dignitatisque consistit, quo magis verbo propinquat 50,10-13

in pluribus naturis, quae sexus habent differentiam, melioris sexus est patrem esse vel filium, minoris vero matrem vel filiam; in quibusdam vero e contrario 58,23-27 ut duo aliqua sint, quae singula perfectam et nulla consideratione differentem habeant pariter ad aliquid unum patris aut matris habitudinem, nulla natura aliquo monstrari concedit exemplo 67,15-18 sic est summa essentia supra omnem aliam naturam, ut, si quando de illa dicitur aliquid verbis, quae communia sunt aliis naturis, sensus nullatenus est communis 76,2-5 quidquid inter creata summae naturae est similium, id est natura praestantius 77,9-11 deus intelligitur aliqua substantia quae censetur supra omnem naturam, quae deus non est 86,19-21

omnis natura bona dicitur Ca 255,5 deus facit omnes naturas, substantiales

et accidentales, universales et individuas 265,24s. ex duabus individuis animalibus diversarum specierum nascitur tertium, quod nec patris nec matris integram naturam servat, sed ex utraque tertiam mixtam Cu 101,24-102,10 natura levia sursum, gravia deorsum trahit Co 153,29-154,2

natura rationalis: naturae rationales praestant irrationalibus M 49,12-14; 50,3-5 rationali naturae non est aliud esse rationale, quam posse discernere iustum a non iusto, verum a non vero, bonum a non bono, magis bonum a minus bono 78,21-23; Cu 97,5-9 creator omnem naturam se vere amantem amat M 79,24-26 absurdissimum est, ut aliqua natura semper amando illum, qui est summe bonus et omnipotens, semper misere vivat 80,2-4 rationali creaturae, quae sic eminet in omnibus naturis, nihil potest esse praemium amoris, nisi quod supereminet in omnibus naturis 18-21 persona non dicitur nisi de individua rationali natura 86,7 summus spiritus solus est, quem omnis alia natura secundum totum suum posse debet diligendo venerari et venerando diligere 87,6-12

rectitudo voluntatis non potest esse nisi in natura rationali V 193,1-6; Co 143,7s. etiam absente rectitudine natura rationalis non minus habet quod suum est L 212,29s. ab omni natura rationali deus exigit veritatem, iustitiam, oboedientiam Cu 61,15-17 rationalis natura iusta facta est et beata ad fruendum deo 61,29s.; 98,4s.; C 285,15s. dei contemplatione beata est vel futura est Cu 74,20s. accepit potestatem discernendi, ut odisset malum et eligeret bonum 97,9-14 ideo iusta facta est, ut summum bonum propter ipsum amaret et eligeret 14-16 hoc

nisi iusta facere potest 16-18 iusta facta est, ut aliquando assequatur quod amaret et eligeret, id est ut deo fruendo beata esset 97,18-98,5 natura rationalis non est nisi deus et angelus et anima hominis Co 143,12s. non fecit deus sine praecedente culpa rationalem naturam miseram, quam ad intelligendum et amandum se creavit C 286,3-5 simul accepit natura rationalis et voluntatem beatitudinis, et beatitudinem, et voluntatem iustitiae, et liberum arbitrium 6-8

natura humana: natura humana saepius gravante corpore corruptibili impeditur veritatem cognoscere Ca 270,2s. in libro secundo operis »Cur deus homo« monstratur naturam humanam ad hoc institutam esse, ut aliquando immortalitate beata frueretur Cu 42,13-16 deus proposuit, ut de humana natura, quam fecit sine peccato, numerum angelorum, qui ceciderant, restitueret 74,12s.; 84,6-8 necesse est angelos malos de humana natura restaurari 75,11s.; 76,4 natura humana pro se ipsa facta est, non solum pro restaurandis individuis alterius naturae 78,4s. quemadmodum humana natura tota in primis parentibus victa est, ut peccaret, ita in eisdem tota vicisset, si non peccasset 81,23-27 natura humana tota erat in primis parentibus 24 per hominem a diabolo victum tota natura humana corrupta et quasi peccato fermentata est 91,20-22 deus perficiet de natura humana, quod incepit 99,3-9 homo post peccatum non omnino perdidit quod factus erat, ut esset qui puniretur aut cui deus miseretur 117,9-11

natura humana ab origine iusta fuit Co 140,12-14 (cf. 141,2-4) in unoquoque homine simul sunt natura, qua est

homo, sicut omnes alii, et persona, qua discernitur ab aliis 18–23 in Adam et Eva natura tota infirmata et corrupta est 141,15s. (cf. 9–15) in natura humana debitum iustitiae integrae et debitum satisfaciendi remansit 141,17–142,5; 149,22–27 (cf. 152,22–27) natura humana, qualis facta est, propagaretur, si non peccasset; qualem se fecit post peccatum, propagatur 20s. naturae humanae ad culpam imputatur, quod minorata et corrupta est, quia per hoc minoravit honorem dei C 273,26–274,1

natura summa: si quis unam naturam, summam omnium quae sunt, solam sibi in aeterna beatitudine sufficientem, omnibusque rebus aliis hoc ipsum, quod aliquid sunt aut quod aliquomodo bene sunt, per omnipotentem bonitatem suam dantem et facientem ignorat, potest eam ipse sibi sola ratione persuadere M 13,4–11 si plura singula sunt per se, est una aliqua vis vel natura existendi per se, quam habent, ut per se sint 16,6–7 est aliquid, quod, sive essentia sive substantia sive natura dicatur, optimum et maximum est et summum omnium quae sunt 26–28 in naturis aliqua sic supereminet, ut non habeat se superiorem; alioquin ipsarum naturarum multitudo nullo fine clauderetur 17,3–8 est una et sola aliqua natura, quae sic est aliis superior, ut nulli sit inferior 8–10; 24s. natura, quae supereminet, aut sola est aut plures eiusmodi et aequales sunt 11–24 natura hic idem intelligitur quod essentia 17s. si id, per quod plures naturae tam magnae sunt, aliud est quam quod ipsae sunt, minores sunt quam id, per quod magnae sunt 18–21 est quaedam natura, quae est summum omnium, quae sunt 26–27 est quaedam natura vel substantia vel essentia,

quae per se est bona et magna et quae est summum omnium, quae sunt 17,32–18,3

haec ipsa natura et cuncta, quae aliquid sunt, non sunt nisi ex ipsa, quemadmodum sunt per ipsam 18,7–17 quomodo per summam naturam vel ex ipsa sint omnia quae sunt 18,21–22, 10 summa natura non est per aliud nec est posterior aut minor seipsa aut aliqua alia re 19,5–6 quod illa natura, sine qua nulla est natura, sit nihil, tam falsum est quam absurdum erit, si dicatur quidquid est nihil esse 19,21s. natura summa non est per nihil, sive per se sive per aliam naturam 19,22–20,10 bonum, sine quo nullum est bonum, est summa natura 20,2s. si universitas rerum est ex aliqua materia, potest solummodo esse ex summa natura, aut ex seipsa, aut ex aliqua tertia essentia, quae nulla est 21,7–11 si ex summae naturae materia potest aliquid esse minus ipsa, summum bonum mutari et corrumpi potest 20–28 nulla minor natura materialiter est ex summa natura 28–29 priusquam fierent universa, erat in ratione summae naturae, quid aut qualia aut quomodo futura essent 24,14–16 per summam naturam est factum quidquid non est idem illi, et ea sustinente vigent et perseverant esse, quamdiu sunt 27,4–15 natura summa ubique est et per omnia et in omnibus 19s. cuncta alia portat et superat, claudit et penetrat, est in omnibus et per omnia, et ex qua et per quam et in qua omnia 20–26

quid omnium, quae de aliquo dici possunt, tam admirabilis naturae summae queat convenire substantialiter 28,3–31,8 si quid de summa natura dicitur relative, non est eius significativum substantiae vel essentiae 28,8–23

summa natura sic intelligi potest non summa, ut nec summum omnino melius sit quam non summum, nec non summum alicui melius quam summum 29,10-12 si dicitur iusta vel magna vel aliquid similitum, non ostenditur, quid sit, sed potius qualis vel quanta sit 30,5-8 summa natura non est iusta nisi per iustitiam, et est ipsa iustitia 30,8-22 cum dicitur iusta, proprie intelligitur existens iustitia, non habens iustitiam 22-26 quidquid de summa natura dicatur, non qualis vel quanta, sed magis quid sit monstratur 30,32-31,2; 32,1-4 quodlibet bonum summa natura sit, summe illud est; igitur summa essentia, summa vita etc. summe ens, summe vivens, et alia similiter 31,2-8; 33,22s.

quaeritur, utrum summa natura, si tot bona est, sit composita tam pluribus bonis, an potius sit unum bonum, tam pluribus nominibus significatum 31, 13-15 si natura summa composita est pluribus bonis, omnia quae omni composito insunt, in illam incidere necesse est 17-19 cum summa natura non composita sit, et tamen omnimodo tot illa bona sit, necesse est, ut illa omnia non plura, sed unum sint 20-23 ex quo haec tam simplex natura creatrix et vigor omnium fuerit vel usquequo futura sit 32,6-33,23

natura summa nullo modo ex alio vel ex nihilo, aut per aliud vel per nihil initium sortita est 32,7-13 ex seipsa vel per se initium habere non potest 13-18 nullo modo habet principium 19s. non habebit finem 32,21-33,8 summa natura est summe et immortalis et incorruptibilis 32,22-33,1 si nolens peritura est, non est summe potens nec omnipotens 33,5s. summa natura est summe potens et omnipotens 6s. si

principium vel finem habet, non est vera aeternitas 33,9-23 summa natura summa veritas est 22s. creatrix natura semper fuit et est et erit 35,7-9

non potest esse alicubi vel aliquando determinate 35,24-36,3 potentia summae naturae nihil aliud quam ipsa est 35,29-36,2 natura summa est ubique et semper, id est in omni loco et tempore 36,2s. non partim est ubique et semper 6-9 non ita est tota in omnibus locis et temporibus, ut per partes sit in singulis 12-15 in omnibus et singulis locis vel temporibus tota potest esse aut simul aut diversis temporibus 15-18 utrum tota possit esse in singulis locis aut simul aut per diversa tempora 36, 21-37,15 non est tota uno tempore in singulis locis 36,24-37,8 non est tota in singulis locis diversis temporibus 37,8-13 nullo modo est tota in singulis omnibus locis 13-15 utrum sit tota in singulis temporibus, aut simul aut distincte per singula tempora 37,16-38, 13 summae naturae aetas nihil aliud est quam eius aeternitas, quae est ipsa summa natura 37,21-23 non est distincte sicut nec simul tota in diversis singulis temporibus 38,11-13 non est tota in omni loco vel tempore 14-17 quomodo sit ubique et semper 17-27 fortasse est in loco vel tempore, quo non prohibetur sic esse simul et tota in singulis locis vel temporibus, ut tamen non sint plures totae, sed una sola tota, nec eius aetas non sit distributa in praeteritum, praesens et futurum 39,3-8 nulla lex loci aut temporis naturam ullam aliquomodo cogit, quam nullus locus ac tempus aliqua continentia claudit 21-25 summa natura non est magis in omnibus locis quam in omnibus quae sunt, non velut quae continetur, sed quae penetrando cuncta

continet 41,21-23; 41,29-42,4 sic est in omnibus quae sunt, ut una eademque perfecte tota simul sit in singulis 42,4-7

nullius accidentis susceptibilis est 43,21-30 de summa incommutabili natura nihil potest dici, unde mutabilis possit intelligi 43,31-44,2 quomodo dicenda sit esse substantia, et quod sit extra omnem substantiam, et singulariter sit quidquid est 44,6-19 substantia summae naturae nullo communisubstantiarum tractatu includitur, a cuius essentiali communione omnis natura excluditur 45,4-12 summe simplex natura non est aliud quam quod est sua intelligentia et sua sapientia et sua locutio 47,23-48,2 locutio summi spiritus est summae naturae consubstantialis, ut non sint duo, sed unus spiritus 48,9-11 summa natura suo quodam singulari modo non solum est, sed et vivit et sentit et rationalis est 49,14-16 sic sunt concordēs natura spiritus et verbum eius, ut alter semper teneat essentiam alterius 60,5-7 si alter dicitur alterius essentia, commendatur summa unitas simplicitasque communis naturae 145.

quidquid summae naturae inest essentialiter, id perfecte convenit patri et filio et eorum spiritui singulatim; et idipsum, si simul dicatur de tribus, non admittit pluralitatem 73,12-16 summa substantia vel essentia vel natura pluraliter dici non potest 123,3-5 ad summae naturae essentiam pertinet scientia et intelligentia M 73,16-17 verum est, quod de summa natura disputatum est, et ipsa tamen nihilo minus ineffabilis persistit 76,19-22; 77,1-3 quaecumque nomina de summa natura dici posse videntur, non tamen ostendunt eam per proprietatem, sed per aliquam innuunt similitudinem

76,22-24; 77,7-9 similitudines terrenae valde longe sunt a summa natura I 33,10 natura divina supra omnia et omnibus aliis dissimilis est 35,4 incongruo nomine dici potest admirabilem trinitatem esse unam essentiam vel naturam, et tres personas sive substantias M 85,23-86,5

naturale: verba, quae intus in nostra mente dicimus, cum de rebus non ignoratis sunt, naturalia sunt et apud omnes gentes sunt eadem M 25,11s. naturalis essentia summae naturae non designatur per relativa 28,11-13 accidentium susceptibilitas et naturalis incommutabilitas non repugnant, si ex eorum assumptione nulla substantiam consequatur variabilitas 43,8-10 illud natura praestantius est, quod per naturalem essentiam propinquius est praestantissimo 49,21s. naturaliter est in pluribus naturis, ut sexus masculinus melior sit femineo 58,23-25 aeternae incommutabilique scientiae et intelligentiae naturale est semper id praesens intueri, quod scit et intelligit 73,8-10 non minus adhibenda est fidei certitudo iis, quae suae naturalis altitudinis incomprehensibilitate explicari non patiuntur 75,4-6 nomen essentiae non valet exprimere illud, quod per naturalem proprietatem valde est extra omnia 76,29-77,1 rationalis mens summae essentiae maxime per naturalis essentiae propinquat similitudinem 77,20s. rationali creaturae naturaliter est datum, quia potest reminisci et intelligere et amare id, quod optimum et maximum est omnium 78,7-10 rationalis creatura debet imaginem sibi per naturalem potentiam impressam per voluntarium effectum exprimere 14-16 cursus rerum naturalis: vide → cursus

necessitas: ratio cogit verbum, quo se dicit summus spiritus, ex necessitate esse, etiam si nihil umquam aliud esset M 52,1-3 creator non facit, ut id quod factum est ad se amandum, ex necessitate non amet 79,20-26 deus exorandus est contra quamlibet imminentem necessitatem 86,19-22

ad plenum de quaestione, cur deus homo factus sit, tractandum necessaria esset notitia potestatis, necessitatis etc. Cu 49,7-13 est necessitas, quae benefici gratiam aufert aut minuit, et est necessitas, quae maior gratia beneficio debetur 99,23-100,15 potestas, quae non sequitur voluntatem, est necessitas et potestas alterius 107,1-6 quomodo deus-homo videatur ex necessitate servare iustitiam 10-17 necessitas improprie dicitur, ubi nec coactio nec prohibitio est 108,5s. non dicimus deum necessitate facere aliquid, eo quod in illo nulla sit necessitas, sed quoniam est in alio 123,20-22 necessitas omnis est coactio aut prohibitio Cu 123,23; C 246,27-247,1; 247,6-14 quae duae necessitates convertuntur invicem contrarie, sicut necesse et impossibile Cu 123,23s. quod necesse est esse, impossibile est non esse, et quod necesse est non esse, impossibile est esse; et conversim 26s. necesse aut non necesse esse in deo non intelligitur, quod sit in illo, sed in omnibus aliis sit necessitas prohibens aut cogens 123,27-124,2 necessitas et impotentia non nominandae sunt in deo, qui nihil nisi quod vult facit, et cuius voluntatem nulla res cogere aut prohibere valet 124,11-19

est necessitas praecedens (et efficiens), quae causa est, ut sit res, et necessitas sequens (nihil efficiens), quam res facit 125,8-14; C 249,6-9;

250,22-24; 261,22ss. ubicumque est necessitas praecedens, est et sequens, non autem ubi sequens, ibi statim est praecedens Cu 125,14-17 quomodo necessitas sequens currat per omnia tempora 18-20 quid de hac Aristoteles tractet 20-22 hac necessitate sequenti fides vel prophetia de Christo, quod ex voluntate moriturus erat, necessario vera fuit 23-25 Christus factus est homo etc. necessitate sequenti et nihil efficienti 25-28 necessitate omnia fecit, quia ipse voluit 125,28-126,2 eius voluntatem nulla necessitas praecessit 125,29s.

praescientiam dei non sequitur necessitas peccandi C 246,17-24; 247,6-248,2 quare videatur sequi 246,14-16; 246,25-247,4 saepe dicimus necesse esse, quod nulla vi esse cogitur; et necesse non esse, quod nulla prohibitionem removetur 247,6-14 deum necessitate esse immortalem et non esse iniustum significat, quod nulla vis eum cogat aut prohibeat aliter esse 8-11 necessitas quae oritur ex praescientia, non cogit aliquid esse aut prohibet aliquid non esse 248,7-249,9 sequitur, non praecedit rei positionem 249,6s.; 250,10s. res futura potest esse futura aut sola necessitate sequenti, aut et praecedenti 250,13-24 non omnia, quae deus praescit futura esse, praescit futura esse ex necessitate, sed quaedam ex libera rationalis creaturae voluntate 250,25-251,2

ex necessitate colligitur aliquid esse summe magnum M 15,15-19; in hoc sensu saepius; verbi gratia: M 21,31-22,1; 27,19s.; 39,10-13; 52,1-4 necessitas veritatis M 31,21 inevitabilis necessitas 40,16 necessitas rationis; rationes necessariae etc.: vide → ratio (et necessitas)

necessitudo: quomodo videantur in summa essentia esse non solum multi patres et filii et procedentes, sed et aliae necessitudines M 72,18-73,2

negatio: quisquis negat esse quo maius nequeat cogitari, utique intelligit et cogitat negationem quam facit PR 138, 15s. quam negationem intelligere aut cogitare non potest sine partibus eius 17s.

nequitia: spurca nequitia Me 2,39 baratrum horrendae nequitiae 45 nequitia peccatoris 100s.

Neotus, beatus: Anselmus in eius scrinio ossa eius invenit et reposuit, excepto brachio, quod dicitur esse in Cornu Galliae, et excepto eo quod ipse Anselmus retinuit E 473,4-8 scrinio serato clavem secum Beccum retulit 8-10 precat, ut omnes pro posse ecclesiae in honorem beati construendae opem ferant 11-17

nepos: si pater fuerit incarnatus, erunt duo nepotes in trinitate, quia pater erit nepos parentum virginis per hominem assumptum; et verbum nepos erit virginis, quia filii eius erit filius Cu 105, 16-19

Nero: Anselmus non est certus Waleramnum, episcopum Nuenburgensem, non favere successori Neronis A 223,4s. *Waleramnus respondet non esse suum peccatum, si Henricus imperator quasi Nero incestus esset* W 237,21s.

Nicodemus: Ioseph et Nicodemus Iesum linteis involverunt W 237,3-5

Nicolaus, sanctus: adiutor meus sanctus O 14,43s. amicus dei 24 magnus confessor dei 18; 37 dilectus dei 167 dominus 40s.; passim dominus sanctus 72 dominus meus sanctus 42s. familiaris dei 34 magnus familiaris dei 16s. intercessor 37; 184 interventor 35 magnus 19 sanctus 39; passim eius

fama 46 eius merita 166; 172; 190 eius miracula 46; 48 eius opera 47

Nicolai nomen glorificatum est per orbem 18 deus eius beatum nomen per totum mundum glorificavit 38; 39s. per orbem ab omnibus vocatus est, ut omnium rogantium sit advocatus 40-42 eius nomen ubique est diffusum, ut mundo per hoc sit aliquod magnum bonum infusum 44-46 eius potentia maior est quam eius miracula 48 eius gratia apud deum supereminet eius opera 48s. melior sunt spiritualia, quae potest, quam corporalia, quae in caelo habitans facit et in terra peregrinus fecit 49-58 spiritualibus gloria-tur, aeternis laetatur, in caelestibus conversatur 55-56 bonorum eius inundantia vehementer eum facit felicem 59-61 deus est eius dilectus dilector 65s.

»Oratio ad sanctum Nicolaum« O 14 summa: peccator homunculus ad deum iratum clamare desiderat, ut sui misereatur, sed nimis iniquus est 3-14 vocat intercessorem Nicolaum 15-19 appellat ad clementiam dei, ut sibi concedat Nicolaum intercessorem 20-38 invocat Nicolaum, memor famae et miraculorum eius 39-58 distantia bonorum Nicolai et malorum peccatoris 59-66 rogat Nicolaum, ut concutiat spiritum et excitet cor suum 67-74 tepor animae a peccatis provenit 75-91 quae peccata servant peccatorem iudici et tortoribus 92-99 peccator in peccatis committendis ab ipsis decipitur 100-108 peccatum in se habet foeditatem et secum trahit aeternam infelicitatem 109-120 peccata abyssus irremediabiles sunt 121-128 tormenta a peccatis secutura abyssus sunt 129-134 et iudicia dei abyssus multa 135-147 sed deus peccatorem etiam in abysso

videt 148-157 et eum excitavit 158-163 orat deum, ut se, per merita Nicolai, de abyssu reducat 164-171 orat Nicolaum, ut oret pro se apud deum 172-184 in deo et sancto Nicolao iactat curam suam, immo animam suam 185-192

Nicolaus, monachus Troarnensis(?): per eum abbas eius Ernulfus ab Anselmo consilium petit E 123,3-5

nihil: (pro his, quae nihil et malum communiter respiciunt, vide → malum) omne quod est, aut est per aliquid aut per nihil; sed nihil est per nihil M 15, 29s. quod non est, a quo faciente aut ex qua materia aut quibus adiumentis ad esse pervenerit, id videtur aut esse nihil, aut, si aliquid est, per nihil esse ex nihilo 19,10-12 quod illa natura, sine qua nulla est natura, sit nihil, tam falsum est, quam absurdum erit, si dicatur quidquid est nihil esse 21s. per nihil summa natura non est 22-24 si est ex nihilo, aut per se aut per aliud aut per nihil est ex nihilo 24-26 summa natura non est per se ex nihilo 26-29 non est per aliam aliquam naturam ex nihilo 19,29-20,1 nulla res vel intellectu praecessit, per quam summa natura ex nihilo esset 20,1-4 si summa natura est aliquid aut per nihil aut ex nihilo, aut ipsa non est per se et ex se quidquid est, aut ipsa dicitur nihil 4-7 omne quod fecit summa natura, aut fecit ex aliquo velut ex materia aut ex nihilo 7-10

si factum est ex nihilo aliquid, ipsum nihil causa fuit eius, quod ex ipso factum est 22,16-18 nihil fit ex nihilo 24s. aliquam substantiam factam esse ex nihilo, tribus modis exponi potest: aut penitus non factam esse, aut factam esse ex ipso nihilo, aut non esse aliquid, unde sit facta 23,4-21 secundum hanc

ultimam interpretationem intelliguntur cuncta, quae sunt facta ex nihilo a summa essentia 22-33 cum ea quae facta sunt, clarum sit nihil fuisse, antequam fierent, non tamen nihil erant quantum ad rationem facientis, per quam et secundum quam fierent 24, 17-20 substantia summa nihil omnino aliunde assumpsit, unde per eorum quae factura erat, formam in seipsa compingeret 26,7-9 cuncta eodem sustinente vigent, quo faciente de nihilo habent esse 27,5-7; 11-15 ubi substantia summa non est, nihil est 27,19s.

si principium habet summa natura, aut ex se vel per se hoc habet, aut ex alio vel per aliud, aut ex nihilo vel per nihil 32,9-10 summa natura nec per nihil nec ex nihilo initium sortita est 11-13 quomodo intelligendum sit, quia nihil fuit ante summam essentiam et nihil erit post eam 33,26-35,4 repugnandum est nihilo, ne tot structurae necessariae rationis expugnentur a nihilo, et summum bonum amittatur pro nihilo 34,8-14 potius asseritur, quia nihil non fuit ante summam essentiam, nec erit post illam, quam, dum locus datur ante vel post illam nihilo, per nihilum reducat ad nihil illud esse, quod per seipsum conduxit id quod erat nihil, ad esse 15-18 duplex est significatio prolationis: ante summam essentiam fuit nihil; una est: priusquam summa essentia esset, erat nihil; altera: ante summam essentiam non fuit aliquid 18-24 nec aliquid nec nihil summam essentiam aut praecessit aut subsequiturum est, et nihil fuit ante vel erit post illam; et tamen nulla iam constitutorum soliditas nihili inanitate concutitur 34,32-35,4 non datur aliquis locus aut aliquod tempus, ubi et quando nihil omnino est 35,24-27; 37,11s.

creatrix summaque omnium substantia aliena est et libera a natura et iure omnium, quae ipsa de nihilo fecit 39, 26-40,2; 44,11-14 quiddid est, ne in nihilum cadat, a summa natura praesente sustinetur 41,4-7 nulli rerum creaturarum convenit principii finisque meta carere eo ipso, quod de nihilo factae sunt 42,25-29 solus spiritus creator est; omnia creata per illum de nihilo aliquid facta sunt 46,29-31 summa essentia sola fecit non per aliud quam per se omnia ex nihilo 55,19 non nomen sapientiae sufficit ostendere illud, per quod omnia facta sunt de nihilo et servantur a nihilo 76,29-31 si iustissimus nihilo dedit rationalem essentiam, ut amans esset: quid dabit amanti, si amare non cesset? 80,15s. non nihil est, quod dicitur deus 86,17s. nihil omnino est, nisi deo aut faciente aut permittente V 186,12s.

nihil non est essentia nec bonum Ca 235,3 nihil et non esse non est ab illo, a quo non est nisi bonum et essentia 4-7 nihil est nomen significativum, ideoque videtur esse aliquid 248,15-25 quomodo nomen nihil significare et non significare aliquid videatur 25-30 in hoc nomine utrumque invenitur: scilicet diversa consideratio significationis et eandem rem esse aliquid et nihil 249,3s. nihil aut significat aliquid aut non significat aliquid M 22,21 nihil idem significat ac »non-aliquid« Ca 249, 6s.; 251,5; M 34,23s. »non-aliquid« omne quod est aliquid, intellectu removendum sua significatione constituit Ca 249,7-11 significat removendo, et non constituendo 11-20 nihil nomen destruendo significat aliquid, et constituendo significat non aliquid, sed nihil Ca 249,20-22 etsi nomen nihil significet aliquid, ipsum nihil tamen est

nihil 249,22-250,1 nihil non aliud significat quam non-aliquid, aut absentiam eorum, quae sunt aliquid 251,5s.

quod nihil est, nihil habet, et ideo nullam potestatem habet et nihil potest 253,4-6 (253,32-254,1) quod nihil est, id est malum, ab iniusto fit et eius est 265,31-266,2 malum, quod est iniustitia, semper nihil est Ca 274,8s.; 265,31; Co 146,3-147,4 istud esse, quo homines in Adam fuisse dicuntur, non est quasi nihil et inane quiddam est Co 163,7-18 deus genuit illum, sine quo penitus nihil est; et Maria peperit illum, sine quo nihil omnino bene est O 7, 105s. vide etiam → aliquid; → malum Nilus: sic vocatur fons, de quo nascitur rivus, qui postea colligitur in lacum; qua similitudine illustratur dici posse tria de uno et uno de tribus, sicut in tribus personis divinis et de uno deo facimus I 31,10-32,19; vide → fons et ut similitudo incarnationis solius filii 33,2-8; vide → fistula; → fons nolle: si summa natura finem habitura est, aut volens aut nolens deficit; sed non nolens deficit M 33,1-8 nomen: aliter dico hominem, cum eum hoc nomine, quod est »homo«, significo, aliter cum idem nomen tacens cogito M 25,4-6 rebus quibusdam ipsis utimur pro nominibus suis ad easdem significandas, ut sunt quaedam voces, velut »a« vocalis 17-19 in nominibus, quae aptamus rebus factis de nihilo, non reperitur quod digne dicatur de creatrice universorum substantia 28,5-7 quaeritur, an summa natura, si tot bona est, sit composita tam pluribus bonis, an potius sit unum bonum tam pluribus nominibus significatum 31,13-15 quoquo modo se habeat de proprietate nominis accidentium:

summa natura incommutabilis est 43, 31-44,2 si quando summae naturae est cum aliis nominis alicuius communio, valde intelligenda est diversa significatio 44,17-19

incongruum est, ut parenti (in trinitate) aptetur nomen »matris« 59,3-5 sicut verbum congrue intelligitur proles, ita memoria »parentis« nomen aptissime suscipit 63,24-64,1 amor quasi proprium assumere potest aliquod nomen, quod patri filioque commune sit, si proprii nominis exigit indigentia; quod nomen erit »spiritus« 69,6-13 quaecumque nomina de summa natura dici posse videntur, non tam eam ostendunt per proprietatem, quam per aliquam innuunt similitudinem 76,22-24 nec nomen »sapientiae« nec nomen »essentiae« valet exprimere, quod est extra omnia 76,29-77,1 licet possim dicere trinitatem propter patrem et filium et utriusque spiritum, qui sunt tres: non tamen possum proferre uno nomine propter quid tres 85,14-18; 85,23-86,5 nomina »persona« et »substantia« aptius eliguntur ad significandam pluralitatem in summa essentia 86,5-10 nec nihil est id quod dicitur »deus«, et huic soli summae essentiae proprie nomen »dei« assignatur 17s.

nemo, qui intelligit nomen »grammatici«, ignorat grammaticum significare hominem et grammaticam G 156, 5s. dissimiliter significat nomen »hominis« ea, ex quibus constat homo, et »grammaticus« hominem et grammaticam 24-26 nomen »hominis« per se et ut unum significat ea, ex quibus constat homo 26s. quamvis omnia simul velut unum totum sub una significatione uno nomine appellentur »homo«, principaliter tamen hoc nomen est significativum et appellativum substan-

tiae 30-33 nomen »grammatici«, quamvis sit appellativum hominis, non tamen proprie dicitur significativum; et licet sit significativum grammaticae, non tamen est eius appellativum 157, 3-5 appellativum nomen cuiuslibet rei dicitur id, quo res ipsa usu loquendi appellatur 5s. »hodiernum« non est nomen, sed verbum, quia est vox significans tempus 159,10s. quid significet nomen »albi« 160,12-161,4 nomen »equi« significat equi substantiam per se, non per aliud 160,25-161,4 significatio nominum et verborum sic dividi potest, ut alia sit per se, alia per aliud 161,12s. in definitione nominis vel verbi dicitur, quia est vox significativa 16s. nomen »grammatici« est significativum grammaticae 28s.

Aristoteles intendit ostendere omne nomen vel verbum aliquid horum, id est substantiae, quantitatis aut qualitatis, significare 162,20-23 idem appellat voces nomine rerum, quae sunt significativae 163,26-164,2 videtur inconveniens unam eandemque rem, quae significatur et appellatur nomine »hominis«, dici substantiam et qualitatem 165,11-13 cum dicimus »album« esse qualitatem et habere, non dicimus quia quod appellatur hoc nomine, est qualitas et habere, sed quia haec duo significantur hoc nomine 13-16 multa necesse est rem quamlibet esse, quae tamen rei eiusdem nomine non significantur 166,28s. ita omne animal necesse est esse coloratum et rationale aut irrationale, nomen tamen »animalis« nihil horum significat 29-31 de nominibus »mali« et »nihili« → vide malum; → nihil

cum dicimus demonstrative proprio nomine »Iesum«, personam designamus, quae cum natura collectionem habet

proprietas, quibus homo fit singulus et ab aliis singulis distinguitur I 29, 6-9; 24-26 nomine »hominis« sola intelligitur natura 23s. in nomine »dei« subaudiendum est verbum, et in nomine »hominis« subintelligendus est filius virginis 30,5s. nomen »Iesu«: vide → Iesus

Normannus, clericus regularis (Anglus): pro eo Anselmus Iohannem, praepositum Montis Sancti Eligii, orat, ut ipsum apud se per aliquantum temporis conversari sinat, ut ordinem ipsorum cognoscat E 234,4-15

Normannus quidam, monachus Cantuariensis: Anselmo nesciente trans mare ivit et ibidem abbas electus est E 187, 3-12 Anselmus eius ordinationi non consentit et eum Cantuariam revocat 6-12 *Normanni indomiti E 428,3-7*

notare: Anselmus Rodulfum monachum, rogatu Helgoti, prioris Cadumensis, obsecrat, ut laborem gravem notandi Antiphonarium non recuset E 29,3-19 notitia; novisse: filius (in trinitate) dicitur patris intelligentia et cognitio sive notitia, quoniam intelligit et novit patrem M 62,20-22 bonum nemo perfecte novit, nisi qui illud a malo scit discernere, et ad hoc necessaria est notitia mali Cu 112,30-113,1 ad plenum de quaestione, cur deus homo factus sit, tractandum est necessaria notitia potestatis, necessitatis et voluntatis et quarundam aliarum rerum 49,7-10

novitas: vitae iustae O 3,17s.

novitius: tentationes diaboli, quas sufferre debet novitius E 37,21-91; 99,12-17; 25-32 quanto tempore novitius sponte petens monachicam conversionem, in monasterio conversatur ante professionem, secundum »Regulam« sancti Benedicti differtur, propter stabilitatis probationem 113,19-22 ei libera concedi-

tur potestas discedendi, etiamsi coram deo de voto monachi non excusetur 22-27 si ante cucullae acceptionem ad aliud monasterium ire voluerit, invitatus non tenetur, sed adiuvatur ad hoc 36-43 novitius si in suo proposito fuerit tepidus, vix in religione monachica fervidus erit 375,9-11

noxium: fortis et velox latro ideo malus est, quia noxium est M 14,22-25 quia assumptio hominis in unitatem personae dei a summa sapientia non nisi sapienter fiet, non assumet in homine quod valde noxium est ad opus, quod facturus est Cu 112,22-24 ignorantia illi ad multa noxia esset 24s.

nuditas; nudum: si cuilibet substantiae cogitatione auferatur, quod vivit etc., postremo ipsum nudum esse, ad non esse gradatim perducitur M 49,24-50,1 peccatum originale in infantibus est nuditas iustitiae debitae Co 170,15-19 quam comitatur beatitudinis quoque nuditas 19-21 per has duas nuditates in huius vitae exilio peccatis et miseriis expositi sunt 21-23 utile est, cum sophisma, quod sub pallio verae rationis fallit, in sua fallacia nudum conspicitur G 152,23-25

numerus: numerus angelorum: vide → angelus

numquam; nusquam: summa essentia aut ubique et semper est, aut tantum alicubi et aliquando, aut nusquam et numquam M 35,11-12 falsum est summam naturam nusquam et numquam esse 14-20 summa essentia in nullo loco vel tempore, id est nusquam et numquam est 38,23-25; 41,15-18 omne quod vivit, aut numquam aut aliquando est vere securum ab omni molestia 82,16-18

nunc: summa natura non in se recipit distinctionem temporum, ut nunc vel

tunc vel aliquando M 41,8-10 quod nunc videt anima quasi per speculum et in aenigmate, tunc videbit faciem ad faciem 80,31-81,1

nutritus monachus: vide → monachus nutritus

O

O. abbas: apud eum Anselmus se excusat, quod librum »Moralium Iob« commodandi ad tempus sibi non sit facultas, cum Cadumi alter ex eo transcribatur E 26,3-13

oboedientia: prius per humilem oboedientiam testimoniorum dei debemus fieri parvuli, ut discamus sapientiam I¹ 284, 12-14; I 8,10-12 non solum ad intelligendum altiora prohibetur mens ascendere sine fide et mandatorum dei oboedientia, sed etiam aliquando datus intellectus subtrahitur et fides ipsa subvertitur I 9,9-16 oportebat, ut, sicut per hominis inoboedientiam mors in humanum genus intraverat, ita per hominis oboedientiam vita restitueretur Cu 51,5-7 tunc est simplex et vera oboedientia, cum rationalis natura non necessitate, sed sponte servat voluntatem a deo acceptam 65,17-19 omnis voluntas rationalis creaturae subiecta esse debet voluntati dei 68,12 quando unaquaeque creatura suum et quasi sibi praeceptum ordinem servat, deo oboedire dicitur 72,31-73,3 in oboedientia deo non datur, quod ei non debetur 87,22-24 quaeritur, cur sacra scriptura arguat non oboedientem, cum rectitudinem nemo possit nisi gratia dante habere vel accipere C 270,11-14

oboedientia melior est quam sacrificium E 73,12s. monachi oboedientiam secundum »Regulam« sancti Benedicti promittunt non solum abbatibus,

sed omnibus maioribus, quamdiu vivunt 123,11-14 eadem »Regula« docet, ut monachus omni oboedientia se subdat maiori et ut ad exemplum domini oboedientiam servet usque ad mortem 14-16; cf. 425,26s.; 436,12-17 monachus non debet expectare oris imperium, si novit voluntatem abbatis sui aut consilium 137,53s. in professione monachus abnegat semetipsum, ut non vivat secundum propriam voluntatem, sed secundum oboedientiam 156,91-93 vera oboedientia est aut deo aut ecclesiae dei, et post deum maxime praelatis 93s. subditi praelatis non ficta oboedientia, et maxime abbati subiacere debent 178,24s. maiorem coronam meretur simplex oboedientia, quam praeter communem usum escarum abstinencia 196,11s. sine oboedientia abstinencia non valet nisi damnare; at sine nimia abstinencia oboedientia potest hominem salvum facere 13-15 monachi praelato suo sine iudicio oboedire debent 199,16-25 facta et dicta eius quasi divinitus inspirata venerando mente benigna servare debent 17-19; cf. 179,9-19 et praelatus tamquam Christus cum veneratione suscipiendus est 199,22-25

sola oboedientia potuit hominem in paradiso retinere, unde per inoboedientiam eiectus est, neque ad regnum caelorum aliquis nisi per oboedientiam perducitur 231,30-32 pensandum quia, si homo per unam solam inoboedientiam in tantam miseriam proiectus est, quantum debeamus eam horrere et oboedientiae bono studere 32-34 in oboedientia totus vigor bene vivendi construitur, in eius negligentia destruitur 34s. abbati suo oboedientia non solum in opere, sed etiam in voluntate per omnia exhibenda est 35-37

melior est una oratio oboedientis quam milia orationum contemnitis 232,34-36 oboedientia in omnibus actibus praeferenda est 36s. maioris meriti est una vapulatio tolerata ex oboedientia, quam innumerabiles ex propria sententia 233,3-33 moniales matri suae oboedientes esse debent, non tantum ad oculum humanum, sed etiam ad oculum dei 403,10-12 oboedientia vera est, quando voluntas voluntati praelati oboedit et hoc vult, quod intelligit velle praelatum, quod non sit contra voluntatem dei 12-15 periculosior est inoboedientia, quam non sequitur paenitentia, quam oboedientia, quae aggreditur etiam ea quae impossibilia videntur 421,18-20 virtus et meritum oboedientiae aut defendit hominem a peccato, aut, si forte peccat, valde veniale est, si semper comitatur paenitentia 20-22 quanto quis maiori difficultate oboedientiam sibi iniunctam facit, tanto maius praemium a deo recipiet 436,29-32 (vide → onus) oboedientia Christi: vide → Christus observantia: etiam in minimis habenda est E 185,9-22; 450,24-29 (cf. → minima; → modica) occultare, occultum: virtus Christi occulta Me 3,27 res (redemptio) per se fuit occulta, non studio occultata 38-45 oculus: mentis oculum convertimus ad investigandum illud, unde sunt bona M 13,11-15 cum cogito notum mihi hominem absentem, formatur acies cogitationis meae in talem imaginem, qualem illam per visum oculorum in memoriam attraxi 52,20-24 si visus est in oculo, non fit casus in foveam Ca 274,18s. oculus lippus et solus in capite videndi officium explere non sufficit; et tamen ab eo quod potest, quia solus id in suo corpore potest,

non deficit E 13,39-41 moniales matri suae oboedientes esse debent, non tantum ad oculum humanum, sed etiam ad oculum dei 403,10-12 cui nihil est secretum 12

odium: filius odii dei O 8,30

Odo: eum et Lanzonem Anselmus de suo amore certiore facit E 2,4-15 ambos communiter exhortatur 71-84

Odo: eum Anselmus ad mundum relinquendum accendere studet eique ad hoc adiutorium suum offert E 95,3-12

Odo (an idem?): eum Anselmus ut antiquum amicum et novum commilitonem de Anglia salutatur E 118,31-34

Odo, episcopus (Baiocensis?): ei Anselmus significat Beccenses oboedienter facturos, quod de Osberno defuncto mandaverit E 87,3-9 eius protestationem dilectionis Anselmus grate accipit 9-13

Odo cellarius: propter aetatem et infirmitatem a munere discedere intendit E 436,3-5 Anselmus ei consulit, ut in munere perseveret, quoad abbas ipsum ultro de officio suo dispensaverit 6-32

Odo Lundoniensis: monachis Cantuariensibus de Anselmo retulit E 357,6-8; 359,3s.

Odo, abbas Sancti Quintini Belvacensis: eum canonici non temere, sed ob multas rationes a praelatione removere volunt E 345,3-5

Odo, pater Willelmi servi: Anselmus intercedit apud Willelmum abbatem pro filio Odonis, quem propter pecuniam amissam a servitio suo excluserat E 18,2-9

odor; olfacere: vide → deus (odor)

omnia: summa essentia ubique est et per omnia et in omnibus, et ex qua et in qua omnia M 27,19-26; 35,7-8; 87,5-7 summa natura est ubique, id est in omnibus quae sunt 42,2-7 per verbum facta sunt omnia 48,11s.; et passim

summa essentia est per singularem altitudinem longe supra omnia, et per naturalem proprietatem valde extra omnia 76,31-77,1 nihil tam incomprehensibile, tam ineffabile, quam id quod super omnia est 75,6s. summe bonus et summe potens spiritus dominatur omnibus et regit omnia 86,22-87,1 deus solus est, ex quo et per quem et in quo sunt omnia 87,5-7 deus est ante et ultra omnia P 115,18-20; 22s.; 116,2

omnipotentia: naturae summae omnipotens bonitas M 13,5-8 essentia summa est omnipotens 29,29-33 si summa natura nolens peritura est, non est summe potens nec omnipotens 33,5s. rationis necessitas asseruit eam esse summe potentem et omnipotentem 6s. inconveniens est summe bono summeque sapienti et omnipotenti creatori, ut, quod fecit esse ad se amandum, id faciat non esse 79,20-26 deus-homo non ex necessitate morietur, quia omnipotens erit Cu 111,23 omnipotentia dei: vide → deus

onus: electus ad aliquod onus, quomodo ipse et alii, ad quos attinet, se gerere debeant E 52,3-15 qua ratione aliquis onus recusare vel suscipere debeat 61,12-23; 88,17-27 Anselmus Mathildi, abbatissae Cadomensis, quae propter aetatem et infirmitatem abbatiam deserere vult, consulit, ut id apud eos ad quod pertinet, efficere tentet; secus, ut curam earum rerum in quibus deficiat, sororibus dignis aptisque iniungat 298,4-19 Anselmus Ernulfo, abbati Troarnensi, aegrotanti consulit, ut onus portet, usquequod talis persona electa fuerit, quae onus eius digne suscipere possit 425,21-31 Anselmus Odonem cellerarium, qui propter aetatem et infirmitatem oboedientiam suam deserere cogitat, hortatur, ut in ea usque in

finem perseveret, nisi abbas et fratres eum ultro officio suo exsolvisent 436,3-32 (ante redemptionem) onus importabile desuper me premebat Me 3,155

operari; operosum: vide → fides

operator: episcopus vel abbas patronum ecclesiae suae exspectat per omnia pro se operatorem O 17,13

opinio: vide → veritas

oppositio; oppositum: pater et filius sic sunt oppositi relationibus, ut alter numquam suscipiat proprium alterius M 60,5-7 in deo pater non est filius et filius non est pater, quia oppositae dicuntur I 12,5-10 relationis oppositio prohibet patrem, filium et spiritum sanctum de invicem dici Pr 180,27-30 nec unitas amittit aliquando suum consequens, ubi non obviat aliqua relationis oppositio, nec relatio perdit quod suum est, nisi ubi obsistat unitas inseparabilis 181,2-4 in quibus unitati nulla oppositio obsistat et in quibus obsistat 181,16-183,14 propter relationis oppositionem pater non potest esse de deo 182,27-183,3 filium deum necesse est esse de patre deo, quia pater non est de illo 183,3s. spiritum sanctum necesse est esse de patre, quia nulla obviat oppositio 8-10 unitas non habet vim consequentiae, ubi pluralitas obviat, quae ex nativitate et processione nascitur 185,8-11 si spiritus sanctus est de patre, est de deo: et si est de deo, est de patre, quoniam nulla obviat relatio 189,28-190,1 si veritatem facere et bene facere idem sunt in oppositione, non sunt diversa in significatione V 181,22-24 vide etiam → relatio

opus: faber, facturus aliquod artis suae opus, prius illud intra se dicit mentis conceptione M 24,24-27; 26,3-6 faber non potest opus mente conceptum

perficere, si desit aut materia aut aliquid, sine quo opus praecogitatum fieri non possit 26,9-13 in quo differant ab invicem illae in creatrice substantia et in fabro suorum operum faciendorum intimae locutiones 16-20 opus quod fit secundum aliquam artem, non solum quando fit, verum et antequam fiat et postquam dissolvitur, semper est in ipsa arte non aliud, quam quod est ars ipsa 53,18-21 fides, quam competens comitatur dilectio, non otiosa est, sed magna se quadam operum exercet frequentia 84,17-22

opus malum debet esse et non esse: debet esse, quia a deo sapienter permittitur; non debet esse, quantum ad illum, cuius iniqua voluntate concipitur V 186,7-31 opera bona deus facit sola sua bonitate, quia creat voluntatem liberam C 287,25-27 opera mala deus facit sola culpa hominis 287,27-288,4 opera bona deus facit, ut sint bona per essentiam et per iustitiam; opera mala, ut sint solum bona per essentiam, non ut sint mala per absentiam debitae iustitiae 288,4-7; cf. 258,15s.; 259,17-19; 261,9-10 homo in bonis operibus habet, quod mala non sunt, quia ea non deserit; in malis hoc solum, quod mala sunt, quia ea iniusta voluntate facit 288,7-10 non inconvenienter dicitur deum praedestinare etiam malos et eorum mala opera, quando eos et eorum mala opera non corrigit 261,6s.

melior est, qui ab opere malo, quod vult, impeditur et inde gaudet, quam qui opus malum perpetrat et in malitiosa intentione deserit E 132,7-23 non solum in operibus exterioribus, sed etiam in intimis cogitationibus debemus a minimis excessibus cavere 185,19s. foecunditas malorum operum O 10,97 sterilitas bonorum operum 98 si steri-

lis bonorum operum mortuus est, fertilis malorum magis mortuus est 102 opuscula Anselmiana: ad quem finem Anselmus duo parva sua opuscula, »Monologion« scilicet et »Proslogion«, fecerit I 20,16-21,4 (cf. → »Monologion«) Hildeberto, episcopo Cenomannensi, quaedam sua opuscula mittit E 241,14s.

oratio: in re enuntiata non nisi in oratione quaerenda est veritas V 177,16-19 ipsa oratio non est veritas, quia non semper est vera 177,20-178,4 quomodo oratio, etiam cum significat esse quod non est, vera et recta sit 178,28-179,31 oratio pariter accepit significare quod est et quod non est 178,30-32 oratio non solet dici vera, cum significat quod non est, tamen veritatem habet 179,1s. si significat quod est, dupliciter facit quod debet: quia significat et quod accepit significare, et ad quod facta est 2-10 alia est rectitudo enuntiationis, quia significat, ad quod significandum facta est; alia vero, quia significat quod accepit significare; ista immutabilis est orationi; illa vero mutabilis; istam illi naturaliter, istam accidentaliter et secundum usum habet 179,10-27; 183,1-7 summa veritas est causa, quod veritas orationis non habeat principium vel finem 190,13-33 oratio, quae dicit futurum esse aliquid, non esset verum, nisi re ipsa sit aliquid futurum, et hoc sit in summa veritate; similiter est de oratione, quae dicit quia praeteritum est aliquid 21-25 oratio similitudinem habet cum Nilo (exemplo trinitatis): quamdiu quasi ex oris fonte procedit, perfecta non est; et cum perfecta est, iam non est I 31,28-32,1

oratio (religiosa): cur orare oporteat, ut deus nobis dimittat peccata Cu 86,1-11 *oratio iustorum praevalet* E 102,7-9

quid petendum 9-14 oratio propter cogitationes importunas non dimittenda est E 414,42-47 vide → supplicare

»Orationes sive meditationes« Anselmi: O; Me editae sunt ad excitandam legentis mentem ad dei amorem seu ad suimet discussionem Prol. 2-4 (alia recensio 6-8) factae sunt ad colligendum pietatis affectum 11s. (10s.) non sunt legendae in tumultu, sed in quiete, nec cursim vel velociter, sed paulatim cum intenta et morosa meditatione 4s. (8s.) non debet lector quamlibet earum totam perlegere, sed quantum illum delectat 5-8 (9-11) neque semper a principio incipere, sed ubi illi placuerit 8s. ad hoc paragraphis distinctae sunt 9-12 (cf. E 28,18-20)

Anselmus Adelidi mittit septem suas »Orationes«, quarum prima non tantum »Oratio« quam »Meditatio« dicenda esset E 10,13s. ex quibus Orationem ad sanctum Stephanum et ad sanctam Mariam Magdalenam magis ad accendendum amorem tendere scribit 16-19 omnes septem humilitate et affectu timoris dicendas esse 19-22 indoles »Meditationum« describitur 14-16

quomodo tres »Orationes ad sanctam Mariam« exortae sint 28,7-13 et quomodo meditandae 14-18 factae sunt ad compunctionem contritionis vel dilectionis 16s. eas Anselmus Gondulfo mittit 14 Anselmus »Orationes« Folceraldo, suo consobрино, scribi fecerat, sed nescit, per quem eas eidem mittere possit 55,30-34 »Oratio ad sanctum Nicolaum« a se facta, ut sibi in Angliam mittatur, Beccensibus praecipit 147,13 »Orationes« a se editas mittit Mathildi comitissae Toscanensi O, Prologus, alia recensio 3s.; E 325,31-33 ei significat non omnes ad eius personam pertinere; Prologus, alia recensio 4-6 ei earum

finem et modum legendi exponit 6-11 vide etiam → »Meditationes«

orbitas O 2,82

Orcadenses: propter indigentiam doctorum in fide Christiana parum eruditi sunt E 449,3s.

ordinare; ordo: summa essentia tantam rerum molem, tam ordinate variatam, sola per seipsam ex nihilo produxit M 22,5-10 quae singulatim absumpta quamlibet essentiam ad minus et minus esse deducunt, eadem ordinatim assumpta illam ad magis et magis esse perducunt 50,1-3 punire est recte ordinare peccatum sine satisfactione Cu 69,11s. non punire est peccatum inordinatum dimittere 12s. deum non decet aliquid inordinatum in suo regno dimittere 15s.; cf. Co 147,15s. nihil minus tolerandum est in rerum ordine, quam ut creatura creatori debitum honorem auferat Cu 71,7s. quando unaquaeque creatura suum et quasi sibi praeceptum ordinem servat, deo oboedire dicitur 72,31-73,3 et in rerum universitate ordinem suum servat 73,3-6 summa sapientia quod natura rationalis perverse vult, in universitatis ordinem et pulchritudinem convertit 17-19 perversitatis spontanea satisfactio sive punitio in universitate suum locum et ordinis pulchritudinem tenent 19-22 quas si divina sapientia, ubi perversitas rectum ordinem perturbare nititur, non adderet, fieret in ipsa universitate, quam debet deus ordinare, quaedam ex violata pulchritudine deformitas 22-24

cum terrenae potestates vindictam recte faciunt, ipse deus facit, a quo ad hoc ipsum sunt ordinatae 70,3s. deus peccatores separatim a iustis ordine competenti disponit Co 147,15s. ordo congruus universitatis rerum non

expostulat, ut deus creaturas, in quibus iustitia non debet esse, pro absentia iustitiae puniat 16-19 deus saepe vitam hominum contra eorum desideria ordinat, ut eos probet E 312,6-9 ordo pulcherrimus O 14,119 homines cuiuslibet ordinis E 82,5s. unusquisque in suo ordine perfectioni studere debet 189, 24-32 perfectionem inferioris ordinis transcendere debemus 30-38

ordo canonicorum: E 172,21; 234,7

ordo (monachus): ordo (vester etc.)

E 172,24; 177,11; 13; 183,19; 185,15s.; 234,7; 267,14; 313,4; 375,7; 403,17; 450,24 districtio ordinis 289,16 ordo monachus 203,11 ordo monachorum: E 121,25; 172,21; 189,29 rigor ordinis 178,33; 199,10; 231,23 vitae ordo 37,59

»Ordo Romanus: secundum eum in initio canonis panis et calix singulariter benedicendi sunt W 235,4-7; 9s.

ordo sacer: lapsi sacros ordines habentes, qui secreta confitentur, quomodo tractandi sint E 65,43-108 non asserendum eos eisdem ordinibus amplius uti non posse, si contriti profectum studiose contenderint 43-47 nec apud deum officium alicuius propter culpam, quam ipse ignoscit, reprobat, nec apud homines decoloratur sacri ordinis dignitas propter personam, cuius homines peccatum non cognoscunt, quibus duabus causis carnalis lapsus prohibet ad sacros ordines accessum et reditum 47-50; 66s. pro sententia, quae ad sacri ordinis officium reditum post lapsum concedit, Anselmus revocat ad auctoritatem beati Calixti papae et beati Gregorii papae 57-66

Ordwius, monachus Cantuariensis: interroganti quid respondere posset ipsum calumniantibus, Anselmus respondere iubet eos mentiri E 327,3-8 non se

prohibere regem ab investituris, sed se nolle communicare cum iis, qui propter investituras excommunicantur 9-12 se dolentem tolerare, quod clerici mali ecclesias opprimant, et pro hoc se in exilio esse 12-16 se ecclesias non laicis dare, cum eis maneria ad firmam dat 16-19 se non curare aliena, sua negligere 19-21 Ordwius iterum refert de calumniis malignorum de eo, quod laici in ecclesiis ad eum pertinentibus, expulsis sacerdotibus, officio clericorum fungantur; quod quidam clerici frustra ab eo auxilium petierint; quod in Angliam reverti magnopere non curet 336,3-13 ei Anselmus breviter respondet 14-25 Ordwio et aliis Anselmus ostendit, cur ad se venire non possint 355,3-21 Ordwio soli Anselmus declarat se in Angliam redire non posse, ne, dum rex se spoliaverit, pravam consuetudinem confirmare videatur 46-58

originale: vide → iustitia; → peccatum

origo: »originale« ab origine derivatur Co 140,8 non dicitur peccatum originale ab origine naturae humanae, sed personae uniuscuiusque 8-26 origo naturae humanae iusta fuit 11s.

orphanus derelictus O 2,81

os: pium os O 13,9

Osbernus, monachus Beccensis: Cantuariæ degentem Anselmus per Gondulfum salutatur E 4,31s. eum commendat Henrico 5,36s. eum salutatur per Henricum 17,55s. de eius culpa in Henricum veniam oratur 58,18-26

Osbernus, monachus Beccensis defunctus: pro eius anima Anselmus orationes a Gondulfo et ab omnibus amicis exposcit E 4,33-40; 7,40s. ab Henrico 5,30-33; 36s.

Osbernus, monachus (et praecentor) Cantuariensis: de eius profectu in

scientia et de mutua dilectione Anselmus Lanfranco archiepiscopo refert E 39,37-46 eius morbum exponit 47 ad 58 Cantuariam revertentem, laude eius praemissa, commendat Lanfranco 66,12-24 se ab eo nisi cum dolore separari affirmat 12-17; 22-24 eius consobrinus Hulwardus per Mauritium salutatur 69,26s.; 74,33s. *Osbernus Anselmum reprehendit, quod contra omnium intellectum et voluntatem archiepiscopatum Cantuariensem non accipiat* 149,5-19 *eidem circumstantias electionis miraculosas ut indicia voluntatis dei proponit* 20-34 *ei minatur dei iram, si ecclesiam Cantuariensem deturpatam renovare recusaret* 42-93 *eum admonet, ut praestantiam ecclesiae Cantuariensis agnoscat* 94-107 *et ne inconsulte quid agat sive in consecratione sive in rebus ecclesiae dandis aut mutuandis* 108-117 *Anselmum iterum implorat, ut archiepiscopatum accipiat* 152,4-30 *affirmat se Anselmum per 13 annos publice laudavisse* 18-21 Osberno cum ceteris Anselmus scribit se audire inter monachos Cantuarienses discordiam et inoboedientiam exortas esse eisque praecipit, ut omnes in omnibus priori oboediant 182,5-18

Osbernus defunctus: Anselmus Odoni episcopo significat Beccenses facturos, quod de Osberno defuncto mandaverit E 87,3-9

Osbernus, episcopus Excestrensis: eum Anselmus obsecrat, ut monachos de Batailla Exonii morantes contra molestias quorundam clericorum defendat E 172,3-17 et ne eos prohibeat pulsare signa sua secundum ordinem suum 18-24 aut auxilium populi ad ecclesiae suae constructionem postulare 25-27 Osberno per Osmundum episcopum Serisberiensem ex parte regis et Anselmi

praecipitur, ut monachos Hierosolymam ire prohibeat 195,20-25 *eum Paschalis papa docet monachos defunctos intra ambitum monasterii sui sepeliendos esse* 226,4-8 *eidem interdicit, ne monachos Sancti Martini de Bello id facere prohibeat* 9-20

Osbernus, pater Willelmi: eius filius Beccensibus dedit terram de Ramsoneto et quod habebat in leuga Brionii E 89, 26-29

Osmundus, episcopus Serisberienensis: eum Anselmus admonet, ut filiam regis Scottorum ad ordinem religiosum, quem reliquit, redire compellat E 177,4-17 Anselmus abbatissam Mathildam Wiltoniensem exhortatur, ut Osmundo oboedientiam et amicitiam exhibeat 185,34-39 Osmundum precatur, ut per totum episcopatum suum pro rege in periculo versante preces fieri iubeat 190,3-12 ei Anselmus ex regis et sua parte praecipit, ut vitam inordinatam abbatis Cerneliensis inquirat et corrigat 195,3-19 eidem et per eundem episcopis de Excestre, de Bathan et de Wigacestre Anselmus mandat, ut prohibeant monachos ire Hierosolymam 20-25

otiosi; otiosum: otiosa est memoria et intelligentia cuiuslibet rei, nisi prout ratio exigit, res ipsa ametur aut reprobetur M 64,21-23 fides otiosa: vide → fides

otiositas: inimica est animae E 231, 40-50

Ozias: *cum illicitum sibi sacerdotium vindicaret, lepra percussus est* E 281, 31s. *post eius mortem Isaias vidit dominum sedentem solio excelso, quia regnante nobis leproso rege non possumus deum videre in sua maiestate* 284, 29-33

P

P., monachus Sancti Martini Sagiensis: eius desiderium eundi Hierosolyma Anselmus improbat, cum adversetur voto stabilitatis, voluntati apostolici et oboedientiae erga abbatem E 410,4-13 pacisci; pactum: nullo iure diabolus quasi sub cuiusdam pacti chirographo ab homine usuram peccati exegit Cu 58, 2-5 Anselmus in »Cur deus homo« Bosoni respondere vult eo pacto, ut, si quid dixerit, quod maior auctoritas non confirmet, non alia certitudine accipiat, nisi quia interim ita sibi videtur 50,7-10; 82,5-8 item cum Bosone paciscitur, ut nullum inconueniens in deo accipiat et nulla vel minima ratio reiciatur 67,1-4 nullum pactum debet seruari contra legem Christianitatis E 424,8s.

paenitentia; paenitere: deum boni incepti paenitere inconueniens est Cu 95,27s. homo non semel tantum a culpis redimitur, sed etiam quotiens cum digna paenitentia redierit, recipitur Me 3,123s. quae tamen paenitentia peccanti non promittitur 125 monacho peccanti deus magis irascitur, quamdiu est in peccato, sed benignius suscipit monachum paenitentem quam alium E 162,34-42 plures sanctae mulieres post amissam virginitatem plus deo per paenitentiam in castitate placuerunt, quam plures aliae in virginitate 168,60-62 deus paenitentes benigne suscipit 333,16 ex verecundia paenitentia non abiicienda est 3-24 exspectat anima mea ad sufficienter paenitentem O 2,27s. paenitentiae lamentum 8,84 amaritudo 16,20s. mirabilis paenitentia Me 2,53 luctuosa paenitentia 56 continua paenitentia sit comes aetatis

meae 61 paenitentia mea non sufficit ad satisfactionem 106s.

paganus: in »Cur deus homo« sic probatur deum necessitate fieri hominem, ut non solum Iudaeis, sed etiam paganis satisfiat Cu 133,5-8 Graeci sacrificando de fermentato se paganos confitentur A 227,23-26 dictum (Roscelini): sicut pagani et Iudaei, et Christiani debent defendere fidem suam I¹ 285,21-23; I 10,19-21

pagina authentica (sacra scriptura): Pr 210,21 pagina sacra I¹ 285,3; I 9,20; Cu 40,7; E 2,26

Palaestina: de sacramentis ecclesiae aliud Palaestina, aliud Armenia etc. sentit W 234,1s.

pallium: nullus debet habere pallium, antequam sit consecratus E 445,16s. si metropolitanus sacratus episcopus per totum primum annum nec papam viventem nec pallium requirit, cum potest, iuste ab ipso honore remouendus est 176,68-70 non pertinet nisi ad archiepiscopum a Romano pontifice pallio confirmatum facere portari crucem ante se in via 278,18-22

panis: Christus carnem suam »panem« vocavit, quia sicut isto pane vivit homo temporaliter, ita illo vivit in aeternum A 224,5s. (vide → azimus panis; → fermentatum; → corpus Christi [eucharisticum])

papa: papa Urbanus Cu 41,2; 105,7-9; Pr 204,25s. *universali papae Paschali E 221,1 summo pontifici et universali papae Paschali 323,1* vide etiam → pontifex Romanus

papilio: non est currendum in gloriam mundi, sicut papilio volat in ignem nocturnum E 81,28s.

par: id summum est, quod sic supereminet aliis, ut nec par habeat nec praestantius M 15,9s. etsi forte duo pares ad

invicem possint dici spiritus et verbum eius, in ipsis tamen relativis, si quaeratur quid sit illud, de quo dicuntur, non potest dici pluraliter, quemadmodum dicuntur duae pares lineae, 56,17–20 nec sunt duo pares spiritus nec duo pares creatores 21 si filius non per suam essentiam, sapientiam et vitam subsistit, non erit par patri 61,1–7 nihil potest esse par summo spiritui nisi summus spiritus 66,4 non expedit homini, ut agat cum deo, quemadmodum par cum pari Cu 86,8s.

paradisus (caelestis): nulla anima ante mortem Christi paradisum caelestem ingredi potuit Cu 119,25–27 si vitam sanctimoniam teneris, Christus te trahet ad altiora paradisi E 169,84s.

paradisus (terrenus): homines in paradiso habebant quandam immortalitatem, id est potestatem non moriendi Cu 80,14–16; 90,20 deus hominem angelis sociandum in paradiso tenebat 85,17s. deus non potest hominem peccati sorde maculatum absque omni satisfactione saltem in paradisum, de quo eiectus fuerat, reducere 20–23 homo in paradiso sine peccato factus est 90,9 homo in paradiso quasi positus est pro deo inter deum et diabolum, ut hunc vinceret, ad excusationem et honorem dei et confusionem diaboli 9–13 (cf. 77,8–11) non promittitur nobis per baptismum et fidem Christianam beatitudo, quam habebat Adam in paradiso ante peccatum C 276,19s. in paradiso homines generarent 23 humana natura reconciliata regno dei, quod post conversationem paradisi terreni suo tempore acceptura erat, donatur 278,6–9 sola oboedientia potuit hominem in paradiso retinere, unde per inoboedientiam eiectus est E 231,30 ad 32 sola inoboedientia hominem

iecit de paradiso 403,25s. claustralis conversatio monachi propositi est via paradisi, immo quidam paradisi huius vitae 418,13–15

parens: verbum summi spiritus sic est ex ipso solo, ut perfectam eius quasi proles parentis teneat similitudinem M 57,9–11; 13–19; 22–26 in rebus aliis, quae parentis prolisque certum est habitudinem habere, nulla sic gignitur, ut omnino nullius indigens sola per se ad gignendam prolem sufficiat; nulla sic gignitur, ut nulla admixta dissimilitudine omnimodam similitudinem parentis exhibeat 57,26–58,1 nullis rebus tam convenienter aptatur habitudo parentis et prolis, quam summo spiritui et verbo eius 58,1–5 spiritus est proprium verissimum esse parentem, verbi verissimam esse prolem 58,5–7; 59,10 ad 12 incongruum est, ut illi parenti aptetur nomen matris, cui ad gignendam prolem nulla alia causa aut sociatur aut praecedit 59,3–5 cum impossibile sit eundem esse parentem et prolem, tamen necesse est idem esse parentem et prolem 18–23 sicut verbum congrue intelligitur proles, ita memoria parentis nomen aptissime suscipit 63,24–64,1 sicut verbum se prolem eius esse, a quo est, evidentissime probat, promptam praeferendo parentis imaginem: sic amor aperte se prolem negat 67,5–11 solus ille, cuius verbum est, genitor et ingenuus dicitur, quia solus est pater et parens, et nullo modo ab alio est 68,5s.

parentes: parentes primi: vide → Adam parentes proximi: eorum peccata non pertinent ad peccatum originale Co 166,10–168,5 neque animabus filiorum imputantur 166,10–15 eorum iniustitia nuditatem iustitiae in infantibus augere non possunt 166,25–167,2

iniusti parentes iniustitiam originalem non graviolem in infantibus faciunt nec iusti parentes eam leviolem faciunt 167,12-28 propter merita bona parentum filiis multa bona impenduntur 29s. propter peccata parentum filii eorum usque in tertiam et quartam generationem multis tribulationibus flagellantur 167,30-168,3; cf. 142,6s. quomodo eorum peccata noceant animabus filiorum ipsorum 168,8-169,8 in parentibus post Adam non fuit causa peccati originalis in infantibus, quia non habebant potestatem, ut ab iis filii iusti propagarentur 169,27-170,3 si filius virginis a peccatis parentum primorum liber est, a fortiori etiam a peccatis parentum proximorum 150,7 ad 9

paritas: non omnes rerum naturae continentur una dignitatis paritate M 16, 31s.

pariter: quaecumque iusta dicuntur ad invicem, sive pariter sive magis vel minus, non possunt intelligi nisi per iustitiam M 14,13-15 pariter spiritus summus verissime gignit, et verbum verissime gignitur 58,10s. pariter perfectus pater est per se et perfectus filius per se 60,23s. a patre pariter et filio summi spiritus amor procedit 65,10 ex sua essentia emittunt pater et filius pariter amorem 66,22-25 in natura non inveniuntur duo aliqua, quae singula perfectam et non differentem habeant pariter ad aliquid unum patris aut matris habitudinem 67,15-18 nomen »spiritus« substantiam pariter patris et filii significat 69,10 pater et filius et patris filiique spiritus pariter se et ambos alios dicunt 74,5s. »albus« nihil principalius, sed pariter significat qualitatem et habere G 165,22-24 non pariter laudabiles sunt, si stant in veri-

tate: et qui nullam novit poenam, et qui eam semper aspicit aeternam Cu 75,21-23 non solum impotentia iustitiam habendi, sed etiam intelligendi in non baptizatis imputatur ad peccatum, quoniam pariter descendit a peccato C 273,20-23

pars: mundi moles cum partibus suis constat ex terra et aqua et aere et igne M 20,30-21,2 faber non potest mente aliquid corporeum imaginando concipere, nisi id, quod aut totum simul aut per partes ex aliquibus rebus iam didicit 26,9-11 homo non potest aliquid animal cogitando sive pingendo, quale nusquam sit, confingere, nisi componendo in eo partes, quas ex rebus alias cognitis in memoriam attraxit 13-16 summa natura aut tota est in omni loco vel tempore, aut tantum quaelibet pars eius, ut altera pars sit extra omnem locum aut tempus, et ita partes habeat 36,6-9; 38,14-20 tota potest esse summa natura ubique et semper sic, ut tota semel sit in omnibus locis vel temporibus, vel per partes in singulis, aut sic, ut tota sit etiam in singulis 36,9-12 si natura summa per partes est in singulis temporibus, non effugit partium compositionem et divisionem 36,12-15; 37,21-24; 38,4 ad 7 quidquid loci et temporis continentia non coercetur, nulla locorum vel temporum lege ad partium multiplicitatem cogitur 40,10-12 aetas sive aeternitas summae substantiae sine partibus est 42,13-14 non ullae partes sunt summi spiritus 45,18-20

in deo nullae partes sunt P 114,18 ad 115,4 deus sic est sine spatio, ut in eo nec medium nec dimidium nec ulla pars sit 116,11s. forte (Roscelinus) putat non esse aliquid, in quo partes nullae sunt I¹ 289,19s.; I 18,1s. cuius

partes cogitari non possunt, id in partes dissolvere nullus intellectus potest I 289,13-15; I 17,18s. quod partes habet, aut actu aut intellectu est dissolubile 22,11s.; cf. 17,17s.

particeps; participatio: summe bona substantia non participatione qualitatis, iustitiae scilicet, iusta dicitur M 30,8 ad 11 quomodo summa natura non sit particeps accidentis 43,6-8 accidentium quaedam nonnisi cum aliqua participantis variatione adesse et abesse posse intelliguntur, ut omnes colores 10-12 nihil est verum nisi participando veritatem V 177,16 Christum esse mortalem et incommodorum nostrorum participem oportet Cu 112,7s. frustra homines imitatores Christi erunt, si meriti eius participes non erunt 130,31s.

participium: utimur praeteritis participiis passivis pro praesentibus, quae Latinitas non habet, sicut non habet participia a verbis activis et neutris; pro praeteritis, quae non habet, utimur praesentibus V 196,10-18

partim: si summa natura partim est et partim non est in omni loco vel tempore, partes habet M 36,7-9 non est partim ubique et semper 9 quaeritur, utrum sint duo amores, an unus non totus ab uno procedens, sed partim a patre, partim a filio; an nec plures nec unus partim procedens a singulis 66,17 ad 20

parvipendere: nihil, quod aliquatenus honestatem decoloret, parvipendendum est E 344,17s.

parvitas; parvum: summa veritas nullum localis vel temporalis distentionis magnitudinem suscipit vel parvitatem M 40, 2-5 peccatum non est parvum quid Me 1,33-37 nullum peccatum parva res est putanda E 403,24-30 parvis

passibus in caelum ascendendum est 183,6-21 minus; minima: vide sub his vocabulis

Pascha: azimus panis in Pascha fuit figura Christi mundi futuri et Christianorum mundorum A 224,12-225,6 vetus Pascha est figura Paschae novi 228,13s. Christus est Pascha nostrum 15

Paschalis papa (II): ei Anselmus exponit, cur propecto ad Sedem Apostolicam non prius nuntium miserit E 210,4-10 papae totam suam causam explicat 10-55 quomodo mala multa in Anglia corrigere non potuerit 14s. quomodo rex papam non acceperit nec ei litteras mittere permiserit 17-19 quomodo idem rex terras ecclesiae suis hominibus dederit 21 sibi papam adire vetuerit, nisi e terra exiret 23-30 archiepiscopatum invaserit 31-33 quomodo ipse de Anglia exiverit et Romam venerit 30s. et necessitatem patiatur 35-38 papae significat se in Angliam reverti non velle, nisi secundum deum, et nisi rex terras ecclesiae reddiderit 39-48 exponit, cur regem non excommunicaverit 49-54

papa Anselmo ab exilio reducto gratulatur 213,4s. eum exhortatur, ut ecclesiam Anglicam secundum sanctiones ecclesiae Romanae regat 4-9 et ut censum beati Petri restituere studeat 9-13 ut nuntiis suis Iohanne et Tiberio intervenientibus pacem inter regem et comitem Normannorum componere studeat 14-24 Anselmus apud papam per nuntios se excusat, quod tanto tempore post reditum in Angliam non scripserit 214,6s. refert, quomodo rex et principes investiturae renuntiare renuerint 8-16 in hac re a papa consilium expectat 15s. papam rogat, ut ecclesiae Cantuariensi legationem Romanam

antiquitus habitam, nunc vero archiepiscopo Viennensi traditam, restituat 17-34 ei de Rannulfo Flambardo, indigno episcopo Dunelmensi, refert, et de eo, de consecratis ab eo et de ecclesia Dunelmensi mandatum exspectat 35 ad 63 pro novo archiepiscopo Eboracensi, etiam ex parte regis, pallium expetit 64-72 Henricus, rex Anglorum, easdem dignitates, quas antecessores sui habuerint, sibi vindicat 215,3-17 *Paschalis regi respondet ipsi concedi non posse, ut ius habeat episcopos et abbates per investituram instituendi* 216,3-12 *quod ex sacra scriptura probat* 11-16; 36-38; 43-45; 69-74 *ex beato Ambrosio* 20-31; 38-43 *ex Iustiniano* 49-59 *ex modo agendi Constantini imperatoris* 62s. *et summorum pontificum* 63-68 *regi promittit se ei omnia, quae postulaverit, libenter concessurum, si ab investitura abstineret* 75-86 papae Anselmus suam subiectionem sub sancta sede probat tribulationibus, quas pro ea per novem annos passus sit 217,4-11; 220,3-8 ei refert, quomodo regi decreta apostolica contra investituram ostenderit et quomodo rex et principes et episcopi quanta mala inde processura sint, proclamaverint 217,14-21; 219,4-11 et quomodo se ipsum coegerint, ut apud papam mitigationem decretorum istorum assequeretur 21-26 quare papam obsecrat, ut petitioni eorum condescendat aut sibi quid faciendum sit mandet 27-33 Anselmus queritur, quod Paschalis in re investiturarum regi quidem responderit, sibi vero minime 218,4-8 papae significat regem, cum satisfactus non sit, episcopos, se ipsum suos nuntios responsum accepturos missurum esse 8-17 papa litteris de hac re cum nuntio regis missis non respondit 219,11-13; 220,8-11 eum

Anselmus precatur, ut suis nuntiis, quos cum episcopis mittit, certum de hac re responsum det 219,13-16 iterum a papa consilium de hac re petit 220,13-18 eique Gerardum, archiepiscopum Eboracensem ipsum pro pallio adeuntem commendat 19-24 *item rex pro Gerardo pallium petit* 221,3-10

Paschalis Anselmum monet de eius exilio, de morte terribili regis, de archiepiscopi in Angliam reditu 222,3-8 laudat eius constantiam et ut perseveret hortatur 8-12 neque seipsum in defendendo verbum dei deficere affirmat 13-18 nuntiat in synodo Lateranensi nuper celebrata decreta de investitura laica renovata esse 19-29 *papa primum archiepiscopi Cantuariensis confirmat* 30-34 *Anselmo concedit privilegium personale pro vita, quo nullius legati, sed suo tantum iudicio subest* 35-37 *papa diversis dubiis Anselmi per nuntios Baldevinum et Alexandrum propositis respondet* 223,3-82 *regem laudat de bono initio gubernationis regni* 224,3-9 eumque hortatur, ne in re investiturae consilia hominum perversae mentis sequatur 10-25 ei promittit suam amicitiam, si ab investitura abstineret 18-21 *papa Ranulfo, episcopo Dunelmensi, eius crimina obicit* 225,3-11 *eidem praecipit, ut archiepiscopo Cantuariensi de obiectis satisfacturus se praesentet* 12-16 *Paschalis Osbernum, episcopum Excestrensem, docet monachos defunctos intra ambitum monasterii sui sepeliendos esse* 226,4-8 *eidem interdicit, ne monachos Sancti Martini de Bello id facere prohibeat* 9-18 *contradicentes ab Anselmo puniendos esse iubet* 18-20

papae Anselmum testatur Gualonem, ab abbate ecclesiae Sancti Quintini

electum episcopum Belvacensem, dignissimum esse, qui in episcopatu a papa confirmetur 272,3-29 papae nuntiat regem litteras sibi regique missas neglexisse, cum episcopi legati affirmarent se a papa viva voce aliter audisse 280,3-20 se inde inducias petisse, donec a papa de hac re certior fieret 20-36 papam precatur, ut aut excommunicationem in investituram laicam in Anglia solvat, aut ut se instruat, quid de iis qui prohibitionem investiturae negligunt, agendum sit 37-46 papa quaedam »extra hanc cartam« per legatos suggerit 47s. *Paschalis dolet, quod episcopi, legati regis, quae ipse nec dixerit nec cogitaverit, retulerint* 281,8-18 *probat ex auctoritatibus improbitatem investiturae laicae* 19-40 *episcopos mendaces necnon omnes, qui intra inducias investituram seu consecrationes acceperunt aut consecraverunt, excommunicat* 41-47 *ab Anselmo orationes petit* 48-51 *in memoriam eius revocat, quomodo patres investiturae laicae severe obviaverint et in concilio Barensi contra eam excommunicatio prolata fuerit* 282,3-11 *filios sacerdotum et levitarum non esse deponendos, si digni fuerint significat* 12-17 *causam Gualeni episcopi iudicio Anselmi committit* 18-22 *de munere beato Petro misso gratias agit* 23s. Gerardo, archiepiscopo Eboracensi, praecipit, ut Anselmo professionem faciat, sicut ipsius praedecessores fecerant 283,3-12 per litteras, quas papa per Tiberium Anselmo miserat, huic significavit se cum ipso loqui velle 301,10s. *Paschalis Anselmo eiusque successoribus primum ecclesiae Cantuariensis iterum confirmat* 303,3-12 *item confirmat omnes possessiones ecclesiae Cantuariensis tempore Lanfranci habitas* 304,3

ad 13 pallii usum Anselmo concedit, sicut eius praedecessores habuerunt 14 *ad 16 regi gratulatur de victoria parva et de sobole accepta* 305,3-7 *eumque admonet, ut ab investituris se abtineat* 8-27 *et ut Anselmum revocet* 28-36 *eidem promittit, si haec fecerit, se ei omnia alia concessurum et filium Willelmum protecturum esse* 40-46 *eum precatur, ut responsum suum per legatos fide dignos mittat* 47-49 Anselmus papae episcopum Bituricensem, qui se praesentet, commendat 315,3-6 narrat, quid Willelmus legatus sibi dixerit, quid ipse responderit 7-17 regem nondum respondisse 17 de redditibus post reditum eiusdem Willelmi in Angliam se nihil habere potuisse 18s. explicat, cur litteras papae regi et reginae datas non tradiderit 20-25 papam, postquam sibi pro rege litteras dederit, alias litteras Willelmo dedisse 20-25 Anselmus papae mittit Baldewinum, ut cum eo de causa inter se et regem Anglorum agat 338,4-10 ei in memoriam revocat se propter oboedientiam in papam et propter amorem libertatis ecclesiae ab episcopatu exulem esse et eiusdem rebus spoliari 10-13 papam precatur, ut causae inter ecclesiam Carnotensem et comitissam Carnotensem, de qua Romae locutus sit, finem imponat 340,4-18

Paschalis regem severe monet affmans se non quae eius sint, sed quae ad eius salutem sint, postulare 348,3-13 *se nuntios eius usque ad proximam Quadragesimam retinere, ut in concilio secundum dei voluntatem respondeat; sed iudicium concilii exequendum fore* 14-20 *miratur quod Anselmum, qui ex culpa regis reverti non possit, etiam de rebus suis exspoliaverit* 21-28 *constitutiones synodales divulgari placere*

29-31 Baldwinus Roma rediens retulit Anselmo papam in concilio in proxima Quadragesima celebrando in ipsius causa consilium accepturum et hoc regi nuntiasse 349,17-20 apud papam Mathildis, marisca Tuscanensis, pro Anselmo intercedit 350,4-18 Paschalis tertio regem commonet, ne ecclesiam contemnat; imprimis ne amplius monasterium Sancti Augustini sine rectore sinat etc. (vide → Henricus) 351,3-43 Mathildem reginam hortatur, ut cor viri sui a pravis consiliariis avertat 352,3-23 papa compatitur iniuriis Anselmo factis 353,3-9 eidem nuntiat in concilio nuper habito deliberatum esse regis consiliarios necnon eos, qui a rege investiti sunt, ab ecclesiae liminibus repellendos esse; regis vero sententiam dilatatam esse 10-17 scribit Roberto de Mellento se audire eum fere solum regi persuadere, ut in causa investiturarum ecclesiae Romanae repugnet; oboedienti veniam offert, non obtemperanti iram dei comminatur 361,3-12 Gerardus, archiepiscopus Eboracensis, papae scribit correptionem, quam contineant eius litterae, falsam de se relationem effecisse 362,3-14 affirmat se causae Anselmi semper fovisse, quod litteras ab ipso scriptas manifestare 15-19

Anselmus regi per Gislebertum nuntiat Paschalem esse legitime electum et per totam ecclesiam acceptum, alterum apostolicum esse invasorem et mox casurum esse 378,9-20 idem papae refert de colloquio inter se et regem habito 388,4-15 sibi non visum esse respuere legationem regis ad papam aut revestituram suam 16-20 se comiti de Mellento, cognitis litteris papae ad eum, introitum ecclesiae concessisse 21-24 de aliis se expectare papae respersionem 24s. intercedit pro archi-

episcopo Rotomagensi 26-29 Paschalis gaudens, quod cor regis ad oboediendum erga Sedem Apostolicam inclinaverit, explicat, cur clementia uti maluerit 397,3-12 ipsum Anselmum ab excommunicatione, quam putabat se incurrisse, absolvit 13-16 eidem potestatem dat absolventi a censuris, praestita paenitentia per legatos aperienda, omnes, qui investituras a laicis acceperant, sic investitos consecrassent aut eis hominia fecissent 16-22 abbatem Eliensem vero excommunicatum remanere, quoad abbatiam resignasset 22-25 si qui in posterum, investituris exceptis, praelaturas assumpsissent atque regi hominia fecissent, consecratione non privarentur 25-28 Anselmo concedit, ut communionem habeat cum episcopis mendacibus 29-35 regem et reginam eosque proceres, quos legati indicassent, absolveret a paenitentia et peccatis 36 ad 39 Anselmo concedit, ut in regno Anglorum corrigat, absolvat et liget, uti ipsi visum fuerit 40-46 Rotomagensis archiepiscopi totam causam eidem committit 47s.; 398,3-9

Anselmo concedit, ut filios presbyterorum idoneos ad sacra officia promoveat 422,3-9 et ut abbatem Eliensem in communionem recipiat et in regimen abbatae, si ipsi videatur, constituat 10-13 Anselmi curae etiam cetera ecclesiae in Anglia negotia componenda relinquit 14-16 papa gaudet, quod labore Anselmi ecclesia Angliae prospere 423,3-6 eidem mandat, ut videat de causa cuiusdam Roberti comitis a rege Angliae detenti, qui illicite cum consanguinea matrimonium inisset 6-11 Anselmus papae nuntiat regem iam ab investitura ecclesiastica cessare et in eligendis dignitatibus sententiam virorum bonorum audire 430,4-10 ei

gratias agit de cura, quam de sua valetudine se gerere per nuntios manifestaverit 11-16

idem papam orat, ut divisionem episcopatus Lincolnensis in duos et novam sedem in abbazia Heli, ita ut pro canonicis monachi assistant, confirmet 441,9-26 papam obsecrat, ne Thomae, electo archiepiscopo Eboracensi, pallium concedat, priusquam eum sibi debitam professionem fecisse a se certior factus sit 451,4-20 item ne pallium episcopo Londoniensi, qui id numquam habuisset, concedat 21-24 papam interrogat, num verum sit regem Teutonicorum sine excommunicatione investituram dare; nam regem Angliae hoc exemplo etiam ipsum investituram dare velle 25-32 *papa respondet se non passurum honorem sancti Augustini, Anglorum apostoli, aut eius ecclesiae imminui* 452,3-9 *se numquam investituram regis Teutonici toleravisse aut toleraturum esse* 10-15 *papa regem laudat, quod regnum terrenum bene regat et deum ante oculos habeat* 457,3-5 *concedit, ut nova diocesis Heliensis, ab episcopatu Lincolnensi separata, collocata tamen in conspicuo loco, constituatur* 6-14 *item* 458,9-19 *Hervaeum, episcopum a barbaris a sua sede (Bangornensi) pulsum ad aliam aliquam sedem vacantem assumi iubet* 457,16-23 *eundem Hervaeum Anselmo commendat* 459,3-15 *Paschalis Anselmo scribit regnum Anglorum Sedi Apostolicae prae ceteris cordi esse* 458,4-8 *concessa divisione episcopatus Lincolnensis papa mandat, ut consuetudo Anglicorum monasteriorum de monasterio Eliensi servetur* 21-23 *possessiones, quas Anselmus cum episcopo Lincolnensi designavit, ratas habet* 19-21 *Paschalis laudat regis virtutes* 460,3-8

ei in causa sibi secreto insinuata suam operam promittit 9s. *ei permittit excambium per Hervaeum et Petrum postulatum* 12-15 *eidem Hervaeum iterum commendat* 15-17 *Anselmus papae causam latoris litterarum commendat* 463,4-9 *Thomas Eboracensis papae nuntios misit* 464,11s.

Waleramnus, episcopus Nauenburgensis, ex adversario ecclesiae Paschali papae acceptissimus factus est W 237, 18s.

passibilitas: natura hominum propter peccatum primi parentis innumerabilium incommodorum passibilis facta est Ca 268,20-22 ex hac passibilitate gratia multis modis nobis operatur incorruptibilitatem 22s.

passio; passivum; pati: usus locutionis hoc habet, ut et pati (et multa alia) dicat facere, quae non sunt facere V 182,18s. angelus malus nullo adhuc peccato praecedente alicuius mali (non) meruerat passionem Ca 268,23s. quod homo iuste dicitur pati, non sua iustitia pati iuste dicitur, sed quia iusto iudicio dei punitur Cu 57,26-28 saepe libenter aliquis patitur quasdam in sua persona molestias, ne maiores patiatur in rebus suis 114,13s. pro ceteris vide → actio; → percussio

pastor; pastorale: abbas est pater et doctor pastorque animarum E 106,10 ad 12; cf. O 17,14; 34s. cura pastoralis E 472,7 vide etiam → Petrus s.

pater; paternum: in pluribus naturis, quae sexus habent differentiam, melioris sexus est patrem esse, minoris vero matrem; in quibusdam autem e contrario M 58,23-27 prima et principalis causa prolis semper est in patre 59,2 maternam causam quolibet modo semper paterna praecedit 3 filius semper similior est patri quam filia 6s. nulla

natura aliquo exemplo monstrat duo aliqua esse, quae singula perfectam et non differentem habeant pariter ad aliquid unum patris aut matris habitudinem 67,15-18 pater in uno homine potest esse filius et filius pater, si idem homo est pater et filius I 12,8-11 pater in trinitate: vide → trinitas

paternitas: vide → filiatio

pati: vide → passio

patientia: in multis nihil aliud videtur iustitia quam quiescere a malo, sicuti est patientia Ca 247,23s. per patientiam vita iusti perficitur E 53,10-13 patientia non est nisi in tribulatione 63,49-53 patientia opus perfectum habet 73,13 patientia etiam in afflictione immerita exhibenda est, ut innocens felicius coronetur 21-24 soliditas patientiae O 13,100s.

patres sancti (catholici): Anselmus affirmat se nihil scripsisse in suo opusculo (»Monologio«), quod non catholicorum patrum scriptis cohaereat M 8,8s. a sanctis patribus veritas fidei confirmata est I¹ 284,5s.; I 8,3s. de una natura et tribus personis sanctorum patrum inexpugnabilibus rationibus disputatum est I 20,13-16 post apostolos sancti patres et doctores nostri tot et tanta de fidei nostrae ratione dicunt Cu 39,2s. non omnia quae possent, si diutius vixissent, dicere potuerunt 40, 2-4 de quaestione, cur deus homo factus sit etc., a sanctis patribus quod sufficere debeat, dictum est 48,9s. quia in sacra scriptura pluralitas in deo non uno nomine significatur, patres catholici elegerunt nomina, quibus illos tres nominare possint E 204,23-24 *Graeci Latinorum patrum testimonia non suscipiunt* 239,26s.

patria: peccato Adae a patria expulsi et in exilium impulsii sumus P 99,3s. nul-

lus retro respiciendo penset, quam multos in via caelestis patriae praecedat E 2,47s.; 51,33-35 superna ducente clementia ad patriam, ad quam anhelamus, veluti non eodem tramite pervenimus 5,20-22 in patria, quam suspiramus, quasi diversis itineribus conveniemus 37,11s. in hac peregrinatione separati ad patriam velut diverso itinere tendimus 38,20s. caelestis patriae desiderium O 16,20

Paulus, abbas Sancti Albani: ei Anselmus de evectione ad sedem abbatialem gratulatur E 80,4-8 eum admonet, ut barbaros diversam linguam loquentes exemplo doceat et plus diligi quam timeri studeat 9-20 et ne nimia sollicitudine bonorum monasterii in vitia incurrat 21-45

Paulus, s.: amicus dei O 10,136 apostolus Iesu 85 unus ex magnis apostolis dei 3s. doctor gentium E 317,12 dominus O 10,9; et passim intercessor 119s. magnus 3 mater 185; et passim affectuosa mater 178 mater famosi affectus 193s. mater animae meae 222 dulcis mater 179; 186 mater nostra 184 dulcis nutrix 179 nominata nutrix fidelium 177 pater 205 resuscitator 120 sanctus 3; passim vas electionis E 317,12 eius compassio O 10,139s. eius materna pietas 194 eius potestas 140

Paulus omnes alios apostolos tempore sequens, labore et efficacia praecessit in agricultura dei O 10,3-5 adhuc mortalitate gravis, raptus est usque ad tertium caelum 5s. omnibus omnia factus est 8s.; 135s.; 147; 158; 170 dictis et factis mundo cognitus 9s. apud deum magnae potestatis et erga homines immensae pietatis 10s. mundum perambulando docuit Iesum venisse in mundum, ut peccatores salvaret 80s. ad

hanc fidem Paulus maxime peccatores invitavit 81s. teste deo ei sufficit gratia dei 142s.; 146; 159 si ei in terra degenti sufficit, in caelo manenti non deficit 143s. deus testatur eius potentiam, et Paulus ipse testatur suam pietatem 145 cum infirmitatibus infirmari se promittit 156s.; 168 cui gratia dei sufficit, illi pietas vel potestas non deficit 159s. post Iesum plus omnibus laboravit, ut vocaret peccatores in paenitentiam 166s.; 183 Paulus non est solum nutrix fovens filios suos, sed et sollicitudine affectus iterum eos parturiens 6-8; 177ss. se ubique praedicat filios suos iterum parturire 178s. parturit aut nutrit, quos in fide Christiana docendo gignit et erudit 179s. omnis Christianus magis quam ab aliis apostolis doctrina Pauli in fide natus et confirmatus est 180-182 ipse magis quam alii apostoli mater nostra est 183s. Iesus et Paulus, etsi patres, et matres sunt 205-209; 214 quae sit aequalitas et quae differentia inter Iesum matrem et Paulum matrem 209-212 ambo orantem genuerunt filium, cum Christianum eum fecerunt 214s. Iesus per seipsum, Paulus per eundem ipsum 215s. Iesus per doctrinam a se factam, Paulus per doctrinam ab illo sibi inspiratam 216 Iesus per gratiam a se concessam, Paulus per gratiam ab illo acceptam 217 Paulus mater a Iesu genitus est 218

Paulus coactus quidem conversus est, sed fidem servavit et cursum consummavit E 335,12-15 *Mileto et Epheso relictis, nationes externas adiit* 149, 89-91 *cum sancto Petro et sancto Andrea Dunstano apparuit* 99-102 *Thimotheo suavit, ut vinum biberet* 242,60-65 *Paulus, qui in legis evacuatione sudavit, ne scandalum esset,*

hostias immolavit et Timotheum circumcidit 317,11-15 *optabat anathema esse a Christo pro fratribus suis* 19s. *Pauli doctrinam non deesse in epistolis Anselmi Mathildis regina affirmat* 384,10

cum citatur aliquis locus ex »Epistolis« Pauli, hic simpliciter vocatur »apostolus« eius »Epistolas« cum commentario Lanfranci Anselmus huic remittit 66,25-27 *easdem »Epistolas« Durandus abbas ab Anselmo petit* 70,21-27

»Oratio ad sanctum Paulum«: O io summa: laus sancti Pauli 3-9 ad eum unus peccator se convertit 9-12 peccator apud iudicem deum innumeris criminibus a multis accusatoribus accusatus est 13-25 etiam a se ipso et a creatura insensibili 26-32 de peccatis suis peccatori veniunt omnia mala 33-40 hoc veritas ostendit, tamen affectus non sentit 41-46; 127-130 oratio peccatoris desperatione plena est 47-55 delicta antea alliciendo, postea pungendo decipiunt 56-68 peccator a deo concilium petit, ubi se convertat 69-78 se convertit ad Iesum et Paulum, fidens in fide, quod ille venerit in mundum, ut peccatores salvaret, hic, ut hoc nos doceat 79-91 attamen peccatori etiam fides deest, cum fides sine operibus non sit fides 92-100 fide carens et fertilis malorum peccator mortuus est, non morte carnis, sed animae, quae peior est 101-117 peccator opus habet non reconciliatione, sed resurrectione 118-126 orat peccator ad deum et sanctum Paulum, ut mortuum resuscitent 127-141 potentiam et pietatem eis pro hoc non deficere demonstrat 142-160 non decet deum et sanctum Paulum ideo recitare peccatorem, quia miser est 161-172 anima proiecta et reiecta ad importunitatem se convertit 173-176 insistit in pietatem

nutricis et matris, sancti Pauli 177-184 petit, ut, sicut Paulus ipsum tamquam mortuum filium se confessione Christianitatis recognoscat, sic hic matrem ex dulcedine pietatis recognoscat 185-189 et ut se resuscitandum Christo commendet 189-196 peccator se convertit ad Iesum, qui etiam mater est 197-204 ambo sunt matres et patres 205-212 peccator se eorum filium profitetur 213-217 orat Paulum matrem, ut oret pro filio mortuo ad Christum matrem 218-226 excitatio animae ad confugiendum ad Christum matrem, quem orat, ut se resuscitet 227-238

pauper; paupertas: omnia creata dici possunt facta ex nihilo eo modo, quo dici solet dives ex paupere M 23,26-30 cum dicimus debere pauperes a divitibus eleemosinam accipere, non est aliud quam divitem debere pauperibus eleemosinam impendere Cu 128,30-32 hoc debitum non est exigendum a paupere, sed a divite 128,32-129,1 Anselmus Beccenses admonet, ne constitutiones de eleemosina pauperum minuant E 178,35-37 eosdem laudat, quod etiam in paupertatis pressura rigorem ordinis teneant 199,8-15

pax: quanta pace obdormiunt, qui obdormiunt in domino O 13,123s. dives et beata pax 128 pax in monasterio servatur, si unusquisque non suam, sed alterius voluntatem implere studet E 450,8-18 et si nullus fratri suo de alio aliquid quod offendat dicit 18-23

peccare: peccare est non reddere debitum Cu 68,4-10 deum exhonore Cu 68, 19-21; Me 1,36; 3,77 non est aliud quam velle, quod voluntas non debet C 251,16s. solum poenae odium sufficeret ad non peccandum Ca 271,24s. iustitiae amor est causa honesta et

utilis non peccandi 27s. poenae odium est causa inhonesta et inutilis ad non peccandum 271,28-272,2 in tractatu »De casu diaboli« quaeritur, quid peccaverit diabolus, quia non stetit in veritate V 173,15s. peccandi conditio confusa O 5,31-37 peccare, quam mala et amara res est 8,66 qui sponte peccat, merito in infinitum cadit, si misericordia non retineatur 14,127s.

peccator: qui peccat, impunitus dimitti non debet, nisi misericordia dei ei parcat Cu 58,12-59,1 non pertinet ad dei libertatem, benignitatem et voluntatem, peccantem, qui non solvit, impunitum dimittere 70,27-71,3 peccator, quantum in se est, ordinem et pulchritudinem universitatis perturbat 73,6-9 peccator non potest pervenire ad beatitudinem, vel talem, qualem habebat ante peccatum 85,29-31 homo peccator satisfacere non potest, quia peccator peccatorem iustificare nequit 91,24-26 a peccatoribus deus exigit honorem sibi ablatum Co 147,14s. eos separatim a iustis disponit 15s.

humana natura peccatrix O 4,28s. miseria regni peccatorum 9,91 fovea peccatorum 10,124 inutilis peccator Me 1,51; 55 immoderatus peccator 2,55s. ne praevaleat nequitia peccatoris confitentis et dolentis sententiae omnipotentis 100s. deus non vult mortem peccatoris 109s.; et passim Iesus et Maria sunt singularis spes peccatorum O 6,36 primus peccator (= diabolus) 8,49; 80s.

peccatum: deus nos a peccatis redemit Cu 53,8s. nemo pervenit ad beatitudinem nisi peccatis dimissis 67,14s. nemo sine peccato vitam hanc transire potest 15 necessaria est homini peccatorum remissio, ut ad beatitudinem perveniat 18-20

quaeritur, an deum deceat peccatum sola misericordia dimittere 69,8s. dimittere peccatum sine satisfactione est: non punire 11 punire est recte ordinare peccatum sine satisfactione 11s. non punire est peccatum inordinatum dimittere 12s. deum non decet peccatum impunitum dimittere 17s. si peccatum nec solvitur nec punitur, nulli legi subiacet, et est liberior iniustitia quam iustitia, et deo similem facit 25-31 homo peccando rapit, quod dei est; deus puniendo aufert, quod hominis est, id est beatitudinem 72,13s. omne peccatum sequi satisfactionem aut poenam necesse est 73,25-74,2 quanti ponderis sit peccatum 88,13-89,32 omnia quae homo habet, non sufficiunt ad satisfactionem unius minimi peccati 88,13-89,20 non debet fieri minimum peccatum ad se redimendum 88,26-28 neque etiam, si aliter totus mundus, immo infinitus numerus mundorum in nihilum redigeretur 89,1-17; 93,15-17 peccatum ut actio levissimum est; sed quia contra voluntatem dei est, gravissimum et nulli damno comparabile est 89,4-6 pro peccato etiam parvo homo non habet, quo id solvere possit 18-20 homo pro peccato non satisfacit, si non reddit aliquid maius quam sit id, pro quo peccatum facere non debet 27-29; cf. 110,9-11

peccato suo homo abstulit deo, quidquid de humana natura facere proposuit 90,28-91,9 effectum peccati non excusat peccatum, quod homo facit 93,2 peccata tantum odibilia sunt, quantum sunt mala 114,25s. peccatum quod scienter fit, differt a peccato, quod per ignorantiam fit, quod veniale est 115,14s. homo novus ante peccatum et inveteratus fermento peccati non substantialiter differunt A 224,8s.

peccata remittuntur tribulatione carnis E 53,9 nullum peccatum parva res est putanda 403,24-30 cum sola oboedientia hominem impellit in periculum, aut defendit hominem a peccato, aut, si forte peccat, valde veniale est, si comitatur paenitentia 421,20-22

peccata accusantur O 5,17-23; 11,27-32 peccatorum meorum enormitas 6,11s. misericordia Christi in aliis (quam in originali) peccatis volutatum hactenus toleravit 8,24-26 peccata faciles aditus, difficiles exitus habent 66s. qui tollit peccata mundi 87; et passim de peccatis veniunt peccatori omnia mala 10,33-40 peccata universalem execrationem contrahunt illi, quem a deo abstrahunt 11,33s. sarcina peccatorum 11,34s.; 17,62 conscientia peccatorum 13,126 peccata mea animam meam obtenebrant et gravant, claudunt et ligant 14,83ss. peccatum, nomen horrendum 109-120 peccatum in se habet suam foeditatem et secum trahit aeternam infelicitatem 113s.; 115s. peccati foeditas 117 peccati abyssus irremeabilis 123s.; 126 peccata abyssus sunt, quia infinita et incomprehensibilia sunt 129s. moles peccatorum 15,36; 54 carcer peccatorum 16,14 peccatum non est parvum quid, nam omne peccatum per praevaricationem deum exhonorat Me 1,33-37 in (ultimo) iudicio tot peccata inopinata proruent 43-46 nigerima peccata 46 immanitas peccati mei 2,98s. status hominis post peccatum 3,171-178 in ludibrio eram, quia imbecillis et fragilis ad lapsum peccati eram 172s.

peccatum originale: hominum natura propter peccatum primi parentis innumerabilium incommodorum facta est

passibilis Ca 268,20–22 peccatum, quod fuit causa damnationis, initium habuit de femina Cu 51,7s. reicitur sententia diabolum peccatum et poenam peccati velut usuram primi peccati iuste exegisse 58,1–6 deus permisit, ut diabolus hominem in lutum peccati deiceret 85,18–20 homo nulla vi coactus, sed sola suasionem a diabolo victus est 90,13s. homo peccando incurrit poenam mortalitatis 21 homo diabolum vincere non potest, quamdiu ex vulnere primi peccati concipitur et nascitur in peccato 23s. per hominem a diabolo victum tota natura humana corrupta et quasi peccato fermentata est 91,20–22 peccatum de Adam et Eva in omnes homines propagatum est 103,3s. convenit, ut, sicut causa peccati hominis principium sumpsit a femina, ita medicina peccati et causa salvationis nascatur de femina 104,16–21 homo iustitiam in primis parentibus reiecit C 259,30s.

peccati originalis investigatio necessaria est ad solvendam quaestionem, qualiter deus hominem sine peccato de massa peccatrice assumpserit Co 140,3–7 »originale« ab origine denominatur 8 non dicitur ab origine naturae humanae, sed personae uniuscuiusque 8–26 peccatum Adae fuit in homine (id est in natura), et in eo qui dicitur Adam (id est in persona) 21–23 peccatum personale est, quod quisquam fecit, postquam persona est 140,24–26; 140,28–141,2; 165,5s. cur peccatum originale possit etiam »naturale« dici 140,24–26

quid peccatum originale sit in infantibus 141,21–142,5 impotentia in infantibus non excusat 142,1–4 (cf. 161,12s.; 172,1) non est peccatum originale in infante, nisi habeat animam

rationalem 13–19 peccatum originale est iniustitia 142,20–143,6 est vere et absolute peccatum 142,24–143,1 secus infans mundus esset et non damnaretur 142,26–30 non est nisi in anima rationali 143,7–15; 147,26s. in infantibus non est statim a conceptione peccatum, quia non habent voluntatem, sine qua non est peccatum 147,26–148,13

in Adam omnes peccavimus, quia de illo futuri eramus 148,26–29; 156,5s. filius virginis a peccatis parentum primorum liber est 150,7–9 cur peccatum originale specialius Adae quam Evae imputetur 150,15–151,3 homo alligatur peccato originali non inde, quia homo et persona est, sed quia est peccator Adam 151,11–19 cur unusquisque peccato Adae gravetur, cum huius peccati conscius non fuerit 151,20–152,27 cum rationalitate propagaretur etiam iustitia, si Adam non peccasset 152,7–11 quomodo peccatum originale ex Adam propagetur 18–27 peccatum originale ad hominem per virginem de Adam propagatum non transit 153,4–154,22 peccatum originale non est maius nec minus quam: quia humana natura in infante non habet iustitiam, quam in Adam accepit et quam semper habere debet, nec impotentia eam excusat quia non habet 161,10–13 non est per omnia tam grave quam peccatum Adae 13–17 peccatum Adae non ita in infantes descendit, ut pro eo sic puniri debeant, ac ipsi illud personaliter fecissent 19s. tamen omnes cum peccato nascuntur et damnantur 21s. quod monstratur ex sacra scriptura 161,22–162,8; 162,20–23

infantes in Adam fuerunt, quando peccavit 163,1–6 causaliter, sive materialiter, non personaliter 2–4 fuerunt

in illo, sed non ipsi, quoniam nondum erant ipsi 4-6 per originale peccatum filii Adae perdiderunt bona, quae Adam servare debuit 164,28-165,3 cur peccatum originale in infantes descendat 165,3-25 quomodo peccatum personale transeat ad naturam, et peccatum naturale ad personam 7-25 distantia inter peccatum Adae et infantum 165,26-166,4 in hoc similis est personalis et originalis peccati damnatio, quod a regno dei excludit 165,29 ad 166,4

peccata parentum proximorum non pertinent ad peccatum originale 166,10-168,5 infantes omnes aequaliter iniusti sunt, quia nullus habet iustitiam, quam debet habere 166,15-24 peccatum originale aequale est in omnibus infantibus 168,3-5; 170,9-14 infans non portat peccatum Adae, sed suum 169,11-170,3 aliud est peccatum Adae, aliud infantum 169,15-23 peccatum Adae est causa, peccatum infantum est effectum 169,16s.; 26s. Adam iustitia caret, quia ipse, infantes, quia alius deseruit 17s; infans non damnatur pro peccato Adae, sed pro suo 24-26 peccatum originale est in infante, mox ut habet animam rationalem 170,6-9 peccatum originale in infantibus est iustitiae debitae nuditas 15-17 eos non excusat recuperandi impotentia 17-19 quam impotentiam comitatur beatitudinis quoque nuditas, ut, sicut sunt sine omni iustitia, ita sint absque omni beatitudine 19-21 per has duas nuditates in huius vitae exilio sunt expositi peccatis et miseriis 21-23

impotentia, quae descendit ex culpa, non excusat impotentem culpa manente C 273,12s. in infantibus naturam non excusat impotentia habendi iustitiam 13-17 quoniam natura humana pec-

cando deseruit iustitiam, ad peccatum illi imputatur impotentia, quam ipsa peccando sibi fecit 19s. non solum impotentia habendi iustitiam, sed etiam impotentia illam intelligendi similiter in non baptizatis imputatur ad peccatum, quoniam pariter descendit a peccato 20-23 peccatum originale non deletur nisi per mortem Christi 274,1s. appetitus et motus ex peccato originali brutis similia in sacra scriptura ad peccatum imputantur 3-16 in iis, qui in Christo Iesu sunt, nihil obsunt; in ceteris damnationem efficiunt 11-16 in baptismo etiam omnis culpa impotentiae, quam propter peccatum primi parentis incurrerunt, Christianis ignoscitur 19-22 corruptio et mala, quae fuerunt poena peccati et post baptismum remanent, non sunt per se peccata 275,2s. sola iniustitia est per se peccatum, et illa quae sequuntur iniustitiam, propter causam suam iudicantur peccata, donec ipsa remittatur 3-5 si peccata essent, in baptismo delerentur 5s. et essent in brutis animalibus peccata, ad quorum similitudinem illa propter peccatum nostra sustinet natura 6-8 a peccato originali homo non potest resurgere, nisi gratia relevetur 275,9-276,5 homo merito suo de peccato in peccatum demergitur 275,12-15 quando humana natura primum peccavit, hac poena flagellata est, ut numquam prolem nisi talem, quales videmus infantes nasci, generaret, ac post hanc vitam in inferno exularet, nisi quis illam reconciliaret 277,30-278,3

Christi misericordia creatum ab originali peccato mundavit O 2,24 in peccato natus et conceptus eram 4,53; 8,20; Me 3,182s. peccatum originale et peccatum personale O 8,20-23 salvaverat deus animam a parentibus

vulneratam 24s. vetusti panni originalis peccati 26 pondus originalis peccati deorsum me trahebat Me 3,175s. vide etiam → Adam

pecus: nemo pascit pecus, quod nec tantum prodest quantum consumit Me 1, 13s.

penetrare: summa essentia cuncta alia portat et superat, claudit et penetrat M 27,20-24 summa natura est in omnibus locis non velut quae continetur, sed quae penetrando cuncta continet 41,21 ad 23 sufficere debet rem incomprehensibilem indaganti, si ad hoc ratiocinando pervenerit, ut eam certissime esse cognoscat, etiamsi penetrare nequeat intellectu, quomodo sit 75,1-3 per se; per seipsum: summum bonum est per seipsum M 15,4-7; 15-19 illud solum est summe bonum, quod per se est bonum 8-9 si sunt plura, per quae sunt cuncta, quae sunt, aut plura singula sunt per se, aut ipsa per se invicem sunt 16,2-9 ipsum unum, per quod sunt cuncta quae sunt, est per seipsum 18-20 illud quod est per se, maxime omnium est 16,20-22; 17,29-32 est quaedam natura vel substantia vel essentia, quae per se est bona et magna, et per se est hoc quod est 17,32-18,3; 23-25; 20,11-19 summa natura est per seipsum 18,14-17; 18,23-19,1 si summa natura est ex nihilo, aut per se aut per nihil est ex nihilo 19,24-20,7 summa substantia per seipsam et ex seipsa est quidquid est 20,7-10; 13s. 21,9-12; 27,7-13; 28,16-18; 32,13-15 universitas rerum non est per se, sed per summam naturam 21,11-19; 28-31 summa natura omnia fecit per seipsam 22,1-10; 34,15-18; 47,9-11 summa natura omnino per se est 30,9-17; 38, 25-26; 46,22-23 summa natura per se aut ex se non habet principium vel

finem 32,9s.; 13-20 omnia alia ad esse pervenerunt non per se, sed per aliud 46,16s. summi spiritus locutio per se fieri non potuit 47,14-16 nihil per seipsum fieri potest 16-18 summa essentia sola fecit non per aliud quam per se omnia ex nihilo 55,19; 68,14-17 homo per se non potest esse sapiens 60, 15-20 summa sapientia semper sapit per se et est per se 20-22

perfectus pater per se est et perfectus filius per se est, sicut uterque sapit per se 23-27 non repugnant, ut filius et per se subsistat et a patre habeat esse 60,27-61,1; 9-11; 15-18 omnes tres singuli in trinitate per se et meminerunt et intelligunt et amant 70,23-71,4 quidquid est deus, non per aliud est quam per seipsum P 110,6 dictum (Roscelini): si tres personae non sunt tres res unaquaque per se separatim etc. I¹ 285,24s.; I 10,22s.; et saepius; vide etiam → ex se

percurssio; percutientia: percurssio et agentis et patientis dici potest V 187,4-17 unde et actio et passio dici potest 5s. quamvis secundum ipsum nomen percurssio et quae a passivis in activa significatione dicuntur, magis videantur esse patientis quam agentis 5-7 secundum id quod agit, magis proprie videtur dici percutientia; secundum id quod patitur, percurssio 7-9 percutientia a percutiente dicitur 9-12 percurssio a percurssio, quod activum est, derivatur 12s. sicut percutiens non est sine percurssio nec percurssus absque percutiente, ita percutientia et percurssio sine invicem esse nequeunt, immo una et eadem res est diversis nominibus secundum diversas partes significata 13-17 quomodo percurssio sive ex una sive ex utraque parte debeat esse et quomodo non debeat esse 18-32

perdere: vae miserum perdere, dolendum perdere, id perdere irrecuperabiliter, quod servari debet interminabiliter, inconsolabile perdere Me 2,16-19

peregrinus: peregrinus sum a domino meo O 2,68

perfectio: summus spiritus parens ad nativitatis verbi prolis perfectionem solus sufficit M 57,22-26 semper ad altiore gradum perfectionis proficiendum est E 131,3-11 unusquisque in suo ordine perfectioni studere debet 189,24-32 perfectio conanda est, etiamsi ad summam perfectionem pertingere non valeamus 25-32 perfectionem inferioris ordinis transcendere debemus 33-38

perfectum: esse summi spiritus solum intelligitur perfectum M 46,20-24

perficere: faber prius mente concipit, quod postea secundum mentis conceptionem opere perficit M 26,5-6 summa substantia nihil omnino aliunde assumpsit, unde ea quae facturus est, perficeret 7-9; 16-20 faber non potest opus mente conceptum perficere, si desit aut materia aut aliquid, sine quo opus praecogitatum fieri non possit 9-13 perseverare in faciendo aliquid est: perficere sive pervelle Ca 238,23-26

perfidia: cum Christiani, qui contra fidem peccat, perfidia innotuerit, anathematizetur E 136,28-31

perire: non est simplex bonum, cuius voluntate perit summum bonum M 33, 2s. si natura summa nolens peritura est, non est summe potens nec omnipotens 5-6 unus aspectus contra voluntatem dei non deberet fieri, etiam si necesse esset totum mundum et quidquid deus non est perire Cu 89,1 ss.

permittere: nihil est, nisi deo aut faciente aut permittente V 186,12-23; Co 153,14 deus non facit aut permittit aliquid

nisi sapienter et bene V 186,15-20 quod deo faciente aut permittente fit, debet pariter esse 18-23 etiam malam voluntatem deus saepe aliquos male facere, quod male volunt 27s. debet esse, quia bene et sapienter ab eo permittitur, quo non permittente fieri non posset 29s. diabolus nec velle aliquid nec movere potuit voluntatem nisi deo permittente Ca 265,17-24 etiam hoc aliquis habet a deo, quod iniuste rapit deo permittente 276,9s. deus dicitur facere et dare, quod permittit fieri et rapi 10s. praedestinatio etiam malorum dici potest, quia deus mala permittit C 261,1-7

voluntas alia dici potest efficiens, alia approbens, alia concedens, alia permittens 281,16-282,2 (prior recensio) voluntas permittens est, quando permittimus aliquid fieri, quod tamen nobis displicet: ibidem hoc modo dicitur deus velle mala, quae permittit fieri: ibidem veritas dicitur fallere aliquem, cum permittit, ut aliquis se fallat Me 3,35s. deus permisit te cadere in hanc vanitatem E 169,77s. deus ne permittat te viro mortali copulari 87s.

perseverantia: deus amanti se perseveranter retribuet M 80,9-11 perseverare in faciendo aliquid est: perficere sive pervelle Ca 238,23-26 si homo perseverasset in iustitia, totus, id est anima et corpore, aeternae beatus esset Cu 98,23s. si perseverat in iniustitia, totus similiter aeternae miser erit 24s. si primus homo non peccasset, per se, sine sustentatione alterius, stetisset 103, 7s. si homo iustitiam perseveranter servaret, provehi mereretur ad consortium angelorum C 286,14-16 perseverare in exercitio virtutum non est nimis austerum et impossibile E 101,43-46

(cf. 12-14) in bonis operibus debemus perseverare usque in finem 436,8-12

perseverantia angeli boni: vide → angelus (bonus) perseverantia et diabolus: vide → angelus (malus)

Persius: citatur *E* 19,14-16; 20,14-21

persona: in pluribus hominibus quot personae, tot individuae sunt M 85,20s. persona non dicitur nisi de individua rationali natura 86,6s. in unoquoque homine simul sunt natura et persona Co 140,18-23 omnis individuus homo est persona I 10,11 cum demonstrative dicimus »istum« vel »illum« hominem, personam designamus, quae cum natura collectionem habet proprietatum, quibus homo communis fit singulus et ab aliis singulis distinguitur 29,5-9 diversarum personarum impossibile est eandem esse proprietatum collectionem aut de invicem eas praedicari 15-18

unusquisque in trinitate possidet suas proprietates, ad similitudinem diversarum hominum personarum Pr 217,17s. per hoc hominum personae diversae sunt ab invicem, quia uniuscuiusque proprietatum collectio non est in alia eadem 18-20 in personis hominum, si una est persona, unus est homo; et si unus est homo, una est persona 20 ad 22 si plures sunt personae, plures quoque sunt homines; et si isti plures sunt, illae etiam pluralitatem non effugiunt 22s. pluralitas humanarum personarum non est nisi in pluribus hominibus, nec unus homo pluralitatem accipit personarum 218,3-5

multi quaerunt, qua ratione deus homo factus sit, cum hoc per aliam personam, sive angelicam sive humanam, facere potuerit Cu 48,2-5 si alia quam dei persona hominem a morte aeterna redimeret, eius servus

idem homo recte iudicaretur 52,14-24 quod Adam de ligno vetito comedit, non voluntas naturalis, sed personalis fecit Co 165,9s. quod egit persona, non fecit sine natura 10s. persona enim erat quod dicebatur Adam 11 fecit igitur persona peccatricem naturam 12 persona in Christo: vide → Christus

persona in trinitate: Graeci confitentur tres substantias in una persona eadem fide, qua nos tres personas in una substantia; nam hoc significant in deo per substantiam, quod nos per personam M 8,14-18; I 35,5-9; E 83,18-20; 204,23-47 Anselmus reprehendebatur propter hoc, quod, secutus beatum Augustinum, de personis et de substantia dei in suo »Monologio« dixit E 83,12s. nesciebant sic non dici proprie de deo tres personas quomodo tres substantias 15s.

non possum proferre uno nomine propter quid tres in trinitate, velut si dicerem propter tres personas, sicut dicerem unitatem propter unam substantiam M 85,14-18 non putandae sunt tres personae, quia omnes plures personae sic subsistunt separatim ab invicem, ut tot necesse sit esse substantias, quot sunt personae 18-21 sicut summa essentia non sunt plures substantiae, ita nec plures personae 21s. aptius dici potest in summa natura esse unam essentiam vel naturam, et tres personas sive substantias 85,23-86,8 potest illa summa et una trinitas sive trina unitas dici una essentia et tres personae sive tres substantiae 86,12-14 pluralitas (in trinitate) in sacra scriptura non uno nomine significatur E 204,18-22 quare patres catholici eligerunt nomina, quibus illos tres pluraliter nominare possent 23s. Graeci nomen substantiae, Latini nomen

personae; sed idipsum per haec nomina intelligentes 24-32 eadem fere habet E 83,12-20

singula persona in deo est perfectus deus I¹ 285,13s.; I 10,6s. plures personae sunt unus deus I¹ 285,13s; I 10,6s.; 28,23s. a verbo non alia persona assumpta est, sed alia natura I 10,12s. in »Epistola de incarnatione verbi« agitur de patre tantum et de filio, quia, quod in patre et filio de unitate vel pluritate personarum invenitur, de tribus personis valet I¹ 285,31-286,2; I 11,8-13; 23,11-13; 30,17s. personae patris et filii suis propriis vocibus aliae ab invicem aperte designantur I¹ 285,31-33; I 11,9s. quomodo duae personae dici possint duae res I¹ 286,3ss; I 11,14ss. unaquaeque persona et deus est, quod commune est ambobus, et hoc, quod est sibi proprium I¹ 286,4 ad 11; I 11,15-21 in persona patris et filii unum est commune - deus -, et duo propria - pater et filius I¹ 286,9-11; I 11,20s. communia in personis, ut omnipotens, aeternus, in hoc solo communi, id est in deo, intelliguntur I¹ 286,11s.; I 11,21s. propria in singulis personis duobus nominibus, patris et filii, significantur I¹ 286,12-14; I 11,23-25 duae personae, pater et filius, quomodo dici possint duae res I¹ 286,14ss.; I 11,25ss. personae patris et filii duae res dici possunt secundum eorum duo propria I¹ 286,17-22; 25s.; I 12,2-5; 12s. non secundum eorum substantiam, sed secundum eorum relationes I 12,13-15 quantaes absurditates et impietates sequerentur, si verum esset una dei persona incarnata reliquas duas consequi esse incarnatas I 19,12-15; cf. I¹ 290,15-17 aut si tres personae essent tres res separatae I 19,12-16 deum esse unam naturam et tres personas,

sanctorum patrum inexpugnabilibus rationibus disputatum est 20,13-16 »Monologion« et »Proslogion« ad hoc maxime facta sunt, ut quod fide teneamus de divina natura et eius personis, probari possit 16-21 ut non solum fide, verum etiam evidenti ratione cognoscant tres personas unum deum esse, nec tamen deo secundum unam personam incarnato, ex necessitate secundum alias personas eundem deum incarnari, legentibus suam »Epistolam« Anselmus aliquid subiungit 21,4-10 quamvis sit unus deus tres personae, non tamen una qualibet incarnata alias quoque incarnari necesse est, sed potius impossibile 21,23-25; 23,7-25,4 personae idcirco sunt plures, quoniam aliae sunt ab invicem 23,9-11 pater et filius secundum substantiam non sunt plures nec alii ab invicem, sed secundum personam 13-17

convenientius supplicat filius patri quam alia persona alii 26,11s. nulla trium personarum dei congruentius venit ad debellandum diabolum et intercedendum pro homine quam filius 26,15 ad 28,9 in deo una natura est plures personae, et plures personae sunt una natura 28,23s. homo assumptus non est eadem persona cum patre aut spiritu sancto 30,2s. non ideo dicuntur tres personae, quia sint tres res separatae, sicut tres homines, sed quia similitudinem habent quandam cum tribus separatis personis 15-17 quoniam pater et filius et spiritus sanctus tres sunt et alii ab invicem, nec de invicem dici queunt, ideo dicuntur tres personae, non quia sint tres res separatae 27-30 personae dei comparantur fonti, rivo et lacui Nili 31,10-33,8 in hac similitudine monstratur, quomodo personae in deo sint ab invicem 32,12-15

habere filium et non habere non est causa, ut pater et spiritus sanctus diversae personae sint, sed ex hoc solummodo probari potest eos diversos esse ab invicem Pr 186,8–18 ex diversitate principii personarum non fiunt gradus aut intervalla; nulla persona est minor ceteris, nulla prior aut posterior 199,25 ad 200,12 multa inveniuntur, quae uni deo et tribus personis per quandam similitudinem aptantur 204,24–27 in deo, quamvis sint personae tres, unus tamen est deus; et licet sit unus deus, nequaquam tamen personae pluralitatem amittunt 217,23–25 in hoc, quod relative deus ad deum dicitur, sicut plures homines personarum admittit pluralitatem 217,25–218,1 deus unus est tres personae, et personae tres unus deus 218,5 punctum, linea, superficies tamquam similitudines immanentiae personarum in deo 218,9–21 nec deus est sine persona, nec persona sine deo 219,11s. attribuiamus singulis personis aliquando uni quasi proprium, quod commune est aliis 11–12 divinitas una eademque trium personarum est Cu 129,19s. in una persona totus deus est 22s. in libro »Cur deus homo« pauca de libris nostris ponuntur, ut quod auctor de tribus dei personis et de Adam tetigit 133,6–8

persona divina et homo assumptus: vide → incarnatio; → deus-homo de errore Roscelini de tribus personis trinitatis: vide → Roscelinus

pertinacia: quicumque blasphemias Roscelini asseruerit: quamdiu in hac pertinacia perstiterit, anathema sit E 136, 23–26.

pervelle: perseverare in faciendo aliquid est: perficere sive pervelle Ca 238,23–26

perversitas: quo plus quis habet potentiam faciendi aut patiendi, quod sibi

non expedit aut quod non debet, eo adversitas et perversitas in illum sunt potentiores P 105,24–27 hoc ipsum, quod homo aut malus angelus perverse vult aut agit, in universitatis ordinem et pulchritudinem summa sapientia convertit Cu 73,17–19 perversitatis spontanea satisfactio sive poenae exactio in universitate suum locum et ordinis pulchritudinem tenent 73,19–74,2 si homines non facti essent nisi pro restauratione angelorum perditorum, vix a perversa gratulatione de illorum casu defenderentur 78,14–21 foedissima perversitas O 14,118 voluntaria perversitas Me 2,42

petitio et vota monachica: E 113,6; 9s.; 16; 45

Petrus s.: apostolus O 9,49; 67; 69 dilectus apostolus 88 maior apostolorum dei 72 misericors apostolus 66 princeps apostolorum 3s.; 49; 58; 60; 89 beatus 88 benignissimus 3 ianitor regni caelorum 58; 60 magnus 5; 6; 18 misericors 61 pastor 24; 48 benignus pastor 20 pastor bonus 29 pastor Christi 43 fidelis pastor 23; 35 misericors pastor 27 pastor ovium 43; 46 fidelis pastor ovium dei 3 pius et medicus pastor 25 princeps tantorum principum 4 eius benigna potentia 8 respectus pietatis eius 19 misericordes oculi 29s. misericordia dei et Petri, apostoli eius 69; 71 misericordiae dei et Petri immensitas 73

Petrus ligat et solvit quod vult 4 sanat et resuscitat quem vult 4s. dat regnum caelorum cui vult 5 tot et tantis donis ditatus et tot et tantis dignitatibus sublimatus est 6 dominum et pastorem negavit 36s. Petro ter confitenti se eum amare Christus ter dixit: »Pasce oves meas« 39s. misericors deus Petro misericordiam fecit,

praecepit et faciendi potestatem dedit 67s.; 89s.

Petro deus claves regni caelorum dedit E 248,9s.; 14s. ei Christus ecclesiam suam commendavit 262,36s. pontifex Romanus est Petri vicarius 248, 11-13; 262,34-37; 373,10s. eius successor et vicarius A 223,5s. ei inoboediens est, qui pontifici Romano non oboedit E 248,10-13; 262,34-37

Petrus Antiochiae cathedram cum Roma commutavit 149,87-89 episcopus Antiochenus fuit, tamen Romam migravit 156,111-113 ante lotionem pedum sententiam suam pro divina impune mutavit 127-132 *Petrus Laurentium, archiepiscopum Cantuariensem, flagellavit, quia paganorum metu fugam iniit* 149,96-99 *Petrus cum Paulo et Andrea Dunstano archiepiscopo apparuit* 99-102 Petri auctoritate Paschalis papa Henrico praecipit 351,30 *ex Petri parte Willemus, archiepiscopus Rotomagensis, Anselmum iubet archiepiscopatum suscipere* 154,10-14 Anselmus monachos Sancti Eadmundi vice beati Petri absolvit 382,16-19 *Petri benedictione ecclesia Cantuariensis ab initio sanctificata est* 149,52s. Petro Anselmus monachos Beccenses commendat 156,161-164

»Oratio ad sanctum Petrum« O 9 summa: laus dignitatis sancti Petri 3-6 ad eum se convertit homuncio in necessitate positus 6-11 dolet, quod mens eius torpida non possit intendere in seipsam 12-17 orat, ut Petrus se in hac re adiuvet 18-22 ovis morbida ulceribus orat ad pastorem 23-47 etsi erraverit, tamen dominum et pastorem non negavit 36s. orat, ut Petrus agnoscat vocem confessionis, si non agnoscit faciem lotam in fonte Christi 38-41 Petrum remittit ad amorem

Christi in ovem 41-47 anima in baptismo regenerata orat ad principem apostolorum et ianitorem regni caelorum 48-50 vulnera, ulcera etc. non sunt ovinae carnis, sed sunt spiritus rationalis etc. 50-55 anima Petro suam miseriam narrare repetit 56-66 et eius misericordiam implorat 66-71 oratio ad deum et maiorem eius apostolum 72-93 misericordia maior est quam miseria animae 72-80 peccator in mentem revocat non esse in causa iustitiam, sed misericordiam 81-93

Petrus: Petrus et Salome Anselmo et ecclesiae Cantuariensi contumeliam inauditam facere conati sunt; qua ex causa Willemo archidiacono familiaritas cum iisdem iterum prohibetur E 360,3-16

Petrus abbas (Ibreiensis?): cum eo agit Anselmus de novitio clerico, qui prius Becci quam in eius monasterio petitionem et votum monachi fecerat E 113,4-46

Petrus, camerarius papae: per eius falnum Bernardum Anselmum papae itteras misit E 451,25s. *per eum Henricus rex a papa aliquod excambium postulavit* 460,12-14

Petrus, consobrinus Anselmi: de eius bonis studiis gaudet Anselmus E 56,4-7 de eius statu Folceraldus, alter consobrinus eius, Anselmo retulerat 4-7 suae dilectionis in eo adhuc puerulo Anselmus recordatur 8-11 eum ad vitam monasticam secum degendam invitat 12-22

Pharao: Waleramnus dicit se esse in palatio Henrici imperatoris, quod Ioseph in domo Pharaonis W 237,20s.

Philippus de Braiosa: vide → Filippus

Philippus, monachus Cantuariensis: eum et alios in monasterium reversos Anselmus monet, ne ex verecundia paenitentiam abiciant E 333,3-24

Philippus, rex Francorum: dolens, quod Anselmus iniuste vexetur, exulem invitavit, ut relicto loco sanitati contrario ad se in Galliam veniat E 341,3-8 vide → Francorum rex

philosophi: fatentur grammaticum esse qualitatem G 146,1-2 eorum auctoritatem in re grammatica improbare impudentia est 2s. philosophi »mortalitatem« in definitione hominis ponunt, quia nullus est homo, qui non moriatur Cu 109,16-18

pictor; pictura; pingere: homo potest tale aliquid animal cogitando sive pingendo, quale nusquam sit, confingere M 26,13 ad 14 in vivo homine veritas hominis esse dicitur, in picto vero similitudo sive imago illius veritatis 49,1-3 cum pictor praecogitat quae facturus est, habet quidem in intellectu, sed nondum intelligit esse quod nondum fecit; cum vero iam pinxit, et habet in intellectu et intelligit esse quod iam fecit P 101, 10-13 *pictura est in animo pictoris, deinde in opere (ergo non simul tempore)* PI 126,3s. *exemplum de pictore non congruit* 14-28 *pictura in mente artificis est pars intelligentiae ipsius* 15-23 reicitur haec obiectio PR 137,6-10

Anselmus solet indignari pravis pictoribus, cum ipsum dominum informi figura pingi videt Cu 49,20s. convenientiae pro redemptionis nostrae pulchritudine solummodo quasi quaedam picturae sunt 51,16-52,3 monstranda est prius veritatis soliditas rationabilis, et deinde istae convenientiae quasi picturae corporis sunt exponendae 52,3-6 qui picturam vult facere, eligit aliquid solidum, super quod pingat, ut maneat quod pingit 51,19s. nemo pingit in aqua vel in aere, quia nulla ibi manent picturae vestigia 20s.

pietas: compunctio pietatis O 16,19 vide → deus; → Christus

Pixianense monasterium: de lite circa id monasterium inter monachos Beccenses et Molismenses E 181,12-15

plegius: Anselmus postulat ab episcopo Cicestrensi, ut plegios, quos eius archidiaconus ab hominibus suis acceperat, liberos dimittat E 469,3-8

plumbum: plumbo melius esset esse aurum quam non aurum M 29,4-9

Plato: (exemplum in re grammatica:) unum ex pluribus fit specie et proprietatum collectione, ut Plato G 166,2-5

plura; pluralitas; pluraliter: aut est unum aut sunt plura, per quae sunt cuncta quae sunt M 16,1s. si sunt plura, aut ipsa referuntur ad unum aliquid, per quod sunt, aut eadem plura singula sunt per se, aut ipsa per se invicem sunt 2-4 si plura ipsa sunt per unum, iam non sunt omnia per plura, sed potius per illud unum, per quod haec plura sunt 4-6; 8-10; 15-17 si ipsa plura singula sunt per se, est una aliqua vis vel natura existendi per se, quam habent ut per se sint 6s. ut plura per invicem sint, nulla patitur ratio 10-12 natura summa aut sola est, aut plures eiusmodi sunt et aequales 17,11s. si sunt plures et aequales: si id per quod aequales sunt, est eorum essentia, tantum una natura sunt 12-18 cum impossibile sit id, per quod tam magna sunt, esse aliud quam quod ipsa sunt, nullo modo huiusmodi naturae plures sunt 18-24 si illa summa natura tot bona est, quaeritur, utrum sit composita tam pluribus bonis, an potius non sint plura bona, sed unum bonum, tam pluribus nominibus significatum 31,13 ad 15; 18-23 nec ullae partes sunt spiritus summi, nec plures esse possunt eiusmodi spiritus 45,18s. non sunt

plures creatrices summae essentiae 55, 22s.; 66,9

quidquid summus spiritus est ad creaturam, hoc et verbum eius est et similiter; nec tamen ambo simul pluraliter M 55,21–23 sic summo spiritui et verbo eius singulatim et utroque simul inest, quidquid sunt in essentia et quidquid sunt ad creaturam, ut et singulatim perfectum sit ambobus, et tamen pluralitatem non admittat in duobus 56,4–7; 59,31–60,2; 73,12–16 in eo, quod spiritus summus non est ex verbo, hoc autem est ex illo, ineffabilem admittunt pluralitatem 56,13–16 si forte duo pares aut aliquid aliud similiter ad invicem possint dici spiritus summus et verbum eius: in his ipsis relativis tamen, si quaeratur quid sit illud, de quo dicuntur, non poterit dici pluraliter 56,17–20; 74,20–24; 85, 23–86,5 mira quaedam tam ineffabilis quam inevitabilis in summa unitate probatur esse pluralitas 59,15–17 non est diversa, sed eadem, non plures, sed una patris et filii essentia 60,10s. unus est spiritus patris filiique, quia non ex eo, quod plures sunt, procedit 66,17–22 ex ipsa sua essentia, quae pluralitatem non admittit, emittunt pater et filius suum amorem 22–25 pater et filius non plures, sed una summa essentia sunt 68,14–19; 73,16–28; 74,18–27 in summa essentia sicut non sunt plures substantiae, ita nec plures personae 85,18–22 nomina »persona« et »substantia« aptius eliguntur ad significandam pluralitatem in summa essentia 86,5–8

pluralitas in personis patris et filii est secundum propria I 13,13s. ubi pluralitas, ibi diversitas 33,21 dignior est natura, quae in se repetita semper sibi convenit in perfectam unitatem, quam

quae sui admittit pluralitatem 19–21 naturam aeternitatis pluralitatem admittere non est possibile 25s. relativorum natura, patris scilicet et filii, procedentis et de quo procedit, inseparabilem tenet pluralitatem 34, 22s. nec substantia potest singularitatem amittere nec relatio pluralitatem 35,1s.

haec sola causa pluralitatis est in deo, ut pater et filius et spiritus sanctus dici non possint ad invicem, sed alii sint ab invicem Pr 179,12–14 quomodo indivisibilis unitas et insociabilis pluralitas in deo ad invicem se habeant 180, 19ss.; 213,24–27 in hominibus si plures sunt personae, plures quoque sunt homines; et si isti plures sunt, illae etiam pluralitatem non effugiunt 217,22s. in deo, quamvis sint personae tres, unus tamen est deus, et licet sit unus deus, tamen nequaquam personae pluralitatem amittunt 23–25 pluralitas humanarum personarum non est nisi in pluribus hominibus, nec unus homo pluralitatem accipit personarum 218,3–5 saepe fit, ut plura convenient in unum sub eodem nomine et eadem quantitate, quam habebant singula, antequam unum fierent 9–17 eodem modo quaecumque de dei dicuntur essentia, si in se replicentur, nec quantitatem augent nec pluralitatem admittunt 17s. quia in sacra scriptura pluralitas in deo non uno nomine significatur, patres catholici eligerunt nomina, quibus illos tres nominare possint E 204,18–24

poena: non admittit ratio, ut post culpam anima recipiat pro poena esse, quod erat ante omnem culpam M 81,10–14 sicut amans (bonum summum) aeterno gaudebit praemio, ita contemnens aeterna poena dolebit 82,1s. poenae

odium sufficeret ad non peccandum Ca 271,24s. poenae odium est causa inhonesta et inutilis non peccandi 271,28–272,3 non posse recuperare quod deseruit, malo angelo est poena peccati 272,29–173,1

neceesse est, ut aut honor deo ablatus solvatur aut poena sequatur Cu 71,24s. cuiusmodi honor dei sit poena peccantis 72,3–22 perversitatis spontanea satisfactio sive poenae exactio in universitate suum locum et ordinis pulchritudinem tenent 73,19–22 omne peccatum sequi satisfactionem aut poenam necesse est 73,25–74,2 non pariter laudabiles sunt, si stant in veritate: et qui nullam peccati poenam et qui eam semper aspicit aeternam 75,21–23 consentiendo facile diabolo, ut peccaret, homo iuste incurrit poenam mortalitatis 90,20s.

impria peccata non sequitur par poena Co 165,29 diabolo deus non debebat aliquid nisi poenam Me 3,49s. rationes, cur poena peccati perseveret, deletio peccato C 276,7–278,10 natura humana pro primo peccato hac poena flagellatus est, ut infantes nonnisi tales, quales videmus nasci, generaret, ac post hanc vitam in inferno in perpetuum exularet 277,30–278,2 scientia et praescientia poenae peccati angeli: vide → angelus (bonus); → angelus (malus) diabolus nulla praecedente delicti vindicta superbiens peccavit; ego visa eius poena contemnens ad peccatum properavi O 8,36s.

pondus: (ante redemptionem) immensum et quasi plumbeum pondus a collo meo deorsum me trahebat Me 3,153s. tenebrae et pondera O 14,91

Ponte Altoo: Iohannes, archiepiscopus Rotomagensis, dedit Beccensibus possessiones in Ponte Altoo E 89,31s.

pontifex Romanus: summo pontifici E 126,1; et passim universalis pontifex 127,1 successor et vicarius Petri apostoli dicitur A 223,5s.; E 248,11–13; 262,34–37; 373,10s. vice Petri et Christi fungitur E 262,34–40 qui non oboedit Romani pontificis ordinationibus, Petro apostolo inoboediens est 248,10–13; 262,34–37 summi pontificis est, et quae in ecclesia dei utiliter statuuntur, confirmare, et quae pacem et caritatem dissipant, emendare 340,17–19 sicut non est episcopi absolvere, quod pontifex ligat, ita non ligare, quod ille absolvit 218,15–17 *qui contra auctoritatem vicarii Petri ordinationem confert, haeresim incurrit* 373,11–14 portari facere crucem ante se in via non pertinet nisi ad archiepiscopum a Romano pontifice pallio confirmatum 278,18–22

domino et patri universae ecclesiae in terra peregrinantis, summo pontifici Urbano I 3,2s. divina providentia eius sanctitatem elegit, cui fidem et vitam Christianam custodiendam et ecclesiam suam regendam committeret 7s. ad nullum alium rectius refertur, si quid contra fidem catholicam oritur in ecclesia, ut eius auctoritate corrigatur 9s. nec ulli alii tutius, si quid contra errorem responderetur, ostenditur, ut eius prudentia examinetur 3,10–4,1 Urbanum, Christianis omnibus cum reverentia amandum et cum amore reverendum papam, dei providentia in sua ecclesia summum constituit pontificem Cu 41,1–3 Anselmus, quoniam nulli rectius potest, eius sanctitatis praesentat conspectui suum opusculum («Cur deus homo»), ut eius auctoritate quae ibi suscipienda sunt approbentur, et quae corrigenda sunt, emendantur 3–5

portare: summa essentia est, quae cuncta alia portat M 27,23s. portare facere crucem ante se E 278,18

posse; possibile: posse corrumpi vel mentiri non est potentia, sed impotentia P 105,9-16; cf. Cu 124,9-11 (vide → potentia) qui haec potest, non ideo dicitur posse, quia ipse possit, sed quia sua impotentia facit aliud in se posse P 105,16s. in modo loquendi improprio: Hector potuit vinci ab Achille et Achilles non potuit vinci ab Hectore, potentia non est in illo, qui vinci potuit, sed in illo, qui vincere potuit; nec impotentia in illo qui vinci non potuit, sed in illo, qui vincere non potuit V 188,18-22

omne quod est, eo ipso quia est, potest esse; non autem omne quod est, potuit esse, priusquam esset Ca 252,24-26 si quis vult, necesse est ut possit velle 29 quidquid ita potest esse, ut iam sit: si aliquando non fuit, potuit prius esse 30s. si non potuisset, numquam esset 252,31-253,1 qui ideo potest velle, quia iam vult, necesse est eum prius potuisse, quam vellet 253,1-3 quod nihil est, nihil potest 4-6 mundum esse, antequam esset, possibile et impossibile erat 13 in cuius potestate non erat ut esset, erat impossibile; sed deo, in cuius potestate erat ut fieret, erat possibile 13-17 multa dicuntur posse, non sua, sed aliena potestate 254,3-5 quomodo deus-homo potuerit et non potuerit peccare (mentiri) Cu 106,13-107,9 potuit mentiri, si subauditur: si vellet 107,6-9 quomodo potuerit et non potuerit servare vitam suam 120,21ss.

possessio: non dicitur spiritus sanctus spiritus dei sicut possessio, ut cum dicitur equus vel domus alicuius Pr 209,22-24

possidere: non solum id alicuius est, quod iam possidet, sed etiam quod in eius

potestate est, ut habeat Cu 72,14s. maior est qui possidet quam quod possidetur Pr 209,24

posterius: quidquid per aliud est, posterius est et aliquo modo minus eo, per quod habet ut sit M 19,3-5 summa natura non est per aliud, nec est posterius seipsa aut aliqua alia re 5s. omne quod ex materia est, ex alio est et eo posterius 21,17s. nihil est aliud a scipso et posterius seipso 18s. quidquid fit, posterius est eo, per quod fit 47,16-18 in trinitate nihil est aut natura aut tempore aut vi aliqua prius aut posterius Pr 214,15s.

potens: summa essentia est potens M 29,29s. si nolens peritura est, non est summe potens 33,5-7 iustissimus et potentissimus non nihil retribuit amanti se perseveranter, cui non amanti tribuit essentiam, ut amans esse posset 80,9-11 summa beatitudo non deseret amantem se animam; nec aliquid erit potentius, quod eas separet invitas 81,4s. summe bonus et summe potens spiritus dominatur omnibus et regit omnia 86,24-87,1 inconueniens est, ut res ab ipso factae ab alio minus potente regantur 87,1-7 ipse est potentissimus dominus omnium 8

potentia: vide → posse potentia summae naturae nihil aliud est quam ipsa M 35,27-36,2 potentia summae naturae cuncta a se facta sub se continendo cludit 39,29-40,2 rationalis creatura nihil tantum debet studere, quam imaginem creatoris sibi per naturalem potentiam impressam per voluntarium effectum exprimere 78,14-16 potentia improprie dicitur pro impotentia, cum quis dicitur habere potentiam faciendi aut patiendi, quod sibi non expedit aut quod non debet etc. P 105,23-27 potentia pluribus modis

dividi potest Ca 254,3 potentia (et voluntas) patris et filii non secundum proprietates, sed secundum dei substantiam est I 14,4-6; cf. I¹ 286,32 ad 34

potentia dei: vide → deus

potestas: summa natura est summa potestas M 31,2-8 quaecumque meliora sunt in potestate, ea magis debent esse in voluntate 78,19s. si (futuros beatos) delectat potestas: omnipotentes erunt suae voluntatis, ut deus suae P 119,8-12

potestas peccandi non pertinet ad libertatem arbitrii L 207,4-209,6 angelus et primus homo per potestatem peccandi etc. peccaverunt 209,13-210,10 potestas improprie dicta est potestas, quae est in alterius potestate 210,16-19 (vide → posse) libertas arbitrii est potestas servandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem 212,10-21; C 256,15s.; 257,25s. potestas servandi rectitudinem voluntatis etiam absente rectitudine habetur L 212,24-214,12 potestates habentur, etiam si non ducantur ad actum 212,30-213,25 exemplum huius rei est visus 213,4-25 quattuor potestates videndi: vide → videre potestas servandi rectitudinem habetur, quamdiu habentur ratio et voluntas, ex quibus constat 214,4-8

potestas dividitur in potestatem, quae praecedat rem, et eam, quae fit cum re Ca 252,23s. duae potestates sunt: una quae nondum est in re; altera quae iam est in re 30s. quod nihil est, nihil habet, et ideo nullam habet potestatem, et sine potestate omnino nihil potest 253,4-6 in cuius potestate non erat, ut mundus esset, erat impossibile mundum esse; sed deo, in cuius potestate erat ut fieret, erat possibile 14-17

quidquid non est, antequam sit, sua potestate non potest esse; sed aliena potestate potest esse 253,32-254,9; cf. 253,7-18 multa dicuntur posse non sua, sed aliena potestate 254,3-5

notitia potestatis necessaria est ad tractandum de quaestione, cur deus homo factus sit Cu 49,7-13 tractatur de potestate diaboli in hominem 53,5-57,13 non solum id alicuius est, quod iam possidet, sed etiam quod in eius potestae est, ut habeat 72,14s. culpa est homini non habere potestatem, quam habere debet 92,31 omnis potestas sequitur voluntatem 107,1 aliter non est potestas, sed necessitas 1-3 in mentiando duae sunt potestates, una volendi mentiri, altera mentiendi 120,15-19 similiter volendi servare vitam et servandi eam 21ss. non est potestas posse vinci, sed impotentia; nec vinci non posse impotentia, sed potestas 123,19s. potestas servandi rectitudinem semper libera est C 257,25 potestas dei: vide → deus vide → posse; → potentia

potestates terrenae: si recte vindictam faciunt, ipse deus facit, a quo ad hoc sunt ordinatae Cu 70,2-4

praecedere: nulla res vel intellectu praecessit, per quam summa natura ex nihilo esset M 20,3-4 non potest fieri aliquid rationabiliter ab aliquo, nisi in facientis ratione praecedat aliquod rei faciendae quasi exemplum 24,12-14; 24-27 summum esse non nihilo et praecedenti succedit et subsequenti decedit 34,10; 34,32-35,3 materiam causam quolibet modo semper paterna praecedat 59,3-5 est potestas quae rem praecedat, et potestas quae fit cum re Ca 252,23s. necessitas praecedens est, quae facit rem esse C 250,22s.; vide → necessitas

praecepta: eorum custodia intellectui fidei supponitur I¹ 284,9-17; 23-26; I 8, 7-15; 9,1-4

praecogitare: faber non potest opus mente conceptum perficere, si desit aut materia aut aliquid, sine quo opus praecogitatum fieri non potest M 26,9-13

praedestinatio: liberum arbitrium videtur repugnare gratiae et praedestinationi et praescientiae dei L 207,4s. praedestinatio idem esse videtur ac praerordinatio sive praestitutio C 260,10-12 discordia inter praedestinationem et liberum arbitrium dissolvitur 260,6 ad 262,22 quae hanc discordiam statuere possint 260,10-27 praedestinatio etiam malorum dici potest, quia deus mala permittit 261,1-7 sed praedestinatio et praescientia specialius bonorum est, quia in illis deus facit, ut sint et ut bona sint; mala vero solum, ut per essentiam sint 8-10 praedestinatio non proprie de deo dicitur, quia in eo omnia simul praesentia sunt 10-12 praedestinatio et praescientia dei non discordant 15s. quaedam deus praedestinat — ut praescit — per liberum arbitrium 261,14 ad 262,22 deus nullum iustum futurum ex necessitate praedestinat 261,20-22 quaedam futura ex necessitate, quae rem sequitur, non quae rem praecedit, praescit et praedestinat deus 261,22-263,3 deus praedestinat omnia sicut sunt, aut necessaria aut spontanea 262,7-10 quod deus praedestinat, in aeternitate immutabile est, in tempore vero aliquando mutari potest 10-12 cum homo facit iniuriam, non dici potest sic deum praescisse et praedestinasse 17-22

praedicamentum: una eademque res non potest sub diversis praedicamentis aptari, licet in quibusdam dubitari possit G 164,30-165,3 una vero vox signi-

ficans non ut unum aliquando pluribus praedicamentis supponi potest 165,3-16 unum ex pluribus fit compositione partium, quae sunt eiusdem praedicamenti, ut animal constat corpore et anima 166,2s. illa, quae »albus« significat (qualitas et habere), non sunt unius praedicamenti 5s.

praedicare: grammaticum non significare hominem probatur ex eo, quod praedicatur cum eo simul de aliquo; dicitur: Socrates est homo grammaticus G 158, 15-159,1 animal non praedicatur cum homine; non dicitur: Socrates est homo animal 158,16s.

praedicare; praedicatio: auditus est per verbum Christi, hoc est per verbum praedicantium Christum C 271,9s. praedicantes non sunt, nisi mittantur 10s. praedicatio est gratia, quia gratia est quod descendit ex gratia 11s. praedicatio, missio etc. nihil sunt, nisi velit voluntas quod mens intelligit 14s.

praelatus: multi praelati ordinis (sancti Benedicti) vitiose unice curant de substantia monasterii augenda E 80,21-28 oboedientia erga praelatum: vide → oboedientia; subditi

praemium: nihil potest esse praemium amoris animae erga creatorem, nisi quod supereminet in omnibus naturis M 80,18-21 amans aeterno gaudebit praemio 82,1s. non posse deserere quod tenuit, angelo bono est praemium iustitiae Ca 273,1s. si quis virginitatem eligit et servat, pro spontaneo munere, quod offert deo, praemium expectat Cu 128,17-23 monachi praemium E 38,13 quanto quis maiori difficultate oboedientiam sibi iniunctam facit, tanto maius praemium a deo recipiet 436,29-32

praemonstrare: Boso in »Cur deus homo« accipit personam eorum, qui credere

nihil volunt, nisi praemonstrata ratione
Cu 67,1s.

praeputium: vide → circumcisio

praescientia: liberum arbitrium videtur
repugnare gratiae et praedestinationi et
praescientiae dei L 207,4s. non potest
praesciri quod potest futurum non
esse, nec potest non esse futurum quod
praescitur Ca 266,24s. famosissima
est quaestio de praescientia divina et
libero arbitrio 25s. ea sibi invicem
consentire auctoritate certum est 26–29
quantum vero ad rationis considera-
tionem spectat, insociabiliter videntur
dissentire 29s. unde in hac quaestione
multi fide pereunt aut periclitantur
266,30–267,4 cum divina praescientia
sit omnium quae fiunt libero arbitrio,
neque quid hominum ex necessitate
sit, videtur posse non esse quod praesci-
tur 267,4–6 at praescientia dei non
proprie »praescientia« dicitur, cum sit
scientia praesentium 7–11 necessaria
est solutio quaestionis nondum facta et
pro futuro promittitur 14–20

quomodo praescientia et liberum
arbitrium videantur repugnare C 245,9
ad 246,1 quomodo revera non repu-
gnent 246,1–13 ea simul esse non est
impossibile 245,9–260,2 quae deus
praevidet, necesse est esse futura 245,
10; 246,2s.; et passim deus praescit
aliquid futurum esse sine necessitate
246,7–13 deus praescit me pecca-
turum sine necessitate 17–24 hoc ipso
quod aliquid praesciri dicitur, futurum
esse pronuntiatur 248,5s. non nisi
quod futurum est, praescitur 6s. neces-
sitas, quae oritur ex praescientia, non
cogit aliquid esse 248,7–249,9 haec
necessitas sequitur rei positionem, non
praecedit 249,6s.; 250,10s. non omnia
deus praescit futura esse ex necessitate,
sed quaedam ex libera rationalis crea-

turae (hominis) voluntate 250,25 ad
251,2; 252,7–22 in »praescire« intelli-
gitur futurum; nam non est aliud
quam scire futurum 250,29s. deus scit
et praescit omnem veritatem et non
nisi veritatem, et omnia sicut sunt,
spontanea vel necessaria, videt 251,28
ad 252,1; 262,7–9 in praescientia dei
immutabili nihil praeteritum aut futu-
rum, sed omnia simul sine motu sunt
252,9–12 deus scit quae vult et facit,
et praescit quae volet et faciet 12s.
exemplis probatur nullam repugnan-
tiam esse in eo quod aliquid futurum
est, quia futurum, et quod nulla neces-
sitate cogitur esse futurum 253,1–15
deus videt veritatem, sive ex libertate
sive ex necessitate eveniant 21s. multi
conqueruntur, quia putant ad salutem
vel damnationem nihil valere liberum
arbitrium, sed solam necessitatem prop-
ter dei praescientiam 256,7–9

rationalis natura, quae beata est vel
erit, in quodam rationabili et perfecto
numero a deo praescita est Cu 74,20
ad 75,3 deum non latuit quid homo
facturus erat, cum illum fecit 100,18s.
vide etiam → praedestinatio praes-
cientia angeli: vide → angelus

praesens; praesentia: sicut nihil factum
est nisi per creatricem praesentem
essentiam, ita nihil viget nisi per eius-
dem servatricem praesentiam M 27,11
ad 15 si summae naturae aetas vel
aeternitas vel essentia per temporum
cursus producitur, habet cum ipsis
temporibus praesens, praeteritum et
futurum 37,24–38,3 nullo modo crea-
trix essentia aut aetas aut aeternitas
eius recipit praeteritum vel futurum;
praesens vero habet, si vere est 38,9–10
aetas summae naturae non est distri-
buita in praeteritum, praesens et futu-
rum 39,4–8 quidquid loci vel temporis

continentia non coercetur, non prohibetur praesens esse totum simul pluribus locis aut temporibus 40,6-19 non quoniam summa essentia fuit aut est aut erit, ideo aeternitatis eius aliquid evanuit a praesenti tempore cum praeterito, quod iam non est 19-24 res creatae et praesentes sunt locis et temporibus, in quibus esse dicuntur, et continentur ab ipsis; summa essentia autem tantum praesens est, non etiam continetur 29-33 quidquid aliud est, ne in nihilum cadat, a summa essentia praesente sustinetur 41,4-7 summa essentia non secundum labile praesens tempus, quo utimur, est 41,10; 42,11 ad 13 sed sic praesens est omnibus circumscriptis et mutabilibus, ac si illa eisdem circumscribatur locis et mutetur temporibus 41,12-15 hoc quod res in labili brevissimoque et vix existente praesenti sunt, vix est 46,13s.

in hominis cogitatione aliqua similitudo rei per corporeum sensum ex re praesenti in mentem attrahitur 72,14-18 in summa essentia sibi semper sunt praesentes pater et filius et eorum spiritus 18-22 aeternae incommutabilique scientiae et intelligentiae naturale est semper id praesens intueri, quod scit et intelligit 73,8-10; 16-18 divinae naturae est sic semper et ubique esse, ut nihil umquam aut alicubi sit sine eius praesentia I 22,2s.

res aliqua non est necessitate praeterita, praesens, futura; sed res praeterita, praesens, futura necessitate est praeterita, praesens, futura C 249,10 ad 250,11 in aeternitate non est praeteritum vel futurum, sed tantum praesens 253,29-254,1 praesens in aeternitate non est sicut praesens temporale, sed aeternum 254,6-8 in aeterno praesenti omne tempus clauditur 7-15

praesens aeternum 20; 23 quae tempore praeterita sunt, ad similitudinem aeterni praesentis immutabilia sunt 21s. in hoc magis similia sunt aeterno praesenti temporaliter praeterita quam praesentia, quoniam quae ibi sunt, numquam possunt non esse praesentia 22-24 praesentia tempore omnia quae transeunt, fiunt non praesentia 25s. quod in tempore fuit aut erit, in aeternitate non est praeterito vel futuro modo, sed praesenti modo 255, 18-21

praesentire: angelus apostata casum suum nec aestimatione aut qualibet suspitione praesentire potuit Ca 267,23s.

praestans: id summum est, quod sic supereminet aliis, ut nec par habeat nec praestantius M 15,9s. equo natura sua praestantius est homo 17,2 impossibile est plures esse naturas, quibus nihil sit praestantius 20-24 omne quod creatum est, tanto magis est et tanto praestantius, quanto similis est illi, quod summe est et summe magnum est 49,9-11; 50,5-7 illud natura praestantius est, quod per naturalem essentiam propinquius est praestantissimo 49,21s.; 77,9-11 prout creata summae essentiae magis similia sunt, ita verius et praestantius existunt 53,25 ad 54,1

praesumptio: vide → humilitas

praeteritum: vide → futurum; → praesens res, quae praeterita est, non potest fieri non praeterita C 249,29 ad 250,2; 254,24s. praeterita quasi pro nihilo deputanda sunt E 2,37s.; 51,23s. non in praeteritum respiciendum est 2,47s.; 51,33-35

praevenire: Iesus Christus donet, quod benigne praeveniendo immeritum desiderare fecit O 2,20 praevenit me gratia dei 8,83

presbyteri incontinentes sive uxorati: quomodo tractandi sint E 65,32-42 (vide → ordo sacer) *ab ipsis viaticum in periculo mortis accipi potest, cum nullus continens adest* 223,28-36 presbyteri incontinentes et inoboedientes concilio (Lundoniensi) quomodo erogandi et expellendi sint 254,3-22 presbyteri uxorati, qui ex timore uxores non dereliquerunt, secundum statuta eiusdem concilii tractandi sunt 257,31 ad 35 quomodo tractandi sint propinqui uxorum presbyterorum, qui eosdem propinquas suas dimittere prohibent 35-39 presbyteri omnes in tota Anglia, qui feminas tenuerunt, contra pristinam regis iussionem, nunc (post conventionem cum rege) beneficiis ecclesiasticis privandi sunt 364,23 ad 30 Anselmus confirmat excommunicationem, qua plexerat Willelmus archidiaconus presbyteros eos, qui iterum feminas prohibitas repetunt 374,4 ad 17

presbyterorum filii: si ad immunditiam saeculi redire volunt, nisi ad gradus maiores promoveantur, secundum priora praecepta summorum pontificum tractandi sunt 223,19-27 *ne deponantur, si digni fuerint, Paschalis papa Anselmo mandat* 282,12-17 *in Anglia pars paene maior clericorum sunt filii presbyterorum* 422,4-6 *Paschalis Anselmo concedit, ut idoneos ad sacra officia promoveat* 3-9

primatus: vide → Cantuariensis ecclesia
pretium: pretium beatitudinis est amor dei et hominum debitus E 112,35-41
primus: locutio intima summae naturae prima et sola causa sibi sufficere potuit ad suum opus perficiendum, fabri vero nec prima nec sola nec sufficiens est ad suum incipiendum M 26,16-20 in summo spiritu res sunt ipsa prima essentia

et prima existendi veritas 53,25-26
prima et principalis causa prolis semper est in patre 59,2 quod liberum arbitrium meretur, est fructus primae gratiae C 266,26s. primi parentes; primi homines: vide → Adam prima substantia: vide → substantia

princeps: *in Anglia laici, principes maxime, quasi solum ex propria parentela coniuges sibi accipiunt* E 365,12-14
principes et ecclesia: vide → ecclesia
principale: non secundo loco, sed principaliter sunt per summam substantiam quaecumque sunt M 20,27-28 similitudo, quae in acie mentis rem ipsam cogitantis exprimitur, est maxime proprium et principale rei verbum 25,17 ad 22 summus spiritus sicut est aeternus, ita aeternae sui memor est et intelligit se ad similitudinem mentis rationalis; immo non ad ullius similitudinem, sed ille principaliter et mens rationalis ad eius similitudinem 51,13 ad 15 verbum, quo summa sapientia creaturam dicit, non est eius similitudo, sed principalis essentia 53,4-7 prima et principalis causa prolis semper est in patre 59,2 substantia principaliter dicitur de individuis, quae maxime in pluralitate consistunt 86,7-8 »albus« nihil principalius, sed pariter significat qualitatem et habere G 165,22-24 quomodo intelligendum sit spiritum sanctum principaliter esse de patre Pr 213,3-214,6 intelligi non potest, ut non sit id, de quo aliquid est, aliquo modo principalius et dignius 214,7-9

principium: summa natura nullo modo habet principium M 32,7-20 aliter non esset vera aeternitas 33,9s.; 42,27s. impossibile est vel cogitare quod veritas principium vel finem habeat 33,10-23; 38,25-27; 42,11-14; V 176,8-19

summa essentia est solum principium omnium, quae facta sunt M 55,17s. sicut summus spiritus est creator rerum et principium, sic et verbum eius; nec tamen sunt duo, sed unus creator et unum principium 23-25 nativitas et processio (in trinitate) sine principio sunt I 34,16 aeternitas nata et aeternitas procedens non habet principium 16s.

ex diversitate principii personarum non fiunt gradus aut intervalla Pr 199, 25-200,12 cum dicimus deum principium creaturae, intelligimus patrem et filium et spiritum sanctum unum principium, non tria principia 205, 21-28 sicut non credimus spiritum sanctum esse de hoc, unde duo sunt pater et filius, sed de hoc, in quo unum sunt, ita non dicimus duo eius esse principia, sed unum principium 18-31 quamvis pater sit principium et filius principium et spiritus sanctus principium, non tamen sunt tria principia, sed unum 26-28 si tamen dici debet deus habere principium aut causam, quia principium non nisi rei incipientis esse videtur 205,30-206,1 non incongrue dici potest pater quodam modo principium filii et pater et filius principium spiritus sancti 206,4-8 non duo confitemur principia, unum patrem ad filium, alterum patrem et filium ad spiritum sanctum 8s. de eodem deo sive de eodem principio suo modo est filius et spiritus sanctus, alter nascento, alter procedendo 11s.

hominis peccatum et causa nostrae damnationis principium sumpsit a femina Cu 104,17s.

prior: quid priori agendum sit, cum ab abbate discordat E 6,4-28

prius: necesse est, ut id, per quod est aliquid ex nihilo, prius sit; quia summa essentia prior seipsa non est, non est ex

nihilo per se M 19,25-29 in trinitate nihil aut natura aut tempore aut vi aliqua est prius aut posterius Pr 214, 15s.

privare: rerum nulla eo bono, ad quod facta est, iniuste privatur M 83,5s. homo propter peccatum beatitudine et omni bono privatur Cu 72,16s.

privatio: malum est privatio boni Ca 246, 24s.; 247,6 iniustitia est privatio iustitiae 246,25s. cum voluntas deseruit rectitudinem originalem, pro ea privationem eius, quae nullam habet essentiam, quam iniustitiam nominamus, suscepit 246,30-247,3 sicut percipio in privatione mali aliquid aliud fieri, quod »bonum« dicimus, ita animadverto in privatione boni aliquid aliud fieri, quod »malum« nominamus 247, 7-9 quomodo bonum videatur esse privatio mali 247,6s.; 22-24

probare; probatio: quaeritur, quomodo convenient tam contraria secundum prolationem et tam necessaria secundum probationem M 39,3s. fidei certitudo adhibenda est etiam rebus incomprehensibilibus, quae probationibus necessariis asseruntur 75,3-6 »Monologion« et »Proslogion« ad hoc maxime facta sunt, ut quod fide tenemus de divina natura et eius personis, necessariis rationibus sine scripturae auctoritate probari possit I 20,15-18 per unius quaestionis solutionem quidquid in novo et veteri testamento continetur, probatum est Cu 133,4-11 novitius ante professionem differetur propter stabilitatis probationem E 113,19-22 deus saepe vitam hominum contra eorum desideria ordinat, ut eos probet 312,6-9

processio: multis modis dicitur Pr 206, 13s. Christus animam monialis apostatae vel amatoris eius de mutuis

amplexibus abstractam non suscipiet cum processione angelorum in amplexus suos E 169,45-47

processio spiritus sancti: amor summi spiritus ex eo procedit, quia sui memor est et se intelligit M 65,7s. a patre pariter et filio procedit amor summi spiritus 9s. utrum sint duo amores, unus a patre procedens, alter a filio; an unus non totus ab uno procedens, sed partim a patre et partim a filio; an nec plures nec unus partim procedens a singulis, sed totus a singulis et idem totus a duobus simul 66,17-20; 67,13 ad 15 non ex eo procedit amor, in quo plures sunt pater et filius, sed ex eo, in quo unum sunt 66,20-22; 67,7s. amor a summo spiritu (a patre et filio) spirante ineffabiliter procedit 68,22-26; 69,2-6 idcirco non est pater filius aut alterius spiritus, licet sit intelligentia et amor, quia non est intelligentia genita aut amor ab aliquo procedens; sed quidquid est, gignens est tantum, et a quo procedit alius 71,17-20 filius quoque non est amor ab alio ad similitudinem sui spiritus procedens, sed quidquid est, tantum gignitur, et a quo procedit spiritus 20-23 spiritus, cum non sit memoria gignens aut intelligentia genita, solum quidquid est procedit 71,23-72,1 videntur in summa essentia esse multi patres et filii et procedentes 73,1s. nec imago nec filius suimet aut a se procedentis spiritus congrue dici potest 74,10-11 verbum nec ex seipso nec ex procedente a se nascitur, nec seipsum aut procedentem a se existendo imitatur 11-13 unus procedens spiritus, non plures spiritus sunt in summa essentia 18-24

a patre et filio procedit spiritus sanctus P 117,11s. de summa simplicitate (id est patris et filii) non potest pro-

cedere aliud quam quod est, de quo procedit 15s. cum deus procedit de deo patre et filio nec exit extra deum, manet deus, id est spiritus sanctus, in deo, de quo procedit, et est unus deus pater et filius et spiritus sanctus I 34,13 ad 15 nativitas et processio sine principio sunt 16s. vide → nativitas

processio de patre: spiritus sanctus est tantum de deo, qui est pater, non sicut filius, qui est de deo, qui est pater eius Pr 179,1-6 cum gignit pater filium, non debet gignere etiam spiritum sanctum 184,16-185,15 hoc ipsum, quod est spiritus sanctus, est de patre 186,4ss. spiritus sanctus non est ideo alius a patre, quia non habet filium aut spiritum a se procedentem sicut pater 186,19-187,6 neque ideo, quia est spiritus patris, si de illo non habet esse; sed in existendo, non postquam fuit, habet, ut alius sit a patre 187,7-32 spiritus sanctus non est ex nullo, sed ex aliquo, et quidem ex deo, saltem ex patre 187,33-188,7 contra eos, qui asserunt spiritum sanctum non habere esse de patre, sed alium esse ab eo per solam processionem 188,8-19 procedere non est idem ac mitti vel dari, sed habere esse de patre 15-35 sunt duae processiones: una, qua existit spiritus sanctus de patre, altera, qua datur vel mittitur 189,1-9 spiritus sanctus est de patre, quia est de deo, non viceversa 189,26-190,7 spiritus sanctus spiritus dei et patris dicitur, quia est et procedit de deo et patre 210,10 quomodo intelligendum sit spiritum sanctum principaliter esse de patre 213,3-214,6

processio de filio: utrum filius sit de spiritu sancto aut spiritus sanctus de filio Pr 183,15-185,28 quomodo probetur aut filium esse de spiritu sancto,

aut spiritum sanctum esse de filio 183, 22-29 (cf. 215,31-216,22) necesse est spiritum sanctum esse de filio, si monstratur filium non esse de spiritu sancto 183,30-184,15 ex eo, quod totus deus sit de toto deo, probatur spiritum sanctum esse de filio 184,2-15 filius habet esse a patre nascendo, spiritus sanctus procedendo 185,3-15 filium non esse de spiritu sancto catholica fides docet 16-28 spiritus sanctus est, sicut filius, deus de deo 185,30-186,5 spiritus sanctus, sive procedat de patre existendo tantum, sive quando datur aut mittitur tantum, procedit de filio 189,10-22 etiam si spiritus sancti essentia de relatione esset, procederet de patre et filio 190,8-17 si spiritus sanctus est de patre, quia est de deo, qui pater est, est etiam de filio, cum sit de deo, qui filius est 17-19 si filius ostendit unam esse missionem patris et suam, ostendit spiritum sanctum procedere ab utroque 192,11-23 impossibile est ostendere, quomodo non procedat ab utroque 15s. filius habet a patre essentiam, a qua procedit spiritus sanctus 193,9-194,7 ab illo procedit, a quo est 199,17s.

spiritus sanctus non de patre per filium procedit 201,11-205,16 non de paternitate nec per filiationem filii, sed de deitate patris, ideoque etiam de deitate filii procedit 202,9-16 non procedit etiam de sua deitate, quia nulla persona ex se ipsa esse potest 202,17-26; cf. 180,10s. sicut omnia, quae facta sunt per verbum a patre, facta sunt ab ipso verbo, sic a patre per filium procedere est idem ac procedere a filio 202,27-203,6 quomodo spiritus sanctus non solum sit, sed etiam procedat de filio 203,24-204,12 filius non procedit magis proprie de patre quam spiritus sanctus de filio 204,13-21

spiritus sanctus est de patre et filio tamquam de uno principio sive una causa, non de duobus 205,18-206,18; 212,10-12 pater — suo ineffabili modo — non incongrue dicitur esse principium sive causa filii, et pater et filius spiritus sancti 206,4-18 processio spiritus sancti solitarius modus processio- nis est 13-15

confitentur Graeci nobiscum spiritum sanctum esse spiritum dei et spiritum patris et spiritum filii 209,19-21 non dicitur spiritus dei sicut possessio, neque ut membrum dei 209,22-210,1 est spiritus dei, quia hoc, quod est, ex deo est 210,1-9 spiritus sanctus non est spiritus patris aut filii, secundum quod alter est pater, alter filius, sed secundum quod uterque unus idemque deus est 6-9 spiritus sanctus est et procedit etiam de filio, quia, sicut spiritus dei et patris, ita spiritus dei et filii dicitur 210,10-17 spiritus sanctus non est spiritus filii solummodo, quia datur a filio, sed etiam quia ex eo procedit 18-24 Graeci dicunt spiritum sanctum aliter esse spiritum patris, aliter filii 210,18-211,4 Latinos reprehendunt, quod in symbolo »et filio« addiderint 211,6-10 cur additum sit »et filio« 6-30 cur id non Graecorum ecclesiae consensu factum sit 212,1-8

spiritus sanctus non est prius de patre quam de filio, nec de filio quam de patre, nec maior nec minor est existens de patre quam de filio, nec magis nec minus de uno quam de altero 212,16-213,2; cf. 214,15-17 licet a patre habeat filius, ut de illo sit spiritus sanctus, non est magis spiritus sanctus a patre quam a filio 213,13-214,6 processio spiritus sancti ex patre et filio probatur ex hoc, quia nulla ex hoc sequitur falsitas 215,10-14 quia

veritas negata fidem Christianam destruit 14-19 haec veritas probatur ex his veritatibus, ex quibus processio de filio sequitur et quae eam sequuntur 19-26

pater est deus, de quo deus est, et non est deus de deo; filius est deus de deo, et deus, de quo est deus; et spiritus sanctus est deus de deo, nec est deus, de quo est deus 206,2-5 quamvis de patre sint duo, non tamen duo dii sunt de patre, sed unus deus; licet duo sint, de quo est filius et qui est de filio, tamen unus deus est; quamquam spiritus sanctus sit de duobus, est tamen de uno deo 5-11

dicta sacrae scripturae: quomodo intelligendum sit »solus verus deus« 190,21-191,13 »quem mittet pater in nomine meo« et »quem ego mittam a patre« 191,15-192,10 »et nunc dominus deus misit me et spiritus meus« 192,23-27 quid significet »insufflavit« et »accipite spiritum sanctum« 194,9-24 flatus ille non est spiritus sanctus, sed eo intelligitur spiritum sanctum de filio procedere 194,9-27; 195,32-196,2 insufflatio domini in discipulos non sine mysterio facta est 194,12s. flatus non erat de humana substantia, sed datio spiritus sancti erat de essentia suae divinitatis 21-24 »spiritu oris sui« et »spiritu labiorum suorum« est spiritus sanctus de essentia dei procedens 194,27-195,19 his dictis probatur spiritum sanctum non minus procedere de ore, id est de essentia filii quam patris 195,20-31 »non loquetur a semetipso, sed quaecumque audiet, loquetur« significat spiritum sanctum a filio habere scientiam, id est essentiam 197,3-25 »nemo novit filium nisi pater, neque patrem quis novit nisi filius, aut cui voluerit filius revelare«, signifi-

cat filium spiritui revelare scientiam patris, id est spiritus sancti essentiam 198,2-14 »ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia«: inter »omnia«, quae sic sunt, non spiritus sanctus, sed tantum omnia a deo creata intelligenda sunt 201,14-202,8 in loco »qui a patre procedit«: cur necesse non sit, ut dicatur »et a filio« 206,20-207,30 loci similes, in quibus, quae de una tantum persona dicuntur, etiam de aliis intelligenda sunt 206,24-207,30 quod non contradicat, quod sacra scriptura nusquam dicat spiritum sanctum etiam de filio procedere, ex locis similibus demonstratur 208,1-209,16; cf. 210,15-24

non tantum ea cum certitudine debemus suscipere, quae in sacra scriptura leguntur, sed etiam quae ex iis sequuntur 209,14-16 spiritum sanctum procedere de filio, tacetur in sacra scriptura, sed sequitur ex his, quae in ea dicuntur 210,25-211,1 quomodo auctoritas divina, etsi processionem de filio non proferat, tamen eam confirmet 215,23-26

similitudo de sole, de quo splendor et calor procedunt, nec pro nec contra illud »et filio« est 199,30s.; 200,7-201,9 sol non est de sole, sicut deus est de deo 200,13-25 de similitudine fontis, rivi et lacus vide → trinitas (pater, filius et spiritus sanctus) spiritus sanctus volebat et operaturus erat, ut de Maria ille, de quo ipse procedebat, conciperetur et nasceretur Co 159,21-23

»De processione spiritus sancti«, opusculum Anselmi: Pr Hildebertus, *episcopus Cenommanensis, rogat Anselmum, ut sermonem, quem in Barensi concilio contra Graecos, qui spiritum sanctum et de filio procedere negant, habuit, scriptis mandet* E 239,23-26 et ut opus suum iis auctoritatibus muniat, quas etiam

Graeci agnoscunt 26-29 idem hunc Anselmi tractatum extollit 240,4-21 hunc librum contra Graecos scriptum Anselmus Waleramno, episcopo Nuenburgensi, miserat A 223,7-10

producere: summa essentia tantam rerum molem sola per seipsam produxit ex nihilo M 22,7-10

profectus: cotidie proficiendum est E 2,33 ad 37; 51,19-23 illa, ad quae aliquis profecit, tenenda sunt, et semper aliquid addendum est E 2,37-40; 51,23-26 nullus profectus cordi sufficiat, quin semper ad maiora proficere studeat 184,16s. deus non solum respicit profectum in aliis obtentum, sed magis in proficiendi intentione laborem impensum 186,25-30 semper ad meliora proficiendum est 203,11-16; 289,13s.

professio (monachica): secundum »Regulam« sancti Benedicti novitius ante professionem differtur propter stabilitatis probationem, et libere discedere potest, etiamsi coram deo de voto monachico non excusetur E 113,19-23 professio fit per cucullae spontaneam acceptionem 37s. monachus profitetur conversionem morum suorum ac oboedientiam secundum »Regulam« sancti Benedicti 123,11s. haec oboedientia promissa non solum abbatibus, sed omnibus maioribus usque ad mortem exhibenda est 12-16 per monachicam professionem vota minora omnia solvuntur 188,14-16

Anselmus Gunnildam docet, quamvis ab episcopo sacrata non fuerit nec coram eo professionem legerit, hoc solum tamen eius professionem manifestam esse, quod publice et secrete habitum portaverit 168,46-50; 54-57 antequam fieret ista nunc monachici propositi professio et sacratio, multa millia utriusque sexus hominum solo

habitu se ipsius esse propositi professi sunt 50-53 et qui tunc habitum sine ipsa professione et sacratione assumptum reiciebant, apostatae iudicabantur 53s.

falsus professor O 15,38 tonsura et vestis professionis 39 professio facta 41 invasoribus Sancti Eadmundi ab Anselmo eorum professio monachica proponitur E 251,21-24

prohibere; prohibitio: vide → coactio omnis res libera est ab ea re, a qua cogi nisi volens vel prohiberi non potest L 216,13-15 deus dicitur dare malam voluntatem non prohibendo, cum potest Ca 265,8-10 si deus prohibere vellet diabolum, non posset tentare hominem Cu 85,19s. si filius quod sibi debetur, alii dare voluerit, pater eum iure prohibere non poterit 130,23s. necesse non est, quod nulla prohibitione removetur C 247,7 secundum voluntatem approbantem deus vult omnem hominem salvum fieri, quoniam nulum prohibet, quantum ad se, facere, ut salvus sit 282 (prior recensio)

prolatio: contraria secundum prolationem et necessaria secundum probationem M 39,3-4 quamvis de summa natura et de localibus sive temporalibus naturis una sit prolatio propter loquendi consuetudinem, diversus tamen est intellectus propter rerum dissimilitudinem 40,26-33

proles: proles et parens: vide → parens quaeritur: si idcirco spiritus summus pater et proles eius filius est, quia uterque est spiritus, cur non pari ratione alteri conveniat esse matrem, alteri filiam, quia uterque est veritas et sapientia M 58,20-22 prima et principalis causa prolis semper est in patre 59,1s. verissimum est summum spiritum patrem esse prolis suae 5s. si

filius semper similior est patri quam filia, nihil autem similius est alteri quam summo patri proles sua: verissimum est hanc prolem non esse filiam, sed filium 6-8 si proles, quae de solo summo spiritu nata est, proles est memoriae eius: memoria sua est idem ipse 64,1-3 utrum amor aestimandus sit filius aut proles patris et filii 67,3-5 si amor proles patris et filii est: aut alter eorum erit pater eius, alter mater, aut uterque pater sive mater est 11-13; 18s. amor nequaquam est filius aut proles patris et filii 19-20 verbum est verissima proles et verissimus filius, amor vero non est filius aut proles 68,2-4 solum verbum genitum est, quia solum filius et proles est 6s. solus amor utriusque nec genitus nec ingenuus, quia non filius est nec proles est nec omnino non est ab alio 7-9

quamvis naturalis usus non procreet prolem sine patre nec nisi per matrem, non tamen removet ullus intellectus aut patrem aut matrem a generatione prolis C 270,5-7 natura humana in primis parentibus iustitiam accepit cum potestate servandi illam in omnem prolem suam 273,14s. natura humana post primum peccatum hac poena flagellatus est, ut numquam prolem, nisi quales infantes nunc sunt, generare possit 277,30-278,3

promittere: ut nemo aliquid contra deum promittere debet, ita nullatenus promissum perficere debet, nec aliquid hoc exigere debet E 322,34-36

propagatio: est unusquisque filius Adae et homo per creationem, et Adam per propagationem Co 151,6s. Adam non fecit in se naturam propagandi, sed deus fecit in eo hanc naturam, ut de illo propagarentur homines 9-11 propagandi naturam Adam non accepit nisi

per virum simul et mulierem 153,6s. etiam de patente peccatrice iusta proles (id est filius dei) rationabiliter generari posset 159,13-15; 160,2-5 propagatio peccati originalis: vide → peccatum originale

propago: si primi homines vicissent, in iustitia, in qua erant, ita confirmarentur cum omni propagine sua, ut ultra peccare non possent Cu 81,16-19

propheta: Pr 209,9 (vide → scriptura sacra) deus sine humana doctrina mirabiliter fecit corda prophetarum C 271,21s.

prophetia: prophetia de aliqua re non cogit esse rei, sed esse rei prophetiam de ea veram facit Cu 125,3-7

propinquare; propinquum: nulla de qualibet re locutio tantum propinquat rei, quantum illa, quae verbis mentis constat M 25,22-24 illud natura praestantius est, quod per naturalem essentiam propinquius est praestantissimo 49,21s. omnis creata natura eo altiori gradu essentiae dignitatisque consistit, quo magis summae essentiae propinquat 50,10-13; 77,11-13 tanto altius creatrix essentia cognoscitur, quanto per propinquiorem sibi creaturam indagatur 77,14s. mens rationalis summae essentiae maxime per naturalis essentiae propinquat similitudinem 20s. quanto aliquis ad intellectum fidei propinquat, tanto propinquat speciei Cu 40,11s.

propitiatorium salutare O 11,56

propositio: propositiones verae esse et secundum naturam syllogismorum conexas videri possunt, et tamen eorum conclusionem non sequi possibile est G 148, 8-10 veritas propositionis causatur a veritate, quae est in rerum existentia; ipsa vero est causa nullius veritatis V 190,9-12 vide → veritas (orationis)

propositum (clericale): propositum clericale religiose vivendi E 101,17

propositum dei: vide → deus

propositum (monachicum): E 17,30s.; 403,17; 425,35 caeleste propositum 230,5 propositum, ad quod vocavit Christus 162,19 coenobitarum forte propositum 37,46 propositum sanctae conversationis Cu 100,9s.; E 162,4; 169,63s. propositum et habitus abiecta E 168,46 habitus sancti propositi 169,15 propositum monachicum 162,31; 168,51; 232,11s. claustralis conversatio monachici propositi 418,14s. propositum monachi 101,53 propositum monachorum 161,34 propositum novitii 375,10 propositum sanctum 162,13; 168,48 s.; 55; 169,15; 178,19 persona in sancto proposito studiosa 414,53 scholarum studium non expedit proposito (monachico) 38,16–19 multi a proposito sanctae vitae deficiunt 2,54 ad 57 secundum propositum suum 38,9s.; 100,27 propositum vitae 101,51 proprietas; proprium; improprietas; improprium: verbum mentis est maxime proprium et principale rei verbum M 25,17–22 summae substantiae proprietates studiose investigandae sunt 26,31–33; 47,4–7 quoniam summa natura non proprie dicitur quia habet iustitiam, sed existit iustitia: cum dicitur iusta, proprie intelligitur existens iustitia, non autem habens iustitiam 30,22–24 labile tempus praesens aut praeteritum vel futurum circumscriptorum et mutabilium propria sunt 41,10 ad 12 proprietates verbi localis non prohibet summam naturam dici esse in omnibus quae sunt 21–26 proprietates nominis accidentium 43,31

verbum hoc ipsum, quod verbum est aut imago, ad alterum est, quia non nisi alicuius verbum est aut imago; et

sic propria sunt haec alterius, ut alteri non coaptentur 56,24–28 spiritus et verbum eius quibusdam singulorum proprietatibus coguntur esse duo 56,28 ad 30; 59,15–16; 64,16–18 proprium est unius (filii) esse ex altero (patre); et proprium est alterius alterum esse ex illo 56,30s.; 57,3–5 illius est proprium verissimum esse parentem, istius vero verissimam esse prolem 58,6s. sicut proprium est illius verissime gignere, istius gigni: sic proprium est illius verissimum esse genitorem, istius vero verissimum genitum 59,8–10 singula propria singulorum non recipiunt pluralitatem, quia non sunt duorum 59,31 ad 32 sic sunt oppositi relationibus, ut alter numquam suscipiat proprium alterius 60,5s. quia amor est communio patris et filii, quasi proprium assumere posse videtur aliquod nomen, quod patri filioque commune sit, si proprii nominis exigit indigentia 69,6–9

saepe dicimus et videmus rem per aliud, non per proprietatem 76,11–22 quaecumque nomina de summa natura dici posse videntur: non tam eam ostendunt per proprietatem quam per aliquam innuunt similitudinem 76,22 ad 24; 77,7–9 nomen essentiae non valet exprimere illud, quod per naturalem proprietatem valde est extra omnia 76,29–77,1

multa improprie dicuntur, ut cum ponimus »esse« pro »non esse«, et »facere« pro eo quod est »non facere« aut pro »nihil facere« P 105,18s. proprium est deo non posse cogitari non esse PR 134,16–18 unum fit ex pluribus specie et proprietatum collectione G 166,2–5 illa quae »albus« significat, non est alterum alteri collectio proprietatum 5–7 actio vel percussio secundum id quod agit, magis proprie

videtur dici agentia vel percutientia, et secundum quod patitur, actio vel percussio V 187,5-9 debere et non debere dicitur aliquando improprie 188,9-18 nihil aut vix proprie dici potest de summa iustitia 195,31-33 dicitur facere aliquid esse proprie, qui facit, ut sit quod non est; improprie, qui potest facere, ut non sit aliquid, nec facit Ca 234, 6-14 non tantum debemus inhaerere improprietati verborum veritatem tegenti, quantum inhiare proprietati veritatis sub multimodo genere locutionum latenti 235,10-12

propria in singulis personis duobus nominibus, patris et filii, significantur I¹ 286,12-14; I 11,23-25 secundum propria alii sunt ab invicem pater et filius I 13,7-13 non est ulla voluntas aut potentia patris et filii secundum ipsas proprietates, id est secundum paternitatem et filiationem, sed secundum substantiam, quae communis est illi I 14,2-6; cf. I¹ 286,32-36 collectione proprietatum homo communis fit singulus et ab aliis distinctus I 29,7-9 eadem est verbi et assumpti hominis proprietatum collectio 14s. diversarum personarum impossibile est eandem esse proprietatum collectionem 15-18 iudicium est proprium iudicis omnium Cu 87,21s. si deus dicitur aliquid facere necessitate vitandi inonestatem, improprie necessitas dicitur, quia non est aliud quam immutabilitas honestatis eius 100,21-26

improprie tantum dicitur deus habere principium sive causam Pr 205,30-206, 18 nomen »effectus« rei quae fit aptari proprie videtur 206,3s. proprietates et communitates personarum in trinitate 216,26-217,16 exemplum collectionis proprietatum ex hominibus sumptum, in quo simile et in quo dissimile sit

217,17-218,7; 219,5-10 praesentia et praedestinatio non dicuntur in deo proprie, quia omnia sunt illi simul praesentia C 261,10-12

»Proslogion«, libellus Anselmi: P pro his, quae commune habet cum »Monologio«, vide → »Monologion« quomodo »Proslogion« exortum sit narratur P 93,2-94,2 primo editum est sine nomine libri et auctoris 94,2-4 prior titulus fuit »Fides quaerens intellectum« 4-7 a multis cum hoc titulo transcriptum est 8 coactus a pluribus Anselmus ei nomen suum praescripsit, et ut aptius fiat, opusculo titulum »Proslogion«, id est alloquium, dedit 8-13 anterior titulus »Alloquium« mutandus in »Proslogion«, »de ratione fidei« velut superabundans recidendum et praefatio secundum haec emendanda E 109,7-12

quid Anselmus cum hoc libello intenderit P 93,2-19 scriptus est sub persona conantis erigere mentem suam ad contemplandum deum et quaerentis intelligere quod credit 93,21-94,2 »Sumptum ex eodem libello« 123-124 *quid ad quaedam, quae in »Proslogio« dicta sunt, quidam pro insipiente respondeat* PI 125-129 *cetera libelli ab eodem laudantur* 129,20-25 quid ad haec respondeat editor ipsius libelli PR 130-139 idem gratias agit de laude opusculi 139,9-12 Anselmus in fine libelli »Proslogii«, ubi de pleno gaudio tractavit, de plenitudine beatitudinis aeternae latius dixit E 112,74-77 providentia; providere: providentia a providente dicitur V 187,10 providens activum est 11s. providentia dei: vide → deus

psalmi: ad custodiam cordis pertinet, ut cor semper sit occupatum aut lectione aut oratione aut psalmis etc. E 185,30 ad 33

psalterium: Anselmus Idae comitissae psalterium unum pro omnibus peccatis eius iniungit E 247,14s.

pulchritudo: aestimatur bona pulchritudo et quae pulchritudinem iuvant M 14,25 ad 28 si (futuros beatos) delectat pulchritudo: fulgebunt iusti sicut sol P 118,20 convenientiae redemptionis humanae pulchritudinem quandam inenarrabilem ostendunt Cu 51,11s. in rerum universitate ordo et pulchritudo a creatura servanda est 73,3-6 summa natura, quod natura rationalis perverse vult, in universitatis ordinem et pulchritudinem convertit 17-19 perversitatis spontanea satisfactio sive poenae exactio in universitate suum locum et ordinis pulchritudinem tenent 19-22 pulchritudo dei: vide → deus

»De pulsibus« (opus Galeni): Anselmus Mauritio mandat, ut tempus, quod in libello hoc scribendo impendere delibaret, potius ad perficiendum »Aforismum« impendat; et solo hoc perfecto, alteri operam det E 60,12-19

punctum: punctum in puncto non est nisi unum punctum I 33,29-34,2 punctum temporis est praesens tempus 34,2s. punctum ad aeternitatem nonnullam similitudinem habet 2-8 exempla puncti: medium punctum mundi et punctum temporis 2s. punctum simplex, id est sine partibus, est et indivisibile velut aeternitas 5s. punctum cum puncto sine intervallo non est nisi unum punctum 6s.; Pr 218,11-13

punire: si deus non vult punire peccata hominum, homo liber est a peccato et ab ira dei et ab inferno et a potestate diaboli Cu 54,7-9 iudex omnium deus sine iniustitia hominem aliter ac per diabolum punire potuisset 57,5-7 homo meruerat, ut puniretur, nec ab ullo convenientius, quam ab illo, cui con-

senserat ut peccaret 8-10 diaboli vero meritum nullum erat, ut puniret 10-12 quod homo iuste dicitur pati, non sua iustitia pati iuste dicitur, sed quia iusto iudicio dei punitur 26-28 punire est recte ordinare peccatum sine satisfactione 69,11s. non punire est peccatum inordinatum dimittere 12s. homo peccando rapit quod dei est; deus puniendo aufert quod hominis est (id est beatitudinem) 72,13s. vide → poena

pupillus: pupillus benignissimi patris orbatus praesentia, flens et eiulans, incessanter eius dilectam faciem amplectitur O 2,31s. pupillus factus sum absque patre 81s.

Pythagoras: eius frugalitas commemoratur
E 242,52-54

Q

quaerere: non semper facile est insipienter quaerenti sapienter respondere Ca 275,4s. vide etiam → quaestio

quaestio: Anselmus saepe a multis rogatus est, ut cuiusdam de fide nostra quaestionis rationes, quas solet respondere quaerentibus, memoriae scribendo commendat Cu 47,5-8 idem de tribus illis quaestionibus, in quibus dei praescientiae atque praedestinationi necnon et gratiae liberum arbitrium repugnare videtur, scribendo ostendere tentabit, quod deus ei aperire dignabitur C 245,3-5 Hugoni, archiepiscopo Lugdunensi, scribit se quasdam quaestiones, de quibus scribere voluisset, nondum perficere potuisse E 100,15-19

quale; qualitas: summa natura per qualitatem et quantitatem iusta vel magna etc. dici videtur M 30,6s. summa substantia non participatione qualitatis,

iustitiae scilicet, iusta dicitur 8-11 ad alium hominem diversas relationes habere et amittere potero, sine omni mei mutatione, secundum quod crescet vel per qualitates diversas mutabitur 43,14-18 quomodo grammaticus sit substantia et qualitas: vide → grammaticus omnis grammaticus dicitur in eo quod quale G 150,4s.; et passim nullus homo dicitur in eo quod quale 5; et passim omne rationale dicitur in eo quod quale 7s. an aliud habeat Aristotelis tractatus »De categoriis« quam: omne quod est, aut est substantia aut quantitas aut qualitas et cetera 162,16s. secundum Aristotelem omne nomen vel verbum aliquid horum, id est substantiae, quantitatis aut qualitatis, significat 20-23 »albus« dicitur qualitas et habere 165,3-5; et passim

iniustitia non est qualitas C 258,8s. omnis qualitas a deo est, a quo est omnis iustitia et nulla iniustitia 12-14 omnis actio laudabilis et reprehensibilis ex voluntate suam qualitatem habet E 414,13-23 quale et quid et quantum: vide → quid et quale et quantum; qualitas et habere: vide → habere

quando: cogitet qui potest, quando incepit aut quando non fuit verum: scilicet quia futurum erat aliquid; aut quando desinet et non erit verum: videlicet quia praeteritum erit aliquid M 33,11-13; V 176,8-10 diligentius est indagandum, ubi et quando creatrix natura sit M 35,7-11

quantitas; quantum: tantum eius rei est aliquis locus, cuius quantitatem locus circumscribendo continet et continendo circumscribit 39,13-15; 40,6-10 locus non circumscribit summae veritatis quantitatem 40,2-5 iustitia hominum est sub lege, ut secundum eius quanti-

tatem mensura retributionis a deo recompensetur Cu 69,22s. quantitas et qualitas: vide → qualitas; quantum et quid et quale: vide → quid et quale et quantum

quasi-aliquid: malum et nihil significant aliquid, sed non vere aliquid, sed quasi-aliquid Ca 250,4-251,16

quid: non amplius quaerendum est, quid summa natura sit, si manifestum est quid omnium sit aut quid non sit M 29, 32s. quamvis necesse sit, ut sint duo spiritus et verbum, nullo tamen modo exprimi potest, quid duo sint 56,16s.; 28-30; 59,24-28 credendum est in trinam unitatem et unam trinitatem; unam et unitatem propter unam essentiam, trinam vero et trinitatem propter tres nescio quid 85,13-18; 85,23-86,5 secundae substantiae est esse genus et speciem et in eo quod quid G 155,4s. secundum quid grammaticus dicitur in eo quod quid 3-9

quid et quale et quantum: priusquam fierent universa, erat in ratione summae naturae, quid aut qualia aut quanta aut quomodo futura essent M 24,14-16 mens rationalis nullo corporeo sensu quid vel qualis vel quanta sit percipitur 29,23-24 quaeritur, an summa natura, cum iusta etc. dicitur, non ostendatur, quid sit, sed potius qualis vel quanta sit 30,5s. summa natura, cum dicitur iusta, non dicitur qualis, sed quid sit 22-26; 31,1s. nihil quod de summa essentia vere dicitur, in eo quod qualis vel quanta, sed in eo quod quid sit accipitur 32,1-3 quidquid est quale vel quantum, est etiam aliud in eo quod quid est 3s.

quies: quies mentis custodienda est E 37, 76-91 ad eam non nisi per constantiam et mansuetudinem pertingi valet 87-91

quiescere: dicitur saepe: iste quiescit, sicut ille facit, cum quiescere sit potius nihil facere P 105,19-23

Quintillianus: cum eius stilo Mathildis regina stilum Anselmi comparat E 384, 9s.

R

R. episcopus: ei Anselmus praecipit, ut erga Thomam, electum archiepiscopum Eboracensem, in posterum ita se habeat, sicut epistola (472) isti destinata, cuius exemplum adiungit, indicat E 471,3-6

Radulfus, episcopus Cicestrensis: cum aliis episcopis hortatur Anselmum, ut in Angliam veniat E 386,5-18

Radulfus, nepos Gundulfi episcopi: subscribit cartae 474

Radulfus, filius Herengodi: cum Anselmo fuit; ut ei 100 solidos det, Anselmus Gundulfo mandat E 300,24s.

Radulfus De Mortuo Mari: eum aliosque in episcopatu Sancti Davidis terras habentes Anselmus hortatur, ut episcopo suo Wilfrido oboediant et ut bona ecclesiastica, si qua teneant, reddant E 270,6-25

Rainaldus abbas (Sancti Cypriani Pictaviensis?): ei Anselmus opusculum suum («Monologion») non nisi cunctanter mittit, timens, ne falsam interpretationem subeat E 83,3-11 eidem Anselmus explicat, quomodo ea quae de personis et substantia dei dixit, intelligenda sint 12-20 eumque rogat, ut opusculum dignis tantum ostendat et dubia prolata secum communicet 21-27

Rainaldus, consanguineus Anselmi: vide → Haimo

Rainaldus, monachus Beccensis: eum Anselmus per fratrem eius Bosonem salutatur E 174,12s.

Rainaldus, episcopus Herefordensis resignatus: episcopatum, in quem intrusus erat, reiecit E 343,5-8 inde necessitatem sensit 18s. eum Anselmus consolatur exhortans, ne pro virtute praemium transitorium exspectet 5-19 ei significat se ipsum nihil promittere audere, cum ipse in incerta condicione sit 20-26

Rainerius, clericus Idae comitissae: per eum Anselmus Idam comitissam certorem facit de his, quae de se facta sunt E 167,10-15

Rainerius, abbas de Monte Sanctae Trinitatis: negat se Stephanum, suum monachum, episcopo Wentoniensi Walchelino concessisse E 122,3-13

Ramsonetum: de terra Ramsoneto, donata a Willelmo, filio Osberni, Beccenses concessione regis opus habent E 89,26 ad 29

Rannulfus Flambardus, episcopus Dunelmensis: de eius vita scandalosa Anselmus Paschali papae refert E 214,35-63 a Willelmo Rufo ad episcopatum scandalose proventus est 39-41 ab Henrico rege pro pecunia male retenta captus 45-48 e carcere in Normanniam fugit 58s. dominum piratorum se constituit 59s. ad eum Anselmus misit quattuor episcopos, ut se purgare posset 52-57 in qua re defecit 57s. *Paschalis papa Anselmo mandat, ut Rannulfus, nisi se septima sui ordinis manu purgaverit, ad se veniat aut a sede expellatur 223,73-82 Rannulfo papa eius crimina obicit 225,3-11 eique praecipit, ut de obiectis satisfactorius archiepiscopo Cantuariensi se praesentet 12-16 eum mortem Anselmi sperare, ut eius dignitatem assequatur, affirmat Gerardus Eboracensis 373,30-35 ei Anselmus respondet electum episcopum Sancti Andreae in Scotia ante consecrationem electi archiepiscopi*

Eboracensis consecrari posse a nullo, nisi a seipso, si qua urgeret necessitas 442,3-10 *Rannulfus cancellarius: subscribit epistolae 461*

ratio: mens ratione ducente ad ea, quae irrationabiliter ignorat, rationabiliter proficit M 13,15-14,1 innumerabilium bonorum tam multam diversitatem et sensibus corporeis experimur et ratione mentis discernimus 14,5-7 id quod est per seipsum, et id quod est per aliud, non eandem suscipiunt rationem 18,23 ad 25 non potest fieri rationabiliter aliquid ab aliquo, nisi in facientis ratione praecedat aliquid rei faciendae quasi exemplum 24,12-14; 17-19; 25, 24s. priusquam fierent universa, erat in ratione summae naturae, quid aut qualia aut quomodo futura essent 24, 14-16 mentis sive rationis locutio intelligitur, cum res ipsae vel futurae vel iam existentes acie cogitationis in mente conspiciuntur, res ipsas vel corporum imaginatione vel rationis intellectu intus in nostra mente dicendo 24,24s.; 52,15-18 quae de summa natura dicuntur, intellectus sentire per rationem constringitur 30,32-31,1 summa natura est summa ratio 31,2-4 ratio loci ac temporis 36,18; 40,17 quidquid metis loci ac temporis clauditur, non fugit partium rationem 40,6s. omnium quae sunt, quod rationale est, magis simile est verbo, quam quod rationis capax non est 48,18-20 ipse dicens (summus spiritus) est summa sapientia et summa ratio, in qua sunt omnia quae facta sunt 53,17s. quae facta sunt, sunt essentia mutabilis secundum immutabilem rationem creata 25s. ratio ineffabilitatis 75,19 omne rationale ad hoc existit, ut, sicut ratione discretionis aliquid magis vel minus bonum sive non bonum iudicat, ita

magis vel minus id amet aut respuat 78,25-79,1 nimis inconveniens est, si aestimetur quod rebus a se factis deus non dominetur, sed res nulla penitus ratione, sola casuum inordinata voluntate regantur 87,2-5

rectitudo rerum corporearum visu corporeo cognosci potest, alias rectitudines sola rationis contemplatio capit, et corporeas etiam ratio praeter subiectum intelligit V 191,11-18 ratio princeps et iudex omnium, quae in homine sunt, debet esse I¹ 285,8s.; I 10,1s. ratio veritatis Cu 40,4; 130,29 in »Cur deus homo« aperta ratione monstratur 42, 14s. de quaestione, cur deus homo factus sit, multi quaerunt et rationem eius desiderant 48,5s. nequaquam acquiescunt multi deum aliquid velle, si ratio repugnare videtur 59,12s. si vel una ratio inexpugnabili veritate roboratur, sufficere debet 94,18-23 ratio inevitabilis monstravit necesse esse divinam et humanam naturam in unam convenire personam etc. 105,26-106,4 saepe aliquid esse certi sumus, et tamen hoc ratione probare nescimus 113, 17s. omnia quae Christus dicit, certa sunt, quamvis eorum ratio non intelligatur 116,4-9

eiusdem rei plures rationes esse possunt, quarum unaquaeque sola potest sufficere Co 139,14s. alia ratio, quomodo deus acceperit hominem de massa peccatrice humani generis sine peccato 6-8; 12-14 sicut bestiarum est nihil velle cum ratione, ita hominum esse debet nihil velle sine ratione 152,5s. puro rationis intuitu 155,15 ratio et voluntas homini datae sunt, ut eligeret bonum vel malum C 257,13-18 ratio sicut nulli adversatur veritati, ita nulli favet falsitati 272,2s. est ratio in anima, qua sicut suo instrumento utitur

ad ratiocinandum 279,4s. non est ratio vel voluntas tota anima, sed est unaquaeque aliquid in anima 5s. spiritus et mens et ratio dicitur 286,11 sic ratio docet, et cor non dolet O 10,41s.

ratio sola: si quis unam naturam, summam omnium quae sunt etc., aut non audiendo aut non credendo ignorat, ea ipsa ex magna parte potest ipse sibi saltem sola ratione persuadere M 13,5-11 mens rationalis a sua imagine non nisi ratione sola se separare potest 52,24-27 sola ratione quaesitum est, utrum adventus Christi ad salvationem hominum esset necessarius Cu 88,4-7 cur deus-homo convenienter similitudinem hominum habeat, clarius in eius vita et operibus patet, quam ante experimentum sola ratione monstrari possit 111,26-29 necessitas deum fieri hominem, in »Cur deus homo« ita monstratur, ut Iudaeis et paganis sola ratione satisfiat 133,5-8

rationes altiores sive maiores: in quaestione, cur deus homo factus sit, adhuc latent rationes altiores Cu 50, 12s. plus monstratur in restauratione hominis latere altiores rationes, si saltem aliqua ratio ostenditur, quam si nulla 117,18-22 maiores atque plures rationes sunt, quanta ratione de morte Christi sequatur humana salvatio, quam ingenium mortale comprehendere valeat 131,14s. altiozem aliam rationem, quomodo deus assumpsit hominem de massa peccatrice sine peccato, esse non negatur Co 161,3-5

ratio et necessitas: fratres auctori »Monologii« hoc praestituerunt, ut, quidquid per singulas investigationes finis assereret, id ita esse rationis necessitas breviter cogeret M 7,5-11 rationis necessitas asseruit summam naturam esse summe potentem et omnipo-

tentem 33,6s. tot structurae necessariae rationis expugnantur a nihilo 34,12s. rationabili et perspicua necessitate claruit, quia summa natura nullo modo composita, sed summe simplex est 38,4-6 ea quae de summa essentia disputata sunt, necessariis sunt rationibus asserta 75,8s. necessitatis ratione potest dici trinitas una essentia et tres personae sive substantiae 86,12-14

quaeritur, utrum grammaticus sit substantia an qualitas, cum utrumque esse et non esse rationibus necessariis probari posse videatur G 145,4-9 prior liber »Cur deus homo« rationibus necessariis probat esse impossibile ullum hominem salvari sine Christo Cu 42, 12s. fideles et infideles quaerunt, qua ratione vel necessitate deus homo factus sit etc. 47,11-48,5 quaeritur, qua necessitate et ratione deus, cum sit omnipotens, humilitatem humanae naturae pro eius restauratione assumpsit 48,22-24 monstranda est prius veritatis soliditas rationabilis, id est necessitas, quae probet deum ad ea, quae praedicamus, debuisse aut potuisse humiliari 52,3-5 ratio necessaria, cur deus ea quae dicimus, facere debuerit 7-11 quaeritur, qualiter mors Christi rationabilis et necessaria monstrari possit 66,19s. quod ratione necessaria veraciter esse colligitur, in dubium deduci non debet 96,2s. rationabili necessitate intelligere 10 rationabilis necessitas ostendit civitatem supernam ex hominibus perficiendam esse etc. 115,24-116,4 necessariis rationibus ostendere 126,27 relevationi perditorum angelorum immutabilis ratio repugnat 132,27s. etiam ea, quae ex sacra scriptura rationabili necessitate sequuntur, suscipere debemus Pr 209, 14-16

ratio et fides: vide → fides et ratio;
ratio et scriptura sacra: vide → scrip-
tura sacra et ratio

rationatio: est ratio in anima, qua sicut
suo instrumento utitur ad ratiocinan-
dum C 279,4s. sufficere debet rem
incomprehensibilem indaganti, si ad
hoc ratiocinando pervenerit, ut eam
certissime esse cognoscat M 75,1-6; cf.
22,30-32 si usitatus sensus verborum
alienus est a summa essentia, quidquid
ratiocinatus sum, non pertinet ad illam
76,6-8 Anselmus opusculum quod-
dam velut exemplum meditandi de ra-
tione fidei in persona alicuius tacite se-
cum ratiocinando quae nesciat investi-
gantis edidit P 93,2-4 Anselmo nulla
sua ratiocinatio, quantumlibet videre-
tur necessaria, persuasisset, ut quaedam
primus dicere praesumeret E 77,21-23

rationabile: vide → ratio mens ratione
ducente ad ea quae irrationabiliter
ignorat, rationabiliter proficit M 13,12
ad 14,1 non fieri potest aliquid ratio-
nabiliter ab aliquo, nisi in facientis
ratione praecedat aliquod rei faciendae
quasi exemplum 24,12-14 rationa-
biliter comprehenditur incomprehen-
sibile esse, quomodo summa sapientia
sciat ea quae fecit 75,11-14 conve-
nientius et rationabilius non fuit tem-
pus, quo non pertineret aliquis homo
ad reconciliationem Cu 119,11-18 si
quis opinatur redemptionem usque ad
diabolum aliquando debere extendi,
rationabiliter convincitur quia irratio-
nabiliter decipitur 132,23-25 deus
Adae dedit naturam propagandi, non
ut illa uteretur bestiali et irrationabili
voluptate, sed humana et rationabili
voluntate Co 152,1-4

rationale: vide → anima; → creatura
rationalis; → mens rationalis; → na-
tura rationalis; → ratio homo est ani-

mal rationale mortale M 25,7-9; G 152,
33 cum aliquis homo dicatur et cor-
pus et rationalis et homo, non uno
modo vel consideratione haec tria di-
cuntur M 31,27-30 nullum animal
rationale est ex necessitate; omnis
vero homo rationalis est ex neces-
sitate G 147,5-26; et passim omne
rationale dicitur in eo quod quale 150,
7s. homo est natura rationalis Cu
98,4 summa natura suo quodam sin-
gulari modo non solum est, sed et vivit
et sentit et rationalis est M 49,14-16
omnium quae sunt, quod rationale est,
magis simile est verbo, quam quod ra-
tionis capax non est 48,20; 50,3-5 si
cuilibet substantiae, quae et vivit et
sensibilis est et rationalis est, cogita-
tione auferatur, quod rationalis est etc.,
ad ultimum ad non esse gradatim per-
ducitur 49,24-50,1 ad quid omne ratio-
nale existat (vide → ratio) 78,25-79,1
summa essentia nihilo dedit rationalem
essentiam, ut amans esset 80,15s. na-
turalis consideratio 39,26 cor ratio-
nale Cu 99,8

rationalitas: homo constat ex animali et
rationalitate et mortalitate G 157,12
omne animal potest intelligi praeter
rationalitatem; nullus homo potest in-
telligi praeter rationalitatem G 147,6
ad 26; 151,1s.; et passim omnis lapis
intelligi potest sine rationalitate 151,2;
et passim non potest dici: rationalitas
est homo aut homo rationalitas, sed
habens rationalitatem 156,34-157,1
ibi est intellectus, ubi est rationalitas
M 41,26-29 non locali circumscrip-
tione intellectus vel rationalitas con-
tinentur 41,29-42,2 ii, qui ex humana
natura propagarentur sine peccato, ex
necessitate iustitiam pariter haberent
cum rationalitate Co 152,13-15 na-
turae rationalitas O 10,129

recedere: vide → accedere

reclinatorium (pectus Iesu): O 11,55

recompensare: iustitia hominum est sub lege, ut secundum eius quantitatem mensura retributionis a deo recompen-setur Cu 69,22s.

reconciliatio; reconciliator: cur difficile sit hominem deo reconciliari Cu 90,4–25 est contra honorem dei, ut homo ipsi reconcilietur cum contumelia ei irrogata 17–19 impossibilitas reconciliationis hominis per semetipsum probatur ex eo, quod peccato suo homo abstulit deo, quidquid de humana natura facere proposuit; quod reddere nequit 90,28 ad 91,29 Christus ut deus et peccatorum reconciliator sine peccato est 117,1s. quod impossibile sit diabolus reconciliari 75,16s.; 132,9–28 quod intelligitur, si reconciliatio humana consideratur 132,9s.; vide → angelus (malus; restauratio) homo non potuit reconciliari nisi per hominem-deum 10–12 reconciliatio servi cum domino suo C 277,12–29 humana natura non nisi per Christum reconciliari potest 278,2–4 cum humana natura ad reconciliationem accedit, flagellatio, quam ante reconciliationem suscepit, merito remanet 5s. humana natura sine debita satisfactione reconciliari non poterat Me 3,82s.

Maria est reconciliatrix mundi O 6,55 mater generalis reconciliationis 7,51 genitrix reconciliationis et reconciliatorum 125 reus servus dei rogat Iohannem evangelistam, ut se reconcillet 11,59s.

recreator; recreatus: creatus et recreatus a deo servus dei O 14,31s. creator et recreator meus Me 2,103

rectitudo; rectum: quidquid est quod debet esse, recte est V 185,28 omne quod est, recte est 30 rectitudines

omnes ideo sunt rectitudines, quia illa, in quibus sunt, aut sunt aut faciunt quod debent 190,1s. rectitudo in rebus corporeis — ut rectitudo virgae — multum aliena est ab aliis rectitudinibus 191,8s. omnium rerum una est rectitudo 199,5–9

rectitudo significationis: affirmatio cum significat quod debet, recte significat; et cum recte significat, recta est significatio 178,14–19 vera et recta est significatio, cum significat esse quod est 21 significationi non est aliud veritas quam rectitudo 25 rectitudo significationis alia est quam rectitudo voluntatis 197,16s. habet suum esse rectitudo propter significationem et secundum eam mutatur 17–27 rectitudo significationis semper permanet, etiam si cessat significatio 28–37

rectitudo orationis (seu enuntiationis) rectitudinem habet, quia facit quod debet 179,1s. duplex est: cum significat quod est, et quod non est 10–28

rectitudo cogitationis (seu opinionis): veritas cogitationis non est aliud ac eius rectitudo 180,7–18

rectitudo actionis: rectitudo seu veritas actionis alia est necessaria (cum ignis facit rectitudinem); alia non necessaria (cum homo facit rectitudinem) 182,3–10 (191,31–192,1) sensus rectitudinem et veritatem faciunt, quia faciunt quod debent 184,33–185,2 dicitur rectitudo actionis iustitia, sed non nisi cum iusta voluntate fit actio 194,31s.

rectitudo et veritas: vide → supra (rectitudo significationis) veritas cogitationis non est aliud quam rectitudo V 180,10–18 veritas et rectitudo idcirco sunt in rerum essentia, quia hoc sunt, quod sunt in summa veritate 186,1s. veritas rerum est rectitudo

2s. summa veritas rectitudo est 189,31s. sed non ideo, quia debet aliquid, sed omnia illi debent 190,1-5 ista rectitudo est causa omnium aliarum rectitudinum, et nihil est causa illius 6s. rectitudo mente sola perceptibilis est definitio veritatis 191,19s.; 192,7; 196,28s. cum aliquid est secundum summam veritatem, tunc eius dicitur veritas vel rectitudo 199,28s.

rectitudo et iustitia: vide → iustitia
rectitudo voluntatis: diabolus »non stetit in veritate« est: non stetit in rectitudine, id est non voluit ad quod faciendum voluntatem acceperat V 180, 21-181,9 acceptio rectitudinis voluntatis prius est quam habere aut velle 195,18-20 et tamen simul sunt tempore acceptio et habere et velle 20-24 in summa natura non est aliud voluntas, aliud rectitudo 196,1 convenienter tamen dicimus in summa natura rectitudinem voluntatis etc. 1-5 de nulla alia rectitudine tam convenienter dicitur »propter se servata«, cum eam servet per se 5-8 »recti corde« significat: recti voluntate 20-24 nullus alius intelligitur rectus, nisi qui rectam habet voluntatem 22s.

angelus et homo habuerunt libertatem recipiendi rectitudinem perditam, si daretur L 211,23-28 rectitudo voluntatis invitis auferri non potest 214, 11s.; 215,7s. nec deus quidem eam auferre potest 220,12 ad 221,15 cum homo tentatione ingruente rectitudinem voluntatis deserit, non aliena vi abstrahitur, sed ipsa se convertit ad id quod fortius est 220,7-9 nihil liberius recta voluntate 221,18-32 rectitudinem voluntatis per peccatum deserenti eam per se recuperare impossibile est 222,7-22 nulla voluntas, antequam haberet rectitudinem, potuit

eam deo non dante capere 11s. cum deserit acceptam, non potest eam nisi deo reddente recipere 12s. eam deserens fit servus peccati 7-21 maius miraculum est, cum deus voluntatis rectitudinem desertam reddit, quam cum mortuo vitam amissam reddit 13-19 rectitudinem voluntatis naturalem habet animal 225,22-24 »potestas servandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem« est definitio libertatis 212,10-21; 225,4-28

voluntas primum facta est recta, id est stans in ipsa rectitudine Ca 246,26 ad 30 cum se convertit ad id quod non debet, non stetit in originali rectitudine 246,30-247,1 voluntas, cum deseruit rectitudinem, suscepit eius privationem (id est iniustitiam) 247,1-3 rectitudo voluntatis est debita subiectio sub voluntate dei Cu 68,14-16 voluntas recta sola facit opera placita deo; et si non potest operari, ipsa sola per se placet deo 17-19 rectitudo voluntatis non potest esse nisi in rationali natura Co 143,7s. et non nisi in voluntate 16s.

in aliquo exemplo recta voluntas et libertas arbitrii illustrantur C 257,5-27 (cf. 265,19-22; 266,17s.) aliud est voluntas, aliud rectitudo, qua voluntas recta est 257,9s. voluntas vult rectitudinem, quia eam habet 265,1-7 voluntas non vult recte, nisi quia recta est; non viceversa 265,26-266,1 nulla creatura rectitudinem non habens eam a se habere potest 8-13 nec ab alia creatura 13-15 sed solum per gratiam dei 266,15-17; 267,14s. rectitudo per liberum arbitrium servari potest 266, 17s. sicut nemo accepit rectitudinem nisi gratia praecedente, ita eam nemo servare potest nisi gratia subsequente 267,13-19 in servando eam non tantum libero arbitrio quantum gratiae

imputandum est 16–19 voluntas, quae est ad volendum rectitudinem, rectitudo est 284,15s. nullus vult rectitudinem nisi eam habens, neque potest aliquis rectitudinem velle, nisi rectitudine 16–19

rectitudo ecclesiastica E 270,20

rector: deus est potentissimus dominus et sapientissimus rector omnium M 87,7 ad 12

reddere: si vere debeo, debitor sum reddere quod debeo V 188,10s. si angelus et homo semper redderet deo quod debet, numquam peccaret Cu 68,7s. non est aliud peccare quam non reddere deo debitum 10–22 qui deo honorem debitum non reddit, auferit deo quod suum est, et deum exhonorat; et hoc est peccare 19–21 non sufficit reddere quod ablatum est, sed pro contumelia illata oportet plus reddere, et aliquid quod aliter non posset exigi 22–29 si homo iniustus est, qui non reddit quod debet, multo magis iniustus est, qui deo quod debet non reddit 92,6s. impotentia reddendi non excusat 92,8–94,16 haec impotentia ab homine sponte causata, et ideo inexcusabilis est 92,21–24 culpa est, quia non debet eam habere, immo debet eam non habere 92,24–26; cf. 93,22–24 homini est culpa non habere potestatem cavendi peccatum, et habere impotentiam reddendi, quod debet pro peccato 92,27–93,3 homo iniustus est, quia non reddit quod debet, et quia reddere nequit 93,4–6 qui non reddit quod debet, non poterit esse beatus 93,11s.; 93,30–94,16

redemptio; redemptor; redimere: »fides redemptionis nostrae« Cu 48,19 sunt multa, quae inenarrabilem quandam nostrae redemptionis hoc modo procuratae pulchritudinem ostendunt 50,29

ad 51,12 hae convenientiae infidelibus quasi quaedam picturae videntur 51,16 ad 52,6 (cf. 104,16–28) monstranda est prius veritatis soliditas rationabilis 52,3–6 liberatio hominis (vide → liberatio) per aliam quam dei personam impossibilis est 14–24 quaecumque alia persona – sive angelus sive homo – hominem a morte aeterna redimeret, eius servus idem homo iudicaretur 19s. et nullatenus in illam dignitatem restauratus esset, quam habiturus erat, si non peccasset 20–22 et homo servus esset eius, qui deus non esset et cuius angeli servi non essent 23s. quae infideles nobis obiciant de eo, quod dicimus deum nos tot laboribus et ad ultimum sanguine suo redemisse, nos a peccatis et ab ira sua et de inferno et de potestate diaboli redemisse et nobis regnum caelorum redemisse 53,1–55,9 (cf. 50,24–28) valde mirantur quia liberationem hominis »redemptionem« vocamus 53,5ss.

oportuit, ut redemptio, quam Christus fecit, prodesset non solum iis, qui eo tempore fuerunt, sed etiam aliis 118,5s. cuiusdam regis similitudo pro hac re 6–20 (cf. 119,25s.) tanta fuit vis in morte Christi, ut etiam in absentes loco vel tempore effectus protendatur 20–23 non tot eius morti praesentes esse potuerunt, quot ad constructionem civitatis supernae necessarij sunt 118,23–119,2 non credendum est ullum tempus fuisse, quo mundus cum creaturis sic vacuus fuisset, ut nullus homo esset ad hoc genus pertinens, propter quod factus est homo 119,3–18 inconveniens videtur quod deus vel uno momento permiserit humanum genus quasi frustra exstitisse 6–10 etiam Adam et Eva ad redemptionem pertinuisse dubitandum non est; immo,

eos maxime ad hoc factos esse, ut essent de illis, propter quos facti sunt, credi debet 18-25 redemptio salvatoris nostri non extenditur usque ad angelos damnatos; non quia pretium mortis eius magnitudini peccatorum hominum et angelorum non praevaleat, sed quia angelorum relevationi immutabilis ratio repugnat 132,23-28

Christus a peccato et morte aeterna mundum redemit O 3,3-5 anima Christiana de misera servitute sanguine dei redempta et liberata est Me 3,3s. virtus salvationis nostrae est virtus Christi 13-16 haec virtus est virtus abscondita mortis Christi 17-29 hanc virtutem pius redemptor in tanta humilitate operuit, non ut falleret diabolum, sed quia res ipsa sic poscebat 30-45 nulla necessitas coegit, ut altissimus sic se humiliaret, et omnipotens ad faciendum aliquid laboraret 59s. sola voluntate, sola bonitate hoc fecit 62s. non egebat deus, ut humiliaretur, sed indigebat homo, ut sic de profundo inferni erueretur 66-68 humana natura dedit deo in illo homine sponte quod suum erat, ut redimeret se in aliis, in quibus quod ex debito exigebatur, reddere non habebat 99-101 homo ille redemit omnes alios, cum hoc quod sponte dedit deo, computat pro debito, quod illi debebant 122s. homo non semel tantum a culpis redimitur, sed quotiens paenitentiam egerit Me 3,123 ad 125 qui ad gratiam redemptionis volunt cum digno affectu accedere, salvantur; qui vero illam contemnunt, iuste damnantur 126-128 quia redemptio facta est in cruce, per crucem Christus nos redemit 125s.; cf. O 4,25s. (vide → crux)

redemptionis beneficia semper recollenda sunt Me 3,129-136 (cf. 3-12)

cur gaudere possim de redemptione, quamvis sit causa tantorum dolorum redemptoris 137-148 beneficia redemptionis prae oculis ponuntur 149 ad 190 miseria ante redemptionem exponitur 149-158 ex qua Iesus hominem eripuit 158-178 pensandum est, quo amore dignus sit redemptor meus 150-152 pro redemptione homo se ipsum debet redemptori 191-196 ut totum suum dilectione faciat, orat 196-211 ii, quos Christus redimit, regno dei donantur C 278,7-10

vide etiam → Christus; → deus-homo; → incarnatio; → liberatio; → reconciliatio; → restauratio; → restitutio; → salvatio; → satisfactio

»Meditatio redemptionis humanae: Me 3; vide supra

redigere: deus totam substantiam, quam de nihilo fecit, potest redigere in nihilum L 220,13s. quaeritur, utrum, si aliter necesse esset totum mundum et quidquid deus non est perire et in nihilum redigi, parva res contra voluntatem dei fieri possit Cu 89,1-3

redimere: vide → redemptio

redintegrare: per Mariam angeli redintegrantur O 7,82-84

reficere: homo a deo factus et reffectus est P 98,13

refocilare: O 2,95

regere: summe bonus et summe potens spiritus dominatur omnibus et regit omnia M 86,22-87,5

regnum caelorum: deus nobis redemit regnum caelorum Cu 53,10s. regnum caelorum eius est, qui id fecit 54,10s. per sanctam crucem nobis data est haereditas regni caelorum O 4,44s. anima regnum caelorum inhians 9,59 amor et spes caelestis regni E 101,45 eius beatitudo quanta futura sit 112,21 ad 34 gloria regni caelestis 235,31

tribulationes necessariae sunt, ut in regnum caelorum intretur 252,8-13 Elias comes ab Anselmo quaerit consilium, qua via et qua vita possit pervenire ad regnum caelorum 466,4-7 qui ei eo fine mittit Hardum 7-10

regnum dei: natura humana post primum peccatum hac poena flagellata est, ut eius proles in perpetuum a regno dei exularet C 277,30-278,3 ii, quos Christus redimit, regno dei donantur 278, 7-10 qui deum vel ecclesias eius in hac vita exhaeredat, a regno dei in futura vita exhaeredatur E 270,22s.

regula: non fieri potest aliquid rationabiliter ab aliquo, nisi in facientis ratione praecedat aliquod rei faciendae quasi exemplum, sive aptius dicitur forma, vel similitudo aut regula M 24,12-14

»Regula« sancti Benedicti: secundum »Regulam« novitius ante professionem differtur propter stabilitatis probationem, et liber discedere potest E 113,19 ad 23 citatur promissio oboedientiae et conversio morum secundum »Regulam« 123,11s. Anselmus Beccenses commendat beato Benedicto, secundum cuius »Regulam« professi sunt 156, 163s. »Regula«, quam professi sint, invocatur ab Anselmo contra invasores Sancti Eadmundi 251,6-8 monachi Sancti Eadmundi laudantur, quod abbatem contra »Regulam« suscipere nolint 267,5-9

Reinerius: latorem epistolae Anselmus commendat Balduino, regi Hierosolymitarum E 235,32-36 diu cum Anselmo conversatus est et sua strenuitate et bonis moribus valde amabilem se fecit 33s.

relatio; relativum: relativa non sunt sic per invicem, ut sibi dent esse M 16,10 ad 12 cum dominus et servus referantur ad invicem, et ipsi homines, qui re-

feruntur, omnino non sunt per invicem, et ipsae relationes, quibus referuntur, non omnino sunt per invicem, quia eadem sunt per subiecta 12-15 de relativis nulli dubium est, quia nullum eorum substantiale est illi, de quo relative dicitur 28,8s.; 18-22; 29,10-15 si quid de summa natura dicitur relative, non est eius significativum substantiae neque eius naturalem essentiam designat 28,9-13 si nulla earum rerum umquam esset, quarum relatione summa essentia summa et maior dicitur, ipsa nec summa nec maior intelligeretur 13-16 quod ratio docet de summo, non dissimiliter invenitur in similiter relativis 22s. quidquid est praeter relativa, aut tale est, ut ipsum melius sit quam non ipsum, aut tale, ut non ipsum melius sit quam ipsum 26-28 quaedam accidentia nullam vel accedendo vel recedendo mutationem circa id, de quo dicuntur, efficiunt, ut quaedam relationes 43,10-18 etsi forte duo pares aut aliquid aliud similiter ad invicem possint dici summus spiritus et eius verbum, in his ipsis tamen relativis, si quaeratur, quid sit illud de quo dicuntur, non potest dici pluraliter 56,17-20 sic pater et filius sunt oppositi relationibus, ut alter numquam suscipiat proprium alterius 60,5-7 non ex relationibus suis, quae plures sunt, sed ex ipsa sua essentia, quae pluralitatem non admittit, emittunt pater et filius pariter amorem 66, 22-25

inter deum et eius trinam relationem discernendum est I¹ 285,15s. inter deum et plures relationes eius discernendum est I 10,8s. pater et filius duae res secundum eorum relationes sunt 12,13-15 relativorum natura, patris scilicet et filii, procedentis et de quo

procedit, inseparabilem tenet pluralitatem 34,22s. pater numquam est idem filio suo aut procedens illi a quo procedit, secundum relationem 24-26 nec substantia potest amittere singularitatem nec relatio pluralitatem 34,27-35,2

nomen »spiritus sancti« pro relativo nomine ponitur Pr 178,6s. quid sit relatio in trinitate 179,15ss. filius et spiritus sanctus diversitate nativitatis et processionis ad invicem referuntur, ut diversi sint ab invicem 179,15-21; 180,13-18 quando substantia habet esse de substantia, duae fiunt ibi relationes insociabiles, si secundum illas nomina substantiae ponantur 179,17 ad 19 relationis oppositio prohibet patrem, filium et spiritum sanctum de invicem dici 180,27-30 unitas et relatio sic se contemperant, ut nec pluralitas in ea quae unitatis sunt, transeat, nec unitas cohibeat pluralitatem 180,30 ad 181,2; 216,22-24 quatenus nec unitas amittat aliquando suum consequens, ubi non obviat aliqua relationis oppositio, nec relatio perdat quod suum est, nisi ubi obsistit unitas inseparabilis 181,2-4 quomodo unitatis dei consequentiam restringat relatio 181,25-182,16; 182,17-183,12 propter relationis oppositionem pater non potest esse de deo 182,27-183,3 unitas non habet vim consequentiae, ubi pluralitas obviat, quae ex nativitate et processione nascitur 185,8-11 si spiritus sanctus est de patre, est de deo, et si est de deo, est de patre, quoniam nulla obviat relatio 189,28-190,1 nulla est relatio patris sine relatione filii, sicut nihil est filii relatio sine patris relatione 190,9s. non potest aliquid de relatione patris esse sine relatione filii 10-12 si spiritus sanctus est de patre secundum relationem, erit similiter et de filio

secundum eundem sensum 13s. licet relationes sint in uno, non possunt unitati immittere pluralitatem suam, nec unitas relationibus singularitatem suam 216,22-24 pater et filius et spiritus sanctus per hoc, quia, cum deus est de deo aut nascendo aut procedendo, secundum nomina has relationes significantia tenent sicut diversae hominum personae pluralitatem 219,5 ad 10 vide → oppositio

relevatio: sicut Adam et totum genus eius per se stetit, si non peccasset, ita oportet ut, si idem genus resurgit post casum, per se resurgat et relevetur Cu 103,7-9 si genus Adae per hominem non de genere Adae relevatur, non in illam dignitatem restaurabitur, quam habiturus esset, si non peccasset 14-17 sicut homo per alium hominem, qui non esset eiusdem generis, non debuit relevari: ita nullus angelus per alium angelum salvari debet, quoniam non sunt eiusdem generis 132,14-17 angelorum relevationi immutabilis ratio repugnat 27s. doloribus corporis homo interior a peccatis relevatur E 9,15 ad 17

religio: propter indigentiam doctorum populus Orcadensium minus quam expedit cognoscit et colit religionem Christianam E 449,3s. Anselmus admonet eorum comitem Haconem, ut populum ad cultum Christianae religionis attrahat 8-14

religiosum: ad quietem mentis monachi requiritur, ut monasterii sui instituta ut religiosa studeat observare E 37,84-91

reminisci: rationalis mens potest non solum suimet, sed et ipsius summae sapientiae reminisci M 51,8s. cogitari non potest rationali creaturae naturaliter esse datum aliquid tam praecipuum

tamque simile summae essentiae, quam hoc quod potest reminisci et intelligere et amare id, quod est optimum et maximum omnium 78,7-10; 16-19 amare summam essentiam nequit rationalis creatura, nisi eius reminisci et eam studuerit intelligere 79,5s.

remissio peccatorum: vide → peccatum remove; remotio: nihil hoc apertius, quam quod vox »non-aliquid« sua significatione omnem rem penitus removendum constituit Ca 249,7-11 remotio alicuius rei significari non potest nisi cum significatione eius ipsius rei, cuius significatur remotio 11s.

remundare: sancta crux me remundet ab eis peccatis, quae contraxi, postquam renatus sum O 4,54

renasci: in baptismo renatus sum O 4,53s. ovis renata 9,46

reparatio: sine satisfactione homo non repararetur vel talis, qualis fuerat ante peccatum Cu 85,31s. angeli damnati non possunt salvari nisi per angelum-deum, qui reparalet per suam iustitiam, quod aliorum peccata abstulerunt 132, 12-14

reprobare: otiosa et inutilis est memoria et intelligentia cuiuslibet rei, nisi, prout ratio exigit, res ipsa ametur aut reprobetur M 64,21-23; 78,23-25

reprobum: reprobi angeli: vide → angelus malus etiam homines reprobi cum corpore resurgent Cu 98,21-25

res: una natura, summa omnium quae sunt, omnibus aliis rebus hoc ipsum, quod aliquid sunt aut quod aliquomodo bene sunt, per omnipotentem bonitatem suam dat M 13,5-8 irrationabilis cogitatio est, ut aliqua res sit per illud, cui dat esse 16,11s. si quis intendat rerum naturas, sentit non eas omnes contineri una dignitatis paritate 16,31 ad 17,1 summa natura non est per

aliud, nec est posterior aut minor seipsa aut aliqua alia re 19,5s. nec ulla res illam, ut esset, quod non erat, adiuvit 8s. nulla res vel intellectu praecessit, per quam summa natura ex nihilo esset 20,3s. de rerum universitate, quae per aliud sunt, discutiendum est, quomodo sint per summam substantiam 22-24 res non secundo loco, sed principaliter sunt per summam substantiam 24-28 an universitas rerum, quae per aliud sunt, sit ex aliqua materia 20,29-21,11; 14-19 quod nullo modo aliquid est, nullius rei materia est 21,13s. summa essentia tantam rerum molem sola per seipsam produxit ex nihilo 22,5-10 non fieri potest rationabiliter aliquid ab aliquo, nisi in facientis ratione praecedat aliquid rei faciendae quasi exemplum M 24,12-14 illa rerum forma, quae in facientis ratione res creandas praecedebat, erat rerum quaedam in ipsa ratione locutio 24s. res loquimur aut signis sensibilibus, aut res ipsas intus in nostra mente dicendo 24,30-25,4 ubi verba mentis sunt, nullum aliud verbum est necessarium ad rem cognoscendam; et ubi ista esse non possunt, nullum aliud est utile ad rem ostendendam 25,10-17 illa similitudo, quae in acie mentis rem ipsam cogitantis exprimitur, est maxime proprium et principale rei verbum 25,15-22; 48,18-21; 72,14 ad 18

nulla de qualibet re locutio tantum propinquat rei, quantum illa, quae huiusmodi verbis constat 25,23s. nec aliquid aliud tam simile rei futurae vel iam existentis in ratione alicuius potest esse 24s. rerum locutio fuit apud summam essentiam, antequam res essent, ut per eam fierent, et est, cum factae sunt, ut per eam sciantur

22-27 homo non potest sibi fingere animal, nisi componendo partes in eo, quas ex rebus alias cognitiss in memoriam attrahit 26,13-16 non potest in nominibus vel verbis, quae aptamus rebus factis de nihilo, reperiri, quod digne dicatur de creatrice universorum substantia 28,5-7 si nulla earum rerum esset, quarum relatione summa natura summa et maior dicitur, ipsa nec summa nec maior intelligeretur 13 ad 15

de summa essentia et de localibus sive temporalibus naturis una est prolatio propter loquendi consuetudinem, tamen diversus est intellectus propter rerum dissimilitudinem 40,26-29 intellectus verborum, quem rei veritas exhibet 41, 21-26; 42,2-4 solemus saepe localia verba attribuere rebus, quae nec loca sunt nec locali circumscriptione continentur 41,26-28 vera aeternitas principii finisque meta caret, quod nulli rerum creaturarum convenit 42,25 ad 29 cuiuslibet rei essentia dici solet substantia 45,14 summo spiritui rem aliquam loqui nihil aliud est quam intelligere 47,21s. omnia verba, quibus res quaslibet mente dicimus, similitudines sunt rerum, quarum verba sunt 48,18-20 omnis similitudo tanto magis vel minus est vera, quanto magis vel minus imitatur rem, cuius est similitudo 20s. non verbum secundum rerum creaturam similitudinem magis vel minus est verum, sed omnis creata natura eo altiori gradu consistit, quo magis illi propinquat 50,10-13 omne verbum, quo aliqua res mente dicitur, similitudo est rei eiusdem 50,17s.; 52,18s. omne verbum alicuius rei verbum est 50,20 quomodo tam differentes res, creans et creata essentia, dici possint uno verbo 53,15-17 antequam

fierent res et postquam factae sunt, et cum corrumpuntur, semper in summo spiritu sunt, non quod sunt in seipsis, sed quod est idem ipse 22-24 sicut summus spiritus est creator rerum et principium, sic et verbum eius 55,23s.

innumerabiles res dicuntur nasci ex iis, ex quibus habent ut sint 57,13s. in rebus aliis (id est extra deum), quae parentis prolesque habitudinem habent, nulla sic gignit, ut omnino nullius indigens sola per se ad gignendum prolem sufficiat etc. 57,26-58,5 rem cogitare, cuius memoriam habemus, hoc est mente eam dicere 63,20-22 inutilis est memoria et intelligentia cuiuslibet rei, nisi prout ratio exigit, res ipsa ametur aut reprobetur 64,21-23; 65,6s. solemus saepe dicere aliquid gigni ex ea re, de qua existit 67,26 si unus homo cogitet plura aliqua, tot verba sunt in mente cogitantis, quot sunt res cogitatae 72,12s. tam sublimis rei secretum transcendit omnem intellectus aciem humani 74,30s. sufficere debet rem incomprehensibilem indaganti, si ad hoc ratiocinando pervenerit, ut eam certissime esse cognoscat 75,1-3 saepe videmus aliquid non proprie, quemadmodum res ipsa est, sed per aliquam similitudinem 76,14s. familiarius concipitur in mente, quod in rebus factis conspicitur, quam id, quod omnem humanum intellectum transcendit 24-26 quod a summe iusto summeque bono creatore rerum nulla eo bono, ad quod facta est, iniuste privetur, tenendum est 83,5s. quantumque certitudine credatur tanta res (trinitas): inutilis erit fides, nisi dilectione vivat 84,16s. pro qualibet re deprecandus est summe bonus et summe potens spiritus 86,22-24 spiritus summus rebus a se factis dominatur 87,2-7

bono creatori soli est pro quavis re supplicandum I 18.

cum voces non significant nisi res, Aristoteles dicendo, quid voces significant, dixit quid sint res G 162,23 ss. multa necesse est rem quamlibet esse, quae tamen rei eiusdem nomine non significantur 166,28 s.; similiter passim in G res enuntiata non est veritas eius, sed causa veritatis enuntiationis V 177, 13–18 rerum veritas est rectitudo 186,1–4 multis modis eadem res suscipit contraria diversis considerationibus 187,2 s. in rerum existentia vera vel falsa est significatio, quoniam eo ipso quia est, dicit se debere esse 189,24 s. tempus non est in rebus, sed res sunt in tempore 199,21–27 improprie dicitur veritas »huius vel illius rei«, quoniam non in ipsis rebus dicitur habere suum esse 12–29 nulla res dicitur mala, nisi mala voluntas aut propter malam voluntatem Ca 264,15 s. res nulla est malum 16–18

(Roscelini) assertio: »Si tres personae sunt una tantum res, et non sunt tres res unaquaeque per se, sicut tres angeli aut tres animae: ergo pater et spiritus sanctus cum filio est incarnatus« I¹ 282, 5–8; I 4,6–9; et passim refutatur I¹ 285,21 ss.; I 10,19 ss. (cf. → Roscelinus) quid velit hic dicere »duas res«, an id quod commune est illis, an ea quae propria sunt singula singulis I¹ 286, 4 ss.; I 11,15 ss. nemo Christianus confitetur patrem et filium secundum propria unam rem esse, sed duas I¹ 286, 17 ss.; I 12,2 ss. solemus usu dicere »rem«, quidquid aliquo modo dicimus esse aliquid I¹ 286,22 s.; I 12,5 s. pater et filius sic sunt duae res, ut in his duabus rebus non intelligatur eorum substantia, sed eorum relationes I 12, 12 ss. pater et filius non sunt duae res

secundum id, quod commune illis est I¹ 287,1 ss.; I 14,10 ss.

virtus Christi in redemptione fuit abscondita, quia res per se fuit occulta, non studio occultata Me 3,30–39 tanta res (redemptio) Cu 50,12 s. quod deus mundum noviter factum statim renovare et eas res, quae post renovationem illam non erunt, in ipso initio destruere instituerit, omni caret ratione 81,5–8 sunt res, de quibus diversa sentiri possunt sine periculo 82,10–16 non licet tam parvam rem, sicut est conspectus, contra voluntatem dei facere, etiamsi totus mundus periret 89,1 ss. solemus aliquando facere contra voluntatem alicuius non reprehensibiliter, ut res eius serventur 6–8 in secretis tantae rei 117,5 aliquando res aliqua dicitur posse, non quia in illa, sed quoniam in alia re est potestas; et non posse, non quoniam in illa, sed quia in alia re est impotentia 123,15–17; cf. 128,27–30 si dicimus in deo aliquid necesse esse, non intelligitur quod sit in illo necessitas, sed quia in omnibus aliis rebus est necessitas 123,27–30 necessitas veritatis prophetiae non cogit rem esse, sed esse rei facit necessitatem esse 125,6 s. est necessitas praecedens, quae causa est, ut sit res; et est necessitas sequens, quam res facit 8 s. tanta res 130,11 quid retribuetur nullius rei egenti? 13 s. non est iniustitia talis res, qua inficiatur anima velut corpus veneno Co 146,5–8 in Adam humanae naturae remansit aliqua iustitia, ut in rebus aliquibus rectam servaret iustitiam 166,19 s.

non est ulla res deus nisi pater et filius et spiritus sanctus Pr 179,8 s. si in rebus temporalibus (in sole, calore et splendore) nihil sit prius aut posterius, minus in trinitate aeterna hoc intelligi

potest 200,7-12 principium videtur non nisi rei incipientis esse 206,1 nomen »effectus« rei, quae fit, aptari proprie videtur 3s.

dominus azimum benedixit, forsitan non quia res, quae fiebat, hoc exigebat, sed quoniam coena, in qua factum est, hoc exhibebat A 224,2-4 Graeci forsitan concedunt nos uti figuris, sed non in eisdem rebus, quibus in figura lex vetus utebatur 228,5-7 cum plures res simul benedicimus, non singulis singulas cruces reddimus, sed omnibus unam crucem sufficere credimus S 241, 5-7

nulla res potest facere, ut deus non sit immortalis aut ut sit iniustus C 247, 10s. voluntas non cogitur aut prohibetur ulla alia re 248,1 ideo, quia ponitur res esse (aut non esse), dicitur ex necessitate esse (aut non esse) 249, 3-5 cum dico: si erit, ex necessitate erit: necessitas sequitur rei positionem, non praecedit 6s. non est idem rem esse praeteritam (praesentem, futuram), et rem praeteritam (praesentem, futuram) esse praeteritam (praesentem, futuram), sicut non idem est rem esse albam, et rem albam esse albam 249, 12-250,11 cum futurum dicitur de re, non semper res necessitate est, quamvis futura; aliquando res, quae dicitur futura, ex necessitate est 250,13-24

non semper sequitur praescientiam dei rem necessitate futuram esse 31s. libertas in homine ita est fortis, ut nulla res homini iustitiam auferre valeat 256,20-22 quaeritur, utrum scientia (praescientia) dei sit a rebus, an res habeant esse ab eius scientia 257,29-258,4 omni rei esse iustam vel bonam est aliquid esse; nulli vero rei est esse aliquid iniustam vel malam esse 258,16-18; 258,28-259,1 deus

facit omnes actiones et motus, quia ipse facit res, a quibus et ex quibus et per quas et in quibus fiunt 259,2s. nulla res habet ullam potestatem volendi aut faciendi nisi illo dante 4 non est essentia rerum nisi a deo 19s. quaedam praescita et praedestinata non eveniunt ea necessitate, quae praecedit rem et facit, sed ea, quae rem sequitur 262,1s. (cf. → necessitas) fides et spes sunt earum rerum, quae non videntur 276,12s. usus instrumenti volendi est, quam non habemus, nisi cum cogitamus rem, quam volumus 279, 27s. indigere est aliqua re, cum eam haberi oporteat, carere 286,1s.

adversitas earum rerum, quas servus dei contemnere debet, eum contristari non debet E 78,31s. peccare, quam mala res est! O 8,66-76

resipisci: Christianus, qui aliquid contra fidem asseruerit, ab omnibus catholicis anathematizetur, nisi resipuerit E 136, 30s.

respirare: per immensitatem clementiae, per quam deleta sunt peccata Mariae Magdalenae, respiro, ne desperem O 16, 11s.

respondere; responsio: non semper facile est insipienter quaerenti sapienter respondere Ca 275,4s. saepe apta interrogatio expedit responsionem, et inepta reddit impeditorem 14s. tractatus Anselmi facti per interrogationem et responsionem: V 173,2-5; vide → tractatus

respuere: omne rationale ad hoc existit, ut, sicut ratione discretionis aliquid magis vel minus bonum sive non bonum iudicat, ita magis vel minus id amet aut respuat M 78,25-79,1

restauratio; restitutio: quaeritur, qua necessitate et ratione deus humilitatem et infirmitatem humanae naturae pro

eius restauratione assumpserit Cu 48, 22-24 deus nos mirabiliter de tantis debitis ad tanta indebita restituit 50,31 ad 51,2 convenienter hoc modo procurata est humana restauratio 51,3-12 homo non potest quod perdit, restaurare 89,9s. deus omnia, si perirent, posset, sicut ea fecit, restituere 10s. homo deo non satisfacit, nisi diabolus vincendo restituat, quod deo abstulit permittendo se vinci a diabolo 91,10-15 si homo perfecte restaurandus est, talis debet restitui, qualis futurus erat, si non peccasset 98,14-17 homo ad quod institutus est non restituitur, si non ad similitudinem angelorum, in quibus nullum est peccatum, provehitur Me 3, 71s. oportet, ut homo cum corpore suo, in quo vivit, restauretur Cu 98, 19s. per quemcumque genus Adae in statum suum restituatur: per illum stabit, per quem statum suum recuperabit 103,9-11 si genus Adae per hominem non de genere Adae relevatur, non in illam dignitatem restaurabitur, quam habiturus esset, si non peccasset 103,14-17; cf. 132,14-17

necesse est, ut de Adam assumatur homo, per quem restaurandum est genus Adae 103,18s. mirabilis deus restauravit humanam naturam, quam instauravit 117,3-17 tanto mirabilis deus hominem restituit quam instituit, quanto hoc de peccatore contra meritum, illud non de peccatore nec contra meritum fecit 11-13 in Christo diversitas naturarum et unitas personae ad hoc valuit, ut quod opus fieret ad humanam restorationem, si humana natura non posset, faceret divina; et si divinae non conveniret, exhiberet humana etc. 124,19-24 restauratio humanae naturae non debuit remanere, nec potuit fieri, nisi solveret homo,

quod deo pro peccato debebat 126,27-29 homo non potuit reconciliari, nisi per hominem-deum, qui mori posset, per cuius iustitiam deo restitueretur, quod per peccatum perdidit 132,10-12

anima Christiana (sic) restituta est Me 3,131s. per sanctam crucem beata civitas illa restauratur et perficitur O 4,29s restauratio angeli mali: vide → angelus (malus)

resurrectio: resurrectio mortuorum probatur Cu 98,14-26 etiam reprobis resurget cum corpore, et totus aeternae miser erit 21-25 sicut genus Adae per se stetit, si non peccasset, ita oportet, ut, si idem genus resurgit post casum, per se resurgat Cu 103,7-11 per corpus et sanguinem suum in resurrectione Christus reformabit corpus humilitatis meae O 3,20s. in sancta cruce est resurrectio nostra 4,8s. omnis humana mortua caro aliquando resurgit, sed non omnis anima mortua resurgit 10,106s. resurrectio Christi: vide → Christus

resuscitare: per sanctam crucem Christus nos resuscitavit O 4,3-6 per eam humana natura mortua resuscitata est 29 anima Christiana de gravi morte resuscitata est Me 3,3 Christus me resuscitavit 13s. mortua resuscitata est 132

retributio: non est verum quod iustissimus et potentissimus nihil retribuatur amanti se perseveranter, cui non amanti tribuit essentiam, ut amans esse posset M 80,9-16 summa bonitas retribuit amanti se et desideranti se seipsam 24-29 iustitia hominum est sub lege, ut secundum eius quantitatem mensura retributionis a deo recompensetur Cu 69,22s. qui retribuit alicui, aut dat quod ille non habet, aut dimittit quod ab illo exigi potest 130,

10s. retributio Christi: vide → Christus

retro: monachus cavere debet, ne retro respiciat E 418,15-18

rex: rex est advocatus ecclesiae, episcopus custos E 176,61s. ecclesia dei regi non quasi domino ad serviendum est data, sed sicut advocato et defensori est commendata 235,19-21 nulli homini magis quam regi expedit se subdere legi dei, et nullus periculosius se subtrahit legi dei 319,24-27 tunc reges bene regunt, cum secundum voluntatem dei vivunt et cum super se ipsos regnant etc. 413,16-19 non repugnant in rege virtutum constantia et fortitudo regia 19-22 reges potentiores aliis sunt ad hoc, ut mala corrigant 427,19 ad 21 similitudo regis pro hoc, quod redemptio prodesset non solum iis, qui tempore mortis Christi fuerunt Cu 118, 6-20

rhetoricum: Anselmus certus est nullum rhetoricis coloribus sibi persuadere posse deum trinitatem ita esse, sicut sunt tres angeli aut tres animae, aut patrem incarnatum esse I¹ 282,20-27

Ricardus, monachus Beccensis: se Beccum venturum ibique permansurum esse promisit E 114,12s. ut ad hoc ab Ida comitissa adiuvetur, hanc Anselmus precatur 12-16 item, ut eius argentum mittat 131,15s.

Ricardus, monachus Beccensis: eum Anselmus hortatur, ut suo et abbatis sui praecepto oboediens indiscretas corporis abstinencias temperet E 196,3-20

Ricardus, monachus Cantuariensis (?): antequam monachus factus est, se iturum ad Sanctum Egidium voverat et de voto solvendo anxius est E 188, 3-6 eum Anselmus vetat hoc iter facere, cum in monachica professione vota minora omnia solvantur 7-18

Ricardus, serviens Gisleberti, abbatis Westmonasteriensis: pro eo Anselmus apud eius dominum intercedit E 142, 20-30

Ricardus, filius Ricardi et Rohaidis, postea abbas Eliensis: parvulus monachus cum Anselmo parentibus suis scribit epistolam 94 *ne eum ab excommunicatione absolvat, quoad abbatiam resignaverit, Paschalis papa Anselmo mandat E 397,22-25 idem papa Anselmo concedit, ut abbatem Ricardum in communionem recipiat et, si ipsi videatur, in regimen abbatiae constituat* 422, 10-13

Ricardus, monachus Beccensis, superior (Sancti Neoti) in Anglia: eum et ceteros monachos Anselmus admonet, ut bonae voluntatis sint 96,4-22 Anselmus Henrico camerario ebrioso praecipit, ut Lanfranci aut Gondulfi aut Ricardi iudicio paeniteat 32-34

Ricardus, abbas Sanctae Werburgae Cestrensis (an idem ac praecedens?): ab Anselmo primus abbas constitutus est 231,8s. abbas (ut videtur idem Ricardus) Hugonis, monachi Sanctae Werburgae, Anselmo de hoc retulit 232,3; 31s.

Ricardus, filius Osberni, pater Ricardi, parvuli monachi: ei et uxori Rohaidi Anselmus gratias agit de beneficiis in monasterium Beccense E 94,4-11 eis Anselmus commendat fratres Beccenses, quos eorum iussu in Angliam mittit 12-15 pro eis Anselmus ad Mariam precatur 9-11 Ricardum Beccum venturum Anselmus a rege audivit 96,41s. propter Ricardum Beccenses monachi in Angliam missi sunt 42s.

Ricardus de Redveris: cum aliis vehementer institit, ut rex Henricus ab investitura ecclesiastica cessaret E 430, 7-9

Riceza (sive Richeza), soror Anselmi: quae Anselmus ei et viro eius communiter scripserit: vide → Burgundius eam, cuius vir Ierosolimam petiturus est, Anselmus consolatur E 264,20–23 ei Anselmus nuntiat filii Anselmi, qui secum est, longam et gravem aegritudinem et recuperatam salutem 268,7–10 ei Anselmus refert de suo malo esse in Anglia 10–13 solam consolatur et hortatur, ut cor suum totum ad deum convertat 14–20 abbas Cluniacensis annuit, ut Riceza in monasterium Marcinneiense reciperetur, sed abbas et monachi Clusenses eam dimittere nolunt 328,3–10

Richardus, monachus Beccensis: eum Anselmus Gondulfo episcopo, cui associatur, commendat E 78,37–40

Ricoardus (an idem ac praecendens?): Anselmus Gondulfum episcopum precatur, ut Ricoardo, si quid de se aut de praebenda sua petierit, concedat E 107, 11–15

Riculfus, monachus Beccensis: per eum Gondulfus episcopus Anselmo orationes et auxilia promisit E 107,3–6

ritus: facile est in sacrificando munditiam observare, et tamen a vetustissimo ecclesiae ritu non exorbitare W 237,9 ad 12

rivus: fons, rivus et lacus ut similitudo trinitatis et processionis spiritus sancti: vide → fistula; → fons; → Nilus

Robertus, monachus Beccensis: instat, ut Beccenses Gondulfo episcopo de beneficiis gratias agant E 7,9–11 Lanfranco archiepiscopo, quid Anselmus de Girardo monetario fecerit, relaturus est 14,19s. per eum Anselmus Lanfranco litteras misit 30,13 per eum Anselmus audivit Lanfrancum promississe Mauritium Beccum remissurum esse 74,8–10 per eum Anselmus Lan-

franco opus suum (»Monologion«) examinandum mittit 14–16

Robertus, monachus Beccensis, frater Gisleberti (an idem?): pro eius fratre Anselmus apud Walchelinum, episcopum Wintoniensem, intercedit E 122, 14–37

Robertus de Briodna, monachus Sancti Wandregisili: post discessum Anselmi in Angliam noluit in monasterio conversari E 119,3s. Anselmus miratur, quod Robertus reditum suum non expectaverit 4–10 eumque precatur, ut in monasterium suum revertatur 11–19 hac occasione verba inconvenientia de eo in Anglia dicerentur 16–18 Walterum priorem precatur, ut, sicut incepit, mitius cum Roberto paenitente agat 143,3–20

Robertus, monachus Cantuariensis, custos domus et rerum Anselmi: ei Anselmus praecipit, ut totum vinum, quod ipse Cantuariæ reliquit, monachis tribuat E 289,26–29 ei mandat, ut faciat Robertum clericum, qui secum est, domum suam, quam Cantuariæ habet, quiete tenere 331,79–82

Robertus Cantuariensis, minister pauperum: Anselmus mandat Ernulfo priori, ut Robertus suscipiatur, sive in sanitate sua, sive in morte venerit E 331,44–47 *Robertus, clericus cancellarii regis: ab eo Henricus rex audivit duos summos pontifices esse E 377,3s.*

Robertus comes: Paschalis papa Anselmo mandat, ut videat de causa cuiusdam Roberti comitis a rege Angliae detenti, qui illicite cum consanguinea matrimonium inisset E 423,6–11

Robertus comes, in episcopatu Sancti David terras habens: eum aliosque Anselmus hortatur, ut episcopo suo Wilfrido oboediant, et ut bona ecclesiastica, si quas teneant, reddant E 270,6–25

Robertus, abbas Sancti Eadmundi: Anselmus papa praecipiente Roberti communionem declinaverat, nunc autem eodem papa iubente eum in communionem recepit E 408,4-7 proinde a monachis Sancti Eadmundi tamquam abbas habendus est 7-10

Robertus, filius comitis Hugonis, monachus Sancti Ebrulfi: eius et abbatis ipsius intrusioni in abbatiam Sancti Eadmundi Anselmus intercedit E 251, 1-30 Robertus iuvenis, abbatis officio minime idoneus, ab abbate suo in abbatiam Sancti Eadmundi intrusus est 266,3-16; 271,3-10 Anselmus ab archiepiscopo Rotomagensi Willelmo postulat, ut Robertus per abbatem suum revocetur 271,3-10 »iuvenis insipientissimus« vocatur 6 eum non esse suum monachum, sed Sancti Severi, affirmat abbas Sancti Ebrulfi; quod ab Anselmo refutatur 11-14

Robertus, frater Eustachii: per eum abbatissa Mathildis Cadumensis ab Anselmo consilium petit E 298,4s.

Robertus, princeps (comes) Flandriae: eum Anselmus ad iustitiam et misericordiam sectandam hortatur E 180,11-23 eidem monachos suos in Flandriam missos commendat 24-28 per eum uxorem salutatur 28-31 eum Anselmus laudat, quod ab investitura quorundam abbatum se abstinuerit eumque in hoc confortat 248,3-27 eius abstinencia ab investitura commemoratur 249,4s. ut ei uxor eius Clementia reverentiam versus ecclesiam suggerat, hanc Anselmus rogat 249,19-32

Robertus, nutritus Gundulfi episcopi, clericus: cum Anselmo est E 299,29; 330,40; 331,81 eius res et familiares Anselmus Gundulfo commendat 330, 40-43 Anselmus mandat per Ernulfum Roberto monacho, ut faciat Rober-

tum domum suam, quam Cantuariam habet, quietam tenere, sicut eam tenuit Rogerus Puntel 331,79-82

Robertus, filius Haimonis: subscribit E 212

Robertus, de Iudaismo conversus: Anselmus Ernulfo priori et Willelmo archidiacono praecipit, ut huic Roberto converso ex redditibus archidiaconatus sibi contingentibus sic provideat, ut eum conversionis non paeniteat E 380,3-22 Gondulfum rogat, ut litteras Ernulfo et Willelmo de Iudaeo converso scriptas legat, et si illi quid neglexerint, ex rebus suis suppleat 381,3-8

Robertus de Limmings: Anselmus eius uxori concedit terras, quas ille a se habet, si monachus factus sit; et si quis eas ab alio quam ab archiepiscopo Cantuariensi acceperit, excommunicatur E 331,47-53

Robertus, episcopus Lincolniensis: Anselmus negat se per se aut per alios regem et episcopum Lincolniensem diffamasse E 311,50-57 *Robertus subscribit E 318 et 377* concedit divisionem episcopatus diocesis Lincolniensis 441,17-20 *ex voluntate episcopi Lincolniensis Henricus rex a Paschali papa divisionem episcopatus Lincolniensis postulat 458, 12-15 cum Anselmo Robertus possessiones novi episcopatus designaverat 19-21* ei et aliis Anselmus testatur se, cum abbas Becci esset, ossa beati Neoti recognovisse 473,4-10

Robertus, comes de Mellento: *Paschalis papa Anselmo nuntiat se sententiam excommunicationis in comitem et eius complices promulgasse E 353,13-16 ut hanc sententiam omnibus annuntiet, papa Gerardo, archiepiscopo Eboracensi, praecipit 354,13-19 Roberto papa exprobrat, quod in causa investiturae regi persuadent, ut ecclesiae*

repugnet; oboedienti veniam offert, non obtemperanti iram dei comminatur 361, 3-12 ei Anselmus introitum ecclesiae permisit, cum sibi promiserit se regi ad oboedientiam in papam persuasurum esse 364,31-37; 388,21-24 comiti Anselmus queritur, quod rex legatos, quos post conventionem apud castrum Aquilae Romam mittere voluisset, nondum miserit 369,3-14 eum Anselmus rogat, ut regi consulat, ut magis voluntati dei quam suae satisfaciat 15-23 *subscribit* E 371 et 377 Robertus imprimis instituit, ut rex ab investitura ecclesiastica cessaret 430, 7-9 eum Anselmus graviter monet, ne iniuriam, quam archiepiscopus Eboracensis ecclesiae Cantuariensi facere in animo haberet, ullo modo patiatur 467,4-16

Robertus, monachus Sancti Michaelis in Periculo Maris: Anselmus eius amicitiam quaerit E 3,4-11 item eius orationes expetit et suas offert 14-22 per eum Anselmus amicitiam Anastasii, eius socii, expetit 23-35 Roberto et Anastasio concordiam augurat 36-39 Robertus, sub quo conversantur moniales Seit, Edit etc.: gaudens de eorum religiosa conversatione Anselmus Robertum et Seit et Edit hortatur, ne minima quidem negligant, ut vitam angelicam ducant et ut suos angelos semper actus et cogitatus suos videre recordentur E 230,3-28 Roberto gratias agit de cura monialibus impensa 414,66-70 quamvis moniales Seit etc. Robertum secum haberent, tamen ab Anselmo aliquam admonitionem petiverunt 1-10 Robertus de Monteforti: Anselmus Gundulfo episcopo mandat, ut in lite inter Roberti et suos homines per regem aut pax aut treviae ponantur E 299,25-27 Anselmus reddit Ecclesiae Christi Can-

tuariensi terras Saltvude et Hetha, quae per mortem Roberti in suum dominium venerunt 475,3-7

Robertus, comes Normanniae: *Anselmo praecipit, ut voluntati regis oboediens archiepiscopatum Cantuariensem suscipiat* E 153,3-10 ei Anselmus persuasit, ut sibi licentiam abeundi daret 159,49-52 ei Willelmum Pexeiensem ut abbatem Beccensem commendat 163,5-9 Robertus se apud Anselmum excusavit de eo, quod de ipso minus decens crediderit et dixerit 164,4-7 Robertus ab Anselmo consilium de constituendo abbate Beccensi petivit 7-11 Anselmus Beccensibus scribit se comiti de benedictione abbatis Willelmi mandare 165,52s. ei ab Anselmo Willelmus, episcopus electus Wentoniensis, qui a rege expulsus est, commendatur 273,3-9 Anselmus eidem electo episcopo respondet ipsi non licere de castello, quod de comite Roberto teneat, istius fratri Henrico deservire 322,4-36 *Henricus rex Anselmo de adventu et recessu Roberti scribit* 396,3s. *et victoriam de comite partam nuntiat* 401,3-11

Robertus abbas (Sancti Martini Sagien-sis?): ei Anselmus respondet de quadam re morali (vide → opus malum) E 132,3-26

Robertus de Stutevilla: in proelio apud Tenerchebraium in manus regis cecidit E 401,7-10

Robertus, filius Watsonis: *subscribit cartae* E 474

Rocelinus: vide → Roscelinus

Rodbertus, episcopus Cestrensis: *cum aliis episcopis Anselmum hortatur, ut in Angliam veniat* E 386,5-18

Rodulfus monachus: eum Anselmus rogatu Helgoti, prioris Cadumensis, obsecrat, ut laborem gravem notandi

Antiphonarium non recuset E 29,3-19
Rodulfus, monachus Beccensis (?): a
latronibus cum famulis captus et vix
relaxatus est E 55,10-13 Anselmus
monachis Beccensibus apud Confluen-
tium commorantibus praecipit, ut, quod
Rodulfus de equo suo et de monacho
Sancti Germani mandaverit, faciant, et
ut hoc non a se, sed a Rodolfo manda-
tum esse dicant 104,12-14

Rodulfus, filius Lancselini, thesaurarius
Belvacensis, novitius Beccensis: de
eius conversione Anselmus valde laeta-
tur E 99,5-9 eum Anselmus videre
desiderat, ut eum contra tentationes
diaboli confortet 12-16 eius exem-
plum ab Anselmo Guilenco proponitur
115,35-38 et Willelmo adolescenti
117,56-62 »adolescens delicatus et
pulcherrimus, valde dives et nobilissi-
mus et immoderatus amator saeculi«
vocatur 57-59 post conversionem se
laetiores esse, quam umquam in vita
sua fuisset, affirmat 61s. per eum
Anselmus de Lamberto bona audivit
133,4-8

Rodulfus, prior (?) Sancti Stephani Cadu-
mensis (?): eius litteras Anselmus olim
acceperat E 12,3-6 apud eum se de-
fendit, quod dixisset Beccenses ei
libros non amplius praestituros esse
3-26 Rodulfus Anselmo interdixerat,
ne in litteris se »dominum« vocaret
13,2-10 eum Anselmus loco »domini«
vocat »fratrem« 2-10 eius desiderium
conversandi cum Anselmo 11-25 cum
Anselmo vult esse, quod hic a Lanfranco
impetrare intendit 26-29 munere gra-
vatum consolatur Anselmus 30-41

Rodulfus, episcopus Cicestrensis: *cum aliis
episcopis Anselmum hortatur, ut in
Angliam veniat* E 386,5-18 ei Ansel-
mus mandat, ut plegios, quos eius
archidiaconus pro forisfactura fractae

festivitatis a suis hominibus acceperat,
quietos dimittat et de ipso archidiacono
sibi iustitiam faciat 469,3-10

Rodulfus, praepositus ecclesiae de Her-
gas: ei Anselmus per Gondulfum epi-
scopum mandat, ut ecclesiam de Hergas,
propter quam rixae fiant, in manu sua
teneat, donec ipse redeat E 299,41-43
R(odulfus?) abbas (Sancti Martini Sagi-
ensis?): eum Anselmus rogat, ut latorem
epistolae ad quoddam opus perficien-
dum suscipiat E 145,3-13

Rodulfus abbas (an idem?): eum et mona-
chos eius Anselmus salutatur E 146,21s.

Rodulfus, abbas Sagiensis (postea episco-
pus Rofensis et archiepiscopus Cantua-
riensis) eiusque monachi: Anselmus
eis consilium dat de fratre, qui ab
episcopo Hereward, a se interdicto,
ordinatus est E 175,5-8 et de altero,
qui mulieri herbas, quibus virum suum
interficeret, quaeivit 9-14 Anselmus
eis de mutua inter se et eos propter
deum dilectione scribit 15-20 de suo
statu misero eis refert 21-26

Rodulfus, pater Willelmi: E 359,6-11
(vide → Willelmus, filius Rodulfi)

Rogerius: ei Anselmus commendat Wil-
lelmum, electum episcopum Went-
oniensem in necessitate versantem E
275,3-12

Rogerius: eum Anselmus invitat, ut Bec-
cum redeat et ibi permaneat E 76,4-15
Rogerius alios Beccum praemiserat
11-15

Rogerius (sive Rogerus), iuvenis Baio-
censis: per Evremerum Roma venien-
tem Rogerius et Willelmus ab Anselmo
litteras petiverunt E 21,3-11 eis An-
selmus orationes promittit et ab eis petit
12-17 eosque breviter exhortatur 17
ad 21 ambo Anselmi laudes divul-
gaverunt 70,3-6 commendantur ab
abbate Durando auxilio Anselmi 28s.

Rogerius Cadomensis: ab Anselmo per Mauritium salutatur E 74,35

Rogerius, monachus Cantuariensis: eius negligentia fratres penuriam patiuntur E 307,14s. ei Anselmus scripsit, ut omnia, quae ad ipsum pertinent, agat consilio Ernulfi prioris 15-17

Rogerius, abbas Sancti Ebrulfi: eius monachorumque eius intrusioni in abbatiam Sancti Eadmundi Anselmus per litteras intercedit E 251,4-30 ab eo filius Hugonis de Cestra ibi intrusus est 266,3-16 ut Rogerius hunc revocet, Anselmus per archiepiscopum Rotomagensis Willelmum postulat 16-20 filium Hugonis de Cestra Rogerius pro abbate in Sanctum Eadmundum ingessit, etsi neget eum esse suum monachum 271,3-21

Rogerius, abbas Exauii: ab Anselmo »primogenitus et maior frater« Beccensium vocatur E 158,10 eum Anselmus precatur, ut Beccensibus consolationi et auxilio sit 3-16 ei affirmat se non cupiditate ad archiepiscopatum trahi 21-24

Rogerus, clericus Romanae ecclesiae: per eum Urbanus papa Anselmo mandata tradit E 125,10-13

Rogerus Puntel: ante Robertum clericum domus Cantuariæ tenebat E 331,81s.

Roginges: Anselmus consentit Gondulfo episcopo de hoc, quod ipse de terra sua Roginges scribit E 300,18s.

Rohais, uxor Ricardi: vide → Ricardus, filius Osberni

Romana ecclesia: eius tribulatio omnium vere fidelium tribulatio est E 126,6-11 *de sacramentis ecclesiae aliud Palaestina etc., aliud Romana ecclesia sentit W 234,1s.*

Romanum concilium: in Romano concilio anni 1099 ab Urbano papa investitura laica prohibita est E 214,11-14

in concilio anni 1105 deliberatum est regis consiliarios ab ecclesiae liminibus repellendos esse; regis vero sententia dilata est 353,10-17 Paschalis papa Gerardo, archiepiscopo Eboracensi, praecipit, ut sententias eiusdem concilii omnibus annuntiet 354,13-19

Romanus pontifex: vide → pontifex Romanus

Romascot: Anselmus Gondulfo episcopo scribit, si in debitis, quae solvat, et debita de Romascot sint, se gaudere E 299,7s. Paschalis papa Anselmo per Tiberium verbis et litteris mandavit, ut eum de Romascot adiuvaret 12-16

Roscelinus sive Rocelinus, clericus de Compendio: ab Iohanne monacho eius dictum de tribus deitatis personis Anselmo traditur E 128,8-11 dicit Lanfrancum archiepiscopum suae sententiae concessisse, et Anselmum concedere, si cum eo disputaverit E 128, 11-13; 136,7s.; I¹ 282,9-11 *Iohannes sentit eius similitudini de tribus angelis et de tribus animis illa Augustini de sole resistere E 128,13-16* Anselmo nuper per epistolam significatum est a quodam clerico in Francia suscitari talem quaestionem: »Si in deo tres personae etc.« I¹ 282,4-8 cum Anselmus adhuc Becci esset, praesumpta est a quodam clerico in Francia talis assertio: »Si etc.« I 4,5-9 (10,22-11,1)

Anselmi responsum ad dictum Roscelini E 129,10-22; 136,3-41 Lanfrancum absentem et defunctum defendit E 136,13-16; I¹ 282,16-19 se ipsum defendit E 136,16-41; I¹ 282,20 ad 283,25 Roscelini blasphemiam anathematizat E 136,22-31 rogat Fulconem, episcopum Belvacensem, ut suas litteras aut per se aut per alium concilio Remensi notificet 42-45 contra Roscelini errorem Anselmus

quamdam epistolam incepit I 4,9s. hanc sibi mitti Beccenses ex Anglia iubet E 147,13s. Roscelinus in concilio ab archiepiscopo Remensi collecto errorem suum abiuraverat I 4,11-13 postea dixit se non ob aliud abiurasse, nisi quia a populo interfici timebat 4,18-5,1 qua de causa quidam fratres Anselmum coegerunt, ut solveret quaestionem, qua Roscelinus irretitus erat 5,1-6 si Roscelinus ad veritatem rediit, Anselmus nullatenus contra eum in sua epistola loqui intendit 5,22-6,1

Roscelinus dicit Christianos sicut paganos et Iudaeos fidem suam defendere debere I 285,21-23; I 10,20-22 quomodo defendat fidem suam I 285,28ss.; I 11,1ss. ei non respondendum est auctoritate sacrae scripturae, quia ei non credit aut eam perverso sensu interpretatur, sed ratione eius error demonstrandus est I 11,5-8 quid duas personas dicat »duas res« esse I 286,14ss.; 26ss.; I 11,25ss.; 12,15ss. duas res in patre et filio non intelligit secundum eorum relationes, sed secundum substantiam I 286,26ss.; I 12,15ss. quomodo putet se patrem liberare a communione incarnationis cum filio I 12,18-13,5 aut aliam separationem personarum patris et filii loquitur, quam illam secundum propria, aut frustra laborat I 13,6-11 eum non de pluralitate personarum secundum eorum propria loqui monstratur 13,12ss. si dicit personas patris et filii duas res esse secundum id, quod commune illis est, non est Christianus I 287,1-8; I 14,10-17 an fidem Christianam de personis dei subvertere nitatur I 14,17s. quomodo ipse ratiocinari secum videatur I 287,8-23; I 14,18-15,12 eius rationem veram haeresim Sabellii esse monstratur I 287,24-37; I 15,13-16,2

quomodo per eum destruatur fides nostra I 288,1ss.; I 16,3ss. quanta confusio in trinitate ex eius opinione sequatur I 288,3ss.; I 16,5ss. eius consequentia de incarnatione facienda esset etiam de tribus personis I 288,26-28; I 16,14-17 forsitan non putat esse aliquid, in quo partes nullae sunt I 289,19s.; I 18,1s.

eum tres deos constituere monstratur I 288,28ss.; I 16,19ss. de eius sententia dubitatur I 288,32-35; I 16,21-17,2 sub nomine »rei« eum intelligere deum monstratur I 288,35-289,2; I 17,2-7 respondetur ad hoc, quod non cogat tres deos fateri, si loquitur de tribus rebus I 289,3-24; I 17,7-18,7 forsitan ipse de illis dialecticis modernis est, qui nihil esse credunt, nisi quod imaginationibus comprehendere possunt etc. I 289,17-20; I 17,22-18,2 ipse non est aptus ad disputandum de rebus profundis I 290,21-23; I 19,17s.

de eo, quod iste postulare possit, ut sibi ostendatur nullum inconueniens sequi, si solus filius est incarnatus, aut si tres personae sunt una res I 290,24-30; I 20,2-10 et quid inde ipsi ostendendum sit I 20,11-13 se ipsum putat defensorem fidei I 21,9; 22,14s. quomodo intelligat tres personas esse tres res separatas 21,11-18 quomodo probet filio incarnato etiam patrem esse incarnatum 23,17-21; 24,3-7 refutatur 23,21-24,2; 24,8-25,4 de eius scriptis Anselmus nihil videre potuit, praeter id, quod supra posuit 30,7s. eum nescire, unde loquatur 11ss. credere debet aliquid in natura dei esse, quod in rebus finitis esse nequit 31,8 acquiescere debet auctoritati Christianae nec contra illam debet disputare 8s. vide etiam → incarnatio

Rothardus canonicus: in Angliam directum Ivo, episcopus Carnotensis, Anselmo commendat E 181,16-19

Rumesei, monasterium monialium: Anselmus per Stephanum archidiaconum abbatissae et monialibus de Rumesei interdicat cultum cuiusdam defuncti E 236,3-9 (cf. E 237)

rugitus: immanis rugitus Me 2,5 terreficus rugitus 77

rusticus: si in populo dicam: utilis scientia est grammaticus, aut: bene scit homo iste grammaticum: ridebunt etiam rustici G 156,5-9

S

Sabellius: ratiocinatio Roscelini de personis dei est haeresis Sabellii I¹ 287, 24-37; I 15,13-16,2

sacramentum: de sacramentis ecclesiae diversae ecclesiae diversimode sentiunt W 234,1-3 et mysterium dominici corporis diversimode tractant 3s. valde obest ecclesiae unitati in sacramentis discrepare 235,14-16 Waleramnus queritur, quod sacramenta ecclesiae non uno modo ubique fiant S 240,2s. diversitates in pace tolerandae sunt, si non in summa sacramenti sint 3-15; vide → sacrificium; → consuetudo *sepe-lierunt Christum more Iudaeorum, quia adhuc ignorabant sacramenti veritatem* W 236,17-19 da per paenitentiae lamentum, quod dedisti per baptismi sacramentum O 8,83s. per sacramentum fidem promittere E 311,60; 468,6s.

»Epistola de sacramentis ecclesiae«, Anselmi opusculum: S

sacrificium: utrum panis azimus an panis fermentatus sacrificandus sit: vide → azimus panis; → fermentatus panis

Waleramni querelae de diversitatibus in sacrificando: vide → sacramentum; → consuetudo *habemus ordinem sacrificandi ex antiquis patribus* W 234, 4s. *a Christo dissentit, qui in diversitatem tendit etc.* 6s. *inter sacrificandum faciendum est quod Christus fecit* 12-14 *inter consecrandum calix ab initio operiri non debet, imitandi causa nuditatem Christi in ara crucis* 235,18-237,5 *solummodo in fine hostia involvitur, sicut Ioseph et Nicodemus corpus Christi involverunt* 237,5-7 *non oportet mysteria sacrificandi implicare, sed exemplo domini Iesu clarificare* 236,9s. *domino offerentes »de claritate in claritatem« studere debemus* 11s. *quod non solum offertur in specie, sed in rei veritate, discrepare non oportet in sua immolatione* 237,7s. *qui offerendo discrepat, non sicut Christus ambulavit et ipse ambulat* 8s. *facillimum est sinceritatis cooperulo munditiam observare, et tamen ab ipso initio sacrificandi a vetustissimo ecclesiae ritu non exorbitare* 9-12 Anselmi responsiones: vide → sacramentum; → consuetudo

convenientius panis et vinum, ubi dicitur »haec dona, haec munera etc.« una cruce notantur S 241,1-7 qui operiunt calicem ab initio et sic non significant nuditatem Christi in cruce, non reprehendendi sunt, quia aliae quoque circumstantiae passionis Christi non significantur 241,9-242,5 paupertas, nuditas etc. Christi magis imitanda sunt, quam per nuditatem sacrificii significanda 242,1s. diligentius calix operitur — propter munditiam — quam secus 8-10

»Epistola de sacrificio azimi et fermentati«, Anselmi opusculum: A eam Anselmus olim Waleramno, episcopo Nuenburgensi, misit S 242,11-13

sacratio: antequam fieret ista nunc usitata monachici propositi professio et sacratio (coram episcopo 46), multa milia utriusque sexus hominum solo habitu professi sunt E 168,50–53 qui tunc habitum sine ipsa professione et sacratione assumptum reiciebant, apostatae iudicabantur 53s.

sacrilegum: sacrilega voluntas E 169,34

saeculare: valde difficilium est inter saeculares per liberam voluntatem, quam intra claustrum monachorum sub disciplina custodire vitae sanctitatem E 101,49–51

saeculum: quomodo deus sit »saeculum saeculi« sive »saecula saeculorum« P 116,6–12 sicut saeculum temporum continet omnia temporalia, sic dei aeternitas continet etiam ipsa saecula temporum 6–8 dei aeternitas est saeculum propter indivisibilem unitatem, saecula vero propter interminabilem immensitatem 8s. anima amica saeculi huius O 11,38 amicus huius saeculi inimicus dei constituitur E 8,6–11; 405,22s. amicus huius saeculi est, qui est amicus delectationis 8,11s. saecularia oblectamenta vitanda sunt 13–15 vanitas saeculi nulli prodest et omnibus obest 99,7s. honor et divitiae saeculi non satiant mentem 418,6 ad 9 vide etiam → mundus

Sagiense monasterium (Sancti Martini): Anselmus precatur abbatem Maineri, ut monachis Sagiensis monasterii de dilatione itineris sui certiores faciat E 108,7–9

saisire: Anselmus Beccensibus significat se de rebus Hugonis, quas saisiverunt, nondum finem assecutum esse apud regem; quare si quis alius resaverit quod saisiverunt, nihil amplius inde facerent E 118,12–16 Anselmus regi inducias concedere vult, si se interim

saisitum sinat, ut de rebus suis disponere possit; secus se sicut episcopus dissaisitus sine iudicio habebit 316,10 ad 18

Salome: vide → Petrus (et Salome)

Salomon: ad iudicium veri Salomonis revocatur E 302,12–16

Saltvude: est terra, in cuius dominium Anselmus per mortem Roberti de Monteforti venit, et quam monachis Ecclesiae Christi reddit E 475,3–5

salubre: si delectat (futuros beatos) longa et salubris vita: ibi est sana aeternitas et aeterna sanitas P 118,23–25

salus; salvatio; salvator: propter utilitatem bona dicitur salus et quae salutem prosunt M 14,25–27 summa natura est summa salus 31,3s. si iucunda est salus facta: quam iucunda est salus, quae facit omnem salutem? P 118,4s.

prior liber operis »Cur deus homo« probat rationibus necessariis impossibile esse ullum hominem salvari sine Christo Cu 42,12s. conveniens fuit, ut auctor salutis ex femina nasceretur 51,7–9 genus humanum non aliter salvari potuit quam per mortem Christi 66,4–6 decet talem patrem tali filio consentire, si quid vult utiliter ad salutem hominum 16–18 quaeritur, cur deus aliter hominem salvare non potuit; aut si potuit, cur hoc modo voluit 21s. (infideli) inconveniens videtur esse deo hominem hoc modo salvasse, nec ei apparet quid mors ista valeat ad salvandum hominem 22s. fides eorum, quae ad salutem aeternam necessaria est 67,16 infideles, qui negant Christum esse necessarium ad salutem hominis, ad absurdum ducuntur 95,1–6 homo aut per Christum, aut aliquo alio, aut nullo modo salvatur 9–13 si falsum est hominem nullo aut alio aliquo modo salvari,

necesse est eum per Christum salvari 13s. quomodo videatur Christus quasi cogi procurare salutem hominum, ut vitet indecentiam 99,18s. et quomodo videatur eam facere magis propter se quam propter nos 19-22 quanta ratione de morte Christi sequatur salvatio humana 129,29-131,24 angeli damnati non possunt salvari nisi per angelum-deum 132,12s. nullus angelus per alium angelum salvari debet 16 extensio redemptionis salvatoris: vide → redemptio omnis homo aut salvatur aut damnatur Co 171,19

quaestio de concordia inter gratiam et liberum arbitrium ventilatur de illo tantum arbitrio et pro illa libertate, sine quibus homo salvari nequit, postquam potest illis uti C 256,5-12; 264,15-18 non salvatur homo, postquam ad intelligibilem aetatem pervenit, sine sua iustitia 256,9s.; 264,16s. in infantibus, qui baptizati moriuntur, antequam suo possint uti libero arbitrio, gratia sola, sine illorum libero arbitrio, operatur salutem 264,20-22 sicut creatura nequit creaturam salvare, ita non potest illi dare, per quod debeat salvari 266,14s. gratia dei ad salvandum hominem cum libero arbitrio concordat 266,18s.; 270,7-9 gratia sola potest hominem salvare, nihil eius libero arbitrio agente, sicut fit in infantibus; in intelligentibus ipsa semper adiuvat liberum arbitrium naturale, quod sine illa nihil valet ad salutem 266,19-23 corda hominum sponte quasi germinant cogitationes et voluntates nihil utiles saluti aut etiam noxias; illas vero, sine quibus ad salutem animae non proficimus, nequaquam sine laboriosa cultura concipiunt aut germinant 270,18-21 nihil utiliter ad salutem spirituales praedicamus, quod sacra scriptura non pro-

tulerit 271,26-28 quomodo ex duabus affectionibus procedant merita hominum, sive ad salutem, sive ad damnationem 284,22ss.

homini volenti salvari necesse est multo plura bona merita quam mala habere E 258,13s. Christus est salus mea O 2,4 domini est salus Me 2,109 virtus salvationis est virtus Christi 13 ad 16 (cf. 6) amor salvatoris mei 9 potens salvator 30 qui ad gratiam (redemptionis) volunt cum digno affectu accedere, salvantur 126s.

Salwius, monachus (Cantuariensis): Becci commoranti Henricus, prior Cantuariensis, scripsit E 58,9 eius curam Anselmus Henrico promittit 9-17 Salwius se amicum Gondulfi dicit 15s. ei Henricus veniam cuiusdam culpae concessit 18s.; 24

Samson, episcopus Wigornensis: *cum aliis episcopis hortatur Anselmum, ut in Angliam revertatur* E 386,5-18 amico et professo Cantuariensi Anselmus refert, quomodo archiepiscopum Eboracensem Thomam frustra ad consecrationem et oboedientiam profitendam ter invitaverit etc. 464,3-13 contra istam iniuriam Anselmus Samsonis auxilium et consilium invocat 14-24 eum Anselmus rogat, ut episcopos Rofensem et Tetfordensem suo quoque nomine ad regem ire faciat 24-29 *Samson Anselmo respondet se esse fidelem professum Cantuariensem* 465,4-11 *Anselmo consulit, ne nimis negotio inter se et Thomam excitetur, cum testibus magnae auctoritatis fulciatur* 12-18 *Thomam ipsum non nisi bonum animum in Anselmum habere* 18-21 *laudat quod Anselmus fecerit, ne in ipsum culpa dilatae consecrationis cadat* 21-24

Samuel, monachus Cadomensis: ab Anselmo per Mauritium salutatur E 74,35

Samuel, episcopus Dublinensis: *subscribit* E 201, in qua Anselmus rogatur, ut Malchum ordinet episcopum Watajrdiensem E 201,4-22 ut Samuelli tradat suas litteras monitiones continentes, Anselmus Malchum precatur 277,3-12 eum Anselmus admonet, ne de rebus, quae ad opus ecclesiae a Lanfranco datae sunt, quasi de suis disponat; ut monachos eiusdem ecclesiae, quos eiecit, revocet; ne amplius crucem in via ante se portari faciat 277,3-12; 278,3-22 *Samuhel: quod intererat Samuhelis, Saul usurpavit* E 351,26-28

sanctitas: multi aetate proficiendo a proposito sanctae vitae deficiunt E 2,56; 35,8 propositum sanctae vitae de die in diem ad meliora extendendum est 2,61 ad 70; 35,11-21 valde difficilius est inter saeculares quam intra claustrum monachorum custodire vitae sanctitatem 101,49-51 lux sanctitatis O 13,6 sanctus: in nataliciis sanctorum festiva exultatione iucundamur Cu 80,8-10 sanctos homines »filios Israel« et »filios Abraham« vocari non est alienum 83,4s. qui etiam recte vocari possunt »angeli dei« 5-9 propositum dei, quo vocati sunt sancti C 253,28-254,2 sanctus homo asseritur, etiam cum dormit et hoc non cogitat, indesinenter habere voluntatem iuste vivendi 280,13-15

»Oratio episcopi vel abbatis ad sanctum, sub cuius nomine regit ecclesiam«: O 17; vide → abbas

Sandwic: homines Haimonis vicecomitis fregerunt domum Anselmi in Sandwic E 356,10s.

sanctimonialis: E 405,1 sanctimonialem vitam promittere 169,75 tenere 85

sanguis domini: anima Christiana de misera servitute sanguine dei redempta et liberata est Me 3,3s. vide → corpus et sanguis Christi

sanitas: sanus factus ex nihilo dicitur ille, qui sanitatem accepit ex aegritudine M 23,27s. si delectat (futuros beatos) longa et salubris vita: ibi est sana aeternitas et aeterna sanitas P 118,23 ad 25

sapere; sapiens; sapientia: sapientia quanto maius, tanto melius est aut dignius M 15,19s. melius est sapiens quam non sapiens 28,30-29,1 non quemadmodum intelligitur sapientia hominis, per quam homo sapiens est, qui per se non potest esse sapiens, ita intelligi potest, si dicatur pater essentia filii et filius essentia patris 60,15-18 homo non potest esse sapiens nisi per sapientiam 20 si quis sapiens suam sapientiam, cuius prius expers essem, doceret, hoc ipsa sapientia eius facere (non incongrue) diceretur 61,11-13 quamvis mea sapientia a summa sapientia habeat esse et sapere, tamen cum iam est, non nisi sua essentia est, nec sapit nisi seipsa 13-15 si amabilis est sapientia in cognitione rerum conditarum: quam amabilis est sapientia, quae omnia condidit ex nihilo? P 118,5-7

sapientia humana fidem subvertere non valet I¹ 283,26s.; I 7,5s. prius per humilem oboedientiam testimoniorum dei debemus fieri parvuli, ut discamus sapientiam, quam dat »testimonium domini fidele, sapientiam praestans parvulis« I¹ 284,12-15; I 8,10-14 dialectici sapientiam in homine nequeunt aliud intelligere quam animam I¹ 285,5s; I 9,23s. si homo quod facile posset, cum gravi labore sine ratione faceret, non utique sapiens ab ullo iudicaretur Cu 54,14-16

sapientia summa: summa essentia est sapiens M 29,29s. est summa sapientia 31,3s. summe simplex natura

non est aliud quam quod est sua sapientia 47,23-48,1 si nihil intelligeret summus spiritus: summa sapientia, quae est idem spiritus, nihil intelligeret, et tunc non esset summa sapientia 51, 3s. si nihil esset praeter summam sapientiam, seipsam intelligeret 4-6 summa sapientia semper sapit per se 60,21 mea sapientia a summa sapientia habet esse et sapere 61,13s. summa sapientia sui memor est 63, 13s. summa sapientia sic semper se dicit, sicut semper sui memor est 22-24 incomprehensibile est, quomodo summa sapientia sciat ea quae fecit, et seipsam 75,11-14 de summa sapientia aut nihil aut vix aliquid ab homine sciri possibile est 14 nomen sapientiae non sufficit ostendere illud, per quod facta sunt de nihilo et servantur a nihilo 76,29-31 summa sapientia non ad hoc fecit animam humanam, ut aliquando tantum bonum contemnat 79, 15-17 nimis inconveniens est summe sapienti creatori, ut quod fecit esse ad se amandum, id faciat non esse, quamdiu amaverit 20-23 summe sapiens iustitia discernit inter id, quod nullum bonum potest et nullum malum vult, et id, quod maximum bonum potest et maximum malum vult 81,15-19 hoc ipsum quod homo aut angelus malus perverse vult aut agit, in universitatis ordinem summa sapientia convertit Cu 73,17-19 assumptio hominis in unitatem personae non nisi sapienter fiet a summa sapientia 112,22-24; 113,8 sapientia dei: vide → deus

sapientia in trinitate: sapientia summa et verbum: vide → verbum pater et filius sunt pariter veritas et sapientia M 58,22 non quemadmodum intelligitur sapientia hominis ita intelligi potest, si dicatur pater essentia filii et

filii essentia patris 60,15-20 non idcirco minus perfecta est essentia vel sapientia filius, quia est essentia nata de patris essentia et sapientia de sapientia 24-27 sicut pater habet sapientiam in semetipso, ut non per alienam, sed per suam sapientiam sapiat, ita gignendo dat filio habere sapientiam in semetipso, ut non per extraneam, sed per suam sapientiam sapiat 61,1-8 filius est patris sapientia 62,10 filius est perfecta totius paternae substantiae sapientia, qua ipsam patris essentiam sapit 17-22 si substantia patris est sapientia: sicut filius est sapientia paternae substantiae, ita est filius sapientia sapientiae 63,4-7 summa sapientia sui memor est 14 summa sapientia sic semper se dicit, sicut semper sui memor est 22-24 quomodo filius est sapientia patris, ita est et paternae memoriae 64,7s. quidquid filius sapit aut intelligit, eius similiter et meminit 8s. filius est sapientia patris et sapientiae, id est sapientia sapiens patrem sapientiam 9-11 filius est sapientia nata de sapientia; pater vero de nullo nata sapientia 12s.

amor est summa sapientia 66,11-13 potest, quemadmodum filius est sapientia patris eo sensu, quia habet eandem sapientiam quam pater, ita utriusque spiritus intelligi sapientia patris et filii 69,18-21 in tribus unusquisque singulus est summa sapientia perfecta 70,30-71,4 sicut summae sapientiae inest scire et intelligere, ita aeternae incommutabilique scientiae et intelligentiae naturale est semper id praesens intueri, quod scit et intelligit 73,8-10 una sapientia est, quae in tribus dicit 26s. rationali creaturae naturaliter datum non est aliquid tam praecipuum tamque simile summae

sapientiae, quam hoc, quia potest reminisci et intelligere et amare id, quod optimum et maximum est omnium 78,7-10

sapor: sugere plus quam mellitum saporis Me 3,9s. sapor dei: vide → deus

Saraceni: vide → Diacrus

satiare; satietas: praeter summam bonitatem nihil satiat desiderantem M 80, 25s. si (futuros beatos) delectat satietas: satiabuntur, »cum apparuerit gloria« dei P 118,25 copiosa satietas O 13,122

satisfactio: satisfacere est reddere deo pro peccato plus quam honorem debitum Cu 68,21-69,2 satisfactio est debiti solutio spontanea 85,29-31 non sufficit alicui a malo desistere, nisi pro commissis satisfaciatur E 346,22s. necesse est, ut aut ablatas honor solvatur, aut poena sequatur Cu 71,24s. aut peccator sponte solvit quod debet, aut deus ab invito accipit 72,8-12 humana natura sine debita satisfactione reconciliari non poterat Me 3,82s. nemo restituitur ad hoc, ad quod factus est, et a malis eruitur, nisi per satisfactionem illius peccati, per quod in eadem mala se praecipitavit Co 162,10-13 nemo solvitur sine satisfactione universalis, per quam et magnum et parvum peccatum dimittitur 166,3s. homo non potest ad similitudinem angelorum provehi sine remissione peccatorum, quae non fit nisi praecedente integra satisfactione Me 3,71-74

deum non decet hominem sine satisfactione ad restaurationem angelorum assumere, quia sic non aequalis erit angelis bonis Cu 84,22-85,1; 85, 28s.; Me 3,71s. deum non decet hominem qui peccavit, sine satisfactione ad ullam beatitudinem (vel ad illam, quam habebat Adam in para-

diso) provehere Cu 85,2-86,15 deus, qui hominem peccato maculatum sine satisfactione in paradysum reduceret, faceret sicut dives, qui margaritam pollutam in thesauro suo reconderet 85,6-27 beatitudinem deus non debet dare sine satisfactione adaequata 94, 13-18 sine satisfactione peccati integra deus non potest perficere, quod de humana natura incepit 99,9s. perversitatis spontanea satisfactio sive poenae exactio in universitate suum locum et ordinis pulchritudinem tenent 73,19-22 extra fidem Christianam satisfactio non invenitur Cu 95,29-96,1 ergo in fide Christiana invenienda est 96,1-4

deus a peccatore non exigit plus quam debet Co 162,14-17 omnia quae homo habet, non sufficiunt ad satisfactionem unius tam parvi peccati, sicut est unus aspectus contra voluntatem dei Cu 88,13-89,20 homo non habet id, quo satisfacere posset Me 3,82 satisfactionem nullus peccator facere potest Cu 99,11; Me 3,82s. homo pro peccato non satisfacit, si non reddit aliquid maius quam sit, pro quo peccatum facere non debet Cu 89,27-29 (cf. 110,9-11); Me 3,79-81 humana natura satisfacere debuit, sed nec illa nec quidquid deus non est, ad hoc poterat sufficere Me 3,69-71 satisfactio pro peccato hominis non potest fieri, nisi sit, qui solvit deo aliquid maius quam omne quod praeter deum est Cu 101,3-5; 110,9-11; Me 3,75-77 quod superet omne quod deus non est Me 3,76s. illum quoque, qui hoc facere potest, maiorem esse necesse est, quam omne quod non est deus Cu 101, 6-9

homo-deus habebat, quod superaret quod peccatoresolvere debebant, et

habebat, quod solveret pro aliis Me 3, 85-88 cum nihil sit supra omne quod deus non est, nisi deus, satisfactionem non potest facere nisi deus Cu 101,10-13; 17s. (Me 3,70) eam facere debet homo, alioquin non satisfacit homo Cu 101,14s.; 18 necesse est, ut eam faciat deus-homo 16-19 necesse est eundem ipsum, qui satisfacit, esse perfectum deum et perfectum hominem Cu 102,14-17; Me 3,84s. is qui satisfacit, debet esse idem qui peccator, aut eiusdem generis Cu 103,1-6 et de Adam et Eva 102,26-103,20 deus-homo debet aliquid maius habere, quam quiddid sub deo est, quod sponte det, non ex necessitate 110, 9-11; vide → deus-homo quod nec sub illo nec extra illum, sed in illo inveniendum est 110,12-15 debet dare se aut aliquid de se in honorem dei eo modo, quo debitor non erit 16-24 se ipsum dare ad oboediendum deo non sufficit, quia huius rei est debitor 25-31 haec datio consistit in eo, quod dat vitam suam in honorem dei, quod deus non ex debito exigit ab eo, quia mori non debebit 111,1-5 iustum est et rationabiliter convenit, ut homo, qui per suavitatem peccavit, per asperitatem satisfaciatur 111,8s ut homo, qui tam facile a diabolo victus est, ut non posset facilius, eum vincat cum tanta difficultate, ut maiori non possit 9-12 ut homo, qui peccando sic se abstulit, ut plus non posset, sic se det deo satisfaciendo, ut plus non posset 12-14 haec omnia in morte spontanea in honorem dei impleta sunt 16-19

mors eius praevalet numero et magnitudini peccatorum omnium Cu 113,21 ad 115,4 illum hominem occidere non liceret, etiamsi infinitus numerus mundorum et quidquid deus non est, periret

113,27-31 neque si aliter omnia peccata mundi, immo quae cogitari possunt, super me venirent 114,1-5 quod etiam de qualibet laesione eius valeret 5-7 cur unum peccatum in laesione illius plus horreat quam omnia peccata, quae cogitari possint Cu 114,8-12; Me 3,91s. peccatum, quod in persona eius fit, superat incomparabiliter omnia illa, quae extra eius personam cogitari possunt Cu 114,11-20

quantum bonum sit, cuius interemptio tam mala est Cu 114,21-28 vita eius tam amabilis est, quam bona est 25s. plus amabilis quam sint peccata odibilia Cu 114,26-28; Me 3,92s. vita eius amabilis sufficit ad solvendum, quod debetur pro peccatis totius mundi Cu 114,29-115,4; Me 3,89s. sicut datio huius vitae praevalet omnibus peccatis hominum, ita et acceptio mortis Cu 115,2-4 pretiosior est vita hominis illius, quam omne quod deus non est, et superat omne debitum, quod debent peccatores pro satisfactione Me 3,89s.

nullus homo deum scienter occidere velle potest Cu 115,16s. est peccatum infinitum, cui nulla alia peccata comparari possunt 17s. magnitudo huius peccati non consideratur ad videndum, quam bona esset vita illa secundum hoc, quod ignoranter, sed quasi scienter factum est 18-21 quaeritur, utrum per mortem dei-hominis satisfiat etiam pro peccatis, quae personam eius tangunt, id est omnium eorum, qui eum occiderunt 7-11 haec quaestio ab apostolo solvitur: ignoranter factum est 12-23 quomodo vita Christi solvatur pro peccatis hominum Cu 127,8 ad 129,26

tanti sceleris satisfactio Me 2,43 paenitentia mea non sufficit ad satisfactionem 106s.

Saul: eius poena pro usurpatione a Paschali papa Henrico regi ante oculos ponitur E 351,20–28

Saulus: Walerammus, episcopus Nuenburgensis, ex Saulo Paulus factus est W 237,18

scandalum: Anselmus Gunnildam, monialem apostatam, monet, ne magnum et detestabile scandalum in ecclesia dei generet E 169,87–90

scelus; scelerosum: ego sceleratissimus O 16,10 (bis) tanti sceleris satisfactio Me 2,43 sceleris immunditia 56s. tormenta sceleris 68 scelerosa anima 71 exactores sceleris mei 85

schisma: Anselmus, antequam assensum ad archiepiscopatum praeberet, palam dixit se favere papae Urbano et Wiberto adversari E 176,9s. *Henricus rex Anselmo refert se didicisse Romae duos esse apostolicos et ad invicem bellicosam seditionem inter se obtinere* 377,3–7 Anselmus regi declarat Paschalem esse legitimum electum et acceptum per totam ecclesiam, alterum esse invasorem, qui nullam haberet electionem aut susceptionem, nisi ab inimicis ecclesiae 378,9–20

schola: scholarum studium non expedit proposito monachico E 38,16–19

Scholastica, beata: de eius beatitudine non est dubitandum E 184,14–16

scientia: creatae substantiae multo aliter sunt in seipsis quam in nostra scientia M 54,18s. in seipsis sunt per ipsam suam essentiam; in nostra vero scientia non sunt earum essentia, sed earum similitudines 54,19–55,2 tanto verius sunt in seipsis quam in nostra scientia, quanto verius alicubi sunt per suam essentiam quam per similitudinem 55,2–4 de iis quae deus fecit, nos scire tam multa necesse est 75,12s. de summa sapientia aut nihil aut vix

aliquid scire possibile est 13s. est scientia, quae non est, nisi cum certa ratione aliquid intelligitur Ca 266,17s. bonum nemo perfecte novit, nisi qui illud a malo scit discernere Cu 112,30 scientia non est nisi veritatis C 248,7 scientiam boni vel mali non habet, qui non experitur utrumque E 84,12s. plus quam scientia debet amari caritas 85,26s. scientia utilis ex caritate pendet 28

citatur ab Avesgoto illud (Persii): »scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter« E 19,16; 20,15 quod ab Anselmo sic mutatur: »scire meum nihil est, si quale sit hoc sciat alter« 20,18

scientia angeli: vide → angelus;
scientia Christi: vide → deus-homo;
scientia dei: vide → deus

scientia summa: apud summam substantiam rerum locutio et fuit, antequam essent, ut per eam fierent, et est, cum factae sunt, ut per eam sciantur M 25,25–27 quomodo dicat summus spiritus vel quomodo sciat ea quae facta sunt, ab humana scientia comprehendere non potest 54,16–18 humana mens non potest comprehendere, cuiusmodi sit illa scientia rerum factarum, quae sic longe superior est creatis substantiis, si nostra scientia tam longe superatur ab illis, quantum earum similitudo ab earum essentia 55,6–10 aeternae incommutabilique scientiae naturale est semper id praesens intueri quod scit 73,8–10; 18 ad summae naturae essentiam pertinet scientia 16s. si incomprehensibile est, quomodo summa sapientia sciat ea quae fecit: nemo explicare valet, quomodo sciat aut dicat seipsam, de qua aut nihil aut vix aliquid ab homine sciri possibile est 75,11–14

scientia in trinitate: quoniam idem est summo spiritui scire quod intelligere sive dicere, necesse est, ut eodem modo sciat omnia quae scit, quo ea dicit aut intelligit M 54,10-12 sicut sunt in verbo summi spiritus omnia vita et veritas, ita sunt in scientia eius 12s. filius est verbum verum, id est perfecta totius paternae substantiae scientia, quae ipsam patris essentiam scit 62, 17-22 si ipsa substantia patris est scientia: sicut filius est scientia paternae substantiae, ita est filius scientia scientiae 63,4-7 singulus pater et singulus filius et singulus eorum spiritus est sciens, tamen hi tres non sunt plures scientes, sed unus sciens 73, 16-22

scifus: vide → scyphus

Scollandus miles: per eum Rannulfus, episcopus Dunelmensis, Anselmo de consecratione electi episcopi Sancti Andreae mandat E 442,3-6

Scotia: per tot annos revisa non fuit
E 366,65-78

scripta: Anselmus in suo »Monologio« nihil se dixisse affirmat, quod non catholicorum patrum et maxime beati Augustini scriptis cohaereat M 8,8s. non vult legentibus suam »Epistolam de incarnatione verbi« laborem iniungere quaerendi alia scripta I 21,4s. Anselmus scriptum illud, quod de ea quaestione, quomodo, cum malum nihil esse dicatur, nomen eius aliquid significet, nuper fecit, Mauritio direxit E 97,17-21 Hugo inclusus postulat ab Anselmo aliquid breviter scriptum, quomodo saeculares ad aeterni regni desiderium incitare possit 112,5-8

scriptura sacra: nomina: scriptura M 7,7s.; I 20,19; E 2,28; C 270,2 sancta scriptura E 112,16s. divina scriptura Co 148,17; 149,10; Pr 196,3; C 263,2;

E 78,12 sacra pagina I¹ 285,3; I 9,20; Cu 40,7; E 2,26 authentica pagina Pr 210,21 divini libri Ca 235,8 sacri libri E 13,43 nostri libri Cu 133,7 sacri codices E 77,15 divina dicta Cu 82,14s.; C 269,6; 270,4 canonica dicta E 77,18s. auctoritas divina Ca 267,17; Cu 119,19; Pr 215,20; 23; C 264,2; E 77,15 auctoritas sacra PR 137,29; Cu 50,20; L 226,21 (prior recensio); C 264,29; 265,13 auctoritas M 14,1s.; Cu 50,8; 82,6; L 226,21 (prior recensio) verbum dei C 270,23 verbum C 270,23 auctoritas scripturae M 7,7s. propheta, evangelista, apostolus Pr 209,9; cf. C 271,22s. evangelia Pr 177,5; 190,21; C 271,23 vetus scriptura A 227,15 lex 224,12 lex vetus Co 144,20; A 228,6

»consilium domini« est sacra scriptura E 249,28 scriptura sacra per miraculum facta est, sicut prima nascentia, quae facta sunt sine cultore et semine C 271,20-28 scriptura sacra ut fons salutis spiritualis: ibidem nihil utiliter ad salutem spirituales praedicamus, quod scriptura sacra spiritus sancti miraculo fecundata non protulerit, aut intra se non contineat 26-28 scriptura sacra supra solidam veritatem velut super fundamentum fundata est Cu 131,9-12 scriptura sacra non mentitur E 249,24s. sicut nulli adversatur veritati, ita nulli favet falsitati C 272,2s. veritas scripturae sacrae probatur ex veracitate dei-hominis, qui Novum testamentum condit et Vetus approbat Cu 133,8-11 semen agriculturae dei est verbum dei, immo sensus, qui percipitur per verbum C 270,23s. in David loquitur spiritus dei E 249,16-18

scriptura sacra non reprehendenda est, cum in ea aliqua improprie dicantur Ca 235,8-10 nos debemus inhiare

proprietați veritatis sub multimodo genere locutionum latenti 10-12 ad sacrae paginae quaestiones omnes cautissime accedere debent I¹ 285,3s.; I 9,20s. in lege fere omnia in figura fiebant A 224,12s. absurdum est, si Graeci nobis prohibent uti figuris in eisdem rebus, quibus lex vetus utebatur 228,5-7 scriptura divina saepe asserit aliquid esse, quando non est, idcirco, quia certum est futurum esse Co 148,17-29 in Rom 8,25-28 verbo temporis praeteriti apostolus usus est ad significandam aeternitatem, quia praeterita immutabilia sunt C 254,16-26 cum divina scriptura significet aliquid secretum per sensibilibus similitudines, non per omnia quae significant et quae significantur, similia possunt esse Pr 196,3-5

methodus Anselmi et scriptura sacra: fratres quidam Anselmo praestituerunt, ut in opere suo (*»Monologio«*) auctoritate scripturae penitus nihil persuaderetur M 7,7s. *»Monologion«* et *»Proslogion«* ad hoc facta sunt, ut quod de divina natura et eius personis fide tenemus, sine scripturae auctoritate probari possit I 20,16-19 Lanfrancus archiepiscopus Anselmo consulit, ut, quae suo in opusculo (*»Monologio«*) dicta sunt, cum eruditus in sacris codicibus conferat, et, ubi ratio deficiat, divinis auctoritatibus accingat E 77,13-16 Anselmi intentio in eodem opusculo fuit, ut nihil assereret, nisi quod canonicis dictis defendi posse videretur 17-21 quomodo auctor operum *»Monologii«* et *»Cur deus homo«* accipi velit, si quid dixerit, quod maior auctoritas non monstret aut confirmet M 14,1-4; Cu 50,7-10; 82,6-8 Anselmus quondam fecit tres tractatus pertinentes ad studium sacrae scripturae

(*»De veritate«*, *»De libertate arbitrii«*, *»De casu diaboli«*) V 173,2-174,7 discipulus rogat magistrum, ut, quomodo praescientia et praedestinatio et gratia cum libero arbitrio concordent, non tam auctoritate sacra, quam ratione ostendat; auctoritate se non indigere ad hoc, quia eam sufficienter novit et suscipit L 226,31 (prior recensio) Anselmus dicit Roscelino non respondendum esse auctoritate scripturae sacrae, quia aut ei non credit aut eam perverso sensu interpretatur I 11,5s. Boso rogat, ut sibi liceat Anselmo auctoritatem sacram obtendere, si quid dicat, quod illi obsistere videatur Cu 50,20-22 in *»Cur deus homo«* pauca non sola ratione, sed ex scriptura sacra posita sunt, ut quod de tribus personis dei et de Adam tangitur 133,6-8 Graeci nobiscum evangelia venerantur (ideoque contra eos ex scriptura sacra argumentare licet) Pr 177,5s. (*cfr. E 239,26-29*)

scriptura sacra et ratio: insipiens sacram auctoritatem non recipit PR 137,29 quanto opulenter nutrimur in sacra scriptura ex iis, quae per oboedientiam pascunt, tanto subtilius provehimur ad ea, quae per intellectum satiant I¹ 284,20-22; I 8,19-9,1 sacra pagina nos monet intentionem ad intellectum extendere, cum docet, qualiter ad illum debeamus proficere Cu 40,7-10 nos ad investigandam rationem fidei invitat 7s. si quid dicitur quod sacrae scripturae contradicit, falsum est 82,8 ad 10 sed ubi non determinatum est quid tenendum sit, nulla expositio divinorum dictorum reprehendenda est in rebus, in quibus non est animae periculum 10-16 non tantum ea, quae in sacra scriptura leguntur, suscipere debemus, sed etiam ea, quae ex his

rationabili necessitate sequuntur Pr 209,14-16 si quid ratione dicimus aliquando, quod in dictis scripturae sacrae aperte monstrare aut ex ipsis probare nequimus: hoc modo per illam cognoscimus, utrum sit accipiendum an respuendum C 271,28-272,1 si aperta ratione colligitur et illa ex nulla parte contradicit: hoc ipso quia non negat quod ratione dicitur, eius auctoritate suscipitur 272,1-4 sacra scriptura sicut nulli adversatur veritati, ita nulli favet falsitati 2s. si sacra scriptura nostro sensui indubitanter repugnat: quamvis nobis ratio nostra videatur inexpugnabilis, nulla tamen veritate fulciri credenda est 4-6 sacra scriptura continet auctoritatem omnis veritatis ex ratione collectae, cum illam aut affirmat aut negat 6s.

loci scripturae sacrae de diversis doctrinis: nihil apertius dicit scriptura sacra, quam quia deus unus et solus est I 11,6s. pluralitas in deo in scriptura sacra non uno nomine significatur E 204,18-22 multa in scriptura sacra legimus, quae ostendunt, quomodo, quod de una persona singulariter dicitur, indifferenter de tribus intelligatur Pr 207,22-24 nusquam in propheta aut evangelista aut apostolo legimus his verbis deum unum tres esse personas, aut unum deum esse trinitatem, aut deum de deo 209,9-11 (cf. E 204, 21s.)

in scriptura sacra nusquam legitur, quod similiter non intelligatur de patre et de filio, cum legimus spiritum dei aut spiritum domini 210,15-17 retorquetur argumentum Graecorum ex silentio scripturae sacrae de processione spiritus sancti ex filio 21-24 si error est credere processionem spiritus sancti de filio, ipsa divina auctoritas nos

in errorem inducit, cum illa ex quibus haec sequitur, nos doceat, nec eam alicubi neget aut contrarium pronuntiet 215,19-22 divina auctoritas hanc processionem affirmat, cum asserat unde probatur, et nullo modo aliquid significat unde negetur 23-26

Christum fuisse omnipotentem ex dictis scripturae sanctae probatur Cu 66,8-13 loci scripturae sacrae, ubi de semine immundo loquuntur, non de Christo intelligendi sunt Co 156,4-20 loci scripturae sacrae, in quibus dicitur deum patrem Christo praecepisse, ut moreretur, explicantur Cu 62, 10-64,11 scripturae sacrae dicta sic sunt exponenda, ut Christus nulla necessitate, sed libera voluntate mortuus credatur 66,6-8

Anselmus dicit se nondum alicubi, excepta divina auctoritate, cui indubitanter credit, rationem sufficientem pro solutione quaestionis de praescientia dei et libero arbitrio legisse Ca 267,17 ad 19 ubi in scriptura sacra ea quae libero arbitrio fiunt, velut necessarium pronuntiat, secundum aeternitatem loquitur, non secundum tempus C 253,27 ad 254,4 scriptura sacra aliquando loquitur, quasi liberum arbitrium nihil ad salutem prodesset, sed solum gratia; aliquando e contrario 263,5-264,5 dicta scripturae sacrae pro gratia non excludunt liberum arbitrium, et viceversa 269,2-270,9 dicta pro gratia 269,9-170,1 pro libero arbitrio 270, 3-9 cur scriptura sacra liberum arbitrium ad recte volendum et operandum invitet, cum nemo rectitudinem sine gratia habere possit 11ss.

scriptura sacra monstrat iustitiam esse rectitudinem voluntatis 264,28 ad 165,13 et non habere cor rectum, qui recte credit vel intelligit, et non

recte vult C 265,5-9; cf. V 196,20-24 scriptura sacra non sic intelligenda est, ac si dicat iustum sive rectum illum esse, qui tenet rectitudinem voluntatis propter aliud C 265,13s.

Adam et Evam ad eos, qui redemptioni sunt, pertinuisse necesse est, quamvis hoc auctoritas divina aperte non pronuntiet Cu 119,18s. insufflatio domini in discipulos suos non potest esse facta a sapientia dei sine omni spirituali significatione Pr 196,5-7 vetus scriptura per fermentum designat peccatum A 227,15s. scriptura sacra nos ubique docet, quemadmodum debeamus ad deum accedere Cu 131,7-9

Anselmus Lanzoni curam studendi in scriptura sacra iniungit E 2,28s. eidem respondet quod a se poscat, ubique in sacris paginis multo melius inveniri posse 25s. Anselmus Hugoni incluso scribit eum quod a se petit, in latitudine sanctae scripturae multo melius invenire E 112,16s. Anselmus scribit Rodulfo priori alia quae scripserit, plus egere colloquio quam scriptura, qua abundent libri sacri E 13,42s. contra invasores Sancti Eadmundi scriptura sacra invocatur E 251,8s.

loci sacrae scripturae, qui aliquanto fusius explicantur: Gen 1,1ss.: Cu 76,27ss. Dt 32,8: Cu 81,31-33; 82,17 ad 84,1 Iob 14,5: C 253,17-24 Ps. 93,14s.: C 265, 1-18 Amos 4,4: A 230,22-231,7 Mt 11,27: Pr 198,3-199,23 Io 10,30: Pr 199,20-23 15,5: C 269,9s. 16,13: Pr 197,2-12 16,14: Pr 197,12-25 20,22: Pr 194,9-196,7 Rom 8,29s.: C 253,24-254,26 9,16: C 269,11-270,1 10,13: C 270,28-271,19 2 Cor 3,6: A 229,3-230,19

pro ceteris locis, qui citantur aut ad quos alluditur, vide → Indicem sacrae scripturae

scyphus sive scifus: Lanfrancus archiepiscopus scyphum Anselmo datum ab hoc sibi reddi vult E 1,17-19 Anselmus scribit se istum non reddere, sed donare 19-21 Anselmus Mathildi reginae scribit se novum abbatem Malmesberiensem confirmare non posse, cum sibi scifum unum insipienter miserit et sic culpam commiserit 385,3-10 secretum: totum opus redemptionis est secretum inscrutabile Cu 117,3-19 debemus cum veneratione tolerare aliquid esse in secretis tantae rei, quod ignoremus 3-6 nullus homo potest in hac vita tantum secretum penitus aperire 18s.

sectio: impossibile est, ut summus spiritus qualibet sectione sit divisibilis M 45,20-22

secundarium: intelligi non potest, ut id quod de aliquo est, aliquo modo non sit minus et secundarium Pr 214,7-10 Secundinus inclusus: citatur epistola Gregorii papae (I) ad eum de clericis lapsis et paenitentibus E 65,60s.

secundum: secunda substantia: vide → substantia universa non secundo loco, sed principaliter sunt per summam substantiam M 20,24-28

securitas: non est quid magnum longa vita, nisi sit a molestiarum incursione vere secunda M 79,28-80,6; 82,16-18 qui falsa securitate fallitur, misere vivit 79,29-80,2; 81,1-5 si (beatos futuros) vera securitas delectat: certi erunt se numquam a summo bono separari posse P 119,15-19 securitas cum aeternitate O 13,111 tutius semper est conscium sibi criminis per laudabilem humilitatem a sacris abstinere quam per culpabilem securitatem praesumere E 65,52-56

Sedes apostolica: de eius auctoritate pendit filiorum ecclesiae directiones et consilia E 214,4s.

Seit monialis, cum Edit, Thydit, Lwerun, Dirgit et Godit sub Roberto conversans: vide → Robertus ab eis rogatus Anselmus aliquam admonitionem dare paratus est E 414,4-12 eis ostendit rationem actionum bonarum itemque malarum 13-33 (vide → actio) et quomodo pravas cogitationes repellant 34-65

semen: si Adam et Eva generassent sine praecedenti peccato, non tamen esset in semine iustitia nec esse posset, priusquam formaretur in viventem animam Co 142,16-18 si semen hominis non est susceptibile iustitiae, priusquam fiat homo, non potest suscipere originale peccatum, antequam homo sit 18s. quomodo semen hominis dicatur immundum, quamvis in eo non sit peccatum 148,10-149,13; 156,4-6 id semen tantum immundum est, quod sensu voluptatis concipitur 156,12-20 in locis, in quibus sacra scriptura de immundo semine loquitur, Christus non includitur 4-20 secundum semen in Adam esse, non est quasi nihil aut inane, sed aliquid verum et solidum 163,7-19 ea quae natura procreat ex seminibus, prius in illis est 10-15 verbum dei semen est recte volendi C 270,23-27; 272,8-27 alia genera seminis recte volendi 270,25-27

semper: creatrix natura semper fuit et est et erit M 35,7-9; 19-21; 36,2s.; 38,21 ad 27; 41,16-18 summa natura non est partim ubique et semper 36,7-12; 38,17-20 »semper«, quod videtur designare totum tempus, multo verius, si de summa natura dicitur, intelligitur significare aeternitatem 42,14-20 summa natura semper sibi est omni modo eadem substantialiter 43,29s. summa sapientia semper se dicit, sicut semper sui memor est 63,22-24 ne-

cesse est omnem humanam animam aut semper miseram aut aliquando vere beatam esse 82,16-18 deus semper est P 110,14; 111,11; I 22,2s.

sensibile; sensus; sentire: tam innumeralia bona sunt, quae sensibus corporeis experimur M 14,5-7 res loquimur signis sensibilibus, id est quae sensibus corporeis sentiri possunt sensibilibiter utendo; aut eadem signa, quae foris sensibilia sunt, intra nos insensibilibiter cogitando; aut nec sensibilibiter nec insensibilibiter his signis utendo, sed res ipsas in nostra mente dicendo 24,30 ad 25,4 summa natura non est corpus vel aliquid eorum, quae corporei sensus discernunt 29,21s. mens rationalis, quae nullo corporeo sensu quid vel qualis vel quanta sit percipitur: quanto minor esset, si esset aliquid eorum, quae corporeis sensibus subiacerent, tanto maior est quam quodlibet eorum 23-26 verbum summae veritatis nullum augmentum vel detrimentum sentiet secundum hoc, quod magis vel minus creaturis sit simile 49,7-9 naturae sentientes praestant non sentientibus 12-17 summa natura suo quodam singulari modo non solum est, sed et sentit 14s. omnium quae sunt, id quod modo quolibet vel corporeo sensu cognoscit aliquid, magis simile est summae naturae, quam quod nihil omnino sentit 17-19 si cuilibet substantiae, quae et vivit et sensibilis et rationalis est, cogitatione auferatur quod rationalis, sensibilis et vitalis est, postremo ipsum nudum esse, ad ultimum ad non esse perducitur 49,24-50,1 magis est sensibilis substantia quam non sensibilis 50,3-5 cum cogitat homo, similitudo rei per corporeum sensum ex re praesenti in mentem attrahitur 72,14-18 antequam esset

anima rationalis, nec culpam habere nec poenam sentire poterat 81,14 sicut anima amans (summum bonum) sentiet immutabilem sufficientiam, ita contemnens sentiet inconsolem indigentiam 82,2s.

quomodo deus sit sensibilis P 104, 20ss.; vide → deus (cognitio) sola corpora sensibilia sunt 104,23 sensus circa corpus et in corpore sunt 23s. sentire non est nisi cognoscere aut ad cognoscendum 105,1 qui sentit, cognoscit secundum sensuum proprietatem, ut per visum colores, per gustum sapes 2s.

de sensuum veritate V 183,10–185,5 quomodo sensus aliquando nos fallere videantur 183,15–21 sed haec veritas sive falsitas non in sensibus, sed in opinione est 22s. ipse sensus interior se fallit, non illi mentitur exterior 183, 24–184,33 contingit, ut sensus interior culpam suam sensui exteriori imputet 184,24s. sensus faciunt quod debent, et ideo rectitudinem et veritatem faciunt 184,33–185,2 veritas sensuum continetur sub illa veritate, quae est in actione 185,2s.

existunt res, de quibus diversa sentiri possunt sine periculo Cu 82,10s. appetitus hominem non faciunt iustum aut iniustum sentientem, sed iniustum tantum voluntate, cum non debet, consentientem Co 144,6–8

semen agriculturae dei est verbum dei, immo non verbum, sed sensus, qui percipitur per verbum C 270,23s. vox sine sensu nihil constituit in corde 24s. nec solum sensus verbi, sed omnis sensus vel intellectus rectitudinis semen est recte volendi 25–27 eis, qui sunt in Christo Iesu, nihil est damnationis, si concupiscentias sentiunt nolentes; ceteris damnationi est 274,11–15 sic

factus est homo, ut eas sentire non deberet 16 consuetudinum varietates natae sunt ex diversitatibus humanorum sensuum S 240,10s. meum sensum et voluntatem postponens me sensui et voluntati dei committam E 148,49s. sensus et membra: vide → membra

separatim: quicquid separatim et distincte totum est in singulis temporibus, proprie dicitur quia fuit et est et erit M 37,19–21 omnes plures personae sic subsistunt separatim ab invicem, ut tot necesse sit esse substantias quot sunt personae 85,19s. in deo tres personae non sunt tres res unaquaeque per se separatim: vide → Roscelinus

sequi: necessitas sequens: vide → necessitas

Serlo, monachus Sancti Ebrulphi: ab eius abbate Mainerio Anselmus petit, ut ipsum pro tempore mansurum mittat E 108,4–7

»Sermo incarnationis Iesu Christi«: eum Anselmus in festivitate beati Martini ad prandium habuit E 207,11–14 (cf. → Malchus)

servare: nihil viget, nisi per servatricem praesentiam essentiae creatricis M 27, 11–15 nomen sapientiae non sufficit ostendere illud, per quod omnia facta sunt de nihilo et servantur a nihilo 76,29–31 »rectitudo voluntatis servata propter se« est definitio iustitiae V 194, 26; 196,19s. quid significet in hac definitione »servata« 195,1–27 participia huius verbi 196,10–18 (vide → participium) definitio libertatis arbitrii est: »potestas servandi rectitudinem volendi propter ipsam rectitudinem« L 212,10–21; et passim non potest aliqua essentia manere quod facta est, nisi deo servante Ca 234,19 ad 21 cum deus desinit servare quod

fecit, redit in non esse, quia cessat
facere esse 21-26

servus; servitus: dominus et servus referuntur ad invicem M 16,13 deus suos servos bonos et fideles super multa constituet P 119,12-15 cur homo magis dicatur liber, quando non habet rectitudinem, quam servus, cum habet rectitudinem L 223,18-224,22 homo est servus peccati, quia non potest non peccare; servitus peccati est impotentia non peccandi et impotentia redeundi ad rectitudinem 223,26-224,1 homo semper habet libertatem arbitrii, sed non semper est »servus peccati« 224,20-22 servus, qui se deicit in foveam, tamquam similitudo impotentiae inexcusabilis Cu 92,12-20 nihil differt, ut quis liber aut servus vocetur E 17,19-27 non est inusitatum servis dei in hac peregrinatione adversitatibus multimodis concuti E 312,11-14 servus mali O 14,131s. anima Christiana de misera servitute sanguine dei redempta et liberata est Me 3,3s.

Seusia (Susa): apud Seusiam obiit Hugo, archiepiscopus Lugdunensis E 409,9

severitas: potentes severitates O 6,50

Severus, Sanctus, monasterium: abbas Sancti Ebrulphi dicit abbatem intrusum in Sanctum Eadmundum non esse suum monachum, sed de Sancto Severo E 271,11s.

sexus: in summo spiritu et verbo eius nulla est sexus discretio M 58,18-20 (cf. I 35,14-18) in iis naturis, quae sexus habent differentiam, melioris sexus est patrem esse vel filium, minoris matrem vel filiam 23s. in quibusdam vero avium generibus femineus sexus semper maior et validior est, masculinus vero minor et infirmior 24-27

signare: crux est signum venerandum, per quod deo signati sumus O 4,10

significare; significatio; significativum: passim in G nomen »grammatici« proprie non est significativum hominis, sed appellativum; id est usu loquendi G 157,3s. est significativum grammaticae, non tamen eius appellativum 4s. significatio quae est per se, ipsis vocibus significativis est substantialis; quae per aliud est, est accidentalis 161,14-21 voces non significant nisi res; ideo Aristoteles dicendo quid significant voces, dixit quid sint res 162,25s. Aristoteles et eius sequaces in certo loco non loquuntur de significatione accidentali et per aliud, sed per se et substantiali 163,2-16 multa necesse est rem quamlibet esse, quae rei eiusdem nomine non significantur 166,28s.

significatio recta est, si significat quod debet V 178,14-26 eius veritas non est aliud quam rectitudo 25s. secundum ipsum nomen actio vel percussio et quae similiter dicta a passivis in activa significatione dicuntur, magis videntur esse patientis quam agentis 187,5-7 veritas significationis lata est: se extendit etiam ad actionem veram aut falsam 188,27-189,24 etiam in rerum existentia est vera vel falsa significatio, quoniam eo ipso quod est, dicit se debere esse 189,24s. rectitudo significationis differt a rectitudine voluntatis 197,16s. eius rectitudo non habet suum esse aut aliquem motum per significationem, quomodocumque ipsa moveatur, sed semper eadem manet, etiam si perit ipsa significatio 197,17-198,21

vox »malum« est nomen et ideo significativum, et ideo aliquid esse videtur Ca 247,19-21 item vox »nihil« 248,15-25 quomodo nomen »nihil« significare et non significare aliquid videatur

25-30 non repugnat significare nihil et aliquid 31

qui in sacrificio operiunt calicem ab initio, non reprehendendi sunt, quod non significant nuditatem Christi in cruce S 241,9-242,5 nuditas, paupertas etc. Christi magis imitanda sunt, quam per nuditatem sacrificii significanda 242,1s.

signum: aut res loquimur signis sensibilibus, quae sensibus corporeis sentiri possunt sensibilibus utendo; aut eadem signa, quae foris sensibilia sunt, intra nos insensibiliter cogitando; aut nec sensibilibus nec insensibiliter his signis utendo, sed res ipsas vel corporum imaginatione vel rationis intellectu pro rerum ipsarum diversitate intus in nostra mente dicendo M 24,30-25,4 crux est signum venerandum, per quod deo signati sumus O 4,10 signum domini in facie paenitentis 9,37s. signum crucis Christi 10,233s. veste et signis Christo assignata (sanctimonialis) E 169,41s.

Beccenses signum magnum ex uno fracto et altero discordante improvidi inceperunt, et sic in necessitatem venerunt E 89,15-18 Anselmus Osbernus, episcopum Exoniensem, obsecrat, ne monachos de Batailla signa sua secundum ordinem suum pulsare prohibeat E 172,18-24

similitudo: fieri non potest aliquid rationabiliter ab aliquo, nisi in facientis ratione praecedat aliquod rei faciendae quasi exemplum, sive aptius dicitur forma vel similitudo vel regula M 24,12 ad 14 verba tanto veriora sunt, quanto magis rebus, quarum sunt verba, similia sunt 25,15-17 nullum aliud verbum sic rei simile est, cuius est verbum, quomodo illa similitudo, quae in acie mentis rem ipsam cogitantis ex-

primitur 25,17-27; 63,20-22 similitudo inter fabrum opus suum mente concipientem et summam substantiam creaturam in se dicentem multam habet dissimilitudinem 26,3-7 temporum varietas sibi semper est in aliquo non similis 42,17 homini post annum praesentem nascituro nec maior nec aequalis sum nec similis 43,14-16 omnia verba, quibus res quaslibet mente dicimus, similitudines sunt rerum, quarum verba sunt 48,18-20 omnis similitudo tanto magis vel minus est vera, quanto magis vel minus imitatur rem, cuius est similitudo 20s.

in verbo, quo dicuntur et per quod facta sunt omnia, non est factorum similitudo 48,23-28; 53,4-6 sed vera simplexque essentia 50,7-9 verbum summae veritatis nullum augmentum vel detrimentum sentiet secundum hoc, quod magis vel minus creaturis sit simile 49,7-9 omne creatum tanto magis est et tanto praestantius, quanto similis est illi, quod summe est et summe magnum est 49,9-11; 77,7-13 omnium quae sunt, id quod aliquomodo vivit, sentit et rationalis est, magis simile est verbo, quam quod nullatenus vivit, sentit et rationalis est 49,16-20 illa natura magis est, cuius essentia similior est summae essentiae 49,21-23; 50,5-7; 53,25-54,1; 77,15-17; 78,5-10 quaeritur, quomodo verbum illud, quod simplex est veritas, possit esse verbum eorum, quorum non est similitudo, cum omne verbum, quo aliqua res sic mente dicitur, similitudo sit rei eiusdem 50,16-18 summus spiritus aeternae sui memor est et intelligit se ad similitudinem mentis rationalis 51,13-15 verbum, quo se dicit summa sapientia, eius perfectam tenet similitudinem 52,10-12 cum mens rationalis seipsam

cogitando intelligit, ipsa cogitatio sui est sua imago ad eius similitudinem tamquam ex impressione formata 12 ad 18; 24–28 summa sapientia, cum se dicendo intelligit, gignit consubstantialem sibi similitudinem suam, id est verbum suum 52,29–53,4 creatae substantiae in seipsis sunt per ipsam suam essentiam, in nostra vero scientia sunt earum similitudines 54,19–55,10 similitudo inter summum spiritum et verbum eius est ita, ut verbum nullatenus sit nisi ex illo 57,5–9

verbum summi spiritus sic est ex ipso solo, ut perfectam teneat eius quasi proles parentis similitudinem 9–11 innumerabiles res dicuntur nasci ex iis, ex quibus habent ut sint, cum nullam eorum, de quibus nasci dicuntur, teneant similitudinem sicut proles parentis 13–15 tanto congruentius dici potest verbum summi spiritus ex illo existere nascendo, quanto perfectius quasi proles parentis trahit eius similitudinem ex illo existendo 17–19 tanto verior est summus spiritus parens et verbum proles, quanto magis et ille ad huius nativitatis perfectionem solus sufficit, et quod nascitur, eius similitudinem 57,24–26; 58,1–4 in rebus aliis nulla sic gignitur, ut nulla admixta dissimilitudine omnimodam similitudinem parentis exhibeat 57,28 ad 58,1 filius semper similior est patri quam filia 59,6s. nihil autem similius est alteri quam summo patri proles sua 7s.

amor similis est patri et filio 67,3–5 amor non exhibet similitudinem eius, ex quo est 5–11 filius non est memoria gignens aut amor ab alio ad similitudinem sui spiritus procedens 71,20–22 seipsum filius non imitatur nec a se trahit existendi similitudinem, quia

imitatio et similitudo non est in uno solo, sed in pluribus 74,13s. amorem filius non imitatur nec ad eius similitudinem existit, quia iste non habet ab illo esse, sed ille ab isto 15s. solum verbum illius solius est, de quo nascendo habet esse, et ad cuius similitudinem existit 16–18 saepe videmus aliquid non proprie, sed per aliquam similitudinem, sicut in speculo 76,14 ad 16 quaecumque nomina de summa natura dici possunt, non tam ostendunt eam per proprietatem, quam per aliquam innuunt similitudinem 76,22–24 rationalis mens essentiae summae maxime per naturalis essentiae propinquant similitudinem 77,7–17

angelus malus peccavit, volendo inordinate similis esse deo Ca 241,29s. angelus vult similis esse deo 257,10s. si voluntas (beatitudinis) vellet similis esse deo, nec iusta nec iniusta esset 12–18 velle similem esse deo non est malum 264,8–10; 265,1s. sed quiddam bonum 265,1s. velle similis esse deo angelus a deo habuit 1–5 diabolus et homo per rapinam se voluerunt facere similes deo I 27,1–3 falsam similitudinem dei praesumpserunt I 27,18–28,1; Cu 105,22–24 filius (dei) per veram aequalitatem et similitudinem dixit: »Ego et pater unum sumus«. Et: »Qui me videt, videt et patrem« I 28,2–4 hoc ipso specialius in illum peccasse videntur, qui vere dei patris similitudo creditur I 28,7–9; Cu 105,24s. similitudines terrenae valde longe sunt a summa natura I 33,10 hominibus similitudo et aequalitas angelorum promittitur in caelo Cu 83,6s.; vide → homo (et angelus)

cum sacra scriptura aliquid secretum significat per similitudinem sensibilibus, haec non per omnia similia esse possunt Pr 196,2–5 multa inveniuntur, quae

uni deo et tribus personis per quamdam similitudinem aptantur 204,24-27 in nativitate et processione totum quod est, non tam aequale vel simile sibi est quam idem sibi ipsi 214,15-20

Simon (Magus): ne eius discipulus sit, Osbernus Anselmum admonet E 149, 106 quidam Benedictus Anselmum rogat, ut pro se oret, ne Simon se aliqua parte corrumpat 227,22s.

Simon (pharisaeus): Iesus ad Simonis epulas accessit E 242,57-59

Simon (Thasi): ad eum revocant episcopi Angliae, ut Anselmum moveant, ut in Angliam revertatur et ibi pugnet E 386, 8-10

Simonia: sic vocatur investitura laica E 222,22-29

simplicitas: quidquid est quale vel quantum, est etiam aliud in eo quod quid est; unde non simplex, sed compositum est M 32,3s. tam simplex natura creatrix sine principio et sine fine est 7ss. non est simplex bonum, cuius voluntate perit summum bonum 33,2s. summa natura est simplex bonum 3s. natura summa summe simplex est 38,4-6; 61,19 summa natura accidentibus mutationem efficientibus numquam in sua simplicitate locum tribuit 43,21s.; 44,6 esse summi spiritus merito solum intelligitur simplex perfectumque et absolutum 46,20-26 summe simplex natura non est aliud quam quod est sua intelligentia et sapientia 47,22-48,1 in verbo, per quod facta sunt omnia, non est factorum similitudo, sed vera simplexque essentia 50,7-9 in factis non est simplex absolutaeque essentia, sed verae illius essentiae vix aliqua imitatio 9s. quaeritur, quomodo illud, quod simplex est veritas, possit esse verbum eorum, quorum non est similitudo 16-18 si pater filii dicatur

essentia, summa unitas simplicitasque commendatur communis naturae 60, 14s.

simplicia praestant compositis, quantum ad simplicitatem attinet et compositionem I¹ 289,11s.; I 17,16s. simplicia non possunt disiungi I¹ 289,12s.; I 17,17s. nullam naturam simplicem esse falsum est I¹ 289,15-17; I 17,20 ad 22 infideles nobis simplicitatem Christianam quasi fatuam derident Cu 48,1 puritas simplicitatis O 13,101 simplicitas in deo: vide → deus

simul: faber mente non potest aliquid corporeum imaginando concipere, nisi id, quod aut totum simul aut per partes ex aliquibus rebus iam didicit M 26,9-11 quidquid fecit summa substantia, per suam intimam locutionem fecit, sive singula singulis verbis, sive potius uno verbo simul omnia dicendo 26-29 in summa natura idem est quodlibet unum eorum quod omnia, sive simul sive singula 31,23s. natura summa potest esse in singulis locis vel temporibus aut simul aut diversis temporibus 36,15-17; et passim quod totum est in quolibet loco, nihil eius est simul in alio loco 36,31-37,5 natura summa sic est in omnibus quae sunt, ut una eademque perfecta tota simul sit in singulis 42, 4-7 aeternitas summae substantiae est interminabilis vita simul perfecte existens 20s.; 24s. summa natura quidquid est, semel et simul et interminabiliter est 46,7s. pater et filius et spiritus sanctus, sive singuli sive bini sive tres simul dicantur, unus idemque deus sunt Pr 181,18-20 an possint esse simul praescientia dei et libertas arbitrii C 245,11-246,3; et passim quod erit, non poterit simul non esse 249,8s. non potest aliquid simul esse et non esse 250,6s.

sinceritas: summae naturae immutabilis sinceritas omnimodae admixtioni sive mutationi est inaccessibilis M 44,8s.

singularitas: nomen essentiae non valet exprimere illud, quod per singularem altitudinem longe est supra omnia M 76,31s. substantia (divina) non potest amittere singularitatem I 35,1s.

singultus: O 2,95

singulum: vide → simul si sunt plura summa, aut ipsa referuntur ad unum aliquid, per quod sunt, aut eadem plura singula sunt per se, aut ipsa per se invicem sunt M 16,2–7 singulus pater et singulus filius est perfecte summus spiritus 59,28s.; 65,14s.; 66,25s. singula propria singulorum (patris et filii) non recipiunt pluralitatem, quia non sunt duorum 59,31–60,5 non sunt plures amores nec unus partim procedens a singulis, sed unus totus a singulis et idem totus a duobus 66,17 ad 20 amor singulus est summa essentia sicut pater et filius 68,14–19; 70,30 ad 71,5; 84,7s. credendum est pariter in patrem et filium et eorum spiritum, et in singulos et simul in tres 84,6 ad 8

societas: deus hominem angelis sociandum in paradiso tenebat Cu 85,17s. nullus angelis sociabitur cum aliqua iniustitia C 268,22s. comes Elias ab Anselmo quaerit, qua via et qua vita pervenire possit ad beatam societatem angelorum E 466,4–10

Socrates: (exemplum in re grammatica:) Socrates est animal et homo et grammaticus G 155,11s. convenienter dicitur: Socrates est homo grammaticus 158,19 non apte dicitur: Socrates est homo animal 26s. *Socratis frugalitas commemoratur* E 242,52–54

sodomitici: quomodo sodomitici, qui ante concilium (Lundoniense) peccaverunt,

et quomodo ii, qui post id peccaverunt, tractandi sint E 257,13–23 quod illos attinet, considerandum est, quia hactenus ita fuit publicum hoc peccatum, ut vix aliquis pro eo erubesceret, et ideo multi magnitudinem eius nescientes in illud se praecipitabant 18–20 *olim ab Anselmo solemniter excommunicati, nunc a nemine reprehenduntur* 365,14 ad 23

sol: *similitudini Roscelini de tribus angelis et animabus illa sancti Augustini trinitatis et unitatis similitudo de sole, qui una et eadem res est et calorem et splendorem inseparabiliter in se habet, omnino resistit* E 128,13–16 similitudo trinitatis, quod de sole procedunt splendor et calor, nec pro nec contra processionem spiritus sancti ex filio est Pr 199,30s.; 200,7–201,9 sol non est de sole, sicut deus de deo 200,13–25 similitudo pro rebus, quae recipiunt opposita diversa ratione: sol sub diverso respectu consideratus adit et recedit C 253,2–12

soliditas: nulla iam constitutorum soliditas nihili inanitate concutitur M 35,3s. convenientiae non sufficiunt, si non sedeant super aliquid solidum Cu 51,16–18 qui picturam vult facere, eligit aliquid solidum, super quod pingat 18–20 monstranda est prius veritatis soliditas rationabilis, id est necessitas quae probet. . . 52,3s. est solidum quod dictum est, non vanum aliquid sicut nubes 104,13–15 pingere non super fictam vanitatem, sed super solidam veritatem 16s.

solum: natura summa una et sola est M 17,11s; 24s. locutio naturae summae prima et sola causa sufficere potuit suo artificii ad opus suum perficiendum 26,16–20 unum solum est per seipsum, et omnia alia sunt per aliud 27,7–11

summus spiritus quadam ratione solus est, alia vero huic considerata non sunt 45,25-46,3 esse solius ineffabilis summi spiritus non potest intelligi ex non-esse inceptum aut in non-esse defectum 46,20-22 huius esse solum intelligitur simplex perfectumque et absolutum 23s. existendi veritas intelligitur in verbo, cuius essentia sic summe est, ut quodam modo illa sola sit 49,3s. verbum summi spiritus sic est ex ipso solo, ut perfectam eius quasi proles parentis teneat similitudinem 57,9-11 debet dici solus ille, cuius est verbum, genitor et ingenitus, quia solus est pater et parens 68,5s. solum verbum genitum, quia solum filius et proles est 6s. solus amor utriusque nec genitus nec ingenitus 7-9 inconueniens est, si aestimetur, quod res sola casuum inordinata volubilitate regantur 87,2-5 solus summus spiritus est, per quem cuilibet et sine quo nulli bene est et ex quo et per quem et in quo sunt omnia 5-7 solus ipse est non solum bonus creator, sed et potentissimus dominus et sapientissimus rector omnium 7s. hic solus est, quem omnis alia natura debet diligere et venerari 8-10 de eo solo prospera sunt speranda, ad eum solum ab adversis fugiendum, ei soli pro quavis re supplicandum 10-12

solus dominus Iesus Christus innocens erat V 186,32 humana natura tota erat in primis parentibus victa, ut peccaret, excepto illo solo homine, quem deus scivit a peccato Adae secernere Cu 81,23-26 si originale peccatum non est absolute dicendum peccatum: nec fuit solus filius virginis sine peccato Co 142,24-28 mater eius, in quo solo speramus et quem solum timemus, qui solus salvat, solus damnat, est mater nostra O 7,128s. Iesus

Christus est solus salvator 11,86s. est solus potens, solus misericors 19,15 solus deus: vide → deus; sola ratio: vide → ratio

solvere: quamdiu aliquis non solvit quod rapuit, manet in culpa Cu 68,21s. homo se sponte obligavit illo debito, quodolvere non potest, et sua culpa deiecit se in impotentiam, ut illudolvere non possit, quod debebat ante peccatum 92,21-23 homo salvus non erit, si ipse nec solvit quod debet, nec salvari debet, si non solvit 94,26s. quomodo vita Christi solvatur pro peccatis hominum 126,23-128,3 et passim in Cu; cf. → reddere; → satisfactio votumolvere E 188,5

somnolentia: O 15,27

sophisma; sophisticum: nullum sophisma nobis persuadere debet, licet cogat credere falsitatem G 152,29s. sophisticè probatur nullum grammaticum hominem per hoc, quod esse grammatici non est esse hominis 22s. utile est sophisma, quod sub pallio verae rationis fallit, in sua fallacia nudum conspiciere 23-25 Anselmus non credit aliquem sibi dialecticis sophismatibus possit concludere deum trinitatem ita esse, sicut sunt tres angeli aut tres animae, aut patrem incarnatum esse I¹ 282, 20-27 nemo se temere immergat in condensa quaestionum, ne per multiplicia sophismatum diverticula incauta levitate discurrens, aliqua tenaci illaqueetur falsitate 284,29-285,2

sopor: letalis sopor Me 1,54

Sorech: vinea Sorech ab Iohanne cardinali memoratur E 284,26

spatium: deus sic est sine omni spatio, ut nec medium nec dimidium nec ulla pars sit in eo P 116,11s.

species: plures boves in specie sunt unus bos I¹ 285,11s. plures homines in

specie sunt unus homo I 10,5 unum fit ex pluribus specie et collectione proprietatum, G 166,2-5 de duobus individuis animalibus diversarum specierum masculo et femina nascitur tertium Cu 102,4-6 angelus sicut anima pro specie substantiae accipitur I 13, 22-24 species et genus: vide → genus

quod non solum offertur in specie, sed in rei veritate, discrepare non oportet in sua immolatione W 237,7s. intellectus est medius inter fidem et speciem Cu 40, 10s. ad speciem omnes anhelamus 12

speculatio: quanto mens rationalis seipsam intueri negligit, tanto a speculatione summae essentiae descendit M 77,21-24

speculum: saepe videmus aliquid non proprie, sed per aliquam similitudinem, ut cum vultum alicuius in speculo consideramus M 76,14-16 mens rationalis sibimet est velut speculum, in quo speculatur imaginem eius, quam »facie ad faciem« videre nequit 77,27 ad 78,1 vide → aenigma

sperare; spes: quantum animae humanae est utile studium annitendi summum bonum, tantum necessaria est spes pertingendi M 83,12s. sperare non potest quod non credit 16 a solo deo sunt prospera speranda 87,7-12 spes hominis per strictam iustitiam dei perire videtur Cu 91,27-29 deletio peccato manet poena peccati, ut homines per fidem et spem regnum dei mereri possint C 276,7s.; 277,3-10 sine fide et spe homo regnum dei mereri non potest 276,11s. spes caelestis regni E 101,45 inter spem et metum deo servio O 4, 47s.

spina: spinae pungentes sunt fructus arboris infructuosae Me 1,31

spirare: pater pariter et filius non faciunt neque gignunt, sed spirant quodam

modo suum amorem M 68,21-26; 69,2 ad 6 filius non a patre quasi spirante nascitur 69,4

spirituale: qui spiritu facta carnis mortificat, spiritualis efficitur, de quo legitur, quia spiritualis iudicat omnia I' 284, 19s.; I 8,17-19 et ipse a nemine iudicatur I 8,18s. dici non debet insufflationem in discipulos ita simpliciter, sine omni spirituali significatione, esse factam a sapientia dei Pr 196,5-7 salus spiritualis C 271,26 spiritualibus oculis non videntur ii qui se humiliant descendere, sed ad montem altissimum conscendere E 418,10-12 quomodo sponsae carnalium virorum et quomodo sponsae spirituales Christi placere studeant 185,23-27 pater spiritualis 169, 101 sanctus Nicolaus invocatur, ut spiritualia, quae potest, impertiatu O 14,48-58 spiritualia arma 15,56

spiritus: non noscitur dignior essentia quam spiritus aut corpus; et ex his spiritus dignior est quam corpus M 45, 15-17 spiritus creati quomodo sint incircumscripti et aeterni P 110,16 ad 111,5 hi incipiunt esse (etsi non desinant esse) 110,17s. spiritus creatus ad deum collatus est circumscriptus, ad corpus vero incircumscriptus 18s. est utrumque, quia cum alicubi sit totum, potest simul esse totum alibi; sed non ubique 110,22-111,2 spiritus et mens et ratio dicitur C 286,10 moribundus spiritus meus O 5,25 spiritus rationalis 9,52 omnes spiritus boni et mali coram deo accusant me 10,17-21

spiritus summus: quoniam spiritus dignior est quam corpus, natura summa asserenda est esse spiritus, non corpus M 45,15-18 quoniam nec ullae partes sunt eiusdem spiritus, nec plures esse possunt eiusmodi spiritus, necesse

est, ut omnino sit individuus spiritus 18s. unus tantum et omnimode individuus 48,2s. quoniam nec partibus est compositus, nec ullis differentiis vel accidentibus intelligi potest esse mutabilis: impossibile est, ut qualibet sectione sit divisibilis 45,20-22 iste spiritus quadam ratione solus est, alia vero huic collata non sunt 45,25-46,1 ille spiritus est simpliciter et perfecte et absolute, alia vero omnia fere non sunt et vix sunt 46,2-29 summus spiritus propter incommutabilem aeternitatem suam nullo modo secundum aliquem motum dici potest quia »fuit« vel »erit«, sed simpliciter »est« 3-9 esse solius ineffabilis spiritus non intelligi potest aut ex non esse inceptum, aut in non esse defectum 20-22 quidquid ipse est, non est per aliud quam per se, id est per hoc quod ipse est 22s. solus ille creator spiritus est, et omnia creata non sunt; nec tamen omnino non sunt, quia per illum, quo solus absolute est, de nihilo aliquid facta sunt 29-31 locutio summi spiritus idipsum est quod ipse 47,7-19; 48,2-5 (vide → locutio) nihil omnino umquam potuit subsistere praeter creantem spiritum et eius creaturam 47,12-14

summa sapientia non est aliud quam summus spiritus 51,2s. summus spiritus, sicut est aeternus, ita aeternae sui memor est et intelligit se ad similitudinem mentis rationalis 13s.; vide → intelligere; → intelligentia; → memorem esse; → memoria si spiritus summus aeternae se intelligit, aeternae se dicit 15s.; vide → dicere si summus spiritus aeternae se dicit, aeternae est verbum eius apud ipsum 16s.; vide → verbum in summo spiritu sunt res ipsa prima essentia et prima existendi veritas 53,25s. vide → veritas (essentiae rerum)

idem est summo spiritui scire quod intelligere sive dicere 54,10-12; vide → scientia (in trinitate) summus spiritus est creator rerum et principium 55,23s.; vide → creator summus spiritus nec imago nec verbum est 56,24-28 spiritus summus pariter verissime gignit, et verbum verissime gignitur 58,10-13; 59,8-10 spiritus summus est verissime pater, verbum eius verissime filius 58,17s.; vide → trinitas (pater et filius) spiritus summus se amat, sicut sui memor est et se intelligit 64,18-21; vide → trinitas (pater et filius et spiritus sanctus)

nihil tam pro sua dignitate venerandum et pro qualibet re deprecandum quam summe bonus et summe potens spiritus, qui dominatur omnibus et regit omnia 86,22-87,1 solus ipse est non solum bonus creator, sed et potentissimus rector omnium 87,7s. hunc omnis alia natura secundum totum suum posse debet diligendo venerari et venerando diligere 8-10 de eo solo prospera sunt speranda, ad hunc solum ab adversis fugiendum, ei soli pro quavis re supplicandum 10-12 hic est non solum deus, sed solus deus ineffabiliter trinus et unus 12s. (vide → trinitas) deus non est corpus, sed summus spiritus, qui corpore melior est P 104,24s.

spiritus sanctus volebat et operaturus erat, ut de Maria ille, de quo ipse procedebat, conciperetur et nasceretur Co 159,21-23 nihil utiliter ad salutem spiritualem praedicamus, quod sacra scriptura spiritus sancti miraculo foecundata non protulerit C 271,26-28 si monachus culpas suas non celaverit, spiritus sanctus in eo habitationem suam faciet E 232,25-27 spiritus sanctus in trinitate: vide → trinitas

splendor: dicimus calorem aut splendorem gigni ab igne, seu aliquod effectum ex causa sua M 67,27-68,1 filius est splendor lucis aeternae I 28,1 vide etiam → sol

sponsa: sponsa Christi E 168,82; 84; 169, 8s.; 52 sponsa legitima (Christi) 168, 30s.; 59 sponsae carnalium virorum et sponsae spirituales Christi, quomodo placere studeant E 185,23-27

sponsus: Christus sponsus E 168,27 legitimus sponsus (Christus) 58s.

spontaneum: quomodo Christus plus oboedientia cogente quam spontanea voluntate disponente mortem sustinuisse videatur Cu 60,15-61,2; et passim sponte: sua sponte non deficit summa natura M 33,4s. anima humana aut ad hoc est facta, ut sine fine amet, aut ut aliquando vel sponte vel violenter hunc amorem amittat 79,14s. creator sponte dedit animae non amanti, ut semper amaret 23 Christus sponte sua mortem sustinuit, ut homines salvaret Cu 60,13s.; et passim

spurcicia: amens spurcicia Me 2,38s. spurca nequitia 39

stabilitas loci: secundum »Regulam« sancti Benedicti novitius ante professionem differtur propter stabilitatis probationem E 113,19-22 tentationes diaboli contra stabilitatem 37,21-83 stabilitas firmiter tenenda est 46-53 quibus rationibus tentationes contra eam mente repellendae sint 54-72 Anselmus scribit monacho Sancti Martini Sagii P. eius desiderium eundi Ierusalem esse contra professionem suam, qua promiserit stabilitatem coram deo in monasterio, in quo habitum acceperit 410,4-7 Adriano apostatae praecipit ea auctoritate, quae ipsi a deo et ab ecclesia tradita est super omnes viventes professos oboedientiam et stabilitatem

in monasterio Ecclesiae Christi Cantuariensis, et adiurat per eandem professionem et stabilitatem, quam Adrianus in eodem loco servaturum coram deo promisit, ut redeat 431,9-19

Anselmus consulit Hugoni, ne stabilitatem quam professus sit, nisi praelato concedente, migrando contemnat 6,17-20 laudat Arnulfum, quod aliquo ire velit, ubi secundum propositum suum vivere possit; hac tamen conditione, ut per licentiam abbatis fiat et ut sub abbatis oboedientia et non in propriae voluntatis arbitrio vivat 38, 9-19 melius monachi, licentia superiorum, eligunt, ubi secundum propositum suum utiliter vivant, quam ut ibi cogantur remanere, ubi indigentia bonorum corporis et animae inutiliter vivant 100,26-29

stare in veritate: vide → perseverantia

Stephanus, sanctus: Stephanus, quia vere coronatus O 13,34 dilectus amicus dei 65; 66 beatus 3; 59; 95; 103; 137; 138 benignus 3 bonus 9 caritativus 106 dilectus dei 52 dominus 5; 14; 52 felix 112 intercessor 13; 52 magnus 57 primus in beato agmine martyrum dei 4 fortis miles dei 3s. pius 17; 44; 60 potens princeps 4 unus de magnis principibus caeli 4s. sanctus 3 securus 112 vas caritatis superabundans plenitudine 76 vir beatus 74

eius mens ardens amore, uncta caritate 69s. eius caritas 18; 70; 91 copiosa caritas eius 15 pia caritas eius 63 eius cor opulentum pinguedine caritatis 68 favus pinguis melle dilectionis eius 71s. eius merita 139 ei magna merita 15; 57 eius copiosa misericordia 69 adhuc in terris positus tanta sanctitatis luce splenduit, uvultus eius angelica dignitate fulgeret 6s. tanta cordis munditia nituit, ut

beati oculi eius deum in gloria sua viderent 7s. tanta caritatis pietate arsit, ut pium os eius pie pro inimicis eum perimentibus oraret 8s. dominus et creator est omnipotens amicus eius 13s. eius merita ei et peccatori sufficere possunt 57s. sub pressura lapidum misertus est se lapidantium 31s. apud iudicem exstitit pro suis homicidis orator 32s. Stephanus et alii sancti repleti sunt copioso, inaestimabili fonte pietatis 55s. Iesus est eius piissimus et dilectissimus dilector 60s. Stephanus dixit pro populo se trucidante: »Domine, ne statuas illis hoc peccatum!« 61s.; 66-68; 85-87 quae bona eius eloquium »Domine, ne statuas...« contineat 97-102 Stephanus intus fovebat, quae eius eloquium proferebat 103-109 eius gloria et beatitudo enarrantur 110-127

»Oratio ad sanctum Stephanum«: O 13 summa: laus Stephani 3-9 peccator gaudet de tanto intercessore 9-18 reus astat ante tremendum iudicem 19-29 et orat, ut orator pro inimicis apud iudicem sibi subveniat 30-47 pro dolor! peccator periculi imminantis parum sibi conscius est 36-44 quanto maior necessitas, tanto maior pietas indultoris et apud indultorem gratia intercessoris 48-56 merita Stephani sufficiunt sibi et peccatori 57-60 orat peccator, ut Stephanus impetret apud deum, ne statuatur ipsi haec peccata 60-65 hoc enim verbum a Stephano dictum est, cum opprimeretur ab inimicis 66-73 hoc verbum dictum pro inimicis dat spem amicis ipsis ad eum fugientibus 74-109 alterum verbum »et cum hoc dixisset, obdormivit in domino« manifestat beatitudinem Stephani in caelo 110-127 et ostendit, quam longe peccator ab hac beatitudine sit 128-136

hic orat Stephanum, ut suis meritis impetret a deo per Iesum Christum, ut in pace dormiat et requiescat in domino 137-141

Stephanus, monachus de Monte Sanctae Trinitatis: eum concessum esse episcopo Walchelino Wentoniensi, eius abbas negat E 122,3-13

Stephanus, archidiaconus Wentoniensis: ei Anselmus mandat, ut ad Rumesi eat et abbatissae et monialibus praecipiat, ne sub poena suspensionis a divino officio cultum cuidam mortuo exhibeant et ut filium eiusdem mortui a villa propellant E 236,3-9

Stigandus, archiepiscopus Cantuariensis: altaria et ecclesias a saeculari potestate accepta in diocesi Wigornensi, nullo resistente, dedicavit E 171,17-23

stimulus: stimulus carnis est motus indecens E 414,53s.

Sistede manerium: ab Anselmo monachis Cantuariensibus restituitur E 474,5-7 stomachari: G 156,8

stridere: (in inferno) tumultus dentibus stridentium Me 2,75

structura: tot structurae necessariae rationis M 34,12

studium: quantum animae est utile studium annitendi summum bonum, tantum necessaria est spes pertingendi M 83,12s. ad adiuvandum studium eorum, qui humiliter quaerunt intelligere quod firmissime credunt, Anselmus opuscula »Monologion« et »Proslogion« scripsit I 21,2s. per sancta studia et per gratiam dei Christiano possibile est, ut fiat sine omni iniustitia C 268,23 ad 25

stupor: immanitas stuporis O 5,13

suavitas: si homo per suavitatem peccavit, convenit, ut per asperitatem satisfaciatur Cu 111,8s. mixtura tot suavitatum O 13,103s.

subditi: eis facta praelatorum diiudicare non licet E 179,13-19 damnum quod ex hac re oritur, et benedictio e contrario 13-18 quomodo subditi praelatis suis sine iudicio oboedire debeant 199,19-25

subiacere: individua maxime substant, id est subiacent accidentibus M 86,8-10 summa essentia nullis subiaceret accidentibus 11 quamvis homo vel malus angelus divinae voluntati et ordinationi subiacere nolit, non tamen eam fugere valet Cu 73,14-16 subditi praelatis non ficta oboedientia subiacere debent E 178,24s.

subiectum: relationes non sunt per invicem, quia sunt per subiecta M 16,12-15 rectitudo corporum praeter subiectum ratione intelligitur V 191,13s. Aristoteles ostendit grammaticum eorum esse, quae sunt in subiecto G 154,1s. nullus homo est in subiecto 2; 15s. grammatica est qualitas et in subiecto 17s. grammaticus est substantia et non est in subiecto secundum hominem; et grammaticus est qualitas et in subiecto secundum grammaticam 19 ad 21 grammaticus est in subiecto; nulla substantia est in subiecto 155,3 illa, quae »albus« significat, sunt accidentia eiusdem subiecti, quod tamen subiectum »albus« non significat 166,5 ad 9

subicere: omnis voluntas rationalis creaturae subiecta esse debet voluntati dei Cu 68,12 deus in Adam subiecit naturam propagandi, ut ea uteretur pro sua voluntate, quamdiu ipse vellet subditus esse deo Co 152,1-3

subsistere: est quaedam natura, quae est summum ens sive subsistens, id est summum omnium quae sunt M 17,32 ad 18,3 quemadmodum sese habent ad invicem lux et lucere et lucens, sic

sunt ad se invicem essentia et esse et ens, hoc est existens sive subsistens 20,15-19 summa natura bona vel magna vel subsistens quod est, omnino per se est, non per aliud 30,12s. omne compositum, ut subsistat, indiget iis ex quibus componitur, et illis debet quod est 31,15-19 nihil potuit umquam aut potest subsistere praeter creantem spiritum et eius creaturam 47,9-14 quidquid creatum subsistit, per summi spiritus locutionem factum est 14-16 non repugnant, ut filius et per se subsistat et de patre habeat esse 60,27-61,11; 15s. non sic intelligi potest, quod pater filii aut filius patris sit essentia, quasi alter non possit subsistere per se, sed per alterum 61,16-18 omnes plures personae sic subsistunt separatim ab invicem, ut tot necesse sit esse substantias, quot sunt personae 85,18-21 quod redit in non esse, nisi per aliud subsistat, non est proprie et absolute P 116,17-20

substantia: substantia creata: tres modi, quibus aliqua substantia dici possit facta ex nihilo M 23,4-21 non repugnant quorundam, quae accidentia dicuntur, susceptibilitas et naturalis incommutabilitas, si ex eorum assumptione nulla substantiam consequatur variabilitas 43,8-10 omnis substantia admixtionis differentiarum vel mutationis accidentium est susceptibilis 44, 6-8 omnis substantia tractatur aut esse universalis, quae pluribus substantiis essentialiter communis est; aut esse individua, quae universalem essentiam communem habet cum aliis 45,6-10 si cuilibet substantiae rationali cogitatione auferatur quod rationalis, sensibilis et vitalis est, postremo ipsum nudum esse: paulatim ad minus et minus esse, et ad ultimum ad non

esse perducitur 49,24-50,1 magis est vivens substantia quam non vivens, et sensibilis quam non sensibilis, et rationalis quam non rationalis 50,3-5 creatae substantiae multo aliter sunt in seipsis quam in nostra scientia 54,18s. omnis creata substantia tanto verius est in verbo quam in seipsa, quanto verius existit creatrix quam creata essentia 55,4-6 omnes plures personae sic subsistunt separatim ab invicem, ut tot necesse sit esse substantias, quot sunt personae; quod in pluribus hominibus, qui quot personae, tot individuae substantiae sunt, cognoscitur 85,18-21 substantia principaliter dicitur de individuis, quae maxime in pluralitate consistunt 86,5-8 individua maxime substant, id est subiacent, et ideo magis proprie »substantiae« nomen suscipiunt 8-10

quomodo grammaticus sit substantia et qualitas: vide → grammaticus omnis substantia est prima aut secunda G 154,24 grammaticus est prima et secunda substantia 154,26-155,12 nulla substantia est in subiecto 155,3 substantiae primae non est dici de pluribus 3s. substantiae secundae est esse genus et speciem et in eo quod quid 4s. an Aristotelis tractatus »De categoriis« aliud habeat quam: omne quod est, aut est substantia aut quantitas aut qualitas et cetera 162,16s.; 20s. nec voluntas nec eius conversio sunt substantiae, quamvis essentiae Ca 245,21-23 multae sunt essentiae praeter illam, quae proprie dicitur substantia 23s.

substantia summa: omnis, qui deum esse dicit, sive unum sive plures, non intelligit nisi aliquam substantiam, quam censet supra omnem naturam, quae deus non est M 86,19-21 est

aliquid, quod, sive essentia, sive substantia sive natura dicatur, optimum et maximum est et summum omnium, quae sunt 16,26-28; 17,32-18,3; 22, 30s. summa substantia pluraliter dici non potest I 23,3-5 summa substantia non est per aliquid efficiens aut ex aliqua materia vel aliquibus adiuta causis, ut ad esse produceretur; tamen non est per nihil aut ex nihilo, quia per seipsam est et ex seipsa, quidquid est M 20,7-10 discutiendum de rerum universitate, quae per aliud sunt, quomodo sint per summam substantiam: utrum quia ipse fecit universa, aut quia materia fuit universorum 22-28 ea, quae facta sunt a creatrice substantia, dici possunt facta ex nihilo eo modo, quo dives fit ex paupere 23,26-30 apud summam substantiam fuit rerum locutio, antequam erant, ut per eam fierent, et est, cum factae sunt, ut per eam sciantur 25,22-27; 26,26-31 summa substantia prius intra se quasi dixit cunctam creaturam 26,3-13 locutio in creatrice substantia prima et sola causa sufficere potuit ad suum opus perficiendum 16-23 quidquid summa substantia fecit, non fecit per aliud quam per semetipsam, et quidquid fecit, per suam intimam locutionem fecit 26-29

summae substantiae proprietates studiose investigandae sunt 31-33 si quid de summa natura dicitur relative, non est eius significativum substantiae 28,5-10; 29,13-15 non est substantia supremae naturae aliquid, quo melius sit aliquomodo non ipsum 29,15-21 summa substantia non est corpus vel aliquid eorum, quae corporei sensus discernunt 21-26 summa bona substantia non participatione qualitatis, iustitiae scilicet, iusta dicitur 30,5-11 unum est, quidquid essentialiter de

summa substantia dicitur 31,25-27 creatrix summaque omnium substantia libera est a iure omnium quae ipsa de nihilo fecit, et nulla loci cohibitione vel temporis includitur 39,26-40,2; 14s. summa substantia sine principio et fine est, nec habet praeteritum aut futurum 42,11-13 immutabilis est et sine partibus 13s. aeternae est et vivit 18 ad 20 verius dicitur esse semper quam in omni tempore 14-29 summa substantia est vita sua et aeternitas sua 20-23 vera aeternitas, quae soli summae substantiae convenit, est interminabilis vita simul et perfecte existens 24s. vera aeternitas soli illi inest substantiae, quae sola non facta, sed factrix est 25-27 summae substantiae immutabilis sinceritas omnimodae admixtioni sive mutationi est inaccessibilis 44,8s. substantia dicitur pro essentia, et sic summa substantia est extra, sicut est supra omnem substantiam 44,9-15 summa substantia nullo communi substantiarum tractatu includitur, a cuius essentiali communionem omnis natura excluditur 45,4-12 quoniam summa natura non solum certissime existit, sed etiam summe omnium existit, et cuiuslibet rei essentia dici solet substantia: non prohibetur dici substantia 13-15 summa substantia est spiritus, non corpus 15-18 (cf. 29,21-26)

substantia in trinitate: verbum, quo se dicit summus spiritus et quo creaturam dicit, una substantia est M 52,4-7 sic idem sunt pater et filius per substantiam, ut semper sit in patre essentia filii et in filio essentia patris 60,7-10 non secundum substantiam pater et filius sunt duae res, sed secundum eorum relationes I 12,13-15 substantia divina aeternam et singularem

servat unitatem 34,21 nec substantia potest amittere singularitatem nec relatio pluralitatem 34,27-35,2 filius est perfecta totius paternae substantiae cognitio M 62,17-20 in filio intelligitur non imperfecta quaedam imitatio, sed integra veritas paternae substantiae 22-26 ipsa substantia patris est intelligentia et scientia et sapientia et veritas, sicut filius paternae substantiae 63,4-7

est amor summa sapientia, summa veritas, summum bonum, et quidquid de summi spiritus substantia dici potest 66,11-13 ipse amor nomine »spiritus«, quod substantiam pariter patris et filii significat, quasi proprio designatur 69,9-11 filius est substantia et sapientia et virtus patris 18-21 quot verba nascuntur de summa substantia, tot filios gignit et tot emittit spiritus 72,24-73,1 in trinitate una sapientia est quae dicit, et una substantia quae dicitur 73,26s. possumus dicere in trinitate unitatem propter unam substantiam 85,14-18 sicut in summa essentia non sunt plures substantiae, ita nec plures personae 21s. improprie dici potest illam admirabilem trinitatem esse unam essentiam vel naturam, et tres personas sive substantias 85,23-86,5; 12-14 summa essentia proprie dici non potest substantia, nisi substantia ponatur pro essentia 86,10 ad 12

quomodo intelligendum sit, quid Anselmus in »Monologio« de personis et substantia (in trinitate) dixerit E 83,12-18 Graeci confitentur tres substantias in una persona eadem fide, qua nos Latini tres personas in una substantia; nam hoc significant in deo per substantiam, quod nos per personam M 8,14-18; E 83,18-20;

204,23-32 quando (in trinitate) substantia habet esse de substantia, duae fiunt ibi relationes insociabiles, si secundum illas nomina ponantur substantiae Pr 179,17-19 cf. → essentia summa; → natura summa

substantiale: quid omnium quae de aliquo dici possunt, naturae summae queat convenire substantialiter M 28,3-5 nullum relativum substantiale est illi, de quo relative dicitur 8s. essentia summa omnimode sibi est eadem substantialiter 43,3s.; 29s. in eo quid sint substantialiter spiritus summus et verbum eius, vel quid sint ad creaturam, semper tenent individuum unitatem 56,13s. distinguitur significatio quae est per se et substantialis, et ea quae est per aliud et accidentalis G 163,4-6 animal differt ab animali sive substantialiter sive accidentaliter L 208,5s. deus facit omnes naturas, substantiales et accidentales, universales et individas Ca 265,24s.

substare: individua maxime substant, id est subiacent accidentibus M 86,8-10

sufficiencia: anima amans summam essentiam sentiet immutabilem sufficientiam M 82,2s. beatitudo est sufficiencia competentium commodorum sine omni indigentia Cu 93,8; C 285,19 ad 22 sufficiens beatitudo et beata sufficiencia O 13,122 cum dicimus deum de deo existere nascendo vel procedendo, totum ibi est idem sibi ipsi et per se sibi ipsi omnino sufficiens Pr 216,13-19 sufficiencia sui in deo: vide → deus

suggestio: suggestiones malas facile extinguimus, si principium earum conterimus; difficile vero, postquam caput earum intra mentem admittimus E 414,63-65

sulphureum: ignis sulphureus Me 2,76

summum: id summum est, quod sic supereminet aliis, ut nec par habeat nec praestantius M 15,9s. est aliquid summum omnium quae sunt 15,11s.; 20-23; 16,26-28; 17,26s.; 17,32-18,3 est unum aliquid, quod solum maxime et summe omnium est 16,22s. id quod est summum, est per se, et cuncta alia per illud 17,30-32 plura summa non sunt 17,31s. nihil omnino cogitari potest esse praeter illud summum omnium, quod est per seipsum, et universitatem eorum, quae non per se, sed per idem summum sunt 21,11-13 hoc ipsum quod summa natura summa sive maior omnibus quae ab illa facta sunt, seu aliud aliquid similiter relative dici potest, non eius naturalem designat essentiam 28,11-16; 18-22 quod ratio docet de summo, non dissimiliter invenitur in similibus relativis 22s. summa natura sic intelligi potest non summa, ut nec summum omnino melius sit quam non summum, nec non summum alicui melius quam summum 29,10-13 quodlibet bonum summa natura sit, summe illud est 31,2s.; 35,14s.; 45,13s. omne compositum summum non est 31,15-18 necesse est omne quod creatum est, tanto magis esse et tanto esse praestantius, quanto similis est illi, quod summe est et summe magnum est 49,9-11; 50,5-7 verbum summi spiritus non sic est ex eo, quemadmodum ea quae ab illo facta sunt, sed quemadmodum creator de creatore, summum de summo 57,5-7

deus est id quod summum omnium solum existens per seipsum, omnia alia fecit de nihilo P 104,11-13 deus est quiddam summum omnium, quo nihil melius cogitari potest 111,8s. deus summe sensibilis est 105,4-6 summe iustus 106,18; et passim summe bonus

107,7s.; et passim unusquisque in trinitate est summe simplex unitas et summe una simplicitas 117,16-19 vide → bonum summum; → essentia summa; → natura summa; → spiritus summus; → substantia summa; → unitas summa; et alia

superbia: eius tres modi: in aestimatione, in voluntate, in opere E 285,3-33

supereminere: id summum est, quod sic supereminet aliis, ut nec par habeat nec praestantius M 15,9s. cum naturarum aliae aliis sint meliores, nihilominus aliqua in eis sic eminere debet, ut non habeat se superiorem 17,3-5 nihil potest esse praemium amoris animae rationalis, nisi id quod supereminet in omnibus naturis 80,18-21

superficies: si superficiem aequalem in aequali superficie collocamus, non fit nisi una superficies Pr 218,11-14

superius: aliqua natura sic supereminet omnibus aliis, ut non habeat se superiorem M 17,3-10; 24s. scientia spiritus summi longe superior et verior est creatis substantiis 55,7s.

supplicare; supplicatio: magis convenit incarnari filio quam aliis personis, quia convenientius sonat filium supplicare patri quam aliam personam alii I 26, 10-13; Cu 105,21s. quamvis haec supplicatio non fiat a divinitate, sed ab humanitate ad divinitatem I 26,12s. deo soli pro quavis re supplicandum est M 87,7-12 hoc ipsum pertinet ad solutionem peccati, ut peccator supplicet Cu 86,6s.

surditas: incommoditas aliquando nihil est, ut caecitas et surditas Co 146,30s.

surgere: restaurationem angelorum damnatorum etiam hoc removet, quod, sicut ceciderunt nullo alio nocente, ita nullo alio adiuvante surgere debent Cu 132,19-21

susceptibilitas: non repugnant quorundam, quae accidentia dicuntur, susceptibilitas et naturalis incommutabilitas, si ex eorum assumptione nulla substantiam consequatur variabilitas M 43,8-10 summa natura nullius accidentis est susceptibilis 21-25 omnis substantia admixtionis differentiarum vel mutationis accidentium est susceptibilis 44,7s.

suspensio: Anselmus praecipit abbatissae Athelits, ut, si moniales a divino officio suspendi non velint, cuidam mortuo honorem cuius sancto debitum auferant E 237,8-11; cf. 236,5-8

suspicio: angelus apostata ne qualibet suspitione quidem casum suum praesentire potuit Ca 267,23ss. in rebus, quae sine malitia intelligi possunt, suspicio multum nocet E 313,12-16

suspirare: ad immensitatem clementiae dei suspiro, ne peream O 16,11s.

sustinere: cuncta quae facta sunt, eodem ipso sustinente vigent et perseverant esse, quamdiu sunt, quo faciente de nihilo habent esse quod sunt M 27,5 ad 7; 41,4-7 omnia de esse redeunt ad non esse, quantum ad se, nisi sustineantur per aliud 46,16-18

suum: quod quis non habet a se, sed a deo, non tam suum quam dei debet dicere Cu 63,19s.

syllogismus: terminus communis syllogismi non tam in prolatione quam in sententia est habendus G 149,11-13 sententia ligat syllogismum, non verba 14

symbolum: fides, quae in symbolis continetur, est firma petra, super quam Christus aedificavit ecclesiam, et super quam sapiens aedificat domum suam I¹ 283,15-22 citantur symbola »credo in deum« et »credo in unum deum« et »quicumque vult salvus esse« pro fide

trinitatis E 136,17-20; I¹ 283,11-15 haec symbola vocantur »tria Christianae confessionis principia« E 136,20s. spiritum sanctum procedere de filio non est positum in symbolo, et Graeci Latinos reprehendunt, quod addiderint processionem eius a filio Pr 185,31 ad 186,2; 189,17s.; 211,6-10 at neque positum est deum de deo esse et procedere, quod negari non potest 189,18-20 cur haec additio a Latinis facta sit 211,11-212,8

T

tacere: hominem uno modo dico, cum nomen eius tacens cogito M 25,5s.

tartarus; tartareum: per sanctam crucem humana natura, ancilla peccati et tartari, liberata est O 4,28s. per eam pro servitute tartarorum data est mihi haereditas regni caelorum 44s. tartara devorant pauperem in se desperantem 6,61 scortum tortoris tartarorum Me 2,31s.

»Te deum laudamus«: post electionem Anselmi cantatum est E 149,32-34

tempus; temporale: ipsum tempus aliquid est M 35,25s. quod totum est in uno loco, ab eo quod eodem tempore totum est in alio loco, distinguitur, ut singula tota sint 36,24-28 de quo nihil est, quod non sit in aliquo loco, nihil est de eo, quod sit eodem tempore extra eundem locum 28-30 non est aliquid totum simul in singulis temporibus, si ipsa tempora simul non sunt 37,17-19 non coguntur lege temporis nisi ea, quae sic sunt in tempore, ut temporis diuturnitatem non excedant 39,8-10 eius solum rei est aliquod tempus, cuius diuturnitatem tempus metiendo aliquomodo terminat et terminando metitur

13-17 cuius diuturnitati nulla meta a tempore opponitur, illi nullum esse tempus vere proponitur 17-19 quod nullum tempus habet, id nullatenus temporis legem subit 39,21-23; 40,6-13; 24-26 temporis conditio est, ut tantummmodo quidquid eius meta clauditur, nec partium fugiat rationem, qualem patitur tempus eius secundum diuturnitatem, nec ullo modo possit totum a diversis temporibus simul contineri 40,6-13 in temporalibus duo quaedam eadem prolatio significat: quia et praesentia sunt temporibus, in quibus esse dicuntur, et quia continentur ab ipsis 29-31 »semper« videtur designare totum tempus 42,14s.

punctum temporis est praesens tempus I 34,2s. etsi dicatur tempus semper esse et mundus ubique, non tamen illud totum semper aut iste totus est ubique PR 131,25-27 sicut singulae partes temporis non sunt, quando aliae sunt, ita possunt numquam esse cogitari 27s. veritas ad res eo modo se habet quo tempus V 199,21-29 dicitur tempus »huius vel illius rei«, cum unum et idem sit tempus omnium, quae in eodem tempore simul sunt 21-23 si non esset haec vel illa res, non minus esset idem tempus 23 non est tempus in rebus, sed res sunt in tempore 23-27 in tempore voluntates et actiones hominis, dum non sunt, non necesse est eas esse, et saepe non est necesse, ut aliquando sint C 255,1-6 necessitas sequens currit per omnia tempora hoc modo: quidquid fuit, necesse est fuisse; quidquid est, necesse est esse et futurum esse; quidquid futurum est, necesse est futurum esse Cu 125,18-20 tempus et aeternitas: vide → aeternitas tempus et summa natura: summa essentia est aut in omni loco et tempore,

aut determinate in aliquo, aut in nullo M 35,11-13 si summa essentia determinate est in aliquo tempore, tunc tantum, quando ipsa est, potest aliquid esse 21-24 summa essentia est in omni tempore 36,2s.

summa essentia aut tota est in omni tempore, aut tantum quaelibet pars eius, ut altera pars sit extra omne tempus; si vero partim est et partim non est in omni tempore, partes habet 6-9 summa essentia aut tota semel est in omnibus temporibus vel per partes in singulis, aut sic, ut tota sit etiam in singulis 9-12 summa essentia non est ita tota in omnibus temporibus, ut per partes sit in singulis 12-15 summa natura non potest esse tota in omnibus locis vel temporibus, nisi aut simul aut diversis temporibus 15-18

an summa natura tota possit esse in singulis locis aut simul aut per diversa tempora 36,21-23 si summa natura tota est uno tempore in singulis omnibus locis: quot singula loca esse possunt, tot singulae summae naturae sunt 37,5-7 summa natura non est tota uno tempore in singulis locis 8 si summa natura diversis temporibus tota est in singulis locis: quando est in uno loco, nullum bonum et nulla essentia est interim in aliis locis 8-12 quodsi natura summa nec eodem tempore nec diversis temporibus tota est in singulis locis, nullo modo est tota in singulis omnibus locis 13-15

an summa natura sit tota in singulis temporibus, aut simul aut distincte per singula tempora 37,16s. si natura summa separatim tota est in singulis temporibus: proprie dicitur quia fuit et est et erit, et summa essentia erit divisa per partes secundum temporum di-

stinctiones 37,19-24; 38,4-7 summa natura non est distincte sicut nec simul tota in diversis singulis temporibus 38,12s.

si summa natura nec sic est tota in omnibus et per partes in singulis, nec sic, ut tota sit in singulis: non est ullo modo tota in omni loco vel tempore 14-17 impossibile est, ut summa natura sit ubique et semper 17-20 quoniam natura summa non est determinate in aliquo loco vel tempore, in nullo est loco vel tempore, id est nusquam et numquam est 21-24

fortasse quodam modo est summa natura in tempore, quo non prohibetur sic esse simul tota in singulis temporibus, ut tamen non sint plures totae, sed una sola tota 39,3-7 creatrix summae omnium substantia nulla temporis cohibitione includitur 39,26-29 imprudens esset dicere quod summae veritatis quantitatem aut locus circumscribat aut tempus metiatur diuturnitatem, quae nullam localis vel temporalis distentionis magnitudinem suscipit vel parvitatem 40,2-5

summa substantia, quae nulla temporis continentia cingitur, nulla eius lege constringitur 14s. summam essentiam totam et inevitabilis necessitas exigit nulli temporis deesse, et nulla ratio temporis prohibet omni tempore simul totam adesse 15-18 summa essentia simul tota est omnibus et singulis temporibus praesens 18-21 si summa essentia dicitur esse in tempore: quamvis de illa et de temporalibus naturis una sit prolatio propter loquendi consuetudinem, diversus tamen est intellectus propter rerum dissimilitudinem 26-29 convenientius dicitur summam essentiam esse cum tempore quam in tempore 41,1s. in

nullo tempore proprie dicitur esse summam essentiam, quia a nullo alio continetur; et tamen in omni tempore dici potest esse, quoniam quidquid aliud est, ne in nihilum cadat, ab ea praesente sustinetur 4-7 summa essentia non in se recipit distinctiones temporum, ut nunc vel tunc vel aliquando; nec secundum labile praesens tempus, quo nos utimur, est 41,8-10; 42,12s. »semper«, quod videtur designare totum tempus, multo verius, si de summa natura dicitur, intelligitur significare aeternitatem quam temporum varietatem 42,14-17

in die iudicii exigetur a me, qualiter omne tempus vivendi mihi impensum a me fuerit expensum Me 1,38-40

tempus praeteritum; praesens; futurum: vide → praeteritum; → praesens; → futurum

tendere: expedit humanae animae summam essentiam credere, ut credendo tendat in illam M 83,16-18 credendo tendere in summam essentiam est credere in eam 18-25 melius dicitur tendendum esse in summam essentiam, quam ad illam 83,25-84,2 sicut in summam essentiam tendere, nisi credat in illam, nullus potest, ita illam credere, nisi tendat in illam, nulli prod-est 84,11-13

tenebrae: Adam nobis obseravit lucem, et obduxit nos tenebris P 99,2 caliginosae tenebrae O 14,80s. tenebrae et pondera 91 tenebrae torporis 16,15

Tenerchebraium: apud Tenerchebraium Henricus rex Robertum, comitem Normanniae, vicit E 401,3-II

tenere: non velle tenere, non est semper prius quam velle deserere Ca 239,21 ad 240,6 quomodo diabolus non tenuerit perseverantiam: vide → angelus (malus)

tentatio: tentatio et libertas arbitrii L 214, 15-217,6 nulla tentatio potest vincere rectam voluntatem nisi volentem 216, 19-217,6 quomodo nostra voluntas sit potens contra tentationes, liceat videatur impotens 217,10-222,7 non existit impossibilitas vincendi tentationes, sed tantum difficultas 217,10-218,6 difficultas vincendi tentationes non perimit voluntatis libertatem 218,6-13 (cf. C 278,16-25) quomodo tentatio videatur esse fortior voluntate 16-23 cum homo tentatione ingruente rectitudinem voluntatis deserit, non aliena vi abstrahitur, sed ipsa se convertit ad id quod fortius vult 220,7-9 diabolus vel tentatio dicitur rectitudinem voluntatis auferre, quoniam minatur ei auferre, quod magis vult quam rectitudinem voluntatis 221,10-14 deus dicitur inducere in tentationem, quando non liberat ab ea Ca 234,15s.; 265,7s. si deus prohibere vellet diabolus, non posset tentare hominem Cu 85,19s.

tentationes diaboli contra stabilitatem E 37,21-83 quibus rationibus tentationes contra stabilitatem mente repellendae sint 54-72 Anselmus Rodulfum novitum contra tentationes diaboli confortare desiderat 99,12-22 stimuli tentationum O 13,125

terminabile: naturae summae substantia non est aliquo modo terminabilis M 42, 22s.

terminare: eius solum rei est aliquod tempus, cuius diuturnitatem tempus metiendo aliquo modo terminat et terminando metitur M 39,15-17

terminus communis: conclusionem quandam factam non sequi ex eo probatur, quod non habent terminum communem G 148,14-149,6 terminus communis syllogismi non tam in prolatione quam in sententia habendus est 149,11-14

terra: omnis mundi moles constat ex terra

et aqua et aere et igne M 20,30-21,2

terror: horrificus terror Me 2,6 terror horribilis 50

tertium: universitas rerum non potest esse ex alia materia quam ex summa natura, aut ex seipsa, aut ex aliqua tertia essentia, quae utique nulla est M 21,7 ad 11 ex duabus individuis animalibus diversarum specierum nascitur tertium mixtum Cu 101,24-102,10

testamentum Vetus et Novum: in »Cur deus homo« per unius quaestionis solutionem quidquid in Novo et Veteri testamento continetur, probatum est Cu 133,4-11 deus-homo Novum testamentum condidit et Vetus approbavit 8-11

Teutonica gens: Paschalis papa expectavit, ut »ferocia gentis illius edomaretur« E 452,12s.

Teutonicus rex (Henricus V): Anselmus Paschalem papam interpellat de rege Teutonico, qui sine excommunicatione investituras ecclesiarum dare dicatur E 451,25-32 *papa respondet se hoc numquam tolerasse neque toleraturum esse 452,10-15*

Tezo, monachus Beccensis: Anselmus concedit Beccensibus, quod per Balduinum et Tezonem petiverunt E 151,4-7 et laudat, quod per Tezonem sibi assensum ad electionem suam in archiepiscopum mandaverint 15s.

thalamus: regalis E 168,79 thalamus gloriae meae 169,69

Theardus, monachus Cluniacensis: Hugo, abbas Cluniacensis, Anselmum orat, ut sibi rescribat, quae Theardo, cui Anselmus adhuc clerico totius ministerii sui facultatem contulisset, mandanda sint E 411,16-21

Theduinus, monachus Beccensis: contra voluntatem abbatis in curia regis

moratur E 97,3s. (cf. Recensio alia 2) Anselmus praecipit Mauritio alisque monachis, quomodo circa eum se habeant 3-16 (Recensio alia 2-10)

Theodorus: socius Anselmi, nepotis Anselmi, per hunc ab Anselmo salutatur E 309,8s.

Theodosius imperator: ab anonymo (Ernullo) Anselmo in memoriam revocatur, quomodo sanctus Ambrosius Theodosio in faciem restiterit E 310,44-48

Thidricus sive Thidricus, monachus Cantuariensis: ei Anselmus gratias agit de litteris dilectione plenis E 334,3-6 ei Anselmus respondet in c. IV libri sui »De conceptu virginali« integre verba apostoli (Rom 8,1) ponenda esse 7-10 ei Anselmus scribit se litteras regis ad papam datas, quas petat, non missurum esse, cum sibi videatur non expedire, ut serventur 379,6s. ei Anselmus promittit se novum opusculum, quod forte scripturus sit, suo tempore ostensurum esse 7s. eum Anselmus admonet, ut quae in libris, quos scribit, correxerit, etiam in illis, qui ex ipsis forte transcribantur, corrigenda curet 8s.

Thomas (I), archiepiscopus Eboracensis: *Lanfranco, archiepiscopo Cantuariensi, professionem facere a papa Alexandro coactus est E 283,6-10* ex antecessorum consuetudine ecclesiae Cantuariensi oboedientiam professus est 472,8-10

Thomas (II), electus archiepiscopus Eboracensis: Anselmus miratur, quod Thomas differat consecrationem ultra terminum trium mensium a iure terminatum E 443,3-8 eique praecipit, ut ad diem sextum Septembris Cantuariæ consecrandus adsit 8-12 Anselmus eidem interdicit, ne electus episcopus Sancti Andreae ab ullo consecrari concedat, antequam ipse consecratus sit 13-18; cf. 442,3-10 *Thomas Anselmo*

gratias agit, quod se semper dilexerit et adiuverit 444,4-6 *Anselmo exponit causas dilationis: pecunia iam Wintoniae consumpta; alia pecunia pronuntio, quem Romam petendi pallium causa mittit, expensa* 8-18 *petit ab Anselmo, ut sibi liceat non 15, sed 10 diebus ante diem constitutum de suo adventu nuntiare* 19-23 *ab eodem litteras testimoniales petit* 23-26 *affirmat non esse fidem adhibendam iis, quae fama de consecratione episcopi Sancti Andreae attulisset* 27-29

Anselmus ei statuit diem consecrationis diem 27. Septembris 445,3-13 eum vetat antea pallium petere 14-17 eum litteras testimoniales habiturum, ubi ipse cum eo locutus esset 17-19 Anselmus Paschalem papam orat, ne Thomae, mortuo Girardo electo archiepiscopo Eboracensi, pallium concedat, priusquam a se certior factus sit Thomam consecratum esse et sibi debitam professionem fecisse 451,4-20 *Thomas Anselmo exponit, quomodo capitulum Eboracense ipsi interdixerit, ne ecclesiam suam ecclesiae Cantuariensi subiceret, et quomodo septima die post discessum suum Wirecestriae per quandam archidiaconum hanc prohibitionem iteratam esse* 453,4-17 *petit ab Anselmo consilium, quid sibi in his angustiis faciendum sit* 17-27 *Thomae capitulum Eboracense interdicat, ne professionem faciat, aliter se ei obediendam subtracturos esse minantur* 454,4-27 Anselmus Thomae statuit novum terminum diem octavum Novembris 455,3-8 eidem significat se omnibus modis impensurum esse, ne ecclesia Cantuariensis de sua dignitate quid perdat 9-12 *Thomas se defendit, quod non a se, sed a clericis ecclesiae suae consecratio differatur* 456,1-6

contra iniuriam Thomae Anselmus invocat auxilium Samsonis, episcopi Wigornensis 464,3-24 Anselmus Thomam bis per clericos, tertio per duos episcopos invitaverat, ut Cantuariam veniret 7-11 Thomas responderat se nuntios Romam et ad regem in Normanniam missos expectare 11-13 *Samson Anselmo consiliat, ne nimis in negotio inter se et Thomam excitetur, cum testibus magnae auctoritatis fulciatur* 465,12-18 *Thomam ipsum non nisi bonum animum in Anselmum habere* 18-21 Anselmus in causa cum Thoma invocat auxilium Roberti de Mellento 467,4-16 huic scribit se in Thomam sententiam quanto graviores laturum esse, si sciret se cras moriturum esse 12-14

Henricus rex Anselmum rogat, ut consecrationem Thomae usque ad Pascha differat, ut ipse post suum reditum causam inter eos componere possit 470,3-8 Anselmus episcopo R. praecipit, ut erga Thomam in posterum ita se habeat, sicut epistola isti destinata, cuius exemplar adiungit, indicat 471,3 ad 6 Anselmus Thomam ab officio sacerdotali et ab omni cura pastoralis suspendit, quoad ecclesiae Cantuariensi subiectionem professus sit 472,3-10 eidem significat se episcopis totius Britanniae interdicere, ne eum consecrent aut ab episcopis exteris forte consecratum in communionem recipiant 11-15 Thomae ipsi interdicat, ne consecrationem accipiat 15-18 si vero episcopatum ex toto dimiserit, ei concedit, ut officio sacerdotali utatur 18-20 Thydit, monialis sub Roberto conversans: vide → Seit

Tiberius (cardinalis): *a Paschali papa cum Iohanne in Angliam ad pacem inter regem et comitem Normannorum*

componendam mittitur E 213,18–24 Anselmus Gondulfo scribit papam sibi per Tiberium mandasse, ut ipsum de Romascot adiuuaret 299,12–16 per eum Paschalis papa Anselmo litteris significavit se cum ipso velle loqui 301,10s.

timere: secundum formam vocis dicitur activum, cum sit passivum secundum rem Ca 250,22s.

timor: anima summa beatitudine fruens timore torqueri non poterit M 81,1–3 tantus debet esse in hac vita mortali timor hominis, ne non perveniat ad id propter quod factus est, ut nullam laetitiam sentire debeat, nisi de iis, quae ei auxilium dant perveniendi Cu 86,28s.; 87,5–8 timor dei numquam debet tepescere, sed in dies fervere E 250–53; 51,36–39 timor per sollicitudinem custodit 37,70–72 aeterni cruciatus timor O 16,21

»Meditatio ad concitandum timorem: Me 1 summa: tota vita peccatoris est aut peccatum aut sterilitas 4–19 inde oportet plorare 19–22 peccator animam suam dormientem hortatur, ut expurgiscatur 23–29 nulli fructus animae 30–33 peccatum non est parvum quid 33–37 anima moneatur de iudicio, in quo de minimis iudicabitur 38–50 dolor de duritia et torpore cordis 51–57 terrores iudicii dei adhuc maiores sunt quam antea descripti 58–71 anima in angustiis suis clamat ad salvatorem 72–79 hic salvator est Iesus, qui est iudex 80–83 invocatur Iesus, quod nomen vocatur salvator, ut propter nomen suum peccatorem salvet, ut intra numerum electorum intret 83–99

Timotheus sive Thimotheus: ei Paulus suasit, ut vinum biberet E 242,60–65 *Paulus, qui circumcisionem damnabat,*

Timotheum ipse, ut omnibus omnia esset, circumcidit 317,14s.

Toletanum concilium IV: ad id Anselmus revocat ad probandum clericos ab episcopis liberos esse debere, ut monasterium ingrediantur E 161,34–36; 162,33s.

tondere: de iis, qui tonderi nolunt, in concilio Lundoniensi dictum est, ut ecclesiam non ingrederentur; non autem, ut sacerdotes cessarent, si ingrederentur E 257,23–26 (vide etiam → criniti)

Tonebrigge: apud Tonebrigge Henricus rex litteras Anselmi accepit E 392,3s.

tonsura et habitus E 117,61

tormenta: tormenta, quae natura humana in inferno passura erat, in illis quos Christus redimit, remittuntur C 278,6s. tormenta aeterna O 14,93s.; 114 carcer tormentorum 10,123s. in carcere immania tormenta disposita 13,25 tormenta sine fine, sine intercessione, sine temperantia 26s. tormenta gehennae 47 condigna tormentorum immanitas O 6,12; 14,117 omnimoda tormenta, iustitia moderata, ad sustinendum immoderata Me 2,80s. tormenta inferni parata O 13,40 tormenta infernalia Me 2,54 mors et tormenta quaelibet tormenta tantum sunt, nec in se foeda sunt, quia ordinata sunt O 14,112s.; 114–116 in inferno tormenta numquam peccata delebunt, sed peccata semper tormenta tenebunt 146s. tormenta sceleris Me 2,68 tolerantia tormentorum O 14,119

torpor: tenebrae torporis O 16,15 insensibilis torpor Me 1,53s.

tortor: O 14,93 tortores parati 13,25 tortores horribiles 27s. tortores, hostes humani generis 45s. acutus dolor (sit) insatiabilis tortor vitae meae Me 2,62 scortum tortoris tartarorum 31s.

totum: faber mente non potest aliquid corporeum imaginando concipere, nisi id, quod aut totum simul aut per partes ex aliquibus rebus iam didicit M 26,9 ad 11 homo secundum aliud est corpus et secundum aliud rationalis, et singulum horum non est totum hoc, quod est homo 31,27-30 quidquid summa essentia essentialiter est, hoc est totum quod ipsa est 31,30-32,1 unumquodque horum, quae deus est, totum est P 114,18s.; 114,24-115,1

si natura summa est in omni loco et tempore, aut tota est, aut tantum quaelibet pars eius, ut altera pars sit extra omnem locum et tempus M 36,6s. quomodo summa natura sit tota ubique et semper 36,9ss. quod totum est in quolibet loco, nihil eius est simul in alio loco 36,32-37,3 quoniam unum totum non potest esse simul in diversis locis totum, consequitur, ut per singula loca singula sint tota, si in singulis locis simul aliquid est totum 37,3-5 non est aliquid totum simul in singulis temporibus, si ipsa tempora simul non sunt 17-19 summa natura nullo modo est tota in omni loco vel tempore 38,14-17 nullatenus potest intelligi esse ubique et semper, nisi aut tota aut pars 19s. fortasse quodam modo est in loco et tempore, quo non prohibetur sic esse simul tota in singulis locis vel temporibus, ut tamen non sint plures totae, sed una sola tota 39,3-8 de iis quae lege loci ac temporis coguntur, non potest unum idemque totum simul esse in diversis locis et temporibus 39,8-13; 40,6-10 quidquid loci vel temporis continentia non coercetur, praesens esse totum simul pluribus locis aut temporibus non prohibetur 40,10-13 summa essentia tota nulli loco vel tempori deest, et omni loco vel tempori

simul tota adest 40,15-18; 42,4-7 summa essentia intelligitur aeternae esse vel vivere, id est interminabilem vitam perfecte simul totam obtinere 42,18-20 summae essentiae aeternitas est interminabilis vita simul perfecte tota existens 20-25

id quod commune est amborum (patris et filii in trinitate), individuum tenet unitatem, quamvis totum sit singulorum M 59,31-60,2 filius est perfecta totius paternae substantiae cognitio et scientia et sapientia 62,17 ad 20 utrum sint duo amores, unus a patre procedens, alter a filio; an unus non totus ab uno procedens, sed partim a patre, partim a filio; an nec plures nec unus partim procedens a singulis, sed unus totus a singulis et idem totus a duobus simul 66,17-20; 25-29 est totus pater in filio et communi spiritu, et filius in patre et eodem spiritu, et idem spiritus in patre et filio 70,8-14 ex eo, quod totus deus sit de toto deo, probatur spiritum sanctum esse de filio Pr 184,2-15

anima est tota in singulis membris corporis sui; aliter non sentiret tota in singulis P 111,2s. quemadmodum humana natura, quoniam tota erat in primis parentibus, tota in illis victa est, ut peccaret: ita in eisdem tota vicisset, si non peccasset Cu 81,23-27 sicut homo, si perseverasset in iustitia, totus, id est anima et corpore, aeternae beatus esset, ita, si perseverat in iniustitia, totus similiter aeternae miser erit 98,23 ad 25 humana natura sic erat in Adam tota, ut nihil de illa extra illum esset Co 152,23s. (cf. Cu 81,24) in Adam et Eva tota natura humana, id est corpore et anima, corrupta est Co 141,8-16 tractatus: Anselmus quondam fecit tres tractatus, pertinentes ad studium sacrae

scripturae, consimiles in hoc, quod facti sunt per interrogationem et responsionem inter magistrum et discipulum V 173,2-5 quartum, »De grammatico«, non vult istis connumerare, quia ad diversum ab his tribus studium pertinet 5-8 quid tres priores tractatus contineant 173,9-174,2 quo ordine scribendi sint 174,3-7 illa substantia nullo communi substantiarum tractatu includitur, a cuius essentiali communione omnis natura excluditur M 70,8-14

transitoria non plus quam oportet, diligenda sunt E 78,32s.

translatio: pro »constituit terminos populorum iuxta numerum angelorum dei« in alia translatione legitur »iuxta numerum filiorum Israel« Cu 82,17-19 ambae translationes aut idem significant aut diversa sine repugnantia 19s.

transmutatio: si Adam non peccasset, differret tamen deus civitatem supernam perficere, donec homines in corporum immortalem immortalitatem transmutarentur Cu 80,10-13 si non peccasset homo, cum eodem quod gerebat corpore in incorruptibilitatem transmutandus erat 98,18s.

tres: vide → trinitas tres modi superbiae: vide → superbia

tribuere: non verum videri potest, ut iustissimus et potentissimus nihil retribuat amanti se perseveranter, cui non amanti tribuit essentiam, ut amans esse posset M 80,9-11 quidquid aliud praeter seipsam tribuat summa bonitas amanti se, non retribuit, quia non compensatur amori 25s.

tribulatio: in tribulatione carnis peccata remittuntur E 53,8s. quare in tribulatione gaudendum est 14-26 tribulatio non est, nisi quae vel animam vel corpus laedit 78,25-36 propter tri-

bulationes numquam desperandum aut deficiendum est 138,14-18 tribulationes necessariae sunt, ut in regnum caelorum intretur 252,8-13

trinitas (sancta): quod Anselmus dixit summam trinitatem dici posse tres substantias, secutus est Graecos, qui confitentur tres substantias in una persona eadem fide, qua nos tres personas in una substantia M 8,14-18; I 35,5-9; E 83,18-20; 204,23-47 in mente est vera imago illius essentialae, quae per sui memoriam et intelligentiam et amorem in trinitate ineffabili consistit M 78,1-4 omni homini expedit, ut credat in quandam ineffabilem trinam unitatem et unam trinitatem; unam quidem et unitatem propter unam essentiam; trinam vero et trinitatem propter tres nescio quid 85,12-14 licet possim dicere trinitatem propter patrem et filium et utriusque spiritum, qui sunt tres: non tamen possum proferre uno nomine propter quid tres 85,14-18 incongrue et improprie dici potest admirabilem trinitatem esse unam essentiam vel naturam, et tres personas sive substantias 85,23-86,5; 12-14 creator non solum est deus, sed solus deus ineffabiliter trinus et unus 87,12s. quod est singulus quisque, hoc est tota trinitas simul, pater et filius et spiritus sanctus P 117,16-19 Christus dedit semetipsum ad honorem dei; qui honor totius est trinitatis Cu 129,17 in illa trinitate non est pater nisi eiusdem filii, nec filius nisi eiusdem patris, neque spiritus sanctus alicuius spiritus nisi eiusdem patris et filii Pr 179,10-12 *individua trinitas deus est, et quotquot sunt in deo, unum sunt in ipso W 233,16s.*

pater et filius: summus spiritus est verissime pater, verbum est verissime

filius M 58,17s. an patris et filii, an matris et filiae magis summo spiritui et verbo apta sit appellatio, cum in eis nulla sit sexus discretio 18–20 (cf. I 35, 14–18) quaeritur, si summus spiritus pater et proles eius filius dicitur, quia uterque est spiritus, cur non pari ratione alteri conveniat esse matrem, alteri filiam, quia uterque est veritas et sapientia 20–22 idcirco magis convenit summo spiritui patrem dici quam matrem, quia prima et principalis causa prolis semper est in patre 59,1s.; 5s. quod si filius semper similior est patri quam filia, nihil autem similius est alteri quam summo patri proles sua: verissimum est hanc prolem non esse filiam, sed filium 6–8 sicut alter est verissimus parens, alter verissima proles, sic alter est verissimus pater, alter verissimus filius 11s.

cum necesse sit alium esse patrem, alium filium, sic tamen necesse est idem esse parentem et prolem, ut impossibile sit aliud esse patrem quam quod filius 18–23 sic est alius pater, alius filius, ut, cum ambos dixerim, videam me duos dixisse; et sic est idipsum, quod est et pater et filius, ut non intelligam, quid duos dixerim 26–28 quamvis singulus pater sit perfecte summus spiritus et singulus filius sit perfecte summus spiritus: sic tamen unum idemque est spiritus pater et spiritus filius, ut pater et filius non sint duo spiritus, sed unus spiritus 59,28–31; 60,2–5 sic sunt oppositi relationibus pater et filius, ut alter numquam suscipiat proprium alterius; sic sunt concordantes natura, ut alter semper teneat essentiam alterius 60,5–7; 14s.; 62,10s.; vide → oppositio sic diversi sunt per hoc, quod alter est pater, alter filius, ut numquam dicatur aut pater

filius, aut filius pater; et sic idem sunt per substantiam, ut semper sit in patre essentia filii et in filio essentia patris 60,7–10; 18–24

non ita intelligi potest, si dicatur pater essentia filii et filius essentia patris, ut eo modo sit filius existens per patrem et pater per filium, quasi non posset alter existens esse nisi per alterum 15–20 est perfecte summa essentia pater et perfecte summa essentia filius 22s. pariter perfectus pater per se est et perfectus filius per se est 23–27 non repugnant, ut filius et per se subsistat et de patre habeat esse 60,27–61,1; 9–11; 62,6–8 gignendo dat pater filio habere sapientiam et essentiam et vitam in semetipso, ut non per extraneam, sed per suam essentiam, sapientiam et vitam subsistat, sapiat et vivat 61,1–8; 15s. non sic est pater filii aut filius patris essentia, quasi alter non possit subsistere per se, sed per alterum 16–24 magis congruit filium dici essentiam patris, quam patrem essentiam filii 61,28–62,8

filius est essentia patris, id est: filius est non differens essentia de patris essentia, immo de patre essentia 62,8 ad 10 filius est patris virtus et sapientia seu veritas et iustitia, et quidquid summi spiritus convenit essentiae 10s. filius est verbum verum, id est perfecta intelligentia sive perfecta totius paternae substantiae cognitio et scientia et sapientia 62,17–22; 69,18–21 veritas patris dici potest filius in hoc sensu, ut in eo intelligatur non imperfecta quaedam imitatio, sed integra veritas paternae substantiae, quia non est aliud quam quod est pater 62,22–26 si ipsa substantia patris est intelligentia et scientia et veritas, consequenter, quia sicut filius est intelligentia etc.

paternae substantiae, ita filius est intelligentia intelligentiae, scientia scientiae, sapientia sapientiae, veritas veritatis 63,4-7 quaeritur, an filius sit aestimandus intelligentia memoriae, sive memoria patris, aut memoria memoriae 63,12-64,11 quidquid filius sapit aut intelligit, eius similiter et meminit 64,8s. filius est memoria patris et memoria memoriae, id est memoria patris, qui est memoria; sicut est sapientia patris et sapientia sapientiae, id est sapientia sapiens patrem sapientiam 9-11 filius est memoria nata de memoria vel sapientia 12s.

pater et filius propriis vocibus alii ab invicem designantur I¹ 285,32s.; I 11, 9s. nomen »spiritus sancti« non est alienum a patre et filio, quia uterque est spiritus et sanctus I¹ 285,33s.; I 11,10-12 proprium est patri esse genitor vel gignens, et filio verbum vel genitus I¹ 286,12s.; I 11,23s. quod commune est patri et filio, non est plures res, sed una et sola res I¹ 286,18; I 12,3s. in deo pater non est filius, et filius non est pater, quia dicuntur oppositae I 12,9-11 non secundum substantiam pater et filius sunt duae res, sed secundum eorum relationes 13-15 aliae sunt ab invicem paternitas et filiatio 13,3s. patrem et filium dicimus de deo uno numero, et unum numero deum de patre et filio I 13,16s.; cf. I¹ 286,29-32 deus est pater, et deus est filius, et conversim pater est deus et filius est deus I 13,17-19 nec tamen dicimus plures esse deos, sed ita unum deum esse numero, sicut natura 19s. pater et filius non sunt unus, sed duo 20s. voluntas et potentia patris et filii non secundum proprietates, id est secundum paternitatem aut filiationem, sed secundum

deitatis substantiam est 14,4-6; cf. I¹ 286,32-34 pater et filius non sunt plures nec alii ab invicem secundum substantiam, sed secundum personam I 23,13-17 vide → persona (in trinitate) filius est splendor lucis aeternae et vera patris imago 28,1 per veram aequalitatem et similitudinem dixit filius: »Ego et pater unum sumus« etc. 2-4 filius vera dei patris similitudo creditur I 28,8s; Cu 105,24s. pater non est filius aut filius pater, quamvis duo dii non sint, quoniam pater non habet patrem aut filius filium I 30,23 ad 25

filius est de deo, qui est pater eius, spiritus sanctus tantum de deo, qui est pater Pr 179,1-6 (vide → processio) patrem esse filium, cuius pater est, et viceversa, impossibile est 179,21-180,18 filius habet esse a patre nascendo, spiritus sanctus procedendo 185,3-15 filius est a patre, quia ex ipso existit nascendo 187,15s. similitudo de fonte, rivo et lacu non convenit, cum rivus sit extra fontem, filius vero in patre 203,7-11 patris nomen significat deum, qui est pater, aut relationem eius ad filium; similiter dicendum de filio 210,3-6 quod filius est, habet a patre ita, ut idipsum sit quod pater 213,5-13 filius non est prior aut posterior, aut minor vel maior patre 10-13 pater non est magis deus quam filius, licet filius habeat esse a patre 13s.

deus pater unicum filium suum de corde suo aequalem sibi genitum tamquam se ipsum diligebat Co 159,18s.; O 7,94s. ipsum dedit Mariae, et ex Maria fecit sibi filium, non alium, sed eundem ipsum, ut naturaliter esset unus idemque communis filius dei et Mariae O 7,95-97

pater et filius et amor sive spiritus: in patris filique proprietatibus communioneque nihil delectabilius contemplandum invenitur quam mutui amoris affectus M 64,16-18 spiritus summus se amat, sicut sui memor est et se intelligit 18-21; 23s.; 65,3-6 amor summi spiritus ex eo procedit, quia sui memor est et se intelligit 65,7s. quod si in memoria summi spiritus intelligitur pater, in intelligentia filius: manifestum est quia a patre pariter et filio summi spiritus amor procedit 9s.; vide → processio spiritus sancti si se amat summus spiritus, procul dubio amat se pater, amat se filius, et alter alterum, quia singulus pater est summus spiritus et singulus filius summus spiritus, et ambo simul unus spiritus 65,13-16; 67,5-11

quoniam omnino idipsum est quod amat vel amat in patre et quod in filio: necesse est, ut pari amore uterque diligat 65,16-18 tantus est amor summi spiritus, quantus ipse est 65,21 ad 24 nihil potest esse par spiritui nisi summus spiritus; amor est summus spiritus 66,4s. si nulla umquam creatura esset, nihilominus pater et filius seipsos et invicem diligerent 5-7 amor non est aliud quam quod est pater et filius, quod est summa essentia 7-9 pater et filius et utriusque amor una est summa essentia 9-11 amor est quidquid de summi spiritus substantia dici potest 11-13

intuendum est, utrum sint duo amores, unus a patre procedens, alter a filio; an unus non totus ab uno procedens, sed partim a patre, partim a filio; an nec plures nec unus partim procedens a singulis, sed unus totus a singulis et idem totus a duobus simul

17-20 sicut singulus pater est summus spiritus, et singulus filius est summus spiritus, et simul pater et filius non sunt duo, sed unus spiritus, ita a singulo patre manat totus amor summi spiritus, et a singulo filio totus, et simul a patre et filio non duo toti, sed unus idemque totus 25-29

quaeritur, an amor filius aut proles patris et filii aestimandus sit 67,3-20 quoniam non aliter amor a patre procedit quam a filio, nulla veritas patitur, ut dissimili vocabulo ad illum pater et filius referantur 13-15 non est uterque, scilicet pater et filius, pater aut mater amoris a se manantis 18s. amor nec ingenuus nec genitus dici potest 67,24s.; 68,14-17 non potest dici genitus, quia non est filius aut proles 68,2-4 potest dici solus ille, cuius verbum est, genitor et ingenuus, quia solus est pater et parens, et nullo modo ab alio est 5s. solum verbum genitum, quia solum filius et proles est 6s. solus amor utriusque nec genitus nec ingenuus, quia nec filius est nec proles est, nec omnino non est ab alio 7-9 (cf. I 35,14-18)

pater et filius et utriusque amor non sunt plures, sed una summa essentia 14-17 singulus pater et singulus filius et singulus amor sunt pariter unus increatus et creator, et tamen omnes tres simul non plures, sed unus increatus et unus creator 17-19 patrem nullus facit sive creat aut gignit 20 filium solus pater non facit, sed gignit 20s. pater pariter et filius non faciunt neque gignunt, sed quodam modo spirant suum amorem 21-26 sicut verbum summae essentiae filius eius, ita eiusdem amor satis convenienter appellari potest spiritus eius 69,1s. ut, cum essentialiter amor sit spiritus

sicut pater et filius, illi non putentur alicuius spiritus, quia nec pater ab ullo alio est, nec filius a patre quasi spirante nascitur 2-5 amor nomine »spiritus«, quod substantiam pariter patris et filii significat, quasi proprie designatur 9-11 potest utriusque spiritus intelligi essentia vel sapientia vel virtus patris et filii, quia habet omnino eandem essentiam, quam habent illi 18-21

pater et filius et utriusque spiritus sunt in se invicem tanta aequalitate, ut nullus alium excedat 70,3s.; 15-17 unusquisque illorum sic est perfecte summa essentia, ut tamen omnes tres simul non sint nisi una summa essentia, quae nec sine se vel extra se nec minor seipsa esse potest 4-7 memoria summae essentiae tota est in eius intelligentia et in amore, et intelligentia in memoria et in amore, et amor in memoria et intelligentia 70,8-12; 78, 1-4 summus spiritus totam suam memoriam intelligit et amat et totam intelligentiam amat et totius amoris meminit et totum intelligit 70,12-14 intelligitur in memoria pater, in intelligentia filius, in amore utriusque spiritus 14s. sic intelligitur pater memoria, filius intelligentia, spiritus amor, ut nec pater indigeat filio aut communi spiritu, nec filius patre vel eodem spiritu, sive idem spiritus patre aut filio ad memorandum vel intelligendum vel amandum 70,23-71,4 singulus pater et filius et spiritus essentialiter est et memoria et intelligentia et amor, et quidquid summae essentiae necesse est inesse 71,4s.

si pater ita est intelligentia et amor, sicut est memoria, et filius sic est memoria et amor, quomodo est intelligentia, et utriusque spiritus non minus est memoria et intelligentia quam

amor: quomodo non est pater filius et alicuius spiritus, et quare non est filius pater et spiritus alicuius, et cur non est idem spiritus alicuius pater et alicuius filius? 9-15 idcirco non est pater filius aut alterius spiritus, licet sit intelligentia et amor, quia non est intelligentia genita aut amor procedens 17-20 filius ideo non est pater aut alicuius spiritus, quamvis seipso et memor sit et amet, quia non est memoria gignens aut amor ab alio ad similitudinem sui spiritus procedens; sed quidquid existit, tantum gignitur, et est, a quo spiritus procedit 20-23 spiritum non cogit esse patrem aut filium hoc, quia contentus est memoria aut intelligentia sua, cum non sit memoria gignens aut intelligentia genita, sed solum quidquid est, procedat 71,23 ad 72,1 unus tantum est in summa essentia pater, unus filius, unus spiritus, et non tres patres aut filii aut spiritus 72,1-3

pater et filius et eorum spiritus unusquisque seipsum et alios ambos dicit, sicut se et alios intelligit 6-8 in summa essentia sic sibi semper sunt praesentes pater et filius et eorum spiritus, ut, cum invicem se dicunt, sic videatur idem ipse, qui dicitur gignere verbum suum, quemadmodum cum a seipso dicitur 18-22 quaeritur, quomodo nihil gignat filius aut eius patrisque spiritus, si unusquisque eorum verbum suum gignit, cum a se dicitur vel ab alio 22-24 quot verba probari possunt de summa nasci substantia, tot eam necesse est filios gignere et tot emittere spiritus 72,24-73,1 quare videntur in summa essentia esse non solum multi patres et filii et procedentes, sed et aliae necessitudines 73,1s.

pater et filius et eorum spiritus, de quibus iam certum est, quia vere existunt, non sunt tres dicentes, quamvis singulus quisque sit dicens; nec sunt plura, quae dicuntur, cum unusquisque seipsum et alios duos dicat 5-8 nihil aliud est summo spiritui dicere quam quasi cogitando intueri 10-12; 16-18 quidquid summae naturae inest essentialiter, id perfecte convenit patri et filio et eorum spiritui singulatim, et tamen idipsum, si simul dicatur de tribus, non admittit pluralitatem 12-28 licet unusquisque seipsum et omnes invicem se dicant, impossibile tamen est esse in summa essentia verbum aliud praeter illud, de quo iam constat, quod sic nascitur ex eo, cuius est verbum, ut et vera eius dici possit imago et vere filius eius sit 73,28-74,4 cum pater et filius et patris filiique spiritus pariter se et ambos alios dicant, et unum solum ibi sit verbum: non tamen ipsum verbum videtur posse dici verbum omnium trium, sed tantum unius eorum 74,5-9 constat verbum esse imaginem et filium eius, cuius est verbum, et patet, quia nec imago nec filius suimet aut a se procedentis spiritus congrue dici potest 9-18 unus pater, non plures patres, unus filius, non plures filii, unus procedens, non plures procedentes spiritus sunt in summa essentia 18-20 qui cum tres sint, id tamen quod sunt, sic est unum, ut sicut de singulis pluraliter dici non potest, ita nec de tribus simul 20-24

si in eo, quod seipsam dicit summa essentia, generat pater et generatur filius: »generationem eius quis enarrabit«? 75,15s. si ita se ratio ineffabilitatis illius habet: quomodo stabit quidquid de summa essentia secundum

patris et filii et procedentis habitudinem disputatum est? 19-21

credendum est pariter in patrem et filium et eorum spiritum, et in singulos et simul in tres; quia et singulus pater et singulus filius cum suo spiritu sunt una eademque summa essentia 84,6-13 licet possim dicere trinitatem propter patrem et filium et utriusque spiritum, qui sunt tres: non tamen possum proferre uno nomine propter quid tres 85,14-18; 85,23-86,5 (vide → persona) summus spiritus, qui regit omnia, non solum est deus, sed solus deus ineffabiliter trinus et unus 86,22-87,13

summum bonum est deus pater, est verbum eius, id est filius eius, est amor unus et communis est patri et filio, id est spiritus sanctus ab utroque procedens P 117,6-12 pater sic simplex est, ut de eo non possit nasci quam quod ipse est 10 patri et filio amor non est impar 12-14 de summa simplicitate (i. e. patris et filii) non potest procedere aliud quam quod est, de quo procedit 15s. singulus pater et filius et spiritus sanctus est hoc, quod est tota trinitas simul 16-19

de errore Roscelini circa trinitatem vide → Roscelinus *Iohannes Beccensis rogat Anselmum, ut contra Roscelinum scribat, quid de tribus deitatis personis sentiat* E 128,3-16 Anselmi professio fidei contra Roscelinum 136,16-41

pater et filius et procedens ita dicuntur de deo, quomodo de quodam homine albus et iustus etc., non eo sensu, quod facerent aliquam mutationem circa divinam substantiam paternitas et filiatio et processio, accedendo vel recedendo I¹ 282,28-32 aut eo sensu, quod ita dici possent unus deus pater et filius et spiritus sanctus, sicut grammaticus etc. de uno homine 282,32

ad 283,2 sed eo sensu, quod, sicut albus etc. non faciunt plures homines, ita pater et filius et spiritus sanctus in deo non faciant esse plures deos 283,2-6 quid Anselmus de patre, filio et spiritu sancto credat 7-15 unus et solus deus est singulus pater et singulus filius aut singulus spiritus sanctus 7s. unus et solus deus est duo, sive pater et filius, sive pater et spiritus sanctus, sive filius et spiritus sanctus 8-10 unus et solus deus est tres simul: pater et filius et spiritus sanctus 10s. credendum est, quidquid in symbolis dicitur 11-15 de persona patris et filii: vide → persona (in trinitate)

filii minor dicitur patre et spiritu sancto secundum humanitatem, non tamen illae duae personae excellunt filio secundum divinitatem, quia eandem maiestatem, qua maiores sunt humanitate filii, habet et filius I 26,6-9 pater est deus et filius est deus et spiritus sanctus est deus, et tamen non tres dii, sed unus deus 28,25s. spiritus sanctus non est pater aut filius, quia non est, cuius sit pater aut cuius filius 30,25-27 pater et filius et spiritus sanctus fonti, rivo et lacui Nili comparantur 31,12-32,19 quae de Nilo dicuntur, valde aliter et perfectius in illa natura simplicissima et ab omni loci vel temporis lege liberrima sunt 32,8s. suo quodam alio modo verbum est de patre, et spiritus sanctus alio modo de patre et verbo, ut spiritus sanctus non sit verbum aut filius, sed procedens 15-19 solus filius incarnatus est, licet non alius deus quam pater et spiritus sanctus 33,7s. aeternitas nata et aeternitas procedens non habent principium 34,16s. deum incepisse esse patrem et filium et spiritum sanctum cogitare non debemus aut possumus 17-19 relati-

vorum natura, patris scilicet et filii, procedentis et de quo procedit, inseparabiliter tenet pluralitatem 22s. pater numquam est idem filio suo aut procedens illi, a quo procedit, secundum relationes 24-26 sed semper alius pater et alius filius, alius procedens et alius, de quo procedit, nec umquam dici possunt de invicem 26-27 cum deus nascitur de deo vel deus procedit de deo, nec substantia potest amittere singularitatem nec relatio pluralitatem 34,27-35,2 unum est ibi tria et tria unum, nec tamen tria de invicem dicuntur 35,2s.

pater non est filius aut spiritus sanctus, filius non est pater, nec spiritus sanctus est pater Pr 180,6-18 quomodo indivisibilis unitas et insociabilis pluralitas in deo ad invicem se habeant 19ss. quidquid de uno deo dicitur, de toto patre et filio et spiritu sancto dicitur 24-27 relationis oppositio prohibet patrem, filium et spiritum sanctum de invicem dici 27-30 (vide → oppositio) unitatis simplicitas quomodo a se excludat pluralitatem 181,5-15 quaedam, in quibus unitati nulla oppositio obstat: tres personae, sive singuli sive bini sive tres simul dicantur, sunt unus deus, unus aeternus 16-24 existens de aliquo non potest idem esse, de quo existit, et viceversa 182,2-4; 31s.; 183,5s.; 10s.

quomodo probetur aut filium esse de spiritu sancto, aut spiritum sanctum esse de filio 183,22-29; cf. 215,31-216,2 ex diversitate principii personarum non fiunt gradus aut intervalla; nulla persona est minor aut maior ceteris, nulla prior aut posterior 199,25-200,12 multa inveniuntur, quae uni deo et tribus personis per quandam similitudinem aptantur 204,24-27 cum dicimus

deum principium creaturae, intelligimus patrem et filium et spiritum sanctum unum principium, non tria principia, sicut unum creatorem, non tres creatores 205,21–28 (vide → principium) spiritus sanctus non est extra patrem et filium; et viceversa 209,3–5 non est alius deus pater, alius deus filius, alius deus spiritus sanctus 5s. si pater et filius et spiritus sanctus bini considerentur: alter ex altero aut est, quia ille non est ex se; aut non est, quia ille est ex se 216,12–22 sex sunt differentiae patris et filii et spiritus sancti ex nominibus nascentes 216,26–217,16 unusquisque habet unam propriam differentiam, qua differt ab aliis, et duas ita communes et proprias, ut quam communicat uni, ea differat ab altero 216,29–217,10 exemplum collectionis proprietatum ex hominibus sumptum, in quo simile et in quo dissimile sit 217,11 ad 218,7; 219,5–10 punctum, linea, superficies tamquam similitudines immanentiae personarum in deo 218,9–21 attribuimus aliquando singulis personis propria singularum, aliquando uni quasi proprium, quod commune est aliis 219,11–22

»De trinitate«, liber Anselmi, a Malcho, episcopo Waterferdensi, petitus: vide → incarnatio: »Epistola de incarnatione verbi«

»De trinitate«, opus Augustini: vide → Augustinus

tristitia: malum, quod est incommoditas, aliquando est aliquid, ut tristitia et dolor Ca 274,9s. turbo luctuosi doloris et tristitiae Me 2,67

triturare: bovis tritirans A 226,12

Troarnense monasterium: eius monachos Anselmus ad constantiam — etiam abbate aegrotante — hortatur E 425,32–35

tuitio: oramus, ut corpus et sanguis Christi nobis non sit ad augmentum peccatorum, sed ad indulgentiam et tuitionem O 3,13s.

Tullius: vide → Cicero

tunc: → vide nunc

(Turgotus), episcopus electus Sancti Andreae in Scotia: Anselmus scribit Ranulfo, episcopo Dunelmensi, electum Sancti Andreae in Scotia ante consecrationem electi archiepiscopi Eboracensis a nullo consecrari posse, nisi a seipso, si qua urgeret necessitas E 442,3–10 idem scribit Thomae, electo archiepiscopo Eboracensi 443,13–18 *Thomas respondet non esse fidem exhibendam illis, quae fama de consecratione dicti episcopi attulisset* 444,27–29

Tuoldus, monachus Beccensis (olim episcopus Baiocensis): ei Anselmus gratulatur, quod vanitates saeculi relinquens ad veritatem se converterit E 418,4–12 eumque hortatur, ne, saepius recolendo quae deseruit, retro respiciat 13–21

turpitude: volutabrum turpitudinis Me 2,49

tutum: tutius semper est conscius sibi criminis ab iis, quae placitam deo personam exposcunt, per laudabilem humilitatem abstinere, quam per culpabilem securitatem praesumere E 65,52–55

U

ubi: indagandum est, ubi et quando sit creatrix natura M 35,7–11 »ibi« et »ubi« localia verba sunt 41,29

ubicumque: summam naturam determinate per se alicubi esse, sed per potentiam suam esse, ubicumque aliquid est, non est verum M 35,27–36,2

ubique: summa natura ubique est et in omnibus et per omnia M 27,20; 35,7s.

summa essentia aut ubique est, aut tantum alicubi, aut nusquam 35,11s. summa essentia est aut determinate alicubi, aut ubique 19-21 cum summa essentia non sit alicubi determinate, est ubique, id est in omni loco 36,2s. summa essentia non partim est ubique 6-9 quomodo summa essentia sit tota ubique 9-12 impossibile est, ut summa natura sit ubique 38,17-20 si summa natura non est ubique: aut erit determinate in aliquo loco, aut in nullo 21-27 melius dicitur summam essentiam esse ubique hoc sensu, ut potius intelligatur esse in omnibus quae sunt, quam tantum in omnibus locis 41,15-26; 42,2-4 ubiquitas dei: vide → deus

ululatus: confusio ululatum (in inferno) Me 2,75

Umbertus, comes (Augustiensis) et marchio (Susensis): ei Anselmus de litteris gratias agens eius merita de se et de bono potestatis usu laudat E 262,3-24 parentes Anselmi eius homines fuerunt 5s. Lugduni Anselmum Romam conducere promptus fuit 18-20 Anselmus eum ad reverentiam erga ecclesiam hortatur 25-46

umquam: sine summa natura aliquid nec usquam nec umquam est M 38,25-27

unitas: unum totum non potest esse simul in diversis locis totum M 37,3s.; 39, 10-12 ut aliqua duo sint, quae singula perfectam et nulla consideratione differentem habeant pariter ad aliquid unum patris aut matris habitudinem, nulla natura aliquo monstrari concedit exemplo 67,15-18 si plures homines unum aliquid cogitatione dicant: tot eius videntur esse verba, quot sunt cogitantes, et si unus homo cogitet plura aliqua, tot verba sunt in mente cogitantis, quot sunt res cogitatae

M 72,10-13 imitatio et similitudo non est in uno solo, sed in pluribus 74,13 quibus modis ex pluribus unum fiat G 166,2-5 plures boves in specie sunt unus bos I¹ 285,11s. plures homines in specie sunt unus homo I 10,5 dignior est natura, quae in se repetita semper sibi convenit in perfectam unitatem, quam quae sui admittit pluralitatem 33,19-21 *diversitas in ecclesia est unitati contraria* W 233,17

unitas summa: una natura summa omnium, quae sunt M 13,5 unum aliquid, per quod unum sunt bona, quaecumque bona sunt 14,7-9; 15, 15-19; 31,13-15; 21-23 unum aliquid est summe bonum et summe magnum 15,11s.; 16,22s. quidquid est, per unum aliquid videtur esse 15,27-16,17 quoniam cuncta, quae sunt, sunt per unum, ipsum unum est per seipsum 16,18s. si plures naturae summae aequales sunt, per idem aliquid sunt aequales; illud unum, per quod aequaliter tam magnae sunt, aut est idipsum, quod ipsae sunt, aut aliud quam quod ipsae sunt 17,11-17 est una et sola aliqua natura, quae sic est aliis superior, ut nullo sit inferior 24s. quaecumque vigent, per unum aliquid vigent 27,7-11 summa natura est summa unitas 31,2-7 unum est, quidquid essentialiter de summa substantia dicitur 25-27 summus spiritus unus tantum est et individuus 48,2s.; 9-11; 55,17s. unitas dei: vide → deus

unitas in trinitate: locutio summi spiritus non constat pluribus verbis, sed est unum verbum, per quod facta sunt omnia M 48,11s. verbi, quo summus spiritus se dicit, et verbi, quo creaturam dicit, una substantia est 52,5s. quaeritur, quomodo, si una substantia est, duo verba sint 6s. forsitan non cogit

identitas substantiae verbi unitatem admittere (obicitur) 8–10 spiritus summus et verbum eius non sunt duo, sed unus creator et unum principium 55,23–25 in eo quid sint spiritus summus et verbum eius substantialiter vel quid sint ad creaturam, semper individuum tenent unitatem 56,13s.

mira quaedam ineffabilis et inevitabilis in summa unitate est pluralitas 59,15s. cum sit alius pater et alius filius, ut omnino pateat quod duo sint: sic tamen unum idipsum est id, quod est ille, ut penitus lateat, quid duo sint 24–26 sic unum idemque est spiritus pater et spiritus filius, ut pater et filius non sint duo spiritus, sed unus spiritus 30s. id quod commune est amborum (patris et filii), individuum tenet unitatem, quamvis totum sit singulorum 59,31–60,2 sicut non sunt duo patres aut duo filii, sed unus pater et unus filius, ita non sunt duo, sed unus spiritus 60,2–5; 65,14s. patris et filii non sunt plures, sed est una utriusque essentia 60,10s.; 61,18s; 84,8s. si alter alterius dicatur essentia, non erratur a veritate, sed summa unitas simplicitasque commendatur communis naturae 60,14s.

pater et filius et utriusque amor una est summa essentia 66,9–11; 68,14–16 utrum sint duo amores, unus a patre et filio procedens, an unus non totus ab uno procedens, sed partim a patre, partim a filio; an nec plures nec unus partim procedens a singulis, sed unus totus a singulis et idem totus a duobus simul 66,17–20 amor non ex eo procedit, in quo plures sunt pater et filius, sed ex eo, in quo unum sunt 20–22 pater et filius et eorum spiritus non sunt plures, sed unus increatus et unus creator 68,14–19 unus tantum est in

summa essentia pater, unus filius, et unus spiritus 72,1–3; 74,18–20 in trinitate non sunt tres scientes aut intelligentes et dicentes, sed unus sciens et unus intelligens et unus dicens 73,16 ad 26 in summa essentia non sunt plura verba, sed unum 73,26–28; 74,7 ipsum verbum non potest dici verbum omnium trium, sed unius tantum eorum 74,5–9; 24–27 id, quod sunt pater et filius et eorum spiritus, sic est unum, ut, sicut de singulis pluraliter dici non potest, ita nec de tribus simul 74,20–24

omni homini expedit, ut credat in quandam ineffabilem trinam unitatem et unam trinitatem; unam et unitatem propter unam essentiam, trinam et trinitatem propter nescio quid 85, 12–18 summa et una trinitas sive trina unitas potest dici una essentia et tres personae sive tres substantiae 86, 4s.; 12–14 ipse unus, qui est super omnem creaturam, non est solum deus, sed solus deus ineffabiliter trinus et unus 87,12s.

quomodo indivisibilis unitas et in-sociabilis pluritas in deo ad invicem se habeant Pr 180,19ss. quidquid de uno deo dicitur, de toto patre et filio et spiritu sancto dicitur 24–27 unitas et relatio sic se contemperant, ut nec pluralitas ad ea quae unitatis sunt, transeat, nec cohibeat pluralitatem, ubi relatio significatur 180,30–181,4; 216,22–24 quomodo unitatis simplicitas a se excludat pluralitatem 181,5–15 quomodo pluralitas relationum obviet unitatis consequentiae 16–24 tres (pater, filius, spiritus sanctus), sive singuli sive bini sive tres simul, sunt unus deus, unus aeternus 181,17–24 quomodo unitatis dei consequentiam restringat relatio 181,25–182,16; 182,17–183,12

alia consideratio, quomodo oppositiones obsistant consequentiae unitatis: ex eo, quod deus est de deo 182,17–183,12 unitas non habet vim consequentiae, ubi pluralitas obviat, quae ex nativitate et processione nascitur 185,8–11

si filius ostendit unam esse missionem patris et suam, ostendit spiritum sanctum procedere ab utroque 192,11–23 spiritus sanctus est de patre et filio tamquam de uno principio sive de una causa, non de duobus 205,18–206,18; 212,10–12 pater et filius et spiritus sanctus sunt unum principium, sicut unus creator, quoniam per hoc, quod unum sunt, sunt principium sive creator 205,21–31 quamvis de patre sint duo et licet duo sint, de quo est filius et qui est de filio, et quamquam spiritus sanctus sit de duobus, tamen sunt unus deus 216,5–11 attribuimus singulis personis aliquando propria singularum, aliquando uni quasi proprium, quod commune est aliis 219,11 s. universale: per rationem mens hominem intuetur, cum eius universalem essentiam, quae est »animal rationale mortale«, cogitat M 25,8s. omnis substantia tractatur aut esse universalis, quae pluribus substantiis essentialiter communis est, ut hominem esse commune est singulis hominibus; aut esse individua, quae universalem essentiam communem habet cum aliis, quemadmodum singuli homines commune habent cum singulis, ut homines sint 45,6–10 deus facit omnes naturas, substantiales et accidentales, universales et individuas Ca 265,24s. dialectici putant universales substantias non nisi flatum vocis esse I¹ 285,4s.; I 9,21s.

universitas; universum: de rerum universitate, quae per aliud sunt, discutendum, utrum sint per summam substan-

tiam, quia ipsa fecit universa, aut quia materia fuit universorum M 20,22–24 non ideo sunt universa per summam substantiam, quia alio faciente aut alia materia existente illa tantum quolibet modo, ut res omnes essent, adiuverit 24–28 quaeritur, utrum universitas rerum, quae per aliud sunt, sit ex aliqua materia 29s. si totius mundanae materiae est aliqua materia, illa est corporeae universalitatis materia 20,30–21,7 universitas rerum non potest esse ex alia materia quam ex summa natura, aut ex seipsa, aut ex aliqua tertia essentia, quae utique nulla est 21,7–11 nihil est praeter illud summum omnium, quod est per seipsum, et universitatem eorum, quae non per se, sed per idem summum sunt 11–13 ex sua natura universitas rerum, quae per se non est, esse non potest 14–17 creatrix essentia universae fecit de nihilo 23,31–33 priusquam fierent universa, erat in ratione summae naturae, quid aut qualia aut quomodo futura essent 24,14–16 absurdum est, ut creans et fovens nequaquam valeat aliquomodo excedere factorum universitatem 27,20–23 non potest in nominibus vel verbis, quae aptamus rebus factis de nihilo, reperiri, quod digne dicatur de creatrice universorum substantia 28,5–7

creatura, quae vult quod debet, deum honorat; non quia illi aliquid confert, sed quia sponte se eius voluntati et dispositioni subdit, et in rerum universitate ordinem suum et eiusdem universitatis pulchritudinem servat Cu 73,3–6 aliter deum inhonorat, quoniam non se subdit illius dispositioni et universitatis ordinem perturbat 6–9 hoc ipsum, quod homo aut angelus malus perverse vult aut agit, in

universitatis ordinem summa sapientia convertit 17-19 namque ipsa per-versitatis spontanea satisfactio vel poe-nae exactio in eadem universitate suum tenent locum et ordinis pulchritudinem 19-22 quas si divina sapientia non adderet, fieret in ipsa universitate quaedam deformitas et deus in sua dispositione videretur deficere 22-24 ordo congruus universitatis rerum non expostulat, ut deus creaturas, in quibus iustitia non debet esse, pro eius absentia puniat Co 147,16-19

Urbanus papa (II): ei Anselmus »Epistolam de incarnatione verbi« dedicat I 3,2 ad 4,4 item ei commendat et dedicat opusculum suum (»Cur deus homo«) Cu 39,1-41,5 eumque rogat, ut id approbet et corrigat 41,4s.

Urbanus Anselmo scribit se ea, quae in ordinatione episcopi Belvacensis iniusta visa essent, indulsisse E 125,3-5 eidem mandat, ut ipse aut aliquis frater isti episcopo assisat 6-10 et ut, quod ei per eundem episcopum vel per Rogerum de servitio ecclesiae Romanae mandatum fuerit, exequatur 10-13 item Anselmo significat de Iohanne, eius monacho, clerico Romano, in ecclesia Romana in Anselmum quaerendam pendere, quia eundem monachare et altioribus gradibus provehere praesumpserit 14-17 Iohannem remittit, sed intra annum ad se remittendum 17-20 Anselmum papa insuper monet, ne Sedem Apostolicam visitare differat 20-22 et ut res Huberti, subdiaconi Romani Becci defuncti, mittat 23s. Anselmus Urbano, gratiis actis de litteris, promittit preces pro ecclesiae Romanae tribulatione 126,4-11 ei significat se coactum esse, ut episcopum Belvacensem onus suscipere cogeret, et petit a papa, ut eundem Romam ad-

euntem adiuvet 18-45 item a papa quandam gratiam pro ecclesia Beccensi petit 46-60 papam Anselmus obsecrat, ut episcopum Belvacensem nihil proficientem ab onere liberet 127,3-22 iterum se defendit, quod solummodo coactus a ceteris istum coegerit episcopatum suscipere 23-35 rogat papam, ut hanc epistolam secreta teneat 37s.

Anselmus, antequam archiepiscopatum Cantuariensem susceperet, omnibus dixerat se Urbano favere et Wiberto adversari 176,9s. Walterus cardinalis cum Anselmo loqui voluit, ne vinea domini in regno Anglorum destrueretur, quoadusque Urbanus id visitaret 192,7-9 idem affirmat Urbanum ab eis, qui Anselmum consecraverunt, abnegatum esse 38-43 quod Anselmus negat: non negabant, sed dubitabant 43-51 hoc non obstante papam sibi pallium mandavisse dicit 51-57 Urbanum tamquam papam accipiendo, se ab ipso aut ipsius fidelibus faventem schismati vocari non meruisse 68-70 papae gratias agit de legatis Apostolicae Sedis missis et de pallio porrecto 193,4-6 apud eundem se excusat, quod Sanctam Sedem nondum visitaverit 7-23 papae suam deditionem manifestat 23-30 et miseriae suae querelas 30-52 et suum dolorem, qui ipsi ex episcopatu veniret 33-44 eius auxilio et solationi confidit 44-52 papam pro Fulcone, episcopo Belvacensi, supplicat 53s. eidem munusculum mittit 54s.

Anselmus impeditus, quominus ipse ad papam veniat, huic per litteras aliqua de angustis suis et de desiderio suo aperire vult 206,4-21 ei refert, quomodo ad assumendum archiepiscopatum coactus sit, quomodo in eo per quattuor annos nihil fructus habuerit,

et quae mala rex fecerit 22-43 quomodo cum rege de adeundo papa egerit et mare transierit 44-54 Urbanum obsecrat, ut se de episcopatu absolvat 55-65 Anselmus Paschali papae scribit se Urbano papae saepe suam causam narrasse 210,11-13

Urbanus, »beatae memoriae«, Osberno episcopo Excestrensi, litteris praeceperat, ut monachis coemeterium ad suos sepeliendos concederet 226,12-16 Urbanus in Romano concilio, audiente Anselmo, excommunicavit reges et laicos investituras dantes et ab eisdem has accipientes et horum consecratores, et eos, qui propter hoc eorum homines fierent 114,11-14; 280,37-40; 329,21s.; 397,13-16 item in Barensi concilio 282,5-11

Ursio sive Urso, prior Sancti Martini de Campis: Anselmus Beccensis apud Confluentium degentibus mandat, ut Ursonem de sua convalescentia a morbo certiores faciant E 104,15s. »amicus« Anselmi 162,5s. sub eo priore Walerannus cantor monasterium Sancti Martini ingressus erat 5s.

Ursio, novitius clericus: prius Becci, deinde in monasterio Petri abbatis votum monachi fecerat E 113,4-18 ei Anselmus concedit, ut libere, si velit, ad illud monasterium revertatur 28-31 Anselmus res eius, etiam si Becci manere maluerit, abbati Petro cedere paratus est 43-46

Ursus: amico communi Urso instante Anselmus Lanzoni novitio aliquam admonitionem scribit E 37,16-19

usquam: vide → umquam

usquequo: tam simplex natura creatrix et vigor omnium nec ex quo nec usquequo est, sed sine principio et sine fine est M 32,7-9

usura: contra opinionem, quod diabolus iuste exegerit peccatum et poenam peccati velut usuram primi peccati Cu 58,1-6

usus: quamvis naturalis usus non procreet prolem sine patre nec nisi per matrem, non tamen removet ullus intellectus aut patrem aut matrem a generatione prolis C 270,5-7 usus loquendi: vide → loqui; voluntas usus: vide → voluntas

utilitas: fortis et velox equus idcirco bonus est, quia utilis est M 14,22-25 nihil solet putari bonum, nisi aut propter aliquam utilitatem, aut propter quamlibet honestatem 25-28 omne utile vel honestum per idipsum sunt bona, per quod cuncta bona sunt 15,1-3 iustitiae amor est causa honesta et utilis non peccandi Ca 271,27-272,7 maxime decet talem patrem tali filio consentire, si quid vult utiliter ad salutem hominum Cu 66,16-18 deus non assumet in homine, quod nullo modo utile, sed valde noxium est ad opus, quod idem homo facturum est 112,22-24 ignorantia ad nihil illi utilis est, sed ad multa noxia 112,24s.; 113,9-12 sapienter assumet deus mortalitatem, qua sapienter, quia utiliter, utetur 113,8s. corda hominum sine studio quasi germinant cogitationes et voluntates nihil utiles saluti, aut etiam noxias C 270,19s. nihil utiliter ad salutem spirituales praedicamus, quod sacra scriptura non protulerit aut intra se non contineat 271,26-28 scientia utilis ex caritate pendet E 85,28 cor semper aliqua utili intentione occupatum esse debet 185,30 ad 33 utilius est servare quietem contemplationis in mente et oboedientiam caritatis fraternae in opere, quam solam contemplationem eligere 345,24 ad 27

uxor: per voluntatem concedentem deus vult, ut homo, qui melius non proposuit, uxorem ducat C 282 (prior recensio) apud deum uxor non portat iniquitatem viri E 321,31

V

vagatio: qui claustra monasterii libenter exeunt, alii auctores murmurationis aut vagationis sunt E 178,30-32

vanitas: eam sequuntur, qui honores et divitias huius saeculi concupiscunt E 418,5s.

vanum: illud esse, quo fuit Christus secundum semen in Abraham etc., non fuit nihil aut vanum sive falsum Co 163, 8-18

vapulatio: maioris meriti est una vapulatio monachi tolerata per oboedientiam, quam innumerabiles acceptae per propriam sententiam E 233,3-33 aegritudo vapulationis C 277,27s.

variabilitas: natura summa non esset summe incommutabilis, si per accidentia vel intelligi posset variabilis M 43,4 ad 6; 21-24 non repugnant quorundam quae accidentia dicuntur, susceptibilitas et naturalis incommutabilitas, si ex eorum assumptione nulla substantiam consequatur variabilitas 8-10

variatio: tanta rerum moles tam ordinate variata M 22,8s. quaedam accidentia non nisi cum aliqua participantis variatione adesse et abesse possunt; ut omnes colores 43,10-12 quae facta sunt, cum aliquo modo variantur, semper in summo spiritu sunt non quod sunt in seipsis, sed quod est idem ipse 53,22-24 varietas: tres loquendi varietates (cf. 24, 29-25,9) singulae verbis sui generis constant M 25,10 »semper« multo verius significat aeternitatem, quae

sibi ipsi numquam est dissimilis, quam temporum varietatem, quae sibi semper in aliquo est non similis 42,14-17

velamen: velamen est positum super cor Iudaeorum A 230,9-13 filia regis Scottorum (Mathildis) velamen religionis deposuit E 177,4-7

velle: natura summa nec volens nec nolens finem habebit M 33,1-8 rationalis creatura nihil tam praecipue debet velle, quam reminisci et intelligere et amare summum bonum 78,16-19; 79,6-9 si summa bonitas se vult amari et desiderari, ut aliud retribuatur, non se vult amari, sed aliud 80,26-29 summe sapiens iustitia discernit inter id quod nullum bonum potest et nullum malum vult, et id quod maximum bonum potest et maximum malum vult 81,17-19

nemo potest invitus velle L 214,18-22 omnis volens ipsum suum velle vult 22s. qui mentitur ad salvandam vitam, volens et nolens simul mentitur 214,24-215,2 improprie dicitur invitus mentiri, quia mentiri vult 215,2-20 saepe dicitur aliquis, quod volens facit, invitus et nolens et ex necessitate facere, quia id cum difficultate facit 21-28 potestas volendi et ipsum velle fuit aliquid (in diabolo) Ca 276,4-6 potestas volendi fuit aliquid bonum et spontaneum donum dei Ca 276,6s.; C 259, 5-7 velle secundum essentiam fuit aliquid bonum; secundum quod iniuste factum, aliquid malum Ca 276,7s.; C 259,5-7 et tamen a deo fuit 8s.; 12-14 velle est idem ac uti potestate volendi Ca 276,14s.; C 259,5s.

qui vult aliquid non propter rem, quam videtur velle, sed propter aliud, proprie hoc aliud vult Ca 256,18-21 saepe aliquem dicimus velle aliquid, quia non vult aliud, quod si vellet, non fieret illud, quod dicitur velle Cu 64,3

ad 6 velle dicimus eum, qui facit, ut alius velit, et qui approbat quia vult, et qui non prohibet 65,21-27

nulla res habet ullam potestatem volendi et faciendi nisi deo dante C 259,4 ipsum velle, quod aliquando iustum est, aliquando iniustum: in quantum est, bonum est et est a deo 5-7 quod quando recte est, bonum et iustum est; quando vero non recte, hoc solo malum et iniustum est 7-9 nemo potest velle, quod prius non percipit corde 270,28-271,19 velle et audire, hoc est oboedire 272,10 oboedire nequeunt, nisi velint 11 velle oboedire est recte velle 11 s. velle nemo potest, nisi habeat rectitudinem voluntatis 12 s. quae nulli datur, nisi intelligenti velle et quod velle debet 13 s. semen est sine germine, quamdiu hominis voluntatem non convertit deus ad volendum conversionem, sine quo semine nullus potest velle converti 17-20 qui dicunt: »converte nos«, iam rectam voluntatem habent, cum volunt converti 21-26

velle aequivocum est, sicut videre: dicitur velle et qui utitur instrumento volendi, et qui non utitur, quoniam habet aptitudinem volendi 282,3-283,2 velle dicitur instrumentum et affectio volendi 287,8-12 cur dicatur velle voluntas instrumentum et affectio 12-14

vide → voluntas; vide etiam → angelus; → deus (voluntas); → Christus (mors indebita)

velocitas equus dicitur bonus per fortitudinem et bonus per velocitatem, non tamen idem est fortitudo et velocitas M 14,19-22 fortis et velox latro idcirco malus est, quia noxius est; fortis et velox equus idcirco bonus est, quia utilis est 22-25 si (futuros beatos) delectat velocitas: »erunt similes angelis dei« P 118,20-23

velum: Anselmus Mathildi, comitissae Toscanensi, consulit, ut semper velum secreta penes se habeat, ut in periculo mortis se deo reddere possit E 325,26 ad 29

venerari: deus ab hominibus venerandus est propter eius eminentem dignitatem M 86,19-87,1 solum deum omnis alia natura secundum totum suum posse debet diligendo venerari et venerando diligere 87,7-10 si Christianus ea quae fides docet, potest intelligere, quomodo sit, deo gratias agat; si non potest, submittat caput ad venerandum I¹ 283,22-25; I 6,10-7,4

veniale: peccatum quod per ignorantiam fit, veniale est Cu 115,14 s. cum sola virtus et oboedientia hominem impellit in periculum, aut defendit a peccato, aut, si forte peccat, valde veniale est, si comitatur paenitentia E 421,20-22

veracitas: vide → deus

verbum: »hodiernum« non est nomen, sed verbum, quia est vox significans tempus G 159,10 s. significatio nominum et verborum sic dividi potest, ut alia sit per se, alia per aliud 161,12 s. in definitione nominis vel verbi dicitur, quia est vox significativa 16 s.; 162,21-23 non tantum verbo, quantum operi credendum est V 189,10-17

tres loquendi varietates (24,30-25,10) verbis sui generis constant M 25,10 verba, quibus res vel corporum imaginatione vel rationis intellectu pro rerum diversitate intus in nostra mente dicimus (25,2-4; 6-9), apud omnes gentes sunt eadem 11-17 maxime proprium et principale rei verbum est illa similitudo, quae in acie mentis rem ipsam cogitantis exprimitur 25,17-25; 48,18-20 in nominibus vel verbis, quae aptamus rebus factis de nihilo, vix reperiri potest, quod digne dicatur

de creatrice universorum substantia 28, 5-8 localis verbi proprietas non prohibet dicere summam naturam esse ubique 41,23-26 solemus localia verba attribuire rebus, quae nec loca sunt nec locali circumscriptione continentur 26-28 »ibi« et »ubi« localia verba sunt 29 omne verbum, quo aliqua res mente dicitur, est similitudo rei eiusdem 48,18-20; 50,17s. eius, quod nec fuit nec est nec futurum est, nullum verbum esse potest 25s.

imago hominis absentis in cogitatione verbum est eiusdem hominis, quem cogitando dico 52,20-24 habet mens rationalis, cum se cogitando intelligit, secum imaginem suam ex se natam; quae imago eius verbum eius est 24-28 mens humana cum se cogitat, verbum eius nascitur de memoria 63,17-20 verbum rei est ipsa cogitatio ad eius similitudinem ex memoria formata 21s. si plures homines unum aliquid cogitatione dicant, tot eius videntur esse verba, quot sunt cogitantes, quia in singulorum cogitationibus verbum eius est 72,10-12 si unus homo cogitet plura aliqua, tot verba sunt in mente cogitantis, quot sunt res cogitatae 12s. in hominis cogitatione cum cogitat aliquid, quod extra eius mentem est, non nascitur verbum cogitatae rei ex ipsa re, sed ex rei aliqua similitudine vel imagine 14-18

ea, quae de summa essentia disputata sunt, sic intellectu penetrari non possunt, ut et verbis valeant explicari 75,7-10; 76,2-8 summa natura est ineffabilis, quia per verba, sicuti est, nullatenus valet intimari 77,1s.

semen »agriculturae dei« est verbum dei, immo non verbum, sed sensus, qui percipitur per verbum C 270,23-27 auditus est per verbum Christi, id est

per verbum praedicantium Christum 271,4-10 exempla, quomodo verbum sit semen 272,8-27 praecipit deus agricolis suis in spe instantissime verbum suum seminare 273,2-4 cur arguantur, qui verbum dei non suscipiunt 273,8-274,18 qui propter culpam suam verbum dei nequeunt suscipere, recte arguendi sunt 274,17s.

verbum, quo facta sunt omnia: summa essentia per suam intimam locutionem omnia fecit, sive singula singulis verbis, sive potius uno verbo simul omnia dicendo M 26,26-29 locutio summi spiritus in uno, non in pluribus verbis consistit 48,8-12 verbum, quo dicuntur omnia et per quod facta sunt omnia, non est similitudo eorum, quae per ipsum facta sunt 22-27 existendi veritas intelligitur in verbo, cuius essentia sic summe est, ut quodam modo illa sola sit 49,3s. in iis vero, quae in eius comparatione quodam modo non sunt, et tamen per illud et secundum illud facta sunt aliquid, imitatio aliqua summae illius essentiae perpenditur 4-6 vide → essentia (summa et verbum) verbum summae veritatis, quod et ipsum est summa veritas, nullum augmentum vel detrimentum sentiet secundum hoc, quod magis vel minus creaturis sit simile 7-9 in verbo, per quod facta sunt omnia, non est ipsorum similitudo, sed vera simplexque essentia 50,7-9 non verbum, per quod facta sunt omnia, secundum rerum creaturarum similitudinem magis vel minus est verum, sed omnis creata natura eo altiori gradu essentiae dignitatisque consistit, quo magis illi propinquare videtur 10-13

quomodo possit illud verbum, quod simplex est veritas, esse verbum eorum,

quorum non est similitudo 16-18 quaeritur, quomodo sit verbum, si non est verbum eorum, quae facta sunt per ipsum, quia omne verbum alicuius rei verbum est 18-20 si numquam creatura esset, nullum verbum eius esset 20s. quaeritur, utrum, si nullo modo esset creatura, non esset verbum illud, quod est summa et nullius indigens essentia 21-23 an summa essentia, quae verbum est, esset quidem aeterna, sed verbum non esset, si nihil umquam per eam fieret 50,23-26 an, si numquam ulla praeter summum spiritum esset essentia, esset nullum omnino in illo verbum 27s. si nullum in summo spiritu verbum esset, nihil apud se diceret 28s. si summus spiritus aeternae se dicit, aeternae est verbum eius apud seipsum 51,15-17 sive summus spiritus cogitetur nulla alia existente essentia, sive aliis existentibus: necesse est verbum illius coaeternum illi esse cum illo 17s.

quaerenti de verbo, quo creator dicit omnia, quae fecit, obtulit se verbum, quo seipsum dicit, qui omnia fecit 21s. an alio verbo dicat creator seipsum, et alio ea quae facit, an potius eodem ipso verbo, quo dicit seipsum, dicat quaecumque facit 22-24 hoc verbum, quo seipsum dicit creator, idipsum est, quod ipse est, sicut constat de verbo illo, quo dicit ea, quae a se facta sunt 51,24-52,1 cum verbum illud, quo se dicit, ex necessitate esset, etiam si nihil umquam aliud esset nisi summus ille spiritus: quid verius, quam hoc verbum eius non esse aliud, quam quod ipse est? 52,1-4 si et seipsum et ea, quae facit, consubstantiali sibi verbo dicit summus spiritus, verbi, quo se dicit, et verbi, quo creaturam dicit, una substantia est: quomodo duo verba sunt?

4-7 idem ipse, qui his verbis loquitur, eandem illis habet substantiam, et tamen verbum non est 9s. verbum, quo se dicit summa sapientia, dici potest verbum eius, quia eius perfectam tenet similitudinem 10-12 summa sapientia, cum se dicendo intelligit, gignit consubstantialem sibi similitudinem suam, id est verbum suum 52,29-53,2 verbum summae sapientiae, sicut similitudo, ita et imago et figura et caracter eius dici potest 53,2-4 verbum, quo creaturam dicit, non est similiter verbum creaturae, quia non est eius similitudo, sed principalis essentia 4-6 ipsam creaturam summa sapientia non dicit verbo creaturae 6-8 quod dicit summa sapientia, verbo dicit, et verbum alicuius est verbum, id est similitudo 8s. si nihil aliud dicit summa sapientia, quam se aut creaturam, nihil dicere potest, nisi aut suo aut eius verbo 9s. si sapientia summa nihil dicit verbo creaturae, quidquid dicit, verbo suo dicit 10s. uno eodemque verbo dicit sapientia summa seipsam et quaecumque fecit 11s.

quomodo tam differentes res, scilicet creans et creata essentia, dici possint uno verbo, praesertim cum verbum sit dicenti coaeternum, creatura autem non sit illi coaeterna 15-17 cum seipsam dicit summa sapientia, dicit etiam quidquid factum est uno eodemque verbo 54,2s. quoniam verbum summi spiritus consubstantiale illi est, consequitur, ut omnia, quae sunt in illo, eadem et eodem modo sint in verbo eius 6-8 in verbo summi spiritus omnia sunt vita et veritas 8-13 omnis creata substantia tanto verius est in verbo, quam in seipsa, quanto verius existit creatrix quam creata essentia

55,4-6 cum summus spiritus per verbum suum fecit omnia: et ipsum verbum fecit eadem omnia 14-16 quaecumque spiritus facit, eadem et verbum eius facit et similiter 19s. quidquid summus spiritus est ad creaturam, hoc et verbum eius est et similiter; nec tamen ambo simul pluraliter 21-25

sic summo spiritui et verbo eius singulatim et utrisque simul inest, quidquid sunt in essentia et quidquid sunt ad creaturam, ut et singulatim perfectum sit ambobus, et tamen pluralitatem non admittat in duobus 56,3-7 summus spiritus perfecte est summa veritas et creator, et verbum eius est summa veritas et creator 7-10 nec summus spiritus, cuius est verbum, potest esse verbum suum, nec verbum potest esse ille, cuius est verbum 11-13 spiritus et verbum eius nec sunt duo pares spiritus nec duo creatores nec duo aliquid, quod designat propriam habitudinem alterius ad alterum, quia nec duo verba nec duae imagines 21-24 verbum hoc ipsum, quod verbum est aut imago, ad alterum est, quia nonnisi alicuius verbum est aut imago; et sic propria sunt haec alterius, ut nequaquam alteri coaptentur; nam ille, cuius est verbum aut imago, nec imago nec verbum est 24-28 exprimi non potest, quid duo sint summus spiritus et verbum eius, quamvis quibusdam singulorum proprietatibus cogantur esse duo 56,28-30 proprium est unius (id est verbi) esse (sive nasci) ex altero (id est ex summo spiritu), et proprium alterius alterum esse (sive nasci) ex illo 56,30s.; 57,3-5 verbum summi spiritus non sic est ex eo, quemadmodum ea, quae ab illo facta sunt, sed quemadmodum creator de creatore, summum de summo; idem ipse est de eodem ipso, et ita, ut nulla-

tenus sit nisi ex eo 57,5-9 verbum summi spiritus sic est ex eo ipso solo, ut perfectam eius proles parentis teneat similitudinem 57,9-11 verbum summi spiritus non convenientius cogitari potest esse ex illo, quam nascendo 11-19; 22-26 nullis rebus tam convenienter aptatur habitudo parentis et prolis, quam summo spiritui et verbo eius 58,1-7 summus spiritus verissime gignit, verbum verissime gignitur 10-13 spiritus summus est verissime pater, verbum verissime filius 17s. spiritus summus non est mater, et verbum eius non est filia 58,18-22; 59,1-8 summi spiritus proprium est verissimum esse genitorem et parentem, verbi verissimum genitum et filium 59,8-12

filius est verbum verum, id est perfecta intelligentia sive perfecta totius paternae substantiae cognitio et scientia et sapientia, id est quae ipsam patris essentiam intelligit et cognoscit et scit et sapit 62,17-20 in memoria pater, sicut in verbo filius intelligitur, quoniam de memoria nasci verbum videtur 63,15-17 summa sapientia semper se dicit, sicut semper sui memor est, quia de aeterna memoria eius coaeternum verbum nascitur 22-24 sicut verbum congrue intelligitur proles, ita memoria parentis nomen aptissime suscipit 63, 24-64,1 verbum mox ut consideratur, se prolem eius esse, a quo est, probat, promptam praeferens parentis imaginem 67,5-7

amor non dici potest genitus ita proprie sicut verbum 67,24s.; 68,2-4 debet dici solus ille, cuius verbum est, genitor et ingenuus, quia solus est pater et parens, et nullo modo ab alio est 68,5s. solum verbum genitum, quia solus filius et proles est 6s. sicut

verbum summae essentiae filius est eius, ita eiusdem amor appellari potest spiritus eius 69,1s.

quaeritur, quomodo non sint in summa essentia tot verba, quot sunt dicentes et quot sunt qui dicuntur 72,8–79,2 in summa essentia, cum invicem se dicunt pater et filius, sic videtur idem ipse, qui dicitur, gignere verbum suum, quemadmodum cum a seipso dicitur 72,18–22 non ergo nihil gignere videtur filius aut eius patrisque spiritus, si unusquisque eorum verbum suum gignit, cum a se dicitur vel ab alio 22–24 quot autem verba probari possunt de summa nasci substantia, tot eam necesse esse videtur filios gignere, et tot spiritus emittere 72,24–73,1

respondetur: si in summa essentia unum est, quod dicit et unum quod dicitur, consequitur non ibi esse plura verba, sed unum 73,26–28 licet unusquisque seipsum et omnes invicem se dicant, impossibile tamen est esse in summa essentia verbum aliud praeter illud, de quo iam constat, quod sic nascitur ex eo, cuius est verbum, ut et vera eius dici possit imago et vere filius eius sit 73,28–74,4 cum pater et filius et eorum spiritus pariter se et ambos alios dicant, et unum solum ibi sit verbum: nullatenus tamen ipsum verbum videtur posse dici verbum omnium trium, sed tantum unius eorum 74,5–9 ipsum est imago et filius eius, cuius est verbum 9–16 hoc solum verbum illius solius est, de quo nascendo habet esse et ad cuius omnimodam similitudinem existit 16–18 cum in summa essentia pariter unusquisque seipsum et omnes invicem se dicant: non tamen sunt ibi plura verba, sed unum; et ipsum non singulorum aut omnium simul, sed unius tantum 24–27

summum bonum est verbum patris, id est filius eius P 117,6s. verbum non potest aliud esse quam pater 7 pater in verbo seipsum dicit 8 non potest aliquid maius vel minus esse in verbo, quo se ipsum dicit, quoniam verbum eius sic est verum, quomodo pater verax est 7–10 suo quodam alio modo verbum est de patre, et spiritus sanctus alio modo de patre et verbo, ut spiritus sanctus non sit verbum aut filius, sed procedens I 32,15–19 dicimus a patre omnia facta per verbum, quod est filius Pr 202,28s. cum pater facit per verbum suum, non facit aliud quam per hoc, quod ipse est, hoc est per essentialiam potestatem, quae est eadem verbi, et tamen dicitur facere per verbum 29–31 verbum unum est cum patre, et non unus; et cum homine assumpto unus, non unum E 204,50s. verbum, id est filius dei, secundum Graecos alia substantia est a patre 36s.

verbum et homo a verbo assumptus: vide → incarnatio

verecundia: solet contingere, ut diabolus, si aliquem, sicut incepit, deicere nequit, eum per immoderate verecundiae impatientiam deiciat E 333,17–20

veritas: quatenus rationis necessitas et veritatis claritas patenter ostenderet M 7,10s. a veritate dissentire 8,11 veritas excludit 16,16 contrarium est veritati perspectae 30,12 tota quae supra patuit necessitas veritatis 31,20s. constat per veritatem iam perspectam 32,11 quaecumque hactenus ratio veritate et necessitate concorditer attestantibus asseruit 33,26s. si ea, quae supra digesta sunt, necessariae veritatis munimine firmata sunt 27–28 quidquid supra statuit verum necesse 34,11 summum bonum, quod lucerna

veritatis quaesitum et inventum est 13s. omni veritate asseritur 39,12 iuxta diversorum intellectuum concordem veritatem 41,18 rei veritas exhibet 25 secundum rei veritatem 42,2 non erratur a veritate 60,14 nequaquam a veritate disceditur 62,22 quae omnia veritati repugnare videntur 67,12s. nequaquam videtur veritati convenire 19s. non minus aperta ratione et veritate monstratur Cu 42,14s. rei veritas 49,1 monstranda est prius veritatis soliditas rationabilis 52,3s. veritas immutabilis Cu 131,17; Me 3,79 et alia huiusmodi

impossibile est vel cogitare, quod veritas principium aut finem habeat M 33,14s. si veritas habuit principium vel habebit finem: antequam ipsa inciperet, verum erat tunc, quia non erat veritas; et postquam finita erit, verum erit tunc, quia non erit veritas 15-18 et erat veritas, antequam esset veritas; et erit veritas, postquam finita erit veritas; quod inconvenientissimum est 18-20 sive dicatur veritas habere, sive intelligatur non habere principium vel finem: nullo claudi potest veritas principio vel fine 20-22 (eadem repetuntur V 176,8-19)

veritatem in multis aliis (praeter deum) dicimus esse V 176,4s. voluntas primum facta recta, stans in rectitudine, id est in veritate et iustitia, iusta fuit Ca 246,26-30 in vivo homine veritas hominis esse dicitur, in picto vero similitudo sive imago illius veritatis M 49,1-3 figura abolita est, postquam veritas nova venit A 225,3-6

veritas fidei a sanctis patribus confirmata est I¹ 284,5s.; I 8,3 nullus par patribus et doctoribus nostris in veritatis contemplatione Cu 39,6-40,1 veritatis ratio tam ampla et profunda est, ut

a mortalibus nequeat exauriri 40,4s. si vel una ratio inexpugnabili veritate roboratur, sufficere debet 94,19-23 deus-homo nos ducit, ubicumque viam veritatis tenemus 106,7s. *veritas sacramenti* W 236,19 scientia non est nisi veritatis C 248,7

veritas nulli obest et omnibus prodest E 99,8s. veritatem tenent, qui terrena et transitoria contemnunt et ad humilitatem ascendunt 418,9s. sic veritas docet, et tamen affectus non sentit O 10,41

veritas orationis sive enuntiationis: enuntiatio est vera, quando est, quod significat, sive affirmando sive negando V 177,9-12 res enuntiata non est veritas enuntiationis, sed eius causa 13 ad 18 oratio est vera, etiam cum enuntiat esse quod non est 178,34 veritatem habet, quia facit quod debet 179,1s. in »Monologio« probatur summam veritatem non habere principium vel finem per veritatem orationis 190,13ss. prima et summa causa veritatis orationis est summa veritas 21; 27 veritas orationis non semper esse posset, si eius causa non semper esset 21-29

veritas significationis: vera est significatio, cum significat esse, quod est 177,20-178,21 eius veritas non est aliud quam rectitudo 178,5-26 quando oratio significat, quod non est, non est vera, sed veritatem habet, quia facit, quod debet 178,27-179,28; 183,1-7 veritas significationis lata est: non solum in signis, sed in aliis omnibus est significatio vera vel falsa 189,2-25 in actione: faciendo aliquis aliquid, significat se hoc debere facere; sin non, mentitur 4-20 non tantum verbo quam actioni credendum est 13-17 etiam in cogitatione est significatio vera vel falsa 20-24 etiam in rerum existentia vera et falsa est significatio 24s.

veritas cogitationis seu opinionis: cogitatio est vera, cum est, quod aut ratione aut aliquo modo putamus esse; falsa, cum non est 180,7-9 veritas cogitationis est eius rectitudo: qui putat, quod est, putat quod debet 10-18 vide infra: veritas sensuum

veritas voluntatis: veritas ipsa dicit etiam in voluntate esse veritatem, cum dicit diabolus non stetisse in veritate, id est in voluntate 180,21-181,2 in voluntate est rectitudo: voluit, quod non debuit 181,3-9

veritas actionis: etiam in actione est veritas: »qui facit veritatem, venit ad lucem« 181,12-15 veritatem facere idem est quod est bene facere et hoc est rectitudinem facere, id est facere quod debetur 16-29 non solum actio rationalis, sed etiam irrationalis convenienter dicitur veritatem facere, quia facit quod debet 181,30-182,17 haec est veritas actionis necessaria, altera non necessaria 182,6-10 etiam recta voluntas inter actiones rectas computanda est 18-27 vide etiam 185,2s.; 189,4-17

veritas sensuum: quare in sensibus corporis veritas non semper esse videatur, cum nos aliquando fallant 183, 10-21; vide → sensus veritas seu falsitas in his, in quibus sensus aliquando fallere possunt, non est in sensibus, sed in opinione 183,10-185,5

veritas essentiae rerum: in summo spiritu sunt res ipsa prima essentia et prima existendi veritas M 53,25-54,1 quidquid factum est, in spiritu summo est ipsa vita et veritas 54,8-10 quidquid est, vere est, inquantum est hoc, quod in summa veritate est V 185,8-17 in omnium, quae sunt, essentia est veritas, quia hoc sunt, quod sunt in summa veritate 18-20 nulla potest

esse falsitas in summa veritate, quoniam quod falsum est, non est 20s. non potest aliud esse, quam quod est in summa veritate 22-24 veritas rerum est rectitudo, quia hoc sunt, quod sunt in summa veritate 185,25-186,4 de veritate, quae est in rerum essentia, pauci considerant 188,29 veritas, quae est in essentia rerum, est effectum summae veritatis, et causa veritatis, quae est in cogitatione et propositione 190, 9-11

definitio veritatis: veritas est rectitudo 178,22-26; 181,3-9; 189,31s.; 191,27; 196,28; 197,4s. veritas definitur: rectitudo sola mente perceptibilis 191,19s.; 192,7; 196,29 veritas et rectitudo et iustitia se invicem definiunt 192,7-10 veritas seu rectitudo est genus iustitiae 196,28-30 est una veritas in omnibus veris 196,28-199,29 quod probatur ex eo, quod una est rectitudo in omnibus 197,4-199,11 veritas non in rebus aut ex ipsis aut per ipsas, in quibus dicitur esse, habet suum esse 199,17-19 improprie dicitur veritas »huius vel illius rei« 12 ad 29 res ad veritatem se habent, quomodo ad tempus 21-27 de una et eadem re non est vera simul affirmatio et eius negatio I¹ 287,14; I 14,24-15,1

veritas et verum et falsitas: aliquid verum sine veritate esse non potest M 33,14; V 176,15s. nihil est verum nisi participando veritatem V 177,16 est una veritas in omnibus veris 196,28 ad 199,29 nefas falsitatis aperta ratione destruit et obruit necessitas veritatis M 31,20s. nihil convenientius opponitur falsitati quam veritas I 28,6s. veritas nullum fallit Me 3,32; 34 qui ignorat veritatem, qui ei non credit, ipse se fallit 32s. qui videt veritatem et odit vel contemnit, ipse se fallit 33s.

veritas non intendit, sed permittit tantum, ut aliquis se fallat Me 35s. qui se fefellit in veritate Christi, non de Christo, sed de propria falsitate queri debet 44s.

veritas summa: summa natura est summa veritas M 31,2-5; 33,22s. summae veritatis non aut locus circumscribit quantitatem aut tempus metitur diuturnitatem 40,2-5 quid mentem indagantem iuvet summae veritati propinquare 77,11s. nemo sic amat veritatem, ut ea frui non appetat 80,22-24 in summa veritate ita est veritas, ut non possit esse falsitas V 185,18-21 summa veritas est rectitudo 189,31s. non debet aliquid, sed omnia illi debent 190,1-4 summa veritas non habet principium vel finem 13-33 (cf. M 33,11 ad 22; V 176,6-19) est causa omnium aliarum veritatum, et nihil est causa illius 6-12 est prima et summa causa veritatis orationis 21; 27 non est aliquid futurum aut praeteritum, si non est in summa veritate 22-29 summa veritas per se subsistens nullius rei est; sed cum aliquid secundum illam est, tunc dicitur eius veritas 199,27-29 vide etiam supra → veritas essentiae rerum Christus est summa veritas O 19,19

veritas et deus: vide → deus cum deus facit aliquid, semper verum est factum esse Cu 123,3s. non tamen ibi operatur necessitas non faciendi aut impossibilitas faciendi, sed dei sola voluntas, qui veritatem semper, quoniam ipse veritas est, immutabilem, sicuti est, vult esse 4-8

veritas in trinitate: si verbum, per quod facta sunt omnia, non omnino vera, sed qualiscumque similitudo mutabilium est, non est verbum summae veritatis omnino verum M 48,25-27

existendi veritas intelligitur in verbo, cuius essentia sic summa est, ut quodam modo illa sola sit 49,3s. verbum summae veritatis ipsum est summa veritas 7 quomodo verbum, quod est simplex veritas, possit esse verbum eorum, quorum non est similitudo 50,16-18 licet singulatim et summus spiritus perfecte sit summa veritas et creator, et verbum eius sit summa veritas et creator, non tamen ambo simul sunt duae veritates aut duo creatores 56,7-10 cur summo spiritui non conveniat esse matrem, verbo autem esse filiam, cum uterque sit veritas et sapientia (quae sunt feminini generis) 58,20-22 filius est patris virtus et sapientia seu veritas etc. 62,10s. veritas patris dici potest filius, non solum eo sensu, quia est eadem filii veritas, quae est et patris; sed etiam in hoc sensu, ut in eo intelligatur non perfecta quaedam imitatio, sed integra veritas paternae substantiae, quia non est aliud quam quod est pater 22-26 si ipsa substantia patris est veritas, consequenter colligitur quia, sicut filius est veritas paternae substantiae, ita est veritas veritatis 63,4-7 amor summi spiritus et verbi est summa veritas 66,11-13 »De veritate«, opusculum Anselmi: V quid in eo tractetur V 173,9s. ad id Anselmus revocat pro doctrina de iustitia Co 147,5 in eo definitio iustitiae data est C 256,14-17 in eo Anselmus dixit de illa voluntatis veritate, in qua arguitur diabolus non stetisse 284,20s.

Vermedensis comitissa: ut eam honorifice suscipiant, Anselmus Beccenses hortatur E 151,28-31

vermis: (homo) scelerosus vermis O 8,8 vermis et cinis 18,15 inutilis vermis et foetens peccatis Me 1,14s. vermes in

igne (inferni) viventes, quos ille ignis ignium non incendit, mira aviditas rodendi accendit 2,77-79

verum: vide → veritas »ipsum« et »non ipsum« non aliud intelligitur quam verum, non-verum, corpus, non-corpus M 28,38s. omnino melius est verum quam non ipsum, id est quam non-verum 29,1s. rationali naturae non est aliud esse rationalem, quam posse discernere iustum a non iusto, verum a non vero 78,21s. *verum et intellectus veri distinguenda sunt* PI 126,23-25 omnia facta esse de ipso nihilo dici quidem potest, vera esse tamen non potest M 23,13-16 si dico: nihil me docuit volare, erit verum, si significat, quia non me docuit aliquid volare 34,22-24 verba mentis possunt dici tanto veriora, quanto magis rebus, quorum sunt verba, similia sunt et eas expressius signant 25,15-17 omnis similitudo vel imago tanto magis vel minus est vera, quanto magis vel minus imitatur rem, cuius est similitudo 48,20s. in factis non est simplex absolutaque essentia, sed verae illius essentiae vix aliqua imitatio 50,9s. mens tanto verius aliquam rem exprimit, quanto verius rem ipsam cogitat 52,15-19 prout magis creata summo spiritui similia sunt, ita verius et praestantius existunt 53,25-54,1 tanto verius sunt res in seipsis quam in nostra scientia, quanto verius alicubi sunt per suam essentiam quam per suam similitudinem 55,2-4

verum et summa natura: necesse est summam essentiam esse veram M 29, 29s. summa natura est verum et simplex bonum 33,3s. si summa natura principium vel finem habet, non est vera aeternitas 9s. et non cogitari potest, quando inceptit aut quando non

fuit hoc verum: futurum erat aliquid; aut quando desinet et non erit hoc verum: praeteritum erit aliquid 11-13 neutrum horum cogitari potest, et utrumque hoc verum sine veritate esse non potest 13s.; eadem V 176,8-11 nihil videtur repugnantius, quam ut, quod verissime et summe est, id nusquam et numquam sit 35,14s.

deus vere est P 101,3-103,11 solus deus verissime omnium et ideo maxime omnium habet esse; quia quidquid aliud est, non sic vere, et idcirco minus habet esse 103,7-9 vide → deus

verum in trinitate: vide → veritas in verbo, per quod facta sunt omnia, non est factorum similitudo, sed vera simplexque essentia M 50,7-9 non verbum secundum rerum creaturarum similitudinem magis vel minus est verum, sed omnis creata natura eo altiori gradu essentiae dignitatisque consistit, quo magis illi propinquare videtur 10-13 omnis creata substantia tanto verius est in verbo, id est in intelligentia creatoris, quam in seipsa, quanto verius existit creatrix quam creata essentia 55,4-6 summo spiritui est proprium verissimum esse parentem, verbi vero verissimam esse prolem 58,5-7 filius est verbum verum, id est perfecta intelligentia sive perfecta totius paternae substantiae cognitio et scientia et sapientia 62,17-20

vestis: veste et signis Christo assignata (monialis) E 169,41-43

vespertiliones, qui de meridianis radiis solis contra aquilas disceptant, sunt similes eis, qui sine fidei firmitate contra fidei veritatem disputant I¹ 284,6-8; I 8,4-6

vetus: veteris hominis mortificatio O 3,17 Vetus testamentum: vide → testamentum

viaticum: *in periculo mortis positum melius aestimatur de manu cuiuslibet clerici corpus dominicum accipere quam de corpore sine viatico, dum religiosus sacerdos exspectatur, exire* E 223,32-34 *presbyteri (incontinentes), qui viaticum denegaverint, tamquam animarum homicidae puniendi sunt* 34-36 anima Christiana recordationem, quomodo redempta sit, in hac vita panem, victum et viaticum suum facere debet Me 3,134s.

victoria: quomodo debeat esse victoria hominis de diabolo, a quo victus est Cu 90,17-23

victus: vide supra → viaticum

videre: videre est uti visu, qui est instrumentum videndi C 280,20s. velle aequivocum est, sicut videre 282,3 videre dicitur qui utitur visu, et qui non utitur, sed habet aptitudinem videndi 4s. videre dicitur et homo, qui visu videt, et ipse visus, quo videt 287,11s. vide → visus

saepe videmus aliquid non proprie, quemadmodum res ipsa est, sed per aliquam similitudinem aut imaginem; sic unam eandemque rem videmus et non videmus M 76,14-18 mens sibi met esse velut speculum dici potest, in quo speculatur imaginem summae essentiae, quam facie ad faciem videre nequit 77,27-78,1 anima rationalis aliquando summam beatitudinem percipiet, ut quod nunc videt quasi per speculum, tunc facie ad faciem 80,29 ad 81,1 quomodo deus videatur et non videatur a quaerentibus eum P 111,8-112,11 magis quam exercitium corporis amat deus cor plenum desiderio perveniendi, ubi possit et delectetur ipsum deum videre E 446,15-17

viduitas: O 2,82

Viennensis archiepiscopus: ei Paschalis papa legationem Angliae tradidit E 214,17-34

vigere: cuncta quae facta sunt, eodem ipso sustinente vigent et perseverant esse, quamdiu sunt, quo faciente de nihilo habent esse quod sunt M 27,5-7 ea quae sunt facta, vigent per aliud; et id a quo sunt facta, viget per seipsum 7-15 omnia per summe bonum summeque sapientem omnipotentiam dei facta sunt et vigent 87,1s.

vigor: quaeritur, ex quo tam simplex natura creatrix et vigor omnium fuerit, vel usquequo futura sit M 32,7s.

vinculum: carcer et vincula O 14,90 vincula sempiterna 94

vindicare; vindicta: ad deum solum pertinet vindictam facere Cu 69,31-70,3 cum potestates terrenae hoc recte faciunt, ipse facit, a quo ad hoc ipsum sunt ordinatae 70,3s. si de conservo tuo vindicas iudicium, quod proprium est iudicis omnium, super illum superbe praesumis 87,21s.

violentia: anima est facta ad hoc, ut sine fine amet, aut ad hoc, ut aliquando vel sponte vel violenter hunc amorem amittat M 79,14s. summa sapientia animam non ad hoc fecit, ut aliquando tantum bonum aut contemnat, aut volens tenere aliqua violentia perdat 15-17

Virgilius: Anselmus Mauritium admonet, ut Virgilium et alios auctores legat E 64,14-16

virginitas: virginitas melior coniugio est Cu 128,18 neutrum tamen ab homine determinate exigitur, sed quod mavult homo, facere debere dicitur 18-22 si homo virginitatem servat, pro spontaneo munere quod offert deo, praemium exspectat 22s. scimus plures sanctas mulieres, quae post amissam

virginitatem per paenitentiam in castitate plus placuerunt deo, quam plures aliae, quamvis sanctae, in virginitate E 168,60–62 Christus non est benignus sponsus virginitatis meae, sed terribilis iudex immunditiae meae Me 2, 10s. sublimitas virginitatis 30

»Deploratio virginitatis male amissae«: Me 2 summa: anima sibi in memoriam revocat horrorem perditae virginitatis; qualis quondam fuerit et qualis nunc sit 3–19 plactus animae, quod sua virginitas est amissa, fornicatio admissa 20–28 anima talis est adultera Christi et meretrix diaboli 29–35 misera commutatio! 36–43 iustum est, ut anima maestitia et dolore opprimatur 44–58 ut consolatione et laetitia careat 59–68 et ut recordetur tormentorum inferni 69–83 anima tamen non est sine spe, cum deus peccatis non arceatur misericordiam impendere 84–101 anima orat ad deum, ut obliviscatur iustitiae suae, et recordetur misericordiae suae 102–108 et ut, etsi praemium virginitatis corrupto irrecuperabile sit, saltem supplicium fornicationis paenitenti non sit inevitabile 109–116

virgo: si virgo erat, quae causa totius mali fuit, multo magis decet, ut virgo sit, quae causa erit totius boni Cu 104, 22s. si mulier, quam fecit deus de viro sine femina, facta est de virgine, convenit ut vir, qui fiet de femina sine viro, fiat de virgine 23–25 anima mea virgo fuit, Christo desponsata Me 2,8s.

virtus: filius est patris virtus et sapientia seu veritas et iustitia M 62,10s.; 69,18 ad 20 patris filiique spiritus est virtus patris et filii 69,20s. virtus Christi est virtus salvationis Me 3,13–45 (vide → redemption)

sicut in virtutibus difficilius est aliquid non habitum assequi quam desidia carere: ita gravius est recuperare, quod negligentia amittitur, quam adipisci, quod nondum quis habuit E 2,34–37; 51,20–23 qui putat voluptate saeculari carere et in exercitio perseverare virtutum nimis austerum et impossibile, numquam gustavit, quantum sit imperare vitiis per amorem et spem regni caelestis delectabile 101,43–46 quae virtutes requirantur ad amorem perfectum 112,62–72 non repugnant in rege virtutum constantia et fortitudo regia 413,19s. paupertas virtutum O 9,54 anima nervis virtutum dissoluta 61s. virtutibus inermis 15,56

vis: si plura singula sunt per se, utique est una aliqua vis vel natura existendi per se, quam habent, ut per se sint M 16,6s. si necesse est deum esse immortalem, non eum cogit aliqua vis esse immortalem C 247,8–11

visio: visio est opus instrumenti videndi L 218,28–219,1 est usus instrumenti videndi C 280,21 visus aliquando significat idem quod visio 21s. visio tam numerosa est quam numerosa et numerose videmus L 219,14–16 munditiae cordis visio dei specialiter promittitur E 185,27s. peccato Adae a visione dei in caecitatem nostram praecipitati sumus P 99,4s. corusca visio angelorum O 2,59

visus: visus ut exemplum potestatis, quae non ducitur ad actum L 213,4–25 potestates videndi quattuor sunt: una in vidente, una in re videnda, una in medio adiuvante, una in medio impediante 4–20 una absente aliae tres nihil efficere possunt 21s. et tamen potestas videndi etc. manet 22–25 quarta potestas videndi improprie dicitur: non aufert eam 28–30 potestas

videndi lucem non nisi in tribus rebus est 30s. visus aequivoce vocatur: a) ipsum instrumentum videndi; b) opus ipsius instrumenti, id est visio 218,25 ad 219,1 instrumentum videndi semper habemus, etiam cum non videmus; usum autem eius non habemus, nisi cum videmus 219,5-7 visus, id est opus eius, tam numerosus est quam numerosa et numerose videmus 14-16

videre est uti visu, qui est instrumentum videndi C 280,20s. usus instrumenti videndi est visio vel visus 21 visus aliquando significat idem quod visio 21s. visus significat etiam instrumentum videndi 22s. visus plures habet aptitudines: ad videndum lucem, et per lucem ad videndum figuras, et per figuras ad videndum colores 281,3-5 videre dicitur, qui utitur visu, et qui non utitur, sed habet aptitudinem videndi 282,4s. videre dicitur et homo, qui visu videt, et ipse visus, quo videt 287,11s. caecus dicitur non tantum, qui perdidit visum, sed etiam qui, cum debet habere, non habet M 85,2s.

visus et alii sensus fallere videntur V 183,20s. huius rei exempla: cum video aliquid per medium vitri 16-20 puer, qui timet sculptum draconem 24-27 cum visus transit per corpus aliquod diversi coloris 184,3-24 capacitas coloris per visum 14ss. fustis integer, cuius pars est intra, et pars extra aquam etc. 26-29 si visus in oculo est, non fit casus in foveam Ca 274,18s. visu gubernantur pedes 23s. cum cogito notum mihi hominem absentem, formatur acies cogitationis meae in talem imaginem eius, qualem illam per visum oculorum in memoriam attraxi M 52,20-24 sunt multa, quae facilius visu quam doctrina cognoscimus Co 154,1s. videre etiam → videre

vita; vitale; vivere; vivum: omnino melius est »vivit« quam »non vivit« M 29,1-3 in vivo homine veritas hominis esse dicitur, in picto vero similitudo illius veritatis 49,1-3 omnis intellectus iudicat naturas quolibet modo viventes praestare non viventibus 12s. omnium quae sunt, id quod aliquomodo vivit, magis est verbo simile quam id quod nullatenus vivit 16s. si cuilibet substantiae, quae vivit et sensibilis et rationalis est, cogitatione auferatur, quod rationalis, deinde quod sensibilis, et postea quod vitalis, postremo ipsum nudum esse, quod remanet, illa substantia ad non esse perducitur 49,24 ad 50,1 magis est vivens substantia quam non vivens 50,3s.

anima humana sic est facta, ut semper vivat 79,19s. humanae animae numquam auferetur sua vita, si semper studeat amare summam vitam 26s. nihil magni est longa vita, nisi sit a molestiarum incursione vere secunda 28s. quisquis dum vivit, aut timendo aut patiando molestiis subiaceret aut falsa securitate fallitur: quid nisi misere vivit? si quis autem ab iis libere vivit, beate vivit 79,29-80,2; 80,4-6 nulla natura semper amando summum bonum semper misere vivit 80,2-4 anima pro contemptu summi boni non sic iustius punitur, ut ipsum esse vel vitam perdat 81,10-13 cum omne, quod vivit, aut numquam aut aliquando sit vere securum ab omni molestia, nihilominus est necesse omnem humanam animam aut semper miseram esse, aut aliquando vere beatam 82,16-18 solummodo habenti iustitiam sine omni iniustitia vita aeterna promittitur C 268,15-23 si bona est vita creata; quam bona est vita creatrix! P 118,3s. si (futuros

beatos) delectat longa et salubris vita: ibi est sana aeternitas et aeterna sanitas 23-25

fides viva: vide → fides vita spiritualis intellectui fidei supponitur I¹ 284, 19s.; I 8, 17-19

necesse est summam essentiam esse viventem M 29, 29s. summa natura est summa vita; summe vivens 31, 3-8; cf. 79, 27 summa natura interminabilem vitam perfecte simul totam obtinet 42, 18-25 substantia summa nihil aliud est quam vita sua et aeternitas sua 21s. summae essentiae idem est esse et vivere 18 summa natura suo quodam singulari modo non solum est, sed et vivit et sentit et rationalis est 49, 14-16 quidquid factum est, sive vivat sive non vivat, in summo spiritu est ipsa vita et veritas 54, 8-10

sicut pater habet vitam in semetipso, ut non per alienam, sed per suam vitam vivat: ita gignendo dat filio habere vitam in semetipso, ut non per extraneam, sed per suam vitam vivat M 61, 1-8 aeterni patris coaeternus filius, qui sic habet a patre esse, ut non sint duae essentiae, per se subsistit, sapit et vivit 15s.

oportebat ut, sicut per hominis inoboedientiam mors in humanum genus intraverat, ita per hominis oboedientiam vita restitueretur Cu 51, 5-7 (Christus) homines erat de via mortis et perditionis ad viam vitae et beatitudinis aeternae docendo reducturus III, 30s. multi, quanto diutius vivunt, tanto maiorem spem vivendi nutriunt E 2, 54 ad 56; 35, 6s. vita in dies brevior fit 2, 57-61; 35, 8-11 vita hominis est via, qua operibus bonis ascenditur, malis descenditur 420, 9-28 vita praesens finem habet 12 vita praesens via est; quamdiu vivit homo, non facit

nisi ire 13s. nec locus nec tempus aliquod excusat aliquem, quin bene possit vivere 96, 12s. vita aeterna O 4, 5 vita nova 52 beata vita 10, 110 ista misera vita: ibidem vita mea testetur, quod cor et os libenter confitentur 15, 48

Vitalianus papa: ab eo ecclesia Cantuariensis privilegiis donata est E 149, 55s.

Vitalis, abbas Bernacensis: abbatem Becensem (Herluinum) rogavit, ut apud Lanfrancum archiepiscopum intercedat pro suo quodam homine, qui iussu regio membris destruendus sit E 27, 3-6 ipse pro eodem homine frustra misericordiam regis impetraverat 6-9

Vitalis (Cadumensis?): ab Anselmo per Mauritium salutatur E 74, 34

Vitalis dux: eius praenomen et nomina uxoris et filiorum eius Anselmus ab Henrico priore exquirat; de eius gratia ei litteris gratias agere in animo habet E 121, 8-13

vitium: imago dei in nobis sic est abolita attritione vitiorum, ut non possit facere, ad quod facta est P 100, 13-15 superbia, quae in solo opere est, levior est quam superbia, quae est in aestimatione et in voluntate; et tamen vitium est, quia corrigendum est E 285, 18-20 mortificatis vitiis O 15, 34 turba vitiorum 36 in profundum vitiorum praecipitatus 16, 13

vivere: vide → vita

vivificare: crudeles crucem elegerunt, ut vivificantem mortificarent; hic, ut mortuos vivificaret O 4, 19s.

vivum: vivi et defuncti O 19, 52s. vide etiam → vita

vocabulum: quoniam amor nullatenus aliter a patre procedit quam a filio, nulla veritas patitur, ut dissimili vocabulo ad illum pater et filius referantur M 67, 13-15

vocalis: quaedam res sunt, quibus utimur pro nominibus suis ad easdem significandas, ut sunt quaedam voces, velut »a« vocalis M 25,17-19

vocatio: si Iudaei omnes credidissent, gentes tamen vocarentur Cu 78,27-30
volubilitas: nimis inconueniens est, si aestimetur, quod natura summa rebus a se factis non dominetur, sed ipsae sola casuum inordinata volubilitate regantur M 87,2-5

volumen: caliginosa volumina Me 2,77

voluntarium: actiones voluntariae iniustae, quae membris et sensibus fiunt, voluntati imputandae sunt Co 144,9-18
opus voluntatis voluntarium est C 251,23-25
rationalis creatura nihil tantum debet studere, quam imaginem summae essentiae sibi per naturalem potentiam impressam per voluntarium effectum exprimere M 78,14-16

voluntas: voluntas aequivoce vocatur:
a) ipsum instrumentum volendi in anima; b) usus ipsius instrumenti L 218,24-219,18
voluntas instrumentum semper est in anima, etiam cum non vult aliquid; voluntatem usum non habemus, nisi quando aliquid volumus 219,5-10
voluntas instrumentum una et eadem est semper; voluntas usus (= opus) tam multiplex est quam multa et quam saepe volumus 10-16; (cf. C 281,16-282,2) fortitudo voluntatis in voluntate instrumento constat, non in usu 20-31
voluntas instrumentum inseparabilem et nulla vi superabilem fortitudinem habet 219,32-221,15
voluntas actio magis aut minus fortis est, prout magis vel minus fortiter fit 219,33-220,5

discernenda sunt in voluntate: instrumentum, aptitudines (seu affectiones) eius, usus C 278,28-279,12; Co 144,2s. ratio et voluntas non sunt tota

anima, sed aliquid in anima C 279,5s. aptitudines in voluntate possumus nominare »affectiones« 9-12
aliud est instrumentum volendi, aliud affectio eius, aliud usus C 279,13s.
voluntas instrumentum est vis illa animae, qua utimur ad volendum 15-17 (cf. Co 143,27-29)
voluntas affectio est, qua afficitur instrumentum ad volendum aliquid suo tempore, etiamsi non cogitet quod vult 17-27
usus est, quem non habemus, nisi cum cogitamus rem, quam volumus 27s.
»voluntas« vocatur tum instrumentum, tum affectio, tum usus; quid quaeque sit 280,1-24
voluntas maior dicitur maior affectio 15-17
voluntas instrumentum non est in alio maius et in alio minus 17
voluntas instrumentum una sola est; voluntas affectio duplex est: una ad volendum commoditatem, altera ad volendum rectitudinem; voluntatis usus est multiplex divisio 280,25-282,2
voluntas instrumentum nihil vult nisi commoditatem aut rectitudinem 281,7-10
per affectionem, qua vult commoditatem, vult semper beatus esse; per affectionem, qua vult rectitudinem, vult iustus esse 10-12

cur alia sit voluntas instrumentum volendi, alia eius affectio, alia usus eiusdem 283,2-20
voluntas instrumentum movet omnia alia instrumenta, quibus sponte utimur in nobis et quae sunt extra nos 283,21-284,7
voluntas instrumentum potest dici se ipsum movens 284,3s.
deus facit naturam et instrumentum volendi cum affectionibus suis 6s.
sine affectionibus suis voluntas instrumentum nihil facit 7
de duabus affectionibus, quas etiam »voluntates« dicimus, descendit omne meritum hominis 9s.
quae est

ad commodum, inseparabilis est; quae est ad rectitudinem, est separabilis 10-14 illa non est quod vult; haec est quod vult 15-21 affectio ad commodum non semper mala est, sed quando carni consentit 285,3-5 voluntas (affectio) ad volendum commodum cur tam prona sit ad malum, cum a deo non sic creata sit 285,7-287,21 aliud sunt appetitus vitiosi, aliud vitiosa voluntas appetitibus consentiens 285, 12s. quomodo deus duas affectiones ordinaverit 286,9-27 cur dicatur »velle« voluntas instrumentum et affectio eius 287,8-12 affectiones eius voluntatis, quae instrumentum animae dicitur, non absurde dicuntur quasi instrumenta eiusdem instrumenti 12-14

omnis voluntas, sicut vult aliquid, ita vult propter aliquid; omnis voluntas habet quid et cur V 193,33-194,4 distinguitur voluntas alia, qua volumus aliquid propter se; alia, qua volumus aliquid propter aliud L 215,2-5 divisiones voluntatis, quae est usus instrumenti: propter rem, quae dicitur velle, et propter aliud; ad esse, ad non esse; efficiens, approbans, concedens, permittens C 281-282 (prior recensio)

quaeritur, utrum angelus, iam a deo factus aptus ad habendam voluntatem, per se possit velle aliquid Ca 252,8-254, 5 non potuit a se habere primam voluntatem 252,8-255,1 nemo cogitur aliquo incommodo aut trahitur aliquo commodo ad volendum, nisi prius habeat naturalem voluntatem vitandi incommodum et habendi commodum 254,23-26 quod nihil vult, non se potest movere ad volendum 254,28-255,1 omnis potestas sequitur voluntatem Cu 107,1-6 quaecumque meliora sunt in potestate, ea magis debent esse in voluntate M 78,19s. non est simplex bonum,

cuius voluntate perit summum bonum 33,2s.

voluntas et rectitudo: in »De libertate arbitrii« quaeritur de diversitatibus in habendo vel non habendo rectitudinem voluntatis, ad quam servandam est data creaturae rationali libertas arbitrii V 173,11-13 in quo naturalis tantum fortitudo voluntatis ad servandam rectitudinem consideratur 13-15 voluntas illa iusta est, quae sui rectitudinem servat propter ipsam rectitudinem 194, 23s. non alia quam rectitudo voluntatis iustitia dicitur per se 30-34 recte velle nemo potest, nisi habeat rectitudinem voluntatis, quam nullus habet homo, nisi per gratiam C 272,12s; cf. 17-23; 273,8s. voluntas recta est, quae subiacet voluntati dei E 414,24-33

voluntas recta quomodo vincat et quomodo vincatur L 216,16-18 nulla vis potest vincere rectam voluntatem (nisi volentem) 216,19-217,6 non nisi sua potestate vincitur 216,26s.; 216,31 ad 217,1 voluntas, qua utimur ad volendum, non est aliud, quando ea recte utimur, et aliud, quando ea non recte utimur C 259,10-14 non magis est, si recte, quam si non recte utimur 14-17 vide etiam → rectitudo

voluntas et iustitia sive iniustitia: antequam voluntas acciperet iustitiam, non debebat velle vel non velle secundum iustitiam Ca 259,16-18 postquam vero eam accepit, semper huic debito alligata est 19-23 si iustitiam sponte deserit, nihil aliud remanet cum voluntate 23-29 sed permanet debitor iustitiae 259,29-260,4 dignior et laudabilior est natura, quae iustitiam habuit, quam quae eam nec habuit nec habere debuit 260,5-9 sed persona, quae non habet quod debet, vituperabilior est 9-11 habuisse vel debere

monstrat naturalem dignitatem, quae a deo est; non habere facit personalem inhonestatem, quia non habere ab ipso factum est, qui iustitiam deseruit 12-17 voluntas, cum deserit iustitiam, eadem essentia ut prius manet 264,6s. ipsa voluntas per se iusta sive iniusta non est Co 143,25-27 aliud est vis illa animae, qua ipsa anima vult aliquid, quae vis »instrumentum« volendi dici potest; aliud est iustitia, quam habendo »iusta« vocatur et qua carendo »iniusta« 143,27-144,2 nulla essentia proprie vocatur iniusta nisi voluntas 145,30s.

iniustitia non est nisi in voluntate hominis, in qua debet esse iustitia C 259, 21s. voluntas iustitiae est ipsa iustitia 285,17s. voluntas instrumentum per libertatem arbitrii iniusta facta est 286,28-31 et infirma ad volendum iustitiam desertam 286,31-287,1 voluntas commodi condita bona, facta est iniusta, quia non est subdita iustitiae 287,1-3 voluntas instrumentum iniusta facta, necessitate iniusta manet, quia per se redire non potest 3-6 facta est ancilla affectionis suae ad commodum 7s. perdita rectitudine, voluntas non potest velle iustitiam 8-12

voluntas bona vel mala: quaeritur, unde voluntas et eius conversio ad quod non debet, veniant, et an sint ipsum malum, quod malos facit Ca 244,11-245,9 voluntas et eius conversio sunt aliquid 245,21s. etsi non substantiae, tamen sunt essentiae 22-24 voluntas bona et mala aequaliter sunt aliquid 24-27 voluntas aut eius conversio non sunt ipsum malum, quod malos facit, neque voluntas bona est ipsum bonum quod bonos facit 245,28 ad 246,17 bonam voluntatem nihil

esse falsum est 246,5s. iustitia est ipsum bonum, quo ipsa voluntas bona sive iusta dicitur 22s. iniustitia est ipsum malum, quod malam voluntatem facit 24s. voluntas, inquantum iustitia non est in ea, est mala 264,7s.; 14s. inquantum est, est bonum aliquid 13s. nulla res dicitur mala nisi mala voluntas (aut propter malam voluntatem) 15s. malum est absentia iustitiae in voluntate 16-18 deus dicitur dare malam voluntatem non prohibendo, cum potest 265,8-10 inquantum voluntas et conversio sive motus voluntatis est aliquid, bonum est et dei est 25s. inquantum vero iustitia caret, non est simplex malum, sed aliquid malum 26s. et quod malum est, non dei, sed volentis est 28 deus facit in omnibus voluntatibus et operibus bonis et quod essentialiter sunt et quod bona sunt; in malis vero non quod mala sunt, sed tantum quod per essentialia sunt C 259,17-19 effectum malae voluntatis deus aliquando permittit V 186,24 ad 28

voluntas bona per neminem et nulla re a corde evelli potest E 96,12-17 voluntas prava alia voluntate repellitur 414,34-52 voluntas sacrilega E 169, 34 perversa voluntas Me 2,41s.

voluntas et beatitudo: voluntas beatitudinis, inquantum est, aliquid bonum est; inquantum vero ad iustitiam, nec bona nec mala est Ca 257,30-32; 259,1 ad 4 voluntas beatitudinis, quidquid velit, antequam accipiat iustitiam, non est malum, sed bonum aliquid 264,4s. voluntas beatitudinis non est ipsa beatitudo C 285,18s. voluntas beatitudinis post peccatum manens miseria punitur 286,19s. ad beatitudinem non pertinet commodum contra voluntatem; non est miseria apprehendere aliquod

incommodum secundum voluntatem Cu 112,10-12 voluntas beatitudinis et voluntas iustitiae in angelo: vide → angelus (in communi)

voluntas et libertas vel necessitas: voluntas libera est, quia eam aliena potestas subicere non potest L 216,2-15 voluntas equi non est libera, sed naturaliter subiecta necessitate appetitui carnis servit 4-12 voluntas et tentatio 216,19-222,7 (vide → tentatio) nihil liberius recta voluntate 221,18-30 voluntas sponte et non invita eligere potest quod mavult 19-26 si voluntas gloriam aeternam et inferni tormenta videret, facile veritatem eligeret 26-30 voluntas nulla alia re in peccando vel non peccando cogitur aut prohibetur C 248,1 in multis non est necesse hominem velle quod vult 251,4 quidquid homo vult, necesse est esse in iis, quae deus humanae voluntati subdidit 4-6 deus vult hominis voluntatem nulla necessitate cogi vel prohiberi ad volendum aut non volendum 7-9 quare voluntatem hominis liberam esse necesse est 9s. opus peccati non est necessarium, quia homo non necessitate vult 11-18 opus peccati est necessarium, si vult homo non coactus peccare 18s. voluntas potest non velle, antequam velit, quia libera est 21s. non potest non velle, cum iam velit 22s. opus voluntatis voluntarium seu spontaneum est 23-25 bifariam necessarium est 25-27 voluntas et ratio homini datae sunt, ut eligat bonum vel malum 257,13-18 arbitrium voluntatis nulla necessitate (interna) cogitur 18-27 vide → liberum arbitrium; → libertas arbitrii

voluntas propria est, si contra deum est, quamvis homo voluntatem suam aliquando subdat voluntati alterius

hominis I 27,4-10 solius dei est propria habere voluntatem 11s. per propriam voluntatem aliquis nullum habet auctorem suae voluntatis, nisi se ipsum 14-16 voluntas rationalis subiecta esse debet voluntati dei Cu 68,12 aliquando non reprehensibiliter facimus contra voluntatem alterius, ut res eius serventur 89,6-8

imputatio: actiones voluntariae iniustae, quae membris et sensibus fiunt, voluntati imputandae sunt Co 145,9-18 quomodo pro culpa sua ipsa voluntas puniatur 145,19-31 voluntati imputantur huiusmodi: iter facere, scribere etc. 154,2s. ex duabus affectionibus voluntatis procedit omne meritum hominis, sive bonum sive malum C 284,9s. quomodo ex his procedant merita hominum, sive ad salutem, sive ad damnationem 284,22-285,5 omnis actio laudabilis sive reprehensibilis ex voluntate habet laudem vel reprehensionem E 414,13s.

deus fecit in Adam naturam propagandi, ut ea uteretur non bestiali et irrationabili voluptate, sed humana et rationabili voluntate Co 152,1-4 abati suo non solum in opere, sed etiam in voluntate oboedientia exhibenda est E 231,35-37

voluntatis veritas: vide → veritas voluntas dei: vide → deus

voluntas in trinitate: voluntas et potentia patris et filii non secundum proprietates, sed secundum substantiam dei est I 14,4-6; cf. I¹ 286,32-34 vide etiam → velle

voluptas: si (beatos futuros) delectat quae libet non immunda, sed munda voluptas: »torrente voluptatis suae potabit eos« deus P 119,2s. deus fecit in Adam naturam propagandi, ut ea non bestiali et irrationabili voluptate, sed

humana et rationabili voluntate uteretur Co 152,1-4 Christus de sola virgine, sine sensu voluptatis, conceptus est 156,12-20 mortificatis voluptatibus carnis O 15,34 voluptas saecularis E 101,43

votum; vovere: non est levitas voto se ligare ad faciendum quod bonum est E 101,67-69 non reprehendendus est, qui quod bonum est vovit, sed qui non reddit quod vovit 69s. qui bene vovet, ipso voto deo placet 71 qui aliquid boni vovit, non paeniteat quia fecit, unde deo placeat, sed festinet reddere quod vovit, ut plus placeat 71-73 qui sanctae conversationis sponte vovit propositum, quamvis servare illud ex necessitate post votum debeat et servare possit cogi: si tamen non invitatus servat quod vovit, non minus, sed magis gratus est deo, quam si non vovisset Cu 100,9-13 hic abnegavit etiam licentiam communis vitae, et eadem, qua vovit, libertate sancte vivit 13-15

vota minora, sine iureiurando et fidei alligatione promissa, solvuntur in professione monachica E 188,14-16; 468,6-9 et in dispositione praelati est ea servare aut mutare 468,9 Anselmus consulit, ut de votis monachorum in saeculo emissis consuetudo maiorum, maxime apud Cluniacum, servetur 3-9

novitius, qui ante professionem libere discedit, coram deo de voto monachico non excusatur E 113,19-23 votum deo, non hominibus promittitur 169,64 Beccenses eum, qui bonam deserens voluntatem monachus esse noluerit, a voto non absolvunt, sed nullam illi vim inferentes dimittunt 113,41-43 (appendix ad E 95 de iis qui se ituros Romam vel Ierusalem voverunt, non est Anselmi, sed Gisleberti Westmonasteriensis)

vox: mentis sive rationis locutio intelligitur, non cum voces rerum significativae cogitantur, sed cum res ipsae acie cogitationis in mente conspiciuntur M 24, 27-29 utimur quibusdam rebus pro nominibus suis ad easdem significandas, ut sunt quaedam voces, velut »a« vocalis 25,17-19 cum significationes vocum, quae aptantur summae essentiae, cogitantur, familiarius concipitur mente, quod in rebus factis conspicitur, quam id quod omnem humanum intellectum transcendit 76,24-26 voces non significant nisi res; ideo Aristoteles dicendo quid significant voces, dixit quid sint res G 162,25s. quid significet vox »nihil« et »non-aliquid« Ca 249,1-250,3 secundum formam vocis »timere« dicitur activum, cum sit passivum secundum rem 250,22s.

Vulgarus, serviens de Liminges: ut eum Gondulfus episcopus cum responso regis ad se mittat, Anselmus rogat E 330,23-26; 331,86-89

Vulmarus, Sanctus, monasterium: eius abbas Lanfridus a regimine abbatis dimitti vult E 144,3-23; 186,3-33

vulnus: vulnus primi peccati Cu 90,23s.

W

Walchelinus, episcopus Wintoniensis: ei Anselmus refert abbatem Sanctae Trinitatis Rainerium concessisse episcopo monachum Stephanum negare E 122, 3-5 eum solummodo usque ad revocationem concessum esse 5-9 se abbati persuasisse, ut nihil contra episcopi voluntatem faceret 9-13 apud episcopum Anselmus pro Gisleberto, fratre Roberti monachi, intercedit 14-37 Anselmus cardinali Waltero suggerit, ut per episcopum Wentoniensem regi aliquid de rebus agendis consulat 191,

29-31 *clerus et populus Wataferdiae elegerunt Malchum, Walchelini monachum, episcopum* 201,11-19 *Walchelinus Anselmo refert de hac electione et de suo consensu* 203,3-11 *eumque precatur, ut eius ordinationem acceleret* 11-16
Waldricus sive Wandricus cancellarius: subscribit E 370,371,392,394,396,399, 401

Waleramnus, episcopus Nuenburgensis: ad eius quaestiones Anselmus respondet in »Epistola de sacrificio azimi et fermentati« A 223,2ss.; S 242,12s. successori Iulii Caesaris et Neronis et Iuliani Apostatae contra successorem et vicarium Petri apostoli favit A 223,4 ad 7 ei Anselmus opusculum suum »De spiritus sancti processione«, quod contra Graecos edidit, misit 7-10 *Waleramnus queritur, quod sacramenta ecclesiae non uno modo ubique fiant* W 233,2ss.; S 240,2s. ei Anselmus respondet per »Epistolam de sacramentis ecclesiae« S 239,2ss. *Waleramnus ex adversario ecclesiae Romanae intimus et acceptissimus papae Paschalis factus est* W 237,14-23 ei Anselmus gratulatur, quod ecclesiae adhaereat et amicitiam papae habeat S 239,5-8 *Waleramnus laudat virtutem Anselmi et prosperitatem ecclesiae eius* W 237,23 ad 238,6 Anselmus ei gratias agit de laude S 239,8-15

Walerannus, cantor ecclesiae Parisiensis: in monasterio Sancti Martini de Campis monachus factus est E 161,11-14; 162,4-6 et inde a Gosfrido, episcopo Parisiensi, violenter abstractus 161,14s.; 162,7s. Anselmus pro eo apud episcopum intercedit 161,11-56 ipsum Walerannum Anselmus confortat, ut in proposito vitae monachicae persistat, etiamsi ab episcopo suo ab hoc retrahatur 162,8-35

Walterus, magister nepotis Anselmi: eum Anselmus per nepotem suum salutatur E 309,7s.

Walterus, monachus (Sancti Eadmundi?): *Anselmo gratias agit, quod se recognovisse dignatus sit* E 433,5-11 *exultat de Anselmi in Angliam reditu pacifico* 12-23 *exoptat eius consolatorias litteras, cum ipsum propter debilitatem senilem convenire non possit* 24-38 ei Anselmus respondet se mirari de eius dilectione erga se, cum eam non meruerit 434,3-16 ei gratulatur, quod deus ei tantam dilectionem proximi dederit 17-24

Walterus, legatus et cardinalis episcopus: cum Anselmo in aliquo loco convenire voluit, ut cum eo de causis ecclesiarum ageret E 191,4-6 Anselmus respondet id nunc opportunum non esse, cum rex, cuius assensus opus esset, abesset, et sibi ipsi a Cantuaria propter expectatum hostium impetum elongari prohibitum esset 6-19 expectandum esse reditum regis et episcoporum 20-26 cardinali suggerit, ut sibi per abbatem G. consilium suum de rebus agendis mandet 27-29 et regi per episcopum Wentoniensem et eundem abbatem G. 29-31 eadem fere respondet 192,7-28 Walterus a rege licentiam redeundi Romam acceperat et ab Anselmo non amplius eum visurus discesserat 12-15 Anselmus refutat eius calumniam, quod ipsi in auxilium non fuerit, quod a scismaticis consecratus sit et a rege scismatico investituram acceperit etc., quod omnes episcopi a se recesserint, quod ipse Walterus impeditus sit Anselmo auxilio esse, quod Anselmus monachos Cantuarienses non sinat res suas in quiete possidere 29-85 Romam revertentem Anselmus rogat, ut papae intimet laborem et dolorem suum in

- episcopatu 194,4-12 et ut munusculum suum commendet 13-15 Walterus cum Anselmo colloquium habuit 6
- Walterus, abbas (Sancti Martini Pontisarenensis?): eum Anselmus obsecrat, ut ad gregem suum propter quandam calumniam desertum redeat E 62,4-26
- Walterus, monachus Sancti Wandregisili(?): ei Anselmus gratias refert de litteris dilectione et admonitione plenis E 85,3-17 desiderium suum eum videndi et cum eo vivendi significat 17-19 pro solutione quaestionum propositarum Anselmus eum ad eius abbatem Gerbertum mittit 20-32 se ei certum tempus, si Beccum venire velit, indicaturum esse affirmat 33-35
- Walterus, prior Sancti Wandregisili: eum et alios monachos tribulatione afflictos Anselmus consolatur E 138,8-21 eis affirmat se numquam voluisse et adhuc minus velle, ut Lanfrancus eorum abbas sit 22-24
- Walterus (an idem ac superior?): eum Anselmus rogat, ut, sicut incepit, mitius cum Roberto de Briodna agat E 143,3 ad 20 Walterum et fratres Anselmus ad unitatem hortatur 21-25
- Warnerus, monachus Cantuariensis: eum Anselmus hortatur, ut perficiat conversionem, ad quam timore mortis coactus sit E 335,3-15 ei consulit, ut se committat priori Ernulfo 16-19 eum admonet, ut per scientiam suam gloriam aeternam adipisci studeat 19 ad 25 ei consulit, ut legat epistolam a se Lanzoni, tunc novitio, scriptam (= E 37) 26-28
- Wataferdiae sive Waterferdiae clerus et populus: Anselmo confitentur sibi pastorem opus esse E 201,4-10 quare ipsi et eorum dux Dermeth, frater regis, episcopum elegerunt Malchum presbyterum, Walchelini, episcopi Wentoniensis, monachum, 11-19 Anselmum rogant, ut eum episcopum ordinet 19-22*
- Watso, pater Roberti: eius filius subscribit cartae 474*
- Werbungae, Sanctae, Cestrensis, monachi: eis Anselmus gratulatur de augmento numeri et religionis E 231,4-13 ne negligentes sint in minimis hortatur 14-27 ut oboedientiam in omnibus considerent 28-39 ut otiositatem vitent et tempore gratiae utantur 40-50
- Wibertus antipapa: se ei adversari Anselmus omnibus dixerat, antequam assensum ad archiepiscopatum daret E 176, 9-11
- Wido monachus: ei Anselmus gratulatur, quod tranquillus inter monachos vivat E 383,3s. eum hortatur, ne ad saeculum inclinari animum patiat 5-8 eum absolvit 8s.
- Wido, monachus Beccensis: *eum et Lanfrancum Iuniorem Lanfrancus archiepiscopus instruit, quomodo se habeant erga invicem et erga ceteros E 31,3-13* Anselmus mores Widonis apud archiepiscopum praedicat 39,34-36 Wido ab Anselmo per Mauritium salutatur 69,26 eum Anselmus salutatur per Lanfrancum Iuniorem, et cum eo esse cupit 75,17-20 eum Anselmus exhortatur ad vitam semper meliorem 20-23
- Wido, monachus in Normannia (Sancti Stephani Cadumensis?): revertens ab Anglia in Normanniam ab Anselmo commendatur Willelmo, archiepiscopo Rotomagensi, suo quondam familiari E 279,3-10
- Wigracestrensis episcopus: ei et alii episcopis Anselmus praecipit, ut monachos ire Hierosolimam prohibeat E 195, 20-25
- Wilfridus, episcopus de Sancto David: ut ei oboediant, Anselmus comitem Robertum et alios hortatur E 270,6-25

Willelmus: eius litteras Anselmus accepit E 46,4-6 ei Anselmus orationes pro-mittit 4-15 eumque admonet, ut amo-rem saeculi fugiat 16-24

Willelmus abbas: de eius dilectione in se Anselmus gaudet E 65,3-14 de eius bona fama 3-8 ab Anselmo consilium in pluribus quaestionibus petit 11-14 ei Anselmus ostendit, quomodo se habeat erga comitem excommunicatum, qui divinis communicare vult 15-31 quomodo tractandi sint presbyteri incontinentes 32-42 et quomodo lapsi occulti et paenitentes sacros ordines habentes 43-108 ab eo Anselmus petit communionem meritum congregationis eius 113-120

Willelmus adolescens: Anselmi sollicitudo de eius anima E 117,4-13 Anselmus ei probat ipsum animam suam odisse 14-23 Willelmus se fratrem suum adiuvere et custodire in mundo velle affirmat 24-26 Christum potius sequendum esse Anselmus respondet 26 ad 29 aliter deum irascentem eum derelictum esse 29-42 eius timorem, ne incipiens Christum sequi deficiat, Anselmus refutat 43-51 ut Becci secum converteretur, eum invitat 52-55 ei Anselmus exemplum thesaurarii Belvacensis (Rodulfi) proponit 56-62 deum Becci etiam se absente adesse Anselmus affirmat 76-78

Willelmus (I), rex Anglorum: eius misericordiam Vitalis, abbas Bernacensis, frustra impetraverat pro aliquo eius homine, qui iussu regio membrum destruendus erat E 27,3-19 rex non permittit Anselmo, ut Folceraldum adeat, ut eum ab abbate eius petat 55,14-19 rex requirit, utrum ipse donum Willelmi, filii Osberni, concesserit 89,27-29 coram eo Beccenses possessiones suas placitare debent dominica die post

festum sancti Andreae 37s. ab eo Anselmus audivit Ricardum, filium Osberni, in proximo Beccum venturum esse 96,41s. Anselmus se defendit, quod in litteris (E 319) aliquid contra regem Willelmum dixerit 329,17-20 et quod regem extra legem dei vixisse criminetur 330,31-39 regem et Lanfrancum Anselmus vocat »viros magnae et religiosae« fama 35s. Willelmi tempore presbyteri incontinentes ecclesias et feminas habebant 364,23s.

Willelmus (II, Rufus), rex Anglorum: differt respondere petitioni Beccensium E 147,5s. Anselmus refert Hugoni, Lugdunensi archiepiscopo, de lite inter se et regem, scilicet de pecunia illi danda, de pallio petendo et papa Urbano agnoscendo, de concilio convocando, de quibusdam terris ecclesiae Cantuariensi ab eo ablatis 176,14-67 pro rege in periculo versante Anselmus preces fieri iubet 190,3-12 quae mala rex fecerit 206,33-43 quomodo idem post mortem Lanfranci terras archiepiscopatus militibus dederit 35-39 quomodo Anselmus cum rege de adeundo papa egerit et mare transierit 44-54 rex omnia, quae ab Anselmo sunt et quae eum diligunt, odit 209,13-16 Anselmus Urbano papae manifestat suam causam cum rege: papam non accepit nec litteras ei mittere permisit, nec concilium celebrari permisit, papam se adire, nisi e terra exiret, vetuit, archiepiscopatum invasit 210,13-33 regis nuntius ad archiepiscopum Lugdunensem in causa Anselmi venit, et rediit promittens se mox Lugdunum reversurum esse; sed non venit 6-10 *regis mortem eius frater Henricus Anselmo nuntiat* 212,4s. eius violentia Anselmus per triennium exulaverat 214,8s. Rannulfus Flambardus ab eo

ad episcopatum scandalose proventus est 39-41 *Paschalis papa Henrico regi exemplum fratris eius exterminio puniatum ante oculos ponit* 351,18-20

Willelmus, iuvenis Baiocensis: Willelmus et Rogerius per Evremerum Roma venientem epistolam ab Anselmo petunt E 21,3-11 eis Anselmus munus orationum promittit et ab eis petit 12-17 eosque breviter admonet 17-21 *Willelmus et Rogerius laudes Anselmi divulgaverunt* 70,3-6 *ipsi a Durando, abbate Casae - Dei, Anselmo commendantur* 28s.

Willelmus, abbas Beccensis: Anselmus Beccensibus consulit, ut Willelmum, qui prior apud Pexieum fuit, sibi abbatem eligat E 157,8-11 Willelmo Anselmus praecipit, ut electionem in abbatem futuram accipiat 11-15 ab Anselmo Willelmus Eudoni dapifero et comiti (Normannorum) ut abbas Beccensis commendatur 163,5-9 Willelmus abbas et monachi Beccenses: vide → Beccenses monachi Willelmo Anselmus respondet de monacho, qui in saeculo vovit se amplius vinum bibiturum non esse 468,3-12 (vide: → votum)

Willelmus, monachus Beccensis aut Cantuariensis: per eum et Ansfredum Beccenses cognituros esse, quomodo se habeat, Anselmus scribit E 173,6-8

Willelmus Calvellus: eum Anselmus monet, ut mercatum, quem de terra sua transtulit et sibi et ecclesiae Cantuariensi abstulit (cf. E 359,12s.), sine dilatione restituat, si excommunicari non velit E 358,3-14 Anselmus per Gundulfum episcopum rogat vicecomitem, ne permittat fieri iniuriam Willelmi Calvelli 359,12-20

Willelmus camerarius: tenuit in uxorem eam, quae fuit cognati sui E 419,6s.

Anselmus se defendit contra eius calumniam, quod dixisset hoc peccatum eleemosinis redimi posse 4-9

Willelmus, archidiaconus Cantuariensis: ab Anselmo per Hugonem archidiaconum salutatur E 208,27 ei Anselmus scribit se sententias concilii (Lundoniensis) nemini mittere velle, nisi prius communi consensu episcoporum retractatae fuerint 257,3-12 ei Anselmus exponit, quomodo sodomitici et clerici uxorati tractandi sint 13-39 ei Anselmus praecipit, ne amplius familiariter cum Petro et Salomine converseatur, postquam isti sibi et ecclesiae suae inauditam contumeliam facere conati sint 360,3-16 Willelmus presbyteros eos, qui feminas prohibitas, quas reliquerant, iterum repetunt, excommunicatione plexerat; quam excommunicationem Anselmus confirmat 374,4-17 Anselmus Willelmo et Ernulfo priori praecipit, ut huic Roberto, de Iudaismo converso, ex redditibus archidiaconatus sibi contingentibus sic provideant, ut eum conversionis non paeniteat 380,3 ad 22 *Willelmus subscribit cartae* 474

Willelmus, monachus Cantuariensis: eum et alios monachos apostatas in monasterium reversos Anselmus monet, ne ex verecundia paenitentiam abiciant E 333,3-24

Willelmus, monachus Cantuariensis: hic est causa murmurationis in congregatione E 182,18s. Anselmus vult, ut priori oboediens sit 20s. et ut Willelmus respiciatur, sicut a se statutum sit 21-24

Willelmus monachus (Cantuariensis?): Anselmo refert de sancta vita Roberti, Seit et Edit E 230,3-6 Anselmus per eum iterum didicit de sancta conversatione Roberti et eius monialium 414,4-6

Willelmus clericus (Eboracensis): nuntius Thomae, electi archiepiscopi Eboracensis, qui peteret ulteriorem dilationem consecrationis E 445,6-9

Willelmus Crispinus: apud Tenerchebraium in manus regis Henrici cecidit E 401,7-10

Willelmus de Ferreris: item

Willelmus, frater Gaufredi: ab Anselmo petit, ut pro fratre suo oret E 135,4-20

Willelmus, filius Godefredi de Mellinges: ut a patre suo viginti solidos denariorum accipiat, Anselmus per Gondulfum episcopum mandat E 287,17-19

Willelmus, filius Henrici regis: eum Henricus nomine patris sui nominavit E 305,44s. Paschalis papa promittit se eum protecturum esse, si eius pater ab investituris se absteineat et Anselmum revocet 43-46

Willelmus de Maeitesthane: ei Anselmus per Gondulfum episcopum praecipit, ut ea, quae ad Robertum, nutritum Gondulfi, pertinent, in quiete maneant E 299,29-34

Willelmus, filius Nionis: ut viginti marcas argenti accipiat, Anselmus Gondulfo episcopo mandat E 287,19s.

Willelmus, filius Osberni: Beccensis dedit terram de Ramsoneto et quod habebat in leuga Brionii E 89,27-30

Willelmus, monachus abbatis Roberti (Sagiensis?): huius nuntius, qui portat Anselmo litteras E 132,3-6; 24-26

Willelmus, filius Rodulfi: ab Ernulfo priore nummos petierat, quos Anselmus ei concedit E 359,6-11

Willelmus, archiepiscopus Rotomagensis; prius abbas Sancti Stephani Cadumensis: apud abbatem Willelmum Anselmus intercedit pro filio Odonis, quem a servitio suo excluserat E 18,2-9 invenit, ut Anselmus refert, scriptorem, qui libros »Moralium Iob« pro

Lanfranco scriberet 23,8-10 habet eiusdem operis exemplar Beccense, ut Cadumi ex eo aliud pro Lanfranco transcribatur 26,5-7 Willelmus ab Anselmo per Helgotum, priorem Cadumensem, salutatur 48,15s. archiepiscopus Rotomagensis electioni Fulconis, episcopi Belvacensis, assensum praeбuit 126,15s. Anselmus scribit Urbano papae a Willelmo non timendum esse, ne monasterium Beccense gravet 59s. *Willelmus Anselmum certiore facit se censere eius praesentiam amplius haberi non posse, ideoque iubet eum curam pastorem ecclesiae Cantuariensis suscipere 154,3-14* apud eum Anselmus queritur de intrusione in abbatiam Sancti Eadmundi 266,3-20 item queritur, quod Willelmus monachos Sancti Ebrulfi intrusos nondum revocaverit 269,4-19 tertio Anselmus apud archiepiscopum appellat adversus abbatem Sancti Ebrulfi 271,3-21

Anselmus archiepiscopum rogat, ut Willelmum, electum episcopum Wintoniensem, olim diaconum ecclesiae Rotomagensis, qui a rege Anglico expulsus est, suscipiat 274,3-21 Anselmus ei commendat domnum Widonem de Anglia in Normanniam revertentem 279,3-10 Anselmus intercedit apud Paschalem papam pro suspensio archiepiscopo 388,26-29 *papa totam causam Willelmi Anselmo committit 397,47s.; 398,3-9* Anselmus Willelmo respondet deprecando a se calumniam, quod Willelmo camerario dixisset eorum matrimonium illicitum elemosinis redimi posse 419,4-9

Willelmus de Warelwast: subscribit E 212 per eum, qui regis legatus erat, Anselmus Paschali papae litteras (= E 214) miserat E 219,11-13; 220,8-10 *per eum Henricus rex papae litteras transmisit*

305,3s. Anselmus Gondulfo episcopo mandat, ut Willelmo post eius adventum in Angliam litteras, quas regi mittit, secreta ostendat 306,9-11 per Willelmum rex de actis Romae certior factus est 308,3-11 Willelmus Anselmo ex parte regis condiciones, sub quibus in Angliam redire posset, notificavit 12-18; 315,7-12 *Anselmus ab Ernulfo priore reprehenditur, quod »pro uno verbo cuiusdam Willelmi« fugere decreverit* 310,51-53; 330,12-16 Willelmo papa alias litteras pro rege dedit post eas, quas per Anselmum direxerat 315,22-25 ei Romae dictum est litteras priores Anselmi dispositione compositas esse 21 post eius reditum in Angliam Anselmus nihil de redditibus habere potuit 18s. *Willelmus subscribit E 318* (an idem?)

Willelmus legatus Henrici Romam mittendus 367,5-10 *rex rogat Anselmum, ut cum Willelmo, suo legato, cum venerit, Balduinum de Tornaco Romam dirigat* 7-10; 371,3-5 *rex se Willelmum post festum sancti Michaelis ad Anselmum misisse, sed procella maris et vento contrario retentum esse scribit* 370,3-6 *rex Anselmo mandat provideat de legatis: si eos retinere voluerit, retineat Willelmum et sibi mittat Baldewinum* 377,8-17 Willelmus iam iter Romanum ingressus erat, quando Anselmus litteras regis accepit 378,7-9 *Henricus rex mandat Anselmo, ut Willelmum et ceteros legatos vel in Angliam mittat, vel retineat, donec ipse veniat* 396,7-10 *per Willelmum papa satisfactionem pro investituris indicat* 397,16-19 *et nomina principum, quos Anselmus absolvet* 36-39 Willelmus apud papam pro archiepiscopo Rotomagensi intercessit 398,3-6 *et pro Ricardo, abbate Heliensi* 422,10s. Willelmus Anselmo

retulit de cura, quam papa de eius aegritudine habeat 430,13-16

Willelmus de Warenne: Anselmus scribit Henrico regi eum non posse filiam suam dare in matrimonium Willelmo de Warenne, cum huic sit cognata in quarto et sexto gradu E 424,3-14

Willelmus, electus episcopus Wentoniensis: *subscribit E 212* eum Anselmus interrogat, utrum in proximis Quattuor temporibus ad se sacerdotium et episcopatum suscepturus venire possit, et eum rogat, ut id prius sibi nuntiet, 229,3-10 etiam ex parte Willelmi Anselmus prohibet moniales de Rumesi cuidam defuncto cultum exhibere 236,4s. Henricus rex Willelmum de Anglia expellit, quia consecrationem, quae ad archiepiscopum Cantuariensem spectat, ab archiepiscopo Eboracensi non suscepit 265,3-5 pro eo Anselmus apud regem intercedit 5-15 eum Anselmus principi Normannorum commendat 273,3-9 et archiepiscopo Rotomagensi Willelmo, cum Willelmus quondam canonicus et decanus ecclesiae Rotomagensis fuerit 274,3-21 item Rogerio 275,3-12 Willelmus ab Anselmo in litteris abbatis Wintoniensi scriptis valde laudatur 276,3-11

Anselmus Willelmo respondet ipsi non licere de castello, quod de comite Roberto teneat, eius fratri Henrico deservire, cum contra deum sit et ipse Willelmus episcopatum hac re sibi redimere videatur 322,4-36 eum Anselmus hortatur, ut consilia hominum malorum contemnens in rectitudine perseveret 344,3-18 *Willelmus cum ceteris episcopis Anselmum hortatur, ut in Angliam veniat* 386,5-18 per Willelmum rex Anselmum interrogat, utrum episcopus Pangornensis Hervaeus constitui possit episcopus Lexoviensis 404,3-5

Willelmus, monachus Sanctae Werburgae Cestrensis: Anselmum suis carminibus laudaverat E 189,3-5 qui eius laude se indignum esse affirmat 3-15 et pro carminibus exhortationem in prosa mandat 18-41

Willelmus (an idem?): eum Anselmus monet, ut, si suam dilectionem servare velit, offensionem dei cavere conetur E 245,3-14

Wiltuniensis abbatissa: eam Anselmus per archidiaconum Hugonem salutatur E 208,28-30

Wimundus, monachus Sancti Audoeni (postea archiepiscopi Aversanensis): *de eius fama* E 19,13; 20,19-21

Wimundus, homo vicecomitis (Haimonis): subscribit cartae 474

Wintoniensis abbatissa: eam Anselmus per archidiaconum Hugonem salutatur E 208,28-30 vide etiam → Athelits

Wlfricus, monachus Cantuariensis: eum et alios monachos apostatas in monasterium reversos Anselmus monet, ne ex verecundia paenitentiam abiciant E 333,3-24

Wlmarus, Sanctus: vide → Vulmarus

Wlstanus, episcopus Wigorniensis: ab eo Anselmus petit consilium adversus episcopum Londoniensem, qui archiepiscopo Cantuariensi consuetudinem antiquam in ecclesiis propriis, sed in aliis episcopatibus existentibus, officiis episcopalibus fungendi adimere velit E 170,4-29 *Wlstanus confortat Anselmum contra oppressores ecclesiae* 171,5-11 *eidem confirmat se non audisse quemquam archiepiscopo ius dedicandi proprias ecclesias in aliis episcopatibus negasse* 12-17 *speciatim Stigandum archiepiscopum in sua ecclesia hoc iure usum esse* 17-24

Z

Zachaeus publicanus: eius prandium Iesus non recusavit E 242,59s.

Zacharias propheta: per singulos fere versus repetit: »haec dicit dominus« E 57,3s.

Jan 16 ³	L. M. Carthy	
MAR 22 '68	P. H.	
	with special permission due Sept 1, '467	
	M. K. S. - BC. SJ	
SEP - 6	1937	
CAYLORD		PRINTED IN U.S.A.

GAYLORD

PRINTED IN U.S.A.

330964

BOSTON COLLEGE

3 9031 01524642 4

INTERLIBRARY LOAN from:

11-3-94
The Horrmann Library

Wagner College

631 Howard Ave.

Staten Island. N.Y. 10301

S. Anselmi

Boston College Library

Chestnut Hill 67, Mass.

Books may be kept for two weeks unless a shorter period is specified.

If you cannot find what you want, inquire at the circulation desk for assistance.

